

SCI-CONF.COM.UA

EURASIAN SCIENTIFIC DISCUSSIONS

**PROCEEDINGS OF XI INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
NOVEMBER 21-23, 2022**

**BARCELONA
2022**

EURASIAN SCIENTIFIC DISCUSSIONS

Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference

Barcelona, Spain

21-23 November 2022

Barcelona, Spain

2022

UDC 001.1

The 11th International scientific and practical conference “Eurasian scientific discussions” (November 21-23, 2022) Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2022. 553 p.

ISBN 978-84-15927-32-7

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Eurasian scientific discussions. Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/xi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-eurasian-scientific-discussions-21-23-11-2022-barselona-ispaniya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: barca@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2022 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2022 Barca Academy Publishing ®

©2022 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Панчук В. І., Панчук Т. В.* 13
ВМІСТ ТА ДИНАМІКА РУХОМИХ ФОРМ АЗОТУ У
ТЕМНО-СІРОМУ ОПІДЗОЛЕНОМУ ГРУНТІ НА
ВИРОЩУВАННЯ КАРТОПЛІ СТОЛОВОЇ ПРИ ВИКОРИСТАННІ
МЕТОДІВ ДІАГНОСТИКИ ЖИВЛЕННЯ РОСЛИН

VETERINARY SCIENCES

2. *Грінченко Д. М., Северин Р. В.* 23
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ АКТИНОМІКОЗУ ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ
ХУДОБИ

BIOLOGICAL SCIENCES

3. *Гречишкіна О. В.* 27
ВИКОРИСТАННЯ ЕЙДЕТИКИ ТА МНЕМОТЕХНІКИ ПРИ
ОТРИМАННІ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ
4. *Кормиш О. І., Шевчук Л. М.* 34
ВНУТРІШНЬОВИДОВІ КОМУНІКАЦІЇ ТВАРИН РОДИНИ ПСОВІ
НА ПРИКЛАДІ ПСА СВІЙСЬКОГО (CANIS FAMILIARIS. L.)

MEDICAL SCIENCES

5. *Грома В. Г., Гончарова Н. М., Алекберов С. О., Грома Є. В.* 41
РОЛЬ І МІСЦЕ НЕІНВАЗИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ (ВСТАНОВЛЕННЯ
ЗОНДА СЕНГСТАКЕНА – БЛЕКМОРА) У ЛІКУВАННІ
ТРИВАЮЧИХ КРОВОТЕЧ ІЗ ВАРИКОЗНО-РОЗШИРЕНИХ ВЕН
СТРАВОХОДУ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ
6. *Кадігроб І. В., Павлюк К. С., Миронець Л. О.* 48
АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА В ЛІКУВАННІ ХРОНІЧНОЇ
КРОПИВ'ЯНКИ
7. *Колесник Я. В., Барішева Д. В., Топчий А. С.* 50
ПРАВЕЦЬ ЯК ОДНЕ З НАЙРОЗПОВСЮДЖЕНІШИХ
ЗАХВОРЮВАНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ
8. *Кучеренко Б. Ю., Зубрій О. В.* 54
НЕВІДКЛАДНА МЕДИЧНА ДОПОМОГА ПОСТРАЖДАЛИМ З
ВАЖКИМИ ОПІКАМИ НА ДОГОСПІТАЛЬНОМУ ЕТАПІ
9. *Малахова Д. О., Чуприніна А. Д., Малик Н. В.* 56
ОЦІНКА ЗМІН ІМУНІТЕТУ МЕШКАНЦІВ ХАРКІВЩИНИ ПІСЛЯ
ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ
10. *Маринчина І. М., Федорюк О. В.* 59
ПРОФІЛАКТИКА РОЗВИТКУ ТА РАННЯ ДІАГНОСТИКА
ВПЛ-ІНДУКОВАНОГО РАКУ ШИЙКИ МАТКИ

11. *Нестерова К. І., Надаховська Д. М., Сотнікова С. А., Глухова О. І.* 62
ДИНАМІКА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ВЕГЕТАТИВНОЇ
НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ У ВЗАЄМОДІЇ ЗІ ЗМІНАМИ
АДРЕНКОРТИКОТРОПНИХ ТА СОМАТОТРОПНИХ
ГОРМОНІВ У ХВОРИХ НА СЕРОЗНИЙ МЕНІНГІТ
12. *Овчаренко Л. С., Вертегел А. О., Тимошина О. В.* 66
ПОГЛИНАЛЬНА ТА ЦИТОКІНІНДУКУЮЧА ФУНКЦІЯ
ФАГОЦИТОЗУ У ДІТЕЙ, ЩО ЧАСТО ХВОРІЮТЬ НА ГОСТРІ
РЕСПІРАТОРНІ ІНФЕКЦІЇ
13. *Тішков О. В.* 70
ВПЛИВ COVID-19 ТА УСКЛАДНЕНЬ ВИКЛИКАНИХ ЦИМ
ЗАХВОРЮВАННЯМ НА ПЕРЕБІГ ВАГІТНОСТІ ТА
ФОРМУВАННЯ ПЛОДУ
14. *Фролова Є. О., Денисюк А. С., Бабошкін А. І., Книш Є. А.,
Глухова О. І.* 75
ПРОЯВИ ПОСТОКОВІДНОГО СИНДРОМУ
15. *Шупер В. О., Дорогокупець А. В.* 79
АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ НЕСТЕРОЇДНИХ
ПРОТИЗАПАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ
- PHARMACEUTICAL SCIENCES**
16. *Яременко В. Д., Блажеєвський М. Є., Белге Алптуз* 83
СПЕКТРОФОТОМЕТРИЧНИЙ МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ
АЛІМЕАЗИНУ ТАРТРАТУ У ЛІКАРСЬКИХ ФОРМАХ У
ВИГЛЯДІ ЙОГО СУЛЬФОКСИДУ
- CHEMICAL SCIENCES**
17. *Кичкирук О. Ю., Зайнчуківська Н. О., Хоменюк М. Б.* 89
ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ТА СОРБЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ
КОМПОЗИТНИХ МАТЕРІАЛІВ НА ОСНОВІ СИЛІКАГЕЛЮ
- TECHNICAL SCIENCES**
18. *Mel'nick V. M., Oprofat V. O., Shafarenko M. V.* 92
STUDY OF THE INFLUENCE OF ULTRASOUND ON
AGRICULTURAL CROP SEED GERMINATION
19. *Босий М. В., Боса О. А., Лисенко А. Я., Мануйлович В. В.,
Бельченков Є. В., Шевченко О. А., Герасименко І. О.* 97
ТЕРМОДИНАМІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИКЛУ ТЕПЛООВОГО
НАСОСА «ГРУНТ-ВОДА»
20. *Верес О. М., Горішний М. Р.* 103
ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ПЛАНУВАННЯ ЗАНЯТЬ
ФІТНЕСОМ
21. *Карпенко Г. В., Портнягіна М. С.* 110
ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ГАЗОВОЇ
КОТЕЛЬНОЇ МІКРОРАЙОНУ М. АВДЄЄВКА

22. *Левицька О. Г.* 115
АЛЬТЕРНАТИВНІ ЕНЕРГОРЕСУРСИ: ТЕХНОЛОГІЧНІ ТА
ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
23. *Леочко О. В., Верес О. М.* 118
СИСТЕМА ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ДЛЯ
АГЕНТСТВА НЕРУХОМОСТІ
24. *Романенко О. О.* 123
МЕТОДИ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ
25. *Шаповалов О. В.* 128
ПЕРСПЕКТИВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМ АВТОМАТИЧНОГО
ПРОТИПОЖЕЖНОГО ЗАХИСТУ З НОВІТНІМИ
АКУМУЛЯТОРНИМИ БАТАРЕЯМИ
26. *Шаховська Н. Б., Славчаник О. Р.* 133
ПЕРЕДБАЧЕННЯ РЕСПІРАТОРНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ЗА
ДОПОМОГОЮ АЛГОРИТМІВ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

27. *Калайда О. Ф.* 135
СПІВВІДНОШЕННЯ СЕРЕДНЬОЇ ТОЧКИ В ТЕОРЕМІ
ЛАГРАНЖА ТА ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ ДВОХ ДОТИЧНИХ ДО
КРИВОЇ

GEOGRAPHICAL SCIENCES

28. *Чеховський Д. Т., Білоус С. В.* 139
ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА
ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ У
ПОСТВОЄННИХ УМОВАХ

ARCHITECTURE

29. *Вигдорович О. В., Підкуйко В. А.* 142
МІСЬКЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ МІСТ

ASTRONOMY

30. *Осипчук М. М., Перехрест В. І.* 149
ВИЗНАЧЕННЯ ТОЧКИ РІВНОВАГИ У ПЛАНЕТАРНОМУ
ВИХОРИ

PEDAGOGICAL SCIENCES

31. *Алатиренко М. А., Барило О.* 153
ПОЛІТИКА, КУЛЬТУРА, ОСВІТА. ВЗАЄМОВПЛИВИ ТА
ІСТОРИЧНІ ОБУМОВЛЕНОСТІ ЯК НАДАКТУАЛЬНА
ПРОБЛЕМА В УМОВАХ ЄВРО-АЗІЙСЬКОЇ ВІЙНИ ЗА ВЛАДУ Й
ЕКОНОМІЧНІ РЕСУРСИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРИТОРІЇ

32. **Горбач В. І., Білянська М. М.** 160
ТРУДНОЩІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ
33. **Іванова Д. Ю.** 165
РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У
ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ
34. **Козлюк О. А., Гришкун А.** 168
РОЛЬ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ
ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
35. **Коноз О. Б.** 172
РОЗВИТОК ІНКЛЮЗІЇ В УКРАЇНІ І НІМЕЧЧИНІ: ПОРІВНЯННЯ
ПІДХОДІВ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ
36. **Ожга М. М., Яцик О. Б., Цетнар Р. О.** 178
МОДЕЛЮВАННЯ ТРИВИМІРНИХ ЗОБРАЖЕНЬ
КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ
37. **Павленко І. Г.** 185
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК
ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
38. **Стрижаков А. О.** 190
ЦІЛІСНІСТЬ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ
39. **Христенко С. В.** 194
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ РОБОТОТЕХНІКИ В
УКРАЇНІ
40. **Човнюк Ю. В., Довбик Т. О.** 199
КОНЦЕПЦІЯ КІБЕРНЕТИЧНИХ СИСТЕМ В УПРАВЛІНСЬКІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ І СПОРТИВНИХ ПЕДАГОГІВ
41. **Ярославцева М. І., Карпенко А. О., Рижова А. О., Коновалова К. С.** 207
ДЕКОРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА
МОТИВАМИ НАРОДНИХ ПРОМИСЛІВ УКРАЇНИ

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

42. **Soroka I., Pirozhenko T.** 213
UNDERSTANDING OF THE DENOTATIVE MEANING OF THE
WORD "AGING" BY PRESCHOOL CHILDREN
43. **Бедь Н. М.** 219
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
44. **Бережна П. А.** 224
РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ У
ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ОСОБИСТОСТІ

45.	<i>Василенко Т. В., Павлюк М. М.</i>	228
	ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПСИХОЛОГІВ ДО МАЙБУТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
46.	<i>Заєць О. О.</i>	234
	ПРОБЛЕМАТИКА ГАРМОНІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ З РФ	
47.	<i>Кічук А.</i>	240
	ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТІСНО-ЦЕНТРОВАНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ СУЧАСНОГО СТУДЕНСТВА	
48.	<i>Мартінова Г. А.</i>	245
	ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ САМООЦІНКИ НА РІВЕНЬ ТРИВОЖНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	
49.	<i>Павлюк М. М., Василенко А. С.</i>	249
	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ТА ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТІВ В ОРГАНІЗАЦІЯХ	
50.	<i>Подберезна-Мальована С. М.</i>	256
	ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	
51.	<i>Пріснякова Л. М., Дірявко Н. Ф.</i>	266
	ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЖИТТЯМ. ВІКОВІ ТА СТАТЕВІ ОСОБЛИВОСТІ	
52.	<i>Пріснякова Л. М., Єремєєва Т.</i>	270
	БАТЬКІВСЬКЕ СТАВЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ДИТЯЧОЇ ОСОБИСТОСТІ	
53.	<i>Туриніна О. Л., Боскін О. Л.</i>	276
	ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДИХ СПІВРОБІТНИКІВ СУДУ	
54.	<i>Туриніна О. Л., Ломпас О. В.</i>	283
	ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА У ВИЩІЙ ШКОЛІ З АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НОВИХ УМОВ НАВЧАННЯ	
SOCIOLOGICAL SCIENCES		
55.	<i>Кулітка Е. Ф., Хайрулліна В. Р., Телятник О.</i>	291
	ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ	
56.	<i>Саєнко А. О.</i>	295
	СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ ТА ЙОГО ІМІДЖ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ	

57. **Соколенко Д. В.** 298
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
СЕКСУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ
СЕРЕДОВИЩІ

JOURNALISM

58. **Sibruk A., Sibruk V., Dobrovol'ska L.** 300
ADVERTISING AS A MEANS OF INFLUENCE ON PUBLIC
OPINION
59. **Давидюк Н. В.** 305
ПРОПАГАНДА ЯК КОМУНІКАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ВЕДЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ
60. **Сагайдак М. С.** 309
ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖАНРУ ІНТЕРВ'Ю В ОНЛАЙН-МЕДІА

ART

61. **Бугайова В. О.** 312
ІНШИЙ ПОГЛЯД НА КРЕАТИВНЕ МИСЛЕННЯ У
РЕЖИСЕРСЬКІЙ АРТ-ПРАКТИЦІ
62. **Кочергін А. О.** 314
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ТЕАТР ХАРКОВА: ОСОБЛИВОСТІ
ПОСТАНОВОК УЧНІВ РЕЖИСЕРСЬКОЇ ЛАБОРАТОРІЇ ЛЕСЯ
КУРБАСА
63. **Паньок Т., Олефір Ю.** 319
МЕТАФІЗИКА НАТЮРМОРТУ В ПРОСТОРИ ІСТОРІЇ
МИСТЕЦТВА
64. **Резнік О. С.** 326
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ
МОДЕЛІ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО БЕЗПЕРЕРВНОГО
ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ

HISTORICAL SCIENCES

65. **Галевич С. Р.** 333
ПОЧАТКОВА СТРУКТУРА НАЦІОНАЛЬНОЇ НАРОДНОЇ АРМІЇ
НДР ТА КАДРОВА ПОЛІТИКА
66. **Дойчик М. В.** 340
ЗБРОЙНІ СИЛИ ПРУССІЇ НАПЕРЕДОДНІ СЕМИРІЧНОЇ ВІЙНИ
67. **Маглакелідзе Д. З.** 347
ПОЛІТИКА США ЩОДО ІРАКУ НА ПОЧАТКУ ПРЕЗИДЕНТСТВА
ДЖ. У. БУША (20.01.2001 - 11.09.2001)
68. **Перцева О. Е.** 354
ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ МАРТИНА ЛЮТЕРА

69. *Полюхович А.* 361
ПАМ'ЯТКА АРХІТЕКТУРИ ЦЕРКВА «СВЯТОГО ДМИТРА СОЛУНСЬКОГО»

CULTUROLOGY

70. *Бондарчук Я. В.* 364
ПРОБЛЕМАТИКА ВІДОБРАЖЕННЯ ЕТАПІВ ДУХОВНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ ЛЮДСТВА В КОСМІЧНИХ ЦИКЛАХ ПРЕЦЕСІЇ У ПРАЦЯХ ВЧЕНИХ ХХ – ХХІ СТ.

POLITICAL SCIENCES

71. *Varamia Tamar* 371
US FOREIGN POLICY DOCTRINE AND ITS IMPACT ON TRANSATLANTIC RELATIONS
72. *Поплавська М. В.* 377
КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ЄС: СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

PHILOLOGICAL SCIENCES

73. *Lukyanchenko I. O., Melnyk A. A.* 382
EXPRESSIVE SYNTAX AND ITS MANIFESTATION IN ALICE MUNRO'S SHORT STORIES
74. *Бесараб О. М.* 389
МАСОВИЙ ОН-ЛАЙН КУРС ЯК НОВІТНИЙ МЕТОД САМООСВІТИ
75. *Голінська М. М.* 392
ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ “РУСЬ”, ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В РІЗНІ ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ
76. *Гольцова М. Г., Кривошей М. С.* 399
МОДАЛЬНІСТЬ В ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНИХ ДИПЛОМАТИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ
77. *Євсєєва Д. М., Тараба І. О.* 404
ВИВЧЕННЯ ТЕРМІНУ У ФОКУСІ СУЧАСНИХ МОВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПЕРЕКЛАДУ
78. *Микитчин Н. С., Гольцова М. Г.* 406
ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЛЕКСИКА
79. *Петрикова О. О., Зайцева К. І.* 409
ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ ДИСКРИМІНАЦІЇ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ
80. *Плетенецька Ю. М., Мачула Д. С.* 415
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ТЕКСТІВ

81.	<i>Стеценко В. В., Ковтун Я. І.</i>	419
	ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ ГАЛУЗІ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ	
PHILOSOPHICAL SCIENCES		
82.	<i>Воропаєва Т. С., Авер'янова Н. М.</i>	424
	ТРАНСФОРМАЦІЯ УЯВЛЕНЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ПРО СУЧАСНУ НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕЮ (1993 – 2022 pp.)	
83.	<i>Кунденко Я. М., Тімар О. С.</i>	432
	СВОБОДА ЯК НАЙГОЛОВНІША ДУХОВНА ЦІННІСТЬ ТА НЕОБХІДНА УМОВА ІСНУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ	
ECONOMIC SCIENCES		
84.	<i>Lazarieva O., Nikolaieva Yu., Dashko V.</i>	436
	PRIORITIES OF MANAGING THE LAND MARKET IN UKRAINE	
85.	<i>Sadiqov Shahin Telman oqli</i>	441
	SUBJECT: COMPETITIVE DEVELOPMENT POTENTIAL OF LEATHER PRODUCTS PRODUCTION OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN AND ITS EVALUATION	
86.	<i>Акопян Е. А., Маркосян А. Х.</i>	446
	РОЛЬ ГОРНОДОБЫВАЮЩЕГО СЕКТОРА В ЭКОНОМИКЕ АРМЕНИИ	
87.	<i>Андрієнко М. М., Маковецький О. Л.</i>	450
	СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ФОРМУВАННЯ ЧИННИКІВ МЕХАНІЗМУ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КОМПАНІЇ	
88.	<i>Бойченко Н. В., Савченко М. В.</i>	457
	СЦЕНАРНИЙ ПІДХІД ДО ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ	
89.	<i>Васюта В. Б., Ладно Д. С.</i>	462
	МЕТОДИ ОЦІНКИ ПІДРИЄМСЬКИХ РИЗИКІВ	
90.	<i>Газуда М. М., Попович К. С.</i>	466
	УДОСКОНАЛЕННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРОМИСЛОВО-ВИРОБНИЧОГО ПЕРСОНАЛУ	
91.	<i>Гринько Т. В., Гвініашвілі Т. З., Бостинчук Д. М.</i>	471
	РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	
92.	<i>Дорошенко Н. О., Василенко В. В.</i>	474
	ВІЙНА: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ	
93.	<i>Колобердянко І. І., Ткачук О. О.</i>	482
	ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ЕНЕРГЕТИЧНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ	

94.	<i>Летуца Т. М., Карбівнича Т. В., Пенкіна Н. М.</i>	487
	ЕКОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ У ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ	
95.	<i>Найденко О. Є.</i>	491
	ВІДОБРАЖЕННЯ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ В ПОДАТКОВІЙ ЗВІТНОСТІ	
96.	<i>Олійник А. В.</i>	498
	ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ БАНКУ ТА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ	
97.	<i>Остропольський О. Р.</i>	508
	МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ В УМОВАХ ВІЙНИ	
98.	<i>Пономаренко Т. В.</i>	512
	МАРКЕТИНГОВА СТРАТЕГІЯ ЯК ПОХІДНА КАНАЛІВ ДИСТРИБУЦІЇ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХНЬОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ	
99.	<i>Федорович І. М., Везера С. І.</i>	520
	НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КІБЕРСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	
100.	<i>Фоміна Т. В.</i>	524
	ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМ ОПОДАТКУВАННЯ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ	
101.	<i>Шкурят М. Є., Парреньо Галлардо Хуліо Енріке</i>	531
	АНАЛІЗ РИНКУ АПК «НОВИХ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ КРАЇН»	

LEGAL SCIENCES

102.	<i>Гаврилів Т. С.</i>	538
	СЛУЖБА ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ВІДПОВІДНІСТЬ КОНСТИТУЦІЇ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ	
103.	<i>Гулак Я. Д., Яра О. В.</i>	541
	РОЛЬ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА-ПРАВНИКА У ВІДНОВЛЕННІ ТА ПОДАЛЬШІЙ РОЗБУДОВІ УКРАЇНИ	
104.	<i>Коваленко І. А., Медведєв Д. В.</i>	544
	ПРИМУСОВИЙ ПОДІЛ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЯК ОСТАННІЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ КОНКУРЕНЦІЇ	
105.	<i>Пузанова Г. Й., Ільченко М. А.</i>	550
	ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ПРОТИДІЇ ЛУДОМАНІЇ	

AGRICULTURAL SCIENCES

УДК 631.5;631.31

ВМІСТ ТА ДИНАМІКА РУХОМИХ ФОРМ АЗОТУ У ТЕМНО-СІРОМУ ОПДЗОЛЕНОМУ ГРУНТІ НА ВИРОЩУВАННЯ КАРТОПЛІ СТОЛОВОЇ ПРИ ВИКОРИСТАННІ МЕТОДІВ ДІАГНОСТИКИ ЖИВЛЕННЯ РОСЛИН

Панчук Віктор Іванович

Викладач, агроном

Грицівське вище професійне училище №38

смт. Гриців, Україна

Панчук Тимур Вікторович

аспірант,

НУБІП України

м. Київ, Україна

Картопля є важливою сільськогосподарською культурою, яка широко використовується для харчових та кормових потреб, а також є цінною сировиною для виробництва. За даними FAO STAT, протягом останніх років у світі спостерігається тенденція до зменшення площ під картоплею із одночасним збільшенням її врожайності до рівня 35–45 т/га. В Україні останніми роками вона коливалася у межах 16–20 т/га. Ця тенденція зумовлена недосконалою технологією вирощування та недостатньою її відповідністю вимогам рослин.

Одним із шляхів підвищення продуктивності картоплі є застосування нових форм мінеральних добрив за контролю умов її живлення за допомогою сучасних методик. Проте, існуючі на сьогодні методики мають ряд переваг та недоліків, тому метою нашої роботи було встановлення ефективності хімічної ґрунтової, експрес-ґрунтової портативної діагностики та їх поєднання.

Ключові слова: картопля, обробіток ґрунту, діагностика, мінеральні добрива.

Картопля – одна з найважливіших сільськогосподарських культур, широке розповсюдження якої обумовлене, перш за все, її високою потенційною урожайністю і вмістом у бульбах біологічноцінних органічних сполук: вуглеводів, білків, амінокислот, вітамінів, мінеральних солей та ін.

Світовий досвід свідчить, що високорозвинене картоплярство базується на досягненнях науково-технічного прогресу, основними напрямками якого є створення сортів інтенсивного типу та використання насіння високої якості, прогресивних прийомів агротехніки, ефективного застосування добрив і засобів захисту, сучасного матеріально-технічного забезпечення, тощо.

Одним із шляхів підвищення продуктивності картоплі є застосування нових форм мінеральних добрив за контролю умов її живлення за допомогою сучасних методик. Раціонально використовувати добрива допомагає діагностика живлення рослин, яка дає інформацію про забезпеченість посівів необхідними елементами живлення. Особливо важлива вона при обробітку сільськогосподарських культур за інтенсивними технологіями, які передбачають більш високі порівняно із звичайними дози добрив і потребують дуже ретельного контролю за живленням рослин протягом вегетації.

Раціонально використовувати добрива допомагає діагностика живлення рослин, яка дає інформацію про забезпеченість посівів необхідними елементами живлення. Особливо важлива вона при обробітку сільськогосподарських культур за інтенсивними технологіями, які передбачають більш високі порівняно із звичайними дози добрив і потребують дуже ретельного контролю за живленням рослин протягом вегетації.

Найвищу віддачу від добрив можна отримати при комплексній діагностиці, яка включає ґрунтову, рослинну та метеорологічну і дозволяє більш точно встановити рівень мінерального живлення на різних етапах органогенезу, або фенофаз рослин [1].

Ґрунтова діагностика — це агрохімічне обстеження ґрунтів з метою визначення вмісту доступних форм азоту (мінерального та сполук, які легко гідролізуються), фосфору, калію, мікроелементів тощо [2].

Функціональна діагностика дозволяє встановити потребу рослин у елементах живлення на основі фізіолого-біохімічних процесів.

Використання рослинної діагностики в умовах застосування інтенсивних технологій дозволяє забезпечити рослини оптимальною кількістю і співвідношенням елементів живлення в усі фази їх росту і розвитку [3].

Також, використання методів рослинної діагностики дозволяє оперативно оцінити рівень забезпеченості сільськогосподарських культур поживними елементами і прийняти можливі заходи для усунення їх нестачі. Важливе практичне значення методи рослинної діагностики мають в овочівництві, особливо в захищеному ґрунті (де можливе коректування живлення культур протягом вегетації проведенням підживлень відповідними видами добрив) і в плодівництві (для коректування системи удобрення багаторічних культур у наступні роки) [4, 5].

Матеріали та методи.

Польовий дослід по вивченню агрохімічної оцінки застосування добрив за вирощування картоплі столової, був закладений в овочевому стаціонарі кафедри агрохімії та якості продукції ім. О. І. Душечкіна, на базі агрофірми ТОВ «Біотех ЛТД» Бориспільського району Київської області. Територія цього господарства розташована в Північному Лісостепу. Клімат місцевості помірно континентальний. Сума активних температур перевищує 2600°C, за вегетативний період температура повітря становить 15,8°C. Перші заморозки настають 20–30 жовтня. Найбільш низька температура спостерігається в січні лютому. Максимум у лютому становить -28°C. В окремі роки морози досягають 30–35°C. Абсолютний максимум підвищення температури спостерігається у липні і може досягати +35–37 С. В середньому за рік, за багаторічними даними, випадає 546 мм опадів. Кількість опадів в період вегетації сільськогосподарських культур становить 75 %. Режим опадів не визначається

стабільністю. В середньому за вегетаційний період близько 170–250 мм атмосферних осадів, а за рік 500-580 мм. Такої кількості достатньо для забезпечення рослин вологою.

Дослід був закладений на темно-сірому опідзоленому легкосуглинковому на лесах ґрунті. Ці ґрунти високозабезпечені рухомими сполуками фосфору та калію, але вміст легкогідролізованого азоту дуже низький. В цілому, темно-сірі опідзолені ґрунти мають сприятливі агрофізичні властивості і порівняно високу природну родючість.

Дослідження проводились з сортом голанської селекції Сіфра за такою схемою:

1. Традиційна технологія(контроль);
2. Ґрунтова експрес-діагностика;
3. Традиційна + експрес ґрунтова діагностика;
4. Традиційна ґрунтова + функціональна листкова діагностика;
5. Експрес ґрунтова + функціональна листкова діагностика.

За найменшого значення показника відповідної діагностики передбачалась максимально рекомендована доза добрива Ярило Картопля (рекомендації виробника) 4 л/га. За зростання значення відповідного показника діагностики доза була пропорційно зменшена. У варіантах із кількома видами діагностики доза для внесення встановлювалась у результаті визначення середнього арифметичного значення. Фон $N_{120}P_{100}K_{180}$.

Після проведення діагностики живлення картоплі столової провели Розрахунок доз добрив для позакореневого підживлення.

Варіант 2. Експрес ґрунтова діагностика:

Бутонізація – «Ярило Картопля» - 2,74 л/га; інша ділянка: 3 л/га «Ярило Макро».

Цвітіння – «Ярило Картопля» - 4 л/га; інша ділянка: 4 л/га «Ярило Макро».

Варіант 3. Традиційна ґрунтова діагностика та Експрес ґрунтова діагностика:

Бутонізація – 3,32 л/га «Ярило Картопля»; інша ділянка: 1,9 л/га КАС+4 л/га «Ярило Макро».

Цвітіння – 2 л/га «Ярило Картопля», 2 л/га КАС+3 л/га «Ярило Макро».

Варіант 4. Традиційна ґрунтова діагностика та функціональна листова:

Бутонізація – 3,64 л/га «Ярило Картопля»; інша ділянка: 3,6 л/га КАС+12 г/га «Ярило Fe».

Цвітіння – 12 г/га «Ярило Fe».

Варіант 5. Експрес ґрунтова діагностика та функціональна листова:

Бутонізація – 3,64 л/га «Ярило Картопля»; інша ділянка: 3 л/га КАС+3 л/га «Ярило Макро».

Цвітіння – підживлення не проводилось.

Розмір облікової ділянки 90 м², розміщення варіантів – рендомізоване.

Використана трьохразове повторення та систематичне розміщення варіантів.

При проведенні лабораторних аналізів керувалися загально прийнятими методиками. Відбір та підготовка до аналізу зразків ґрунту та рослин здійснювались згідно з вказівками, приведеними у виданнях “Практикум по агрохімії”, “Агрохімія: Лабораторний практикум”, “Агрохімічний аналіз. Практикум”. Математичну обробку урожайних даних проводили методом дисперсійного аналізу [3, 6].

Традиційна ґрунтова діагностика мінерального живлення картоплі столової передбачала визначення вмісту амонійного азоту у ґрунті за допомогою фотометричного метода із гіпохлоритом натрію, нітратного азоту іон селективним методом, рухомих сполук фосфору та обмінного калію – за методом Чирікова.

Експрес-ґрунтова діагностика передбачала виначення рухомих сполук макроелементів у ґрунті за допомогою портативної лабораторії «Агровектор» після доведення ґрунту до повітряно-сухого стану. Принцип роботи експрес діагностики ґрунтується на фотометричних стандартизованих методиках: амонійний азот – з реактивом Несслера, нітратний – із реагентом, фосфор і калій – за методом Чирікова.

Функціональна діагностика ґрунтується на зміні фотохімічної активності хлоропластів листків без додавання елементу та із його додаванням. Якщо активність хлоропластів зростає за додавання елементу, то є потреба у елементі, якщо ні то елемент перебуває у оптимальній кількості, як що знижується то елемент перебуває у надлишку. Тобто, ця методика дозволяє встановити не вміст елементу у рослині, а її потребу в цьому елементі на основі фізіолого біохімічних процесів. Час визначення 14 елементів живлення у листках рослин 1 зразка триває 30-40 хв.

Результати дослідження.

Ґрунт є основним джерелом надходження поживних речовин в рослини. Від його гранулометричного складу, хімічних властивостей, наявності доступних для рослин форм елементів живлення, реакції ґрунтового розчину, та деяких інших показників залежить продуктивність сільськогосподарських культур [7].

Ґрунтова діагностика базується на визначенні комплексу показників (агрофізичних, агрохімічних, біологічних і екологічних), які дають можливість визначити рівень родючості ґрунтів і їхню придатність до використання. Дані ґрунтової діагностики дають можливість регулювати умови живлення рослин, раціонально використовувати агрохімізасоби без порушення екологічного стану ґрунту та розробляти заходи для стратегічного їх окультурення [8].

Оскільки основним макроелементом, що визначає всі ростові процеси кожної культури, є азот, то ми вбачаємо доцільність діагностики азотного живлення картоплі столової у критичні періоди її росту та розвитку.

У таблиці 3.1 представлено вміст мінерального азоту в ґрунті за застосуванням позакореневого підживлення рослин у вигляді комплексного добрив Ярило Картопля. У варіанті з використання експрес діагностики мінеральний азот становив 8,9 і 8,2 мг/кг в фазу бутонізації, відповідно в шару ґрунту 0–25 см та 25–50 см, а у фазу цвітіння – 6,8 і 6,5 мг/кг в 1 та 2 шарі ґрунту. У контролі цей показник становив у фазу бутонізації та цвітіння – 20,9 і 16,4 мг/кг та 14,7 і 14,1 мг/кг відповідно до шару ґрунту.

За поєднання хімічної ґрунтової діагностики та експрес ґрунтової діагностики вміст мінерального азоту склав у фазу бутонізації за хімічної діагностики 26,8 і 20,0 мг/кг, а за експрес діагностики – 7,2 і 7,9 мг/кг відповідно до шару ґрунту.

Таблиця 1

Вміст мінерального азоту у темно-сірому опідзоленому ґрунті за вирощування картоплі столової за результатами діагностик живлення рослин, мг/кг.

Варіант дослідю	Доза добрива, л/га в фазі бутонізації і цвітіння	Шар ґрунту	Фаза росту та розвитку			
			Бутонізація		Цвітіння	
			Традиційна	експрес	Традиційна	Експрес
Ярило Картопля						
Традиційна технологія (контроль)	-	0-25	20,9		14,7	
		25-50	16,4		14,1	
Ґрунтова експрес діагностика	2,74	0-25		8,9		6,8
	4,0	25-50		8,2		6,5
Хімічна ґрунтова діагностика + експрес ґрунтова діагностика	3,32	0-25	26,8	7,2	17,1	6,9
	2,0	25-50	20,0	7,9	16,6	4,0
Хімічна ґрунтова діагностика + функціональна листкова діагностика	3,64	0-25	29,1		18,1	
	-	25-50	22,7		19,1	
Експрес ґрунтова + функціональна листкова діагностика	3,64	0-25		10,9		4,8
	-	25-50		7,8		7,3
Монохелати						
Традиційна технологія (контроль)	-	0-25	17,2		14,2	
		25-50	13,7		12,2	
Ґрунтова експрес діагностика	3 л/га(Ярило Макро)	0-25		7,0		6,3
	4 л/га(Ярило Макро)	25-50		6,9		6,3
Хімічна ґрунтова діагностика + експрес ґрунтова діагностика	1,9 л/га КАС+4 л/га (Ярило Макро)	0-25	23,6	7,1	16,6	4,3
	2 л/га КАС+3 л/га (Ярило Макро)	25-50	16,3	5,3	14,7	3,8
Хімічна ґрунтова діагностика + функціональна листкова діагностика	3,6 л/га КАС+12 г/га (Ярило Fe)	0-25	25,1		17,3	
	12 г/га (Ярило Fe)	25-50	18,0		17,0	
Експрес ґрунтова + функціональна листкова діагностика	3 л/га КАС+3 л/га (Ярило Макро)-	0-25		10,9		5,1
		25-50		8,8		6,7

У фазу цвітіння за проведення традиційної діагностики вміст цього показника був 17,1 і 16,6 мг/кг, за експрес діагностики – 6,9 і 4,0 мг/кг відповідно до шару ґрунту. У варіанті, де йде поєднання хімічної діагностики з функціональною листковою, цей показник у фазі бутонізації та цвітіння становив 29,1 і 22,7 мг/кг та 18,1 і 19,1 мг/кг відповідно до шару ґрунту. У варіанті поєднання експрес ґрунтова + функціональна листова згідно методики вміст мінерального азоту в фазі бутонізації становив 10,9 та 7,8 мг/кг відносно шару ґрунту, а в фазі цвітіння – 4,8 та 7,3 мг/кг відносно шару ґрунту.

У таблиці 1 представлені також дані по вмісту мінерального азоту за використання однокомпонентних добрив. У контролі вміст цього показника в фазу бутонізації становив 17,2 в 0–25 см шарі ґрунту і 13,7 мг/кг в 25–50 см шарі ґрунту. У фазу цвітіння – 14,2 і 12,2 мг/кг відповідно до шару ґрунту. За використання ґрунтової експрес діагностики у фазу бутонізації вміст був 7,0 і 6,9 мг/кг відповідно до шару ґрунту, а в фазу цвітіння – 6,3 мг/кг в обох шарах ґрунту.

У варіанті з поєднанням хімічної ґрунтової діагностики та ґрунтової експрес діагностики вміст мінерального азоту у фазу бутонізації за традиційної діагностики був 23,6 і 16,3 мг/кг відповідно до шару ґрунту, а за використання експрес діагностики цей показник склав 16,6 і 14,7 мг/кг. У фазу цвітіння відповідно за традиційною – 16,6 і 14,7 мг/кг та 4,3 і 3,8 мг/кг за експрес діагностики в 0–25 см та 25–50 см шарах ґрунту. Варіант з поєднанням хімічної ґрунтової діагностики із функціональною листковою діагностикою показав такий вміст мінерального азоту: у фазу бутонізацію – 25,1 і 18,0 мг/кг та 17,3 і 17,0 мг/кг – у фазу цвітіння відповідно до шару ґрунту. У варіанті, де йде поєднання експрес ґрунтової діагностики з функціональною листковою діагностикою, вміст цього показника був 10,9 і 8,8 мг/кг у фазу бутонізації та 5,1 і 6,7 мг/кг – у фазу цвітіння.

Мінеральний азот ґрунту включає в себе амонійну та нітратну форму. Сполуки нітратного азоту є найбільш рухомими і широко використовуються в живленні рослин. Джерелом надходження нітратного азоту в ґрунт є мінеральні

добрива та нітрифікаційна здатність ґрунту, яка залежить від зволоження, температури, аерації, та реакції середовища. Нітратну форму азоту рослина здатна поглинати швидше, але для включення її у метаболізм їй необхідно витратити додатково енергію для перетворення нітратів до амонію [10]. Тому вважаємо за необхідне проаналізувати вміст цих форм азоту у темно-сірому опідзоленому ґрунті залежно від результатів традиційної та експрес-ґрунтової діагностик.

Застосування добрив КАС та Ярило монокомпонентних добрив за результатами хімічної ґрунтової діагностики та експрес ґрунтової діагностики було важливим фактором в оптимізації умов живлення картоплі столової у фазі найбільшого використання азоту. Вміст амонійного азоту зменшувався в зв'язку з активним використанням його кореневою системою рослин.

Використання добрива «Ярило Картопля» згідно ґрунтової експрес діагностики та функціональної листової діагностики в дозі 3,64 в фазу бутонізацію збільшували вміст нітратного азоту в умовах активного використання його рослинами до 6,9 і 7,6 мг/кг в фазу цвітіння за результатами традиційної діагностик. Менший вміст нітратного азоту спостерігався за використання експрес діагностики із зменшенням дози добрива «Ярило Картопля» до 2 л/га в фазу цвітіння склав 2,3 і 1,9 мг/га.

Використання однокомпонентних добрив за результатами хімічної ґрунтової в поєднанні із функціональною листовою діагностикою активізувало фізіологічні процеси картоплі та використання нітратного азоту.

Висновки

1. Внесення 1,9 л/га КАСу в поєднанні з Ярило Макро 4 л/га в фазу бутонізації та 2л/га КАСу в поєднанні Ярило Макро 3 л/га в фазу цвітіння за результатами хімічної та експрес ґрунтової діагностик дозволило тримати урожайність 44,6 т/га.

2. Вміст крохмалю за використання комплексного добрива Ярило Картопля в дозі 3,64 л/га в фазу бутонізації за результатами експрес ґрунтової та функціональної листової діагностик становив 23,6%.

3. Рентабельність вирощування картоплі столової зросла до 144,2% за умов використання Ярило Картопля в дозі 3,64 л/га в фазу бутонізації за результатами хімічної та функціональної листкової діагностик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мойсеєнко В. Ф. Основи наукових досліджень в агрономії: підручник / В. Ф. Мойсейченко, В. О. Єщенко. – К.: Вища школа, 1994. – 334 с.
2. Кожушко Н. С. Система комплексної технологічної оцінки картоплі на придатність до промислової переробки / Н. С. Кожушко, М. Д. Гончаров, В. І. Оничко // Вісник Сумського державного аграрного університету. – 1999. Вип. 3. – С. 34–41.
3. Посыпанов Г. С. Растениеводство / Г. С. Посыпанов, В. Е. Долгодворов, Г. В. Корнеев та ін. – М.: Колос, 1997. – 354 с.
4. Кононученко В. Картоплярство України здобутки і перспективи / В. Кононученко // Картопляр. – 2001. – № 3. – С. 45–52.
5. Радугин П. А. Ранний картофель / П. А. Радугин. – М.: Госиздат, 1969. – 450 с.
6. Лісовал А. П. Система застосування добрив: Підручник / А. П. Лісовал, В. М. Макаренко, С. М. Кравченко. – К.:Вища шк., 2002. – 317 с.
7. Бондарчук А. А. Картопля: вирощування, якість, збереженість / А. А. Бондарчук. – К.: КИТ, 2009. – 232 с.
8. Минеев В. Г. Химизация земледелия и природная среда / В. Г. Минеев – М.: Агропромиздат, 1990. – 380 с.

VETERINARY SCIENCES

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ АКТИНОМІКОЗУ ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ

Грінченко Д. М.

к. вет. наук, доцент,

Северин Р. В.

канд. вет. наук, доцент,

Державний біотехнологічний університет

м. Харків, Україна

Актуальність проблеми. В Україні з її чорноземами, сприятливими кліматично-географічними умовами проблема грибкових захворювань є дуже актуальною. Гриби характеризуються високою пристосованістю і виявляються всюди, практично на всіх біологічних рівнях біосфери Землі. Найбільш сприятливі умови гриби знаходять у чорноземних ґрунтах, якими багата наша країна.

Разом з мікозами і мікотоксикозами в інфекційній патології великого значення набули збудники актиномікозу [2, 3, 6]. У культурі і тканинах макроорганізму актиноміцети утворюють тонкий розгалужений міцелій, у зв'язку з чим ці мікроорганізми тривалий час відносили до грибів [1, 4, 7, 8].

В наших спостереженнях був відмічений генералізований перебіг актиномікозу у 12–14-місячних бичків на відгодівлі і виникнення актиномікозних уражень у телят до місячного віку.

Причиною такого прояву актиномікозу може бути підвищена вірулентність збудника і зниження природної резистентності тварин, зниження імунного статусу поголів'я [3, 7].

Матеріали і методи досліджень. Дослідження проводилося в господарстві, в якому актиномікоз відмічався у значної частини поголів'я

молодняка великої рогатої худоби, з тенденцією до генералізації актиномікозного процесу та дифузним розростанням актиномікозних гранульом.

Результати досліджень. Актиномікоз – опортуністична інфекція з хронічним перебігом, яка в останній час викликає масові ураження тварин з дифузним розростанням актиноміком, з переважним охопленням молодняка на відгодівлі та захворюванням новонароджених телят.

У хворих тварин гранулематозні ураження були в області верхньої третини шиї та нижньої частини голови. Ураження у вигляді некротичних фокусів з гранулематозним оточенням виявляли у підщелепних та заглоткових лімфовузлах.

При захворюванні актиномікозом в уражених тканинах, гної виявляли *A. bovis* у вигляді зерноподібних «друз» різного розміру, що нагадували пісок.

Довкола гнійного фокусу формувалася грануломатозна тканина, по периферії якої розташовувалася сполучнотканинна капсула.

При культивуванні на агарі Сабуро були виділені борошністі, пухнасті колонії. Збудник розвивався у вигляді добре розвиненого несептованого одноклітинного міцелію у вигляді тонких розгалужених ниток.

Актиномікозні ураження виявляли у ослаблених тварин з пониженим імунним статусом. Для орієнтовної оцінки імунітету у тварин, уражених актиномікозом, застосовували дискретне визначення вмісту імуноглобулінів по методиці осадження їх поліетиленгліколем [5].

При дискретному визначенню вмісту імуноглобулінів в сироватці крові уражених телят показники виявилися нижче норми, що відповідало імунній недостатності. Нормальний показник вмісту імуноглобулінів у сироватці крові відповідає появі білого осаду при всіх трьох розведеннях сироватки крові після змішування з поліетиленгліколем.

У 10 – ти досліджуваних тварин, уражених актиномікозом, поява осаду імуноглобулінів в трьох випадках відповідала зниженому імунному статусу. Осад відмічався в 2-й та 3 – й пробірках.

У п'яти тварин імуноглобуліни осаджувалися лише у 2 – й пробірці, що вказує на наявність імунодефіциту.

Нарешті, у двох тварин імуноглобуліни не виявлено в жодній пробірці, що відповідало вираженому імунодефециту.

Таким чином, результати дискретного визначення імуноглобулінів при актиномікозі у молодняка великої рогатої худоби свідчать про імунну недостатність і виражений імунодефіцит.

Висновки. 1. Актиномікоз набув широкого розповсюдження з масовим ураженням молодняку при зниженні природної резистентності тварин.

2. За результатами проведеного дискретного визначення рівня імуноглобулінів в сироватці крові хворого на актиномікоз молодняка великої рогатої худоби вказувало на імунну недостатність і виражений імунодефіцит.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Аравийский Р. А. Диагностика микозов [Текст] / Р. А. Аравийский, Н. Н. Клименко, Г. И. Горшков // Режим доступа: <http://www.rusmedserv.com/mycology/html/laboral.htm>

2. Ветеринарная микробиология и иммунология/Н. М. Колычев, Р. Г. Госманов. – Омск: Изд. ОмГАУ, 1996. – 552 с.

3. Дорогобид А. В., Апатенко В. М. Иммуностимуляция при актиномикозе // Ветерин. Консультант. – 2004. - № 2. – С. 13.

4. Козлова О. П., Шевяков М. А., Климко Н. Н. Особенности актиномикоза кишечника.//Экспериментальная и клиническая гастроэнтерология. № 11, 2017. – С.55 – 59. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-aktinomikoza-kishechnika/viewer>

5. Лысюк В. В. Ассоциированные инфекции и иммуностимуляция в условиях откормочного хозяйства [Текст]/В. В. Лысюк, В. М. Апатенко// Новое учение о заразных болезнях/ Мат III съезда паразитоценологов/ Киев, 4-6 декабря, 1991г. – Киев, 1993. – 197с. – С. 151-159.

6. Медицинская микробиология, вирусология и иммунология [Текст] :

учебник для студ. мед. вузов / Под ред. А. А. Воробьева.— 2-е изд., испр. и доп.— М.: Мед. информ. агенство, 2006.— 704с.

7. Потоцький М. Актиномікози (Actinomycosis) // Вет.мед.Укр. – 2009. № 1. – С. 23 – 26.

8. Рягин С. Т. Патогенные актиномицеты.//Ветеринарная микробиология/ П. А. Емельяненко, Г. В. Дунаев, Д. Г. Кудлай и др.(Учебник). М.: «Колос», 1982. – 304с. – С.254 - 256.

BIOLOGICAL SCIENCES

ВИКОРИСТАННЯ ЕЙДЕТИКИ ТА МНЕМОТЕХНІКИ ПРИ ОТРИМАННІ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Гречишкіна Олена Вікторівна

Викладач- методист відокремленого структурного підрозділу
«Дружківський житлово –комунальний фаховий коледж
Донбаської національної академії будівництва і архітектури»

Вступ./Introductions

Стародавні римляни вважали, що корінь навчання гіркий. Але коли вчитель закликає в союзники інтерес, корінь навчання змінює смак і викликає цілком здоровий апетит.

Причина, що змусила звернутися до ейдетики та мнемотехніки, - це обмежені можливості слабких студентів. Їх «лякали» і відвертали від предмету і громіздкі міркування, і термінологія, а як наслідок цього – втрата інтересу до заняття, до дисципліни.

Психологічні методи та прийоми «особистісно чужий» матеріал перетворюють в зрозумілий, полегшують запам'ятовування під час проведення лекційних, лабораторних, практичних занять з біології.

Ейдетика (від грецького ейдос – образ) -це методика розвитку образного та асоціативного мислення.

Мнемотехніки – це спеціальні методи запам'ятовування певних видів інформації, засновані на особливості людської психології. Знання і використання спеціальних мнемотехнік дозволить краще запам'ятати цифрову інформацію, специфічні тексти і терміни, імена, обличчя і прізвища, іноземні слова, вирази і багато іншого.

Використання ейдетики та мнемотехнік дає можливість змусити

«слабких» учнів не просто прослухати, але й зрозуміти пояснення, можливість запалити в їхніх очах вогник інтересу, розширити межі сприйняття.

Ціль роботи./Aim

Застосування ейдетики та мнемотехніки дає можливість продуктивного перемикавання, своєрідного «відволікання» від біологічної науки на рівень життєвих асоціацій, гри уяви і фантазії. Мнемоприйом розвантажує інформацію, роблячи новий матеріал «легкозасвоюваним». Це досягається завдяки введенню ігрового елемента без шкоди для основного змісту заняття і за рахунок емоційної насиченості, тобто безпосередніх складових інтересу. Правило «пропущене» не лише через логіку, але й уяву, емоції (внутрішню наочність) утримується в пам'яті міцніше, довше.

Матеріали та методи./Materials and methods

Головним принципом ейдетики та мнемотехніки є заміна абстрактних об'єктів поняттями, які мають візуальне, аудіальне або рідше інше чуттєве уявлення, зв'язування об'єктів з уже наявною інформацією для спрощення її запам'ятовування.

Арсенал сучасної мнемотехніки складається з великого набору уніфікованих прийомів запам'ятовування. Серед основних прийомів і методів можна виділити наступні:

Літерний код.

Створення смислових фраз з початкових (або цілеспрямовано присвоєних) букв дозволяє запам'ятати послідовність інформації.

Запам'ятати послідовність періодів палеозойської ери легко завдяки фразі: Кожен організований студент- достатньо красивий парубок (кембрій, ордовік, сілур, девон, карбон, пермь).

Для запам'ятовування назв черепних нервів та їхнього порядку прикладом такої фрази може бути: Наш звір обов'язково буде тут валятися, лякаючи перехожих, як бегемот дрімаючих птахів. Черепні нерви: 1 – нюховий (I); 2 – зоровий (II); 3 – окопоровий (III); 4 – блоковий (IV); 5 – трійчастий (V); 6-відвідний (VI); 7 – лицевий (VII); 8 – присінково-завитковий (VIII);

9-язикоглотковий (IX); 10 – блукаючий (X); 11 – додатковий (XI);
12-під'язиковий (XII)

«Матрьошка»

Образи з'єднуються парами. Перший образ асоціації завжди значніший другого і містить у собі другий. Для пригадування треба уявити перший образ і чекати, коли з пам'яті виникне другий. Потім треба переключити увагу на другий, збільшивши його, і чекати появи третього і т.д. Наприклад: Клітина-Ядро-Хромосома-ДНК.

Прийом символізації (метод піктограм)

Символи оточують нас з усіх боків. Суть його полягає в тому, що студенти за допомогою кольору, знаків і символів зображують окремі елементи навчального матеріалу. Приклади кодування органів людини в образи прийомом символізації на рис. 1:

Рис.1 Піктограми органів людини.

Запам'ятовування інформації за допомогою асоціацій (картинки, фрази).

Асоціація – це зв'язок між окремими фактами, подіями, предметами або явищами, відображеними в свідомості людини і закріпленими в його пам'яті. Асоціативне сприйняття і мислення людини призводять до того, що поява одного елемента, в певних умовах, викликає образ іншого, пов'язаного з ним. З розвитком технік запам'ятовування люди вже виробили асоціативні прийоми, які підходять для більшості з нас.

Для знаходження асоціацій можна виділити кілька способів побудови асоціативних зв'язків між будь-якими об'єктами:

1. Смежність у часі або просторі: зима і сплячка тварин ; весна і цвітіння.
2. Схожість (подібність): (рис 2).

3. Контраст (протилежність): асиміляція речовин і дисиміляція речовин;
4. Причинно-наслідкові зв'язки: зайва хромосома і хвороба Дауна;
5. Узагальнення: помідор і овоч, бегемот і тварина;
6. Підпорядкування: фрукт і абрикос, тварина і кішка;
7. Частина і ціле: мітохондрії і крісти, ядро і клітин

Комплекс Гольджи

Рис.2 Схожість комплексу Гольджи зі знаком безпроводного інтернету.

К. Д. Ушинський писав: «Ви навчаєте дитину яким-небудь невідомим йому п'яти словами - він буде довго і марно мучитися, але зв'яжіть двадцять таких слів з картинками, і він засвоїть на льоту». Так, наприклад, функцію мітохондрій еукаріотичної клітини можна відобразити зображенням електростанції, яка забезпечує потреби в енергії (рис 3), а будову ендоплазматичного ретикулюма у вигляді лабіринту (рис.4).

Рис.3 Мітохондрія та електростанція

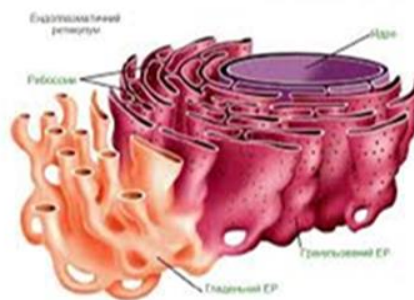

Рис.4 Ендоплазматичний ретикулум і лабіринт

Приєм прив'язки(асоціації) до добре знайомої інформації.

Нові відомості, що запам'ятовуються, можуть складатися з елементів добре знайомої інформації Наприклад, будову та функції органел клітини краще запам'ятати по асоціаціям з іншими знайомими предметами та явищами (таблиця 1).

Таблиця 1

Будову та функції органел клітини

Назва частини клітини	Будова частини (Асоціація)	Функції частини (Асоціація з частинами міста)
Клітинна мембрана.	напівпроникна плівка	охоронці клубу (коли пускають, коли ні)
Цитоплазма	желе, першокласники в школі (завжди рухаються)	Інтернет, телефон (зв'язок усіх частин клітини)
Ядро -ядерце -хромосоми	американський футбольний м'яч кулька для пінг-понгу нескінченність, бантик	Уряд (керує містом, як ядро клітиною); люди, які беруть книги у бібліотеці (утворює РНК, які зчитують інформацію з ДНК); бібліотека (зберігає інформацію), архів
Рибосоми	неваляшка (дві субодиниці - мала на велика)	м'ясокомбінат (синтез білка)
Лізосоми	плоди винограду без гілок	завод з переробки сміття (переварювання речовин)

Метод ментальних карт (карт пам'яті) Бьюзена.

Метод ментальних карт, або як його ще називають карта думок або асоціативна карта – це спосіб зображення структури інформації за допомогою блок-схеми. Такі ментальні карти часто рекомендують малювати психологи або ведучі тренінгів для правильної постановки цілей або ведення проектів, але в нашому випадку ментальні карти корисні саме для структурування інформації, що запам'ятовується(рис.5).

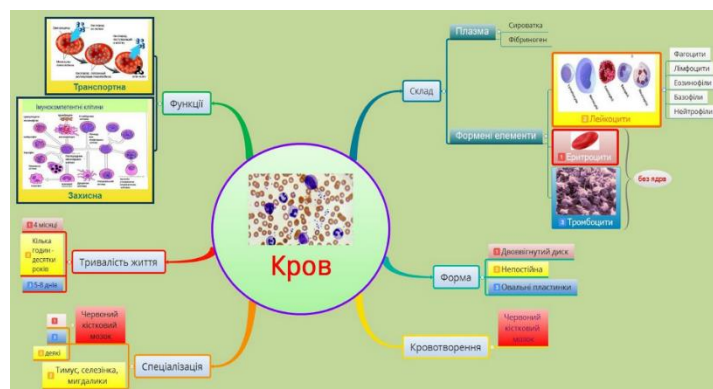

Рис 5. Ментальна карта по темі «Кров»

Результати та обговорення./Results and discussion

Застосування різних методів та прийомів ейдетики та мнемоніки на уроках сприяє розвитку творчої активності та логічного мислення учнів, удосконалює механізми запам'ятовування, збагачує словниковий запас. Часто не існує раціонального пояснення, чому той чи інший образ викликає уявлення про інше. Завдяки тому, що асоціації у кожній людини можуть бути суто індивідуальними, учні не бояться помилитися і почувають себе вільно, проявляють значну активність на заняттях. Відповідно, підвищується інтерес до навчального процесу та посилюється мотивація в навчанні. Ці методи може застосовуватися на уроці на будь-якому етапі, при вивченні будь-якої теми всіх дисциплін програми. Застосування мнемонічних прийомів довело, що ця техніка здатна не тільки викликати в учнів інтерес, але і своїми «неправильними», «ненауковими», «нелегальними», спрощеними способами подачі нового матеріалу «на пальцях», мимоволі, поволі змушує учнів розуміти суть правила і, як наслідок, полегшує застосування його на практиці.

Висновки. Ейдетика та мнемоніка зрозуміло, не вирішують всіх задач, що відносяться до теми навчання і до теми розвитку інтересу до предмету, лише частково борються з цими проблемами. Адже унікальних рецептів для всіх і кожного, як відомо, не існує. Орієнтація на індивідуальні і вікові особливості учнів у процесі навчання, використання у роботі з ними спеціальних прийомів і способів, що відповідають їх індивідуальним особливостям, є основою органічного навчання. Ейдетика та мнемоніка значно підвищать якість навчання наших підопічних з будь-яких дисциплін і дасть їм можливість не відставати від життя, бути соціалізованими і інтегрованими в суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антощук Є. Українська школа ейдетики / Є. Антощук // Психолог. Шкільний світ. – 2010. – № 5. – С. 5–7. ; Психолог. – 2015. – № 21/22. – С. 4–9.
2. Бесєдіна А. Вплив методів і завдань ейдетики на розвиток особистості дитини : [досвід школи № 318 м. Києва] / А. Бесєдіна // Рідна школа. – 2009. – № 2/3. – С. 61–62.
3. Пащенко О. Тактильні та предметні асоціації / О. Пащенко // Дошкільне виховання. – 2009. – № 1. – С. 24–25. <https://uk.wikipedia.org/>
<https://web.archive.org/web/20140422232250/http://mnemonics.pp.ua/>

УДК 591.5

**ВНУТРІШНЬОВИДОВІ КОМУНІКАЦІЇ ТВАРИН РОДИНИ ПСОВІ НА
ПРИКЛАДІ ПСА СВІЙСЬКОГО (CANIS FAMILIARIS. L.)**

Кормиш Олена Іванівна,
студентка

Шевчук Лариса Миколаївна,
професор, доктор біологічних наук

Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Вступ./Introduction. Через воєнні дії багато людей були вимушені покинути свої домівки і через це значна частка тварин опинилася на вулиці, що і спровокувало зріс бродячих тварин на вулицях міст України. Проблема є гострою, адже люди через брак знань не рідко потрапляють у небезпечні ситуації контакту з тваринами, нерідко такі дії закінчуються невдало. Не слід забувати і про інфекції, які можуть переносити тварини, тому необхідно чітко межувати звичайну агресію щодо захисту території чи відлякування чужинців і перші симптоми небезпечних хвороб, наприклад, сказу. Контакт людина-тварина стає більш небезпечним. Адже сказ-хвороба не виліковна та є 100 % летальною.

Ціль роботи./Aim. За допомогою експерименту та візуального спостереження дослідити внутрішньовидове поодиначне спілкування та групову видову поведінку собаки, їх мовну гнучкість, здатність до передачі інформації в уросередовищі та приміській території. Розпізнати та описати комунікативні сигнали псів, що проживають на вільній території у місті Житомирі та мають високу соціальну активність між представниками свого виду. Провести аналіз та порівняти поведінку трьох досліджуваних груп.

Матеріали та методи./Materials and methods. Спостереження, експеримент, опис.

Результати та обговорення./Results and discussion. Пес свійський (*Canis*

familiaris. L.) — найближчий супутник людини у міському середовищі та сільській місцевості. Традиційно цей вид тварин є об'єктом досліджень у епізоотичному, епідеміологічному, етологічному, іноді й соціальному аспекті. Незважаючи на ілюзійну видимість повної вивченості, пес залишається у багатому досить цікавим об'єктом для досліджень учених.. У псів добре розвинуті мімічні м'язи, саме через наявність складної міміки вони можуть виражати відтінки емоцій і демонструвати свої наміри[6].

Об'єктом дослідження слугували представники виду Пес свійський (*Canis familiaris. L.*) трьох груп:

1. Зграйні бродячі тварини
2. Поодинокі бродячі тварини
3. Домашні улюбленці, що проживають у вольєрах, будках та за огорожею

Предмет дослідження – комунікації та «мова» псів , форми соціальної поведінки.

Комунікація видів, що проживають на одній або відокремленій території та здійснюють соціальні, психо-емоціональні контакти, являють собою безсумнівний інтерес. Тим більше, що нерозуміння релізерів як домашніх, так і бездомних тварин може стати причиною трагедії.

Для демонстрації сигналів комунікації тварини використовують досить великий арсенал засобів:

1. Периферичні частини тіла (положення у просторі, положення щодо тулуба, голови): вушні раковини, хвіст, кінцівки.
2. Положення тіла у просторі: сидячи, стоячи, лежачи.
3. Стан шерстяного покриву: піднята шерсть на загривку, по хребту, на хвості.
4. Зміна відстані до об'єкта: зближення, віддалення.
5. Зміна положення тіла (кута до об'єкта): перпендикулярно, боком, спиною.
6. Зміна положення голови: опущена або піднята голова, поворот убік.

7. Мімічна мускулатура: зажмурювання, рух брів, відведення та приведення комісур, зморщування губ, оголення зубів.

8. Рух очей: убік, вниз, кругле око, погляд скоса, спідлоба, прямий погляд.

9. Відкрита паща, демонстрація зубів, язика, позіхання.

10. Зміна швидкості руху (переміщення тіла у просторі): уповільнення, прискорення, призупинення, завмирання.

11. Зміна траєкторії руху: прямо вперед, кидок, поворот.

12. Візуальне зменшення або збільшення розмірів: вкладання, зігнута спина, піднімання на пальцях (на котурнах).

13. Дії: обнюхування, облизування носа, морди, взаємний, односторонній або спільний грумінг, чухання, струшування.

14. Фізіологічні зміни: збільшення частоти дихання, завмирання дихання.

15. Звукові сигнали: гарчання, скиглення, писк, гавкіт, нявкання, пирхання, шипіння.

Для дослідження, розпізнавання та структурювання цих сигналів був проведений власний експеримент. Протягом декількох місяців було проведено спостереження над псами у місті у вуличному середовищі, з акцентом на однакові або схожі подразники нервової системи. Спостереження відбувалося з як із тваринами, що належать до одної зграї, так і до одиноких тварин, що наближались до інших представників, що раніше не були знайомі.

Кількість досліджуваних особин : 54 тварини. Слід зауважити, що незалежно від статі та віку всі особини активно використовують свій нюх для отримання інформації та розпізнавання сигналів запаху, що бути залишені іншими тваринами. Комунікація зграя-одинак. Зазвичай при наближенні чужака один з псів починав гавкати, щоб привернути увагу співтоваришів, така поведінка спостерігалась у 46 випадках, що свідчить про закономірність та ефективно використання звукових сигналів. Наступна поведінка залежала від настрою чужинця та його дій. Одразу після наближення двох або трьох тварин до один одного починалося ритуальне обнюхування, що стартувало з задньої

чистини тіла і поступово наближаючись до морди та шиї. Така поведінка спостерігалась у 49 випадках. Далі дії поділились на дві категорії:

- Агресивні дії, демонстрація зубів, хвіст та вуха напружені та шерсть дибки і, відповідно, після цього відбувався конфлікт, у якому вирішувалось хто сильніший. Зазвичай така поведінка відбувалась між двома самцями і тривала не більше однієї хвилини і подальше спілкування продовжувалось без бійки. Імовірніше така ситуація склалася через те, що один пес був на території іншого.

- Спокійне ігрове або ігноруюче продовження. Така поведінка свідчить про незацікавленість обох у подальшому конфлікті, або якщо ж така зустріч пройшла на нейтральній території, яка не вимагає конкуренції. В обох собак спостерігалися опущений хвіст, розслаблені вуха, або напружені на половину, спокійна поза, дещо опущений тулуб.

Також було помічено, що така модель спостерігалась у більш молодих особин або підростаючих щенят. Ці дві групи не єдині, але найбільш поширені у нашому дослідженні. Щодо комунікацій зграї та одинака, то найбільш часто обнюхування та розпізнавання чужинця відбувалась за участі головного самця зграї, натомість самиці тримались віддалено та спокійно і лише у 8 випадках виражали Ізацікавленість у новій особині (рис 1).

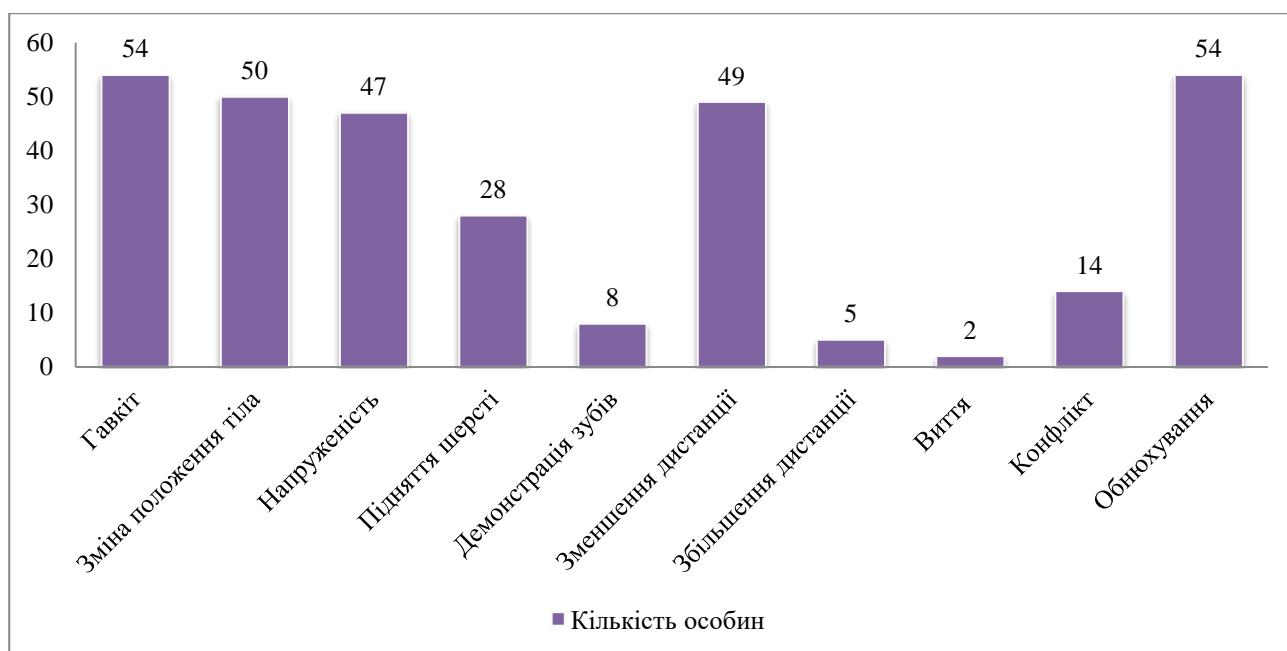

Рис. 1. Результати комунікації зграї з новою особиною

Комунікації домашній-одинак. Цікавим є поведінка псів, що знаходились за огорожею, але могли бачити іншу особину. Вони вели себе агресивно та активно видавали звукові сигнали із збільшенням по мірі наближення. Але як тільки огорожа була прибрана, то така поведінка змінилась на протилежну, аж до самого сховку тварини. Це пояснюється територіальним відчуттям власності, як що є умовне чи фізичне відділення, то тварина відчуває себе впевненішою та хазяїном території.

Цікавим є те, що кожна третя домашня особина на вільній території змінювала свою поведінку у бік ігрової та зацікавленості до нової тварини, тоді як за огорожею у 100% випадків проявляла агресивність. На графіку зображено відсоткове співвідношення прояву агресії до нової особини на вільній території, після зняття огорожі(рис. 2)

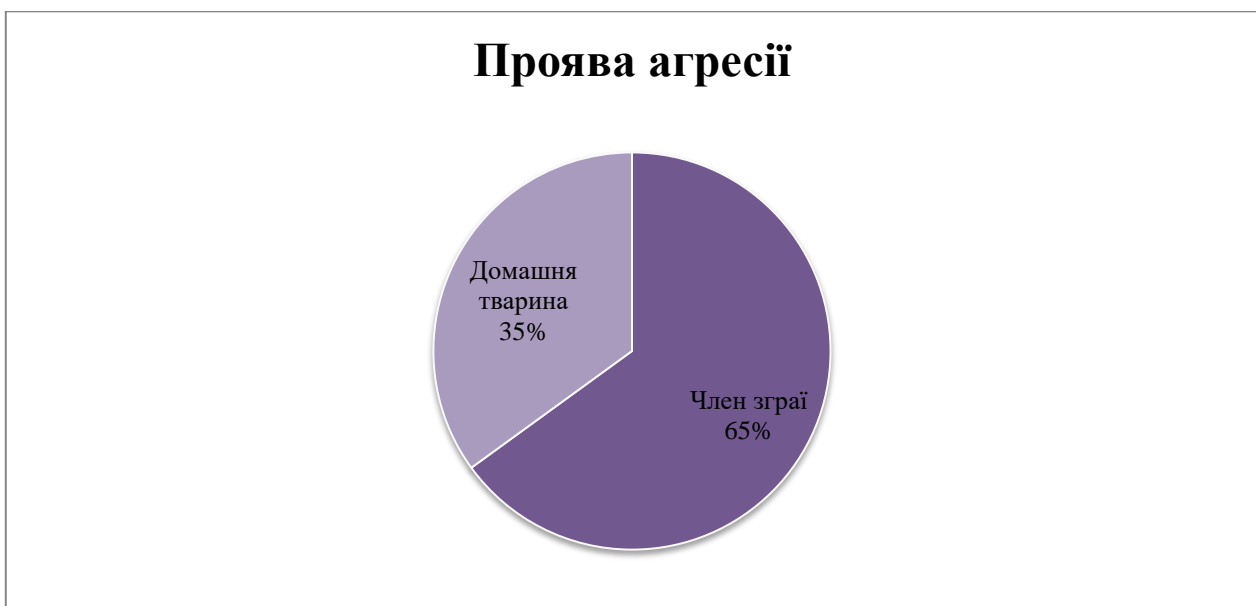

Рис. 2. Співвідношення прояву агресії до нової особини на вільній території після зняття огорожі

Можемо спостерігати деяку закономірність, що зграйні тварини більш вороже ставляться до незнайомої тварини, адже мають більшу впевненість та підтримку співтоваришів, мають менше бажання вступати в новий контакт з твариною.

Комунікація одинак-одинак. Коли дві тварини помічали одна одну, то в

обох були майже ідентичні прояви зацікавленості: вуха і голова підняті, ноги напружені, хвіст піднятий злегка або повністю, тіло пряме, характерний гавкіт, ніби перегукування. Далі особини стрімко але обережно наближаються одна до одної і починається ритуальне обнюхування, починаючи із задньої частини тіла і аж до морди та шиї, дуже схоже з поведінкою зграйних особин. Якщо тварини однакового розміру та впевненості, то таке знайомство проходить у дружній формі, але бували випадки агресії із з'ясуванням хто сильніший. Якщо така зустріч була на території одного з піддослідних, то він/вона вели себе більш агресивно.

На графіку представлені випадки агресії, включаючи бійки між представниками. Слід помітити, що більшою мірою агресія проявлялась між одностатевими представниками (рис. 3). У 95% випадках це були самці.

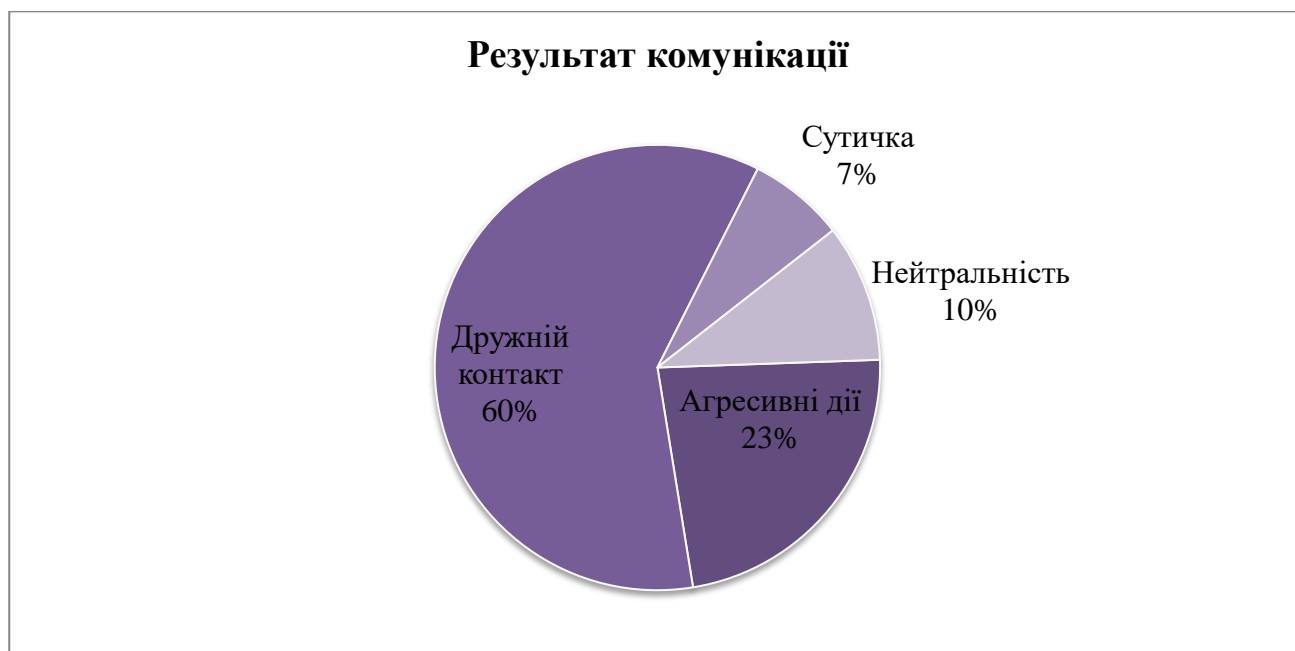

Рис. 3. Результати взаємодії одиночних бродячих тварин

Висновки./Conclusions. Отже, не виникає сумнівів у тому, що Пес свійський наділений досить інформативними способами обміну інформацією між особинами одного виду. Ці сигнали легко та швидко розпізнаються та піддаються чіткому аналізу людиною. Завдяки такому способу навіть тварини з інших континентів та різних частин Світу можуть безперешкодно спілкуватися та заявляти про свої потреби, почуття та наміри. Можемо зробити наступні

ВИСНОВКИ:

1. Зареєстровано певну закономірність прояву емоцій та намірів у зграйних та самотніх тварин. Ці сигнали піддаються розшифруванню та трактуванню.

2. Встановлено, що у 98% випадків для сигналізації емоцій та намірів пси використовують гавкіт та обнюхування.

3. Помічено, що у 85% випадків для прояви агресивності тварини застосовують показ зубів та підняття шерсті, щоб здаватися більшими.

4. Зареєстровано, що зграйні тварини на 65% частіше реагують агресивніше ніж самотні особини на нову тварину.

5. Відмічено, що у 64% випадків змінювалась поведінка на протилежну у тварин, що знаходилися за огорожею. Це свідчить про відчуття територіальності та більшу впевненість у собі.

6. Завдяки детальному дослідженню можна укріпити зв'язок між людиною та домашніми улюбленцями шляхом розуміння мови пса, уникнути видових конфліктних ситуацій як у міському середовищі, так і поза містом.

7. Розшифрування цих сигналів дозволяє побудувати більш міцний зв'язок між людиною та меншими братами.

MEDICAL SCIENCES

УДК 616.149-008.341.1

РОЛЬ І МІСЦЕ НЕІНВАЗИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ (ВСТАНОВЛЕННЯ ЗОНДА СЕНГСТАКЕНА – БЛЕКМОРА) У ЛІКУВАННІ ТРИВАЮЧИХ КРОВОТЕЧ ІЗ ВАРИКОЗНО-РОЗШИРЕНИХ ВЕН СТРАВОХОДУ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Грома Василь Григорович

доктор медичних наук, професор,
завідувач відділення оперативної ендоскопії,
професор кафедри хірургії №1

ДУ "Інститут загальної та невідкладної хірургії
імені В. Т. Зайцева НАМНУ"

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Гончарова Наталя Миколаївна

доктор медичних наук, професор кафедри хірургії №2

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Алекберов Самір Оруджович,

Грома Єлизавета Василівна

здобувачі вищої освіти

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Варикозне розширення вен (ВРВ) стравоходу та шлунку є найнебезпечнішим ускладненням вторинної портальної гіпертензії, що призводить до високої летальності. При цьому кровотеча з варикозно розширених вен стравоходу та шлунку є одним із найбільш непрогнозованих та несприятливих станів в ургентній хірургії [1].

Статистичні дані з цієї нозології уже більш ніж півсторіччя

розглядаються окремо від інших кровотеч. Досі спірними та суперечливими залишаються питання діагностики та вибору лікувальної тактики у даної категорії хворих [2].

Одним із найбільш простих та широко вживаним методом неінвазивного гемостазу є встановлення зонда Сенгстакена – Блекмора [3]. З початку 1950-х років, коли американський нейрохірург Роберт Вільям Сенгстакен старший (1923 – 1978 рр.) та американський судинний хірург Артур Блекмор (1897-1970 рр.) створили концепцію та розробили зонд, на честь яких він названий, пройшло вже три чверті століття. Але у сьогоденній практиці прилад не втрачає своєї актуальності.

Після початку повномасштабної війни, коли спеціалізована медична допомога з об'єктивних причин може затримуватись на досить тривалий час, або бути повністю неможливою, методика отримала «друге народження». У таких випадках найчастіше перша медична допомога надається, у кращих випадках, середнім медичним персоналом, у інших – парамедиками.

І тут, на нашу думку, існує багато «підводних каменів», що потребують подальшого ретельного вивчення та детального роз'яснення, здавалось би, старих «затертих» канонів.

Мета роботи: оцінити ефективність та переваги застосування зонда Блекмора для зупинки кровотечі з варикозно-розширених вен стравоходу та шлунку в умовах військового часу.

Матеріали та методи. Нами проаналізовано результати застосування неінвазивної методики зупинки кровотечі у 36 пацієнтів. Більшість (27) були доставлені у клініку державної установи "Інститут загальної та невідкладної хірургії імені В.Т. Зайцева НАМН України» бригадами екстреної медичної допомоги у пізній час доби, або ж у часи «комендантської» години. У цей період, зазвичай, надання ургентної ендоскопічної допомоги було вкрай обмеженим, унаслідок некомплектності ендоскопічної бригади, або ж зовсім відсутнє. Усім хворим з триваючими кровотечами було встановлено зонд Блекмора. Ще 9 пацієнтів були переведені до клініки з інших медичних

закладів із вже встановленим пристроєм.

Факт триваючої кровотечі первинно на час госпіталізації був верифікований ендоскопічно або ж на основі раніш встановленої вторинної портальної гіпертензії, вторинно – не пізніше 12 годин із моменту госпіталізації.

Абсолютна більшість (33 спостереження) надійшла з триваючою кровотечею з варикозно розширених вен стравоходу 3 ступеню. Згідно ендоскопічної класифікації [4], це великі та звивисті ВРВ, які займають більше 50 % радіусу просвіту дистального відділу стравоходу. У 2 випадках спостерігали варіант GOV 1 – варикозне розширення вен стравоходу з переходом на малу кривину шлунку (не менш ніж на 2 - 5 см); в одному випадку GOV 2 - варикозне розширення вен стравоходу та дна шлунку. Варіанти IGV 1 – ізольовані варикозно-розширені вени, локалізовані у дні шлунку та IGV 2 – ізольовані ектопічні варикозно-розширені вени, які можуть локалізуватися в інших відділах шлунку є казуїстичними і в наших спостереженнях не зустрічались.

У всіх спостереженнях ВРВ шлунку згідно розмірів відносились до III ступеню – вени діаметром більше 10 мм, великий конгломерат вузлів, тонкостінні, поліпоподібні. Однак, у жодному з випадків вени шлунку не були джерелом триваючої кровотечі.

Надання медичної допомоги даній категорії пацієнтів проводилось згідно з рекомендаціями громадської організації «Всеукраїнської асоціації ендоскопістів» [5] та галузевими стандартами «Якість ендоскопічних гастроінтестинальних втручань» [6].

Результати та обговорення. Слід зазначити, що абсолютними показаннями для встановлення зонда Сенгстакена - Блекмора при вторинній портальній гіпертензії є 2 стани: 1) гостра кровотеча із судин стравоходу або шлунку, що загрожує життю пацієнта та не піддається зупинці, шляхом застосування комплексу заходів, що передбачають парентеральне введення гемостатичних та судинозвужувальних засобів у поєднанні з виконанням

локального ендоскопічного гемостазу; 2) гостра загрозна для життя пацієнта кровотеча із судин стравоходу або шлунку, коли ендоскопічний гемостаз та загальна (гемостатична і судинозвужувальна) терапія є недоступними.

Не буде зайвим нагадати широким колам медичної спільноти підготовку пацієнта та техніку встановлення зонда. Для початку проводиться місцева анестезія ротоглотки розчином чи спреєм (зазвичай, лідокаїну), або у складних випадках застосовується внутрішньовенний наркоз. Загальний наркоз із інтубацією трахеї нами не використовувався жодного разу. Хворий зазвичай розміщується у положенні на лівому боці (як для ендоскопічного дослідження).

Після заведення зонда через ніс і досягнення його дистальним кінцем шлунку виконується роздування дистального округлої форми балону (зазвичай його конектор виробником помічається буквою «О») шляхом нагнітання близько 60-90 мл повітря за допомогою шприца, перетискаючи конектор у цупкій частині затискачем у період відключення шприца.

Зонд підтягується у проксимальному напрямку до впирання роздутого округлого балону у звужений кардіальний відділ шлунку та фіксується за допомогою бинта навколо голови. Цей простий захід забезпечує необхідну компресію круглого балону на вени у кардії шлунку, необхідне розміщення стравохідного балону та попереджає міграцію всієї конструкції у дистальному напрямку у майбутньому внаслідок перистальтики стравоходу і шлунку та інших причин.

Наступним етапом проводиться роздування проксимального (стравохідного) балону шляхом нагнітання через конектор 80 – 140 мл повітря, що у разі правильного встановлення зонда зупиняє кровотечу. При відсутності ефекту ми заміщуємо повітря у балоні на охолоджений розчин води чи іншої рідини (наприклад фізіологічний розчин NaCl). У середньому вміщується 70-90 мл рідини. Легкі ознаки задухи є критерієм ефективності заповнення балону при видаленні зайвих 3 – 5 мл рідини.

Балони у роздутому стані залишаються на півдобу (максимально до 1 доби) до досягнення повного локального гемостазу. У жодному зі

спостережень ми не спостерігали «ранньої» появи пролежнів.

Зазвичай, на ранок при повній комплектності ендоскопічної бригади та підготовці необхідного обладнання до малоінвазивних оперативних утручань виконується половинне спускання стравохідного балону. Повне спускання вказаного балону проводиться через 1-2 години, що дає можливість м'якого відходження латексу від стінок стравоходу без провокування рецидиву кровотечі, яке виникає при різкому одномоментному повному спусканні балону.

У такому стані (зі спущеним стравохідним балоном) спостерігаємо за пацієнтом 1 – 2 години, постійно контролюючи по зонду надходження шлункового вмісту задля можливості повторного роздування у разі рецидиву кровотечі. У разі відсутності поновлення кровотечі, наступним етапом спускається дистальний (шлунковий) балон і зонд видаляється назовні.

Відразу вслід за санацією ротової порожнини виконуються ургентне ендоскопічне дослідження, при якому діагностичний етап при необхідності може відразу перейти у лікувальний. Найбільш прийнятним методом в ургентних умовах при рецидиві кровотечі є лігування кровоточивого вариксу, ендоскопічна пінна склеротерапія вариксів у басейні кровотечі, або ж комбіноване застосування цих методик.

Згідно літературних даних та власного досвіду ускладнення при встановленні зонда Блекмора слід поділяти на 2 групи:

I. тяжкі : 1) аспірація шлункового вмісту (найвищий ризик - під часу процесу його встановленні); 2) розвиток асфіксії (внаслідок закупорювання зондом дихальних шляхів); 3) перфорація або розрив стравоходу: а) первинний, що виникає під час грубого заведення зонда або ж надмірного роздування, насамперед неправильно розміщеного стравохідного балону; б) вторинний, що виникає на тлі некротичних змін стінки стравоходу, спричинених занадто тривалим утримуванням роздутого стравохідного балона, або ж надлишковим роздуванням останнього; 4) можливий розрив трахеї (у разі помилкового встановлення зонда в трахею).

II. легкі: 1) гикавка; 2) біль за грудиною; 3) екскоріації, ерозії та виразки ротоглотки, стравоходу та шлунку; 4) тискогенний некроз носа, губ, язика чи ділянок шкіри обличчя в зоні фіксації зонда.

У наших спостереженнях найчастіше відзначалися дискомфорт та помірний біль за грудиною, у частини хворих із гикавкою, що купірувалися перефіксацією зонда або ж незначним здуттям балонів. Досягти зупинки кровотечі шляхом встановлення зонда Блекмора не вдалося у 2 випадках, що потребувало термінового переходу до ендоскопічного лігування кровоточивого вариксу. Рецидив кровотечі у момент зняття зонду виник у 5 хворих, 4 з яких були госпіталізовані до клініки вторинно, і транспортування мало негативний вплив на перебіг захворювання.

Висновки. 1. Встановлення зонду Сенгстакена – Блекмора є ефективним неінвазивним методом гемостазу у хворих із триваючою кровотечею з варикозно розширених вен стравоходу.

2. Застосування зонду можливе без обов'язкового проведення попередньої езофагогастроскопії, лише на основі анамнестичних даних.

3. Методика встановлення зонду набуває особливого значення у період воєнного стану та у зоні бойових дій, де спеціалізована ендоскопічна медична допомога недосяжна зовсім або ж тривалий час із технічних чи інших причин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Тематичний номер «Гастроентерологія. Гепатологія. Колопроктологія» № 4 (58) 2020 р. Синдроми при декомпенсованому цирозі печінки: у фокусі уваги варикозне розширення вен стравоходу. Г. А. Соловйова.

2. С. М. Чуклін. Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, кафедра хірургії №1, Львів. Ектопічні варикозно-розширені вени: сучасний погляд на проблему.

3. Сучасні підходи до курації гострої кровотечі з верхніх відділів шлунково-кишкового тракту у пацієнтів з цирозом печінки. Просоленко К. О., Молодан В. І. 1, Супрун С. А., Дубров К. Ю., Шалімова А. С.. Харківський

національний медичний університет, м. Харків. ДУ «Національний інститут терапії імені Л. Т. Малої НАМН України», м. Харків. Харківська медична академія післядипломної освіти, м. Харків

4. Ендоскопічні класифікації та алгоритми. Нікішаєв В. І., Тумак І. М., Врублевська О. О.. Київ-2020.

5. URL: <http://endoscopy.com.ua/врачам/рекомендации/рекомендации-Ассоциации>

6. Якість ендоскопічних гастроінтестинальних втручань. Адаптована настанова, заснована на доказах : КНп 2017-116. – [Чинний від 06.2017]. – К. : Міністерство охорони здоров'я України, 2019. – 62 с. – (Галузеві стандарти та клінічні настанови).

АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА В ЛІКУВАННІ ХРОНІЧНОЇ КРОПИВ'ЯНКИ

Кадігроб Ірина Володимірівна,

Науковий керівник, кандидат медичних наук, доцент

Павлюк Катерина Сергіївна,

Миронець Ліля Олександрівна

студентки

Харківського Національного університету

ім. В. Н. Каразіна,

медичного факультету, м. Харків, Україна

Актуальність. Ризик захворіти впродовж життя на якусь форму кропив'янки становить 8,8%; ХК розвивається в 30– 45% з цих випадків. Хронічну кропив'янку (ХК) визначаються як наявність пухирів і/або ангіоедеми впродовж щонайменше 6 тижнів. Хоча ХК рідко призводять до станів, що загрожують життю, вони завдають значних страждань та дискомфорту і суттєво погіршують якість життя пацієнтів. На жаль, цей виснажливий стан часто лишається недооціненим.

Мета роботи. Продемонструвати ефективність лікування ХК біластином.

Матеріали та методи. Огляд клінічних рандомізованих досліджень: M. Rodriguez et al., 2020; C. Bachert et al., 2010; Medicines and Healthcare products Regulatory Agency (MHRA), 2018; T. Zuberbier et al., 2010; N. G. Papadopoulos et al., 2020; X. Y. Wang et al., 2016; H. Kawauchi et al., 2019; M. K. Church et al., 2018; B. Tyl et al., 2012; M. K. Church et al., 2018.

Результати. Метою лікування ХК є досягнення повного контролю над її симптомами за допомогою препаратів з високим профілем безпеки, при цьому зберегти високий рівень якості життя кожного окремого пацієнта. Важливим аспектом лікування ХК у дітей є безперервність. Саме тому, враховуючи хороший профіль безпеки, мінімальні когнітивні та антимускаринові побічні ефекти і тривалу дію, як терапію першої лінії рекомендується використовувати антигістамінні препарати (АГП) 2 покоління. Хоча багато клініцистів досі використовують для лікування дітей Н1-АГП 1 покоління, які мають виражену

седативну дію, помилково припускаючи, що їх профіль безпеки є більш вивченим, у сучасних клінічних настановах наполегливо рекомендується не використовувати АГП 1 покоління для лікування кропив'янки у немовлят та дітей, натомість заохочується застосування сучасних АГП 2 покоління, які не мають седативного ефекту та антихолінергічної дії. У дослідженнях *in vitro* біластин продемонстрував високу селективність/афінність до H₁-антигістамінових рецепторів. При цьому H₁-рецептори довго залишаються зв'язаними, що забезпечує високу тривалість дії препарату. Біластин швидко всмоктується після прийому та не взаємодіє суттєво із системою ферментів цитохрому P450, що разом із відсутністю метаболізму в печінці мінімізує здатність препарату до міжлікарських взаємодій. Дослідження на здорових добровольцях показали, що відчутний ефект біластину виявляють вже через 1 годину, а його ефективність в усуненні свербіжних кращів, ніж у дезлоратадину ($p < 0,05$) та рупатадину ($p < 0,01$). Висока спорідненість біластину до транспортних білків гематоенцефалітичний бар'єр (ГЕБ), зокрема Р-глікопротеїну (Р-ГП), значно зменшує ймовірність седативного ефекту й впливу на центральну нервову систему. Позитронно-емісійний (ПЕТ) вимір окупації H₁-рецепторів головного мозку демонструє, що здатність біластину зв'язуватися із церебральними H₁-гістаміновими рецепторами (H₁RO) складає близько 0%, що дозволяє розглядати його як антигістамінний препарат, який не проникає до головного мозку.

Висновки. Ефективність біластину для лікування кропив'янки у дорослих була продемонстрована у рандомізованому клінічному дослідженні. Так, біластин та левоцетиризин значно ефективніше, у порівнянні із плацебо, знижували середню загальну оцінку симптомів, кількість і максимальний розмір пухирів ($p < 0,001$), а також достовірно покращували якість життя пацієнтів, що оцінювалася за допомогою дерматологічного індексу якості життя: біластин $-9,45 \pm 6,98$ ($p < 0,001$), левоцетиризин $-8,94 \pm 6,53$ ($p < 0,001$) та плацебо $-5,93 \pm 7,67$.

ПРАВЕЦЬ ЯК ОДНЕ З НАЙРОЗПОВСЮДЖЕНІШИХ ЗАХВОРЮВАНЬ СЕРЕД ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Колесник Яна Володимирівна,

канд. мед. наук, доцент кафедри

дитячих інфекційних хвороб

Харківський національний медичний університет

Баришева Даріна Володимирівна,

Топчий Анна Сергіївна,

здобувачі вищої освіти II медичного факультету,

Харківський національний медичний університет

Актуальність. Нині існує велика різноманітність неврологічних розладів, що мають широкий спектр патологій різної етіології та симптомів. Оскільки нервова система регулює діяльність усіх систем організму, порушення її функцій можуть негативно позначитися на функціональній діяльності інших органів і систем. Одним із захворювань, який впливає на нервові клітини є правець. Його розповсюдженість істотно знизилася за останні десятиліття в більшості країн з високим рівнем доходу, багато в чому завдяки добре розробленим програмам вакцинації. Хоча правець є рідкістю, він все ще залишається реальністю в Україні, особливо через війну. Коли відбуваються серйозні лиха, багато пацієнтів можуть не надати достовірну історію вакцинації. Новонароджені та діти різних вікових груп більш схильні до ризику захворіти на правець, за відсутності вакцини від правця та при наявності різноманітних травм шкіри. Наразі освітлювана нами тема набуває особливої актуальності, бо за словами медичних працівників: «Правець — це біль воєнного часу».

Мета роботи. Метою роботи є дослідження та виділення основних даних про етіологію, патогенез правця, проведення збору інформації щодо розповсюдженості даного захворювання серед дітей України в період воєнного стану на підставі аналізу наявних медичних літературних джерел, які висвітлюють розповсюдження правця серед дітей під час війни.

Матеріали та методи. В ході написання роботи була використана медична література вітчизняних та закордонних авторів, статті, опубліковані науковими інтернет-виданнями та результати експериментальних досліджень. Для отримання додаткових матеріалів нами були розглянуті статистичні дані, опубліковані Всесвітньою організацією охорони здоров'я та Центром громадського здоров'я МОЗ України. Аналіз змісту вказаних інформаційних джерел був використаний за основний метод теоретичного наукового дослідження.

Результати та обговорення.

Правець — це потенційно небезпечне для життя гостре інфекційне захворювання, що викликане нейротоксином, який виробляється спороутворюючою бактерією *Clostridium tetani*. Спори можна зустріти повсюди в навколишньому середовищі, зокрема в ґрунті, бруді, випорожненнях тварин і людей. Вони надто стійкі до тепла і звичайних антисептиків, можуть витримувати навіть автоклавування при 249,8°F (121°C) протягом 10-15 хвилин.

Ризик поширення інфекційних хвороб збільшується через сьогоденні реалії - вимушене переселення людей, особливо дітей, проживання в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам. Це захворювання понад усе поширене і серйозне у малюків і новонароджених, які не були імунізовані вакцинами, що містять правцевий анатоксин. До війни в Україні зазвичай маленьких пацієнтів вакцинували та робили великі успіхи у запобіганні хворобам шляхом проведення профілактичних щеплень.

Проте зараз ми стикаємося з досить поширеною проблемою нещеплених дітей, насамперед на територіях, де відбуваються активні бойові дії. Загроза інфікуватися *Clostridium tetani* у цих районах надзвичайно висока, по-перше, внаслідок обмеженої можливості використовувати проточну воду, засоби особистої гігієни та антисептики, по-друге, люди та особливо діти зіштовхуються з підвищеним ризиком поранень різноманітного характеру, особливо внаслідок отримання кульового або осколкового поранення, а разом із

тим – захворіти на правець.

Відомо, що збудник правця потрапляє в організм через пошкоджену шкіру. (укусу тварини, вибух, травми, поріз, занесення цвяху в шкіру). Найнебезпечнішими пораненнями вважаються незначні садна, подряпини, з якими, зазвичай, люди не звертаються в лікарню та не отримують екстрену протиправцеву профілактику. Особливість даної інфекції - швидке поширення та пригніченість яскравої клінічної картини. Зазвичай, симптоми з'являються через 3-21 день після зараження (головний біль, спазми м'язів обличчя, гіпертермія та надмірне потовиділення, м'язові судоми, утруднене ковтання, зміни кров'яного тиску та прискорене серцебиття, неконтрольовані/мимовільні скорочення голосових м'язів, судоми гортані, утруднення дихання). Різке погіршення стану характеризується зневодненням, аби покращити самопочуття необхідно негайно наповнити організм хворого спеціальними розчинами та водою. Сьогодні, на територіях, де відбуваються бойові дії, відсутня інфраструктура та якісна медична допомога, летальність коливається від 19% до 29%.

За даними ВООЗ протягом 2021 року близько 83% немовлят у всьому світі (113 мільйонів немовлят) отримали 3 дози вакцини проти дифтерії, правця і кашлюку (АКДП). Дані, які стосуються України свідчать, що серорозповсюдженість дифтерійних антитіл $\geq 0,1$ МО/мл була менше ніж 80% у всіх місцях дослідження (результати становили 50,0%–79,2%). Серопоширеність $\geq 0,1$ МО/мл антитіл до правця становила понад 80% тільки у Сумах, Києві та Одесі (80,2%–89,1%). Частка одержувачів 3 доз АКДП зросла з 7,1%–16,7% серед дітей, народжених у 2011–2015 рр. та до 19,8%–38,6% серед народжених у 2016–2021 рр. Хоча імунізація є одним із найуспішніших заходів охорони здоров'я, війна в Україні та пов'язані з нею порушення напружили системи охорони здоров'я: тисячі дітей пропустили вакцинацію. За прогнозами показники на кінець 2022 року, при збереженні темпів, будуть значно нижчими за показники попередніх років, що буде найгіршим показником з 2009 року.

Висновки. Потреби в охороні здоров'я під час війни не втрачають своєї

нагальності. Проаналізувавши наявні матеріали, можна зробити висновок, що тема залишається досить актуальною та потребує подальшого ретельного розгляду розповсюдження правця серед дітей під час війни та пошук шляхів надання екстреної протиправцевої профілактики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Adeleye A. O. Fatal tetanus complicating an untreated mild open head injury: a case-illustrated review of cephalic tetanus / A. O. Adeleye, A. L. Azeez // *Surg. Infect. (Larchmt)*. – 2012. – Vol. 13, N 5. – P. 317-320.
2. Hassel B. Tetanus: pathophysiology, treatment, and the possibility of using botulinum toxin against tetanus-induced rigidity and spasms / B. Hassel // *Toxins (Basel)*. – 2013. – Vol. 5, N 1. – P. 73-83. 3. Henry R. Tetanus / R. Henry // *Emerg. Infect. Dis.* – 2012. – Vol. 18, N 10. – P. 1635.
3. Human tetanus and human botulism / S. S. Arnon, J. I. Rood, B. A. McClane [et al.] // *The Clostridia: Molecular Biology and Pathogenesis*. – San Diego: Academic Press, 1997. – P. 95-115. 14. Cook T. M. Tetanus: a review of the literature / T. M. Cook, R. T. Protheroe, J. M. Handel // *Brit. J. Anaesthesia*. – 2001. – Vol. 87, N 3. – P. 477-487.
4. . Guidelines for the management of accidental tetanus in adult patients / Lisboa Thiago, Yeh-Li Ho, G.T.H. Filho [et al.] // *Revista Brasileira de Terapia Intensiva*. – 2011. – Vol. 23, N 4. – P. 394-409.

НЕВІДКЛАДНА МЕДИЧНА ДОПОМОГА ПОСТРАЖДАЛИМ З ВАЖКИМИ ОПІКАМИ НА ДОГОСПІТАЛЬНОМУ ЕТАПІ

Кучеренко Богдан Юрійович

асистент

Зубрій Ольга Вікторівна

студентка

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. На даний час в Україні тема вчасної терапії при опіках дуже актуально, тому що саме під час бойових дій люди гинуть не тільки від обстрілів, а й пожеж, які виникли внаслідок ворожих дій. Одним з важливих періодів опікової хвороби, впродовж якої інтенсивна терапія грає вирішальну роль, є опіковий шок. Тому своєчасно проведені протишовкові заходи в комплексному багатокomпонентному лікуванні опікового шоку сприяють поліпшенню результатів лікування в наступні періоди опікової хвороби, зниженню загальної летальності, зменшення тривалості перебування потерпілих в стаціонарі та у відділенні реанімації та інтенсивної терапії.

Ціль роботи. Проаналізувати допомогу тяжкохворим з опіками на догоспітальному етапі.

Матеріали та методи. У зв'язку з метою було проведено аналіз літератури, розглянуті статистичні дані.

Результати та обговорення. Безумовно, важливою є швидка доставка постраждалих до стаціонару, де можуть бути виконані заходи протишовкового лікування у повному обсязі. Водночас така ситуація може виникнути не завжди. У ряді випадків інфузія та знеболення повинні бути виконані дорогою до стаціонару. На етапі першої лікарської допомоги необхідно виконати катетеризацію периферичної вени, що здійснюється у 80% постраждалих. У поодиноких випадках зазначено виконання катетеризації підключичної та яремної вен. Катетеризація стегнової вени не зазначено в жодному випадку.

Інфузії в дорозі здійснювалися шляхом введення препаратів 0,9% розчину натрію хлориду, 5% глюкози, К-Mg-аспаргінату та ін.

Обсяг у середньому становив 600 мл, за середнім часом в дорозі, включаючи вантаження та вивантаження пацієнта, 80 хв. При цьому дещо парадоксальними на перший погляд були дані щодо зв'язку летальності та проведення інфузії в дорозі. Так у пацієнтів, яким було виконано інфузію, летальність була на 30% вище, ніж у групі з важкими опіками, яким інфузія не виконувалася.

Це з тим, що медичний персонал бригад швидкої допомоги виконує інфузії найбільш важкими опіками, у той час як постраждалі з легким опіковим шоком залишаються без неї.

Для знеболювання постраждалих у 40% випадків застосовується комбінація анальгіну та димедролу, у 10% – наркотичні анальгетики (морфін, промедол, фентаніл), у 30% – поєднання кількох препаратів, у 20% – трамал, кетонал. Оцінити ефективність дії цих препаратів неможливо, оскільки відсутня відпрацьована можливість застосування шкал оцінки болю на догоспітальному етапі.

Інтубація трахеї та проведення ШВЛ у кареті швидкої допомоги здійснюється 2-5% постраждалих, як правило, реанімаційними бригадами.

Висновки. Початок протишокової терапії може бути здійснено в процесі транспортування постраждалого в стаціонар, найважливіші його компоненти повинні бути обов'язково виконані.

ОЦІНКА ЗМІН ІМУНІТЕТУ МЕШКАНЦІВ ХАРКІВЩИНИ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Малахова Дарія Олександрівна

Чуприніна Аліна Денисівна

студентки

Малик Наталія Віталіївна

к.м.н., доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Введення. Імунітет - це сукупність захисних механізмів, які допомагають організму боротися зі шкідливими факторами зовнішнього середовища, такими як бактерії, віруси, гриби, найпростіші тощо. З початку бойових дій більшість населення України перенесло не тільки стресс, але і зазнали впливу інших шкідливих умов: переохолодження, незбалансоване харчування, безсоння. Усі ці чинники можуть призвести до зниження імунітету.

У Рокфеллерському університеті, що у Нью-Йорку, було проведено дослідження, як впливає фаза гострого стресу на стан імунітету. Було доведено, що під впливом гострого стресу активується імунітет, а саме відбувається перерозподіл лейкоцитів.

Ціль роботи. Оцінити зміни імунітету мешканців Харківщини після початку повномасштабної війни в Україні.

Матеріали і методи. Було проведено анкетування серед 66 осіб, які проживають у Харкові та Харківській області. Серед них 44 жінки (66,7%) і 22 чоловіки (33,3%) віком від 19 до 32 років. Основним завданням було дослідити, скільки з них хворіло на гострі інфекційні захворювання до і під час повномасштабної війни в Україні.

Результати і обговорення. За час після 24.02.2022 14 осіб (21,2%) не мали жодних ознак інфекційних захворювань, 42 особи (63,6%) хворіли на ГРВІ

1-2 рази, 10 осіб (15,2%) переносили застуду 3 і більше разів. За рік до початку повномасштабної війни в Україні (2021) ознак застуди не виявила 1 особа (1,5%), хворіли на ГРВІ 1-2 рази 40 осіб (60,6%), 3 і більше разів – 25 осіб (37,9%), що значно перевищує показники за останні 9 місяців.

Слід зазначити, що захворюваність серед опитаних почала підвищуватися з серпня 2022. За березень 2022 року захворіло 11 осіб (16,7%), і саме у цей місяць 12 осіб (18,2%) перебували в укриттях і бомбосховищах більше 12 годин кілька разів, також 11 осіб (16,7%) перебувало більше трьох разів і 2 особи (3%) перебували у сховищі більше тижня.

Саме перебування у таких місцях було відмічено опитуваними як фактор виникнення застуди. У квітні 2022 року перенесли інфекційне захворювання 3 опитаних (4,5%), у травні - 2 (3%), у червні - 2 (3%). У серпні і подальших місяцях захворюваність почала зростати: у серпні захворіло 10 осіб (15,2%), у вересні - 10 (15,2%), у жовтні - 11 (16,6%).

Було запропоновано оцінити стан імунітету до і після 24.02.2022 за п'ятибальною шкалою, де 1- погано, 5 - добре. За 2021 рік (до 24.02.2022) оцінку «1» поставила 1 особа (1,5%), оцінку «2» - 3 (4,5%), оцінку «3» - 21 (31,8%), оцінку «4» - 29 (43,9%), оцінку «5» - 12 (18,2%). Після 24.02.2022 оцінку «1» поставили 0 осіб (0%), оцінку «2» - 6 (9,1%), оцінку «3» - 16 (24,2%), оцінку «4» - 29 (43,9%), оцінку «5» - 15 (22,7%).

9 (13,6%) відмітили в цілому покращення імунітету після 24.02.2022. Серед причин 6 осіб (9%) відмітили саме зміну ставлення до захворювань, пережитий гострий стрес та психологічні зміни, пов'язані з воєнними подіями. 3 опитаних (4,5%) пов'язують відчуття покращення імунітету з переїздом до більш екологічних населених пунктів (село, селище). 3 особи (4,5%) зазначили погіршення імунітету, подовження періоду одужання до кількох тижнів, що пов'язують зі зміною ритму життя, незбалансованим харчуванням, хронічним стресом.

Висновки. Отже, дослідження показало, що 13,6% мешканців Харківської області відмітили покращення імунітету в цілому, 4,5% погіршення. Серед факторів підкреслюють зміну середовища, пережитий стрес, психологічні зміни та зміни сприйняття захворювань. Частота захворюваності на інфекційні хвороби спочатку знизилася (квітень - серпень), а з кінця літа почала підвищуватися. Також наявність симптомів ГРВІ у березні пов'язують з перебуванням у вологих, холодних приміщеннях (укриття, бомбосховища). Дані можуть бути корисними для сімейних лікарів. Дослідження доцільно повторити для більшої вибірки.

ПРОФІЛАКТИКА РОЗВИТКУ ТА РАННЯ ДІАГНОСТИКА ВПЛ-ІНДУКОВАНОГО РАКУ ШИЙКИ МАТКИ

Маринчина Ірина Миколаївна

Кандидат медичних наук

Федорюк Олеся Василівна

студентка

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. Рак шийки матки (РШМ) - четвертий за частотою рак у жінок всього світу та є основною причиною смертності від раку серед жінок у країнах, що розвиваються через несвоєчасне діагностування. Вірус папіломи людини (ВПЛ) є однією з основною причиною розвитку раку шийки матки, ВПЛ головним чином передається при сексуальних контактах, і більшість людей інфікуються ВПЛ незабаром після того, як починають вести статеве життя, впродовж життя ВПЛ інфікується щонайменше троє з чотирьох людей. Тому тема нашого дослідження є надзвичайно актуальною, а саме необхідно узагальнити основні дані щодо розвитку вірусу в організмі, ризики, фактори та запобігання утворення раку шийки матки.

Мета роботи. Метою даного дослідження було провести аналіз сучасних літературних джерел щодо попередження розвитку ВПЛ-індукованого раку шийки матки.

Матеріали та методи. Пошук джерел здійснено за допомогою науково-статистичної бази PubMed-NCBI. Проведено огляд літературних джерел до вересня 2022 року, які стосуються причин інфікування ВПЛ та розвитку раку шийки матки, та основні методи щодо запобігання даній хворобі.

Результати та обговорення. Вірус папіломи людини (ВПЛ) – група вірусів, що налічує на сьогодні 216 типів, з них понад 30 інфікують статеві шляхи і 13 з яких є високоонкогенними і є однією з основних причин розвитку раку шийки матки.

Рак шийки матки виникає з нормального епітелію шийки матки через прогресуючий розвиток інтраепітеліальних уражень шийки матки низького та високого ступеня злоякісності, де ВПЛ відіграє основну роль. Однак тяжкість наслідків розвитку РШМ залежить від конкретних підтипів ВПЛ. На сьогоднішній день виділяють: неонкогенні типи вірусу (1, 2, 3, 4, 7, 10, 28, 41 типи); низькоонкогенні (5-8, 11, 12, 14, 15, 17, 19, 20-25, 40, 42-44 типи); високоонкогенні (16, 18, 31, 33, 35, 39, 45, 51, 52, 56, 58, 59, 68 типи). Щорічно у світі реєструється 570 000 нових випадків захворювання, 70% з яких припадає на «найагресивніші» типи (16; 18 типи). Інфікована жінка може тривалий час не мати клінічних проявів та за хорошої роботи імунітету вірус може самостійно зникнути з організму через кілька місяців після зараження. Але під впливом провокуючих факторів, які знижують імунітет (імунодефіцит, вагітність, перенесені операції, мікст-інфекції, стрес і тд.) можна спостерігати клінічні прояви ВПЛ. На жаль, лікування проти ВПЛ, не розроблене, оскільки вірус здатний персистувати у тканині нервових гангліїв, куди вірусні препарати не здатні проникати у потрібній концентрації для інгібування вірусу. А також висока резистентність ВПЛ проти багатьох противірусних препаратів. Зараз в світі основним методом профілактики розвитку раку шийки матки ВПЛ-індукованого є вакцинація, скринінг та рання діагностика РШМ.

Наразі у світі ліцензовані 3 профілактичні вакцини проти ВПЛ: Cervarix®, двовалентна вакцина спрямована проти 16 і 18 штамів; Gardasil®, квадριвалентна вакцина проти 6, 11, 16 та 18 штамів; Gardasil 9®, невалентна вакцина проти 6, 11, 16, 18, 31, 33, 45, 52 та 58 штамів (зараз доступна лише в США). Триваючі дослідження показують, що у 95% вакцинованих осіб не виявлено передракових уражень спричинених ВПЛ, що свідчить про ефективність та безпеку вакцинації. Нещодавно було розширено показання до застосування 9-валентної вакцини, ухвалене Управлінням США з контролю за харчовими продуктами та лікарськими засобами (FDA), для включення дорослих пацієнтів віком від 27 до 45 років для профілактики певних видів раку та захворювань, пов'язаних із ВПЛ; поточні рекомендації Консультаційного

комітету щодо практики імунізації.

- **Для чоловіків і жінок віком до 26 років:** Вакцина проти ВПЛ рекомендована у віці 11 або 12 років (може починатися у віці 9 років) та для раніше невакцинованих або недостатньо вакцинованих пацієнтів віком до 26 років.
- **Для дорослих віком від 27 до 45 років:** Клініцисти повинні брати участь у спільній дискусії щодо прийняття рішень з пацієнтами, щоб визначити, чи слід їх вакцинувати.

Скринінг жінки на ВПЛ та РШМ може значно знизити ризик смерті від раку шийки матки та виявлення патології на передраковій стадії, що допомагає запобігти раку. Регулярне профілактичне обстеження в гінеколога, кольпоскопія, цитологічне дослідження мазків (ПАП-тест), аналіз на ВПЛ.

Також доведено, розвиток захворювання також залежить від способу життя, доведено, що жінки які рано почати статеве життя, часто зміюють партнерів, палять, тривало вживають гормональні контрацептиви, мають в анамнезі аборти і пологи в юному віці та імунодефіциті стани, фізичне, хімічне або емоційне перенавантаження активують прояви ВПЛ та швидший розвиток дисплазії шийки матки. Дисплазія потребує спостереження і корекції факторів ризику (змінені клітини знов стануть нормальними) або хірургічного лікування (видалити змінені клітини, які не повернулися в норму).

Висновки. Отже, дане дослідження доводить, що вакцинація проти ВПЛ, скринінг ВПЛ та РШМ, правильний спосіб життя допомагають запобігти та вчасно виявити передраковий стан та РШМ. Що в свою чергу дозволяє знизити інфікування вірусом, більшому відсотку одужання та зниження смертності від РШМ. А також слід зазначити, що рання діагностика та адекватне лікування на ранніх стадіях сприяє збереженню репродуктивної функції жінки.

Окремо слід наголосити на важливості консультування пацієнтів з питань планування сім'ї і репродуктивного здоров'я, включаючи зміну поведінки у сторону менш ризикованої.

**ДИНАМІКА ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ ВЕГЕТАТИВНОЇ
НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ У ВЗАЄМОДІЇ ЗІ ЗМІНАМИ
АДРЕНОКОРТИКОТРОПНИХ ТА СОМАТОТРОПНИХ ГОРМОНІВ У
ХВОРИХ НА СЕРОЗНИЙ МЕНІНГІТ**

**Нестерова Катерина Ігорівна,
Надаховська Дарина Миколаївна,
Сотнікова Світлана Анатоліївна,
лікарі-інтерни 2 року навчання,
Глухова Олена Іллівна,
асистент кафедри епідеміології та інфекційних хвороб
Донецький Національний медичний Університет,
м. Лиман, Україна**

Актуальність: Менінгіт займає одне з перших місць серед захворювань, що вражають нервову систему дітей та дорослих. Щорічно спостерігається підвищення ступеня тяжкості й рівня ускладнень серед дітей, які перенесли менінгіт у віці до 3 років. Пацієнт з менінгітом підлягає обов'язковій госпіталізації. Відповідне лікування антибіотиками необхідно починати якомога раніше, в ідеалі відразу ж після проведення спинномозкової пункції у разі, якщо така пункція може бути виконана негайно і до неї немає протипоказань

Нейроінфекціям притаманна виражена тяжкість перебігу та високим відсотком летальності. Кількість серозних менінгітів збільшується щодня. Серозний менінгіт є одним із найбільш частих проявів ентеровірусної інфекції. На сучасному етапі найважчі наслідки серозного вірусного менінгіту асоціюють з герпесвірусним ураженням ЦНС.

Мета дослідження – проаналізувати динаміку показників функціонального стану вегетативної нервової системи у зв'язку зі змінами адренкортикотропного та соматотропного гормонів у хворих на серозний менінгіт.

Матеріали та методи: когнітивний та бібліосемантичний.

Результати дослідження: Обстежено 57 хворих на серозний менінгіт, у яких в ході загальноприйнятого лікування вивчали спектр варіабельності серцевого ритму (BCP), вміст АКТГ і СТГ у сироватці крові. Згідно з результатами, серозні менінгіти були переважно середнього ступеня тяжкості, у клінічній картині переважала генералізація за рахунок загального токсикозу, загально мозкового та менінгеального синдромів, але при змінах спектральних параметрів BCP спостерігався виражений дисбаланс зі зрушенням функціональної активності вегетативної нервової системи у бік ваготонії у поєднанні з підвищенням рівня АКТГ та зниженням СТГ у сироватці ($p < 0,01$).

Клінічні прояви включають загальноінфекційний та менінгеальний синдроми. Загальноінфекційний синдром в залежності від хвороби гарячку різного ступеню, головокружіння, млявість, адинамію, апатію.

Менінгеальний синдром включає: гідроцефально-гіпертензійні симптоми: різкий дифузний головний біль, повторне блювання, загальна гіперестезія; менінгеальні симптоми: ригідність потиличних м'язів, позитивні симптоми Керніга і Брудзинського (верхній, середній, нижній), симптом Гієна, симптом триніжка, у тяжких випадках поза лягавого собаки, тонічне напруження м'язів спини. У дітей раннього віку — вибухання і напруження великого джерельця черепа, позитивний симптом підвішування (Лессажа), закидання голови.

При різних хворобах, коли виникає серозний менінгіт, з'являються й інші прояви.

Так при аденовірусному менінгіті часто є закладання носу, нежить, фарингіт, кон'юнктивіт, склерит, шийна лімфоаденопатія, може бути мезаденіт, діарея.

При паротитному менінгіті до його розвитку або разом із ним можливе збільшення слинних залоз.

При ентеровірусному менінгіті можлива наявність також ураження ротоглотки, м'язів, висип на тілі.

При арбовірусних хворобах серозний менінгіт супроводжується географічними та сезонними закономірностями, що визначаються життєвим

циклом переносників — членистоногих, тваринних резервуарів та їхнім контактом із людьми.

У клінічному аналізі крові спостерігається невелика лейкопенія з помірним лімфоцитозом і мінливим ШОЕ. При дослідженні спинномозкової рідини відзначається плеоцитоз зазвичай у межах декількох десятків-сотен лімфоцитів, проте при лімфоцитарному хориоменінгіті та епідемічного паротитному менінгіті часто більше 1000; вміст білку нормальний, або трохи підвищений (0,4 – 1 г/л), при туберкульозному менінгіті часто більший, спостерігається білково-клітинна дисоціація, випадіння через добу грубої фібринової плівки на поверхні рідини; рівень глюкози нормальний, за винятком туберкульозного менінгіту, при якому зниження вмісту глюкози є патогномонічним симптомом.

Аналіз ліквору – плеоцитоз в межах декількох десятків-сотен лімфоцитів, вміст білку нормальний, або трохи підвищений (0,4 - 1 г/л), рівень глюкози нормальний, за винятком туберкульозного менінгіту, при якому зниження вмісту глюкози є патогномонічною ознакою.

ПЛР ліквору, крові – наявність нуклеїнової кислоти збудника.

Вірусологічні дослідження крові, ліквору - виділення збуднику із крові, ліквору методом зараження лабораторних тварин чи культури тканин.

Бактеріологічні посіви ліквору, крові, слизу з носогорла, шляхом посіву на селективні живильні середовища - для виділення збудника

Серологічні методи РНГА, РЗК, РН з метою виявлення специфічних антитіл і наростання їхнього титру у 4 і більше разів. РІФ, ІФА для визначення вірусного антигену.

Висновок: Менінгіт – це тяжке захворювання з високою смертністю, яке вимагає від лікаря відділення невідкладної допомоги вміння швидко поставити діагноз і почати адекватне лікування. У хворих з гострою симптоматикою і фульмінантним перебігом захворювання лікування антибіотиками має бути розпочато в перші 30 хвилин після попереднього діагнозу, тобто до виконання ЛП. Підбір антибіотика і його дози здійснюється з урахуванням віку хворого та

оцінки його стану і згодом коригується на підставі результатів дослідження спинномозкової рідини. У хворих з менш вираженою симптоматикою антибіотикотерапія може бути відкладена на 2 години, що дозволяє отримати результати дослідження спинномозкової рідини до початку лікування. У хворих з вогнищевою симптоматикою або з підвищеним внутрічерепним тиском проводиться термінове КТ-сканування після емпіричного призначення антибіотиків і до виконання люмбальної пункції. На жаль, не існує скільки небудь надійної констеляції симптомів, патогномонічних для бактеріального або для вірусного менінгіту; дійсно, феномен накладення симптоматики надзвичайно великий. У відношенні диференціації цих форм менінгіту найбільш виявляється ретельне дослідження спинномозкової рідини. Нові лабораторні методи дозволяють розраховувати на поліпшення ідентифікації специфічних бактеріальних патогенів.

**ПОГЛИНАЛЬНА ТА ЦИТОКІНІНДУКУЮЧА ФУНКЦІЯ ФАГОЦИТОЗУ
У ДІТЕЙ, ЩО ЧАСТО ХВОРИТЬ
НА ГОСТРІ РЕСПІРАТОРНІ ІНФЕКЦІЇ**

Овчаренко Леонід Сергійович,

Д.м.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України,

Вертегел Андрій Олександрович,

Д.м.н., професор,
ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти
МОЗ України»

Тимошина Ольга Віталіївна,

Асистент кафедри педіатрії,
неонатології та дитячих інфекцій
Донецький національний медичний університет
Аспірант 3 року навчання

ДЗ «Запорізька медична академія післядипломної освіти
МОЗ України»
Запоріжжя, Україна

Вступ: Захист людини від респіраторних захворювань на ранніх етапах контакту з інфекцією відбувається за рахунок комплексу цілеспрямованих дій вродженого та набутого імунітету. Початковою індуктивною ланкою цього процесу є фагоцитоз, який включає до себе не тільки швидке знешкодження та елімінацію патогену, а й створення відповідних умов для здійснення подальших, більш специфічних імунних реакцій. Це відбувається за рахунок синтезу та ліберації цілого набору цитокінів, які регулюють подальший хід захисного процесу. Зокрема, це інтерлейкіни (ІЛ) - 1 β , ІЛ-6, ІЛ-10 та фактор некрозу пухлини (ФНП) - α . Інтерлейкін-1 β синтезують та секретують різноманітні макрофаги. Основними мішенями є Т-клітини, В-клітини, ендотелій і тканинні клітини. ІЛ-1 викликає активацію лімфоцитів, підвищення адгезії лейкоцитів до ендотелію. Інтерлейкін-6 утворюється макрофагами. Основні ефекти ІЛ-6 включають диференціювання В-клітин і стимуляцію білків гострої фази. Інтерлейкин-10 є важливим протизапальним цитокіном. Його

основними мішенями є Th1 клітини. Він викликає інгібування ІЛ-2 та інтерферону гамма. Він зменшує презентацію антигену та експресію МНС класу II дендритних клітин, коstimулюючих молекул на макрофагах. Два пов'язаних явища пояснюють важливість виробництва ІЛ-10 у цьому контексті: по-перше, широкий спектр клітин, здатних виробляти цей цитокін, а по-друге, широкий вплив, який він спричиняє на клітини-мішені. Під час інфекцій вироблення ІЛ-10 зменшує пошкодження тканин хазяїна та полегшує виживання господаря. Фактор некрозу пухлин- α призводить до перехресної активації нейроендокринної і усіх ланок імунної системи. Тобто, ця складна послідовність процесів запускає відповідну повноцінну систему протиінфекційного захисту. Саме тому, коли в різноманітних клінічних випадках лікар стикається зі збільшенням кількості інфекційних захворювань у пацієнта, насамперед виникає необхідність дослідження ефективності функціонування фагоцитарної ланки імунітету. Це є особливо важливим у дітей, у яких імунні процеси ще знаходяться у стані дозрівання.

Так, коли часто хворіє на гострі респіраторні захворювання (ГРЗ) дитина віком до 5 років, то звичайно враховується певна транзиторна недостатність мікро- і макрофагальних клітин в умовах збільшення потреби у лімфоцитарних. І лише коли ситуація виходить за межі фізіологічних коливань, розглядаються питання діагностики імунних порушень. Але, коли підвищення кількості захворювань має місце у дитини після 6 років після так званого "лейкоцитарного перехресту", то виникає необхідність ретельного встановлення характеристик можливих імунних відхилень. Адже в даному віці у дитини крім достатнього вродженого імунітету, вже є сформованими набуті механізми. В такому випадку, дослідження поглинальної та цитокініндукуючої функції фагоцитозу є обов'язковим початком в оцінюванні стану протиінфекційного захисту дитини, яка хворіє на часті респіраторні інфекції.

Тому важливо розуміти особливості функціонування фагоцитозу у дітей, що хворіють на рекурентні ГРЗ, залежно від віку пацієнта. Для пошуку таких відмінностей потрібен був порівняльний аналіз даних імунологічного

обстеження таких дітей.

Ціль дослідження. Метою нашого дослідження є удосконалення діагностики імунних порушень у дітей віком 2-5 років та 6-10 років, які часто хворіють на ГРЗ, шляхом порівняльного аналізу даних отриманих на підставі дослідження параметрів фагоцитозу та сироваткових рівнів деяких цитокінів.

Матеріали та методи. Під спостереженням знаходилося 60 дітей віком від 2 до 10 років, які часто хворіють на гострі інфекційні захворювання респіраторного тракту, з яких було сформовано 2 групи: 1). діти, віком 2-5 років (n=30); 2). діти, віком 6-10 років (n=30).

Визначення «часті повторні респіраторні інфекції» у дітей базувалося на наступних міжнародних критеріях: 1). більш ніж 6 епізодів інфекцій дихальних шляхів протягом 1 року; 2). більше 1 епізоду інфекції верхніх дихальних шляхів на місяць у період з вересня по квітень; 3). понад 3 епізоди інфекції нижніх дихальних шляхів протягом одного року.

Обстеження проводилось в міській лабораторії клінічної імунології КНП «Міська дитяча лікарня №1» м. Запоріжжя. Вивчення показників фагоцитозу здійснювалося методом відновлення нітросинього тетразолію (НСТ-тест) спонтанного та стимульованого (антигеном *Staphylococcus*), розрахунком фагоцитарного числа, індексу завершеності фагоцитозу. Кількісне визначення концентрації інтерлейкіну-1 β (ІЛ-1 β), ІЛ-6, ІЛ-10, ФНП- α в сироватці крові проводилося методом імуноферментного аналізу (ІФА). Для статистичної обробки отриманих результатів використовувався кутовий критерій Фішера ϕ (для зіставлення двох вибірок за частотою виявлення відхилень показників сироваткового вмісту цитокінів). Для оцінки ймовірності того, що за наявності виявленого відхилення дитина матиме часту захворюваність на ГРЗ використовувався метод розрахунку відношення шансів (ВШ). Значення ВШ від 0 до 1 відповідали зниженню ймовірності, більше 1 – її збільшенню, ВШ рівне 1 означало відсутність відмінностей.

Результати та обговорення. Отримані дані щодо частоти виникнення відхилень параметрів фагоцитозу демонструють, що серед дітей віком

2-5 років, які часто хворіють на ГРЗ, у порівнянні з дітьми 6-10 років, статистично значимо реєструється збільшення частоти низьких показників фагоцитарного числа (на 36,7%, $p < 0,05$), фагоцитарного індексу (на 46,7%, $p < 0,05$), індексу завершеності фагоцитозу (на 66,6%, $p < 0,05$) і стимульованого стафілококом НСТ-тесту (на 46,4%, $p < 0,05$).

У дітей 2-ї групи, у порівнянні з 1-ю, частіше реєструвалися високі показники індексу завершеності фагоцитозу (на 70,0%, $p < 0,05$).

Отримані результати продемонстрували існування більш високої ймовірності (відношення шансів) наявності вікових особливостей порушень фагоцитозу у дітей віком 2-5 років зі збільшеною частотою захворюваності на ГРЗ.

Дані щодо частоти виникнення відхилень сироваткового вмісту деяких цитокінів демонструють, що серед дітей віком 2-5 років, які часто хворіють на ГРЗ, у порівнянні з дітьми 6-10 років, має місце статистичне значиме збільшення частоти реєстрації високих показників вмісту у сироватці крові інтерлейкіну-1 β (на 33,3%, $p < 0,05$), інтерлейкіну-10 (на 27,7%, $p < 0,05$), зменшення частоті реєстрації високих показників інтерлейкіну-6 (на 16,7%, $p < 0,05$). У дітей 2-ї групи частіше реєструвалося збільшення співвідношення інтерлейкінів -6/-10 в 2 та більше разів.

Отримані результати продемонстрували існування високої ймовірності (відношення шансів) наявності вікових особливостей відхилень сироваткового вмісту деяких цитокінів у дітей зі збільшеною частотою захворюваності на ГРЗ.

Висновки. Таким чином, дослідженням встановлено, у дітей віком 6-10 років, у реалізації більш частоті захворюваності лежить цитокіновий дисбаланс, що відобразилося у збільшенні величини співвідношення інтерлейкін-6/інтерлейкін-10 в 2 та більше разів, що є негативною тенденцією, адже вказує на посилення та / або прозапальних процесів у цих дітей та більш тривале пошкодження клітин імунного мікрооточення.

**ВПЛИВ COVID-19 ТА УСКЛАДНЕНЬ ВИКЛИКАНИХ
ЦИМ ЗАХВОРЮВАННЯМ НА ПЕРЕБІГ ВАГІТНОСТІ ТА
ФОРМУВАННЯ ПЛОДУ**

Тішков Олександр Володимирович

студент

Дніпровський державний медичний університет

м. Дніпро, Україна

Анотація: в роботі представлено огляд змін, що відбуваються в організмі жінки під час вагітності; наведено аналіз ускладнень, які можуть розвинути у вагітних під час коронавірусної інфекції; систематизовано проблеми розвитку ембріона, викликаних такими ускладненнями.

Ключові слова: COVID-19, вагітність, формування плоду, ускладнення, імунна система, симптоми

Вступ. Суспільство зіштовхнулося з COVID-19 наприкінці 2019 року, а вже до початку березня 2020 року ця хвороба розрослася до світового масштабу. Слід зазначити, що раніше ми стикалися з хворобами, які викликались сімейством коронавірусів: важким гострим респіраторним синдромом 2002 року (штам: SARS-CoV) і близькосхідним респіраторним синдромом (штам: MERS-CoV). Відмінною особливістю збудника COVID-19 є висока здатність до мутації і утворення нових штамів. У зв'язку з досить нетривалим проміжком часу з моменту початку захворювання і високою здатністю мутувати самого збудника, до теперішнього часу немає повної інформації про його вплив на системи і організм у цілому. Особливо небагато інформації про вплив на вагітність і формування плоду.

Мета роботи. У даній роботі пропонується проаналізувати ускладнення, які можуть розвинути у вагітних під час перебігу коронавірусної інфекції, та виокремити проблеми з розвитком ембріона, спричиненими цими

ускладненнями.

Результати та обговорення. Зміни, що відбуваються в організмі жінки під час вагітності, включають в себе цілий каскад взаємопов'язаних реакцій, які спричиняють збільшення навантаження абсолютно на всі системи організму вагітної жінки. На особливу увагу заслуговує імунна система.

Вважається, що плід розглядається як “напівсумісний трансплантат”, тому що половину генів він отримує від іншого (чужорідного для матері) організму – батька. Ці 50 % інформації викликають розвиток чужих організму матері фенотипічних проявів, що ставить перед імунною системою складне завдання: як захистити організм господаря (матері) від “загарбника”, якого намагаються виростити всі інші системи. В процесі еволюції був знайдений вихід з цієї ситуації, який проявляється у пригніченні імунної системи жінки під дією хоріонічного гонадотропіну і прогестерону. Зокрема, було доведено, що хоріонічний гонадотропін у культурі лімфоїдних клітин пригнічує реакцію бластного перетворення лімфоцитів на будь-які мітогени, такий самий вплив гормону фіксується і у змішаній культурі лімфоцитів [1; 2]. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що організм вагітної жінки знаходиться у стані слабкої імунної відповіді на вплив патогенних факторів, особливо яскраво це проявляється у 1-му і 2-му триместрах вагітності і поступово приходить у норму до кінця вагітності.

Можна припустити, що вагітні повинні частіше хворіти і мають спостерігатися важкі форми перебігу COVID-19, але спираючись на статистику, ми можемо спостерігати суперечливі дані. Згідно з дослідженням [3] стверджується, що більшість пацієнтів страждали від захворювання у легкій або середній тяжкості і лише 3 % жінок, включених в дослідження, потребували інтенсивної терапії та хірургічних пологів. У той же час, згідно з іншими дослідженнями [4] ми можемо спостерігати, що вагітні жінки частіше піддаються явищу консолідації, а це свідчить про більш важкий перебіг хвороби. Виходячи з отриманих даних, можна стверджувати, що у будь-якому випадку у жінки з'явиться набір симптомів, які в її стані можуть згубно

позначитися як на здоров'ї матері, так і на розвитку малюка.

Першою у списку симптомів є висока температура. На даний момент у нас достатньо інформації, яка свідчить про те, що такий стан негативно позначається на формуванні плода. Згідно з дослідженням [5], гіпертермія у I триместрі підвищує відносний ризик дефектів нервової трубки у 2,9 рази, порожнини рота – в 1,9 рази, структурних порушень серця і магістральних судин в 1,54 рази. Крім того, було також досліджено, що такий стан впливає на підвищений ризик дефектів кінцівок, нирок, аноректальної області та очей. Вчені пояснюють це тим, що під впливом підвищеної температури змінюються властивості білків і ферментативних систем, які беруть участь у клітинних процесах (проліферація, міграція, диференціація, апоптоз), які особливо активні в ембріоні. Крім того, зазначається, що висока температура під час самих пологів може призвести до ряду ускладнень в неонатальному періоді: судом, енцефалопатії, ДЦП, смерті новонародженого [6]. Не варто забувати, що через гіпертермію може розвинути тахікардія, яка призводить до тахіпнії, що ускладнює проведення спеціальних дихальних методик, які дуже важливі для нормального перебігу процесу пологів.

Наступне досить важке ускладнення COVID-19 – пневмонія. Як згадувалося раніше, вагітні жінки частіше мають консолідацію, ніж інші [4]. У майбутніх матусь такий стан особливо небезпечний, так як через збільшення розмірів матки через розвиток плода, який починає тиснути на діафрагму, знижується життєва ємність легень.

Це спричиняє збільшення частоти дихальних рухів, які жінці необхідно виконувати для підтримки належного рівня кисню в крові. Крім того, пневмонія сама по собі ускладнює процес, так як зменшується кількість анатомічно і функціонально здорових альвеол, що призводить до дуже серйозного ускладнення – гіпоксії. Такий стан може привести до посилення патологічних внутрішньоклітинних обмінних процесів у плаценті, що підсилює апоптичні зміни в ядрах синцитіотрофолату. У свою чергу, порушення обміну ядер

призводить до утворення місцевого запального процесу у плаценті, що призводить до порушення перфузії ворсинок, проникності фетоплацентарного бар'єру і його метаболічної дисфункції [7]. Крім того, при гіпоксії спостерігається високий рівень вироблення деструктивних активних видів кисню, які впливають на гени, відповідальні за вироблення прозапальних цитокінів. На тлі цього відбувається розвиток порушення мікроциркуляції і згортання крові. Прикладом проявів такого стану є тромбоз легеневої артерії [6].

Висновки. Через невелику вивченість COVID-19 та відсутність достатніх досліджень та даних, на жаль, багато запитань залишаються без відповіді. Особливо це актуально для таких складних, з точки зору досліджень, напрямів у медицині, як акушерство. Відзначається, що частота захворювання і розвиток важких форм у вагітних нижче, ніж у решти населення.

Це явище легко пояснити більш дбайливим ставленням майбутніх матерів до свого здоров'я. Також у них більше можливостей для дотримання карантинних обмежень, що є, на мій погляд, найважливішим аргументом. Крім того, вагітні жінки знаходяться під постійним наглядом лікарів різних спеціальностей, що дозволяє виявити симптоми раніше і почати лікування. Однак, незважаючи на це, захворюваність вагітних на коронавірусну інфекцію присутня, і важкі випадки також не є винятком.

Ми зупинилися на двох основних синдромах, які розвиваються у результаті захворювання – лихоманка і пневмонія, проаналізували викликані ними ускладнення в організмі матері і систематизували їх вплив на формування плода. Слід зазначити, що дані стани небезпечні для здоров'я і життя, тому важливе значення має їх раннє виявлення і правильна тактика лікування.

Ця проблематика, а також поглиблене вивчення інших симптомів та ускладнень для здоров'я матері та плоду, які можуть розвинути під впливом коронавірусної інфекції, стануть предметом подальших досліджень.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. Костинов М. П., Хромова Е. А., Сависько А. А., Костинова А. М. Функциональные особенности иммунной системы при физиологическом течении беременности и их взаимосвязь с вакцинацией против гриппа. *Consilium Medicum*, vol. 18, no. 6, 2016, pp. 59.-62.
2. URL: <https://www.dissercat.com/content/vliyanie-khorionicheskogo-gonadotropina-na-adaptivnye-immunnye-reaktsii-i-fagotsitarnuyu-akt>
3. Косолапова Ю. А., Морозов Л. А., Инвиева Е. В., Макиева М. И., Зубков В. В., Дегтярев Д. Н. Влияние covid-19 на исходы беременности и состояние новорожденных (обзор литературы). – *Акушерство и гинекология: Новости. Мнения. Обучения*, vol. 9, no. 4 (34), 2021, pp. 63-70.
4. URL:<https://vrachirf.ru/storage/date202011/b8/25/e7/07/c1/d1/c5/a5/47e7-3d6a36-528c9d.pdf>
5. URL: <https://www.umj.com.ua/article/71891/gipertermiya-v-period-beremennosti-mozhet-negativno-skazyvatsya-na-sostoyanii-ploda>
6. Попов А. Ф., Киселев О. И. Грипп у беременных. – *Эпидемиология и инфекционные болезни*, no. 3, 2013, pp. 40-43.
7. Луценко М. Т., Андриевская И. А., Ишутина Н. А., Мироненко А. Г. Механизмы формирования гипоксии в период беременности и нарушение кровоснабжения плода при цитомегаловирусной инфекции. – *Вестник Российской академии медицинских наук*, vol. 70, no. 1, 2015, pp. 106-112.

ПРОЯВИ ПОСТОКОВІДНОГО СИНДРОМУ

Фролова Єлизавета Олександрівна

Денисюк Анастасія Сергіївна

Лікарі-інтерни

Бабошкін Артем Ігорович

Книш Євген Андрійович

студенти

Глухова Олена Іллівна

науковий керівник

асистент кафедри епідеміології та інфекційних хвороб

Донецький Національний Медичний університет

м. Лиман, Україна

Вступ. CDC використовує термін «стани після COVID» (PCC) як загальний термін для широкого спектру наслідків для здоров'я, які можуть виникнути через чотири або більше тижнів після зараження SARS-CoV-2, вірусом, який викликає COVID-19. Пост-COVID стани пов'язані з цілим спектром фізичних, соціальних і психологічних наслідків, а також функціональних обмежень, які можуть представляти серйозні проблеми для здоров'я та якості життя пацієнтів.

Мета роботи. Дослідити прояви постковідного синдрому, їх поширеність серед населення та варіанти корекції даного стану.

Методи. Аналіз та огляд медичної літератури, статей та досліджень стосовно пост-COVID синдрому.

Результати та обговорення .Більшість пацієнтів одужують від гострої хвороби COVID-19 протягом чотирьох тижнів.

CDC вважає стан після COVID наявним, якщо одужання не відбувається після 4-тижневої гострої фази, хоча багато пацієнтів продовжують одужувати між 4 та 12 тижнями. Хоча пацієнти все ще можуть одужати через 12 тижнів,

стійка хвороба стає більш імовірною.

Поширеність пост-COVID станів важко оцінити, оцінки коливаються в широкому діапазоні (5–30%): жінки частіше, ніж чоловіки, страждають на стани після COVID; відсоток дорослих, які повідомили про стан після COV-19, серед тих, хто хворів на COVID-19, істотно не відрізнявся між расовими/етнічними групами.

Дорослі з обмеженими можливостями з більшою ймовірністю повідомляли, що на даний момент мають стан після COVID, ніж ті, хто не мав.

Причини таких різноманітних оцінок включають: різні симптоми або досліджувані стани; використовувані часові критерії (від трьох тижнів до багатьох місяців після інфікування SARS-CoV-2); включені умови дослідження (амбулаторне проти стаціонарного); як оцінюються симптоми та стани (наприклад, самозвіт проти електронної бази даних медичних записів).

Було виявлено різні моделі початку станів пост - COVID-19, які додатково ілюструють їх гетерогенність, зокрема: стійкі симптоми та стани, які починаються під час гострого захворювання на COVID-19; нові ознаки, симптоми або стани після безсимптомного захворювання або періоду полегшення або ремісії гострих симптомів; еволюція симптомів і станів, які включають деякі стійкі симптоми (наприклад, задишка) з додаванням нових симптомів або станів з часом (наприклад, когнітивні труднощі); погіршення вже існуючих симптомів або станів.

Фактори, які можуть ще більше ускладнити прояв станів після COVID-19, включають: супутні захворювання до COVID (основні захворювання); фізичне погіршення стану на початку або після тривалого перебігу гострого захворювання, яке може бути неспецифічним для COVID-19; фізичні та психічні наслідки хвороби з тривалим або ускладненим перебігом захворювання, включаючи депресію та тривогу; соціальні, екологічні та економічні фактори, спричинені пандемією COVID-19.

Серед поширених симптомів: задишка, втома, нездужання після фізичного навантаження, когнітивні порушення, кашель, біль у грудях,

головний біль, серцебиття і тахікардія, артралгія, міалгія, парестезії, біль у животі, діарея, безсоння та інші проблеми зі сном, лихоманка, запаморочення, біль, висип, зміни настрою, аносмія або дисгевзія, порушення менструального циклу, імпотенція.

Пост-COVID стани неоднорідні і можуть бути пов'язані з різними основними патофізіологічними процесами. Дослідники працюють над тим, щоб охарактеризувати та диференціювати численні можливі етіології, наприклад: пошкодження органів в результаті гострої фази інфекції; ускладнення від нерегульованого запального стану; триваюча вірусна активність, пов'язана з вірусним резервуаром всередині хазяїна; аутоімунітет; неадекватна реакція антитіл; інші потенційні причини.

Оцінка та тестування на стани після COVID: фізичне обстеження яке включає в себе вимірювання АТ, ЧСС, ЧДР, сатурацію, температури тіла, постуральні показники (для осіб з запамороченням); лабораторні дослідження: наявність у хворого COVID-19 методом ПЛР, антигенним тестом або серологічним дослідженням для визначення поточної або перенесеної інфекції у минулому. Проведення базових досліджень: аналізів крові, сечі, електроліти та біохімічні показники роботи печінки та нирок, вміст заліза, вітаміна D, B12, дослідження функції щитоподібної залози з вмістом гормонів, запальні маркери, ревматологічна панель, показники коагуляції крові, серцеві маркери (тропонін, натрійуритичний пептид), УЗД, рентген, СКТ, МРТ за потреби.

Використання діагностичних шкал для виявлення когнітивних та нейрон-психіатричних порушень.

Висновки. Забезпечення цілісних підходів до лікування, орієнтованих на пацієнта, партнерська робота лікаря з пацієнтом, встановлення партнерства з лікарями суміжних спеціальностей таких як психотерапевт, якщо це необхідно, що може включати комплекси реабілітаційних програм, що включає психологічну та трудову реабілітацію в засвоєнні нової професії, підключення соціальних служб в допомозі з доглядом.

Впровадження ведення щоденників та календарів пацієнтів для документування змін у стані здоров'я та тяжкості симптомів, особливо щодо потенційних тригерів, таких як навантаження (фізичне та когнітивне), їжа, менструація та лікування чи ліки. Оптимізація лікування основних захворювань, режим праці та відпочинку, гігієна сну, харчування, технік зниження рівня стресу, вакцинація від COVID-19. Медикаментозна підтримка може бути корисною у пацієнтів з підтвердженими станами по типу анемії, виявленої недостатності вітамінів, депресії, головних болях.

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ НЕСТЕРОЇДНИХ ПРОТИЗАПАЛЬНИХ ПРЕПАРАТІВ

Шупер Віра Олександрівна,

к. мед. н., доцент

Дорогокупець Анна Володимирівна,

студентка

Буковинський державний медичний університет,

м. Чернівці, Україна

Ключові слова: нестероїдні протизапальні лікарські засоби, показання, протипоказання, побічні ефекти.

Вступ. Нестероїдні протизапальні препарати (НПЗП) належать до числа найбільш поширених лікарських засобів, особливо враховуючи безрецептурний режим їхнього продажу в аптечних закладах. Загалом відмічається тенденція до збільшення вживання НПЗП у 2-3 рази кожні 10 років. За даними ВООЗ, кожний третій мешканець планети регулярно використовує НПЗП. Велика кількість гострих та хронічних захворювань, що супроводжуються запальним процесом, болем, при лікуванні котрих показане застосування НПЗП, зумовлює актуальність вибору ефективних лікарських засобів із хорошим профілем безпеки їхнього використання. Тому, як для лікарів, так і для працівників аптечних закладів потрібна актуальна інформація про особливості використання та специфічні побічні дії окремих НПЗП, які представлені на фармацевтичному ринку.

Метою нашої роботи було провести огляд сучасної літератури та проаналізувати інформацію щодо особливостей призначення, застосування та контролю побічних реакцій нестероїдних протизапальних препаратів.

Викладення основного матеріалу. В Україні зареєстровані декскетопрофен, диклофенак, ібупрофен, кеторолак, кетопрофен, піроксикам, німесулід, етодолак, мелоксикам, кислота мефенамінова, целекоксиб,

парекоксиб, рофекоксиб, діацереїн тощо (інформація з Державного формуляра лікарських засобів). НПЗП використовують для симптоматичного лікування больового синдрому та запальних процесів різної етіології, зокрема при ураженнях опорно-рухового апарату, гарячці, для профілактики тромбозів (аспірин) тощо.

Водночас для цих препаратів характерні досить часті побічні ефекти, пов'язані як з інгібіцією ЦОГ-1, так і ЦОГ-2. У 2017 році A.P. Gor et al. відзначили, що серед 100 пацієнтів ортопедичного відділення у 26% осіб розвинулися побічні реакції на фоні застосування НПЗП. Найчастіше таким хворим призначався диклофенак, при вживанні якого частка пацієнтів із побічними реакціями становила 73%. Німесулід спричинював розвиток побічних ефектів у 16% осіб, парацетамол – у 7%, еторококсиб – у 4%.

Жарознижувальні та знеболювальні властивості кори верби та мирту (джерела саліцилатів) були відомі ще в давньому Єгипті та Римі. У 1828 році з кори верби виділена активна речовина, названа саліцином. Вивчення цієї сполуки тривало до 1859 р., коли було встановлено структуру саліцилової кислоти. Треба зазначити, що на той час всі сполуки з кори верби спричинювали сильний біль в животі і нудоту. 10 серпня 1897 року шляхом ацетилювання вперше отримана ацетилсаліцилова кислота (пізніше стала широко відомою під торговою назвою «аспірин»). До 1900 року препарат випускали лише у порошкоподібній формі, в 1900 році з'явилися таблетки аспірину в дозі 500 мг.

Аспірин є одним із найбільш вивчених препаратів групи НПЗП. Але, через 115 років після синтезу цієї лікарської речовини вчені з Нідерландів повідомили про зв'язок між регулярним прийомом аспірину та розвитком однієї з форм макулярної дегенерації. У 2019 році S.K. Kahawita et al. публікують результати аналізу чотирьох досліджень (за участі 10292 пацієнтів), які підтверджують невеликий, але істотний зв'язок між вживанням аспірину та макулярною дегенерацією. Проведений цього ж року мета-аналіз дав підстави стверджувати J. Ye et al., що застосування аспірину не асоціюється з

макулярною дегенерацією загалом, але збільшує ризик її неоваскулярної форми.

З 1960 року почалося активне вивчення і використання індометацину. Тривалий час препарат вважали «золотим стандартом» НПЗП. Особливо ефективним він виявився при ураженні хребта, подагрі, колагенозах. У 1976 році узагальнені результати 166 клінічних досліджень (21 країна) показали високу ефективність і безпеку диклофенаку. На сьогодні диклофенак є найбільш вживаним НПЗП у світі. У 2018 р. опубліковані результати дослідження Р. McGettigan і D. Henry, які стосувалися частоти розвитку несприятливих кардіоваскулярних подій у пацієнтів, які лікуються НПЗП. На підставі аналізу даних 30 досліджень «випадок – контроль» і 21 когортного дослідження автори дійшли висновку, що найбільший ризик таких подій пов'язаний із прийомом рофекоксибу та диклофенаку. Ризик асоціювався навіть із низькими дозами препаратів і зростав зі збільшенням дозування. У 2017 році на підставі аналізу історій хвороб 97 698 пацієнтів, 44% з яких приймали НПЗП, вчені встановили, що вживання диклофенаку, ібупрофену і рофекоксибу асоціюється зі збільшенням ризику кардіоваскулярної смерті в дозозалежний спосіб. Аналіз 280 досліджень дії НПЗП у порівнянні з плацебо (з участю 124 513 осіб) і 474 трайлів, присвячених порівнянню одного НПЗП з іншим (за участі 229 296 осіб), дав підстави стверджувати, що судинні ризики більші при використанні диклофенаку у вищих дозах, ніж при застосуванні коксибів. У 1985 році з'явився німесулід, який селективно і конкурентно гальмує ЦОГ-2. Препарат застосовували при ревматоїдному артриті, остеоартрозі, різних за етіологією артритих, артралгіях, міалгіях, бурситах, тендинітах, альгодисменореї, для зменшення больового синдрому, при гарячках неясного походження. Однак виявилось, що препарату притаманна гепатотоксичність, вища за таку диклофенаку, парацетамолу та аспірину. Здатність німесуліду викликати різноманітні ушкодження печінки описана в роботах Н. Н. Tan et al. (2019), S. Lukic et al., S. L. Walker et al (2019).

Деякі НПЗП можуть послаблювати ефективність антигіпертензивних

препаратів, особливо інгібіторів ангіотензинперетворювального ферменту (ІАПФ), діуретиків, β -блокаторів та блокаторів рецепторів ангіотензину II (БРА). НПЗП асоціюються зі збільшенням артеріального тиску в нормотензивних та гіпертензивних осіб. У дослідженні «випадок – контроль» з участю 4433 пацієнтів, госпіталізованих із первинним діагнозом «легенева емболія» і групою контролю з 16 803 осіб було показано, що вживання НПЗП асоційоване зі збільшенням ризику легеневих емболій.

Висновки. Таким чином, призначення НПЗП потребує детального вивчення анамнезу хвороби та життя пацієнта, індивідуалізованого підходу з урахування наявності коморбідності, індивідуальних протипоказань та особливостей застосування кожного конкретного препарату.

Безрецептурний режим призначення НПЗП обумовлює небезпеку розвитку побічних ефектів, що не контролюються лікарем та можуть призвести до важких ускладнень. При призначенні медикаментозної терапії треба брати до уваги інформацію, отриману в пацієнта, щодо регулярного або епізодичного використання НПЗП для прогнозування і моніторингу можливих випадків несприятливих взаємодій між лікарськими препаратами.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Varga Z., Kriska M., Kristova V. et al. Analysis of non-steroidal anti-inflammatory drug use in hospitalized patients and perception of their risk // *Interdiscip. Toxicol.* – 2017. – V. 6. – P. 141-144.
2. Fraser D. M., Sullivan F. M., Thompson A. M. et al. Aspirin use and survival after the diagnosis of breast cancer: a population-based cohort study // *Br. J. Cancer.* – 2014. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/24945997> 10. Wu I. C., Lin M. Y., Yu F. J. et al. A short-term effect of low-dose aspirin on major hemorrhagic risks in primary prevention: a case-crossover design // *PLoS One.* – 2014. – V. 9. e98
3. Gor A. P., Saksena M. Adverse drug reactions of nonsteroidal anti-inflammatory drugs in orthopedic patients // *J. Pharmacol. Pharmacother.* – 2016. – V. 2. – P. 26-29.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

СПЕКТРОФОТОМЕТРИЧНИЙ МЕТОД ВИЗНАЧЕННЯ АЛІМЕМАЗИНУ ТАРТРАТУ У ЛІКАРСЬКИХ ФОРМАХ У ВИГЛЯДІ ЙОГО СУЛЬФОКСИДУ

Яременко Віталій Дмитрович,
к.ф.н., доцент

Блажесєвський Микола Євстахійович,
д.хім.н., професор

Белге Алптуг,
студент

Національного фармацевтичного університету
м. Харків, Україна

Вступ. Впродовж останніх десятиліть спостерігається тенденція до збільшення поширеності психогенних захворювань, таких як невроз та інші захворювання з нерізко вираженими порушеннями психічної діяльності, виникнення, перебіг, компенсація та декомпенсація яких визначаються переважно психогенними факторами. Серед препаратів, що використовуються для лікування подібних захворювань, показав свою ефективність алімемазину (син. тримепразину) тартрат (ALZ) (рис. 1).

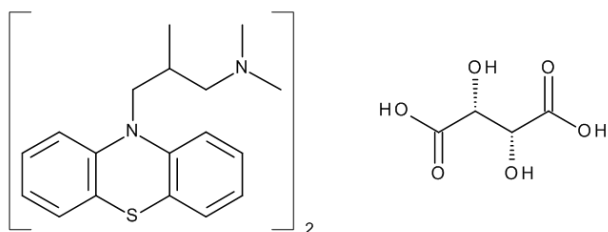

Рис. 1 Хімічна формула Алімемазину (Тримепразину) тартрату

Вперше препарат був синтезований 1958 р. у Франції. Належить до аліфатичних похідних фентіазину. За хімічною структурою близький до

прометазину та левомепромазину. Від прометазину відрізняється наявністю додаткової метиленої групи (CH_2) у бічному ланцюгу, а від левомепромазину відсутністю групи OCH_3 у положенні 2 фентіазинового ядра.

Алімемазин (Тримепразин, торгові назви Терален, Тераліджен) антипсихотичний препарат, що має антигістамінну, спазмолітичну, дофамінблокуючу та помірну α -адреноблокуючу дію; також йому притаманна протиблювотна, снодійна, седативна та проти кашльова дія.

Фармакологічно займає проміжне місце між прометазиним протигістамінним препаратом з седативною активністю, та антипсихотичним препаратом хлорпромазином. Більш активний за антигістамінною та седативною дією, ніж прометазин, і має властивості, характерні для хлорпромазину та інших фентіазинових нейролептиків. Порівняно з хлорпромазином виявляє менш виражену адреноблокуючу дію; має слабку холінолітичну активність.

Британська Фармакопея для визначення ALZ у чистому вигляді рекомендує використовувати метод ацидиметрії в неводному середовищі з встановленням кінця титрування потенціометрично, в той час як вона рекомендувала використовувати метод дериватизаційної спектрофотометрії для кількісного визначення вмісту ALZ (у вигляді відповідного сульфоксиду, отриманого за посередництвом як дериватизуючого реагента пероксиоцтової кислоти) як у пероральному розчині, так і у пігулках алімемазину тартрату.

Загалом аналітичні методики кількісного визначення алімемазину не цілком досконалі, вимагають використання, одержуваного *in situ*, нестійкого з подразнюючим запахом окисника – розчину пероксиоцтової кислоти, а також токсичних розчинників, що порушує основні принципи зеленої хімії.

Тому актуальним завданням є розроблення нових простих, достатньо точних та швидких методик кількісного визначення алімемазину тартрату у лікарських препаратах з використанням нових аналітичних реагентів.

Мета роботи. Опрацювання простого, достатньо точного та вибіркового, а також економічно вигідного методу визначення алімемазину тартрату в

пероральному 4% розчині, а також у пігулках по 5 мг з використанням як окисника-дериватизатора – калій кароата (KHSO_5), у вигляді стійкої потрійної калійної солі – Оксону®.

Матеріали та методи. Субстанція алімемазину (Тримепразину) тартрат, (2RS)-N,N,2-Триметил-3-(10Н-фенотіазин-10-іл)пропан-1-аміну (2R,3R)-2,3-дигідроксибутандіоат (2:1) (Рис. 1). Містить 99,0 % алімемазину тартрату ($\text{C}_{18}\text{H}_{22}\text{N}_2\text{S}$) $_2$ · $\text{C}_4\text{H}_6\text{O}_6$ у перерахунку на суху речовину.

Алімемазину пігулки по 5 мг, вкр. обол. (ТЕРАЛІДЖЕН ВАЛЕНТА АТ "Валента Фарм") серія 1700920. Середня маса табл. - 0,1675 г. Одна пігулка містить: алімемазину тартрат (активна речовина) – 5,0 мг; *допоміжні речовини*: лактоза моногідрат – 73,4 мг, целюлоза мікрокристалічна – 60,8 мг, крохмаль желатинізований – 16,0 мг, кремнію діоксид колоїдний (аеросил) – 1,6 мг, магнію стеарат 1,6 мг та ін. (Табл. 1).

Таблиця 1

Результати аналізу пігулок Тераліджен Валента, покритих плівковою оболонкою по 5 мг за пропонованою методикою ($n = 5$; $P = 0,95$)

Визначувана речовина/ - аналізований препарат	Знайдено ($\bar{x} \pm \Delta\bar{x}$), мг/піг.	RSD, %	Дані сертифікату (μ *) мг на одну пігулку	$\frac{(\bar{x} - \mu)}{\mu} \cdot 100$ (%)
Алімемазину тартрат/ – Тераліджен® Валента, пігулки, вкриті оболонкою, 5 мг, No. 20 у блістерах; серія 1700920	4.98±0.13 (99.60±2.60 %)	2,1	5.00	- 0.40

* Дані офіційного методу за Бр Ф, μ

Терален 4% Алімемазину (тартрату) оральний розчин (краплі) 30 мл. *Склад*: алімемазину тартрат – 5 г (кількісно відповідає 4 г алімемазину основи), 100 мл; *допоміжні речовини*: пропіл-*n*-гідроксибензоат (Е 216), мети л-*n*-гідроксибензоат (Е 218), червоний кошєніль А (Е 124), розчин цукрози, етанол (вміст 10,7% (v/v)). Виробник: LABORATOIRE X.O (Франція) (Рис. 2).

Результати кількісного визначення вмісту АЛІМЕМАЗИНУ в оральному розчині (краплях) Терален 4% (у перерахунку на алімемазин- основу) 30 мл

Взято для аналізу розчину	Знайдено, алімемазину основи	Характеристики статистичної обробки результатів P=0,95
	%	
1,00 мл (3,96 %)* розчину крапель Терален, 4% виробництва LABORATOIRE X.O (Франція); № серія: 6K0331	3,84	$\bar{x} = 3,91\%$ (97.75±1.73) % (відн.) S = 0,069 $\Delta\bar{x} = 0,0638$ RSD = 1,76 % $\delta^* = - 1,26 \%$
	3,91	
	3,92	
	3,88	
	3,82	
	3,99	
	4,00	

*Розрахунок здійснений за даними Сертифіката аналізу (Ph Eur 9). Згідно з Сертифікатом аналізу середнє значення вмісту в препараті алімемазину основи) становило 3,96 % (допуски - не менше 3,8 і не більше 4,2 %, тобто 95-105 %).

Калій гідрогенпероксомоносульфат (KHSO_5 , калій кароат) у вигляді стійкої потрійної калійної солі $2\text{KHSO}_5 \cdot \text{KHSO}_4 \cdot \text{K}_2\text{SO}_4$ (Оксон®).

Використовували метод диференціальної спектрофотометрії. Реєстрацію спектрів продуктів окиснення алімемазину, а також вимірювання світлопоглинання розчинів здійснювали в кварцовій кюветі на 1 см на Спектрофотометрі Evolution 60S UV-Visible Spectrophotometer Thermo-Scientific (USA).

Результати та обговорення. Нами вперше встановлено, що препарат можна кількісно визначити диференціальним спектрофотометричним методом, заснованим на поглинанні сульфоксидного похідного (добутого за допомогою кароату) по відношенню до поглинання розчину недериватизованого (тобто інтактного) препарату. Сульфоксидне похідне утворюється швидко (час спостереження 2 хв) і кількісно при кімнатній температурі при додаванні розчину калій кароату.

Схема процесу окиснення алімемазину калій кароатом наведена на рис. 2. Ультрафіолетовий спектр поглинання алімемазину сульфоксиду представлений на рис. 3. Молярний коефіцієнт світлопоглинання ϵ (л моль⁻¹ см⁻¹) при $\lambda_{\text{max}}=342$ нм у 0,1 моль/л розчині H₂SO₄ (нахил концентраційної залежності поглинання для сульфоксиду тримепразину основи) становить 5240 (Рис. 4).

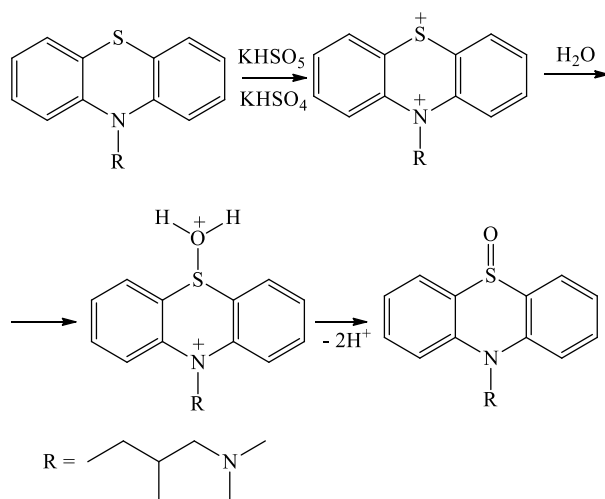

Рис. 2 Схема процесу окиснення алімемазину калій кароатом

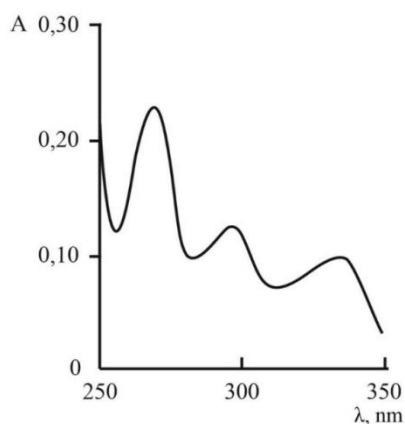

Рис. 3 Ультрафіолетовий спектр поглинання алімемазину сульфоксиду.

6 мкг/мл. 0,1 моль/л H₂SO₄

Продукт, утворений реакцією алімемазину тартрату з окиснюючим реагентом в умовах аналізу, був підтверджений як сульфоксид тримепразину шляхом порівняння його значень R_f у двох системах розчинників та його спектру поглинання в ультрафіолетовій ділянці з таким для справжнього зразка тримепразину сульфоксиду.

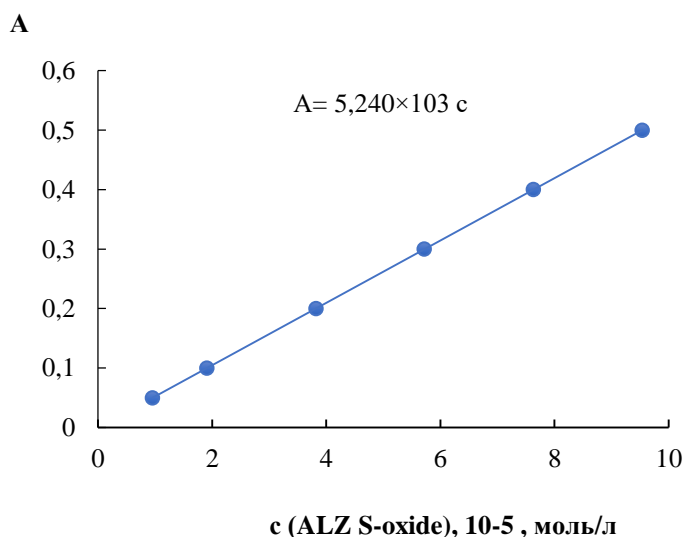

Рис. 4 Залежність різниці поглинання (ΔA) від концентрації алімемазину тартрату ($C_{18}H_{22}N_2SO$). $0,1$ моль/л H_2SO_4

Специфічність. Встановлено, що низка допоміжних речовин, а також продукти розкладення препарату – тримепразину сульфоксид та тримепразину сульфон, в умовах аналізу давали нульову різницю в абсорбції, а отже, не заважають аналізу.

УФ-спектрофотометричне визначення сульфоксиду виявилось більш надійним та вибіркоким методом. Розроблений метод кількісного визначення дозволяє визначати алімемазину тартрат в інтервалі концентрацій $0,5-40$ мкг/мл. Межа кількісного визначення, LOQ (10S) становить $0,5$ мкг/мл. Розроблено нову спектрофотометричну методику та продемонстровано можливість кількісного визначення алімемазину в оральних краплях та пігулках. $RSD \leq 2\%$; $(\bar{x} - \mu) 100\% / \mu < RSD$. μ - дані кількісного визначення референс-методом, наведені у Сертифікаті якості.

Висновки. Розроблені оригінальні методики та показана можливість кількісного визначення алімемазину гідротартрату у пігулках Тераліджен по 5 мг та розчині Терален 4% методом непрямої (дериватизаційної) спектрофотометрії з використанням як окисника оксону. $RSD \leq 2\%$.

CHEMICAL SCIENCES

ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ТА СОРБЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ КОМПОЗИТНИХ МАТЕРІАЛІВ НА ОСНОВІ СИЛІКАГЕЛЮ

Кичкирук Ольга Юріївна,

к.х.н, доцент,

Зайнчуківська Надія Олександрівна,

Хоменюк Марина Борисівна,

студенти

Житомирський державний університет

імені Івана Франка,

Житомир, Україна

Вступ. Кремнеземи з хімічно закріпленими комплексоутворюючими групами знайшли широке застосування в екологічній практиці для вилучення та передконцентрування молекул та іонів. Вони набули широкого використання для вилучення іонів важких металів з водних об'єктів [1-4]. Композитні матеріали на основі кремнеземів поєднують властивості матриці та матеріала модифікатора. Для отримання специфічних адсорбентів проводять модифікування поверхні силікагелів органічними полімерами або *in situ* полімеризацією за участю поруватих неорганічних носіїв, комплексотвірних органо-мінеральних композиційних матеріалів.

Ціль роботи. Метою роботи є синтез нових органо-неорганічних композитних матеріалів на основі кремнезему шляхом *in situ* модифікації нітрогенвмісними полімерами, дослідження структури поверхні одержаних композитів фізичними методами та вивчення сорбційних властивостей щодо іонів токсичних металів.

Матеріали та методи. Як носії для модифікації полімером використано силікагель виробництва компанії Merck (фракція з діаметром частинок

0.1-0.2 мм, питома поверхня 447 м²/г). Основні стадії синтезу - одержання азономерів, *синтез хлорангідриду метакрилової кислоти*, метакрилювання азономерів, *in situ* полімеризація азономерів на поверхні носія, дослідження адсорбційних властивостей щодо катіонів токсичних елементів.

Кількість іммобілізованого полімеру у складі синтезованих композитів оцінювали за результатами термогравіметричного аналізу, значення питомої поверхні та середній діаметр пор розраховували за даними ізотерм низькотемпературної адсорбції/десорбції азоту, морфологію поверхні неорганічних матеріалів до та після модифікації полімером досліджували методом скануючої електронної мікроскопії. Кислотно-основні параметри розчинів контролювали скляним електродом (іономір рН-340). Адсорбцію проводили в статичному режимі із використанням стандартних розчинів металів, які досліджувалися. Концентрацію металів визначали атомно-абсорбційним методом на полум'яному атомно-абсорбційному спектрофотометрі С-115-ПК.

Результати та обговорення. Шляхом *in situ* модифікації полі-AzoQn, полі-BAzoN та полі-BAzoMet, синтезованих методом ініційованої радикальної полімеризації, на поверхні силікагелю одержано нові органо-мінеральні композити. Факт закріплення полімерних матеріалів було підтверджено з використанням методів ІЧ-спектроскопії та термогравіметричного аналізу, об'єднаного з мас-спектрометрією. Досліджено сорбційні процеси щодо катіонів Cu(II), Pb(II), Fe(III) на поверхні синтезованих композитів у статичному режимі. Отримані результати показують, що адсорбційні властивості композитів залежать від рН середовища. Побудовано ізотерми адсорбції і встановлено максимальну сорбційну ємність досліджуваних органо-неорганічних композитів.

Висновки. Аналіз термограм синтезованих композитів показав, що маса прищепленого полімеру полі-AzoQn становить 5,4%, полі-BAzoN – 14,6%, а полімеру BAzoMet закріплено лише 3,97%. Продуктами термодеструкції усіх композитних матеріалів є молекули CO та вуглекислого газу. Встановлено, що

композити на основі кремнезему із імобілізованими полімерами, проявляють у 1,5 - 5 разів вищу ємність щодо катіонів купруму(II), плюмбуму(II) та феруму(III) порівняно із немодифікованим кремнеземом.

ЛІТЕРАТУРА.

1 Yanovska E., Savchenko I., Sternik D., Kychkyruk O. Syntheses, characterization, and adsorption properties for metal ions of silica-gel functionalized by poly[8-methacroyloxy-quinoline]. *Molecular Crystals and Liquid Crystals*, 2021, 719 (1), 103–115.

2 Yanovska, E. S., Vretik, L., Sternik, D., Kychkyruk, O., Nikolaeva, O., Buriachenko, *In situ polymerization of 4-(methacryloylamino) phenyl-2-methylacrylate on the surface of silicagel*. French-Ukrainian Journal of Chemistry, 2016. 47-54 p.

3 Tertykh V. A., Yanishpolskii V. V., Kichkiruk (Panova) O. Yu. Covalent attachment of some phenol derivatives to the silica surface by use of single-stage aminomethylation // *Journal of Thermal Analysis and Calorimetry*. V. 62, № 2, 2000. — P. 545–549.

4 Adsorption concentration of platinum metal by clinoptilolite / T. Y. Vrublevs'ka, L. V. Vrons'ka, O. Y. Korkuna, N. M. Matviichouk // *Adsorp. Sci. Technol.* – V. 17, No 1., 1999. – P. 29–38.

TECHNICAL SCIENCES

STUDY OF THE INFLUENCE OF ULTRASOUND ON AGRICULTURAL CROP SEED GERMINATION

Mel'nick Viktorij Mukolaivna

doctor of technical sciences, professor,

Head of the Department of bioengineering and biotechnics,

Oprofat Vladislava Oleksandrivna

master

Shafarenko Mykola Vasyliovych

assistant

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Introductions. Today, there is a tendency in the world to decrease the sown area in many countries of the world for various reasons. Ukraine is one of the countries whose cultivated area is more than 70% of the total area of the country. However, due to the military actions currently taking place on the territory of our country, the area of land suitable for sowing is decreasing.

Ensuring a high yield of agricultural crops is an important task of the agro-industrial complex for the near future. To solve this problem, specialists improve and develop new agricultural measures aimed at increasing the quality of seed material and yield [1-3]. The search for methods of increasing the yield of plants is always relevant, among them methods of pre-sowing stimulation of seeds occupy special attention. Many of them were discovered purely empirically: it turned out that it is possible to increase the yield by treating the seeds before sowing with chemicals, subjecting them to mechanical or thermal exposure, exposure to ionizing and non-ionizing radiation, as well as ultrasound [4-5].

Research on the study of ultrasonic influence on the productivity and sowing quality of seeds was conducted in 1994 by setting up and conducting laboratory and

field experiments. For research, the seeds of the tested crops were treated with ultrasound of different frequency and duration of action. In laboratory experiments, in accordance with the requirements of GOST, the germination and energy of seed germination were determined [6, 7].

That is, the experimental method proved that the germination rate and yield of ultrasound-treated seeds increases. Ultrasonic treatment of grain and seeds before planting intensifies the germination process, increases the yield of various crops by an average of 20-40% [8].

Aim. The mechanism of ultrasonic influence on grains and seeds has not been fully investigated. It is clear that ultrasound is able to stimulate the vital forces laid down by nature in every agricultural crop [9-10].

Experimental studies have established that ultrasonic exposure to a greater or lesser extent, but always has a positive effect on the process of germination of grains and seeds and increases yield. When processing seeds with ultrasound, it is possible to introduce the necessary microelements into them, destroy pathogens and pests, and activate enzymes [11].

The mechanical effect of ultrasound is due to variable acoustic pressure and consists in vibrational micromassage of tissues at the cellular and subcellular levels. This happens due to the change in the conductivity of the ion channels of the cell membranes and the strengthening of microflows of metabolites in the cytoplasm and organelles, increasing the permeability of cellular and intracellular membranes, as a result of the action on hyaluronic acid. The rupture of lysosomes, release of enzymes, activation of membrane enzymes and, as a result, activation of exchange processes are observed [12].

The mechanical effect of ultrasound is due to variable acoustic pressure and consists in vibrational micromassage of tissues at the cellular and subcellular levels. This happens due to the change in the conductivity of the ion channels of the cell membranes and the strengthening of microflows of metabolites in the cytoplasm and organelles, increasing the permeability of cellular and intracellular membranes, as a result of the action on hyaluronic acid.

Fig. 1. Experimental ultrasonic installation

The rupture of lysosomes, release of enzymes, activation of membrane enzymes and, as a result, activation of exchange processes are observed [12].

The experiment was carried out using the installation (Fig. 1).

Materials and methods. The results of the experiment The experiment was conducted in July 2022, for 15 days. Table 1 shows the rate of seed germination without ultrasound exposure and with ultrasound exposure for 5, 15, and 30 minutes.

Table 1

The results of the experiment

		Without ultrasound			With the influence of ultrasound			
		t°,C	Germination height, mm	Era	t°,C	Exposure time, min	Germination height, mm	Era
Raw	Linen	20	5	5	20	5	5	3
						15	20	3
						30	20	3
	Sesame	20	0	-	20	5	0	-
						15	0	-
						30	0	-
	Sunflower	20	0	-	20	5	0	-
						15	0	-
						30	4	9
	Pumpkin	20	30	5	20	5	42	5
						15	7	4
						30	45	5
Melon	20	14	4	20	5	5	4	
					15	17	4	
					30	3	4	

Conclusions. Properly selected ultrasound treatment affects the membranes of agricultural crops, which contributes to faster penetration of moisture into its growth points (endosperm and embryo). As a result, the intensification of the germination process is observed. So, if the duration of traditional methods of germination is about 24-26 hours, then the ultrasonic method of exposure allows you to reduce it to 16 hours.

When processing grain, optimal modes of exposure are used, which allows for maximum intensification of the germination process and does not cause any changes in the structural components of the grain [13].

The effect of ultrasound depends on the frequency, intensity and time of treatment.

REFERENCES

1. Rifna E. J., Ratish Ramanan K., Mahendran R. Emerging technology applications for improving seed germination // Trends in Food Science & Technology. 2019. Vol. 86. P. 95–108. doi: <http://doi.org/10.1016/j.tifs.2019.02.029>

2. L. V. Shapar. Seed productivity of winter rape varieties depending on sowing dates and sowing rates in the conditions of the southern steppe of Ukraine: diss. Ph.D. rural Sciences: 06.01.15. Kherson, 2017. 219 c.

3. Hakopyan V. B. Ershov Yu. A. Fundamentals of the interaction of ultrasound with biological objects, Moscow, Yurayt Institute, 2016. – 223 p.

4. Influence of ultrasonic treatment of seeds of various crops on their seed quality and productivity / L. A. Veremeychuk, A. F. Huz, A. V. Gorny, V. S. Lobunov.

5. Khmelyov V. N., Popova O. V. Multi-functional ultrasonic devices and their application in the conditions of small industries, rural and domestic households: scientific monograph/ Alt. Mr. Technical Univ. named after I. I. Polzunova Barnaul: ed. AltGTU, 1997. — 160 p.

6. Zhuravlev A. M. Ultrasonic glow / A. M. Zhuravlev, V. B. Hakopyan. Moscow: Nauka, 1999. - 135 p.

7. Hakobyan V. B. Ultrasound therapy / V.B. Hakobyan. - Moscow: Kolos, 1999. - 112 p.

8. Karachun V., Ruzhinska L., Ostapenko Zh. Research of influence of ultrasound on the extraction process of vegetable oil // Technology audit and production reserves – 2019. – №1/3(45) – p. 33-35; doi: 10.15587/2312-8372.2019.160344

9. Korobiichuk, I., Mel'nick, V., Karachun, V. Effect of acoustic shock on submarine// Applied Sciences (Switzerland), 2020, 10(14), 4993. <https://doi.org/10.3390/app10144993>.

10. Karachun, V.; Mel'Nick, V.; Korobiichuk, I.; Nowicki, M.; Szewczyk, R.; Kobzar, S. The Additional Error of Inertial Sensors Induced by Hypersonic Flight Conditions. *Sensors* 2016, *16*, 299. [Google Scholar] [CrossRef] [PubMed].

11. Korobiichuk, I.; Карачун, В. В.; Mel'Nick, V.; Kachniarz, M. Modelling of Influence of Hypersonic Conditions on Gyroscopic Inertial Navigation Sensor Suspension. *Metrol. Meas. Syst.* 2017, *24*, 357–368. [Google Scholar] [CrossRef]

12. Korobiichuk, I.; Karachun, V.; Mel'nick, V.; Asaftei, O.; Szewczyk, R. The three-measurable problem change of coordinates functions of floater suspended in acoustic environment. In Proceedings of the 17th International Conference on Applied Mathematics APLIMAT 2018, Bratislava, Slovakia, 6–8 February 2018; pp. 621–632. [Google Scholar]

13. Melnik, V.; Ladogubets, N. *Wave Problems in Acoustic Media*; Korneichuk: Kiev, Ukraine, 2016; p. 432. (In Russian) [Google Scholar].

ТЕРМОДИНАМІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИКЛУ ТЕПЛОВОГО НАСОСА «ГРУНТ-ВОДА»

Босий Микола Вікторович,
старший викладач

Боса Олена Анатоліївна,
лаборант

Лисенко Андрій Якович,

Мануйлович Вадим Валерійович,

Бельченков Єгор Володимирович,

Шевченко Олександр Андрійович,

Герасименко Ігор Олексійович

студенти

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

Вступ. Натепер застосування теплонасосних технологій в різних галузях промисловості та побуту для теплопостачання є актуальним і їх переваги при виробництві теплоти обговорюються на міжнародних конференціях, а також висвітлюються в наукових виданнях [1-7,8-14].

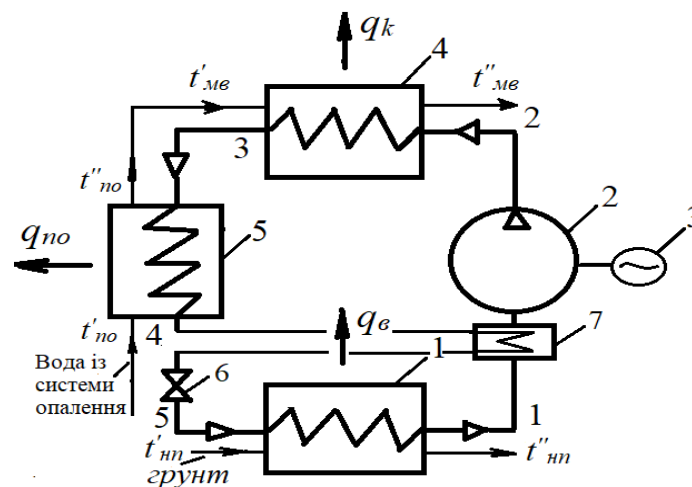
Теплонасосна технологія має високу енергетичну ефективність отримання теплоти, що дозволяє зменшити затрати вартісних традиційних органічних видів палива, знизити забруднення довкілля і вирішувати актуальні сучасні проблеми теплопостачання [4-6,7,13,14].

Застосування ТН для систем теплопостачання та гарячого водопостачання є альтернативою іншим способам, таким як централізоване опалення, електрообігрів [1,3-9]. Робота теплового насоса наступна: він перетворює низькопотенційну природну теплову енергію, або теплоту вторинних низькотемпературних енергоресурсів в енергію більш високого температурного потенціалу для її практичного використання в системах теплопостачання. Перетворення цих енергій відбувається в зворотньому термодинамічному циклі Карно і перенос енергії з нижнього температурного рівня на більш високий виконується за рахунок механічної (електричної) енергії, яка з зовні

підводиться до компресора ТН [1-4, 7].

Мета роботи. Метою роботи є визначення ефективності роботи циклу ґрунтового теплового насоса холодильним агентом якого є пропан.

Матеріали і методи. Дослідження термодинамічного аналізу ТН «ґрунт-вода», виконано для робочого тіла (R290), який є озонобезпечним холодоагентом, а низькопотенційним джерелом енергії є теплота ґрунту. Розглянемо вплив температур випаровування і конденсації робочого тіла (пропана) ТН і довкілля на показники енергоефективності роботи ГТН типу «ґрунт-вода», схема якого наведена на рис. 1.

1 – випарник; 2 – компресор; 3 – електродвигун;

4 – конденсатор; 5 – охолоджувач; 6 – дросель; 7 – перегрівач

Рис. 1. Принципова схема геотермального парокомпресійного теплового насоса тину «ґрунт-вода» для системи теплопостачання

Для термодинамічного дослідження циклу ТН «ґрунт-вода» вибрали озонобезпечний холодоагент R290, який має широке застосування. Для низькопотенційного теплоносія теплоти ґрунту приймаємо $T'_{нт} = 285$ К, $T''_{нт} = 280$ К, а для теплоносія системи опалення $T''_{мв} = 337$ К. Приймаємо кінцеві різниці температур на виході з теплообмінних апаратів: у випарнику $\Delta T_B = T''_{нт} - T_B = 3$ К, а в конденсаторі $\Delta T_K = T_K - T''_{мв} = 5$ К ; $P_K = 2,9$ МПа, $P_B = 0,55$ МПа – тиск конденсації і випаровування R290 при температурах T_K и T_B . [8-14].

Теплові навантаження в ТН «ґрунт-вода» представлені на $p-h$ діаграмі

(рис. 2), де вони наведені у вигляді відповідних відрізків прямих ліній, що відображають основні термодинамічні процеси. Енергетичну ефективність ТН «грунт–вода» оцінюємо за допомогою p – h діаграми (рис. 2).

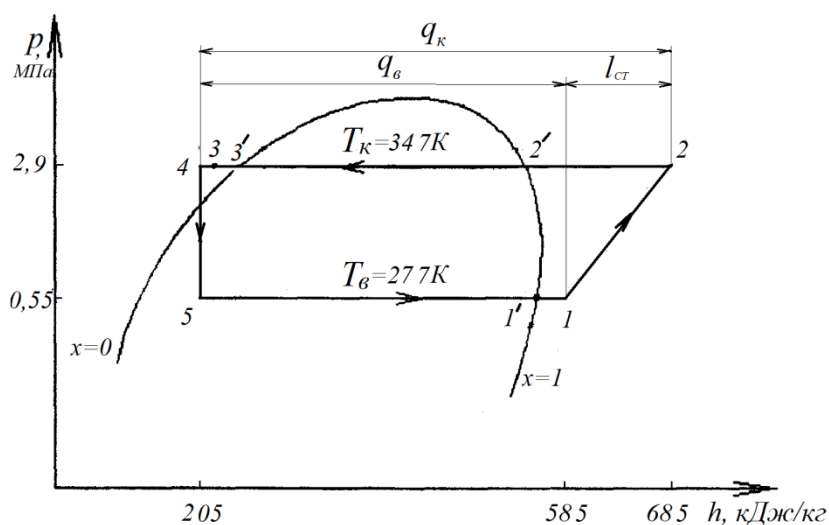

Рис. 2. Цикл ТН «грунт–вода» в p – h –діаграмі

Результати і обговорення. Результати проведеного вище термодинамічного розрахунку циклу ТН «грунт–вода» представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Термодинамічний розрахунок циклу ТН «грунт–вода» [8-14]

Параметр	Розмірність	Розрахункові значення
Температура випаровування фреона R290, T_b	К	276
Ентальпія фреона R290 після випарника, h_1	кДж/кг	585
Тиск фреона R290 у випарнику, P_b	МПа	0,55
Температура конденсації фреона R290, T_k	К	347
Ентальпія фреона R290 після конденсатора, h_3	кДж/кг	225
Тиск конденсації фреона R290, P_k	МПа	2,9
Ентальпія фреона R290 на вході в компресор, h_1	кДж/кг	585
Ентальпія фреона R290 після компресора, h_2	кДж/кг	685
Ентальпія фреона R290 перед випарником, h_5	кДж/кг	205
Питоме теплове навантаження випарника, q_b	кДж/кг	380
Питоме теплове навантаження конденсатора, q_k	кДж/кг	460

Питоме теплове навантаження охолоджувача, $q_{\text{по}}$	кДж/кг	20
Питома робота стиснення в компресорі, $l_{\text{ст}}$	кДж/кг	100
Питома енергія, яка споживається електродвигуном, W	кДж/кг	131
Перевірка теплового балансу, $q_{\text{тн}}$	-	480
Коефіцієнт перетворення теплоти ТН, COP	-	3,46
Середня температура низькопотенційного теплоносія, $T_{\text{ср.нт.}}^{\text{с}}$	К	282
Термодинамічна температура низькопотенційного теплоносія, $\tau_{\text{н}}$	-	0,031
Ексергія, віддана низькопотенційним теплоносієм, $e_{\text{н}}$	кДж/кг	12
Середня температура високопотенційного теплоносія в конденсаторі, $T_{\text{ср.мв.}}^{\text{к}}$	К	337
Термодинамічна температура високопотенційного теплоносія в конденсаторі, $\tau_{\text{в}}$	-	0,13
Ексергія, одержана високопотенційним теплоносієм в конденсаторі, $e_{\text{в}}$	кДж/кг	59,8
Середня температура високопотенційного теплоносія в охолоджувачі, $T_{\text{ср}}^{\text{по}}$	К	303
Термодинамічна температура високопотенційного теплоносія в охолоджувачі, $\tau_{\text{по}}$	-	0,039
Ексергія, одержана високопотенційним теплоносієм в охолоджувачі, $e_{\text{по}}$	кДж/кг	1,43
Ексергія електроенергії, яка споживається, $e_{\text{е}}$	кДж/кг	131
Ексергетичний ККД ТН, $\eta_{\text{ех.}}$	-	0,41

Проведений вище термодинамічний аналіз енергетичних і ексергетичних втрат дає загальне уявлення про термодинамічну ефективність циклу ТН «грунт–вода». На підставі цього можна вказати на подальше дослідження інших елементів ТН «грунт–вода», які беруть участь в ефективності перетворення потоків енергії.

Висновки. Показано ефективність роботи ТН, який реалізує зворотний термодинамічний цикл Карно з використанням низькопотенційного джерела теплоти ґрунту. Виконано енергетичний і ексергетичний аналізи показників ефективності ТН «грунт-вода», робочим тілом якого є пропан. Енергетичну ефективність циклу ТН «грунт-вода» оцінювали коефіцієнтом трансформації

ТН (COP), який за розрахунками дорівнює 3,46. Термодинамічну ефективність ТН «грунт-вода» в системах теплопостачання розглядали за допомогою ексергетичного ККД, він становить 41 %.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Малярєнко В. А., Лисак Л. В. Енергетика, довкілля, енергозбереження. Х: Рубікон. 2004. 368 с.
2. Безродний М. К., Пуховий І. І., Кутра Д. С. Теплові насоси та їх використання. Навчальний посібник. Київ: НТУУ «КПІ». 2013. 312 с.
3. Арсєньєв В. М., Мелєйчук С. С. Теплові насоси: основи теорії і розрахунку. Навчальний посібник. Суми. СДУ. 2018. 364с.
4. Ткачук К. К. Перспективи застосування теплових насосів в Україні. *Вісник НТУУ «КПІ». Серія «Гірництво»* Випуск 27. 2015. С.144-153.
5. Снежкін Ю. Ф., Чалаєв Д. М., Шаврін В. С., Дабіжа Н. О. Теплові насоси в системах теплохолодопостачання. Монографія // Під. ред. акад. НАН України А. А. Долінського; НАН України, Ін-т техн. теплофізики. К: 2008. 104с.
6. Безродний М. К., Притула Н. О. Енергетична ефективність теплонасосних схем теплопостачання. Монографія. К: НТУУ «КПІ». 2012. 208 с.
7. Босий М. В., Кузик О. В. Ефективність циклу теплового насоса для теплопостачання // *Центральноукраїнський науковий вісник. Технічні науки.* 2020. Вип. 3 (34). С. 136-142. URL:<http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/10447>
8. Босий М. В. Термодинамічна енергоефективність геотермального теплового насоса на ґрунтових водах. *Moderní aspekty vědy: XX. Díl mezinárodní kolektivní monografie / Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. Česká republika: Publishing Group. "Vědecká perspektiva "*. 2022. str. 556-568. URL: http://mapiea.kntu.kr.ua/archive/36_I.html
9. Босий М. В., Кузик О. В. Теплові насоси для опалення та гарячого водопостачання. // *Findings of modern engineering research and developments:*

Scientific monograph. Riga. Latvia: «*Baltija Publishing*». 2022, P. 24-40.
URL:<http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/217>.

10. Босий М. В. Теплові насоси – енергоефективне відновлювальне екологічно чисте джерело теплоти. // *Moderní aspekty vědy: XXI Díl mezinárodní kolektivní monografie Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.Česká republika: Publishing Group "Vědecká perspektiva"*. 2022. P. 357-380.
URL:<http://perspectives.pp.ua/public/site/mono/monography-21.pdf>

11. Босий М. В., Кропівний В. М., Кузик О. В., Кропівна А. В., Молокост Л. А Термодинамічна енергоефективність парокompресійного теплового насоса на ґрунтових водах. // *Центральноукраїнський науковий вісник. Технічні науки*. Кропивницький. 2022, вип. 5(36), ч. I. С. 47-54.
URL:http://mariea.kntu.kr.ua/archive/36_I.html

12. Босий М. В., Кропівний В. М., Кузик О. В. Термодинамічне дослідження циклу теплового насосу «ґрунт-вода» для системи опалення приміщення. // *Науковий журнал Вісник Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського*. Кременчук: №1(132), 2022. С. 165-172.
DOI: <https://doi.org/10.32782/1995-0519.2022.1.22>
URL:<http://visnikkrnu.kdu.edu.ua/pravila.php>

13. Босий М. В. Енергетична ефективність повітряного теплового насоса на екологічно чистому робочому тілі пропані. // *Науковий журнал «Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського». Серія: Технічні науки*. Київ: Том 33 (72), № 4, 2022. С. 144-148. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5941/2022.4/22>
URL:<https://tech.vernadskyjournals.in.ua/33-72-4>

14. Ткаченко С. Й., Остапенко О. П. Парокompресійні теплонасосні установки в системах тепlopостачання. Монографія. Вінниця: ВНТУ. 2009. 176 с.

ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА ПЛАНУВАННЯ ЗАНЯТЬ ФІТНЕСОМ

Верес Олег Михайлович

к.т.н., доцент

Горішний Михайло Романович

студент

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Вступ. Еволюція цифрових технологій сьогодні впливає на все, що кругом нас, вплив який вона приносить це не тільки хороша сторона а й негативна. Більшість технологій скоротили кількість людей, які залученні у їх роботі, а всю іншу рутинну роботу взяли на себе вже запрограмовані системи, такі як нейронні мережі тощо. Тож технології поглинають нас і все частіше хвороби, які були у похилих людей тепер є і у молоді. Значною причиною також є малорухливість, не бажання людей відпочивати від інформаційних технологій, що зокрема стосується не тільки ІТ-спеціалістів, а й звичайних людей, які досить багато часу проводять за монітором.

Індустрія розробки мобільних додатків переживає етап трансформації. З розвитком технологій мікропроцесорів можна запускати мобільні програми на багатьох платформах. Наприклад, мобільні програми, що створені за допомогою Flutter або React Native, працюватимуть на телефонах Android, iPhone, Mac, а також ПК. Але перш ніж приступити до розробок, необхідно провести аналіз статистики використання мобільних додатків, щоб зрозуміти, як користувачі проводять свій час за допомогою мобільних телефонів, які можливості є у створенні власних мобільних додатків [1].

Актуальність інформаційних систем даної категорії все більше набирає популярності та є досить високою, оскільки фізична активність і зміцнення здоров'я завжди було темою про яку говорять, але значно менше дотримуються. Фізична активність стосується будь-якого руху, враховуючи спорт, їзду на велосипеді, катання на роликах, ходьбу, активний відпочинок та ігри. Це можна

зробити на будь-якому рівні навичок, головне для задоволення та користі.

Заняття спортом, як правило, є чудовим способом покращити своє здоров'я та фізичну форму. Іноді можна не відчувати мотивації працювати на біговій доріжці чи в тренажерному залі, але запрошення зайнятися спортом змушує рухатися вперед. Хоча заняття спортом не замінять тренування, можна скористатися багатьма перевагами, які допоможуть залишатися на висоті свого здоров'я та фізичної форми, а додатки даних типів допомагають у цьому.

Регулярна фізична активність допомагає запобігти та лікувати неінфекційні захворювання (НІЗ) [2]. Це також допомагає запобігти гіпертонії, надмірній вазі та ожирінню та може покращити психічне здоров'я, якість життя та самопочуття. Проте велика частина світу стає менш активною. У міру економічного розвитку країни рівень бездіяльності зростає. У деяких країнах ці рівні можуть досягати 70% через зміну транспортних моделей, збільшення використання технологій, культурних цінностей та урбанізацію. Здорове харчування також відіграє важливу роль у тому, щоб люди отримували задоволення від спорту. У той же час спортивні об'єкти та заклади можуть бути потужним місцем для просування варіантів здорового харчування як для любителів спорту, так і для глядачів. Дотримання здорового харчування протягом усього життя допомагає запобігти недоїданню в усіх його формах, а також ряду неінфекційних захворювань і станів. Але збільшення виробництва оброблених харчових продуктів, швидка урбанізація та зміна способу життя призвели до зміни дієти. Зараз люди споживають більше продуктів з високим вмістом енергії, жирів, вільного цукру та солі, і багато людей не їдять достатньо фруктів, овочів та іншої клітковини, як-от цільнозернові продукти.

Ціль роботи. Метою дослідження є створення інформаційної системи, яка включатиме як інформацію, що стосуватиметься ведення здорового способу життя, фітнесу, так і можливість кожному користувачу індивідуально підбирати та створювати план тренувань та раціон відштовхуючись від власних потреб і стану здоров'я. Також можливість переглядати власний прогрес, відслідковувати час витрачений на тренування, інформація, яка зберігатиметься

в базі даних, планування та виконання власного плану спортивних занять. Наявність можливості перегляду корисної інформації для побудови корисного раціону на основі представлених даних. Для досягнення цієї мети було проведено дослідження, аналіз різноманітних спортивних ресурсів та додатків, побудовано архітектуру та інтерфейс додатку, також було проведено дослідження сучасних технологій розробки, як зі сторони фронт-енду, так і було створено свій сервер – бек-енд, налагоджено ролі користувачів у базі даних, додані обробники подій, та авторизація з шифруванням даних та токеном.

Дана система має можливість подальшого масштабування та оновлення з підтримкою для вільного застосування користувачами. Основні переваги додатку, що виокремлюватимуть його від інших схожих такі:

- вільне використання без рекламних оголошень;
- зручний для користування інтерфейс орієнтований на UX;
- функціональність;
- сучасні технології, що спрощують роботу з оновленнями;
- простота у підтримці;
- можливість власного наповнення даними, безпека та швидкість їх оновлення.

оновлення.

Матеріали і методи. Основними методами, які використовувались для розробки даної системи, були алгоритми шифрування, такі як JWT та bcrypt, та загальний алгоритм по роботі системи в цілому. Дані методи забезпечують цілісність та секретність даних на стороні бази даних, при авторизації користувача в системі, користувачі з роллю «Адмін», не зможуть побачити пароль користувача, оскільки він передаватиметься в засекреченому виді за допомогою певних систем шифрування, які використовує даний метод bcrypt. JWT відповідає за сесію користувача. Одна сесія триває 24 години після чого сесію потрібно поновити. Це гарантує захист від входу злоумисників.

Після авторизації користувач має змогу перейти в певну категорію, кожна з яких має свій алгоритм та методи використання. Так, наприклад, категорія

«Календар» використовує внутрішній React-компонент, який взаємодію з датою. Категорія «Рецепти» – отримання даних через метод fetch за певним доступним API, що містить в json форматі дані про рецепти харчування. Усі алгоритми роботи полягають у надсиланні запиту на сервер та отриманні від нього певної відповіді, а сама логіка та налаштування міститься на сервері. Алгоритм роботи категорії «Планувальник завдань» полягає у принципі «Single page application», в якому відбувається взаємодія між компонентами, видалення, або додавання нових цілей. Для зміни стану компонентів використовувались хуки React useState, що дає змогу відстежувати стан у функціональному компоненті. Також хук useEffect дає змогу виконувати побічні ефекти у ваших компонентах. Деякі приклади побічних ефектів: отримання даних, пряме оновлення DOM і таймери. Стан зазвичай відноситься до даних або властивостей, які потрібно відстежувати в програмі.

Для побудови «Інформаційної системи планування зайнять фітнесом» було обрано React Native для верстки та для деякого базового функціоналу, значну частину функціоналу виконує сервер, який обробляє та виконує запити. Для реалізації баз даних було вирішено взяти MongoDB, який за своїм документо-орієнтованим підходом вирішить значну частину зі збереження та розвантаженням в цілому системи. Для побудови даної системи використовувався метод динамічного програмування. Щоб уникнути нагромадження в коді та слідувати принципам SOLID було вирішено розбити додаток окремо на серверну та клієнтську частину, які були також розбиті на інші компоненти, кожен з яких відповідав за окрему область функціоналу та відігравав свою роль.

Результати і обговорення. За допомогою засобів мови UML спроектовано концептуальну модель системи. Діаграми варіантів використання визначають, як саме система взаємодіє з акторами, не турбуючись про деталі того, як ця функція реалізована.

Опис та загальну структуру даної системи відображено на діаграмі використання (рис.1). Користувач має зв'язок з 2 випадками, які включенні як

перші прохідні етапи входу в систему це відповідно авторизація та реєстрація. Після цього кожен з цих випадків містить включення перевірки логіну та пароля введених користувачем, після чого відбувається збереження даних у випадку з реєстрацією та входом до головного меню у випадку успішного проходження авторизації. Головне меню додатку містить певні категорії: планування тренувань, рецепти, самі тренування, планувальник цілей, особистий кабінет. Для попередніх випадків, а саме категорії відбувається розширення збереження даних в базі даних, перегляд, підвантаження даних з неї. Актор «Тренер» матиме доступ до даних про користувача для детальнішої взаємодії та проведення і планування занять. Всі випадки, що зображенні на малюнку представляють загальний вигляд роботи системи у взаємодії із системою та роль користувача і тренера в ній.

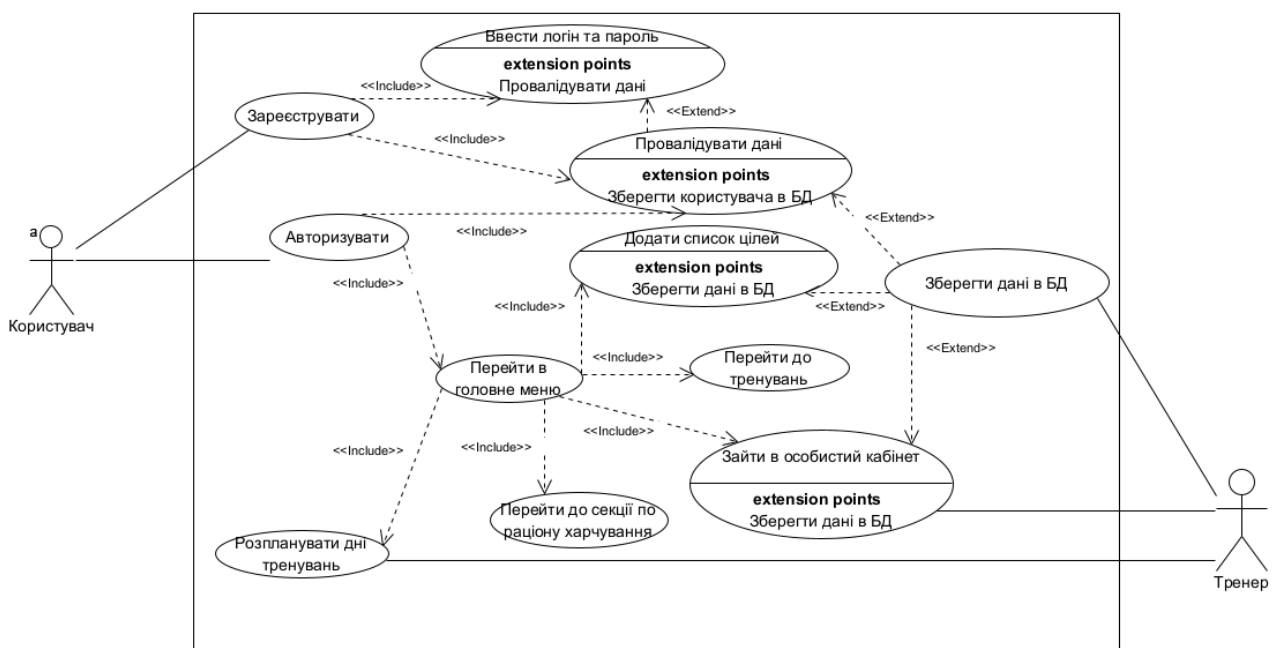

Рис.2. Діаграма варіантів використання інформаційної системи планування занять фітнесом

Використання діаграми станів – найчастіше використовується для визначення подій, відповідальних за зміну стану (не показуючи при цьому які процеси викликають ці події) [3]. Використовується для моделювання динамічної поведінки системи. Для того, щоб розуміти реакцію об'єктів/класів

на внутрішні чи зовнішні подразники.

Різниця між діаграмою стану та блок-схемою – основна мета діаграми стану - відобразити різні зміни в стані класу, а не процесів або команд, які викликають зміни. Проте блок-схема з іншого боку зображує процеси або команди, які під час виконання змінюють стан класу або об'єкта класу.

Діаграму станів для даного проекту подано на рис.2. На даній діаграмі зображено стани системи під час яких відбувається очікування, або ж якась певна дія яка буде причиною переходів та дії користувача. Початковим станом вважається вхід в програму, після чого відбувається ідентифікація користувача в системі та перевірка даних користувача включно з реєстрацією в разі неправильно введених даних під час авторизації.

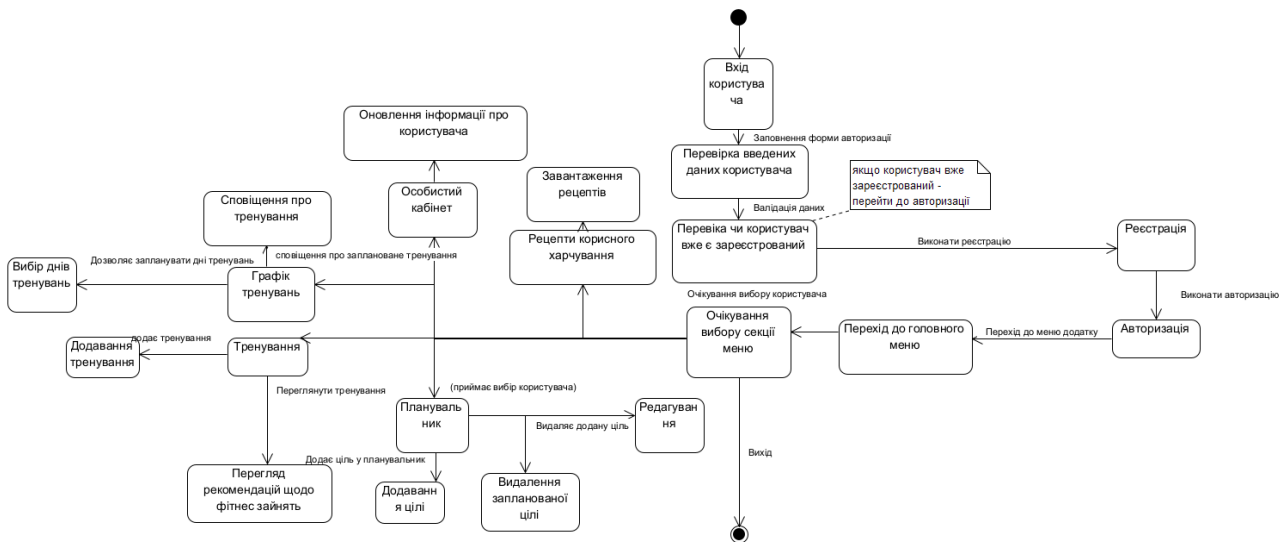

Рис.2.5. Діаграма станів інформаційної системи планування занять фітнесом

Висновок. Проведено порівняння та аналіз між різними аналогами програмного забезпечення, обґрунтовано актуальність предметної області та сучасних проблем, з якими зустрічається кожна людина. Взято до уваги технічні характеристики, функціонал та попит на сучасному ІТ-ринку розробки.

При розробленні даної «Інформаційної системи планування занять фітнесом» було досліджено та проаналізовано методи та засоби розробки програмного забезпечення, методи проектування та аналізу даних. Також

подано опис, спроектовано та відображено на високому рівні за допомогою діаграми станів та використання системи в цілому. Власне розробка та аналіз системи повинен відбуватись за життєвим циклом розробки SDLC, що більш точно дає змогу зрозуміти та розподілити задачі та проблеми з якими виходить стикнутись розробнику ще на етапі проектування, або ж в процесі самої розробки системи, щоб досягнути задуманого прототипу системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Mobile development guide. URL: <https://dan-it.com.ua/uk/blog/rozrobka-mobilnih-dodatkov-vid-a-do-ja-povnij-gajd/>
2. Simple habits to prolong life. URL: <https://diabet.org.ua/fizychna-aktyvnist/>
3. Unified Modeling Language (UML) | State Diagrams. URL: <https://www.geeksforgeeks.org/unified-modeling-language-uml-state-diagrams/>

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ГАЗОВОЇ КОТЕЛЬНІ МІКРОРАЙОНУ М. АВДЄЄВКА

Карпенко Ганна Володимирівна,

к.т.н., доцент

Портнягіна Марина Сергійович,

студентка

Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Підвищення енергоефективності теплозабезпечення будівель один з головних факторів соціальної стабільності і вимога безпеки життєдіяльності за допомогою газової котельні. Необхідно ефективне використання енергоефективності при дотриманні оптимальних умов щодо заходів підвищення енергоефективності газової котельні.

Питання енергоефективності та ощадливого використання енергетичних ресурсів уже довгий час є насущним для багатьох країн світу. Дедалі більша їх кількість намагається вирішити проблему ефективного використання енергоресурсів у спосіб знаходження заходів щодо енергоефективності газових котелень. Тому Україна, мірою власних можливостей, не стоїть осторонь щодо підвищення енергоефективності газових котелень.

Періодична перевірка ефективності використання енергоносія в результаті енергоаудиту незалежними спеціалістами, дозволяє глянути неупереджено на існуюче положення.

Отже, найскладніша ситуація залишається в Донецькій області з газопостачанням, тому незважаючи в край критичну ситуацію аварійно відновлювальні бригади працюють у цілодобовому режимі відбуваються ремонтно-відновлення обладнання та енергопостачання, населенню. Відповідно з ситуацією в країні, досягнути необхідної реконструкції стає все дедалі більше.

Метою роботи є розробка та обрання найкращого заходу щодо підвищення енергоефективності газової котельні мікрорайону міста Авдіївка.

Матеріали та методи. Поставлені задачі вирішувались за допомогою стандартних методів та методичного обрахунку енергоспоживання та енергопотреб. Обробка табличних даних та побудова графічних залежностей в програмі Microsoft Excel. Апроксимація експериментальних даних, що проводилась за допомогою методів найменших квадратів з визначенням коефіцієнту детермінації.

Результати та обговорення. Економічну ефективність робіт з оптимізації режиму роботи системи теплопостачання можливо досягнути скороченням витрат палива за рахунок ліквідації перегріву систем теплоспоживання, скорочення витрати електроенергії на перекачування теплоносія за рахунок зниження питомої витрати мережної води, скорочення капітальних витрат на розвиток системи у разі приєднання нових споживачів, оскільки створюється технічна можливість у приєднанні без додаткових капіталовкладень у магістральні мережі та джерело теплоти.

Згідно з результатами попереднього гідравлічного розрахунку оптимальним режимом роботи теплової мережі, при встановленні розрахункових пристроїв, що звужують, є наступні параметри які вказані в таблиці 4.3

Таблиця 1

Параметри оптимальних режимів робіт теплової мережі

Тиск у трубопроводі, що подається	кгс/см ²	4,5
Тиск у зворотньому трубопроводі	кгс/см ²	3,0
Наявний напір	кгс/см ²	1,5
Витрати теплоносія	м ³ /год.	151,2
Розрахункове теплове навантаження	Гкал/год.	5,292
Рекомендований температурний графік 105-70°С верхнім зрізанням на 95°С		

Аналіз розрахунку гідравлічних втрат найбільш навантажених циркуляційних кілець системи теплопостачання котельні мікрорайону м. Авдіївки, показує, що для стійкої роботи достатній напір на котельні, що розташовується, дорівнює $\Delta H_{\text{розт.}}=15$ м вод. ст. (1,5 кгс/см²). Такий режим роботи дозволить використовувати в основну тривалість опалювального

періоду один насос мережі Д200-95. До поточної температури зовнішнього повітря $T_{\text{зов.повітря}} = 13^{\circ}\text{C}$ регулювання відпустки тепла рекомендується здійснювати якісним методом. При подальшому зниженні температури переходити на кількісне регулювання при постійній температурі в трубопроводі $T_1 = 95^{\circ}\text{C}$, що подає, і при необхідності здійснювати включення в роботу другого мережевого насоса К100-65-250. Відсутність змішувальних пристроїв на теплових введеннях споживачів не дозволяє перевищувати температуру теплоносія в трубопроводі, що подає вище $T_1 = 95^{\circ}\text{C}$. Як варіант пропонується використання температурного графіка $\Delta T = 105 - 70^{\circ}\text{C}$ з верхнім зрізанням на 95°C .

Проблема визначення фактичних втрат теплоти в теплових мережах є однією з найважливіших у теплопостачанні споживачів. Саме великі теплові втрати – одна з основних причин незадовільної роботи системи теплопостачання. Для визначення фактичних експлуатаційних теплових втрат через теплову ізоляцію та розробки на їх основі нормованих експлуатаційних теплових втрат після проведення робіт з реконструкції, модернізації та відновлення теплової ізоляції необхідно виконувати випробування теплових мереж на теплові втрати.

Теплові мережі, згідно з вимогами правил технічної експлуатації теплових установок та мереж, необхідно раз на три роки випробовувати на розрахункову (максимальну) температуру теплоносія. Випробування полягає у перевірці теплової мережі на міцність в умовах температурних деформацій, спричинених підйомом температури теплоносія до розрахункових значень, а також у перевірці в цих умовах компенсуючої здатності теплової мережі. Випробування виконуються не менше ніж за 2 тижні до початку опалювального сезону, або в кінці сезону.

Існуюча на сьогоднішній час система розрахунків між постачальниками та споживачами (насамперед - населенням) теплової енергії за одноставковим тарифом є рудиментом «витратна» економіки та валових показників.

Такий тариф суперечить політиці економії паливно-енергетичних

ресурсів, оскільки рентабельність діяльності теплопостачальних організацій прямо залежить від кількості відпущеної теплової енергії, а економія енергії споживачами призводить до погіршення техніко-економічних показників постачальників. Режим надходження коштів від споживача не відповідає режиму витрат підприємства, які забезпечують його нормальне функціонування створюючи проблеми, пов'язані з оподаткуванням та викликає необхідність залучення кредитних коштів. Положення посилюється при встановленні споживачем приладів обліку теплової енергії, частка яких постійно зростає. Після встановлення теплолічильників протягом міжопалювального періоду (в Україні - 6 місяців і більше) кошти від споживачів або взагалі не надходять (за відсутності централізованого гарячого водопостачання), або надходження становлять не більше 25-30% від середньомісячного. Таке становище часто призводить до використання кредитних ресурсів у період підготовки до зими, та в результаті подорожчає послуги теплопостачання.

Аналіз собівартості виробництва та транспортування теплової енергії показує, що планові витрати складаються з двох основних частин умовно-постійної та умовно-змінної. До першої частини витрат відносяться витрати на зарплату, паливо для компенсації теплових втрат у мережах, воду на підживлення мереж, електроенергію на перекачування теплоносія, ремонт, амортизаційні відрахування, тощо. Ця частина витрат пропорційна розрахунковій потужності системи теплопостачання та пов'язана з необхідністю підтримки у робочому стані джерел теплової енергії, мереж та теплоспоживаючих установок (ЦТП, бойлерні, абонентські введення, внутрішньобудинкові системи) та незалежить від кількості відпущеної теплової енергії та гарячої води.

Основну частку умовно-змінної частини становлять витрати на паливо, електроенергію та воду, необхідні для генерації та транспортування корисної використаної теплової енергії.

Оплата за першою частиною тарифу повинна компенсувати умовно постійну частину витрат на виробництво, транспортування на теплову енергію

та забезпечувати рентабельність господарської діяльності теплопостачальної організації; за другою умовно-змінну частину витрат, яка залежить від фактично спожитої теплової енергії.

Використання двоставкового тарифу стимулює впорядкування договірних відносин споживача з постачальником і призводить до того, що при тимчасовій відмові споживача від теплопостачання постачальник має можливість відшкодувати витрати, що залишилися.

Двоставкові тарифи потрібно прийняти насамперед для споживачів, в яких встановлено прилади обліку теплової енергії та гарячої води, але й для інших споживачів розподіл витрат між постійною та змінною частинами може бути визначені розрахунковим шляхом.

Висновки. Модернізація абонетських теплових введень є ключовим заходом щодо підвищення енергоефективності системи теплопостачання котельні мікрорайону м. Авдіївки. Рекомендується виконувати модернізацію теплового введення споживачів теплової енергії в частині 100% оснащених вузлами обліку теплової енергії. Для будинків необладнані лічильниками теплової енергії, рекомендується вибирати лічильникам, (наприклад фірми Івест-Премекс PolluCom EX PolluTherm WPD) з автоматичною передачею даних. Обчислювач лічильника обладнаний пристроєм передачі даних через GSM зв'язок у форматі GPRS. Інформація формується лічильником у форматі файлу таблиць Excel. Документування на сервері відбувається також у вигляді електронних таблиць. При передачі чотири рази на добу річні експлуатаційні витрати по одному лічильнику складе близько 10-15 грн.

АЛЬТЕРНАТИВНІ ЕНЕРГОРЕСУРСИ: ТЕХНОЛОГІЧНІ ТА ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Левицька Олена Григоріївна,

доцент, к.т.н.,

Дніпровський національний університет

імені Олеса Гончара,

Дніпро, Україна,

Вступ. Постійна нестача викопного палива, що обумовлена зниженням його запасів та економіко-політичними причинами, вже декілька десятиліть стимулює фахівців енергетичної галузі та профільних науковців до пошуку нових джерел енергії для забезпечення зростаючих потреб енергетичних ринків різних країн світу.

Ціль роботи. Аналіз шляхів використання традиційного викопного палива та оцінка перспективи використання відновлювальних джерел енергії та енергетичного потенціалу України на національному і світовому ринках.

Матеріали та методи. Нормативні матеріали та аналітичні статті, методики розрахунків викидів забруднюючих речовин, що утворюються у паливних топках котлоагрегатів.

Результати та обговорення. Аналітики енергетичних ринків наголошують на зниженні споживання викопного палива та витісненні його в першу чергу альтернативними джерелами енергії. Їх, по-перше, бентежить вичерпність традиційного палива, зокрема вугілля, нафти та природного газу. З іншого боку ряд країн світу спрямовує інвестиційні потоки та наукові ресурси на розроблення і впровадження новітніх технологій отримання енергії. Сонячні батареї, енергія вітру, води, вулканів, гейзерів, отримання твердого, рідкого та газоподібного біопалива із органічних відходів — далеко не повний список джерел та технологій, що через декілька десятків років зможуть повноцінно конкурувати із традиційними вичерпними паливами.

На підтвердження вищенаведеному фахівці [1] вказують на те, що масове

видобування та використання останнього буде різко знижуватись за майбутні п'ятдесят років. Деякі вчені навіть натякають на настання нової епохи та енергетичної революції, на те, що подібні зміни чекають людство набагато раніше, ніж про це говорять прогнози розвитку енергетичного ринку [2]. В останні роки активно вивчаються процеси виготовлення таких альтернативних палив як тверді біопалива із бавовняних відходів [3], пеллети із верби та із тирси [4] тощо. І такі дослідження не поодинокі, щороку з'являються нові природні компоненти, натуральні матеріали та органічні відходи, що підлягають активній переробці.

Україна, маючи науковий потенціал та розвинене сільське господарство, виробництва з деревообробки, є країною, що постачає на світовий ринок сучасні технології переробки органічної сировини та ставить задачі щодо забезпечення власних енергетичних потреб альтернативним біопаливом та навіть є експортером останнього. Слід зазначити, що за 2015 рік країною експортовано 150440 т пеллет із деревини, 821730 т пеллет із лушпиння соняшника, 119 т пеллет із соломи [5], що вигідно стимулює енергетичні ринки та вносить вклад у розвиток економіки країни.

Крім цього, при застосуванні палива слід враховувати вплив продуктів згоряння на стан атмосферного повітря. Ряд аналітиків вважають одним із шкідливих палив вугілля, оскільки саме воно вносить найбільшу частку парникових газів в порівнянні із використовуваними людством видами палив. Однак питання щодо визначення найбезпечнішого з екологічної точки зору палива залишається актуальним.

Авторами були проведені розрахунки викидів забруднюючих речовин, що утворюються у паливних топках котлоагрегатів та надходять до атмосферного повітря для традиційних та біопалив. При цьому враховували тип паливних топок, теплові властивості та хімічний склад палива, типи очисного обладнання тощо. Оцінювались показники емісії та значення викидів сполук сірки, азоту, вуглецю, суспендованих твердих часток та ртуті для різних типів палив. В роботі порівнювались викиди при спалюванні природного газу та твердих

біопалив: відходів деревини, соломи, костриці льняної, лузги соняшника.

Висновки. Проведений аналіз показує переваги нових альтернативних джерел енергії, що вирішує проблему вичерпності викопних джерел. Однак проблеми забруднення навколишнього середовища як при використанні традиційних палив, так і при використанні біопалив залишаються актуальними.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Erickson P. Would constraining US fossil fuel production affect global CO₂ emissions? A case study of US leasing policy / P. Erickson, M.Lazarus // *Climatic Change*. – 2018. – № 150 (1–2). – С. 29–42. Режим доступу: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10584-018-2152-z>

2. Zou Caineng. Energy revolution: From a fossil energy era to a new energy era / Caineng Zou, Qun Zhao, Guosheng Zhang, Bo Xiong // *Natural Gas Industry B*. 2016. – № 3 (1). – С. 1–11. Режим доступу: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352854016300109>

3. Akhmedov S. Research on solid biofuels from cotton waste biomass – Alternative for Tajikistan’s energy sector development / S. Akhmedov, T. Ivanova, V. Krepl, A. Muntean // *Agronomy Research*. – 2017. – № 15(5). – С. 1846–1855. doi: 10.15159/AR.17.056.

4. Koruba D. Biomass - alternative renewable energy source to the fossil fuels / D. Koruba, J. Zbigniew Piotrowski, J. Latosińska // *E3S Web of Conferences*. 2017. – № 14. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/20171402015> [Електронний ресурс] Режим доступу : https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2017/02/e3sconf_ef2017_02015/e3sconf_ef2017_02015.html

5. Комплексний аналіз українського ринку пелет з біомаси / Г. Гелетуша, В. Крамар, О. Епик, Т. Антошук, В. Тітков. – К. : ТОВ «Науково-технічний центр «Біомаса», 2016. – 336 с. Режим доступу : <http://energy.esco.agency/wp-content/uploads/2018/04/art51.pdf>

СИСТЕМА ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ДЛЯ АГЕНТСТВА НЕРУХОМОСТІ

Леочко Олег Васильович

студент,

Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій

Науковий керівник:

Верес Олег Михайлович

кандидат технічних наук,

доцент кафедри інформаційних систем та мереж,

Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Вступ. Існують речі, які з часом змінюються та відходять у минуле, але є й такі, які ніколи не втрачають своєї актуальності. До таких речей відноситься ринок нерухомості, який працював ще задовго до інформаційної епохи, працює зараз і працюватиме в майбутньому [1]. І це не дивно, оскільки людям необхідний дах над головою, будівельним компаніям потрібна ділянка на якій можна звести будівлі різного призначення, а сільськогосподарським підприємствам необхідна земля на якій можна вирощувати культурні рослини. Цим і пояснюється велика кількість агентств нерухомості та маклерів.

Ціль роботи. Метою роботи є створення веб-застосунку для управління продажем та орендою нерухомості. Дана система призначена для покращення взаємодії на усіх рівнях під час процесів, які відбувається на ринку нерухомості. Необхідно розробити платформу, яка допоможе налагодити комунікацію між усіма ланками ринку нерухомості, оцінювати роботу маклерів та допоможе здійснювати купівлю, оренду та продаж об'єктів нерухомості в рази швидше. Платформа буде орієнтованою на український ринок нерухомості та зможе використовуватись як одним агентством довільного масштабу так і декількома агентствами.

Матеріали та методи. Для опису поведінки системи з точки зору

користувача побудуємо діаграму варіантів використання. Дана діаграма є вихідним концептуальним поданням системи, що дозволяє:

- визначити спільні межі та контекст модельованого програмного забезпечення;
- сформулювати вимоги до функціональної поведінки розроблювальної системи;
- розробити вихідне концептуальне подання системи для її деталізації, що відбуватиметься у формі логічних та фізичних моделей;
- розробити документацію для зв'язку розробників системи із замовниками та користувачами [2].

Основні варіанти використання та дійові особи системи підтримки прийняття рішень для агентства нерухомості:

- Актор з ім'ям «Клієнт агентства»
- Актор з ім'ям «Маклер»
- Актор з ім'ям «Агентство»
- Варіанти використання:
 - оформити замовлення на покупку/оренду нерухомості;
 - надати характеристики необхідного об'єкта нерухомості;
 - знайти об'єкт в базі даних агентства;
 - надати інформацію клієнту про наявну нерухомість;
 - переглянути об'єкт нерухомості;
 - узгодити відсоток комісійних;
 - оформити замовлення на продаж/оренду нерухомості;
 - вказати ціну об'єкта;
 - вказати основну інформацію;
 - додати об'єкт нерухомості до бази даних агентства;
 - виставити оголошення про оренду/продаж.

Діаграма варіантів використання для системи підтримки прийняття рішень для агентства нерухомості представлена на рис. 1.

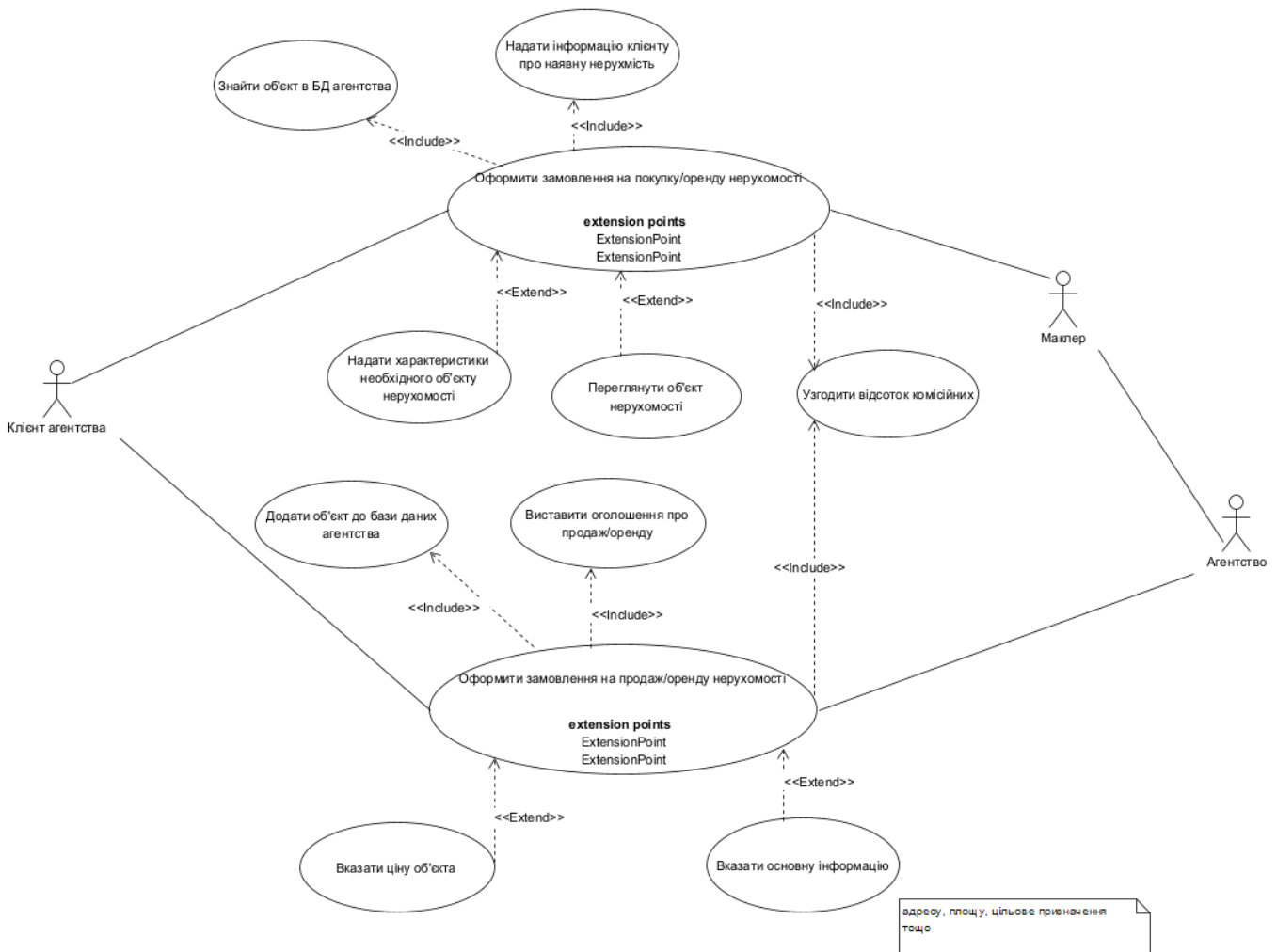

Рис. 1. Діаграма варіантів використання

Результати та обговорення. Розробку веб-сайту можна умовно поділити на дві частини: клієнтську та серверну.

Серверна частина реалізовувалася за допомогою об'єктно-реляційної система керування базами даних PostgreSQL, високорівневого відкритого фреймворку Django та мови програмування Python.

Для розробки клієнтської частини було використано мову розмітки гіпертекстових документів HTML, мову стилів CSS, об'єктно-орієнтовану мову програмування JavaScript та бібліотеку React. Для встановлення всіх необхідних пакетів та збірки проекту використовувався пакетний менеджер NPM на Node.js.

Всі користувачі системи поділятимуться на три типи:

- звичайний гість системи;

- авторизований в системі користувач;
- адміністратор системи.

Відповідно до ролі користувача – йому надаються різні функціональні можливості.

Після першого запуску веб-застосунку користувач бачить головну сторінку сайту, на якій він може ввести необхідні для нерухомості характеристики. Після чого слід натиснути на кнопку пошуку та перейти до сторінки з оголошеннями.

Якщо в базі даних системи є об'єкти, які відповідають введеним вимогам то вони будуть відображатися на сторінці користувача. В іншому випадку відобразатиметься повідомлення про те, що, на жаль, такої нерухомості поки немає в системі. Крім того, звичайний гість системи матиме змогу переглянути сторінку з інформацією про агентство нерухомості та сторінку з інформацією про маклера. Також на сторінці маклера буде поле для введення повідомлення з певним запитом від клієнта.

Якщо ж користувач хоче подати в систему якісь оголошення про продаж нерухомості, то для цього йому необхідно зареєструватися в системі, після чого - увійти. Однак цього теж недостатньо для того щоб робити якісь зміни в застосунку. Кожне оголошення перед розміщенням на сайті проходитиме дві перевірки. Перша – автоматизована перевірка системою на предмет валідності даних, які б відповідали типу поля в базі даних та його обмеженню. Друга ручна перевірка адміністратором системи. І лише після їх проходження, оголошення зможе розміщуватися на сайті.

Про адміністратора варто сказати окремо, оскільки він є особливим користувачем системи, якому надані спеціальні можливості. Він може створювати нових користувачів, створювати групи з користувачами, додавати нові оголошення, видаляти їх та надавати іншим користувачам змогу подання оголошень.

Представимо головну сторінку розробленої платформи (рис. 2).

Скористайтесь даним фільтром для швидшого пошуку нерухомості

Ключові слова Місто Виберіть область

Максимальна ціна

Пошук

Рис. 2. Головна сторінка сайту

Висновки. Було здійснено системний аналіз об'єкта дослідження та предметної області, описано аналіз вимог і функцій системи, визначено категорії користувачів та, за допомогою діаграми варіантів використання, побудовано узагальнену модель функціонування системи в навколишньому середовищі. На основі системного аналізу було розроблено веб-застосунок, який відповідає всім вимогам проектованої системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронін В. О., Лянце Е. В., Мамчин М. М. «Аналітика ринку нерухомості: методологія та принципи сучасної оцінки»: Монографія. – Львів: видавництво «Магнолія».-Львів, 2014. – 304 с.

2. Литвин В. В. Проектування інформаційних систем / Н. Б. Шаховська, В. В. Литвин – Львів: «Магнолія-2006». – 380 с.

МЕТОДИ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Романенко О. О.

здобувач вищої освіти
освітнього ступеня магістр, 1 курс
Криворізький національний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: У роботі розглядається поняття імітаційного моделювання та проводиться аналіз методів імітаційного моделювання.

Ключові слова: моделювання, імітаційне моделювання, методи імітаційного моделювання, системна динаміка, дискретно-подійне моделювання, агентне моделювання.

Вступ. При управлінні соціально-економічними та технологічними процесами людина як суб'єкт управління постійно стикається з необхідністю прийняття найбільш раціонального рішення. Наслідки застосування можливих варіантів рішень можна оцінити за допомогою моделювання процесів.

Моделювання дозволяє досліджувати складні процеси та явища за допомогою експериментів не з реальною системою, а з її моделлю. Відомо, що для прийняття найбільш оптимального та раціонального рішення щодо організації роботи системи необов'язково знати всі характеристик системи, достатнім є аналіз її спрощеного, наближеного представлення.

Основна частина. Суть моделювання полягає в створенні моделі досліджуваної системи, яка зберігає найбільш суттєві риси та параметри оригіналу, та проведення над отриманою моделлю експериментального дослідження. Моделювання дозволяє експериментувати над системою, шукати розв'язання задач без ризику, так як експерименти здійснюються не над реальним об'єктом, а над його моделлю [1, 2].

Імітаційне моделювання є окремим випадком математичного

моделювання [3]. Під імітаційним моделюванням розуміють процес розробки програмної моделі досліджуваної системи та постановки експериментів на цій моделі з метою дослідження її поведінки [1]. Імітаційною моделлю називається спеціальна комп'ютерна програма (програмний комплекс), яка дозволяє імітувати діяльність будь-якого складного об'єкта [4].

Під методами моделювання розуміють певний набір засобів і способів, які використовуються для створення модель реальної системи та проведення експериментів над отриманою моделлю [1].

На даний момент існує три основні методи імітаційного моделювання: [1]

- системна динаміка;
- дискретно-подійне моделювання;
- агентне моделювання.

Системна динаміка — це парадигма імітаційного моделювання, що передбачає використання графічних діаграм причинних зв'язків та глобального впливу одних параметрів системи на інші параметри в часі, створення моделі на основі отриманих діаграм, та виконання комп'ютерної імітації отриманої моделі [5].

Системна динаміка як метод імітаційного моделювання включає [1]:

- структурування об'єкта;
- побудову системної діаграми об'єкта, де зазначаються зв'язки між елементами;
- визначення змінних для кожного елемента та темпів їх зростання;
- прийняття гіпотез про залежність кожного темпу зростання змінних і формальний опис цих гіпотез;
- процес оцінки введених параметрів за допомогою наявної статистики.

Використання графічної нотації для моделювання всіх компонентів

системи та їх взаємозв'язків роблять системну динаміку дуже зручним інструментом візуального представлення системи, що моделюється. Такий вид моделювання допомагає виявляти причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами і явищами. Метод системної динаміки може застосовуватись для вирішення виробничих, організаційних і соціально-економічних завдань [5].

Дискретно-подійне моделювання використовується для побудови моделі, що відображає розвиток системи в часі, коли стан змінних миттєво змінюється в конкретні моменти часу.

Момент часу, коли можлива зміна стану системи, називається моментом настання події, а відповідна йому логічна процедура обробки змін стану системи називається подією. У дискретно-подійному моделюванні функціонування системи представляється як хронологічна послідовність подій (процес). Подія відбувається у певний час і спричиняє зміну стану системи [6].

Дискретно-подійна імітаційна модель, яка використовує механізм просування часу, містить такі основні компоненти [7]:

- сукупність змінних стану, необхідних для опису системи в певний момент часу;
- годинник змінна, що вказує поточне значення модельного часу та використовується для синхронізації;
- список подій список, що містить час виникнення кожного наступного типу подій;
- генератор випадкових чисел необхідний для створення стохастичних подій.

Даний метод імітаційного моделювання широко застосовується в теорії масового обслуговування [1].

Агентне моделювання це відносно новий метод імітаційного моделювання, що почав використовуватись на початку 21-го століття [8]. Агентне моделювання — це метод імітаційного моделювання, який застосовується для дослідження децентралізованих систем, динаміка

функціонування яких визначається не глобальними правилами та законами, а навпаки, коли правила та закони є результатом індивідуальної активності членів групи [9].

Основним поняттям агентного моделювання є агент. Агент — це програмний модуль (в термінах ООП – клас), який представляє деяку сутність, може виконувати задані йому дії; може приймати рішення у відповідності до деякого набору правил, взаємодіяти з оточенням, а також самостійно змінюватись [10].

З погляду практичного застосування агентне моделювання можна визначити як метод імітаційного моделювання, що досліджує поведінку децентралізованих агентів і те, як ця поведінка визначає поведінку всієї системи загалом. [9]

Агентний підхід дає змогу досліджувати завдання колективної взаємодії, ефективно вирішувати завдання прогнозування. Агентні системи дозволяють досліджувати процеси самоорганізації, дають можливість природного опису складних систем, мають високу гнучкість [10]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Эльберг М., Цыганков Н. Имитационное моделирование : навч. посіб. Красноярск, 2017. 128 с.
2. Пимонов А. Г., Веревкин С. А., Прокопенко Е. В. Имитационное моделирование : навч. посіб. Кемерово, 2015.
3. Пимонов А. Г., Веревкин С. А., Прокопенко Е. В. Имитационное моделирование : навч. посіб. Кемерово, 2015.
4. Емельянов А., Власова Е., Дума Р. Имитационное моделирование экономических процессов : навч. посіб. Москва, 2002. 368 с.
5. Карпов Ю. Имитационное моделирование систем. Введение в моделирование с AnyLogic 5. СПб : БХВ-Петербург, 2005. 400 с.
6. Белов А., Моисеев С., Григорьев А. Методы имитационного моделирования.

7. Кельтон В., Лоу А. Имитационное моделирование. Классика CS. 3-е вид. 2004. 847 с.

8. Григорьев И. AnyLogic за три дня. Практическое пособие по имитационному моделированию. 2017.

9. Лебедюк Э. А. Агентное моделирование: состояние и перспективы. Вестник РЭУ им. Г. В. Плеханова. 2017.

10. Маликов Р. Практикум по имитационному моделированию сложных систем в среде AnyLogic 6. Уфа, 2013. 296 с.

УДК 621.311.61

**ПЕРСПЕКТИВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМ АВТОМАТИЧНОГО
ПРОТИПОЖЕЖНОГО ЗАХИСТУ
З НОВІТНИМИ АКУМУЛЯТОРНИМИ БАТАРЕЯМИ**

Шаповалов Олег Валерійович,

к.т.н.,

Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності
м. Львів, Україна

Анотація: Ефективність захисту громадян та майна від пожеж безпосередньо залежить від здатності систем протипожежного захисту виконати свої функції. Використання інших джерел електроенергії відмінних від потужних генеруючих станцій, генеруючи установок з двигунами внутрішнього згорання, акумуляторні батареї є привабливим альтернативним джерелом електроенергії яку можна використовувати в якості резервного джерела не зменшуючи надійність і функціональність систем протипожежного захисту. Сучасні розробки акумуляторних батарей дають можливість забезпечити електроживленням систему протипожежного захисту будь-якої конфігурації та будь-якої потужності.

Ключові слова: акумуляторна батарея, системи протипожежного захисту

Одночасні знеструмлення десятків і сотень населених пунктів, про що свідчать звіти ДСНС України та інших оперативних служб, впливає на забезпечення протипожежного захисту об'єктів та безпеки людей. Враховуючи непередбачуваність виникнення подій необхідно застосовувати способи забезпечення резервного електроживлення незалежного від електропостачання та кліматичних умов експлуатування систем протипожежного захисту.

Акумуляторні батареї вже давно увійшли у життя людей і на теперішній час ми не можемо уявити своє існування без їх використання.

Проблемами використання акумуляторних батарей полягає у різних за характеристиками параметрів електричного струму та потужність електричних споживачів.

Ця проблема успішно вирішена завдяки перетворювачам струму (інверторам напруги). Вони забезпечують формування трифазної напруги змінного струму з постійного з мінімальними втратами.

З розвитком нанотехнологій стало можливим вирішення і другої проблеми пов'язаної з запасом необхідної електроенергії необхідної для роботи автоматичних систем протипожежного захисту. Нові розробки акумуляторних батарей дозволяють збільшити запас енергії на одиницю маси, використавши сучасні матеріали зробити батареї екологічнішими та безпечнішими до довкілля.

Іноваційна розробка вчених Національного інституту науки і технологій Ульсан. Створені ними алюміній-повітряні акумулятори після відпрацювання ресурсу треба просто змінювати, що виключає багатогодинну підзарядку. По суті, процес нагадує заправку автомобіля з ДВС. Тільки заправляється він не бензином, а алюмінієм, повідомляє EurekAlert.

Від літій-іонних акумуляторів новий тип батареї відрізняється більшою ефективністю, дешевизною і безпекою.

При цьому алюміній-повітряний акумулятор можна заряджати. Після його розрядки, необхідно просто замінити електроліт і окислюючу алюмінієву пластину на нову.

Це у багато разів скорочує час на «заправку» електромобіля. Алюмінієва батарея зробить електрокар схожим на автомобіль на звичайному паливі тільки екологічно чистим.

При цьому щільність енергії в новому акумуляторі вище, ніж у бензинових двигунів. «Бензин має щільність енергії 1700 Вт * год / кг, в той час як наша алюміній-повітряна батарея - 2500 Вт * год / кг», - говорить Чо. Інженери австралійської компанії Brighsun New Energy створили літій сірчані акумулятори (Li-S). Незалежні дослідження показали, що накопичувач енергії

Brighsun зберігає 91% початкової ємності після 1700 циклів перезарядки струмом 2C (повна зарядка / розрядка за 30 хвилин). Це означає, що зниження продуктивності за цикл становить всього 0,01%. Навіть при більш агресивній швидкості 5C (повністю зарядженої / розрядженої за 12,5 хвилин), Li-S батарея Brighsun зберігає 74% своєї початкової ємності після 1000 циклів (зниження ємності за цикл становила 0,026%).

Фахівці з Університету Південної Каліфорнії використовували продукт виробництва гірничодобувної промисловості і органічний матеріал, який можна виготовити з вуглецевої сировини, зокрема з CO₂, і який вже застосовується в проточних батареях. Створена ними батарея на сульфаті заліза і антрахонін дісульфінової кислоти здатна заряджатися і розряджатися сотні разів «практично без втрати енергії». Це одне з економічно вигідного, екологічно чистого рішення для зберігання енергії, яке може пропрацювати 25 років.

Індійська компанія Log 9 Materials яка працює над створенням металевими повітряно-повітряними батареями на основі графену, що в теорії може навіть призвести до появи електричних транспортних засобів, що працюють на воді. Металеві повітряні батареї використовують метал в якості анода, повітря (кисень) в якості катода і воду в якості електроліту. У повітряному катоді батарей використовується стрижень графена.

Згідно із заявою Log 9 Materials, графен, який використовується в електроді, здатний збільшити ефективність батареї в п'ять разів при вартості в одну третину.

У недалекому минулому компанія з Іспанії Graphenano, продемонструвала прототип графен-полімерного акумулятора, який володіє унікальною здатністю - необхідний час його заряду в 3 рази менше, ніж для звичайних літій-іонних акумуляторів.

Інженери з Університету Каліфорнії в Сан-Дієго спільно з LG Energy Solution розробили новий тип акумуляторного твердотільного акумулятора. Учені об'єднали в одному пристрої твердотільний електроліт із сульфідом і кремнієвий анод, повністю відмовившись від рідких елементів і вуглецю. Під

час випробувань батарея довела свою безпеку, довговічність і високу енергоємність. Прототип витримав 500 циклів зарядки і розрядки, зберігши 80% ємності за кімнатної температури. Технологія відкриває великі перспективи для електротранспорту, сховищ електроенергії та інших сфер.

Кремнієві аноди (позитивні електроди) відрізняються великою щільністю енергії, вона в 10 разів вища порівняно з графітовими аналогами, які найчастіше використовують у сучасних літій-іонних батареях. У той же час кремнієві електроди сильно розширюються в процесі зарядки, розкладаються рідкими електролітами і швидко втрачають свою продуктивність. Інженери знайшли вихід із ситуації, замінивши рідину твердим мікрокремнієм, який набагато дешевше популярного нано-кремнію.

Дослідники з Каліфорнійського університету в Ірвайні натрапили на метод використання золотих нанодротів, розміщених у гелевому електроліті, який може витримувати тривалу перезарядку. Результатом можуть бути батареї, які ніколи не ламаються.

Виготовлення мікросуперконденсаторів традиційно дороге, але студенти з Університету Райса розробили спосіб, який значно знижує їх вартість. Випалюючи візерунки електродів на листи пластику за допомогою лазерів, дослідники розробили батареї, які можуть заряджатися швидше і розряджатися повільніше.

Американська компанія PolyJoule розробила новий тип акумулятора на основі електропровідних полімерів, який дешевший і довговічніший за літій-іонні. Вони виявили, що провідні полімери підходять для зберігання енергії. Вони вважають, що цим матеріали стануть гарною альтернативою літію та свинцю, які широко використовують у сучасних акумуляторах.

За словами розробників, полімери, зокрема пластик, можуть швидко заряджатися, поглинають більшу частину електрики, що надходить, і зберігають її протягом тривалого часу. Водночас вони дешеві у виробництві, мають високу міцність, витримують здуття та стискування під час процесу зарядки-розрядки. На відміну від літій-іонних пластикові акумулятори не

перегриваються і не спалахують, а тому не вимагають активних систем для контролю температури.

Постійне вдосконалення та розробка інноваційних акумуляторних батарей свідчать про доцільність застосування акумуляторних батарей, як автономного джерела електроенергії для резервування електроживлення автоматичних систем протипожежного захисту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Боднар Г. Й., О. В. Шаповалов Выбор вида и обоснование параметров источника питания системы противопожарной защиты объектов туристической отрасли. *Bezpieczeństwo i Technika Pożarnicza*. Wydawnictwo Centrum Naukowo-Badawczego Ochrony Przeciwpożarowej Vol. 33 Issue 1, 2014.

2. На літій-сірчаному акумуляторі Brighsun електромобіль проїде 2000 км. – Режим доступу: <https://ecotechnica.com.ua/technology/4845-na-litij-sernom-akkumulyatore-brighsun-elektromobil-proedet-2000-km.html>

3. Новий дешевий проточний акумулятор прослужить 25 років. Режим доступу: <https://ecotechnica.com.ua/technology/4818-novyj-deshevyj-protochnyj-akkumulyator-prosluzhit-25-let.html>

4. Графеновий акумулятор. Прорив у створенні пристроїв зберігання енергії. – Режим доступу: <https://naukatehnika.com/grafenovyj-akkumulyator-perevorot-v-mire-texnologij.html>.

5. A New Solid-state Battery Surprises the Researchers Who Created It. Режим доступу: https://today.ucsd.edu/story/meng_science_2021.

6. All powered up . - Режим доступу: <https://news.uci.edu/2016/04/20/all-powered-up/>.

7. Нові алюміній-повітряні батареї не треба заряджати. - Режим доступу: <https://hightech.plus/2018/10/15/novie-alyuminii-vozdushnie-batarei-nado>.

8. These plastic batteries could help store renewable energy on the grid. Режим доступу: <https://www.technologyreview.com/2022/04/13/1049728/plastic-batteries-grid-storage/>.

ПЕРЕДБАЧЕННЯ РЕСПІРАТОРНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ЗА ДОПОМОГОЮ АЛГОРИТМІВ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

Шаховська Наталія Богданівна,

д.т.н, професор

Славчаник Олеся Русланівна,

студентка

Національний університет “Львівська політехніка”

м. Львів, Україна

Вступ. В цій роботі поставлено наступну задачу: натренувати алгоритм машинного навчання для передбачення наявності або ж відсутності респіраторних захворювань у пацієнтів. Для реалізації цієї задачі буде використано набір даних, який включає в себе аудіофайли із записами дихання хворих і здорових людей та позначки щодо того, чи наявні у цьому запису певні хрипи чи шуми.

На даний момент вже існують цифрові стетоскопи, а це дає можливість без проблем зробити запис дихання пацієнтів в певних локаціях тіла. Після отримання цього запису, вся інформація буде опрацьована та відправлена у натреновану модель для отримання передбачення.

Ціль роботи. Основна ціль, яка поставлена у цій роботі – це зменшення контакту пацієнтів із лікарем та зменшення кількості часу, який витрачає лікар на кожного пацієнта.

Матеріали та методи. Важливим кроком у цій роботі є обробка звуку, для цього було використано наступні алгоритми: Mel Spectrogram та MFCC.

Для тренування використано ансамблеву модель класифікації: градієнт бустинг.

Ансамблеві алгоритми машинного навчання – це ті, які використовують набір нетренованих моделей для передбачення правильної відповіді. Всі ансамблеві методи поділяються на два класи: бегінг та бустинг.

Градієнт бустинг – це ансамблевий алгоритм навчання з вчителем, який

тренує невеликі та слабкі дерева рішень та послідовно поєднує їх між собою.

В якості функції втрат використано бінарну перехресну ентропію.

Перехресна ентропія – це міра, яка обчислює різницю між двома розподілами ймовірностей, а в цьому випадку різницю між правдивими значеннями та передбаченими моделлю.

Для оцінки алгоритму використано наступні метрики:

- precision – це співвідношення між справжніми позитивними значеннями і всіма передачиними позитивними значеннями.

- recall – це співвідношення між справжніми позитивними значеннями і всіма позитивними значеннями у вхідному наборі даних.

Результати та обговорення. В результаті виконання даної роботи отримано натреновану модель для передбачення наявності або відсутності респіраторного захворювання в пацієнта із наступними результатами:

- precision – 0.9286.

- recall – 0.975.

- точність – 0.8603.

Подальший потенціал дослідження полягає у використанні інших алгоритмів штучного інтелекту для вирішення задачі розпізнавання наявності респіраторних захворювань у людини. Одним із потенційних шляхів розвитку роботи є тренування згорткових нейронних мереж для розпізнавання шаблонів звуку дихання людини.

Висновки. В результаті виконання цієї роботи та оцінки її результатів, можна побачити, що отриманий результат є доволі хорошим незважаючи на те, що використано доволі простий алгоритм машинного навчання.

Перевагою використання даного алгоритму є те, що він не потребує потужного технічного забезпечення та великої кількості часу для тренування моделі, що є важливим чинником для роботи із великою кількістю даних.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

УДК 3054

СПІВВІДНОШЕННЯ СЕРЕДНЬОЇ ТОЧКИ В ТЕОРЕМІ ЛАГРАНЖА ТА ТОЧКИ ПЕРЕТИНУ ДВОХ ДОТИЧНИХ ДО КРИВОЇ

Калайда Олексій Феофілович
канд. фіз-мат н., доцент
Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

Вступ/Introductions. Точка перетину двох дотчних до кривої використана для чисельного інтегрування задачі Коші для нормальних рівнянь (Калайда, 1965, 2000) та для наближеного знаходження відокремлених нулів функції (Калайда, 2022). Згаданий метод інтегрування задачі Коші (названий нами методом двох дотчних) – це автономний метод четвертого порядку (його локальна похибка $O(h^5)$)

$$J(f) = \int_{x_0}^{x_0+2h} f(x)dx = 2h(\sqrt[3]{f_2' f_0} + \sqrt[3]{f_0' f_2}) / (\sqrt[3]{f_0'} + \sqrt[3]{f_2'}) + O(h^5), \quad (1)$$

тому він може використовуватись як контрольний для методу хорд оскільки

$$\begin{aligned} J(f) &= \int_{x_0}^{x_0+2h} f(x)dx = h(f_0 + f_2) + O(h^3) = \\ &= 2hf_0 + 2h^2 f_0' + 2h^3 f_0'' + \frac{4}{3}h^4 f_0''' + O(h^5) \Rightarrow \quad (2) \\ &\Rightarrow J(f) - h(f_0 + f_2) = -\frac{2}{3}(h^3 f_0'' + h^4 f_0''') + O(h^5). \end{aligned}$$

(його локальна похибка $O(h^3)$), для цього, зрозуміло, можна

використовувати й формулу Сімпсона, але то вже не буде автономний метод). Доцільно використати загадану точку перетину дотичних до кривої й для побудови уточненої формули середньої точки

$$\begin{aligned} J(f) &= 2hf(x_0+h) + O(h^3) = 2hf_0 + 2h^2 f'_0 + h^3 f''_0 + \frac{1}{3}h^4 f'''_0 + O(h^5) \Rightarrow \\ &\Rightarrow J(f) - 2hf_1 = \frac{1}{3}(h^3 f''_0 + h^4 f'''_0) + O(h^5). \end{aligned} \quad (3)$$

Зауважимо принагідно, що в силу, як бачимо, чудової локальної двосторонності формул (2), (3) (білокальна двосторонність - двосторонність не одного, а одразу двох членів розвинення в ряд) їх лінійна комбінація

$$\hat{J}(f) = h(f_0 + f_2),$$

$$\check{J}(f) = 2hf_1$$

$$(\hat{J}(f) + 2\check{J}(f))/3 = \frac{h}{3}(f_0 + 4f_1 + f_2) = J(f) + O(h^5)$$

дає формулу Сімпсона (це, доречі, корисно використати на лекції при побудові даної формули, замість безпосереднього інтегрування відповідного многочле-на Лагранжа другого порядку), а лінійна комбінація

$$(\hat{J}(f) - 2\check{J}(f))/3 = \frac{h}{3}(f_0 + f_2 -$$

$-2f_1) = O(h^3)$ - наближенням похибки формули (2), а, відповідно, половина цієї комбінації – наближенням похибки формули (3). Так само формули прямокутників являються симетричними наближеннями інтеграла, їхня напівсума є формула трапецій, а модуль піврізниці – модуль їхньої локальної похибки.

Мета роботи/Aim. Встановити наближене співвідношення між середньою точкою в теоремі Лагранжа $f(x_0+h) - f(x_0) = hf'(x_0+h\eta)$, $0 < \eta < 1$, та абсцисою точки перетину відповідних дотичних до кривої та побудувати відповідне уточнення квадратурної формули середніх точок.

Матеріали та Методи/Materials and methods. Використано розвинення в ряд Тейлора середньої точки в теоремі Лагранжа (Калайда, 1963) та абсциси точки перетину відповідних двох дотичних до кривої й порівнювання

одержаних результатів.

Результати та обговорення/Results and discussion. З рівнянь двох дотичних до кривої (у точках x_0, x_1)

$$y = y_0 + y'_0(x - x_0), y = y_1 + y'_1(x - x_1)$$

дістаємо рівність для ζ , $x = x_0 + \zeta h$, $h = x_1 - x_0$, при $y''_0 \neq 0$,

$$h\zeta = -\frac{y_1 - y_0 - hy'_1}{y'_1 - y'_0} \Rightarrow \zeta = \frac{\frac{1}{2}y''_0 + \frac{h}{3}y'''_0 + \dots}{y''_0 + \frac{h}{2}y'''_0 + \dots} = \frac{1}{2} + \frac{h}{12} \frac{y'''_0}{y''_0} + O(h^2).$$

Отже, для середньої точки $c = x_0 + h\eta$ в теоремі Лагранжа дістаємо співвідношення

$$\eta = \frac{1}{2} + 2\left(\zeta - \frac{1}{2}\right) + O(h^2).$$

А тому дістаємо уточнену (автономну) формулу середньої точки

$$\tilde{J}(f) = 2hf(x_0 + h\eta). \quad (4)$$

Таким чином, знайдено наближене співвідношення між середньою точкою в теоремі Лагранжа та абсцисою точки перетину відповідних дотичних до кривої. Відповідно, добуто уточнення квадратурної формули середньої точки. Виявлено також, що метод двох дотичних (Калайда, 1965) являється уточненням методу хорд.

Висновки/Conclusions. Встановлено наближене співвідношення між середньою точкою в теоремі Лагранжа та абсцисою точки перетину відповідних двох дотичних до кривої. Побудовано відповідне узагальнення квадратурної формули середньої точки (формула (4)).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/BIBLIOGRAPHY

1. Калайда А. Ф. (1965). Метод двух касательных численного решения задачи Коши для систем обыкновенных дифференциальных уравнений. УМЖ, № 6. 1965. – С. 122 – 129.

2. Калайда О. Ф. (2000). Чисельні методи (основи обчислювальної математики, навчальний посібник). ВПЦ “Київський університет”. К.: – 250 с.

3. Калайда О. Ф. (2022). Знаходження відокремлених простих нулів скалярних функцій за допомогою нейтральних та правильних дробово раціональних алгебричних колокант: //У Матеріалах Міжнародної науково практичної конференції “*MODERN SCIENCE RESEARCH: ACHEVEMENT, INNOVATIONS AND DEVELOPMENT PROSPECTS* ” 14 – 16 серпня 2022 року (стор. 174 - 178). Берлін, Німеччина. Архів.

4. Калайда О. Ф. (1963). До питання про застосування теорем про середні значення в обчислювальній математиці: //Збірник наукових праць аспірантів (фізико-математичні науки). Вид-во Київськ. ун-ту. - 1963. – С. 125 – 131.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ УКРАЇНИ У ПОСТВОЄННИХ УМОВАХ

Чеховський Дмитро Тарасович,
студент

Білоус Софія Василівна
к.е.н., доцент

Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ. Починаючи з 1991 р. туристичний бізнес в Україні почав активно розвиватись, залишаючись перспективною галуззю економіки. Кількість відвідувачів нашої країни помітно зменшилась у 2014 р. внаслідок окупації Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та гібридної війни на Донбасі. Суттєво на туристичній сфері відобразились карантинні обмеження через пандемію COVID — 19.

Мета роботи. Дослідити напрями розвитку та відновлення туристичної сфери у поствоєнній Україні. Напрацювання дієвих інструментів відновлення та раціональних можливостей використання наявних ресурсів, які з'являться після війни в країні.

Матеріали та методи. У своїй основі робота використовує діалектичний та логічний методи пізнання. Інформаційну базу дослідження формують наукові роботи, дані з офіційних джерел, планові, звітні дані установ, матеріали преси пов'язані з туризмом.

Результати та обговорення. У 2021 р. бюджети громад з туристичної галузі отримали 244 млн. грн туристичного збору, що на 86,8% більше, ніж в

2020 р. (130,6 млн. грн) та навіть вище за доходи в 2019 р. на 20% (196 млн. грн). Очікуваному відновленню завадило повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 р. Війна фактично поставила на паузу туристичну сферу в Україні. Проте регулярні контрнаступи Збройних сил України дають надію на мирне майбутнє. З огляду на такий розвиток подій питання відновлення та розвитку туристичного бізнесу стає все більш актуальним.

Перспективи розвитку туризму в Україні після війни включають наступне:

— збільшити частку туристів можна завдяки досвіду країн, які пережили війну, оскільки у багатьох туристів виникає великий інтерес до місць, які стали пам'ятними маршрутами та повоєнними символічними місцями. Освітній та науковий туризм може бути актуальним для того, щоб «побувати і побачити на власні очі» ті жахи, які відбувалися в Маріуполі, Бучі, Ірпені, Харкові та інших містах і селах після війни; Ізюм, Лиман, о. Зміїний можуть стати місцем української слави на рівні з о. Хортиця;

— наповнення фондів для відновлення України та створення конкретних програм і стратегій відновлення. Зокрема прем'єр-міністр Денис Шмигаль на конференції з питань відновлення України презентував мапу яка з європейських країн відновлюватиме який регіон України. Загалом план відновлення різних областей за допомоги європейських країн виглядає так: Італія – Рівненщину, Польща та Італія – Донеччину, Німеччина – Чернігівщину, Канада – Сумщину, США та Туреччина – Харківщину, Чехія, Фінляндія та Швеція – Луганщину, Бельгія – Миколаївщину, Швеція та Нідерланди-Херсонщину, Швейцарія-Одещину, Норвегія – Кіровоградщину, Латвія – Запоріжжя.

— державна підтримка підприємств туристичної галузі;

— удосконалення чинного законодавства в частині розвитку туризму, включаючи внесення змін та доповнень до чинних нормативно правових актів у сфері оподаткування, природокористування, екології та захисту прав споживачів;

— організацій за порушення з їх боку порядку контролю за дотриманням правил в'їзду, виїзду та перебування іноземців, які перебувають під їх візовою підтримкою.

Висновки. Узагальнюючи, можна констатувати, що російське вторгнення є найбільшим викликом перед туристичною індустрією за весь час незалежності. Україна вже зараз активно створює план відновлення. Важливо починати перемовини зі світовими готельними мережами й пропонувати їм виходити в Україну, розбудовувати стратегії розвитку після війни. Тільки за умови ефективного планування ми зможемо скористатись моментом, коли інтерес до нас ще буде високим, а бойові дії нарешті завершаться.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Корчевська Л. Стан, особливості та перспективи туризму у воєнний та поствоєнний періоди. Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект: матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн конференції, м. Чернівці, 5 травня 2022 р. Чернівці: Технодрук, 2022. С.337-341. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/korchevska.htm
2. Моца, Андрій, Сергій Шевчук, і Наталія Середа.. «Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні». Економіка та суспільство, вип. 41 (Липень, 2022). — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1560>
3. Перегуда Ю. і Кривоберець М. Державна підтримка підприємств туристичної галузі в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Підприємництво та інновації. 23 (Квітень 2022), С. 16-20. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://ei-journal.in.ua/index.php/journal/article/view/488/475>
4. Україна отримала рекорді 244 млн грн туристичного збору. Державне агенство розвитку туризму. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.tourism.gov.ua/blog/ukrayina-otrimala>

ARCHITECTURE

МІСЬКЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ МІСТ

Вигдорович Ольга Володимирівна

канд. арх. н., доцент

Підкуйко Валерія Андріївна

студент

Харківський національний університет

будівництва та архітектури

м. Харків, Україна

Анотація: Швидкий розвиток сучасних міст має на увазі збільшення кількості будівель і споруд. Внаслідок цього з'являється велика потреба у праці всіх державних структур у тандемі. А це в свою чергу спричиняє необхідність у розмаїтті підходів до організації забудови та планування території міста. У роботі розглянуті стратегії спрямуванні на міський розвиток, нові методи у системі міського планування та принципи сталого розвитку території. Виявлено прийоми, способи та заходи забудови міських просторів. Наводиться порівняння, і виявляються основні характерні риси сприйняття урбаністичного простору в різні час доби та в різних районах міста.

Ключові слова: міське планування, розвиток міста, урбанізація, планування, інфраструктура, розвиток території.

На сьогоднішній день актуальність розглядання міського планування як системи усвідомленої спільної діяльності, яка пов'язана зі створенням, розвитком або зміною вигляду малих і великих міст набирає все більшої популярності. Крім того, міське планування безпосередньо пов'язане з реалізацією пріоритетних результатів таких видів діяльності, які стосуються

інвестування у розвиток території, фінансування розвитку основної інфраструктури, вжиття природоохоронних заходів, запровадження принципів регулювання землекористування і організацію сталого розвитку міста.

Сьогодні планування розглядається як стратегічна, а не комплексна діяльність, що означає виборчий підхід та особливо пильну увагу до існуючих проблем, своєчасне вирішення яких позитивно вплине на подальшу долю території.

Важливо відзначити, що система планування ставить на перший план розвиток за принципом минулого в майбутнє, тобто передбачає можливість вибору в даний час відповідних заходів з позиції їх можливого впливу на формування соціальних і територіальних відносин у майбутньому. Такий підхід передбачає створення проектних концепцій на кілька поколінь уперед, особливо щодо інвестування в об'єкти інфраструктури, а також раціонального використання природних ресурсів, що, зрештою, визначає якість життя людини.

Стратегічне спрямування міського розвитку

Ця інтерпретація означає вибір сфери діяльності у міському плануванні, із залученням та участю громадськості для створення та розробки плану дій у розвитку міських структур. При цьому масштабі, формат та пріоритети стратегії можуть різнитися. Метою стратегії є забезпечення участі зацікавлених сторін у визначенні та виявленні проблем і завдань, а також пріоритетних напрямків планування міського розвитку та подальших перспектив.

Методи із залученням та участю громадськості орієнтовані на досягнення узгоджених перспектив, а саме: реалізація комплексу заходів та планів впливів, виявлення пріоритетних напрямків міста, створення організаційних важелів виконання проектів та організація моніторингу та оцінки [2; 385].

Така практика стратегії міського розвитку набула широкої підтримки місцевих органів влади, а також фахівців у сфері планування та міжнародних організацій. Слід зазначити, що застосування такої стратегії внесло позитивні результати за такими напрямками діяльності, як: розробка та зміцнення важелів впливу на спільну діяльність громадських та державних структур; підвищення

рівня знань про місцеві пріоритети та потреби населення; аналітика широкого спектра технічних рішень; підвищення якості координації та узгодженості спільних зусиль між місцевими та міжнародними організаціями.

Стрижневим питанням ефективного міського планування є узгодженість стратегії сталого розвитку із реальними ресурсними пропозиціями, які дозволять вирішити поставлені містобудівні завдання. Протягом тривалого часу органи влади розвинених країн вводили фінансові заходи до системи планування, які одночасно стимулювали та стримували зростання будівництва у різних міських районах.

Застосовувані фінансові заходи щодо забудовників можуть зіграти на користь місцевого населення території, що забудовується [5; 121]. Так, наприклад, у разі коли будівництво ведуть приватні забудовники, застосовується практика ведення переговорів з досягненням певних домовленостей, зокрема щодо розподілу конкретних витрат на будівництво.

Тому застосування фінансових заходів дуже актуальне у зв'язку з можливістю «закулісних» угод щодо використання громадських територій, серед забудовників і девелоперів. До цих заходів можна віднести створення альтернативного механізму у вигляді певної плати, що стягується залежно від площі та масштабів об'єктів будівництва [4; 87]. Така плата стягується як податок, що гарантує розподіл коштів у державні чи муніципальні фонди.

Складним завданням є здійснення заходів щодо координації та інтеграції діяльності, такі заходи мають бути в центрі уваги ефективного міського планування і ця робота потребує великого досвіду [3; 56]. Так, у багатьох країнах відсутність професійних та кваліфікованих кадрів є серйозним стримуючим фактором ефективного розвитку системи міського планування. Як приклад можна навести Камбоджу, де через відсутність професійних знань та робочої сили після припинення міжнародного фінансування наприкінці 1990-х років довелося призупинити роботи у сфері міського територіального планування. У багатьох інших країнах дефіцит місцевого кваліфікованого персоналу та його витік, є основним гальмом на шляху розвитку ефективного

міського планування.

Таким чином, важливо, щоб заходи у сфері планування були пов'язані з правильним розумінням місцевих умов. Тому, розробляючи систему ефективного міського планування та реалізуючи її в умовах конкретної міської ситуації, важливо приділяти увагу трьом ключовим аспектам:

1. Співтовариствам та місцевим організаціям, що займаються конкретними напрямками містобудівної діяльності, а також вирішенням існуючих проблем міського розвитку.

2. Зацікавленим сторонам, чия діяльність, інтереси, потреби та цінності безпосередньо залежать від вирішення питань міського розвитку.

3. Майданчикам взаємодії між заінтересованими сторонами та партнерськими організаціями [1; 256].

Нові методи у системі міського планування

За останні десятиліття виробилися нові принципи та методи до проблем міського планування, які можуть якісно вплинути на розвиток стабільного, стійкого та екологічно здорового міського середовища. Серед усіх принципів акцентуємо увагу на семи найвагоміших напрямках для створення нової системи планування:

Метод 1. Стратегічне територіальне планування спрямоване не на всі частини міських територій, а головним чином на аспекти найбільшого пріоритету та стратегічної значущості, які мають найважливіше значення для досягнення цілей єдиного генерального плану території міста.

Метод 2. Інтегрування територіального планування до функцій державних та громадських структур що передбачає взаємопов'язану систему трьох напрямів, у якій громадський сектор є локомотивом, а державний сектор забезпечує найпотужнішу підтримку громадських ініціатив щодо міського планування.

Метод 3. Нові методи регулювання та організації землекористування включають роботу із забудовниками з метою організації єдиної системи користування громадським простором та забезпечення наданням послуг.

Метод 4. Розвиток методів, що отримали підтримку міжнародних організацій, у яких акцент зроблено на конкретні напрямки діяльності: довкілля, злочинність та стихійні лиха, а також партнерство та співробітництво з громадськими організаціями.

Метод 5. Планування, спрямоване на створення нових форм освоєння території, таких як компактна міська забудова та новий урбанізм, що є реакцією на стихійне будівництво та стійку урбанізацію.

Ідея сталого розвитку багато в чому передбачає забезпечення високої якості життя людей. Концепція містить три фундаментальні складові: 1. Економічна; 2. Екологічна; 3. Соціальна.

Економічний напрямок — передбачає оптимізацію обмежених ресурсів та використання екологічних, енергозберігаючих та матеріалозберігаючих технологій, включаючи видобуток та переробку сировини, знищення відходів.

Соціальний напрямок — орієнтований головним чином людини і спрямовано збереження і підтримку процесу стабільності соціальних і культурних систем, і навіть на скорочення кількості руйнівних конфліктів для людей. Такий напрямок передбачає справедливий поділ благ серед населення та збереження культурного різноманіття у глобальних масштабах.

Екологічний напрям — з цього погляду, сталий розвиток спрямовано забезпечення цілісності біологічних і фізичних природних систем. Основна увага приділяється збереженню здатності природних систем до самовідновлення та адаптації, змін умов екосистеми, наприклад, надмірним викидам в атмосферу, виснаження природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища.

Така триєдність концепцій є потужним інструментом для досягнення сталого розвитку міст. Усі три напрями мають розглядатися збалансовано.

Принципи сталого розвитку території:

1. Створення «гуманної» поверховості (не вище 5 поверхів), запровадження планувальних рішень, що враховують створення зручної транспортної інфраструктури, яка забезпечить легку доступність до

адміністративних, ділових та торгових центрів та соціальних установ.

2. Здійснення забудови за принципом осередків, тобто створюються зелені подвір'я, дитячі майданчики; адміністративні та ділові квартали з висотною забудовою мають розмежування від житлових зелених районів/осередків.

3. Створення транспортної інфраструктури спрямовано розвиток екологічно чистого виду транспорту.

4. Розрахунок паркувальних місць автомобілів поблизу житлових масивів та адміністративно-ділових центрів виходячи з економічної та демографічної ситуації того чи іншого регіону.

5. Велику увагу спрямовано благоустрій території, т. е. створення та облаштування парків, алей, скверів, набережних тощо.

6. Розрахунок функціонального призначення кварталів з урахуванням демографії, регіональної специфіки тощо.

7. Під час створення інженерної інфраструктури враховується можливість використання локальних джерел поновлюваної енергії/ресурсів кожного кварталу.

8. Можливість використання внутрішньобудинкових енергозберігаючих технологій, наприклад, системи природної вентиляції та освітлення відповідно до можливостей регіональної енергосистеми.

9. Архітектурний вигляд будівель узгоджується з особливостями місцевого ландшафту та місцевими національними архітектурними традиціями.

10. Створення об'єктів соціальної інфраструктури, які забезпечують розвиток освітньо-культурного, творчо активного та духовно розвиненого суспільства, з урахуванням різних вікових груп та стимуляції суспільства до активної взаємодії.

Для реалізації концепції сталого розвитку сучасному суспільству необхідно формувати більш ефективну систему прийняття рішень, яка враховуватиме історичний досвід та різноманітність існуючих напрямів та форм знань, видів буття, стилів поведінки людини тощо.

Таким чином, ХХ ст. пов'язаний з безпрецедентним зростанням міст та систем розселення, що виявило потребу людства у розробці та впровадженні принципів сталого розвитку у сферу містобудування та територіального планування, що надалі отримало назву «стійкий розвиток території». Така концепція містобудування перейняла ключові особливості концепції «стійкого розвитку». Таким чином, «стійкий розвиток території» передбачає забезпечення при здійсненні містобудівної діяльності: безпеки та сприятливих умов життєдіяльності людини, зниження негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє середовище, раціональне використання природних ресурсів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Брук Д. История городов будущего. М.: Strelka Press, 2014. 436 с.
2. Гидион З. Пространство, время, архитектура. М.: Стройиздат, 1984. 455 с.
3. Крашенинников А. В. Градостроительное развитие жилой застройки: исследование опыта западных стран. М.: Архитектура-С, 2005. 112 с.
4. Ле Корбюзье. Три формы расселения. Афинская Хартия. М.: Стройиздат, 1976. 136 с.
5. Рагон М. Города будущего. М.: Мир, 1969. 296 с.

ASTRONOMY

ВИЗНАЧЕННЯ ТОЧКИ РІВНОВАГИ У ПЛАНЕТАРНОМУ ВИХОРИ

Осипчук Микола Миколайович

к.ф.-м.н., доцент

ДВНЗ “Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури”

Перехрест Володимир Іванович

к.т.н., доцент

Дніпровський Аграрно-Економічний Університет
м. Дніпро, Україна

Вступ. Особливе місце у теорії космічних утворень і процесів посідають вихрові моделі, що ґрунтуються на основі диференціальних рівнянь гідродинаміки та електродинаміки. Новий розв’язок гідродинамічних рівнянь Ейлера, – планетарний вихор [1] – адекватно описує первинний стан планетарних систем і має гетерогонічні характеристики, з яких прямо або еволюційно випливають властивості сучасного стану Сонячної системи. Більше того, теорія планетарного вихору застосовна для будь-яких планетарних систем, що є дуже актуальним з огляду на відкриття понад 500 екзопланетних систем біля інших зірок. Зокрема, отриманий у [2] аналітичний закон планетних відстаней дав можливість поставити і розв’язати обернену задачу планетних відстаней [3]. Ця задача вирішує проблему ідентифікації нових екзопланетних систем, коли за параметрами кількох відкритих планет можна встановити її повну структуру та параметри руху. Суттєвою особливістю методики побудови прямої послідовності планетних відстаней є визначення у первинному вихорі точки рівноваги, від якої вихрові кільця під дією сили тяжіння зірки розходяться у різні боки. Це і є предмет подальшого дослідження.

Мета роботи. Визначення точки рівноваги у планетарному вихорі.

Матеріали і методи. Планетарний вихор як розв'язок сферично-осесиметричних рівнянь Ейлера описується у сферичних координатах $\{r, \theta, \varphi\}$ функцією течії [1]

$$\Psi = C_2 \Phi(y) \sin^2 \theta, \quad \Phi(y) = \alpha y^2 + \left(\cos y - \frac{\sin y}{y} \right), \quad (1)$$

де $y = C_0 r$ – безрозмірна радіальна координата, C_2, C_0, α – визначальні параметри вихору. Параметр α зв'язаний наступними залежностями [4]:

$$\alpha = -\frac{V_\infty}{2C_2 C_0^2} = -\frac{V_\infty}{2B}, \quad \omega_\infty = B C_0, \quad \frac{\omega_\infty}{V_\infty} = -\frac{C_0}{2}, \quad (2)$$

де $B = C_2 C_0^2$ – параметр швидкостей, C_2 – параметр інтенсивності або витрати вихору, V_∞ та ω_∞ – поступальна швидкість та обертання квазітвердого руху простору. В роботах показано, що параметр α визначає структуру (n, m) первинного вихору, де n – число внутрішніх кілець, m – кількість зовнішніх кілець, у яких формуються протопланети.

На основі рівняння збереження кутового моменту в роботі [2] було отримано остаточний розподіл радіусів R центрів вихрових кілець після еволюції під дією сили тяжіння центра – т.з. закон планетних відстаней у формі:

$$R = K_R \Phi^2(y_0) = K_R y_0^4 (\alpha + u(y_0))^2, \quad u(y) = \frac{1}{y^2} \left(\cos y - \frac{\sin y}{y} \right) \quad (3)$$

де $\beta = C_0 C_2$ – параметр кутового моменту вихору, $K_R = \beta^2 / \mu$, $\mu = M_o G$, M_o – маса зірки, G – світова гравітаційна стала.

Результати та обговорення. Перетворимо рівняння (3) до безрозмірного вигляду введенням безрозмірної координати $Y = C_0 R$:

$$Y = K_\mu \Phi^2(y_0), \quad K_\mu = C_0 \beta^2 / \mu \quad (4)$$

Перетворення (4) первинних радіусів y_0 в остаточні Y має нерухому точку, для якої $Y = y_0$ – це т.з. точка рівноваги вихору, для якої маємо рівняння

$$y_0 = K_\mu \Phi^2(y_0), \quad \text{або} \quad y_0 = Y(y_0), \quad Y(y_0) \equiv K_\mu \Phi^2(y_0) \quad (5)$$

На прикладі Сонячної системи було вибрано модельний вихор структури (2,11) з 11-и вихровими кільцями і параметром $\alpha = -0,00655$. За точку рівноваги вибрано радіус 4-го кільця (Марс) $R_0^* \sim R_4 = 2,27943 \times 10^{11} \text{ м}$. Тоді коефіцієнт вихрової інтенсивності C_0 визначається як

$$C_0 = \frac{y_0^*}{R_0^*}, \quad C_0(4) = 1,25576 \cdot 10^{-10} \text{ м}^{-1} \quad (6)$$

і з допомогою цього параметра визначаються реальні початкові $r_i^{(0)} = y_i / C_0$ й кінцеві відстані R_i планет після еволюції. Далі розраховуємо коефіцієнти міграції кілець-планет $k_i = R_i / r_i^{(0)}$ у обидва боки від точки рівноваги (табл. 1).

Таблиця 1

**Теоретичні та реальні значення планетних відстаней у Сонячній системі;
 $\alpha = -0,00655, C_0 = 1,25576 \cdot 10^{-10}$, структура (2,11)**

№ кіл. (планет)	y^*	$r^{(0)} \text{ a.o.}$	$R_{\text{теор a.o.}}$	$R_{\text{open a.o.}}$	$\Delta R\%$	$(k_m)_{\text{теор}}$	$(k_m)_{\text{open}}$
1	9,44280	0,502775	0,09626	0,3871	-75,1	0,1914	0,7701
2	15,8544	0,844154	0,26533	0,72333	-63,3	0,3144	0,8571
3	22,2421	1,184265	0,67777	1,00	-32,2	0,5725	0,8444
4	28,624	1,5237	1,5237	1,5237	0,0	1,00	1,00
5-Cer	35,0055	1,863846	3,05696	2,766	10,5	1,6405	1,4844
6	41,3898	2,20377	5,59516	5,2034	7,5	2,5395	2,3621
7	47,7794	2,54398	9,51998	9,5361	-0,18	3,743	3,7491
8	54,1779	2,88466	15,2776	19,1985	-20,4	5,2975	6,6570
9	60,5908 7	3,22612	23,3793	30,0709	-22,2	7,2487	9,3233
10	67,0306	3,56900	34,4037	39,482	-12,8	9,6419	11,065
11-Kv	73,5428	3,91574	49,0014	43,316	13,1	12,517	11,945

З таблиці 1 видно, що доцентрова міграція оцінюється для 1-ї протопланети коефіцієнтом $k_1 = 0,1914$, а для останньої, 11-ї, коефіцієнтом відцентрової міграції $k_{11} = 12,517$; тобто відстань першої протопланети зменшується у 5 разів, а остання протопланета віддаляється на відстань, що у 12,5 разів більша за початкову. Міграція інших протопланет системи оцінюється проміжними значеннями у вказаних межах. Діапазон розкиду

теоретичних значень коефіцієнтів міграції k_i є більшим за діапазон значень цього ж коефіцієнта для вже відкритих планет, які відповідають проміжкам $[0,19;12,52]$ і $[0,77;11,95]$. Якщо для останніх протопланет теоретичні й відкриті значення відрізняються мало, то для перших протопланет ці значення суттєво різняться, – це є наслідком впливу зірки на формування і положення ближніх планет, що є загальновизнаним.

Висновки. Первинний вихор для кожної екзопланетної системи містить 3 довільних параметри. Два з цих параметрів для конкретної екзосистеми визначаються з рівнянь оберненої задачі планетних відстаней [2-3] через відстані та швидкості двох відкритих екзопланет. Третій важливий параметр C_0 визначає вихрову інтенсивність обертань і одночасно є масштабним фактором течії. Тільки після визначення C_0 можна встановити положення точки рівноваги вихору та порахувати повні таблиці характеристик геометрії та руху усіх планет екзосистеми включно з ще не відкритими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Перехрест В. І. Новий розв'язок гідродинамічних рівнянь Ейлера для сферичних вихрових течій /В. І. Перехрест, Р. В. Іванов // Вісник ДНУ. Серія: Механіка. – Д.: Вид-во ДНУ. – 2002. – Вип.6, т. 1. – С. 60-64.
2. Перехрест В. І. Закон планетних відстаней у вихровій теорії планетарних систем / В. І. Перехрест // Вісник ДНУ. Серія: Механіка. – Д.: Вид-во ДНУ. – 2011. – Вип. 15, т. 1. – С. 21-33.
3. Перехрест В. І. Обернена задача планетних відстаней./ В. І. Перехрест, М. М. Осипчук // –Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, Вісник Дніпропетр. ун-ту, сер. Моделювання, 2012 – т.20, №8, вип.4, – С. 116-128.
4. Perekhrest V. I. Vortex theory of planetary systems origin and evolution/ V. I. Perekhrest – Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, Germany – 2016, 303 p.

PEDAGOGICAL SCIENCES

ПОЛІТИКА, КУЛЬТУРА, ОСВІТА. ВЗАЄМОВПЛИВИ ТА ІСТОРИЧНІ ОБУМОВЛЕНОСТІ ЯК НАДАКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА В УМОВАХ ЄВРО-АЗІЙСЬКОЇ ВІЙНИ ЗА ВЛАДУ Й ЕКОНОМІЧНІ РЕСУРСИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРИТОРІЇ

Алатиренко Мирослава Андріївна
Барило Олена
к.пед.н., доцент
Україна

Вступ./Introduction. Історія освіти, як і будь-яка галузь, міцно тримається за свої історичні корені виникнення історії освіти як науки, і самої освіти як самостійної культуротворчої галузі. Чим може стати молода людина, яка три роки поспіль сидить (два роки під 2020, 2021 епідемічними дистанційними впливами і майже рік - 2022 під військовим режимом) за електронними панелями і бачить переважно побут і стіни «укриттів». Невпинно напрошується і тема, і актуальність – що люди у політичних прошарках думають про своє майбутнє і про майбутнє інших «пересічних» людей, осіб і дітей, панове, усю українську молодь не продаси, прирівнюючи її до негрів тих рабовласницьких століть!

Один з мудреців (Грамша та А. де Бенуа) акцентували на наступному: «Перш ніж завоювати політичну владу, треба завоювати владу в галузі культури» [2]. Історія кожної країни має свою історію освітньої галузі і традицій. Вплив політичних ідеологій, подій і дій поодиноких політичних діячів віддзеркалювався і віддзеркалюється на освітній галузі і традиціях кожної держави. Останнім часом зіткнулись три великих спадкоємницькі напрями у галузях людської діяльності. Новітній військоворежимний «Руський

мір», український дух голокосту як спадку радянських єврейських віянь і залишки радянської культури, яка розвивалась і панувала як у СРСР, так і в інших країнах комуністичної ідеологічної хвилі ХХ ст. Тільки українського напрямку не прослідковується в останніх п'ятирічках діяльності політичних діячів України як відокремленої пострадянської держави (її залишків в сучасних реаліях).

Ціль роботи./Aim Навіть в освітніх наукових дослідженнях вже акцентують увагу на малодослідженості «політичної педагогіки»: «Спектр напрямів новітньої європейської педагогічної думки був би неповним без політико-педагогічного напрямку. На жаль, по сьогодні політична педагогіка є однією з найменш досліджених педагогічних галузей. На погляд іспанського педагога Лоренсо Лузуріаги (Lorenzo Luzuriaga Medina), політична педагогіка спрямована на дослідження відношення «виховання – держава», а ідеї стосовно цього відношення висловлювалися вже античними філософами», зазначає український дослідник освіти [1, с. 53].

Коли у перші 30 років ХХ століття українців, як і багатьох інших представників країн СРСР, намагались спочатку русифікувати і колективізувати, а потім і «уніфікувати» усю освітню галузь Союзу «республік», які складали систему мавзолейної освітньої традиції російськомовної території, то ніхто з тогочасних розробників ідеології і системи не передбачав теперішніх подій по перетворенню цих жахливих переходів з природних ресурсів і природного інтелекту до електронних світових систем з керівництвом супутниками, а не людьми, а також до штучного інтелекту, який з людини засобами технічних пристроїв у найкоротший термін робить безвольного робота. Виграють у цих процесах тільки власники старих і нових ай-ті-фірм і «компаній», які збагачуються на купівлі і продажі великої кількості технічних засобів і пристроїв.

Якщо я запитаю у читачів чи багато талановитих айтишників і комп'ютерних програмістів можуть писати літературні романи, філософські твори, чи – то гуманітарні наукові дослідження, що вони мені

«відповідатимуть»?

Матеріали та методи./Materials and methods. (аналітичні методи, принцип філософії освіти) Тому, може не варто поспішати з «політичною педагогікою». Поглянемо на це з боку зрілої української науки, дослідниці, філософсько обґрунтовуючи і софійність і гуманність, які саме у радянській термінологічній категорії пов'язуються лише вимогами тих 30-х років ХХ століття і вічною основою наукових галузей більшості країн – грекомовною обумовленістю! То ж у більшості цивілізованих країн у мові, діалектизмах і наукових термінах звучить Грецька основа понять і дефініцій.

«Політика» з грецької, мистецтво управління, «педагогіка» з грецької педос і его дитина і вести дітоводіння. У стародавній Греції раб елітної родини водив дитину до місця освітньої діяльності до філософа, який на той час уособлював вчителя, що для освітян СРСР представили в понятті «педагога».

Результати та обговорення./Results and discussion. В англійській мові і освітній традиції є слово споріднене з едукацією, – «education» - універсальний термін «освіта», що для ранніх післярадянських дослідників було складно розрізнити, - виховання навчання і освіта мали тотожне значення в іншій мові для пострадянських системних «педагогів». Вічно «живого» «Дідуся Леніна» всі комуністи заочно вважали своїм педагогом-вчителем. Але наближається 100 ліття з дня смерті і помину православного єврея Володимира Ульянова Леніна, юриста за освітою, атеїста за зрілим поглядом і говіркою співрозмовника за покликанням (який набув освіту у старих церковних традиціях). До цих пір з його каналом «експериментують» у Москві. Мабуть тому стільки ракет запускали вісім років по українській території саме через «звучащі» назви міст, селищ і житлових масивів що «називалися» упродовж ХХ століття, і прив'язувались до тогочасних зіркових діячів ідеології і «нового» політичного руху «закритої» експериментальної співдружності країн.

Натомість через 30 років суверенітету України (8 з яких іде війна з сусідньою країною), українська державність і культура ототожнюється тільки з громадянством у паспорті або з наявністю мовної свідомості, тобто вмінням

говорити, читати, писати і самостійно мислити українською, тоб то державною мовою! Але приналежність до культури, як поняття ідентичності особистості, навіть через 30 років так званої «незалежності» по людині, її одягу, стилю поведінки складно визначити українською.

Отже, політика - мистецтво управління, педагогіка – дієводіння, є різними дефініціями, які навіть для пострадянських дослідників мають не просто бути, а передбачати різні впливи, дії, зміст і наповнення особистості (якщо людину можна назвати особистістю).

Натомість на 31-му році суверенітету України у політичній ідеології вирішують економіко-політичні проблеми післярадянського часу і простору, в освітній галузі відбуваються постійні експерименти з приживання «інших», тобто зарубіжних систем, методів і прийомів ведення освітньої діяльності у закладах освіти різних рівнів і фаховості, на яких і без тих досліджень 80 років «працювала» радянська система, створена педагогами-реформаторами Європи кінця XIX – початку XX на ґрунті тих самих зарубіжних методів освіти (метод проєктів, дальто-план, колективні творчі роботи, групи, та ін.), які запозичувались вченими української освіти початку минулого століття у Америки, Англії, Італії, Німеччини і, навіть, Бельгії і Франції. А потім, після «великих звершень» комуністичних ідеологів 20-х, 30-х років XX століття тих вчених виживали з країни, висилали, згноювали в тюремних камерах, і, найгірше, – навіть вбивали (І. Стешенко, - І міністра освіти України у тридцятих роках вбили за українську мову!).

Сучасне зіткнення природніх залишків ресурсу і «нової» «залізної» індустрії, торгівля і збагачення на торгівлі комп'ютерним технічним «залізом» зараз набуває не тільки економічного розквіту, а й жахливих руйнувань і результатів, торгівля зброєю, для затягування росту, формування особистостей і виховання української молоді.

Щодо української освіти, національних цінностей і культури, то їх в країні майже не лишилось. Тільки закриті музеї, і невеликій відсоток людей на території західної України. Як ми спостерігаємо, ті молоді люди, що

намагались підтримати національний відроджувальний «фронт», які йшли за різними переконаннями слідом за А. Білецьким, були перекинуті на гумористичне ставлення до поняття «політика», зневажливо принизили змістовність і мистецтво управління у державотворчих процесах, звели на нівець, і тепер у особі лідера України зовнішня військова оболонка у військовій стилістиці, і постійні просіння і волення з політичної театральної сцени багатьох осіб що «загубились», потрапивши у політичні верства як України, так і багатьох інших держав світу.

Щодо зауваг нашої колеги, згадаймо, що Іспанія частково була комуністичною країною минулого століття, тому освітня дефініція «педагогіка» як педагогічна категорія має спорідненість з поняттям і змістом «радянська культура», яку поодинокі автори вже згадували у публікаціях газет, висловах політиків, різних публічних діячів. Але з наукових досліджень ґрунтовно описувалась спадщина радянської ідеології і періоду тільки в українській докторській дисертації М. Б. Столяр щодо «сміхової радянської культури», захищеної 2013 року, м. Харків.

Висновки./Conclusions Післярадянське християнство більше нагадує боротьбу за нову олігархічну ідеологію майже винищені українські прихильники ідеї відродження України і української культури намагаються вижити у постійній економічній конкуренції інвесторів і виростлих за 30 років олігархів.

При цьому освіта весь час розмежовується на дорогу і платну приватну і залишки звичайних державних, які кожні два-три роки переоновлює програми під нові програмні електронні продукти різних фірм. Зміст освіти і методи більш схожі на комп'ютерну індустрію і конкуренцію комп'ютерних фірм України і зарубіжжя.

Освіта і педагогіка як галузь культури потерпає від грошових проблем і політичних уламків післярадянської методики формування політичної еліти засобами звичайних шкіл.

Політика і державотворення замість мистецтва управління і майстрів

свої справи перетворились на жалюгідний театр глядацьких замовлень і ігровий майданчик для «навчання дітей ...» дуже забезпечених і впливових батьків.

Тридцять років намагання переробити стару ідеологічну «машину» радянщини на націоналістичну культуровідповідну україністську модель держави призвели до заширмовування світових і міжнародних розборок економічних «кітів» країн Азії і Європи військовими проблемами на кордонній території Української історичної території-Держави, межі і права якої постійно перерозподіляють і перерозподіляють зовнішні партнери українських галузей і підприємців.

Так політика обумовлює розвиток освіти і культурного безладу і розшарування зумовленого бізнес-структурами. А освіта, в свою чергу, «забезпечує» державне замовлення політичного театру післярадянських залишків на території України. Перспективи досліджень відношень «виховання-держава» наведемо у наступній таблиці.

Таблиця 1

Перспективи пед.дослідження відношень «виховання-держава»

Автор	Зміст, вислів	Джерело
М. Грушевський	Біда України в тому, що нею керують ті, кому вона не потрібна. С.34	Афоризми відомих українців /мініатюра. Гол. ред – Є.В.Мезенцева, Харків, «Фоліо» 2013. 126с.
І. Котляревський	Не дуже довіряй своєму серцю: сей віщун часто обманує с.66	
І. Мазепа	Годі вступати в раду тому, кого не покликали с.67	
П. Загребельний	В гонитві за славою, а не за істиною викривляється вся історія... С.35 Вийшло як у Мономаха – смерть, і гоніння, і напасті, і вся видима злая... С.56	Я, Богдан (сповідь у славі) Роман. К.: Рад.письменник, 1983, 511с.
Станіслав Єжи Лец	О, якби вищою чеснотою держави було людське с.5 Коли хамелеон при владі, кольори змінює оточення с.13	Афоризми. Держава – це я. Уклад.Ю.А.Іванова. Худ.–оформл. – Б. Бублік, В.Мурликін. Харків, «Фоліо», 2010 222с.
Людовік XIV	Держава – це я! С.7	

ЛІТЕРАТУРА

1. Зайченко Н. І. Коменіана в контексті політичної педагогіки / Н. І. Зайченко, Я. А. Коменський – фундатор наукової педагогіки (з нагоди 430-річчя від дня народження видатного педагога): Матеріали VII Всеукраїнської науковопрактичної онлайн-конференції з міжнародною участю, 10-11 листопада 2022 р. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2022. – С. 53-56.
2. Лозко Г. С. Пробуджена Енея. Європейський етнорелігійний ренесанс / Г. С. Лозко , Харків, Див, 2006 – 464 с.

ТРУДНОЩІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Горбач В'ячеслав Ігорович

студент

Наук. кер.

Білянська Марія Михайлівна

д.пед.н., доцент,

доцент кафедри професійної освіти

у сфері технологій та дизайну

Київський національний університет

технології та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. Освітній процес у світі та в Україні зокрема впродовж кількох останніх років зазнав значної трансформації. Це пов'язано, насамперед, з карантинними обмеженнями під час пандемії COVID-19. Водночас довготривалі карантини та локдауни не зупинили освітній процес, а докорінно трансформували його та змінили формат.

Отож, обставини змусили освітян змінити кабінети та аудиторії на домашні кімнати та ноутбуки. Так почалася активна інтеграція дистанційного навчання в освітній процес в Україні.

Але у лютому 2022 р. через повномасштабний наступ росії освітній процес в Україні опинився під загрозою повного припинення. Принаймні так здавалося в перший місяць нового етапу війни. Навчання в закладах дошкільної, загальної середньої, професійної та вищої освіти на теперішній момент – це великий виклик. І, перш за все, це виклик не тільки для учнів та студентів і їх рідних, а й для вчителів і викладачів.

Мета роботи. У нашій роботі ми визначили основні труднощі організації навчального процесу в умовах воєнного стану та окреслили шляхи їх подолань.

Матеріали та методи. У період війни діти загострено переживають стрес та тривогу від бойових дій, сирен повітряної тривоги тощо. Їхнє почуття страху

посилюється ще й тим, що вони не завжди розуміють, що відбувається [1].

Перш за все ми мусимо дбати за безпеку здобувачів освіти й самих освітян. В інтерв'ю для редакції “Нromadske” освітній омбудсмен Сергій Горбачов висловив таку тезу: *«Ми можемо зробити все, щоби зменшити ризики, але ми не можемо усунути небезпеку»* [2].

Також він наголосив, що на даний момент в Україні немає безпечних регіонів, де можна проводити спокійно освітній процес. Тому заклади освіти мають робити усе, аби забезпечити комфортні та безпечні умови для здобуття освіти учнями та студентами [2].

З метою убезпечення здобувачів освіти та освітян більшість закладів освіти по всій території України надали перевагу дистанційній формі навчання. Відповідну рекомендацію оприлюднило МОН України 14 жовтня 2022 р. [3]. Також за результатами опитування, 50-60% батьків підтримують навчання онлайн і 10-14% – навчання офлайн [4].

Водночас однією з головних вимог до організації освітнього процесу офлайн є наявність відповідно обладнаного укриття. Крім того, заклади освіти, які організували навчання офлайн, за бажанням батьків для окремих класів можуть організовувати освітній процес дистанційно. За умов дистанційного навчання виникає інша проблема з погляду його безпечності – чи безпечно для неповнолітньої дитини залишатися самій вдома, якщо батьки віддалено на роботі? Чи зможе вона під час повітряної тривоги самостійно перейти в укриття?

Отже, можемо стверджувати про наявну гнучкість в організації навчання з метою забезпечення доступу для одержання якісних освітніх послуг для всіх здобувачів освіти в умовах воєнного стану.

Проте, форма організації освітнього процесу – це не єдиний виклик сьогодення. З початком активних бойових дій все частіше виникають проблеми з психічним здоров'ям – панічні атаки, неможливість довго концентруватися на предметі, боязнь гучних звуків, тощо. Тому, освітянам потрібно дбати не тільки про безпеку учнів, а й про їхній психічний стан.

Щоб зберігати моральний та емоційний стани треба дотримуватися простих порад:

- Демонстрація власного спокою та врівноваженості – це найбільш простий спосіб допомогти заспокоїтись дітям.

- Давати можливість учням висловлювати свої думки і переживання. На даний момент вчитель зобов'язаний взяти на себе обов'язки “першого психолога”, що допоможе дітям у підтримці їх психічного стану. Адже, коли людина проговорює свої емоції та почуття, відділи кори головного мозку починають активізуватися, що знімає напругу та стрес.

- Варто дозволяти учням говорити про свої страхи, невдачі та сум. Проте, слід акцентувати увагу на маленьких перемогах. Це допомагає повернути віру в себе та приступати до розв'язання складних завдань.

- За травматичних і трагічних подій, не слід постійно акцентувати на них увагу. Повторення деталей може призвести до психічних травм та загострення ситуації. Натомість, якщо учень ділиться цією подією в колективі, то треба усвідомлювати, що це може згубно відобразитися на психіці інших дітей. У такому випадку варто запропонувати поспілкуватися після занять, або рекомендувати батькам дитини звернутися до психолога [1].

Про важливість психологічної допомоги наголошує МОН України в своїх листах та порадах. Також міністерство надає алгоритм дій “Першої психологічної допомоги”, що має знати кожен працівник закладу освіти, незалежно від форми проведення навчання [5, 6].

У дітей треба розвинути стійкість до екстрених ситуацій та виробити зацікавленість до навчання попри воєнний стан в країні. Для цих цілей доцільними є STEAM освіта, інтерактивні заняття, креативні завдання, тощо. Адже, якщо буде зацікавленість, то і навчатися під час війни буде легше.

Висновки. Отже, найважливішим в освітньому процесі на теперішній момент є його безпечність. Разом з тим не менш важливою складовою є психічне здоров'я як здобувачів освіти, так і освітян, яке страждає найбільше під час війни. Не слід акцентувати увагу на невдачах та рівні успішності, а

більше турбуватись про психічний та емоційний стани. Освітній процес не можна переривати і ставити на паузу, оскільки країні потрібні висококваліфіковані фахівці в різних галузях, щоб відновлювати та відбудовувати економіку в післявоєнний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Поради вчителям щодо навчання в умовах воєнного стану / <https://school3.com.ua/vchyteliam/porady-vchyteliam-shchodo-navchannia-v-umovakh-voiennoho-stanu/> [Електронне джерело]
2. Олеся Біда Онлайн, підвал чи закордонна школа. Яким буде новий навчальний рік - інтерв'ю з освітнім омбудсменом / Олеся Біда // Hromadske 17.08.2022 / https://hromadske.ua/posts/onlajn-pidval-chi-zakordonna-shkola-yakim-bude-novij-navchalnij-rik-intervyu-z-osvitnim-ombudsmenom?gclid=CjwKCAjwh4ObBhAzEiwAHzZYU3WeGaCcBO2vAbEdp2q83ZeGh6VfwKzxZWPBg2MX4AtuVP4VIJ1A0BoC2U8QAvD_BwE [Електронне джерело]
3. Про запровадження онлайн-навчання. Лист МОН № 1/11870-22 від 10.10.22 року / <https://ips.ligazakon.net/document/MUS37466> [Електронне джерело]
4. Сергій Горбачов / Яку форму навчання обрали батьки для своїх дітей? Перші результати опитування батьків, які знаходяться в Україні / “Освітній Омбудсмен України” // 09.08.2022 / https://eo.gov.ua/yaku-formu-navchannia-obraly-batky-dlia-svoikh-ditey-pershi-rezultaty-opytuvannia-batkiv-iaki-znakhodiatsia-v-ukraini/2022/08/09/?fbclid=IwAR2ZwTTRg3uEN0mt40Pr1jT8ksVWbTPOo_FUZ8NxVpNj4cdgZXRnXMdPqTs [Електронне джерело]
5. Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні / МОН №1/3737-22 від 29.03.2022 / <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pozashkilna/2022/Vykhovna.robota/30.03.22/Lyst.MON-1.3737-22.vid.29.03.2022->

Pro.zabezp.psykholoh.suprovodu.uchasn.osv.protsesu.pdf [Електронне джерело]

6. Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» / МОН №1/3872-22 від 04.04.2022 / <https://imzo.gov.ua/2022/04/07/lyst-mon-vid-04-04-2022-1-3872-22-pro-metodychni-rekomendatsii-persha-psykholohichna-dopomoha-alhorytm-diy/>
<https://imzo.gov.ua/2022/04/07/lyst-mon-vid-04-04-2022-1-3872-22-pro-metodychni-rekomendatsii-persha-psykholohichna-dopomoha-alhorytm-diy/>
[Електронне джерело]

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Іванова Дарина Юрїївна

магістрантка

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

м. Полтава, Україна

Вступ

Інформаційно-комунікаційні технології суттєво трансформують сучасне суспільство – ця теза сьогодні здається очевидною.

Наслідки розвитку ІКТ для освіти слід розглядати в широкій технологічній та культурній перспективі.

Освіта, безсумнівно, є процесом, заснованим на соціальній комунікації незалежно від того, чи розуміємо ми поняття вузько, як інституційну передачу знань, компетенцій і навичок, чи ширше, як духовний і моральний розвиток, що надихає на активне та критичне ставлення та самостійне мислення.

Мета роботи.

Розглянути як ІКТ впливають на одну з важливих сфер суспільного життя, а саме освіту.

Результати та обговорення.

Під впливом ІКТ змінюється характер комунікації – масова парадигма замінюється мережевою. Більше того, ІКТ пропонують нові організаційні інструменти та форми передачі знань, а отже – нові методи та прийоми навчання.

Парадигма масової комунікації базується на стандартизованих повідомленнях і є односпрямованою, тому, немає зворотного зв'язку. У ній є чіткий поділ на відправника та одержувача. Перший явно має перевагу над своєю аудиторією; є активною стороною, що контролює хід комунікаційного процесу та його зміст.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій створив можливість для розвитку мережевого зв'язку, тобто такого, в якому (в ідеалі) ми маємо рівні відносини між учасниками комунікативного процесу (вузлами мережі), які можуть бути як одержувачами, так і відправниками. У мережевій моделі значення, що надаються повідомленням, не нав'язуються відправником, а обговорюються між учасниками процесу обміну контентом. Навчальний процес з використанням цієї моделі стає інтерактивним. Самі учні розглядаються як активні одиниці, здатні спільно проєктувати навчальний процес та здобувати знання в результаті обміну ідеями та співпраці.

З появою Інтернету першого покоління зберігався чіткий поділ на відправника і одержувача. Відправник (тут: вчитель) міг використовувати його для розповсюдження дидактичних матеріалів, але метод, заснований на цій технології, не був сприятливим для навчання, нові можливості для освітнього процесу відкрили інструменти Web 2.0, такі як: соціальні мережі, блоги, сервіси для обміну документами, що забезпечують синхронну групову роботу над вмістом, надають доступ вибраним людям до документу, тощо, програмні забезпечення, що забезпечують співпрацю багатьох користувачів у створенні та редагуванні інтернет-контенту, чати, групи та дискусійні форуми, відеоконференції, вебінари (онлайн-семінари) або віртуальні середовища.

Також варто звернути увагу на специфічну архітектуру знань в Інтернеті вона носить гіпертекстуальний характер. Користувачі мають доступ до широких джерел інформації, пов'язаних між собою за допомогою посилань. Користувачі можуть вільно переміщатися та переглядати ресурси нелінійним способом.

Таким чином, культура спілкування, яка виникає з мережевої парадигми, створює поле для більш відкритого навчального процесу, що дає змогу вести незалежні або (особливо) спільні дискусії для пошуку вирішення когнітивних проблем. Можливе викладання за різними сценаріями, створюючи і протиставляючи великий спектр наративів, таким чином розглядаючи проблемні ситуації в багатьох аспектах.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій дає змогу передавати знання з використанням різноманітних носіїв (текст, аудіо, відео, графіка, анімація, тощо).

Мультимедійність – якщо її правильно використовувати покращує засвоєння знань. Це дає можливість вивчати нову інформацію за допомогою презентацій, симуляцій і навіть навчальних ігор, які залучають увагу учнів, використовують безліч технічних засобів і надають різноманітні стимули для навчання. Інформаційні технології дозволяють учневі приміряти на себе різні ролі, поглянути на проблему з багатьох точок зору, вони можуть бути корисними для формування необхідних вмінь та навичок, більше того позитивні емоції, які вони викликають, стимулюють ефективний процес для здобування знань. Звичайно, в аналогову епоху ми також мали справу з навчальними іграми, але в епоху мережевих інформаційно-комунікаційних технологій з'явилося незмірна кількість можливостей для їх створення та використання.

Висновки.

Отже, описані вище явища лежать в основі цілого ряду дидактичних методів, що входять до таких понять, як: активне навчання, командне навчання або спільне навчання. Їх суть полягає в активізації учнів, сприяє їх співпраці та інтерактивності, підкріплених мережевим процесом спілкування та мультимедійними технологіями. У свою чергу, в теоретичному аспекті вони ґрунтуються на конструктивістській педагогіці, згідно з якою пізнання — це здобуття знань в процесі взаємодії з навколишнім середовищем, використовуючи знання, якими учень вже володіє.

РОЛЬ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПРЕДМЕТНО-ПРАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Козлюк Ольга Андріївна,

к. пед. н., доцент кафедри
дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти
імені проф. Т. І. Поніманської

Гришкун Аліна

здобувачка другого рівня вищої освіти
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна

Вступ./Introduction. Існуючі тенденції та зміни, що відбуваються сьогодні у дошкільній освіті, вимагають від педагога нових форм організації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти. У цьому аспекті особливо актуальним стає пошук форм спільної діяльності дорослих (педагогів та батьків) та дітей, які забезпечували формування ключових компетентностей дітей відповідно до оновленого Базового компоненту дошкільної освіти [4].

Вперше була визначена Базовим компонентом дошкільної освіти предметно-практична компетентність дітей, як результат дошкільної освіти. На думку авторського колективу Державного стандарту дошкільної освіти, це обізнаність із працею дорослих, вияв інтересу та поваги до професій, здатність брати участь у спільній праці з дорослими, дітьми, а також творчий прояв себе у самостійній предметно-практичній діяльності [4].

Ціль роботи./Aim. У нашому дослідженні виняткова увага була спрямована на проєктну діяльність дошкільників як засіб формування їх предметно-практичної компетенції.

Матеріали та методи./Materials and methods. Вибір проєктної діяльності як засобу формування у дітей предметно-практичної компетенції, зумовлений, насамперед, психологічними особливостями дошкільного віку, практичним застосуванням дітьми наявних знань і умінь; нежорстке

формулювання завдань проєктної діяльності, їх варіативність, що підвищують самостійність та творчість дітей, інтерес до предметно-практичної діяльності, яка приносить результат, особиста зацікавленість у ньому. Це підтверджується дослідженнями К. Андросович [1], Н. Гавриш [2], І. Дичківської [3].

На думку І. Дичківської, проєктна діяльність – це особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, яка передбачає застосування сукупності прийомів, операцій оволодіння певною галуззю практичного чи теоретичного знання, тією чи іншою діяльністю [3]. Проєктна діяльність розглядається К. Андросович як спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологію), яка має завершитися цілком реальним, відчутним практичним результатом, оформленим певним чином [1, с. 24].

За словами Н. Гавриш, проєктна діяльність включає завдання для дітей, сформульоване у вигляді проблеми, цілеспрямовану дитячу діяльність, форми організації взаємодії дітей з вихователем та один з одним, результат діяльності як знайдений дітьми спосіб вирішення проблеми проєкту. Діти старшого дошкільного віку здатні до творчого проєктування, яке зумовлене високим рівнем пізнавальної активності дітей [2, с. 10].

Таким чином, проєктна діяльність дітей дошкільного віку – це форма освітньої діяльності, заснована на свободі її учасників у висловленні суб'єктивної думки, а також у виборі як змісту діяльності, так і засобів розв'язання проблеми.

Результати та обговорення./Results and discussion. У ході експериментального дослідження було визначено та обґрунтовано пізнавально інформаційний та діяльнісний критерії та показники сформованості предметно практичної компетенції дітей старшого дошкільного віку.

На основі згаданих вище критеріїв проводилася педагогічна діагностика рівнів сформованості предметно-практичної компетенції, учасниками якої стали 43 дитини старшого дошкільного віку, які були розподілені на експериментальну (ЕГ) та контрольну (КГ) групи.

Завдяки діагностиці було виявлено три рівні сформованості предметно

практичної компетентності у дітей шести років: високий (ЕГ – 22,7% дітей, КГ-19% дітей), середній рівень (ЕГ – 31,8% дітей, КГ – 38,1% дітей) та низький (ЕГ – 45,5% дітей, КГ – 45,5% дітей).

Під час формувального експерименту з вихованцями ЕГ було реалізовано проекти «Наш город», «Світ професій», «Модний вирок» які мали комплексний, пізнавально-творчий, навчальний та інтегрований характер. Результати проектів оформлені у вигляді презентації, лепбука «Професії моїх батьків», свята зі збору врожаю, у формі альбому «Модні штучки». Для того, щоб ефективніше реалізувати заплановану проектну діяльність, ми врахували індивідуальні переваги та інтереси учасників ЕГ, їх нахили до певних видів практичної діяльності з предметами.

Під час контрольного етапу повторно вивчалися рівні сформованості предметно-практичної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Діти виявили три рівні сформованості предметно-практичної компетентності: високий (ЕГ – 50% дітей, КГ – 23,8% дітей), середній рівень (ЕГ – 36,4% дітей, КГ – 42,9% дітей) та низький (ЕГ – 13,6% дітей, КГ – 33,3% дітей).

Було виявлено якісні та кількісні зміни в рівнях сформованості предметно-практичної компетентності у обох групах. Так, за високим рівнем в ЕГ динаміка становить 27,3%, а в КГ вона дорівнює 4,8%. Тобто кількість дітей із високим рівнем зросла, проте у ЕГ показник вищий.

За середнім сформованості предметно-практичної компетентності у ЕГ кількість дітей знизилася на 4,6%, а в КГ зросла на 4,8%. Кількість дітей з низьким рівнем сформованості предметно-практичної компетентності у ЕГ зменшилась на 31,9%, а в КГ на 9,6%.

Як бачимо істотніша динаміка рівнів сформованості предметно-практичної компетентності зафіксована у вихованців ЕГ, які були охоплені проектною діяльністю в експериментальних умовах. Виявлені на контрольному етапі емпіричні дані свідчать про ефективність проектною діяльності як засобу формування предметно-практичної компетенції у дітей дошкільного віку.

Висновки./Conclusions. Отже, була експериментально впроваджена у практику закладу дошкільної освіти та підтвердила свою ефективність система проєктної діяльності, спрямована на формування предметно-практичної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андросович К. Проектна діяльність у сучасному дошкільному навчальному закладі. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2014. Вип. 1. С. 23-30.
2. Гавриш Н. Проектна модель організації освітнього процесу. *Дошкільне виховання*. 2009. №6. С. 9-11.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. Київ : «Академвидав», 2004. 352 с.
4. Наказ МОН № 33 від 12.01.2021 року Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5ff/ec2/5a1/5ffec25a12343405202526.pdf>

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗІЇ В УКРАЇНІ І НІМЕЧЧИНІ: ПОРІВНЯННЯ ПІДХОДІВ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ

Коноз Оксана Богданівна,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського,
Аспірантка 4 курсу кафедри педагогіки і психології,
інклюзивної освіти
м. Миколаїв, Україна

Анотація. В статті розглядається розвиток інклюзивної освіти в Україні та Німеччині. Описано розвиток інклюзивної освіти в усіх ланках освіти та інтеграційний та інклюзивний підходи Німецької освіти з варіативністю та диференціацією шкіл.

Ключові слова: інклюзія, інтеграція, варіативність, інклюзивний підхід, інтеграційний підхід, диференціація шкіл.

Вступ. Інклюзивна освіта посіла базове місце в системі освіти України та Німеччини. На сьогодні інклюзивне навчання організоване в усіх структурних підрозділах освіти в Україні - дошкільній ланці, шкільній, позашкільній, фаховій, перед вищою(коледжах), вищою.

Мета. Зацікавленість викликає інклюзивний підхід у Німеччині, у зв'язку з вимушеною евакуацією внаслідок агресії Росії на Україну. Тому батьки дітей з особливими освітніми потребами мають пройти обстеження в німецьких спеціалістів. Підтвердити стійке або тимчасове захворювання, діагностувати сильні та слабкі сторони розвитку та функціонування організму за МКФ-Д.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження стали матеріали вітчизняних вчених Колупаєвої А. та Крикун А., законодавство країн та інформація вебсайтів міністерств освіти. Методами дослідження виступили системний, порівняльний, історичний та ін.

Пам'ятаємо, що іноземні прогресивні країни з власними оригінальними

модернізаціями орієнтуються на Саламанську декларацію 1994 року, що закріплює навчання дітей з порушеннями в інклюзивних закладах, разом з однолітками за місцем проживання, адже інакшість – це норма. Рамка дій до неї визначає, що лише відповідним органом вирішується навчання в спеціалізованих закладах.

Такі механізми діють в Іспанії та Італії. Загалом же освітня політика орієнтується на поглинання спеціальних закладів(Україна, США, Італія, Швеція(яка розформувала деякі спецшколи і лише 4 види залишила та ін..) тобто створення цілісної системи, та на другий підхід – відокремлення спеціальної та загальної освіти з інтеграційним та інклюзивним підходом(Німеччина, Австрія, Словенія та ін.).

Реформування освітньої галузі відбулося в Німеччині, де на початку 70-х років, завдяки діяльності громадської батьківської організації "Життєва допомога", Міністерством у справах освіти, релігії і культури були прийняті нормативно-правові акти, які засвідчили, що кожна дитина з обмеженими можливостями має право на вибір навчального закладу, має бути забезпечена психолого-педагогічним супроводом, залучена до педагогічного процесу, незалежно від ступеню складності захворювання.

Основоположним освітнім документом з організації спільного навчання дітей з порушеннями розвитку та їхніх здорових однолітків для всіх регіонів країни (Земель) стали ухвалені у 1972р. «Рекомендації з організації спеціального навчання». Прийнятий документ надав можливість розвитку «кооперативних» форм організації освітньої діяльності масових і спеціальних шкіл, що передбачають спільне проведення масових заходів, окремих навчальних занять, відвідування учнів з порушеним розвитком масової школи та надання їм корекційно-реабілітаційних послуг у спеціальному закладі тощо [3;31].

У вирішенні питань психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання Німеччину з поміж інших європейських країн вирізняє варіативність організації такого супроводу,

яка зумовлена відмінностями у законодавстві Земель. В окремих землях освітні нормативно-правові акти надають можливість школам мати у своєму штаті спеціальних педагогів та фахівців, які надають допомогу дітям з особливими потребами [4;61].

В окремих випадках спеціальні педагоги виконують функції асистента вчителя, співпрацюючи з педагогами класу. В них панує дуже дружня атмосфера толерантності та соціалізації. Багато шкіл і садків впроваджують Вальфдорську педагогіку та педагогіку Марії Монтесорі.

Психолого-педагогічний супровід забезпечується педагогічними центрами, які функціонують у кожному регіоні, хоча форми організації роботи можуть бути різні. Центри надають різнопланову допомогу школярам з особливими освітніми потребами, проводять з ними профорієнтаційну роботу, координують діяльність різнопрофільних фахівців, консультують батьків та вчителів масових та спеціальних шкіл тощо.

Окрім центрів підтримки учням з особливими потребами надають служби, що функціонують поза межами шкіл і фінансуються органами місцевого самоврядування.

Це - медико-соціальні служби, ресурсні центри, реабілітаційні заклади тощо. Нині у Німеччині паралельно із системою спеціальних освітніх установ, де перебувають діти, в основному, зі складними порушеннями, функціонують заклади інклюзивного навчання.

В Україні і Німеччині школу навчання обирають батьки, але з розумінням відносяться до рекомендацій та диференціації шкіл стосовно можливостей навчання своєї дитини. В Німеччині в спеціалізованих школах у класі навчається 15-25 дітей і два корекційні педагоги, які працюють через день та декілька асистентів дітей.

Загалом система шкільної освіти Німеччини складається з початкової школи (Grundschule), спеціальної школи(Forderschule). До 1-го ступеня загальної середньої освіти належать 6 видів шкіл. У кожній землі та навіть школі свій інтеграційний підхід. Варто додати, що інтеграційні процеси

почалися з 70-х років, коли Німеччина почала приймати етнічних німців з пострадянських країн. І першими дозволили перетинати кордон країни Прибалтики. Метою цих інтеграційних класів (молодшого - 6-11 і старшого - 12-16 років) є вивчення мови та основ арифметики, англійської мови. Перебувати можна в ньому до 2-х років. Уроки ведуться до 1 год 30 хв із зміною діяльності і носять практичний характер. Далі, за результатами тестування дитину направляють у відповідну школу із тим спрямуванням, до якого у дитини є хист. Діти, які мають сертифікати інституту Гьоте про знання німецької мови, можуть навчатися разом з однолітками.

Категорії дітей, що інтегруються :

1. Діти з пострадянських країн.
2. Діти-біженці з країн Африки та ін.

Наприклад у землі Північний Рейн-Вестфалія, є такі форми шкіл:

1. Основна школа (5-10) класи. Орієнтована на підготовку до професійного навчання. Є виробнича практика та сфера навчання «Економіка» та «Трудова діяльність».

2. Реальна школа (5-10) класи. Має практичний характер. Рівноцінний розвиток практичних і теоретичних навичок та умінь.

3. Гімназія(5-9) класи. Учні отримують поглиблену загальну освіту, що є основою для здобуття вищої або вимогливо-професійної освіти. У гімназіях є 2-й ступінь повної середньої освіти -11, 12, 13 класи, вони дають змогу отримати абітур – атестат зрілості.

4. Загальноосвітня школа(5-10).

5. Середня загальноосвітня школа 2-го ступеня (5-10 класи).

6. Після шкіл учні йдуть у професійний коледж або гімназію, старшу школу, коледж додаткової освіти.

В Німеччині 6,6% дітей перебувають на інклюзивному навчанні. Вони забезпечені корекційно-розвитковими заняттями, які проводять корекційні педагоги(зонапедагоги, ігротерапевти, логопеди, фізіотерапевти). Важливим є те, що підготовка вчителів проводиться з двох предметів(може бути друга

спеціальність корекційна), кожен вчитель викладає два предмети, наприклад математика і фізика, інформатика і математика, математика і фізичне виховання тощо.

Результати і обговорення. Актуальною є організація інклюзивного навчання в умовах воєнної агресії та надання послуг за новим порядком у закладах освіти України - дошкільних опорних закладах, гімназіях, ліцеях, який вступив в дію з 1 січня 2022 року. Він потребує визначення одного з п'яти рівнів підтримки шляхом проведення оцінки потреб, яку проводить ІРЦ(Інклюзивно-ресурсний центр) онлайн, із визначенням механізмів надання послуг, гарантованих державою. Команди супроводу, до яких входить фахівець центру ІРЦ, складають модифіковану або адаптовану програму. Відповідно до висновку, наданого центром, залучаються корекційні педагоги для надання психолого-педагогічних послуг та супровід асистентом вчителя(робота онлайн).

Висновки. Дослідження впровадження інклюзивного та інтеграційного підходів має дуже велике значення в процесах впровадження інклюзивної освітньої політики. Багато науковців досліджують ці напрями в Україні та відмічають, що освітня політика напрямлена на поєднання спеціальної і загальної освіти, але практично вони існують паралельно. Наразі багато родин перебувають за кордоном і мають змогу із середини дослідити переваги кожної країни і кожного підходу.

Безумовно, демократичні європейські цінності та інтеграція панують в кожній країні, яка підтримує вимушену освітню, соціальну, економічну інтеграцію українців. Те, що європейські цінності і толерантність допомагають інтегруватися в суспільство, підтримують наше бажання вчитися новому, досліджувати інновації та потім реалізувати в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон «Про освіту» 2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 20.09.22).

2. Закон «Про повну загальну середню освіту» 2020(<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> дата звернення 20.09.22).

3. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії і перспективи: Монографія. К.: «Самміт-Книга», 2009. 30-31с.

4. Крикун А. «Інклюзія в Україні та Німеччині: точка дотику». Учитель початкової школи. Вип. 1, 2013. С. 61-64.

**МОДЕЛЮВАННЯ ТРИВИМІРНИХ ЗОБРАЖЕНЬ
КОМП'ЮТЕРНОЇ ГРАФІКИ**

Ожга Михайло Михайлович

к.пед.н, доцент

Ящик Олександр Богданович

к.пед.н, доцент

Цетнар Роман Олегович

магістрант

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Сьогодні в науці, проектуванні та інших сферах діяльності люди неодноразово ставлять питання про графічне відображення для своїх потреб. Концепція комп'ютерної графіки зазвичай вважається областю інформатики, яка займається методами та засобами обробки графічних зображень.

«Комп'ютерна графіка – 1) частина інформатики, яка вивчає методи цифрового синтезу та обробки візуального контенту; 2) вид сучасного мистецтва, також відомий як цифрове мистецтво, що є частиною загального арт-мистецтва – вивчення комп'ютерних технологій (включаючи апаратне та програмне забезпечення) для створення, перетворення, оцифрування, аналізу та виведення зображень; мобільна комп'ютерна графіка називається комп'ютерним відео або комп'ютерною анімацією». Цей тип комп'ютерної графіки використовується в проектуванні, додаючи цифрові дані на плоску поверхню для створення моделі, але така графіка не може повністю відобразити всі характеристики об'єкта.

Для більш точної передачі характеристик об'єктів існує ще один вид комп'ютерної графіки – тривимірна графіка. «Тривимірна графіка, або 3D графіка (від 3 Dimensions – «3 виміри») – частина комп'ютерної графіки, яка являє собою набір прийомів і засобів (включаючи програмні та апаратні

засоби), призначені для зображення тривимірних об'єктів. Найбільше застосовується для створення зображень, які в подальшому використовуватимуться на екрані або роздруківках в архітектурній візуалізації, кінематографі, телебаченні, відеоіграх, друкованій продукції, також у науці та промисловості». Процес створення моделі за допомогою тривимірної графіки називається 3D-моделюванням .

Іншими словами, 3D моделювання – це тривимірна модель, створена в спеціалізованому програмному середовищі, яка повинна відображати необхідні дані. Сутністю використання комп'ютерного моделювання є отримання кількісних і якісних результатів завдяки використанні комп'ютерної чи фізичної навчальної моделі.

Цілі комп'ютерного моделювання можуть бути різними, але в більшості випадків це результат аналізу певної системи, певний набір методичних засобів, що використовуються для прийняття різних рішень. Використання 3D зображень має багато переваг перед стандартними видами навчання.

Ці переваги включають:

1) Тривимірні зображення, які, за своєю суттю, використовують комп'ютерні засоби, є більш економічно ефективними під час роботи, ніж стандартні лабораторні дослідження (наприклад, не потрібно щоразу використовувати лабораторні матеріали та обладнання).

2) Побудова імітаційної моделі процесу допомагає наблизитися до реальних характеристик об'єкта.

3) Експеримент можна повторювати багаторазово, використовуючи лише комп'ютерні засоби.

Під час комп'ютерного моделювання для вдосконалення навчальних матеріалів використовуються такі моделі. Процес створення 3D зображення складається з кількох етапів, постановка та аналіз проблеми:

1) Визначте мету створення моделі;

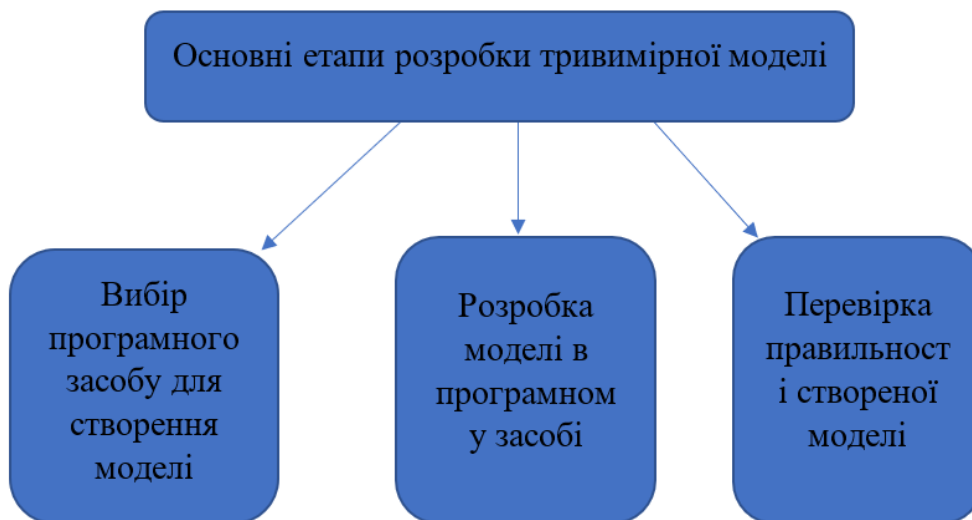
2) Уточніть кінцевий результат і форму, в якій отримано кінцевий результат;

3) Визначити вихідні дані, які необхідні при створенні моделі.

Під час розробки комп'ютерної 3D моделі виконуються такі дії:

- 1) Виберіть програмну реалізацію алгоритму на комп'ютері;
- 2) Безпосередня розробка комп'ютерних моделей;
- 3) Перевірити правильність створеної комп'ютерної моделі.

Постійний розвиток комп'ютерної техніки відкрив нові можливості для побудови тривимірних моделей, за допомогою яких можна вивчати процеси і явища навколишнього середовища. Варто відзначити основні етапи в процесі розробки 3D моделі:

Обидва види комп'ютерної графіки- двовимірний і тривимірний доволі широко застосовуються в різних сферах людської діяльності. Двовимірну комп'ютерну графіку, наприклад, часто використовують при побудові різних схем в машинобудуванні та архітектурі, даний вид графіки найбільш оптимально підходить під потреби даних галузей.

Щодо тривимірної графіки, то як вже було згадано раніше, вона особливо популярна, коли необхідно відобразити об'єкт, максимально наближений до реального за зовнішнім видом та характеристиками. Варто розглянути загальні характеристики обох видів комп'ютерної графіки, переваги та недоліки кожного з них, а також з'ясувати що в них є спільним. Наведемо в таблиці 1 переваги та недоліки:

Таблиця 1

2D-графіка	3D-графіка
Переваги	
<ul style="list-style-type: none"> - Традиційна логіка виконання графічних побудов; - Word і Excel будуть краще працювати в двовимірному середовищі, оскільки під час використання двовимірної графіки є можливість вказати більше текстових даних на відміну від тривимірної графіки - В 2D режимі використовується весь екран, в кожній частині екрану є змога вказати якісь дані 	<ul style="list-style-type: none"> - Створення моделі, за допомогою якої можна надати просторове уявлення про об'єкт - Візуально легко виявити недоліки - Економія часу - Є можливість перетворення можливості перетворення 3D-моделі в 2D-модель - Можливий перегляд моделі в форматі панорами - Зменшений обсязі затраченого часу - Реалістичне зображення - Можливість провести розрахунок фізичний властивостей створеної моделі
Недоліки	
<ul style="list-style-type: none"> - Неможливість різностороннього перегляду створеної моделі - Складні у виявленні помилок - Недосконалість 	<ul style="list-style-type: none"> - Різне програмне забезпечення, інколи це ускладнює роботу створення моделі

До спільних ознак даних видів графіки відносяться:

- Наявні засоби для редагування об'єктів;
- Використання бібліотек зі стандартними виробами;
- Можливість функцій обчислення різних параметрів (зазвичай-фізичних і геометричних).

До даних параметрів відносяться: довжина, периметр, площа, об'єм;

- Можливість задання параметричних зав'язків.

Використання вказаних видів графіки має й свій вплив на навчальні діяльність учнів, а саме:

- 1) Підвищення мотивації в учнів до засвоєння нового навчального матеріалу;
- 2) В учнів розвивається логічне, системне та об'єктно-просторове мислення;
- 3) Підвищується пізнавальна діяльність серед учнів;
- 4) Розвиваються творчість та креативність;
- 5) Формуються практичні вміння і навички роботи з апаратними та

програмними засобами під час вирішення практичних завдань;

б) В учнів розвивається інформаційно-комунікативна компетенція;

7) Підвищується рівень знань в учнів.

Використання 3D-моделювання в навчальному процесі створює мотивацію учнів до здобуття знань, дає змогу розвивати просторове сприйняття, підвищує їхній творчий потенціал. З точки зору ефективності навчально-виховного процесу та реалізації сучасних вимог у сфері освіти доцільним є моделювання об'єкта у навчальному плані шкільних дисциплін:

- географія – застосовується тривимірної візуалізації та побудови тривимірних моделей місцевості, географічних об'єктів, атмосферних явищ, цунамі та ін.

- астрономія – застосовується при тривимірному моделюванні небесних тіл та астрономічних об'єктів дослідження;

- хімія – застосовується при створенні тривимірних моделей хімічних експериментів, а також при створенні моделей молекул і атомів;

- фізика – при моделюванні фізичних об'єктів та явищ;

- геометрія – застосовується при візуальному поданні геометричних об'єктів і розв'язку задач, наприклад задачі, що пов'язані з побудовою перетину ліній і площини;

- інформатика – в даному предметі тривимірне моделювання є однією з тем навчального плану.

Варто зазначити, що використання 3D зображень певною мірою допомагає вчителям у підготовці уроків, гуртків чи інших навчальних заходів. Необхідність використання 3D комп'ютерних моделей у навчальному процесі школи є результатом пізнавальної діяльності учнів і має багато переваг, оскільки дає можливість:

- підвищити ефективність навчання учнів за рахунок вивчення процесів та явищ за допомогою анімації, створеної за допомогою редакторів тривимірної графіки;

- розробляти достатню кількість різних моделей, при цьому враховуючи

їх цілі та задачі їх наступного використання;

- детально розглянути моделі.

Багато дослідників і педагогів продемонстрували, що процес моделювання 3D-моделей у комп'ютерному середовищі за певних умов сприяє розвитку просторової уяви учнів. В даний час використання комп'ютерних технологій, особливо використання тривимірних зображень є дуже актуальним і доцільним, оскільки сфера використання тривимірної графіки дуже різноманітна. Застосування технології комп'ютерної графіки є дуже доречним з точки зору її використання в навчальному процесі. Тривимірні зображення відіграють важливу роль на уроках, оскільки дозволяють візуалізувати навчальний матеріал і допомагають учням його засвоїти.

Вивчення тривимірної графіки доцільно запровадити в шкільних курсах інформатики, оскільки сучасне суспільство потребує кваліфікованих спеціалістів, які знають про технічний прогрес, тому постає питання надання учням та майбутнім випускникам якісних знань, які можуть знадобитися їм у майбутньому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. 3D моделювання і візуалізація. Актуальні питання сучасної інформатики / Поліщук В. В., Вакалюк Т. А. // Тези доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Сучасні інформаційні технології в освіті та науці, присвяченої 10-ій річниці функціонування Інтернет-порталу EOLYMP (09-10 листопада 2017 р.) / за ред. Т. А. Вакалюк. Житомир: Вид-во О. О. Євенок, 2017. Вип. 5. – С. 85-86.

2. Використання методу проєктів під час навчання систем тривимірного проєктування майбутніх інженерів-педагогів / Потапчук О. І., Ожга М. М., О. Б. Ящик // Наукові записки : зб. наук. праць. Серія : Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. – № 2. – С. 32-41.

3. Методика використання 3D-моделювання та друку у графічній підготовці майбутніх фахівців галузі цифрових технологій / Гевко І. В.,

Потапчук О. І., Луцик І. Б., Ящик О. Б., Макаренко Л. Л. // Інформаційні технології і засоби навчання. Information Technologies and Learning Tools. 2022. № 1(87), С. 95–110. – DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v87i1.4710>.

4. Сучасний стан і перспективи розвитку технологій тривимірного моделювання та друкування / Струтинська О. В. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. 2018. №20. – С. 88-94.

5. Тривимірна графіка і анімація. / Дж. Лі, Б. Уер. // 2-е вид. М.: Вільямс, 2002. – 640 с.

6. The Impact of the Informatization of Society on the Labor Market / O. Yashchuk, V. Shevchenko, V. Kiptenko, O. Razumova, I. Khilchevska, M. Yermolaieva // Postmodern Openings ISSN: 2068-0236 | e-ISSN: 2069-9387 – 2021, Volume 12, Issue 3Sup1, pages: 155-167. – DOI: <https://doi.org/10.18662/po/12.3Sup1/357>

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Павленко Ірина Григорівна,

к.п.н., доцент

Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Полтава, Україна

В умовах гуманізації освіти, коли культура людини являє собою вищу цінність, формування толерантної культури фахівців соціальної сфери стає найважливішою метою професійної підготовки.

Формування особистості майбутнього фахівця починається у вищому навчальному закладі, де формуються його професійно значущі якості, творчі здібності, інтереси, цінності, зростає загальний рівень культури.

Вступ. В умовах соціально-економічного реформування, неперервного оновлення і розвитку системи освіти України під впливом науково-технічного і гуманітарного прогресу, конкуренції на ринку праці і у галузі освітніх послуг головною задачею закладів вищої освіти стає підготовка таких спеціалістів, які здатні створювати і розвивати нові ідеї, творчо мислити, успішно адаптуватись до зростаючих вимог сучасного життя, насамперед, у професійній сфері. На теперішній час суспільству особливо потрібні фахівці, які вміють прийняти компетентні рішення на основі грамотного самостійного планування і виконання дослідницьких задач, спроможні брати активну участь у інноваційних процесах, мають прагнення до самовдосконалення і творчої реалізації. Підготовка таких спеціалістів служить важливим завданням сучасної університетської освіти, у вирішенні якого особливу роль відіграє організація науково-дослідницької діяльності студентів (НДДС).

Проблема науково-дослідницької роботи була предметом досліджень В. Андрєєва, А. Воробйова, П. Запаско, О. Іващенко, І. Ільєсова, Л. Квіткіної,

Н. Кушнарєнка, О. Микитюка, Ф. Орєхова, В. Попова, В. Стрєльської, І. Усачова, В. Шейко, та ін. Питанням організації науково-дослідницької роботи як вагомої складової професійної підготовки майбутніх фахівців приділяли увагу такі науковці, як В. Загвязинський, З. Єсарєва, В. Сідєнко, В. Шевченко, Н. Яковлєва та ін. Науковці розглядають науково-дослідницьку роботу студентів за такими напрямками: науково-дослідна робота у структурі навчального процесу (організація та проведення загальноуніверситетських наукових заходів, публічних читань, написання курсових робіт, рефератів, участь у науково-практичних конференціях, підготовка дипломних проектів тощо); науково-дослідна робота, яка проводиться поза навчальним процесом (участь у роботі проблемних груп, наукових гуртків, підготовка різноманітних дослідницьких проектів). На думку вчених, така робота є логічним продовженням аудиторної, сприяє активізації навчально-пізнавальної діяльності, творчому оволодінню знаннями, реалізації творчих здібностей. Зауважимо, що в педагогіці існують різні підходи до визначення сутності науково-дослідницької роботи студентів та її організації під час навчання у ЗВО.

Мета статті – розглянути особливості організації науково-дослідницької діяльності студентів як фактора підвищення освіти у вищих навчальних закладах.

Матеріали та методи. За окремими питаннями організації НДДС існує численна методична література. Представлені роботи присвячені особливостям дослідницької і пізнавальної діяльності у цілому, її специфіці у студентському віці, ролі НДДС у системі підвищення якості їх підготовки, організації дослідницької діяльності та її методичному забезпеченню тощо [2. с. 173]. На нашу думку, розгляд вказаних питань має здійснюватись на методичних зібраннях різного масштабу. Перш за все, це стосується кафедр університетів, які, навчаючи майбутніх фахівців своїм дисциплінам, суттєву увагу повинні приділяти реалізації і розвитку НДДС у різних її формах.

Такими формами організації і проведення НДДС вважають

науково-дослідницьку роботу, включену в навчальний процес, яка має здійснюватись під час занять у відповідності з навчальними планами і програмами, і НДДС, яка виконується у позаучбовий час. Остання може складатись з діяльності наукових гуртків і участі студентів у роботі за науковою тематикою кафедри. На нашу думку, є принципово важливим починати залучати їх в усі види НДДС першого ж року навчання, а не тільки на старших курсах, коли виконуються курсові і дипломні роботи, оскільки правильно організована і ретельно спланована НДДС має численні функції: освітню, організаційну, мотиваційну, розвиваючу, виховну тощо.

Результати та обговорення. Науково-дослідна робота студентів у межах навчального плану є обов'язковою для кожного студента та охоплює майже всі форми навчальної роботи, а саме: написання наукових рефератів з конкретної теми в процесі вивчення фундаментальних і професійно-орієнтованих дисциплін, виконання лабораторних робіт, самостійних завдань, контрольних, що містять елементи проблемного пошуку, робота студентів за індивідуальним планом навчання, виконання завдань дослідницького характеру та наукові звіти в період виробничої практики, підготовка та захист курсових і дипломної робіт [1, с. 161].

Наш досвід полягає в організації НДД студентів-першокурсників, які на цьому етапі своєї освіти вивчають фундаментальні дисципліни навчальних планів відповідних спеціальностей. На заняттях задача НДДС може бути у певній мірі вирішена створенням робочого зошита, в якому містяться завдання не тільки на відтворення тих базових законів, понять і принципів, що передбачені типовою програмою з дисципліни, а ще й ситуаційні питання. Вирішення таких ситуаційних питань на основі знань з навчальної дисципліни дозволяє стимулювати творчу, пошукову активність студентів, воно значно активує їх інтерес до дисципліни і науки, підвищує мотивацію до навчання, сприяє розумінню ролі тих питань, що розглядаються, для засвоєння курсів, які складають вже безпосередньо суть професійної освіти їхньої спеціальності.

Наступною формою організації НДДС на кафедрі є створення

студентського наукового гуртка, який здійснює роботу у позаучбовий час. Головним змістом його діяльності є виконання пошукової дослідницької активності за темами, які особливо зацікавили студентів на заняттях. Як показує наш досвід, найбільший інтерес сучасної молоді складають питання, присвячені практичному застосуванню отриманих знань.

На першому його засіданні студенти разом з викладачами складають план роботи і здійснюють вибір тем, за якими вони будуть проводити інформаційний пошук індивідуально або у групі. Керівник гуртка допомагає студентам підібрати необхідний матеріал і підготувати повідомлення, яке має бути науковим, змістовним і наочним, і яке, як результат своєї дослідницької роботи кожний член гуртка представляє у формі презентації. Треба відмітити не тільки велику інформаційну роль його засідань. На нашу думку, важлива задача, яка вирішується у процесі сумісної роботи студентів і викладачів за темами плану наукового гуртка, полягає у тому, щоб навчити першокурсників основам грамотної науково-пошукової роботи, яка складає початковий і необхідний етап будь якого дослідження, і від якої суттєво залежить результат НДД.

Окрім студентського наукового гуртка, на кафедрах може бути створена науково-дослідницька група, в яку входять найбільш обдаровані студенти курсу. Вони беруть безпосередню участь у виконанні кафедральної наукової роботи. Такий зв'язок між програмою навчальної дисципліни і тематикою кафедральної наукової роботи дозволяє запрошувати до участі у ній тих студентів, які успішно засвоюють відповідні теми програми, є членами наукового гуртка та бажають більш глибоко розвивати свої якості як дослідника і науковця.

Серед учасників науково-дослідницької групи завжди знаходяться студенти, які прагнуть до найбільш глибокого і детального вивчення наукової тематики кафедри. Вони бажають не тільки оволодіти методикою досліджень, а під керівництвом викладача отримати експериментальні дані, провести їх статистичну обробку і доповісти про результати своєї роботи на наукових конференціях. У процесі вирішення вказаних задач студенти під керівництвом

викладача отримують, так званий, первинний матеріал, обробляють його за допомогою параметричних і непараметричних методів статистики, проводячи необхідні математичні розрахунки, будують графіки, навчаються робити висновки та ін. Керівник проблемно-дослідницької групи звертає особливу увагу її учасників на необхідність акуратного відношення до отриманих первинних даних результатів дослідження: він навчає студентів грамотно складати протокол досліджу, зберігати і обробляти такі дані. Заключним етапом вказаних досліджень є підготовка доповіді і презентації для виступу на конференціях, написання роботи для участі у конкурсі студентських наукових робіт, який кожного року проходить у нашому університеті.

Висновки. Таким чином, наш досвід організації НДДС підтверджує очевидний на сьогоднішній день факт, що вона має бути невід'ємною і необхідною складовою сучасної системи вищої освіти. Залучаючи студентів у наукові дослідження, ми вирішуємо низку педагогічних задач освітні, виховні, мотиваційні, розвиваючі і т.п. Це може сприяти підвищенню якості освіти у вищих навчальних закладах, підготовці висококваліфікованих, ініціативних, здатних до творчої діяльності і глибокого мислення спеціалістів, орієнтованих на сучасний ринок праці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посіб. / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
2. Петрова С. Н. Научно-исследовательская деятельность студентов как фактор повышения качества подготовки специалистов. *Молодой ученый*. 2011. № 10, Т. 2. С. 173 – 175.

ЦІЛІСНІСТЬ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Стрижаков Артем Олегович
кандидат педагогічних наук
ТОВ «Цифромаркет», директор

Вступ. Розуміння становлення цілісності особистості в онтогенезі й філогенезі як процесу і як результату, на нашу думку, досить близьке з іншими важливими закономірностями розвитку особистості – спілкуванням і відособленням. Спілкуванню більше властивий момент руху, взаємодії, процесуальності. З іншого боку, відособлення є деяка стійкість, момент стабілізації і зосередження особистості на самій собі.

Ключові слова. Становлення, цілісність, особистість, результат, розвиток, спілкування, взаємодія.

Ціль роботи. Показати, що категорія соціалізація як наукове явище не розривне, а має інтеграційний, цілісний процес його розвитку. Виходячи з цього, в процесі дослідження соціалізації потрібно досліджувати її у зв'язках та взаємозалежностях.

Матеріали та методи. Наукові джерела, експериментальні дані, аналіз, спостереження, узагальнення.

Результати та обговорення. Проблема цілісності в сучасних дослідженнях розглядається у взаємозв'язку з аналізом різного роду систем. Вважається, що один з центральних напрямків в системних дослідженнях полягає в прагненні розмежувати поняття «система» і «цілісність». Наявність їх внутрішньої спорідненості і взаємозв'язку не викликає сумніву у дослідників: «Адже якщо зіставити трактування поняття «ціле» в роботах з проблем цілісності і трактування поняття «система» в системній літературі, то побачимо, що обидва поняття характеризуються в принципі одними і тими ж ознаками"» [Блауберг И. В. Целостность и системность // Системные исследования.

Ежегодник, М., 1977.,с. 19]. У цьому ж зв'язку Н. Абрамова відмічає: «Між основними ідеями концепції цілісності і системними уявленнями простежується генетичний зв'язок», що дало можливість Л. Берталанфі вважати, «що загальну теорію систем можна визначити як науку про цілісність» [Абрамова Н. Т. Целостность и управление. М., 1974., с.31]. Але поняття системи не може бути повністю вичерпане уявленнями про цілісність, як, проте, і поняття цілісності уявленнями про системи. Це означає, що обсяг змісту даних понять в чомусь зівпадає, але разом з тим має істотні відмінності.

При аналізі даних понять важливо розкрити послідовність детермінації, причинної обумовленості: система детермінує цілісність або цілісність виступає детермінуючим чинником в розвитку системи? Відповіді на поставлене питання можна тільки за тієї умови, якщо будуть дані визначення системи і цілісності, що враховують процеси розвитку і становлення.

Як система, так і цілісність передусім є характеристиками або фундаментальними властивостями, атрибутами будь-яких матеріальних утворень, а вже потім вони виступають в процесі пізнання як властивості ідеального, способи пізнання і перетворення світу. Цілком закономірне твердження В. Афанасьєва, що «системність має передусім онтологічний аспект, а гносеологічний і логічний її аспекти похідні від онтологічного» [Афанасьев В. Г. Системность и общество. М., 1980. с.45]. Це рівною мірою може бути віднесене до розуміння суті і значення категорії цілісності. Складність дослідження цілісності прихована в особливому її існуванні. Адже ціле не просто предмет у зовнішньому його бутті. Цілісність – це певна взаємозв'язаність елементів, внутрішня співвіднесеність і відповідність, ієрархія частин або елементів системи. Цілісність пов'язана з наявністю ієрархії структур. Вірно відмічають В. Свідерський і Р. Зобов, що «основною ознакою цілісного утворення можна вважати наявність ієрархії структур» [Свидерский В. И., Зобов Р. А. Новые философские аспекты элементарно структурных отношений. Л., 1970., с. 72.]. Автори розглядають цілісність як своєрідну «структуру структур». З таким твердженням цілком можна

погодитися, бо кожна частина цілого володіє своєю власною структурою.

Існування цілісності визначається сукупністю зв'язків не тільки внутрішніх елементів системи (ці зв'язки становлять основу цілісності), але і зовнішніх відносин, зв'язків і взаємодій. Причому внутрішні і зовнішні зв'язки цілісної системи повинні певним чином відповідати один одному, бути гармонізованими. Очевидно, що в процесі становлення і існування цілісності постійно виникає певне неспівпадання зовнішніх і внутрішніх зв'язків системи. Тому цілісність системи – це не стільки результат її попереднього розвитку, скільки здатність зберігати такий стан в процесі постійного руху, змін і розвитку. Досягши певної стабілізації, цілісність системи починає детермінувати подальший її розвиток. Тому цілісна система є одночасно і передумовою, і результатом самої себе. Таким чином, рух і розвиток матеріальних утворень здійснюється від цілісності до комплексу і потім до системи і, нарешті, до структури. Ціле співвідноситься з комплексом, а система розкривається через структуру. Стає очевидним, що цілісність є важливою умовою певного етапу і рівня розвитку систем, гармонійного поєднання і сумісності елементів або частин системи. При цьому високий рівень розвитку кожного елемента системи передбачає вельми високу «підігнаність» кожного елемента один до одного, що дає новий якісний рівень розвитку системи.

У першому наближенні, що визнається більшістю авторів, вірним є твердження – цілісність як система виступає в єдності своїх частин. Елементи або частини цілого, функціонуючи, надають вплив один на одну, тим самим розвиваючи через функцію себе саму, іншу частину або інший елемент і разом з тим цілісну систему і її функції. Причому, як вірно підкреслюють І. Блауберг і Е. Юдін, «взаємозв'язок тут такий, що вона виступає не у вигляді лінійного причинного ряду, а у вигляді своєрідного замкненого кола, всередині якого кожний елемент зв'язку є умовою іншого і зумовлений ним... Цілісний (структурний) підхід не протилежний причинному поясненню, а лише показує недостатність однозначної причинності при аналізі складної системи зв'язків» [Блауберг И. В., Юдин Э. Г. Становление и сущность системного подхода. М.,

1973.,с.124-125]. В. Афанасьєв класифікує різноманіття причинних зв'язків, розкриваючи їх складність в системах: «У цілісній системі поруч з однозначними мають місце і одно-багатозначні і багато-однозначні детермінації» [Афанасьєв В. Г. О целостных системах // Вопросы философии, 1980. № 6. с.72.].

Складна причинна взаємодія частин в багатоелементних цілісних системах має статистичний, ймовірнісний характер, що підкоряється не тільки законам функціонування, але і законам розвитку, законам динамічним. Вся складність дослідження взаємозв'язків елементів і їх функцій полягає в тому, що ці системи треба подати одночасно і стійкими і такими, що розвиваються.

Зовнішній центр особистості переноситься у внутрішній, а внутрішній, в свою чергу, виноситься у зовнішній центр, змінює його. У історії і в індивідуальному розвитку особистості суть людського індивіда спочатку знаходиться не в ньому самому, а поза *ним*, в світі суспільних відносин.

Компоненти системи можуть синтезуватися, об'єднуватися, утворюючи цілісність, інтегральну її властивість. Дослідження структурних елементів цілісних систем здійснюється різними науками. Виникає непросте завдання об'єднання різних знань, що належать предметам різних наук, яке вимагає, по-перше, пошуків цілісної основи об'єднання цих знань, а по-друге, обліку, виникаючих на цьому напрямі прикордонних галузей знань, нових наукових напрямів.

Висновки. У цих положеннях з очевидністю фіксується момент взаємопереходу зовнішніх умов у внутрішній світ особистості, і навпаки відбувається актуалізація внутрішніх потенцій особистості у зовнішній діяльності і розвиток їх через цю діяльність. У аналізі зовнішніх і внутрішніх моментів спостерігається найважливіший методологічний підхід у вивченні цілісності особистості: особистість розглядається одночасно в двох планах – як суб'єкт і об'єкт (суб'єкт-об'єкт) діяльності суспільних відносин.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ РОБОТОТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

Христенко Світлана Вячеславівна,

студентка

Дніпровська академія неперервної освіти

Дніпропетровської обласної ради,

м. Дніпро, Україна

Вступ. / Introductions. На сьогоднішній день робототехніка - це одна з найбільш інтенсивно розвиваючихся галузей науки та техніки. Такий висновок можна зробити поглянувши на статистичні дані, які надала Міжнародна федерація робототехніки (International Federation of Robotics – IFR) [1]. У зв'язку з цим постає необхідність в підготовці кваліфікованих фахівців в цій галузі.

Мета роботи. / Aim. Аналіз тенденцій розвитку освітньої робототехніки в навчальних закладах України.

Матеріали та методи./Materials and methods. Аналіз, систематизація та узагальнення наукових та методичних джерел за темою дослідження, аналіз трендів з використання сервісу Google Trends в галузі освітньої робототехніки, аналіз даних Міжнародної федерації робототехніки (IFR) щодо стану та тенденцій розвитку галузі.

Результати та обговорення./Results and discussion. Сучасний етап промислового, наукового та технічного розвитку людства характеризується зростанням популярності робототехніки та розширенням сфер її використання, про що свідчать матеріали досліджень некомерційної організації Міжнародної федерації робототехніки IFR [1].

Згідно даних наведених в звіті цієї організації, кількість нових промислових роботів, які встановили по підприємствах в усьому світі за 2021 сягнула рекордних 517 тисяч одиниць, що становить на 31% більше ніж в

2020 році. Крім того, можна побачити, що з 2015 по 2021 рік обсяг продажів промислових роботів збільшився в двічі, а також прогнозується їх подальше зростання.

На рис.1 наведено статистичні дані з щорічних інсталляцій промислових роботів по всьому світу [1].

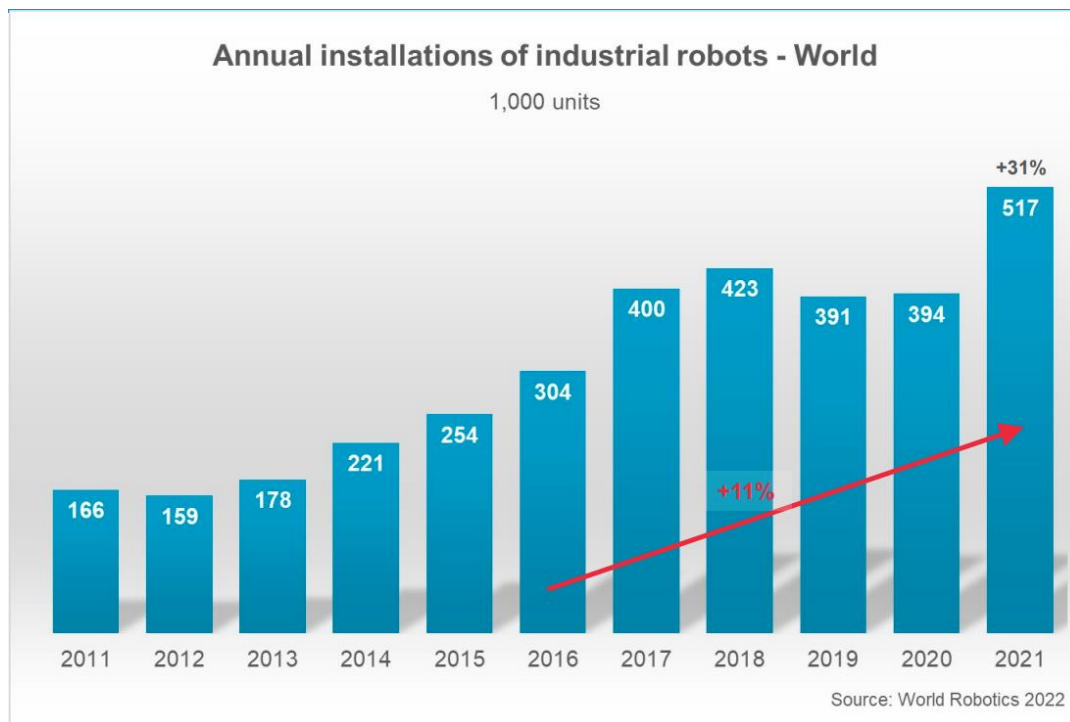

Рис. 1. Щорічні інсталляції промислових роботів в світі, в тис. Одиниць (за даними IFR – Міжнародної федерації робототехніки)

Що стосується підготовки фахівців в галузі робототехніки, то в світі загалом та в Україні зокрема, у відповідь на зростання автоматизації та роботизації світового виробництва спостерігається запровадження STEM освіти загалом та освітньої робототехніки зокрема.

За допомогою сервісу Google Trends, призначеного для відслідковування певних трендів та аналізу їх популярності з урахуванням сезонних змін та географічного розташування, можемо оцінити популярність робототехніки як тренду в Україні, про що свідчать статистичні показники запитів в Google за ключовими словами “робототехніка” та “робототехника” за період з вересня 2012 по вересень 2022 року (рис. 2).

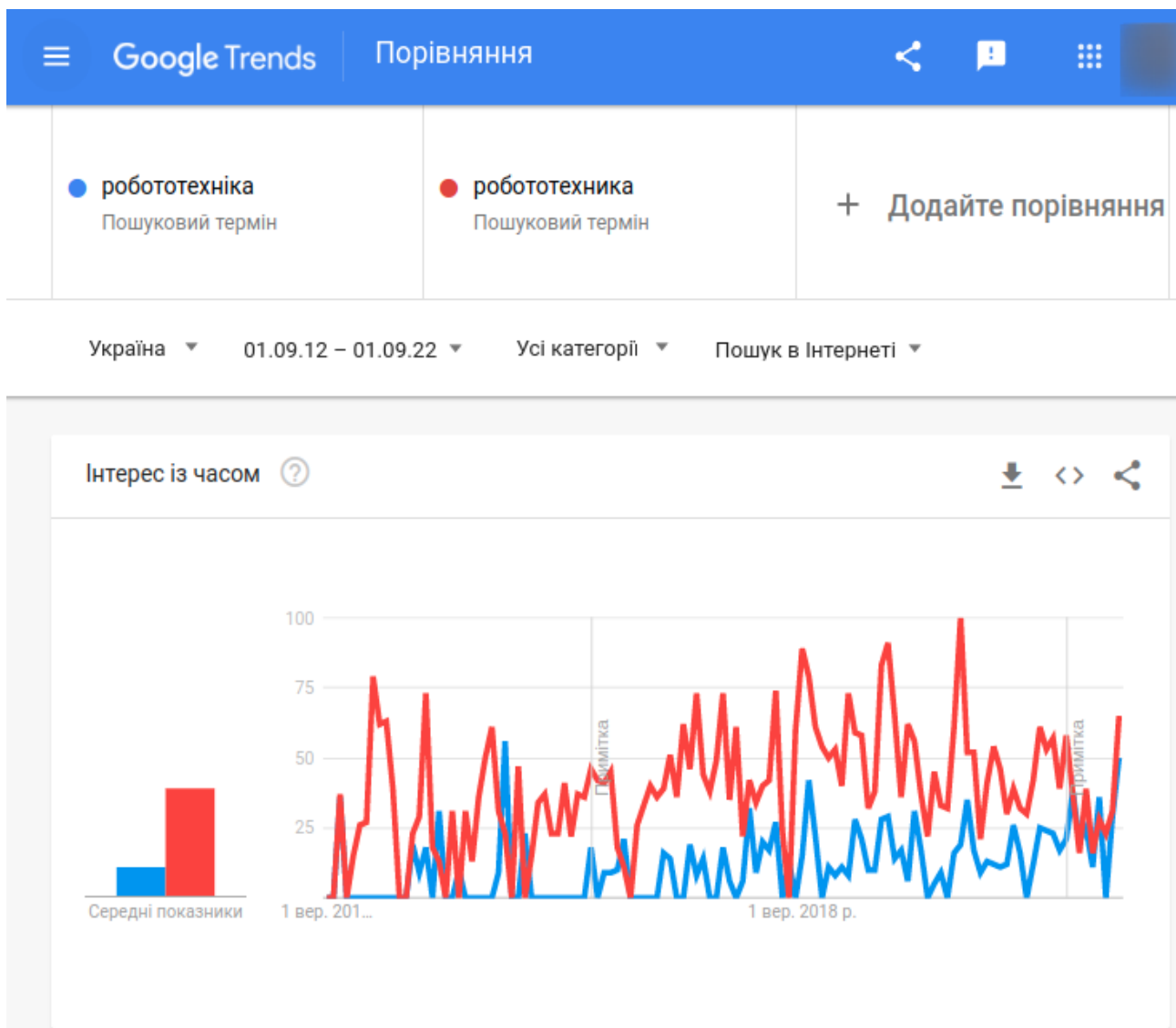

Рис. 2. Аналіз популярності запитів Google в Україні за ключовими словами "робототехніка" та "робототехника" у період з вересня 2012 р. по вересень 2022 р.

В Україні впровадження STEM-освіти в навчальний процес відбувається у відповідності з Законами України та Плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року, який включає комплекс заходів щодо створення матеріально технічного, методичного та заохочувального характеру [2-3].

Крім того, розробляються концепції, рекомендації, методичні розробки, проводяться дослідження та відкриваються центри, які стосуються STEM-освіти [4-5].

Проте, разом із успіхами впровадження, в Україні розвиток STEM-освіти загалом, та освітньої робототехніки як її складової стикається з рядом проблем:

- в рамках освітнього процесу епізодичний характер впровадження на предметному рівні;
- недостатній рівень методичного забезпечення;
- висока вартість матеріально-технічного забезпечення, а це як комп'ютерна техніка, так і робототехнічний конструктор, найчастіше іноземного виробництва [5-6];
- слабо розвинена підготовка та навчання на державному рівні викладачів освітньої робототехніки.

Висновки./Conclusions. Аналіз наукових статей та матеріалів присвячених розвитку освітньої робототехніки в Україні показав, даний напрямок знаходиться на стадії розвитку та пошуку шляхів стандартизації та впровадження методик та програм викладання, матеріально технічного забезпечення, програм підготовки викладачів даного напрямку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. World robotics 2022. URL: https://ifr.org/downloads/press2018/2022_WR_extended_version.pdf (дата звернення: 20.11.2022).
2. Кітова О. Нормативне обґрунтування stem-освіти в новій українській школі. Проектування індивідуальної траєкторії професійного розвитку педагога в контексті концепції «освіта впродовж життя». 2020. URL: <https://doi.org/10.36074/d-oblipppo.conf-10.12.2020-13> (дата звернення: 18.11.2022).
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.01.2021 р. № 131-р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/131-2021-%D1%80#Text>
4. Матвійчук Ю. Ю. STEM-освіта як інструмент реалізації інтегрованого вивчення природничо-математичних дисциплін. Теорія та

методика навчання та виховання. 2021. № 50. С. 123–135. URL: <https://doi.org/10.34142/23128046.2021.50.11> (дата звернення: 17.11.2022).

5. Струтинська О., Баранов С. Тенденції розвитку освітньої робототехніки в закладах позашкільної освіти. *Фізикоматематична освіта*. 2019. № 1(19). С. 196–204. URL: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2019-019-1-031> (дата звернення: 20.11.2022).

6. Баранов С. Класифікація робототехнічних платформ та готових технічних рішень для навчання учнів основ робототехніки. *Open educational e-environment of modern University*. 2021. № 11. URL: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.111> (дата звернення: 20.11.2022).

УДК 796.071.4

КОНЦЕПЦІЯ КІБЕРНЕТИЧНИХ СИСТЕМ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕНЕРІВ-ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТИВНИХ ПЕДАГОГІВ

Човнюк Юрій Васильович

к.т.н., доцент,

Довбик Тимофій Олександрович

студент групи ФВС-31

Київський національний університет

будівництва і архітектури

м. Київ, Україна

Анотація: у роботі висвітлена і обґрунтована концепція кібернетичних систем в управлінській діяльності тренерів-викладачів фізичного виховання і спортивних педагогів. Визначені шляхи реалізації такого підходу.

Ключові слова: концепція, кібернетична система, управлінська діяльність, тренер-викладач фізичного виховання, спортивний педагог.

Як наукова дисципліна кібернетика показала, що управління існує лише у складних динамічних системах, процес управління несе організуючий (антиентропійний – негонтропійний) характер і пов'язаний з процесом отримання, переробки, зберігання і передачі інформації. Управління засноване на використанні принципу зворотного зв'язку при умові дотримання принципу так званого необхідного розмаїття. При управлінні може бути використана універсальна мова чи набір дій і операцій – алгоритм, а при вивченні поведінки систем - моделювання і метод «чорної скриньки». Рядом авторів [1, 2] була доведена доцільність застосування деяких принципів кібернетики у спорті.

Хоча широке застосування ідей і методів кібернетики вимагає значної теоретичної і матеріальної бази і є порівняно складним питанням, все ж використання деяких принципів кібернетики у практичній діяльності тренера/спортивного педагога можливе та доцільне, оскільки дозволяє глибше

проникнути у сутність процесів управління.

Кібернетика як наука використовує ряд специфічних понять, деякі з них і будуть розглянуті у даному дослідженні нижче.

1. Поняття про кібернетичну систему. Під кібернетичною системою прийнято розуміти дуже складну динамічну систему, функціонуючу на основі обміну інформацією із використанням принципу зворотних зв'язків, котрій притаманні процеси самокерування та самоорганізації.

У якості таких кібернетичних систем у діяльності тренера можуть розглядатись спортсмен, спортсмен і спортивний снаряд, тренер і спортсмен, тренер і команда.

Всяка складна динамічна система може бути подана як така, що складається з двох підсистем – керуючої і керованої, які зв'язані між собою каналами зв'язку. У соціальних системах керуюча підсистема називається суб'єктом, а керована – об'єктом керування. Ефективність їх дії залежить, з однієї сторони, від функціонального рівня кожної з підсистем, а з іншої – від відповідності між керуючою і керованою підсистемами. Наприклад, ефективність системи спортсмен – снаряд залежить як від якості снаряду, так і від рівня володіння цим снарядом зі сторони спортсмена. Це означає, що найбільшого ефекту спортсмен досягне у тому випадку, якщо якість спортивного снаряду й рівень підготовки спортсмена знаходяться у відповідності.

Наявність керуючої підсистеми дозволяє системі самостійно змінювати свою поведінку таким чином, щоб здійснювати рух до наміченої цілі найбільш раціональним способом, обираючи з кількох найбільш ефективний. У спорті ця здатність системи виражається у вмінні спортсмена, команди, тренера обрати найкращий прийом, тактику чи стратегію дій і т.п.

Але ця здатність у повній мірі може проявлятися тільки при дотриманні принципу «необхідного розмаїття» (Р. Ешбі), також встановленого кібернетикою. Сутність його полягає у тому, що керуюча підсистема може виконати свою функцію тільки при тій умові, якщо вона має достатній набір

керуючих впливів і таку здатність до аналізу інформації, котра дозволяє у всіх можливих випадках знайти прийнятні рішення. У системі спортсмен – снаряд ця вимога виражається у тому, що спортсмен для ефективного управління спортивним снарядом повинен мати достатній запас рухових навичок, інакше снаряд буде використовуватись неефективно. У системі тренер – спортсмен наявність достатнього запасу рішень вимагається від тренера.

Всяка кібернетична система має внутрішньо притаманні їй властивості, однією з котрих є складність системи. Поняття складності говорить про багатокомпонентність системи, про її певної ієрархії побудову, про те, що управління у ній реалізується на кількох рівнях. Наприклад, організм спортсмена складається з кількох крупних підсистем – дихальної, серцево-судинної, м'язової, нервової, гормональної та ін., котрі у свою чергу включають у себе органи, клітини і т.д. Між системами в управлінні функціями організму існує певна ієрархія – провідне значення має нервова система. Спортивна команда також може розглядатись як багатокомпонентна ієрархічна система (старший тренер - тренери за видами – тренери – спортсмени та ін.).

Найкращим взаємодія всіх підсистем буває тоді, коли кожний рівень виконує властиву йому функцію.

Властивість динамічності системи означає, що їй внутрішньо притаманні неперервні зміни, розвиток. У спорті показниками динамічності систем є вікові зміни організму спортсмена, зміна його соціальних інтересів, фізіологічних функцій, рівня розвитку фізичних якостей і т.д. Ці зміни є об'єктивним процесом, котрий повинен враховуватись у діяльності тренера.

Наступна властивість кібернетичної системи – здатність до саморегуляції проявляється у тому, що система в умовах зміни зовнішнього середовища за рахунок зміни другорядних параметрів зберігає у припустимих межах найбільш важливі для себе параметри, що підвищує ефективність її функціонування.

Наприклад, при виконанні вправ організм шляхом збільшення частоти дихання та пульсу утримує у припустимих межах важливі для нього показники: насичення тканин киснем, внутрішню температуру тіла та ін. Або при зміні

стану снігу лижник змінює довжину і частоту кроків з метою збереження швидкості пересування. Спортивна команда використовує механізм саморегуляції під час гри, орієнтуючись на гру суперника, під час веслування у човні, орієнтуючись на стан води, силу і напрям вітру й течії, для швидкості руху і т.д.

Здатність до саморегуляції є найважливішою ознакою рівня спортивно-технічної підготовки спортсмена чи команди, оскільки забезпечує стійкість і ефективність функціонування їх у динаміці навантажень і змагань.

Кібернетична система також має спеціальний механізм цілепокладання, у зв'язку з чим спортсмену, команді властиве намічати для себе цілі й намагатись їх досягнути. У людини механізм цілепокладання закладений у рефлексі цілі, котрий за виразом І. П. Павлова, є найбільш важливою формою життєвої енергії кожного з нас. Згідно з концепцією Н. А. Бернштейна цілепокладання проявляється у людини як програма «потрібного майбутнього».

Задача тренера полягає у тому, щоб визначати для спортсмена чи команди реально досяжні цілі і планувати найбільш ефективні шляхи їх досягнення.

Будь-яку керовану систему можна представити як таку, що складена з наступних основних компонентів: входу, процесу і виходу.

Вхід – частини системи, котрі сприймають зовнішні впливи. Процес перетворення зовнішніх впливів у системі. Вихід – результат перетворення зовнішніх впливів. Величини, котрі характеризують стан системи, називаються параметрами. Такий підхід дає можливість у трішки спрощеному виді розглядати різноманітні процеси, що протікають у спорті, - динаміку функціональної підготовки спортсмена, весь процес тренування і т.д. – як перетворення вхідних впливів та виробництво виходів (результатів). Ефективність системи визначається шляхом порівняння вхідних і вихідних параметрів. Наприклад, ефективність зростання тренуваності спортсмена може оцінюватись шляхом порівняння компонентів тренувального навантаження (вхідні величини) і динаміки спортивного результату (вихід).

На входи системи діють дві групи факторів – керуючі, котрі можна

регулювати, й збурюючи, регулювати котрі не можна. Останні збільшують неупорядкованість, або ентропію, системи. Тому керуючі впливи, з точки зору кібернетики, спрямовані на підвищення рівня організації, впорядкування системи. Наприклад, при грі у баскетбол дії супротивника можуть дезорганізувати команду. Керуючі впливи тренера – хвилинна перерва і відповідні установки на гру - носять антиентропійний (негентропійний) характер.

2. Зв'язок і інформація. Взаємодія між керуючою та керованою підсистемами, а також між системою і середовищем здійснюється за допомогою зв'язків. Розрізняють наступні типи зв'язків:

1) прямі – зв'язки, які йдуть від керуючої до керованої підсистеми. Це командні зв'язки. Вони відображають степінь впливу суб'єкта управління на об'єкт управління або системи на середовище;

2) зворотні – зв'язки, які йдуть від об'єкту до суб'єкта управління чи від середовища до системи. Вони показують різницю між очікуваним та дійсним результатом впливу. Принцип зворотних зв'язків є одним з фундаментальних принципів кібернетики. Усі зворотні зв'язки ділять на позитивні й негативні. Позитивні зворотні зв'язки виникають при відповідності степеня і результату цього впливу, завдяки чому вони є джерелом розвитку системи. У спортивній діяльності ефект позитивного зворотного зв'язку проявляє себе усякий раз при успішному досягненні поставлених цілей – виконанні спортивного результату, перемоги на змаганнях і т.д., що стимулює подальші заняття спортом й підвищення інтенсивності тренування.

Негативний зворотний зв'язок виникає у випадку, якщо дії системи неефективні й не досягають поставленої цілі. Зворотний зв'язок є джерелом стабілізації процесу розвитку системи. Так, невдалі спроби спортсмена виконати якусь вправу чи виграти змагання призводять до припинення таких спроб.

Прямий і зворотний зв'язок складають так зване кільце управління, котре у спортивній діяльності грає виключно важливу роль, оскільки забезпечує

стійку взаємодію між компонентами системи або між системою і середовищем. Як тільки з якоїсь причини відбувається порушення зворотного зв'язку (наприклад, завдяки втомі), керування порушується, що призводить до зниження ефективності дій системи.

Однією з важливих заслуг кібернетики є те, що вона показала єдність процесів управління та інформації. Під інформацією у найбільш широкому сенсі розуміють будь-яке нове повідомлення про подію чи явище, котре знижує невизначеність й розраховане на конкретного споживача. Тому конкретну інформаційну значущість того чи іншого повідомлення можна оцінити тільки із урахуванням вимоги споживача інформації. Одні й ті ж відомості для одного споживача будуть інформацією, а для іншого – не будуть нею.

Інформація у вузькому плані – це відомості, котрі використовуються в управлінні. Відомості, котрі тільки розширюють наші пізнання, але у конкретному випадку не можуть бути використані для керування, є знаннями. Вони розширюють ерудицію, але не можуть замінити інформацію про конкретний об'єкт чи процес.

Відомості, котрі накопичуються у сховищах і не досягають споживача, називаються даними. Наприклад, відомості про результати, показані на змаганнях, можуть бути інформацією, якщо вони використовуються тренером для коригування системи підготовки, і даними, якщо вони тільки зберігаються у звітах суддівських колегій і федерацій. Тому однією з важливих задач тренера є перетворення знань і даних у інформацію, вміння використати для прийняття рішень корисні відомості про діяльність спортсмена, команди і т.д.

Щоб бути сприйнятими споживачем, відомості повинні бути певним чином перетворені й впорядковані. Невпорядковані сигнали, циркулюючі у каналах зв'язку, називаються шумом. Вони перевантажують канали зв'язку і заважають функціонуванню системи.

Такими «шумами» у роботі тренера можуть бути різноманітні складні, не зрозумілі для даного контингенту спортсменів спеціальні терміни, повідомлення, які не відносяться до справи, різноманітні функціональні

перешкоди під час виконання вправ, пов'язані із втомою спортсмена, із зовнішніми впливами, несприятливими метеорологічними та іншими умовами тренування і т.д.

Інформація може бути виражена у двох формах – переривчастій (дискретній) чи неперервній. Дискретна форма інформації змінюється стрибкоподібно і виражається цілими числами, наприклад, відомості про кількість спортсменів у команді, про число пропущених м'ячів і т.д. Неперервна інформація може приймати будь-які значення, наприклад, відомості про зміну температури тіла, тиск крові, час про бігання відрізків дистанції.

Застосування дискретної форми інформації дає можливість виражати кількісно (у цифрах) цілий ряд показників, котрі раніше визначались на якісному рівні («малий», «середній», «великий» і т.д.; «поганий», «хороший» і т.п.). Наприклад, оперування таким дискретним показником, як частота пульсу, дозволяє встановити оптимальні межі тривалості неповного, повного й подовженого інтервалів відпочинку між повторними виконаннями вправ.

У тренерській практиці показниками дискретної інформації можуть бути: темп рухів, кількість кроків, гребків і т.п., частота пульсу, число кидків і пропущених м'ячів, число спроб і т.д. Використання такого типу інформації допомагає у значній степені конкретизувати процес управління спортивною підготовкою.

У залежності від поставленої задачі інформація може бути класифікована за різними ознаками: за терміновістю отримання, за об'єктом, котрий характеризується, за джерелом отримання, масштабом і т.д.

Цінність будь-якої інформації визначається такими показниками:

- 1) своєчасністю отримання (забезпечує час для прийняття рішення й внесення коригувань);
- 2) новизною (характеризується тим, наскільки інформація усуває невизначеність у питанні, яке нас цікавить);
- 3) швидкістю отримання і передачі (забезпечує оперативність у прийнятті

рішень);

4) надійністю (визначається тим, наскільки можна розраховувати на систематичне отримання інформації у потрібний момент часу);

5) достовірністю (визначається відповідністю інформації стану об'єкту).

Слід підкреслити, що значення інформації полягає не у кількості відомостей про спортсмена чи команду взагалі, а у наявності тих відомостей, котрі характеризують параметри, що нас цікавлять і дають можливість прийняти правильне рішення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зациорский В. М. Кибернетика, математика, спорт. – Москва: Физкультура и спорт, 1969. 200с.

2. Петровский В. В. Кибернетика и спорт. – Киев: Здоров'я, 1973. 92с.

ДЕКОРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА МОТИВАМИ НАРОДНИХ ПРОМИСЛІВ УКРАЇНИ

Ярославцева Мілена Ігорівна,

к. пед. н., доцент

Карпенко Анастасія Олександрівна,

Рижова Анастасія Олександрівна,

Коновалова Катерина Станіславівна

студентки

Комунальний заклад

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

Харківської обласної ради

м. Харків, Україна

Вступ. У Національній стратегії розвитку освіти України у XXI столітті, Законі України «Про дошкільну освіту» підкреслюється необхідність створення сприятливих умов для особистісного розвитку дошкільників. Зокрема, Базовий компонент дошкільної освіти України визначає державні вимоги до розвитку індивідуальності дитини, її творчих здібностей, спрямовує зусилля батьків, педагогів, психологів на розвиток особистісного потенціалу дитини, що має свої особливості у дошкільному дитинстві; на своєчасне підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини. Тому виховання творчої та різнобічно-розвиненої людини – це одне з найголовніших пріоритетних завдань сучасності.

У часи відродження української культури, пробудження патріотизму українців на тлі російської військової агресії в Україні, оволодіння мистецтвом декоративної діяльності за мотивами українських народних промислів набуває особливої актуальності. Декоративне малювання, ліплення, аплікація, плетіння, писанкарство та інші види декоративної діяльності дітей є наочним прикладом того, як у творчості можна черпати натхнення від краси рідної землі, творчої спадщини українських народних майстрів.

Оволодіваючи мистецтвом декоративної діяльності за мотивами народних

промислів України, у дітей набувають розвитку художньо-творчі здібності, відбувається процес засвоєння духовності, ідейності, моральності, естетики українського народного мистецтва.

Мета роботи полягає в спробі узагальнити наукові доробки вчених й коротко розглянути специфіку декоративної діяльності дітей дошкільного віку за мотивами народних промислів України.

Матеріали та методи. Проблема розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на засадах національного виховання стала об'єктом наукових досліджень науковців. Історіографічний аналіз проблеми дає підстави стверджувати, що вивчення історико-педагогічних, методичних, психологічних, організаційних аспектів розвитку творчості дитини та розвитку її творчих здібностей представлені в дослідженнях вчених В. Котляра (основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей); О. Кочерги (розвиток творчих здібностей дитини дошкільного віку); Н. Гавриш (виховання базових якостей особистості старшого дошкільника в умовах ЗДО); А. Грибовської (розвиток дитячої творчості на заняттях з декоративного малювання); І. Ликової (розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з образотворчої діяльності в ЗДО); І. Фролової, Т. Бакуменко (навчання дошкільників декоративному малюванню за мотивами народних промислів України); М. Смірної (виховання художнього смаку в процесі ознайомлення дошкільників з народно декоративно-прикладним мистецтвом) та інших. Аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми свідчить про багатоаспектність її наукового осмислення.

Вчені А. Грибовська, О. Каплунівська, М. Смірнова, Л. Сірченко, П. Скиданова доводять, що за своєю естетичною специфікою декоративне мистецтво близьке дітям, воно відповідає характерному для дошкільного віку естетичному сприйманню предметів, людей та інтер'єру. Насамперед узагальненість, загостреність образів, лаконічність форм, прикрашань, смислова точність, конкретність та яскравість кольору, контрасти у фактурній обробці окремих елементів композиції є характерними рисами дитячої

образотворчості так само, як і професійного декоративного мистецтва.

М. Смірнова зазначає, що декоративна діяльність надає можливості для розвитку творчої потенції, фантазії та інтуїції, для відчуття і переживання дитиною радості ручної праці як творчості [9].

На початку ХХ ст. відомий український педагог-класик і громадський діяч С. Русова в роботі «Дошкільне виховання» писала: «Крім тої праці, яка відповідає найбільше інстинктам дітей, ідуть праці з різного матеріалу, які добре розвивають силу і спритність дитячої руки й корисні задля вироблення усяких життєвих речей, але й у цих працях необхідно, щоб фантазія дитяча, самостійний інтерес виявлялися якнайкраще» [5].

Результати та обговорення. Аналізуючи наукові доробки вчених, можна констатувати той факт, що домінантою декоративного мистецтва є його ужитковий характер, здатність додавати нових художньо-естетичних рис предмету, об'єкту, середовищу, робити їх виразнішими, красивішими. Головним інструментарієм декоративного мистецтва є стилізація (умовність, невизначеність) форми і декор (система прикрашання).

Тому поняття декоративної діяльності дітей дошкільного віку визначаємо як творчу діяльність, спрямовану на створення декору предметів українського народного посуду та іграшок, атрибутів до декорацій та їх оздоблення в процесі занять з декоративного малювання, ліплення або аплікації за мотивами народних промислів України.

Ми дотримуємося думки про те, що декоративна діяльність реалізує природну потребу дитини у прикрашанні, перетворенні предметно-просторового середовища за законами краси і гармонії. Техніками декоративної діяльності дітей можуть бути такі: малювання, ліплення, аплікація, плетіння, витинання, писанкарство та інші.

Декоративна діяльність дітей має власні специфічні мотиви, мету, процес і результат (продукт). У ній педагог ставить і вирішує певні завдання, які стосуються усіх сфер особистості дитини, основними з яких є.

Метою декоративної діяльності є створення краси у предметній формі.

Мотиви можуть бути різні: навчитися робити красиве власноруч, пізнавати закони краси і гармонії, зробити красиву річ у дарунок, виготовити атрибути для гри, декорації, костюми тощо; підняти настрій, задовольнити інтерес до матеріалу і дій та інші.

У декоративній діяльності продуктом є оздоблений предмет, призначення якого – прикрашати помешкання (картина, панно, колаж, декорація тощо), прикрашати людину (одяг, біжутерія, перука тощо), супроводжувати життєдіяльність людини і побут (посуд, меблі), допомагати встановлювати потрібні взаємовідносини, комунікації (сувеніри), розважати, покращувати настрій (іграшки).

Практика дошкільної освіти накопичила чималий досвід залучення дітей до декоративної діяльності за мотивами народних промислів України. Так, дітей знайомлять з гончарними і керамічними виробами народних промислів Опішні, Косова, Дибинців, орнаментами Решетилівських, Полтавських вишивок, Петриківського розпису на папері, дереві, пап'є-маше, розписи дерев'яних іграшок міст Яворова, Ужгорода та ін. Діти із задоволенням долучаються до процесу декоративного малювання, ліплення та аплікації по виготовленню та оздобленню іграшок, посуду, одягу на інших виробів.

Для творчих проявів дітей дошкільного віку в декоративній діяльності за мотивами народних промислів України існує велика кількість вправ і творчих завдань, які повинні відповідати віковим потребам і індивідуальним особливостям дитини. Спочатку потрібно виконувати творчі завдання разом з малюком, а потім просити повторити те ж саме самостійно. Наприклад, корисно разом з дітьми виконати ігрові вправи на тему «Знайди елемент петриківського розпису», «Опішнянський та косівський посуд», «Народні іграшки Яворівщини», «Намалюй елементи візерунка» тощо.

Досить цікаво пограти в художньо-дидактичні ігри «Склади узор за таблицею», «Склади візерунок за розписом», «Чарівні квіти Катерини Білокур», «Склади візерунок на українській сорочці», «Казкові тварини Марії Приймаченко», які мають на меті ознайомити дітей із українськими народними

промислами, їх художньо-стилістичними особливостями, закріпити знання дітей про декоративний візерунок і допомогти засвоїти принципи складання орнаменту.

Процес декоративної діяльності розгортається від ідеї-здуму, реалізації задуму, створення продукту до визначення його місця у середовищі, соціумі («Для чого я це зробив?»). У дошкільнят цей процес передусім пов'язаний зі створенням декору (малювання орнаменту, розпису), виготовленням предмета (ліплення, плетіння) та його прикрашанням. Для прикрашання виготовленого предмета діти використовують різні техніки: малювання декору, наліплення, карбування, витинання та наклеювання (аплікаційна техніка), вишивання та інші.

Краса створеного дитиною предмета складається з таких елементів, як форма, декорування, утилітарність (цінність духовна й ужиткова). Отже, технологія створення дитиною декоративного предмета інтегрує техніки малювання, ліплення, аплікації, конструювання, вишивки, плетіння та інші. Матеріалами стають папір, фарби, тканина, дерево, солома, нитки, стрічки, побутовий непотріб, пір'я, глина, пластилін, тісто тощо.

Висновки. Специфіка декоративної діяльності дітей дошкільного віку полягає в формуванні цілісного та ціннісного сприймання народного мистецтва України, яке дає потужний поштовх для розвитку творчих здібностей. Декоративна діяльність реалізує природну потребу дитини в оздобленні та прикрашанні, перетворенні предметно-просторового середовища за законами краси і гармонії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція): науковий керівник : Т. О. Піроженко / [авт. кол. : Байер О. М., Безсонова О. К., Брежнєва О. Г. та ін.]. URL:<https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyy%20komponent%20doshkillya.pdf>.

2. Гураш Л. Виховувати малят на засадах педагогіки Софії Русової. *Дошкільне виховання*. 1998. № 4. С. 22–23.
3. Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. В. О. Огнеюк; авт. кол. Г. В. Беленька, О. Л. Богінч, В. М. Вертугіна [та ін.]; наук. ред. Г. В. Беленька; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2020. 440 с.
4. Закон України «Про дошкільну освіту». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 49, ст.259 (редакція від 01.01.2021, підстава-978-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення 18.11.2022).
5. Національне виховання в ЗДО за педагогічними ідеями С. Русової. Дитячий садок / упорядник Семіорова В. В. Київ : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2014. 128 с. (Біблеотека «Шкільного світу»).
6. Обласна програма розвитку освіти «Новий освітній простір Харківщини» на 2019 – 2023 роки / Департамент науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації. URL: <http://kharkivoda.gov.ua/oblasna-derzhavna-administratsiya/struktura-administratsiyi/strukturni-pidrozdili/137/503/2763/3148/3404/116155?sv> (дата звернення 15.11.2022).
7. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі : підручник для студентів / за заг. ред. Г.В. Сухорукової. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 376 с.
8. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education&Care»/ В. А. Воронов, К. В. Ковальчук, Н. В. Піканова, О. Д. Рейпольська, С. О. Сисоєва, К. Ю. Станкевич. Київ: ФОП В.Б. Ференець, 2021. 130 с.
9. Ярославцева М. І., Фролова І. В., Ладика В. В. Національно патріотичне виховання дітей передшкільного віку засобами декоративного мистецтва України. Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2020. 162 с.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

UNDERSTANDING OF THE DENOTATIVE MEANING OF THE WORD "AGING" BY PRESCHOOL CHILDREN

Soroka Iryna

Ph.D. in Psychology,
Associate professor,
Jindal Institute of Behavioural Sciences,
JGU, Sonipat, India

Pirozhenko Tamara

Corresponding Member of the National Academy
of Pedagogical Sciences of Ukraine, Professor,
Doctor of Psychological Sciences,
Head of the Laboratory of Preschool Psychology
G. S. Kostyuk Institute of Psychology
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

Introductions. Different approaches to understanding children's speech and communication exist in the scientific literature. N. Chomsky described language as a mirror of the mind and a natural object, a component of the human mind, physically represented in the brain (Chomsky, 2002: 161). The sociology of childhood recognizes the complex language interactions in which children engage with each other and with adults. While the developmental approach focuses attention on children's learning and socialization from a cognitive perspective, the sociological approach describes children through their talk and interaction, as actively constructing their own social situations. Gestures, movements, laughter, and even silence are considered important features in understanding how children make sense of their play (Danby, 2002). N. Kharchenko analyzed the language personality of a preschool child in the context of listening development (Kharchenko, 2017: 174).

L. Kalmykova and G. Novikova stated that the language competence of a child is generally formed before the age of five. These researchers also described some strategies and tactics for the empirical acquisition by preschoolers of language knowledge, in particular: imitation, constructing, unconscious language generalizations, attempts and mistakes, word formation, and adaptation to the conditions of speech communication (Kalmykova & Novikova, 2018: 100).

Cognitive-linguistic level of communicative speech development of the child is reflected in the ability to analyze and synthesize, to select major and minor in assessing the situation of communication and partnership environment, and to decide on further communication purpose (persuade, negotiate, and agree). It shows the development of practical and common sense, based on personal experience, emotions, intuition and imagination (Pirozhenko & Soroka, 2018).

The results of the study conducted by N. Kharchenko suggest that children differently understand the denotative meanings of words since they have formed different life and speech-language experience and knowledge about objective reality. The researcher states that a child takes possession of the word in such a meaning in which this word “enters” and functions in his life and experience (Kharchenko, 2018: 93). The Cambridge dictionary provides the following definition: “The denotative meaning of a word is its main meaning, not including the feelings and ideas that people may connect with that word”.

Aim. The article aims to introduce the results of a pilot study conducted among preschool children on their understanding of the denotative meaning of the word *old age/aging* (старість).

Materials and methods. The pilot study was conducted within the framework of more comprehensive research on gerontophobia. The five-six-year-old children (n=35) from preschool educational institutions in Kyiv, Ukraine were interviewed during the period of September – January 2021. The preliminary permission from their parents and educators was gained. The interviews were recorded and the notes of the conversations with the preschool participants were taken by the researchers.

Results and discussions. During the interview, the following responses were

received to the question: "What is aging?": "Aging is when you are old, you don't walk fast, you don't jump, you almost don't go to work, you don't play, your back hurts. When you're old, you know more than kids." "You don't sleep all night, your heart hurts – it's old age. You walk less than a child. The old man feels bad, the body is old and you cannot move like a young man." "Aging is when you have lived a long time and you have a little life left, and your back is tilted. I will be a beautiful, friendly, hard-working grandmother!" "Aging is when a person grows old, he is many years old, he has wrinkles, he knows everything." "Aging is when a person is not young, but old, her face is no longer pale, her back is sloping, with a stick, she walks slowly. This person has lived for many years, passed kindergarten, school, institute she has life experience." "Aging is when a person gets older, moves less, sits less and lies more. Of course, all grandmothers are old, but some walk with sticks and some without. They sometimes follow fashion, and sometimes do not. Old age character changes for the worse because the old women do not feel good, their backs bend."

Preschool children gave the following responses as well: "Aging is when grandparents grow old and have back pain. I will be kind, and cheerful in old age, I will not quarrel with my grandchildren. I will have 10 grandchildren!" "Aging is when your legs hurt, you don't run, you don't jump, you don't go to work. It's when a person has lived for many years." "Aging is when people get older, they walk very slowly. But some old women sometimes go to work like young people." "Aging is when adults grow a beard.

And women do not grow old! Old age is when people walk with a stick. My grandmother is smart, because she, like me, went to kindergarten, then studied. When I become a grandmother, I will play with my grandchildren, read, go outside, and learn to cook." "Aging is when a person thinks that the heavens will come to him quickly because many years have passed. Old women are sad because they know that they have already become old." "Aging is when, for example, my grandmother is very old, she has a lot of wrinkles and gray hair. In old age people are all different: with gray hair, white and black I will also be a grandmother, everyone can be a grandmother. I would like to be a happy grandmother. Old age scares me a little, I

don't like people dying. And the fact that wrinkles appear is nice!”

The interviews were analyzed with the help of Voyant Tools (an online text-analysis program). The most frequent words in the corpus: are old (28); aging (11); grandmother (8); age (7). The word cloud below shows the most frequently used words in preschool children’s answers during the interview on their perception of the word “aging”.

Fig. 1. Word cloud.

The analysis of the results of the study shows that preschool children understand and explain the denotative meaning of the word *старость* (*old age/aging*) in different ways, such as:

1. Explaining the meaning of the word through life situations, e.g. “you don't walk fast, you don't jump, you don't go to work, you don't play, your back hurts”; “you don't sleep all night, your heart aches – it's old age”; “person gets older, moves less, sits less and lies more”.

2. Explaining the meaning of the word through antonyms: “aging is when a person is not young, but old...”

3. Explaining the meaning of the word through associations of the word with the feelings: “Old women are sad because they know that they have already become old”; “character changes for the worse because the old women do not feel good”.

4. Explaining the meaning of the word by describing the appearance: “aging is when my grandmother is very old, she has a lot of wrinkles and gray hair”; “her face is no longer pale, her back is sloping”; “aging is when adults grow a beard”.

Conclusions. To sum up, the results of the pilot study conducted among children of Ukrainian preschool educational institutions on their understanding of the denotative meaning of the word old age/aging (стапість) show that five-six-year-olds interpret it in various ways depending on their life and language acquisition experience and knowledge about the objective reality. This work can serve as an impetus for further research on the language and communicative competence of preschool children.

REFERENCES

1. Chomsky, N. (2002). *On Nature and Language* (pp. 45–60). Cambridge: Cambridge University Press. doi.org/10.1017/CBO9780511613876
2. Danby, Susan J. (2002). The communicative competence of young children. *Australian Journal of Early Childhood*, 27(3), 25–30. <http://www.earlychildhoodaustralia.org>
3. Kalmykova, L., & Novikova, G. (2018). Psycholingvistychni fenomeny «znannya movy» i «znannya pro movu»: problemy spivvidnoshennya j funkcionuvannya v movlenni ditej [Psychologic Phenomena «Knowledge of the Language» and «Knowledge About Language»: Problems of Relationship and Functioning In Children’s Speech]. *Psycholingvistyka – Psycholinguistics*, 23(1), 99-118. DOI 10.5281/zenodo.1211606
4. Kharchenko, N. (2017). Movna osobystist doshkilnyka: osoblyvosti rozvytku v procesi audiyuvannya [Language personality of a preschool child: features of development in the process of listening]. *Psycholingvistyka – Psycholinguistics*, 21(1), 171–185. doi.org/10.5281/zenodo.1088464
5. Kharchenko, N. V. (2018). How children of a preschool age understand the denotative (referential) meaning of the word. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: «Psychological Sciences»*, 1(2), 93-99.

6. Pirozhenko, T., & Soroka, I. (2018). Tendency and Dynamics of Communicative-Speech Development of a Preschool Age Child. *Psycholinguistics*, 24(1), 289-303. Doi:10.31470/2309-1797-2018-24-1-289-303

7. <https://dictionary.cambridge.org>

8. <https://voyant-tools.org/>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Бедь Наталія Михайлівна

практичний психолог Річківського ЗЗСО І-ІІ ст.,
Україна

Вступ. З появою пандемії COVID -19 з'явилася проблема, яку частково вирішили з допомогою дистанційного навчання. Станом на сьогоднішній день всі гостро відчули проблему пов'язану з дистанційним навчанням. Як наслідок проблема виникла і у вчителів через відсутність єдиної системи вимог викладання матеріалу в умовах, які виникли, і в учнів, батьків – через перебудову подачі інформації.

Прагнучи до спільної діяльності та взаємодії в навчальному процесі необхідно розпочати партнерство всіх учасників. Основою процесу співробітництва є перебудова відносин педагога і учнів у рівноправні. Реалізація цієї ідеї стикнулася з труднощами, адже необхідно дотримуватись механізмів суб'єкт - суб'єктивної взаємодії з учнями під час діалогу, звернути увагу що ефективність освіти досягається не тільки збільшенням заходів, які проводяться, а найперше націлятися на розвиток творчого спілкування, створення середовища, де будуть враховані базові потреби, потреби у навчанні, додаткові потреби (для учнів з особливими освітніми потребами). В такому середовищі перед учнями відкривається можливість відстоювати свою думку, сприяти розвитку нових та удосконалення набутих навичок, отримання нових знань в цікавій формі, позитивне ставлення до оточуючих.

Розглядаючи дистанційне навчання в цілому можна виділити багато переваг: на учня зменшується навантаження, домашня атмосфера, більше вільного часу та самостійної роботи, можливість опрацьовувати навчальний матеріал індивідуально. При такому навчанні з'являються і деякі недоліки: з'являється потреба заохочувати до навчання, зменшується обсяг спілкування з вчителем, однолітками, довготривала робота за комп'ютером впливає на стан

здоров'я учнів, часто домашні завдання не мають чіткого, швидкого терміну виконання, а також недостатній контроль над засвоєнням учнями отриманих знань, що не дисциплінує учня. Багато навчального матеріалу учень опрацьовує самостійно з допомогою надісланих матеріалів по програмі, що вимагає достатньої сили волі, самоконтролю та відповідальності. Дистанційна освіта не підходить для розвитку комунікабельності, впевненості, навичок роботи у групі. Необхідно стимулювати мотивацію до навчання.

Мета роботи. Дослідити стан та обґрунтувати умови організації педагогічної взаємодії в процесі дистанційного навчання.

Матеріали та методи дослідження: теоретичний, аналітичний, пошуковий, описовий, порівняльний.

Результати та обговорення. Мотивація до навчання – одна із головних умов реалізації навчально – виховного процесу. Вона не тільки сприяє розвитку інтелекту, але і є рушійною силою удосконалення особистості в цілому. Формування мотивації у учнів до навчально – пізнавальної діяльності є однією з головних проблем сучасної школи. Її актуальність обумовлена оновленням змісту навчання, постановою завдань формування у школярів прийомів самостійного набуття знань, пізнавальних інтересів.

Соціальний заказ суспільства вимагає від закладів освіти підвищення якості навчання та виховання, розвиток та формування конкуренто спроможного випускника, запобігання формалізму в оцінці результатів труда учнів та вчителів [1].

Проблема формування мотивації знаходиться на стику навчання й виховання. Це означає, що увага педагогів та психологів повинна бути не тільки спрямована на здійснення учнем навчання але і на те, як і що відбувається у розвитку особистості учня в процесі навчально – пізнавальної діяльності.

Формування мотивації – це виховання у дітей та учнівської молоді ідеалів, створення системи цінностей, пріоритетів соціально прийнятних в українському суспільстві, у поєднанні з активною поведінкою учня, що означає

взаємозв'язок між усвідомленими та реально діючими мотивами. Мотивація може бути внутрішньою або зовнішньою щодо діяльності, однак завжди є внутрішньою характеристикою особистості як суб'єкта цієї діяльності. Передумовою успіху в ній є сформованість спонукальної сфери, розвиток якої потребує цілеспрямованого педагогічного впливу [4].

Навчальна мотивація ґрунтується на потребі, яка стимулює пізнавальну активність дитини, її готовність до засвоєння знань. Потреба не визначає характеру діяльності, її предмет окреслюється тоді, коли людина починає діяти. Спонукальна (мотиваційна) складова навчальної діяльності охоплює пізнавальні потреби, мотиви і сенси навчання. Важливою умовою учіння є наявність пізнавальної потреби і мотиву самовдосконалення, самореалізації та самовираження. Емоційне переживання пізнавальної потреби постає як інтерес [1].

Знання, які учень здобуває у школі, можуть бути для нього лише засобом досягнення інших цілей (одержати атестат, уникнути покарання, заслужити похвалу тощо). У такому разі його спонукають не інтерес, допитливість, прагнення до оволодіння знаннями, вміннями, захопленість процесом засвоєння знань в результаті навчання.

Залежно від очікуваних результатів учні можуть виявляти такі види мотивації навчальної діяльності:

1. мотивація, що умовно може бути названа негативною;
2. мотивація, яка має позитивний характер, але пов'язана з мотивами, що фігурують поза навчальною діяльністю, її формами є:
 - мотивація, зумовлена значущими для особистості соціальними прагненнями (почуття обов'язку перед близькими, країною);
 - вузькі мотиви (схвалення у певних колах, шлях до особистого благополуччя тощо);
 - мотивація, що стосується тільки навчальної діяльності, цілей навчання, процесу навчання (інтелектуальна активність, реалізація здібностей тощо).

Навчальні мотиви: 1. пізнавальні (пов'язані зі змістом навчальної

діяльності, процесом її здійснення); 2. соціальні (пов'язані із взаємодіями школяра з іншими людьми) [3].

Мотиви навчальної діяльності розрізняють за змістом і динамічними характеристиками. Змістовими характеристиками мотивації навчання є наявність особистісного смислу навчання для учня; дієвість мотиву; місце мотиву у структурі мотивації; самостійність виникнення і прояву мотиву; рівень усвідомлення мотиву. Основними динамічними параметрами мотивів є стійкість; модальність (емоційне забарвлення), яка може бути позитивною і негативною [2].

Про навчальну мотивацію опосередковано свідчить рівень реальної успішності навчальної діяльності: показники шкільної успішності, відвідуваності, сформованість навчальної діяльності школярів. Навчальна діяльність передусім мотивується внутрішнім мотивом, коли пізнавальна потреба особистості спрямовується на предмет діяльності, а також зовнішніми мотивами (самоутвердження, престижу, обов'язку, необхідності, досягнення тощо)

Висновки. Основною проблемою, яка досліджується є спрямування навчально-виховного процесу на формування повноцінної, цілеспрямованої, аналізуючої особистості, як наслідок розвивати її здібності, потенційні можливості, таланти і хист кожного учня в умовах дистанційного навчання. Завдяки всебічному розвитку, самовдосконаленню, самореалізації педагога учень має змогу перейняти досвід, зрозуміти, отримати знання та використовувати їх.

Визначення психолого-педагогічних засад дистанційного навчання є необхідною умовою його застосування. Розробка психологічних засад ефективності дистанційного навчання сприятиме вирішенню його провідного соціального завдання забезпеченню можливостей здобуття неперервної освіти будь-якого рівня та якості й створенню умов для безперервного саморозвитку кожній людині незалежно від віку, статі, стану здоров'я і матеріального становища, індивідуально-психологічних особливостей тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зязюн І. А. Мотивація і мотиви людської поведінки / І. А. Зязюн // Початкова школа. - 1999. - №6. - С.3-6.
2. Подмазін С. Психологія особистісно-орієнтованого навчання // Сучасні шкільні технології Ч 1 / Упоряд. І. Рожнятовська, В. Зоц - К.: Ред. загальнопед. газ., 2004 - С.50-63.
3. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. - К.: Вища школа, 1984.
4. Якобсон П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / П. М. Якобсон. - М.: Просвещение, 1988. - 224 с.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Бережна Поліна Андріївна

студент

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ./Introduction. Формування здорової самооцінки є одним з найважливіших процесів під час становлення особистості та визначає її роль у власному житті. Самооцінка є самовідчуттям людини, її сприймання себе та оцінка власних здібностей, можливостей і вчинків. Важливість адекватної самооцінки зумовлена тим, що ставлення людини до самої себе є вирішальним фактором її стосунків з оточуючими.

Самооцінка не є вродженою, вона формується під впливом різних факторів та чинників, серед яких найбільший вплив мають соціальні та психологічні.

Ціль роботи./Aim. Психолого-педагогічний аналіз засад становлення самооцінки учнів шкільного віку та визначення ролі соціальних і психологічних чинників у процесі становлення особистості

Матеріали та методи./Materials and methods. Аналіз актуальних досліджень та публікацій з данної теми.

Результати та обговорення./Results and discussion. Самооцінка важлива, адже визначає наше оточення, сприймання себе, оцінку своїх дій і на що ми заслуговуємо. Людина може як вірити у себе, що неабияк допоможе досягти їй успіхів у житті, так і через занижену самооцінку передчасно опустити руки та вважати, що вона не заслуговує кращого життя.

Самооцінка людини не є незмінною, вона залежить від сукупності факторів і змінюється в залежності від віку, часу, обставин, оточення та інших чинників.

Самооцінка починає формуватися в ранньому дитинстві у процесі

розвитку особистості та впливу на людину зовнішніх чинників. Першим зовнішнім соціальним чинником є найближче оточення дитини, це її родина батьки, брати та сестри. Дитина є повністю залежною від своєї родини, адже дорослі її виховують, забезпечують її розвиток та формують як особистість. Самооцінка дорослих, які виховують дитину, їх поведінка також мають велике значення у процесі становлення самооцінки дитини. Це пов'язано перш за все із тим, що у перші роки життя дитина не усвідомлює власне «я», вона є одним цілим зі своєю родиною. Тому, коли дитина спостерігає за тим, що її мама бачить у собі лише недоліки, вона починає сприймати все це у свою адресу [2, 5].

Це травмує дитину та формує неадекватну самооцінку.

У той же час оцінка дитини батьками відіграє в більшості випадках стимулюючу роль, мобілізує зусилля дитини на отримання певного результату. Тобто думку виражену значущими людьми вони приймають як думку про себе і використовують її у своїх власних судженнях про себе. Але у підлітковому віці вплив батьків помітно знижується. Підлітки критично оцінюють своїх батьків, їхню думку і починають виробляти власну позицію щодо батьківської оцінки [1, 7]

Батьки можуть виховати як людину із адекватною самооцінкою, яка буде усвідомлювати свої бажання, оцінку своїх можливостей, здійснення певних кроків та прийняття рішень. Такі діти не переймаються, що чогось не можуть, що щось у них виходить не ідеально або що вони чогось не вміють. Для них не проблема визнати, що чогось потрібно навчитись, десь прикласти більше зусиль, а від чогось відмовитись. Усі ці дії не викликають значного негативного емоційного сплеску.

Люди з заниженою самооцінкою часто вважають себе невмілими, негідними, поганими спеціалістами і переживають з цього приводу. Або безкінечно навчаються – стають перфекціоністами чи «вічними студентами».

Часто це властиво тим людям, від кого в дитинстві батьки вимагали гарні оцінки – так званий «синдром відмінника» [3].

Наступним чинником, який формує особистість дитини, є вчителі. На думку, О. Л. Кононко успіхи й невдачі у навчанні, оцінка вчителем результатів навчальної праці починають визначати і відношення дитини до самої себе. Оцінюючи знання, вчитель одночасно оцінює особистість, її можливості та місце серед інших. У ході освітнього процесу у дітей зростає критичність, вимогливість до себе та навколишнього світу. Для кращого формування самооцінки, учням потрібно давати можливість оцінити свою відповідь і порівняти її з відповідями інших учнів [6].

Що може зробити вчитель, щоб поліпшити самооцінку учнів:

- називати учнів на ім'я, виявляти шанобливе ставлення до кожного;
- не критикувати зовнішність учня, соціальне становище сім'ї, не принижувати гідність;
- роблячи зауваження, не зачіпати особистість учня, а висловлюватися тільки з приводу його поведінки або вчинків;
- демонструвати однакові вимоги й однакове ставлення до всіх;
- відзначати позитивні досягнення, результати роботи кожного учня і звертати на це увагу всього класу;
- уникати порівнянь успіхів одного учня з успіхами інших;
- доручати кожному виконання визначеного обов'язку в класі;
- перетворювати невдачі учнів у позитивний навчальний і життєвий досвід;
- уникати надмірної опіки, цікавитися думкою учнів та поважати її, заохочувати взаємодопомогу і взаємовиручку в класі [8,9].

Ще одним важливим чинником впливу на формування вміння оцінювати власну діяльність та діяльність інших людей є однолітки. Якщо дитина відчуває у своєму товариші партнера, між ними виникає обмін оцінками з яких розвивається здатність бачити себе з позиції іншого. Група ровесників є фактором соціалізації особистості, стимулює її до прийняття нових правил поведінки, оцінки результатів діяльності та забезпечує досвід, який має тривалий вплив на розвиток особистості.

Висновки./Conclusions. Виховання – це доброзичлива творча взаємодія вихователя і дитини. Це діалог двох партнерів, відсутність страху, розкутість, радість спілкування. Спокійне звернення до дитини, слова за охочення позитивно впливають на становлення самооцінки у дошкільника. Тільки за умов індивідуального підходу до дитини, створення навчально-розвивального середовища можна досягнути ефективних результатів. Соціальні та психологічні чинники є провідними у процесі формування самооцінки дітей у будь-якому віці, серед яких можна виокремити такі: вплив батьків, оцінювання вчителів та співпраця з однолітками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Авдеева Н. Н., Мещерякова С. Ю. Вы и младенец: у истоков общения. – М.: Педагогика, 1991. – 160 с.
2. Аркин Е. А. Ребенок в дошкольные годы / Под ред. А.В.Запорожца, В. В. Давыдова. – М.: Просвещение, 1967. – 445 с.
3. Богуш А. М. Речевая подготовка детей к школе. – К.: Рад. Школа, 1984. 175 с.
4. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія. – К.: Центр на вчальної літератури, 2007. – 391 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів, – К.: Абрис, 1997. – 416 с.
6. Кононко О. Л. Чтобы личность состоялась. – К.: Рад. Школа, 1991.-224 с.
7. Короткий психологічний словник / За ред. Проф. В. І. Войт ка. – К.: Вища школа, 1976. – С. 184 185.
8. Лоуренс А. Первин, Оливер П.Джон. Психология личности. – М.: Просвещение, 2000. – 460 с.
9. Ушинський К. Д. Избр. Педагогические сочинения. М., 1953. – Т. 1. С. 266.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПСИХОЛОГІВ ДО МАЙБУТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Василенко Тетяна Василівна
студентка

Павлюк Марія Михайлівна
доктор психол. наук, професор
Міжрегіональна академія управління персоналом
м. Київ, Україна

Вступ. Виклики, що постають перед суспільством постійно, і змінюються з плином часу, вимагають значних зусиль кожної людини – як особистих, так і професійних. Вже не виникає сумнівів, що вагомий внесок у подолання труднощів та особистісне зростання людей вносять і психологи, що працюють з окремими людьми, сім'ями та групами людей, досліджують сучасні проблеми та шляхи їх подолання, пропонують допомогу та методи, за допомогою яких можна не лише гідно пройти випробування, а й вирости порівняно з собою минулим. Саме тому потреба в хороших спеціалістах та їх навчанні постійно зростає.

Разом з тим, постає питання наскільки молоді психологи самі готові до праці, що допоможе їм адекватно використовувати знання, навички та досвід, набуті в процесі навчання, бути гнучкими в процесі роботи, в разі виникнення непередбачуваних обставин, постійно розвиватися та підвищувати свою кваліфікацію.

Мета роботи. Основа теоретичного вивчення теми полягала в аналізі поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених на готовність молодих спеціалістів-психологів до праці. Для емпіричного дослідження були обрані мотиваційний та особистісний компоненти психологічної готовності, для чого була проведена попередня оцінка готовності. За результатами дослідження буде створено та проведено соціально-психологічний тренінг з подальшою повторною діагностикою та порівнянням результатів.

Матеріали та методи. Для дослідження були використані наступні методики: «Особистісний опитувальник мотиваційної спрямованості особистості на досягнення успіху» (Г. Гекхаузен), «Діагностика соціально-перцептивних здібностей психолога. Експрес-діагностика емпатії» (І. М. Юсупов), «Оцінка комунікативних і організаторських здібностей (КОС)» (Б. А. Федоришин), «Тест вивчення загальної самооцінки» (Г. Н. Казанцева), «Тест-опитувальник особистісної зрілості» (Ю. З. Гільбух).

Результати та обговорення. Поняття готовності є предметом дослідження не лише психологів, а й педагогів навчальних закладів з підготовки даних спеціалістів. Готовність до праці є передумовою самої ефективної та творчої діяльності, стійкості, ефективності та саморегуляції в процесі роботи, а також запорукою успіху як самих спеціалістів, так і тих, хто користується результатами їх діяльності.

Є 2 основних підходи до визначення змісту та структури психологічної готовності: функціональний та особистісний.

Перший підхід трактує готовність як такий стан психологічних функцій, що забезпечує високі досягнення та результати діяльності. Це певний стан спокою та готовності до роботи: «оперативний спокій» (О. О. Ухтомський), «мобілізаційна готовність» (Ф. Ю. Генон), «передстартовий стан» (А. Ц. Пуні), тощо.

Другий підхід визначає готовність як результат підготовки до певної діяльності. Тобто, особистість має таке утворення, що включає цілий ряд компонентів (мотиваційний, оперативний, когнітивний та інші), що дають людині змогу успішно працювати (Л. А. Кандибович, Л. М. Карамушка тощо).

Крім того, є певні рівні підготовки психолога: світоглядний, професійний та особистісний (Н. Чепелева, Л. Уманець). І якщо перші 2 більшою мірою забезпечує навчальний заклад, то 3й – це справа самого спеціаліста, основа особистості якого була закладена ще в дитинстві, і протягом усього життя триває її постійне зростання і розвиток.

Розглядаючи проблему готовності студентів психологів до майбутньої

діяльності з точок зору різних науковців-дослідників, ми побачили, що кожен вміщує в це поняття різні компоненти, виокремлює певні якості, але основні з них, це мотивація, емоційно-вольові та професійно-значущі якості особистості, значний обсяг знань, умінь і навичок, стани самого спеціаліста, їх усвідомлення та керування ними. Отже, досягнення високого рівня готовності спеціаліста до професійної діяльності – це результат його особистісно-професійної підготовки.

Психологічна готовність психолога до професійної діяльності – це складний багаторівневий комплекс, що включає до себе наступні компоненти: мотиваційний (сукупність мотивів, адекватних цілям і завданням діяльності), когнітивний (сукупність знань, необхідних для діяльності), операційний (сукупність умінь та навичок практичного вирішення завдань) та особистісний (сукупність особистісних якостей, що важливі для психолога). Високий рівень розвитку цих компонентів і є показником готовності майбутнього психолога до професійної діяльності.

Мотиваційний компонент – це пусковий механізм готовності психолога до діяльності. Він підтримує активність спеціаліста, регулює її зміст і використання різних інструментів для досягнення цілей діяльності. Готовність психолога до професійної діяльності залежить від типу (адекватний, ситуативний, конформістський, компенсаторний) та рівня мотивації.

Когнітивний компонент як сукупність знань включає в себе володіння різними інструментами (діагностичними, розвивальними, формувальними, терапевтичними, консультативними та корекційними) та контрольно оцінювальний елемент. Компетентним слід бути і щодо знання своїх індивідуальних особливостей, можливостей, сильних та слабких сторін та засобів компенсації власних недоліків.

Наступний компонент, операційний, тісно пов'язаний з попереднім. Знання втілюються в уміння і навички, за допомогою яких забезпечується ефективність вирішення саме практичних задач – як клієнта, так і своїх власних.

Особистісний компонент, на відміну попередніх функціональних, включає в себе суто стійкі особистісні характеристики психолога. Більшість психологів, що вивчали дану тему, на основі різних досліджень встановили, що різниця в ефективності психолога полягає саме в якостях особистості, адже знання та досвід можна отримати, але їх ефективність обмежена, якщо не вдосконалювати особистість спеціаліста, його інтелектуальну, поведінкову, особистісну та міжособистісну сфери діяльності. Отже, психологічно готовий до праці спеціаліст-психолог – це зріла людина з різноманітним стилем особистого та професійного життя.

Також дуже важливими показниками готовності є професійна придатність (фізичний та психологічний стан, інтелект, особистісна регуляція та мотиваційна витривалість), сформованість професійної позиції та адекватна самооцінка. Невід'ємною частиною цього є прояв глибокого інтересу до людей, терпимість у спілкуванні, чутливість до поведінки та повага до прав інших людей, здатність викликати їх довіру, емоційна стабільність та об'єктивність, чуйність, емпатія, допитливість та відсутність власних серйозних проблем.

Для можливості оцінки кількісних та якісних показників особливостей особистісної готовності було обрано вищевказані методики для визначення мотиваційного та особистісного компонентів. Дослідження були проведені серед студентів МАУП (усього 36 осіб, які були поділені на експериментальну та контрольну групи).

Результати досліджень показали, що:

1. 46% опитуваних проявили середній та низький рівень мотиваційної направленості на досягнення успіху, а 54% – високий та дуже високий. (Крайні значення дуже високий та дуже низький рівень проявили по 1 студенту з кожної з груп – експериментальної та контрольної).

2. Більше половини опитуваних проявили адекватний рівень самооцінки (53% експериментальної та 57% контрольної групи), решта неадекватну (близько 10% занижену і решта завищену).

3. Понад 45% мають високий рівень емпатії (адекватні прояви

співпереживання). Значна частина опитуваних (близько 40%) проявила дуже високий рівень емпатії (що показує деформацію «Я-концепції» та низький рівень задоволення потреб). Ще до 15% – середній рівень. Нижче середнього рівня у студентів-психологів не виявлено.

4. Більшість опитуваних має розвинені комунікативні та організаторські здібності, лише кілька студентів – низький рівень.

5. У всіх досліджуваних задовільний рівень особистісної зрілості, а високого та дуже високого не виявлено.

Висновки. Таким чином, корекційну роботу слід направити на підвищення мотивації до прагнення успіху, формування адекватної самооцінки, навичок самовдосконалення та самопізнання, активного слухання, відповідальності та саморегуляції. Також в процесі роботи буде надано допомогу кожному членові групи, щоб зрозуміти власний стан і розібратися в проблематиці, відчути свій потенціал.

Завдання тренінгу для досягнення вищевказаної мети:

1. Активізація потреб у пізнанні себе, цікавості до себе та навичок самопізнання.
2. Формування ціннісного ставлення до власних переживань.
3. Розвиток мотивації до успіху, самовдосконалення, саморегуляції, відповідальності.
4. Формування адекватної самооцінки.
5. Розвиток організаційних та комунікативних навичок.
6. Розвиток навиків рефлексії, емпатії та активного слухання.
7. Зниження емоційного напруження та внутрішньособистісних суперечностей.

Слід також зазначити, що проведене дослідження не розглядає усіх аспектів досліджуваної проблеми.

Надалі увагу слід приділити наступним питанням: поглиблене і деталізоване вивчення інших аспектів мотиваційного та особистісного компонентів, розгорнутий аналіз та подальше вивчення когнітивного і

операційного компонентів та розробка аналогічної програми для корекції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛІ

1. Анастаси А., Урбина С. Психологическое тестирование. – СПб.: Питер, 1999.– 487 с.
2. Дружиніна І. А. Психологічні чинники розвитку професійної ідентичності майбутніх практичних психологів : автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2009. 250с.
3. Карамушка Л. М. Психологія управління: Навч. посіб. К.: Міленіум, 2003. 344с.
4. Кльоц Л. А. Психологічні особливості розвитку професійної самосвідомості практичного психолога // Практична психологія та соціальна робота, 2009. - №9. с. 70-74.
5. Наумчик Ніна Василівна. Емоції та поведінкові складові в системі особистісних характеристик майбутніх психологів: дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Інститут психології АПН України. К., 2005. 206с.
6. Реан А. А. Психология и психодиагностика личности. Теория, методы исследования, практикум. СПб.: Прайм – Евро знак, 2006. 255с.
7. Шандрук С., Чаплак Я., Чаплак М. Професійне самовизначення майбутніх практичних психологів // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. Чернівці: Рута, 2004. Вип. 221. С. 156-163.
8. Шандрук С. К. Застосування особистісних підходів у процесі формування професійно-значущих якостей майбутніх психологів / Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. Чернівці: Рута, 2003. Вип. 209. С. 189-199.

**ПРОБЛЕМАТИКА ГАРМОНІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ З РФ**

Заєць Олеся Олегівна,
магістр
Університет імені Альфреда Нобеля
м. Дніпро, Україна

Вступ. Збройна агресія рф проти України внесла свої негативні психічні та психологічні корективи не тільки у діючий суспільно-політичний лад нашої держави, а й атмосферу гармонійного добробуту й взаємодію членів кожної української родини між собою й між батьками та дітьми. Зазначимо, що особливо уразливою категорією осіб, які ментально постраждали чи можуть отримати невиправну психологічну травму внаслідок систематичного ведення державою-агресором систематичних та підступних бойових дій проти громадян України, можна вважати дітей молодшого шкільного віку. Це пояснюється тим, що саме в цей період, під час завершення умовного етапу дитинства, у молодшого школяра відбувається прийняття, усвідомлення та формування своєї внутрішньої позиції, глобальна соціалізація, інтелектуалізація психічних процесів, зміна базової психічної установки до психічно-вольової. Враховуючи викладене, важливими є прикладення батьками певних зусиль задля забезпечення психологічної підтримки дитини-школяра та збереження внутрішнього світу дитини від травматичного впливу бойових дій.

Мета. Комплексне дослідження існуючої наукової і практичної бази в контексті вивчення особливостей забезпечення гармонійної взаємодії та налагодження сприятливого психологічного клімату в родинах, в яких наявні діти молодшого шкільного віку, в умовах війни, уніфікація існуючих практичних порад батькам дітей даної вікової категорії задля вироблення моделі щасливої родини.

Методи. Наукова обґрунтованість, достовірність та практична цінність

результатів даного дослідження забезпечена поєднанням системного, проблемного, структурно-функціонального методологічних підходів, а також низки загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Застосування загальнонаукових методів (логічних прийомів) аналізу та синтезу полягало в тому, що дослідником було детально проаналізовано як окремі явища особливості психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку; логіко-семантичний метод використовувався задля комплексного розкриття понятійно-категоріального апарату психології в аспектах розкриття понять «молодший школяр», «вікова психологія», «психологічна взаємодія батьків та дітей».

Результати та обговорення. Проблематикою психолого-психологічного аспекту формування та становлення внутрішнього світу дітей молодшого шкільного віку цікавилися такі українські вчені, як: М. В. Артюшина, Г. Бреслав, О. Г. Видра, Т. В. Дуткевич, Л. В. Долинська, В. Киричок, О. О. Максимова, Ю. О. Приходько, Р. В. Павелків, Т. Репіна, О. В. Скрипченко, О. О. Смірнова. Безпосередньо практичні поради щодо допомоги дітям, їхнім батькам стосовно зниження рівня стресу дітей шкільного віку в умовах війни у наочному вигляді розроблялися Дитячою точкою «Спільно» від ЮНІСЕФ, Міністерством освіти і науки України, освітнім центром Верховної Ради України, практикуючими дитячими психологами, що здійснюють індивідуальну практику.

Перш за все зазначимо, що під час налагодження психологічної взаємодії із дитиною молодшого шкільного віку необхідно обов'язково враховувати певні ментальні та фізичні властивості й закономірності її розвитку, зокрема, на думку М. В. Артюшиної, це «суперечності між інтелектуальними можливостями дитини і специфічними «дошкільними» способами їх задоволення, а також те, що у цьому віці дитина прагне самоствердження в таких видах діяльності, які суспільно оцінюються і охоплюють сфери життя, які раніше були недоступними для дитини» [1]. Враховуючи наведене, батькам необхідно враховувати не тільки анатоміко-фізіологічні особливості дітей

молодшого шкільного віку, але й особливості психічних станів, що характерні для певної вікової групи школярів, проявляти повагу та належну увагу до внутрішнього світу власної дитини, сприяти формуванню їхньої самоідентифікації, без зайвого тиску допомагати долати складнощі під час спілкування з однолітками та соціалізації, бути для власної дитини другом та наставником у стресових ситуаціях. Зокрема, важливим та складним з точки зору педагогіки та вікової психології є так звана «криза семи років», яку обов'язково проходить кожна дитина у період становлення власного «Я». Це певне випробування й для батьків, адже у цей час між дорослими (батьками, педагогами) та дітьми 6-7 років зазвичай виникає атмосфера певної психологічної напруги через надмірне проявлення дитиною своїх особистісних якостей у гіпертрофованій формі, яке сприймається більшістю батьків як прояв негативних якостей характеру дитини, надмірної вередливості, психічної нестабільності, гіперактивності або як агресія. Через це всім батькам школярів 6-7 років необхідно пам'ятати, що саме в цей період народжується соціальне «Я» дитини, а також, на думку О. Г. Видри, виникає новий рівень самосвідомості, тобто внутрішня позиція, з'являється ставлення до самого себе, формуються цінності та морально-етичні норми, а також змінюється структура поведінкового аспекту: з'являється раціональна та емоційна оцінка результатів власної діяльності [2]. Вищенаведені особливості психічного становлення дитини молодшого шкільного віку, особливо якщо цей вік дитини припадає на період повномасштабної війни, повинні бути належним чином враховані батьками, які мимоволі поєднують у собі соціальні ролі батька або матері, педагога, друга, наставника.

Підкреслимо, що О. О. Максимова у чисельних наукових роботах слушно зазначає про доцільність застосування як педагогами, так і батьками під час взаємодії з дітьми молодшого шкільного віку особистісно орієнтованого підходу, який передбачає «якнайповніше розкриття і розвиток цілісної сукупності якостей особистості дитини, її здібностей, задатків, талантів з урахуванням потенційних можливостей; стимулювання позитивних морально

етичних якостей; повагу і любов до дитини, розуміння її унікальності, її потреб та мотивів поведінки; створення довірливих стосунків з учнем або власною дитиною даної вікової категорії, сприятливого психологічного клімату» [3; 38].

Зазначимо, що, окрім безпосередньо практичних порад батькам дітей молодшого шкільного віку, що носять психологічний характер та сприяють ментальному збереженню дитини від хронічного стресу, страху, емоційного перенапруження, жаху та інших нездорових станів, викликаних війною, існують ще поради загального (побутового) характеру. Такі поради дозволять сформувати базис для нормалізації психологічного фону всередині родини та забезпечити звичний процес життєдіяльності дитини та вселити в неї впевненість у тому, що життя триває. Адже, щоб допомагати своїм близьким залишатися в достатньому емоційному ресурсі, накопичувати та підтримувати життєву енергію, як батькам, так і дітям (особливо молодшого шкільного віку) необхідно, перш за все: достатньо спати, підтримувати водний баланс, не переставати мріяти й планувати, що можна зробити після війни, частіше обіймаючи власну дитину, підтримуємо близьких словами «Я тебе люблю».

По-друге, батькам необхідно пам'ятати, що типовою реакцією дитини молодшого шкільного віку на постійні бойові дії та деструктивну атмосферу довготривалої війни є тривога, яка характерна і для батьків, і для дітей. Таким чином, тривала ситуація невизначеності переростає у нав'язливий тривожний стан, що порушує функціонування, здатність до усвідомлення та оцінювання реальності, наслідком якої є зниження загальної якості життя. З огляду на це, емоційна турбота про дітей є важливою, адже діти відчують занепокоєння дорослих і починають сприймати ситуацію невизначеності як хронічну болючу загрозу, з якою дорослі не можуть впоратися. Почуття тривоги сигналізує дитині молодшого шкільного віку про потребу усвідомлення небезпеки і необхідність змін зовнішніх обставин або адаптацію під діючі реалії свого звичного життя, зокрема процесу навчання. Найголовнішим у цій ситуації є свідоме підтримання батьками самих себе у стабільному емоційному стані, адже це – основа стабільного стану їхніх дітей [5].

Дуже слушною порадою за даних обставин для батьків дітей молодшого шкільного віку є те, щоб вони не знецінювали переживання та емоції негативного окрасу власної дитини. Так, якщо дитина переживає чи відчуває злість через те, що відбувається навколо, слова «не переживай» чи «тобі не варто злитись» не заспокоюють дитину. Варто сказати: «Я бачу / мені здається, що ти налякана / злишся». Дитина буде розуміти, що вона не залишилась сам на сам зі своїми переживаннями. У якості підтримки не варто давати обіцянок, які не залежать від вас: «все буде добре», «нічого не станеться», натомість скажіть: «що б не сталося, головне – ми одне в одного є». Якщо діти грають чи малюють «війну» – не треба забороняти цього. Також, у часи невизначеності важливо відтворювати послідовність дня – це надасть відчуття контролю над власним життям.

Окрім наведеного, під час завершення розмови про важливі речі, необхідно оцінювати та моніторити емоційний стан та рівень фізичного реагування дитини: спостерігати за мовою тіла, оцінювати рівень занепокоєння, завершувати на позитивному, створювати спільні традиції дня та його завершення (обійматися, молитися, пити чай або ж співати) [4; 36-38].

Враховуючи вищевикладене, варто також наголосити на необхідності для всіх без виключення батьків школярів піклуватися про власне ментальне здоров'я та про збереження сприятливого емоційного фону всередині родини в умовах війни.

Висновки. Підсумовуючи наукові концепції вікової психології та розроблені практичні рекомендації щодо гармонійної взаємодії батьків та дітей (особливо молодшого шкільного віку) в умовах повномасштабної війни, слід зазначити про відсутність уніфікованого поведінкового підходу та універсальної моделі поведінки батьків по відношенню до дітей певної вікової категорії.

Це пояснюється індивідуальною реакцією на стресові ситуації у кожній дитини, особливостями її характеру, типом темпераменту, однак деякі поради наукового чи прикладного характеру для подолання панічного страху війни у

дитини та певний алгоритм поведінки батька чи матері по відношенню до дитини можуть бути імплементовані в атмосферу співжиття всередині родини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артюшина М. В., Журавська Л. М., Колесніченко Л. А, Котикова О. М., Радченко М. І., Романова Г. М. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч. посіб. Київ: ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», 2008. 329 с. URL: <https://posibniki.com.ua/catalog-psihologiya-diyalnosti-ta-navchalniy-menedzhment---artyushina-m-v>
2. Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 112 с. URL: https://pidru4niki.com/1584072022863/psihologiya/vikova_ta_pedagogichna_psihologiya
3. Максимова О. О. Особливості становлення взаємин молодших школярів (психолого-педагогічний аспект). Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя). 2014. № 5. С.38 – 43. URL:<http://eprints.zu.edu.ua/19368/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%82%D1%8F3.pdf>
4. Поради батькам під час війни: практичні поради. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/media/18131/file.pdf> (дата звернення: 19.11.2022).
5. Якщо не полишає тривога перед невідомістю: як підтримати себе та дитину. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/if-anxiety-of-the-unknown-does-not-leave> (дата звернення: 19.11.2022).

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ОСОБИСТІСНО-ЦЕНТРОВАНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ СУЧАСНОГО СТУДЕНСТВА

Кічук Антоніна,
доктор психологічних наук, доцент,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
м. Ізмаїл, Україна

У ракурсі проблематики психології дорослішання особистості, зокрема, зрілого юнацького вікового періоду, підвищений дослідницький інтерес здебільшого сфокусовано, з одного боку, на особистісних новоутвореннях, пов'язаних із професійним вибором та прийняттям життєвих рішень (Barcer E., Guilmentte M., Саннікова О., Сергієнко О., Пелюстка М. та ін.), з іншого – на психологічних механізмах функціонування системи особистісних смислів у навчально-професійній діяльності (Jazaieri H., Cross J., Міщенко Л., Русіна Н., Славська О. та ін.). Вчені єдині у визнанні, що сучасній студентській молоді бракує «наближення до соціальної гармонії» (Савчин М.), а стиль студентського життя нерідко є несумісним із турботою особистості про власне здоров'я (Lessard F.); за вітчизняних реалій військового стану відчутного загострення набула проблема стресостійкості як параметра психоемоційного здоров'я на основі переживань інтенсивного почуття тривоги через COVID-19 та постійно зростаючого в цілому у студентській спільноті інформаційного тиску [5]. Відтак, із сучасних реалій пов'язаних із посилення травмуючих ситуацій життєдіяльності здобувачів вищої освіти, актуальності набуває увесь спектр проблемних питань підвищують вагу стресостійкості як особистісно професійної властивості.

Вивчення й узагальнення наукових джерел засвідчують про те, що вже склались психологічні уявлення про стресове і постстресове реагування [3]; базове поняття «травма» дослідники здебільшого трактують як «нормальну реакцію на ненормальні обставини» [4, с.30]. І вчені, і практики єдині у

визнанні, що при травмуючих життєвих ситуаціях людина здебільшого фокусує увагу на відповідних стадіях травми – шок, гнів, депресія, сцілення. Якщо йдеться про здобувачів, які набувають у вищій школі професії типу «людина-людина», то накопичено досить ємний та психологічно обґрунтований інструментарій, опанування якого майбутнім фахівцем сприятиме розвитку його професійної компетентності щодо набуття як власної стресостійкості, так і здатності до психологічного супроводу її розвитку в учасників, котрі перебувають у його професійному просторі [2]. Натомість зберігає свою актуальність питання про науковий статус поняття «стресостійкість», співвідношення такої особистісної властивості із іншими її психологічними характеристиками (накшталт психоемоційне здоров'я); потребують і удосконалення психологічні інструменти, спрямовані на практичне забезпечення у вищій школі психологічного супроводу саме як системи розвитку стресостійкості студентів.

При цьому, на наше переконання, принципово важливим є забезпечення особистісно-центрованого характеру процесу психологічного супроводу стресостійкості студентів в умовах закладу вищої освіти. Зваживши на це у проведеному нами дослідженні дослідницьку увагу було сфокусовано на контекстності саме психоемоційного здоров'я особистості, де одним із показників і розглядалась стресостійкість як особистісна властивість. Так, На основі аналізу наукової літератури встановлено доцільність розгляду психоемоційного здоров'я як видового щодо понять «психічне здоров'я», «психологічне здоров'я», «емоційне здоров'я». Психоемоційне здоров'я особистості зрілого юнацького віку нами розумілось як інтегративна особистісна властивість, котра становить основу успішної життєдіяльності через розвиток самосуб'єктної активності, спрямованої на вироблення наближеного до гармонійного стилю саморегуляції та яка забезпечує здатність студента розпізнавати і контролювати власні емоції, ідентифікувати й адекватно оцінювати психоемоційний стан оточуючих та впливати на нього.

У контексті програми емпіричного дослідження нами використано

комплекс загально визнаних ученими надійними і валідними психодіагностичних методик (діагностики емоційної зрілості О. Я. Чебикіна, тестування життєстійкості за С. Мадді та ін.). Це дозволило встановити значущі кореляційні зв'язки між стресостійкістю та психоемоційним здоров'ям студентів, а також визначитися у параметрах психологічного супроводу у цьому відношенні. Вчені, які досліджують найсуттєвіші аспекти (розвивальний, профілактичний, кризовий, лікувальний) супроводу, здебільшого єдині у визнанні важливості при цьому вираженого вибору підходу. Адже, як підкреслює Л. К. Велитченко, сама суть поняття «підхід» – вже «апріорна думка про сутність явища, що вивчається, логічний суб'єкт і логічний предикат якого утворюють вихідну посилку в теоретико-емпіричному аналізі»; отож правомірним розглядати родовим поняттям до поняття «психологічний супровід» – педагогічну взаємодію через розуміння основою саме інтерактивного підходу [1, с. 55].

Спираючись на зазначене, психологічний супровід досліджуваного нами процесу був спрямований на систематизацію зовнішніх факторів, котрі врегульовують відповідну поведінку студентів (тобто цінностей), а також чинників, які визначають означений процес (тобто ціннісні орієнтації, система особистісних смислів, мотивація зміцнення особистістю психоемоційного здоров'я). Бралось до уваги, що «одиницею» поведінки є вчинок, а його виявом дії особистості.

Враховувались і вимоги до конструктивного психокорекційного процесу, з-поміж яких – системність розвитку стресостійкості, а також результативність певних методів, зокрема, навчання емоційній саморегуляції. До прикладу, завдання («Скориставшись алгоритмом позбавлення певної емоції (а саме: «увійти в цю емоцію»; відтворити її у вигляді асоціацій; змінити параметри вихідної емоції (накшталт «погане на приємне»), спробуйте вголос «проговорити» її руйнівний характер у діалозі зі співрозмовником»; «Пригадайте навчально-професійні ситуації, які викликали у вас сильні емоції. Опишіть їх студенту, якому ви довіряєте.

Доберіть ефективне висловлювання-опис; спробуйте в ньому надати психологічне пояснення проаналізованого емоційного стану, зберігаючи контекст позитивного ставлення до себе»), вправи («Оволодіння прийомами подолання стану тривожності «переорієнтація» симптомів тривоги, «налаштування» на визначений емоційний стан; «виконання ролі»; «лист до об'єкта, що викликає тривогу чи страх»; «переформулювання задачі» та ін.), виконання індивідуально-творчого завдання (до прикладу, «обґрунтування вибору тактики розв'язання конфлікту») тощо. Запроваджена модель психологічного супроводу стресостійкості студентів засвідчило про таке: усвідомлення свого психоемоційного здоров'я сприяє наявності почуття власної гідності як потреби, котра спонукає до збагачення позитивних просоціальних емоцій складника психологічного здоров'я; стійкий прояв у процесі навчально професійної діяльності і спілкування ознак таких способів копінгу, як планомірне рішення, вплив на ситуацію за допомогою соціального оточення, позитивна переоцінка (зниження емоцій, зміна ставлення до ситуації і себе, контроль емоцій, прийняття відповідальності і провини); виявлення у зовнішній поведінці характеристик, котрі свідчать про меншу інтенсивність перебігу емоційних реакцій, домінування позитивних емоцій над негативними. Запропонована і апробована модель засвідчила, що чим вищим є рівень психоемоційного здоров'я здобувача вищої освіти, тим більш помітною є суб'єктна активність у напрямках його зміцнення за рахунок функцій адаптації та стресозахисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Велитченко Л. К. Педагогічна взаємодія як аналогова модель психологічного супроводу. *Теорія і практика сучасної психології*, 2012. Вип. 4. С.55-59.
2. Клянець О. Розв'язати конфлікти на роботі допоможе ненасильницьке спілкування. *Практикум управління закладів освіти*, 2002. №2. С.53-59.
3. Порджес С. Поливагальная теория. Нейрофизиологические основы

емоцій, привязанностей, общения и саморегуляции [пер. с англ.]. Киев: Мульти
Метод. 2020. 464с.

4. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: Навч.пос. для
студентів ВНЗ. Київ: Персонал, 2017. 160с.

5. Чебикін О. Я. Дослідження взаємозв'язку психоемоційного здоров'я з
даними життєдіяльності молоді. *Наука і освіта*. 2022. №1. С. 22-29.

ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ САМООЦІНКИ НА РІВЕНЬ ТРИВОЖНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мартинова Ганна Андріївна,

студентка

Східноукраїнський національний університет

ім. В. Даля

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Вирішення проблеми взаємозв'язку самооцінки та тривожності пов'язане з тією роллю, яку самооцінка грає у розвитку особистості. Проблема взаємозв'язку самооцінки з іншими рисами особистості недостатньо вивчена у психології, тому вивчення взаємозв'язку самооцінки та рівня тривожності є актуальним.

У студентському віці внутрішні конфлікти, які мають самооцінний характер, є основною причиною занепокоєння. Загалом проблему недостатньої самооцінки студентів та проблему підвищеної тривожності можна сформулювати як проблему вивчення механізмів психологічної перебудови та закономірностей впливу психічних станів на навчання, виховання та розвиток особистості. Високий рівень тривожності є деструктивною рисою особистості і негативно впливає на життя людини, знижує рівень розумової працездатності, викликає невпевненість у собі, є умовою формування негативного статусу особистості конфліктних відносин, створює передумови агресивної поведінки. Вивчення самооцінки треба розглядати як пошук шляхів виникнення та подолання тривожності.

Люди, які мають високу тривожність, відносяться до «групи ризику» з неврозів та психосоматичних захворювань. Тривога може стимулювати активність, а може бути стомлюючою, через що виникає відчуття безпорадності, невпевненості в собі, безсилля перед зовнішніми факторами. Вирішення проблеми оптимізації тривожності – одне з актуальних завдань психології, оскільки вирішення низки важливих практичних завдань залежить

від своєчасного розпізнавання стану тривожності.

Мета роботи. / Aim. теоретично обґрунтувати психологічні особливості впливу самооцінки на рівень тривожності у здобувачів вищої освіти.

Матеріали та методи./Materials and methods. теоретичні: аналіз наукової психологічної літератури; емпіричні: бесіда, спостереження, констатувальний експеримент, тестування; методика діагностики самооцінки Ч. Д. Спілбергера; Л. Ханіна оцінка ситуаційної та особистісної тривожності.

Результати та обговорення./Results and discussion. Для визначення самооцінки рівня тривожності в даний момент (реактивна тривожність, як стан) та особистісної тривожності (як стійка характеристика людини). Нижче представлені отримані результати за методикою (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Результати дослідження за методикою суб'єктивної оцінки ситуаційної та особистісної тривожності Ч. Д. Спілбергера (адаптація Ю. Л. Ханіна

№		Рівень ситуативної тривожності	Рівень особистісної тривожності
1	Респондент 1	Середній	Високий
2	Респондент 2	Високий	Середній
3	Респондент 3	Високий	Середній

Дослідження оцінки рівня особистісної тривожності, отриманої в ході тестування респондентів наочно зображено на діаграмі (див. рис. 2.1).

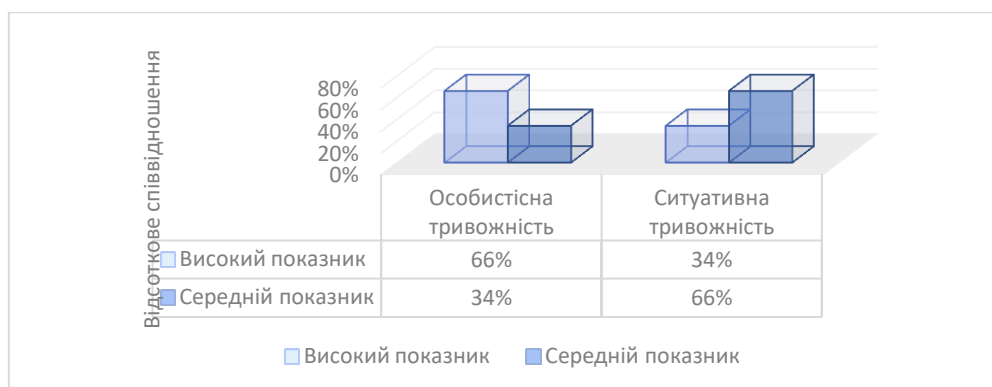

Рис. 2.1. Діаграма розподілу результатів за методикою діагностики самооцінки рівня тривожності

За результатами дослідження можна зробити висновки:

- високий рівень особистісної тривожності показав один респондент (34%) випробуваних, тобто у цих студентів може спостерігатися невротичний конфлікт, який за певних несприятливих умов може стати причиною емоційних зривів або навіть психосоматичних захворювань. Ці студенти характеризуються стійкою схильністю сприймати велике коло ситуацій як загрозові, реагуючи станом тривоги;
- середній рівень особистісної тривожності у 2 (66%) респондентів-ці студенти характеризуються помірністю у прояві тривожності, адекватним сприйняттям навколишньої дійсності;

Висновки./Conclusions.

Тривога і тривожність – нетотожні поняття. І тривога, і тривожність можуть виявлятися у поведінці людини різних рівнях людської організації. Тривожність має безліч різних форм і різновидів, і навіть до підліткового віку є лише функцією тривоги і пізніше формується як стійка особистісна характеристика.

Тривога, як і тривожність, може чинити на людину як мобілізуючий, так і дезорганізуючий ефект, через що і позиції щодо даного феномену в сучасній психології дуже неоднозначні.

Узагальнюючи погляди вчених можна зробити припущення, що тривога це невизначене передчуття, вона неконкретна, «невловима», «безпредметна», може бути результатом неправильних навиків спілкування; особливі властивості тривоги – почуття невпевненості і безпорадності перед обличчям небезпеки.

Самооцінка – це ядро особистості. Вона, будучи регулятором поведінки та дій, грає дуже важливу роль у житті будь-якої людини. Саме самооцінка визначає те, чи буде індивід, перебуває у стані гармонії, як із собою, так і з навколишнім світом. А також те, наскільки вдало він зможе вибудувати взаємини з іншими.

Рівень тривожності може підвищуватися при неприйнятті себе, нелюбові

себе, нерозумінні себе з якимось – певним параметрам самооцінки, у разі можна говорити також про нестійкість самооцінки.

Стійкість самооцінки допомагає прийняти та зрозуміти себе, надає впевненості та сили. Тривожність також може бути сильною, коли реальна та ідеальна самооцінка мають велику розбіжність. Це відбувається у разі завищених вимог до себе, бажання досягти більшого, ніж здатний, або у разі спотвореного уявлення про себе.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ТА ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТІВ В ОРГАНІЗАЦІЯХ

Павлюк Марія Михайлівна
доктор психол. наук, професор
Василенко Андрій Сергійович
студент

Міжрегіональна академія управління персоналом
м. Київ, Україна

Вступ. Сьогодні нікому не треба доводити, що проблематика, пов'язана з вивченням конфліктів, має право на існування. До проблем виникнення і ефективного вирішення конфліктів, проведення переговорів і пошуку згоди виявляють величезний інтерес не тільки професійні психологи і соціологи, але й політики, керівники, педагоги, соціальні працівники, словом всі ті, хто в своїй практичній діяльності пов'язаний з проблемами взаємодії людей.

На жаль, цей все зростаючий інтерес неабиякою мірою пов'язаний і з зростанням напруженості в різних сферах соціальної взаємодії, з гострою необхідністю і різних суспільних структур, і окремих людей в практичній допомозі у вирішенні конфліктів. Вся практична психологія зі її різнобічними сучасними формами роботи, так або інакше, пов'язана з проблемами психологічних труднощів людини, у тому числі тих, що пов'язані з переживанням конфліктів.

Мета роботи. Основа емпіричного дослідження полягала у з'ясуванні специфіки конфліктів у організації сфери послуг, виявленні особливостей їх виникнення, дослідженні рівня використання конфліктної поведінки, виявленні факторів ризику та перспектив саморозвитку працівників комерційної організації.

Матеріали та методи. Для дослідження проявів агресивності та ворожості реакції на події, які вважаються загрозливими нами була обрана

методикаї А. Басса і А.Дарки. Використання Фрайбурзького особистісного опитувальника (модифікована форма В) дозволила нам діагностувати важливі якості особистості, які стосуються способів поведінки, емоційних станів, орієнтацій, ставлення до життєвих труднощів.

Результати та обговорення. Конфлікт як соціальної явище вперше був сформульований у роботі Адамаї Сміта "Дослідження про природу й причини багатства народів" [4, с. 37].

У ній булаї висловлена думка, що в основі конфлікту лежить розподіл суспільства на класи й економічне суперництво.

А. Я. Анцупов і А. І. Шипілов пропонують наступне визначення: «Під конфліктом розуміється найбільш гострий спосіб розв'язання значимих протиріч, що виникають у процесі взаємодії, яка полягає в протидії суб'єктів конфлікту, що й звичайно супроводжується негативними емоціями» [1, с. 8]. Якщої є в наявності протидія, але відсутні негативні почуття або навпаки, негативні емоції переживаються, але немає протидії, то такі ситуації вважаються передконфліктними.

Єдина природа конфліктівї різного рівня передбачає наявність спільних атрибутивних ознак явища, що дають можливість дати його якісній специфіку. Аналіз існуючих визначень, описів при всій відмінності підходів дозволяє виділити в якості інваріантнихї наступні ознаки конфлікту:

1. Наявність протиріччя (часто вказується на несумісність) в цілях, інтересах, мотивах і т.п.;
2. Репрезентація даного протиріччя у свідомості чи усвідомлення наявності протиріччя, несумісність цілей, інтересів;
3. Активність (у вигляді відповідних дій, «боротьби»), спрямована на подолання цього протиріччя [4, с. 8].

Наї сьогоднішній день основні зміни в парадигмі дослідження конфліктів, що зробили вплив на відношення дої конфліктів і практику роботи з ними, можуть бути сформульовані в декількох простих тезах:

1. Конфлікт — це розповсюджена риса соціальних систем, він неминучий і невідворотний, а тому повинен розглядатися як природній фрагмент людського життя. Конфлікт, повинен бути прийнятий як одна з форм нормальної людської взаємодії.

2. Конфлікт не завжди й не обов'язково приводить до руйнувань. Напроти, це один з головних процесів, який служить збереженню цілого. За певних умов навіть відкриті конфлікти можуть сприяти збереженню життєздатності й стійкості соціального цілого. Сучасне розуміння конфліктів допускає, що конфлікт - це необов'язково погано.

3. Конфлікт містить у собі потенційні позитивні можливості. Загальна ідея позитивного ефекту конфліктів зводиться до наступного: «Продуктивність конфронтації виникає з того факту, що конфлікт веде до зміни, зміна веде до адаптації, адаптація веде до виживання» [3, с. 63].

Причини виникнення конфліктних ситуацій в організації можуть бути досить різноманітні. До них відносяться:

1. Недоліки в організації виробничих процесів, несприятливі умови праці, недосконалість форм його стимуляції.

2. Неправильні дії керівника через відсутність у нього досвіду (невміння розподілити завдання, неправильне використання системи стимулювання праці, не вміння зрозуміти психологію підлеглого).

3. Недоліки стилю роботи й неправильна поведінка керівника, зіткнення зі стереотипами, що утворилися у свідомості підлеглих під впливом стилю роботи колишніх керівників.

4. Неправильні дії керівників у суб'єктивному сприйнятті підлеглих.

5. Несумісність стилю керування й стилю підпорядкування.

6. Розбіжність думок працівників в оцінці явищ виробничого життя.

7. Порушення внутрігрупових норм поведінки, розпад колективу на різні угруповання, виникнення розбіжностей між різними категоріями працівників.

8. Протиріччя інтересів людей, їх функцій у трудовій діяльності.

9. Несумісність у силу особистісних, соціально-демографічних (стать,

вікі, соціальне походження) відмінностей). Особистісні конфлікти частішають в колективах, однорідних за статтю, вони в результаті торкаються ділової сфери відносин співробітників і переростають у ділові конфлікти, не сприяючи розвитку трудового колективу.

10. Особистісні характеристики окремих людей – специфічні особливості поведінки, відношення до праці й колективу, риси характеру.

Найбільш характерними ознаками конфліктних ситуацій в організаціях можуть бути: приниження гідності особистості в офіційній і неофіційній обстановці; ухилення від виконання вказівок, розпоряджень безпосередніх керівників; негативні висловлювання на адресу члена колективу, словесні або фізичні образи; замкнутість, байдужість, самотаї, пригніченість окремих працівників.

Результати дослідження проявів агресивності та ворожості реакції на події експериментальної та контрольної групи представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати дослідження проявів агресивності та ворожості констатувального дослідження

Показник	Рівень оцінювання досліджувальних експериментальної та контрольної груп					
	Низький		Середній		Високий	
	Експер.	Контр.	Експер.	Контр.	Експер.	Контр.
Індекс ворожості	6%	20%	31%	60%	63%	20%
Індекс агресії	37%	75%	13%	19%	50%	6%

В ході діагностики по методиці Басса-Даркі було встановлено:

1. В групі досліджуваних працівники експериментальної групи з низьким рівнем ворожості становлять 6% (1 особа), з середнім 31% (5 осіб), а високий рівень ворожості мають 63% (10 осіб). Показники контрольної групи з низьким рівнем ворожості становлять 20% (3 особи), з середнім 60% (9 осіб) та

високий рівень ворожості має тільки 6% (1 особа). Різниця між високим показником ворожості співробітників експериментальної групи від контрольної склала 43% (7 осіб).

2. В групі досліджуваних працівники експериментальної групи з низьким рівнем агресивності становлять 37% (6 осіб), з середнім 13% (2 особи), а високий рівень агресивності мають 50% (8 осіб). Показники контрольної групи з низьким рівнем агресивності становлять 75% (12 осіб), з середнім 19% (3 особи) та високий рівень ворожості має лише тільки 6% (1 особа).

Такі високі показники ворожості та агресивності у експериментальної групи, свідчить про недовіру та обережність стосовно інших людей, базуючись на упередженні, що оточуючі прагнуть завдати шкоди. Наявність заздрощів та ненависті до оточуючих, зумовлені почуттям розчарування, гніву на весь світ за дійсні чи вигадані страждання.

Також цеї може слугувати передумовою виникнення та реалізації деструктивних дій. Перевага домінування середнього показника ворожості та низького показника агресивності у контрольній групі, свідчить про згуртованість групи, об'єднання їх на основі усвідомлення спільності інтересів та цілей, а також про стабільний соціально-психологічний клімат у підрозділу розвитку відносин з клієнтами.

Згідно даних анкетування конфлікти мають негативний вплив на співробітників підрозділу супроводу клієнтів, щої тягне за собою скутість, зниження самооцінки, дратування, а іноді призводять до сказу. При виникненні конфліктів більшість співробітників змагаються, або ніяк не виходять з конфліктних ситуацій, конфлікт триває, алеї менш енергійно, але також вдається і домовитися, коли вщухають емоції. Невирішені конфлікти є небезпечними, тому що впливають на підсвідомість і проявляються в наростанні опіру в самих різних областяхі, аж до захворювань.

Висновки. Таким чином головною метою психокорекційної програми є: подолання непродуктивних емоційних станів, а саме корекція психологічних особливостей співробітників організації сфери послуг та розвиток

психологічної готовності до адекватного емоційного реагування у конфліктах, також формування об'єктивної оцінки світу, стратегії поведінки у конфліктах таї комунікативних навичок для гармонійних відносин з оточуючими.

Завдання психокорекційної роботи:

1. Знайомство з особливостями формування типів людської особистості;
2. Знайомство співробітників з особливостями конфліктів, з факторами, що впливають на виникнення конфліктів.
3. Усвідомлення важливості прийняття свого Я та Я інших людей з усіма перевагами таї недоліками; розвиток здатності до самоаналізу та аналізу очікувань інших стосовно себе.
4. Осмислення власної системи цінностей і того, як це регулює життяї.
5. Набуття досвіду подолання внутрішніх та зовнішніх конфліктів.
6. Відчуття часової перспективи і опанування навичками самопроектування майбутнього.
7. Зниження рівня агресивності; емоційної напруги, тривожості;
8. Навчання ефективним способам спілкування;
9. Корекція особистісної, емоційної сфери співробітника;
10. Корекція поведінки за допомогою рольових ігор;
11. Формування у співробітників моральних уявлень;

Крім того, охорона праці в організаціях потребує правового, соціально-економічного та психологічного забезпечення. Прогресивні організації на сьогодні вирішують питання про необхідність створення спеціальних служб з управління охороною праці, відповідальність за які покладається відповідно на керівництво та адміністративний персонал, що у свою чергу сприятиме попередженню травматизму та безпечності праці в організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Проблема конфликта: аналитический обзор, междисциплинарный библиографический указатель. – М., 2001. – 551с.
2. Беззубкої Л. В. та ін.. Управління трудовими конфліктами: Навч. Посіб./Л. В. Беззубко, А. Г. Зюнькін, А.В. Калина. – К.: МАУП, 2004ї. -256 с.
3. Пірен М. І. Конфлікти і управлінські ролі: соціопсихологічний аналіз. — К.: Вид-во УАДУ. 2000. — 200 с.
4. Русинка І. І. Конфліктологія. Психотехнології запобігання і управління конфліктами. Навчальний посібник/ І. І. Русинка. – Київ, 2007. 332 с.
5. Скотна Н. В. Самовизначення особистості. // Наука і освіта. – 2004. № 6 (112). – С.6-8.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Подберезна-Мальована Світлана Миколаївна
магістрантка
Криворізького державного педагогічного університету
м. Кривий Ріг, України

Вступ. Одним із основних завдань особистісно-орієнтованого навчання і виховання як оновленої парадигми освіти є формування у дітей емоційної компетентності, що забезпечує успішність спілкування та соціальної взаємодії. Актуальність зазначеного посилюється суспільними потребами, пов'язаними зі збереженням психічного здоров'я дітей. У цьому контексті принципово значущу роль відіграє емоційний інтелект, розвиток якого сприяє емоційному благополуччю дітей. Натомість ще й досі проблема розвитку емоційного інтелекту особистості є однією з малодосліджених, особливо це стосується дітей.

Оволодіння особистістю загальнолюдськими цінностями, способами оптимальної комунікації з іншими неможливе тільки на рівні усвідомлення, оскільки цей процес передбачає також і емоційні переживання різного спектру. З огляду на це, на сучасному етапі розвитку педагогічної науки суттєвого значення набуває проблема емоційної культури, емоційного розвитку та інтелекту. Актуальність розробки й вирішення даної проблеми визначається також і тим, що вивчення та аналіз освітянської практики засвідчує наявність суперечностей між інтелектуальним та емоційним розвитком особистості, рівнем знань та емоційним сприйняттям дітей. Нерідко інтелектуальне випереджає емоційне, хоча психологами та педагогами відмічено, що емоційні процеси займають одне з важливих місць у формуванні особистості дитини, а емоційний розвиток є складовою частиною емоційного інтелекту особистості.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити психолого-педагогічні засоби розвитку емоційного інтелекту в дітей старшого

дошкільного віку.

Матеріали та методи: При формуванні психодіагностичного інструментарію дослідження було відібрано методики:

Методику М. А. Нгуен «Домальовування: світ речей–світ людей– світ емоцій», яка дає можливість з'ясувати рівень розвитку емоційного інтелекту та визначити спрямованість дитини на світ людини, речей чи емоцій. значущі для них події та співчувати оточуючим людям.

Проективну методику «Три бажання» М. А. Нгуен для з'ясування спрямованості дитини на себе чи на інших; ця методика спрямована на виявлення емоційної орієнтації дітей на світ речей або на світ людей, на себе чи на іншу людину, а також способів адекватного вирішення проблем при опорі на зазначену орієнтацію.

Методику «Що? Чому? Як?», яка дозволяє виявити ступінь готовності дитини враховувати емоційний стан іншої людини, співпереживати, піклуватися про неї.

Графічну методику «Кактус» М. О. Панфілової, яка дозволяє визначити особливості емоційно-особистісної сфери дитини. При проведенні даної методики досліджується емоційно-особистісна сфера дитини. З її допомогою можна визначити, чи схильна дитина до агресії, наскільки вона інтенсивна і на що спрямована.

Діагностична методика «Емоційна ідентифікація» О. Ізотової. Мета методики: виявлення сформованості процесів розпізнавання емоцій та їх розуміння; визначення рівнів ідентифікації емоцій.

З метою визначення стану емоційного інтелекту, дітей старшого дошкільного віку, в цілому та його окремих компонентів ми застосували методику Г. Холла на «Визначення рівня емоційного інтелекту». Ця методика дозволяє дослідити не тільки рівень розвитку емоційного інтелекту загалом, а й діагностує рівень окремих компонентів.

Таким чином, підводячи підсумки розглянутих методик, можна стверджувати, що велика кількість досліджень свідчить про значну роль

емоційної сфери людини у міжособистісному спілкуванні і самоорганізації на діяльність. Все це підтримує правомірність гіпотези про велику роль емоційного інтелекту у створенні успіху життєдіяльності й у подоланні жахливого сплеску виявлення антагоністичного ставлення людей один до одного.

Також можна наголосити на тому, що проблема пошуку інших, більш науково обґрунтованих та універсальних підходів до виявлення рівня сформованості емоційного інтелекту залишається дуже актуальною

Емоційний інтелект можна та необхідно розвивати шляхом впровадження в освітній процес психолого-педагогічних технологій цілеспрямованого формування емоційної компетентності, проведення систематичної просвітницької та корекційно-розвивальної роботи.

Емоційний інтелект дитини старшого дошкільного віку – інтегральна здатність орієнтуватися, розрізняти та виражати емоції, її готовність орієнтуватися на іншого, враховувати його емоційний стан у міжособистісній взаємодії, власних діях.

На основі здійсненого теоретичного аналізу «емоційний інтелект дітей дошкільного віку» ми можемо розуміти як здатність дитини до розрізнення різних емоційних станів (власних та співрозмовників), індикаторами якої є: яскравість вираження емоцій дитини, вміння відчувати позитивні та негативні емоції співрозмовника (незалежно від статті та віку), спроможність дитини до співчуття або емпатії.

Емоційний інтелект дозволяє дитині адекватно й ефективно поводитися по відношенню до людей, завдань, ситуацій регулювати інтенсивність емоційних проявів.

Аналізуючи теоретичні основи ми дійшли до висновку, що емоції охоплюють всі сфери життя людини. Від емоцій та почуттів залежить емоційний стан та настрої, а також діяльність яку виконує особистість. Тому важливо розуміти та усвідомлювати свої емоції та емоції інших. Розглядаючи сутність поняття емоційний інтелект, ми вияснили, що дане поняття можна

тракувати як сукупність здібностей людини правильно усвідомлювати свої емоції та розуміти чужі емоції, керувати емоціями і регулювати емоції інших людей у відповідності до ситуації для вирішення певних задач. Також варто відмітити, що в структурі емоційного інтелекту входить такі поняття як емпатія, відповідальність, самосвідомість, самодисципліна, соціальні навички та інші.

Таким чином, роблячи певні висновки, треба зазначити, що емоційний інтелект є дійсно дуже важливою інтегральною характеристикою особистості, яка реалізується в її здібностях розуміти емоції, узагальнювати їх зміст, виокремлювати емоційний підтекст у міжособистісних відносинах, регулювати емоції таким чином, щоб сприяти за допомогою позитивних емоцій успішній когнітивній пізнавальній діяльності та долати негативні емоції, які заважають спілкуванню чи загрожують досягненню індивідуального успіху.

Можна погодитись, що дослідники стоять ще на початку шляху вивчення цього психологічного феномену, і наступні роки повинні принести додаткові наукові результати, які стануть внеском в наше розуміння цього важливого особистісного конструкта та його ролі у життєдіяльності людини.

Емоції є важливою складовою життя кожної людини, що безпосередньо впливає на повсякденну діяльність. Якщо створити оптимальний виховний мікроклімат, дитина обов'язково побудує позитивний образ самої себе, розвине емпатію, необхідні соціальні навички, що характеризують емоційний інтелект, формування та розвиток якого повинен бути одним із пріоритетних напрямів у роботі дитячого садка. Саме від успіху у вихованні залежить те, в якій мірі діти стануть відповідальними й уважними членами нашого суспільства.

Емоційне спілкування в дошкільному середовищі. Спілкування педагога з вихованцями, вихованців між собою забезпечує потреби останніх в отриманні корисної, цікавої, мотивуючої інформації, в емоційному контакті, підтримці, стимулюванні, впевненості, у висловленні власних поглядів. Таке емоційне спілкування викликає емоції довіри, симпатії, задоволення, впливає на їх вияв, на розуміння внутрішнього світу інших, вчить керувати власними емоціями.

Спілкування відбувається під час виконання спільних завдань на занятті, дружніх розмов на прогулянках, індивідуальних контактів з вихователем.

Вихователю слід звертати особливу увагу на правильне розпізнавання тих чи інших емоцій у дітей та їх правильну інтерпретацію і, відповідно правильну реакцію на них. У дошкільній групі під час занять обов'язково треба приділяти час для спільного вирішення виникаючих проблем і конфліктів. Це сприяє формуванню навичок взаємної уваги, привчає дітей терпляче вислуховувати один одного та грамотно виражати свої емоції в рамках певної теми. Діти, вирішуючи проблеми колективно, вчаться встановлювати соціальні контакти, що, поза сумнівом, буде корисним на будь-якій стадії розвитку. Дитина обов'язково повинна мати сформовану самосвідомість, і чим більше для неї відкриватимуться власні емоції, тим більш уміло вона прочитуватиме емоції інших людей.

Партнерські взаємини, взаємодія, співпраця дошкільників, вихователів, батьків. Основою таких стосунків є довіра, повага до дитини, рівноправність учасників, гуманістичний, демократичний стиль керівництва освітнім процесом, що впливає на становлення особистості, її емоційний інтелект. Співпраця дає можливість задовольняти основні міжособистісні потреби, опановувати маловідомі способи дій, моделювати поведінку, спільно вирішувати проблеми. Партнерські стосунки дозволяють бачити, сприймати, відчувати емоції інших, вчитися керувати власними для вирішення проблеми.

Варто зазначити особливу роль парних і групових форм роботи, які надають можливість взаємодіяти, спілкуватися, обговорювати, приймати різні погляди, висловлювати власну точку зору, доводити її, переконувати, знаходити спільне рішення, допомагати, підтримувати, а отже, виявляти власні емоції, розуміти емоції, дії інших, вчитися впливати за допомогою емоцій. Важливим у такій діяльності є отриманий результат, який викликає захоплення, почуття гордості, впевненості в собі, бажання повторити, зробити краще, щоб ще раз відчути успіх. У той же час, вчить аналізувати, робити висновки, мотивує до подальшого успіху.

Активні форми освітньої діяльності, які викликають емоції (ігри, розваги, конкурси, свята, ранкові зустрічі, вистави, квести). Враховуючи властиву дітям дошкільного віку природну рухливість, непосидючість, доцільним буде застосування в освітньому процесі активних форм роботи, коли діти не тільки виконують завдання, а й активно рухаються, оскільки такий рух теж викликає емоції. Знайомим і зрозумілим, рідним і захоплюючим є світ гри, розваг, друзів, де дитина знаходиться в центрі подій, вивчає себе, пізнає власні можливості, оцінює свої вчинки, порівнює їх з вчинками інших, збагачує досвід поведінки, спілкування, взаємодії. Гра дозволяє дитині виявити весь спектр емоцій – інтерес, радість, задоволення, захват, здивування, симпатія, невдоволення, розпач, злість, розчарування, обурення. Такими ж за впливом на емоційну сферу дошкільника, розвиток його емоційного інтелекту є конкурси, розваги, змагання, квести, де можна позмагатися, виявити власні переваги, відчувати тріумф, задоволення, з'являється впевненість у собі, підвищується самооцінка.

Емоційність змісту навчального матеріалу, що вивчається. Передбачає використання особистісно-значущого, невідомого раніше матеріалу, який містить цікаві факти, яскраві приклади, відповідає потребам та інтересам дітей, викликає відповідні емоції та почуття. Це зумовлює їх ставлення до навколишнього світу, до себе, до інших, стимулює дізнатися більше, знайти застосування знань у житті, мотивує до успіху. З іншого боку, той навчальний матеріал, який знайшов емоційний відгук у дітей, викликав у них інтелектуальні почуття, створив яскравий образ запам'ятовується краще і міцніше. Важливо, щоб зміст відображав реальні події, описував практичний досвід, який можна застосувати. Впливає на розвиток ЕІ і незвичність викладу, подачі навчального матеріалу. При цьому вихователю доцільно передбачати емоційний ефект, наперед прогнозувати, який емоційний відгук він викличе в дітей, на якому етапі заняття застосувати той або інший прийом.

Для дітей дошкільного віку важливою є яскрава, зрозуміла наочність, яка викликає живі образи, інтелектуальні почуття, пізнавальний інтерес, позитивні

мотиви навчання (персонажі мультфільмів, фільмів, художніх творів, якими захоплюються діти, які емоційно близькі їм, яких вони розуміють і хочуть наслідувати). Такі персонажі, як правило, емоційні, яскраво виявляють свої почуття, діляться життєвим досвідом, мотивують до успіху, що є прикладом для наслідування.

Комплекс вправ, завдань, які допомагають виявляти, розуміти, контролювати власні емоції та емоції інших. Враховуючи недостатній досвід дошкільників у вираженні емоцій, усвідомленні власних переживань, розуміння причин, що їх викликають, доцільно навчити їх адекватно виражати почуття, описувати власні емоції, розуміти причину їх виникнення, керувати ними, знаходити конструктивні способи виходу зі складних ситуацій за допомогою проведення вправ, виконання ігрових завдань під час заняття, прогулянки, виховних заходів.

Для старших дошкільників характерні середні рівні розвитку емоційного інтелекту зі спрямованістю на світ людей, готовності до співпереживання, піклування про іншого, орієнтації на себе, а також домінування таких особистісних поведінкових проявів як прагнення до домашнього захисту, егоцентризму, тривожності, демонстративності, агресивності, що часто призводять до нерозуміння власних емоцій та емоцій інших, а також невміння керувати ними.

Найбільшу актуальність розвиток емоційного інтелекту набуває в дошкільному і молодшому шкільному віці, оскільки саме в ці періоди відбувається активне емоційне становлення дітей, вдосконалення їх самосвідомості, здатності до рефлексії.

Дітям потрібно бачити емоції інших людей і говорити про них. Також потрібно грати, щоб зображати різні емоції і бачити, як інші роблять те ж саме. Емоційна діяльність може допомогти дітям зрозуміти свої почуття і навчитися виражати емоції здоровими способами.

Обираючи спосіб впливу на дитину, педагог повинен:

1. Усвідомлювати, що емоції - провідний психічний процес у

дошкільному віці, місток, який з'єднує внутрішній світ дитини із зовнішніми подіями.

2. Позитивно оцінювати емоційність як даровану дитині природою чутливість.

3. Ураховувати індивідуальні особливості емоційної сфери кожної дитини (вразливість, глибину почуттів, стійкість станів, емоційний досвід).

4. Розрізняти прояви емоційного неблагополуччя: хворобливу подразливість, депресивні стани, страхи, фобії, неврози, тривожність, швидку втомлюваність нервової системи.

5. Розуміти походження різних форм емоційного неблагополуччя дитини, серйозно до них ставитися. Не звинувачувати малюка в них, не докоряти батькам.

6. Добирати індивідуальний підхід до емоційно неблагополучних дітей.

7. Спонукаати дітей щоденно фіксувати свій емоційний стан, за допомогою відповідних позначок та пояснювати його.

8. Залучати родину до вказаного напрямку педагогічної діяльності. Із допомогою оцінних суджень підносити її до рангу найбільш значущих для повноцінного розвитку дитини.

9. Включати напрям роботи, пов'язаний із вихованням у дошкільників емоційної культури, до плану своєї роботи. Використовувати різні форми діяльності: образотворчу (навчати передавати стан кольором, формами, лініями, композицією); музичну (вправляти в ідентифікуванні мелодії з тим чи іншим переживанням людини); літературну (складати розповіді про різні людські стани й настрої, наприклад про здивованого хлопчика, радісну матусю, сердиту сусідку тощо).

10. Під час оцінки результатів діяльності дитини, особливо навчальної, враховувати її емоційний стан, наявність чи відсутність інтересу до певного виду роботи, ставлення до конкретного дорослого як до носія вимог та експерта досягнень.

Виховання емоційно-зрілої особистості, її переживань і почуттів, починаючи з перших років життя, залишається важливим педагогічним завданням, оскільки емоційне ставлення до навколишнього світу зумовлює цілі, на досягнення яких будуть використані набуті дитиною знання та вміння. Здатність до емоційних переживань проявляється одразу після появи дитини на світ, а період дошкільного дитинства вважають "золотим віком" емоційного життя.

Протягом перших шести років закладається основа розвитку емоційнопочуттєвої сфери людини, що є запорукою її нормального психічного розвитку, гарантією зростання гармонійної особистості. Для повноцінного емоційно-ціннісного розвитку дошкільнят педагогам варто знати не тільки індивідуальні особливості розвитку кожної дитини, а й те, на що саме потрібно звертати увагу в кожному віковому періоді.

Процес усунення відхилень у емоційній сфері дошкільника важкий і тривалий. Однак систематична всебічна робота в цьому напрямку дає позитивні зрушення. Розвиваючи дитячі емоції, створюючи умови для отримання якомога більших емоційно-позитивних переживань дитиною в колективних іграх, спілкуванні, творчості, навчаючи дитину регулювати свою поведінку під впливом емоцій, знаходити оптимальний вихід із конфліктних ситуацій можна досягти того, що дитина з часом буде отримувати задоволення від спілкування з ровесниками та дорослими, позитивні навички спілкування стануть звичкою, підвищиться віра дитини у свої сили, вона навчиться приймати і визначати рівність своїх однолітків.

Висновки. Аналіз психолого-педагогічних наукових джерел з проблеми дослідження дозволяє зробити такі висновки:

Емоційний інтелект старшого дошкільника – це інтегративна здібність, яка проявляється у розумінні власних емоцій та емоцій інших, а також в умінні керувати ними. До чинників розвитку ЕІ відносяться біологічні (домінування правої півкулі, властивості темпераменту, рівень емоційного інтелекту батьків тощо) та соціально-педагогічні (емоційність педагога, атмосфера емоційного

комфорту; емоційне спілкування в освітньо-розвивальному середовищі; взаємодія дітей, емоційність змісту матеріалу, що вивчається, наочність, яка збуджує почуття, емоції, комплекс вправ, завдань, які допомагають виявляти, розуміти, контролювати власні емоції та емоції інших).

Передумовами розвитку ЕІ у дошкільному віці є синтонність, саморегуляція та самооцінка, ступінь розвитку самосвідомості дитини, впевненість у своїй емоційній компетентності, емоційно благополучні відносини між батьками (соціальні) та переважаючий правопівкульний тип мислення, спадкові задатки емоційної сприйнятливості тощо (біологічні).

Емоційний інтелект старшого дошкільника – це інтегративна здібність, яка проявляється у розумінні власних емоцій та емоцій інших, а також в умінні керувати ними.

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЖИТТЯМ. ВІКОВІ ТА СТАТЕВІ ОСОБЛИВОСТІ

Пріснякова Людмила Макарівна

доктор психології, професор,

Дірявко Наталія Федорівна

магістрант кафедри психології

Дніпровський гуманітарний університет

Дніпро, Україна

Вступ. Щастя — одна з вічних тем гуманітарного знання, з часів античності воно слугувало предметом філософських досліджень. При цьому важко уявити щастя як предмет строго наукових і ще більш настільки експериментальних досліджень. Однак поняття щастя людини вивчається в багатьох науках: соціології, філософії, психології.

Щастя — образне поняття, що описує стан людини, як духовного, так і матеріального. Щастя так важко знайти і зберегти, бо вимагає наявності високих якостей у людини, а особливо чистоти, оскільки тільки той, хто чистий, незмінний. Люди роблять помилку думаючи, що вони можуть бути щасливі, підтримуючи нижчі стани свідомості: Ненависть, ревнощі, жадібність. Звичайно, ви можете бути щасливі після того, як ображаєте свого сусіда, але потім починаються турботи, ви не можете спати мирно, і щастя йде геть. Отже, це не було справжнім щастям. Справжнє щастя дуже високе - де панує гармонія, чистота і любов. І людина вже несе це щастя всередині себе. Це щастя знаходиться в області саморозвитку людини і самоактуалізації. Аналізуючи всі можливі «атаки» щастя, можна думати, що воно там, але тільки як хвилинний момент, якщо саме щастя полягає в задоволенні потреб і запитів людини, і це довготривалий стан задоволення, якщо воно полягає в відчутті самореалізації. Проблему щастя можна сформулювати в двох аспектах: По-перше, як проблему мотивації в житті, по-друге, як проблему розвитку і становлення особистості. Це дві сторони одного процесу. Психологія стане по-справжньому

гуманістичною лише тоді, коли вона дивиться на проблеми щастя через об'єктив особистісного зростання.

Ціль дослідження отримання вікових та гендерних кількісних показників, які свідчать про динаміку феномену щастя на життєвому шляху особистості.

Матеріали та методи. Для психодіагностики обрано методику «Тест на визначення індексу життєвої задоволеності». В дослідженні взяло участь 120 осіб, які були об'єднані у 2 групи: 1-віком 20-30 років та 2- 31-45 років. Шляхом анкетування отримані дані відносно сімейного стану учасників дослідження: в шлюбі, розлучені, незаміжні і неодружені.

Результати та обговорення. Розглянемо кількісні результати діагностики четвертої методики «Тест на визначення індексу життєвої задоволеності». Кількісні показники були представлені у вигляді таблиці відносно віку, гендерних особливостей та сімейного стану опонентів.

Таблиця 1.

Результати діагностики по методиці «Тест на визначення індексу життєвої задоволеності» (вікові та гендерні особливості)

Стать	1 група 20-30 років	2 група 31-45 років	Тенденція
Жінки (середнє значення)	19.1	17.4	-1.7
Жінки заміжні	19.7	17.3	-2.4
Жінки розлучені	18.5	17.5	-1.0
Чоловіки (середні значення)	17.9	17.6	-0.3
Чоловіки (одружені)	17.8	17.8	=
Чоловіки (розлучені)	18.0	17.5	-0.5

Аналіз отриманих результатів дозволив виявити, що показник життєвої задоволеності у жінок I групи – 19,1 балів, у чоловіків – 17,9 балів, у II групі жінок – 17,4 балів у чоловіків – 17,6 балів. Тобто, з віком зменшується життєва задоволеність що у чоловіків, що у жінок.

Розглянемо дані респондентів по методиці «Тест на визначення індексу життєвої задоволеності» у графічному відображенні (рис. 1).

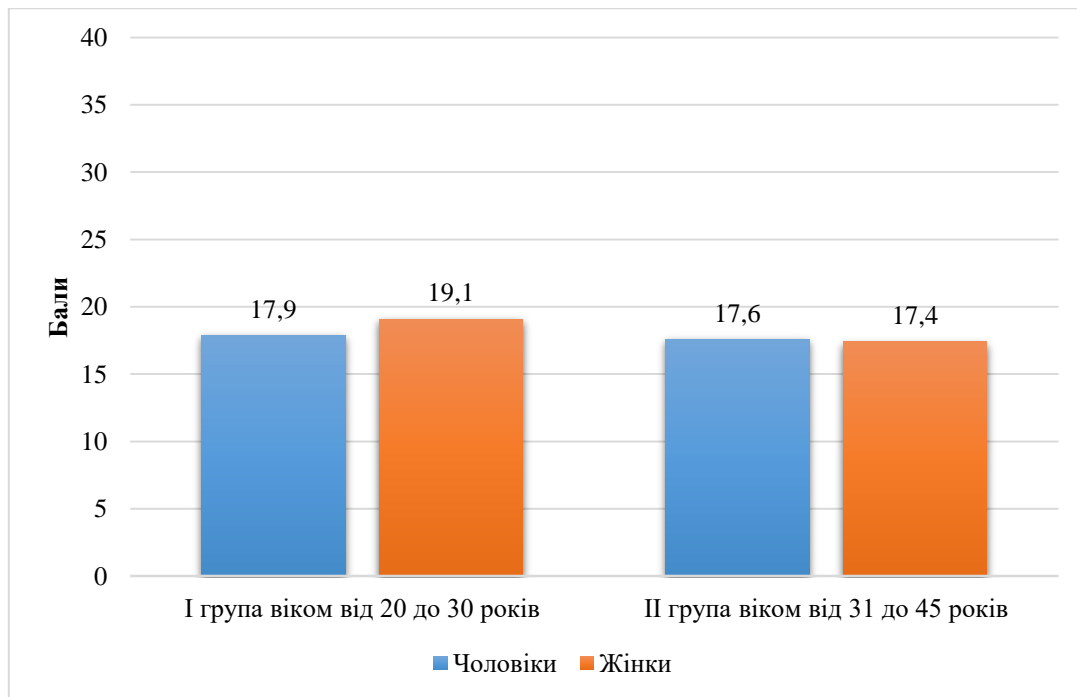

Рисунок 1. Результати методики «Тест на визначення індексу життєвої задоволеності» (вікові та гендерні особливості).

Отже, у заміжніх жінок I групи життєва задоволеність спадає з віком, а у розлучених жінок навпаки збільшується, це через те, що розлученим жінкам не вистачає чоловіка, кохання яким би вона ділилася зі своїм коханим чоловіком. У жінок II групи середнє значення серед заміжніх маємо – 17,3 балів, а серед розлучених маємо – 17,5 балів. Отже, розлучені жінки II групи мають життєву задоволеність на 0,2 балів більше від одружених. Отже, у жінок II групи життєва задоволеність спадає з віком. Це говорить, про те, що жінки осмислюють про життя яким воно було, й про те щоб вони могли змінити. Також це говорить й про те, що їх діти вже покидають будинки з батьками й влаштовують власні родини.

У чоловіків I групи середнє значення серед одружених маємо – 17,8 балів, а серед розлучених маємо – 18 балів. Отже, розлучені мають життєву задоволеність більшу на 0,2 балів. У чоловіків II групи середнє значення серед одружених маємо – 17,8 балів, а серед розлучених маємо – 17,5 балів. Отже, одружені чоловіки II групи мають життєву задоволеність більшу на 0,3 балів більше від розлучених. Отже, у одружених чоловіків II групи життєва задоволеність спадає з віком. Це пов'язано насамперед із тим, що чоловіки

задаються питаннями, що вони зробили у житті й чого досягли, так звана переоцінка життя. Отже, детальніше розглянемо результати жінок та чоловіків на рисунку 2.

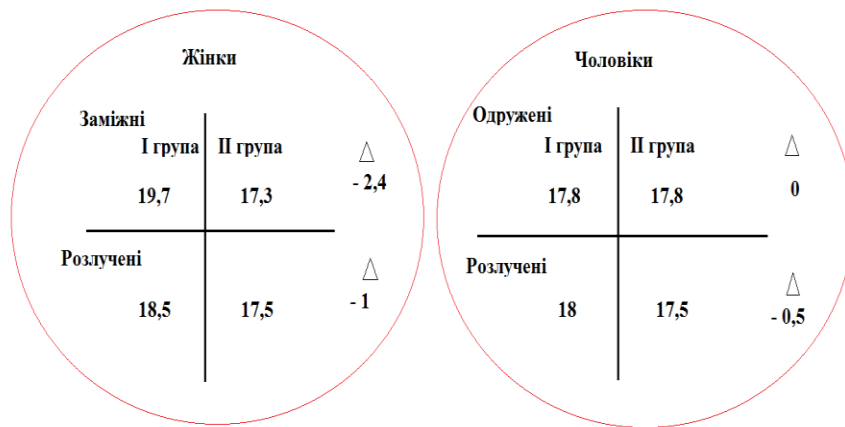

Рисунок 2. Результати діагностики опонентів методики «Тест на визначення індексу життєвої задоволеності».

На рисунку зрозуміло, що у опонентів які знаходяться у розірваному шлюбі мають тенденцію зростання життєвої задоволеності з віком. Жінки заміжні у І групі в порівнянні з ІІ групою мають стан спаду життєвою задоволеністю, а у чоловіків у І та ІІ груп не виявлено змін життєвою задоволеністю.

Висновки. Отже, якщо порівнювати життєву задоволеність із феноменом щастя, то з віком стан щастя у опонентів збільшується, а стан життєвої задоволеності зменшується. Тому, феномен щастя по даним методикам, також як й попередня методика, не впливає на життєву задоволеність особистості. Бути щасливим означає бути собою, усвідомлювати себе в стані задоволення життям, своїми індивідуальними вчинками, досягнення фіксованої мети тощо, що, у свою чергу, є ознакою глибини і таланту людини, тобто здатності бути щасливою. Крім того, досвід щастя, безсумнівно, пов'язаний зі станом піднесення життєвих сил, здібностей, творчого досягнення, реалізації життєвої мети, тобто щастя є сенсорною формою-емоційними можливостями для особистої самореалізації, яка, у свою чергу, базується на загальних цілях, значеннях і ідеалах життя.

БАТЬКІВСЬКЕ СТАВЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ ДИТЯЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Пріснякова Л. М.

доктор психології, професор

Єремєєва Тетяна,

магістрант кафедри психології

Дніпровський гуманітарний університет

Дніпро, Україна

Вступ. Сучасний ритм життя, збільшення кількості неповних, конфліктних сімей, зайнятість батьків поряд з низьким рівнем їх психолого-педагогічної культури істотно спотворюють характер дитячо-батьківських відносин. Це проявляється в формальному контакті батьків з дитиною, зникнення спільних форм діяльності, в дефіциті теплоти і уважного ставлення один до одного, що часто призводить до формування у дитини неадекватної самооцінки, невпевненості в своїх силах, негативних форм самоствердження, а в крайніх випадках виражається в педагогічній занедбаності і затримкою психічного розвитку.

Дошкільний вік характеризується тісною емоційною прихильністю дитини до батьків (особливо до матері), причому не у вигляді залежності від них, а у вигляді потреби в любові, пошані, визнанні. У цьому віці дитина ще не може добре орієнтуватися в тонкощах міжособистісного спілкування, не здатна зрозуміти причини конфліктів між батьками, не володіє засобами для вираження власних почуттів і переживань.

Ціль виявлення взаємозв'язку дитячо-батьківських відносин та їх вплив на формування особистості дитини.

Матеріали та методи. Діагностика батьківських стосунків до дітей здійснювалася за допомогою "Теста-опитувальника батьківського відношення" (А. Я. Варга, В. В. Столина). Опитувач складається з 5 шкал: «Прийняття відкидання». «Кооперація» – «Симбіоз». «Авторитарна гіперсоціалізація».

«Маленький невдаха». Друга методика – Методика Н. Холла на визначення рівня емоційного інтелекту. Методика запропонована Н. Холлом для виявлення здатності розуміти відносини особистості, репрезентувати в емоціях і керувати емоційною сферою на основі прийняття рішень. Вона містить 5 шкал: Емоційна обізнаність. Управління своїми емоціями. Самомотивація. Емпатія. Розпізнавання емоцій інших людей.

В дослідженні взяло участь 100 батьків дітей дошкільного віку – 50 осіб жіночої статі та 50 осіб чоловічої статі. Вікові особливості батьків дозволили об'єднати їх в 2 групи - 30-35 років та 40-45 років, в подальшому перша та друга вікові групи.

Результати та обговорення. Результати дослідження стилів батьківського відношення матерів і батьків дітей-дошкільників представлені в таблиці 1

Таблиця 1

Стилі батьківського відношення матерів і батьків дітей дошкільного віку (середні значення).

Шкала	«Прийняття – відкидання».	«Кооперація	«Симбіоз».	«Авторитарна гіперсоціалізація».	«Маленький невдаха»..
Матері-50 осіб	1.7	6.5	4.7	3.7	1.7
Батьки-50 осіб	2.8	5.8	4.4	4.0	1.8

Таблиця 2

Стилі батьківського відношення матерів і батьків дітей дошкільного віку (ранжування)

№ п/п	Стиль відношення	Ранг стилю	Матері (середнє)	Ранг стилю	Батьки (середнє)
1	Відкидання	4	37,5%	4	35,55%
2	Образ соціально бажаної поведінки	1	93,15%	1	87,5%
3	Симбіоз	2	59,3%	2	59,05%
4	Авторитарна Гіперсоціалізація	3	54,3%	3	55,25%
5	"Маленький невдаха"	4	19,38%	5	18,33%

Спочатку вважався відсоток позитивних відповідей на кожну з шкал опитувача у кожного конкретного батька, а потім обчислювався середній показник відповідей окремо у матерів і окремо у батьків.

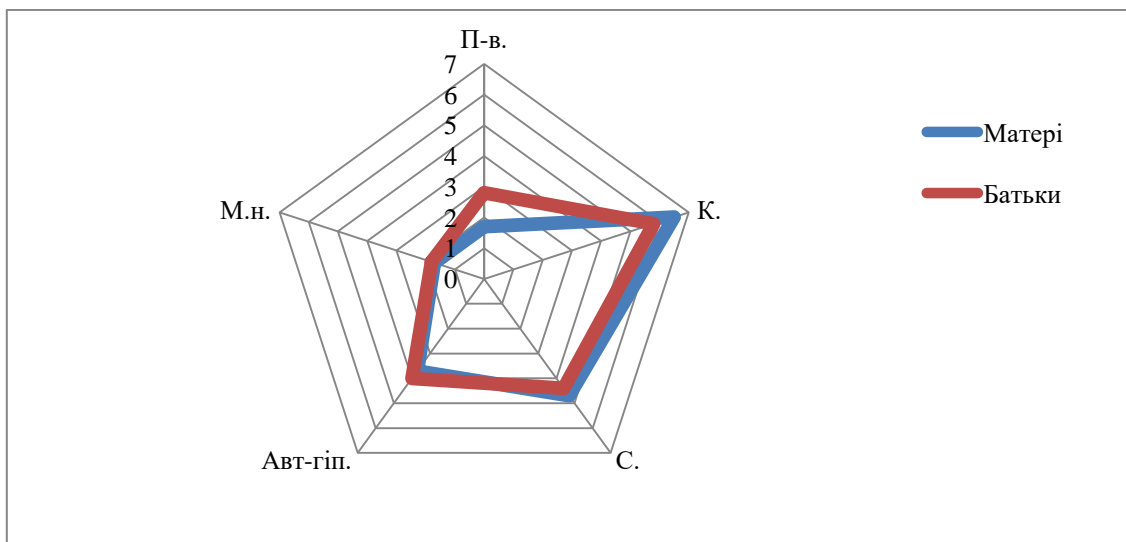

Рисунок 1 - Гендерні особливості ставлення до дітей

При аналізі особливостей батьківського відношення було виявлено наступне:

1. На першому місці по частоті використання стилю батьківсько- дитячих стосунків як у матерів, так і у батьків стоїть "кооперація", тобто соціально бажаний образ батьківського відношення. Матері (як вони вважають) використовують цей стиль в 93,15% випадків, батьки - 87,5% випадків. Судячи по цих високих показниках, можна ствержувати, що як матері, так і батьки зацікавлені в дитині, в її планах. Вони високо цінують її здібності, прагнуть підтримувати своїх дітей і переживають почуття гордості за них.

2. На другому місці по частоті використання стилю батьківсько-дитячих стосунків - "симбіоз", який відбиває скорочення міжособової дистанції в спілкуванні з дитиною. Матері використовують цей стиль в 59,30% випадків, батьки - в 59,05% випадків, що є середніми показниками по цьому стилю. І ті і інші, адекватно оцінюють свою присутність поряд з дитиною, прагнуть в міру захистити її від труднощів, прикростей. Батьки випробовують занепокоєння і

підвищену тривогу за дитину, якщо є на те причина. В міру надають дитині самостійність.

3. На третьому місці по частоті використання стилю батьківсько-дитячих стосунків, як у матерів, так і у батьків - "авторитарна гіперсоціалізація". Батьки використовують цей стиль в 55,25% випадків, матері - в 54,30% випадків. В цілому, як матері, так і батьки, прагнуть не сильно нав'язувати дитині свою волю, а діють за принципом: "Усе добре в міру". Вони прислуховуються до своїх дітей, в міру вимагаючи слухняності і дисципліни, але при цьому не пускають життя дитини на самоплив.

4. На четвертому місці по цьому стилю - "відкидання". Як у матерів (37,5%), так і у батьків (35,55%) низькі показники. Це свідчить про те, що батьки іноді можуть сприймати дитину поганою, не пристосованою, випробовувати до неї образу, злість, досаду; можуть не довіряти дитині.

5. Найрідше батьками використовується стиль "маленький невдаха". У матерів - 19,38% випадків, у батьків - 18,33% випадків, тобто батьки рідко можуть несерйозно сприймати своїх дітей, іноді діти можуть здаватися батькам невмілими і неуспішними, але в цілому показники батьків і матерів за цією шкалою відповідають нормальному сприйняттю батьками своїх дітей.

Результати діагностики емоційного інтелекту батьків, який впливає на рівень психологічної культури, приведені в таблиці 3

Таблиця 3

Рівень емоційного інтелекту батьків

Шкала		Е.о.	У.с.е.	С.	Е.	Р.е.
Матері	Сер.бал	9	3,9	6	10	7,8
Батьки	Сер.бал	7	1,3	7,6	5,1	5,7

Результати середніх значень представлені в графічному вигляді на рисунку 2.

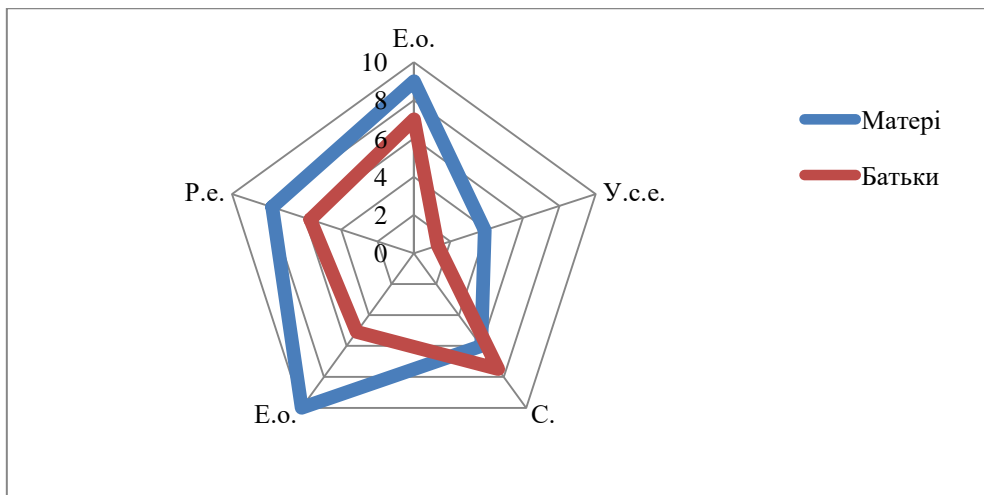

Рисунок 2 Гендерні особливості емоційного інтелекту батьків

За методикою діагностики „емоційного інтелекту” Н. Холла, деталізуючи характеристику шкал, варто відзначити наступне :

1. За шкалою „Емоційна обізнаність” 10% респондентів мають високий рівень, 55% - середній рівень, 35% - низький рівень. Аналізуючи результати таблиці 3.6 свідчимо, що рівень емоційної обізнаності матерів вище, ніж у батьків. У матерів це проявляється в високому, середньому та низькому рівнях, а у батьків – в середньому та низькому рівнях.

2. За шкалою „Управління емоціями” більша кількість осіб 77% мають труднощі з управлінням емоціями і тільки 23% відноситься до середнього рівня. Але у матерів середні значення вищі, ніж у батьків (приблизно, в 3 рази). Здатність до розуміння емоцій означає, що людина - може розпізнати емоцію, тобто встановити сам факт наявності емоційного переживання у себе або у іншої людини;- може ідентифікувати емоцію, тобто встановити, яку саме емоцію відчуває він сам або інша людина, і знайти для неї словесний підхід; розуміє причини, що викликали цю емоцію, і наслідки, до яких вона приведе.

3. За шкалою „Самомотивація” високий показник у 8% респондентів, 40% мають середній рівень самомотивації, 52 % - низький рівень. Середній рівень самомотивації у чоловіків вищий ніж у жінок (відповідно, 7.6 і 6 балів). Емоції мають мотивуючу силу, змушуючи людей діяти. Можна припустити в структурі емоційного інтелекту наявність емоцій, «самомотивуючих» когнітивну

діяльність, пов'язану з емоційною сферою, точніше, з розпізнаванням, виразом, розумінням емоцій.

4. За шкалою „Емпатія” найвищий рівень тільки у 10% респондентів, 50% мають середній рівень і 40% - низький рівень. Середні значення свідчать, що у жінок показник емпатії в 2 рази вище, ніж у чоловіків.

5. За шкалою „Розпізнавання емоцій інших” таке уміння у високій мірі притаманне 8% респондентів, у середній мірі 28%, мають труднощі у розпізнанні емоцій інших людей 54% респондентів.

Унаслідок підвищення моральних вимог дорослого до дитини, яка відчуває потребу в його позитивному ставленні, змінюється й сам характер взаємодії між ними: вона стає ефективно насиченою, напруженою, забарвленою негативними переживаннями.

Разом із тим такий характер взаємодії між дитиною і дорослим, у процесі якої вона переживає “девальвацію” власної цінності й виявляє моральну активність з метою відновити колишній рівень емоційного ставлення дорослого до себе, є одним із найбільш ефективних механізмів виховного впливу на дитину.

Висновки. Аналіз отриманих результатів свідчить о вікових та гендерних особливостях формування емоційного інтелекту. Це пов'язано не тільки з активністю батьків, але з її взаємодією з іншими людьми. На трансформацію емоційного інтелекту впливає відкритість новому досвіду, доброзичливість у спілкуванні та сумлінність. Саме під час спілкування відбувається зміна цінностей людини та формуються нові характеристики такі як: рівні можливості для всіх, безпека тих кого ми любимо, схвалення та повага з боку інших, бажання приносити користь іншим людям, та бажання зберігати свій публічний образ.

ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕАЛІЗАЦІ МОЛОДИХ СПІВРОБІТНИКІВ СУДУ

Туриніна Олена Леонтіївна,
канд. психол. наук, професор
Боскін Олександр Леонідович,
студент

Міжрегіональна Академія управління персоналом,
м. Київ, Україна

Вступ. У сучасній психологічній науці питання про професійну відповідність особливостей співробітника, контексту його трудової діяльності привертає велику увагу. Він розглядається і в психології особистості, і в психології праці, і в психології розвитку. Особливий розділ, акмеології, присвячений вивченню того, як особистісні цінності людини впливають на її самореалізацію в професії. Дані, отримані в акмеології, дозволяють розробляти системи психологічного супроводу фахівців найрізноманітнішого профілю з ціллю покращення успішності їх праці та створення сприятливого продуктивної середовища. Однак є цілий ряд професій, які, будучи затребуваними в сучасному суспільстві, ще не стали об'єктом такого аналізу.

До цієї професійної групи можна віднести працівників апарату суду (помічників суддів та секретарів суду, секретарів судових засідань), від якості роботи яких багато в чому залежить те, наскільки сучасна система судочинства може виконувати функції, покладені на неї державою і суспільством. Це дуже специфічний вид професійної діяльності, для якого характерні висока інтенсивність, відповідальність, монотонність.

Питання особистісного зростання, становлення особистості обговорювалися в роботах українських та зарубіжних психологів Б. Г. Ананьєва, С. Б. Братуся, Л. С. Виготського, Є. А. Климова, І. С. Кона [34], Л. Ф. Обухової, А. І. Папкіна, Л. Б. Філонова, З. Фрейда, Е. Еріксона та ін.

В цих дослідженнях відзначається, що характеристики особистості можуть у певному ступені обумовлювати її становлення. При цьому, різні вчені визначають самореалізацію по-різному: як процес, результатом якого є наявність певних психологічних властивостей та якостей особистості (І. Б. Дерманова); як баланс між соціальною та внутрішньою успішністю (критерій зрілої людини (Е. Б. Весна); почуття задоволеності (К. А. Абульханова-Славська) [1]; відчуття свідомості життя; соціально-значущі внески у культуру та інших людей (Д. А. Леонтьєв) [42-45]; творча продуктивність (Е.Ф. Рибалко); прояв своєї індивідуальності (Е. А. Городилова) [18]. Також проблему самореалізації розглядають як: значний критерій розвитку та становлення (Л. І. Харламов); домінанту у розвитку (Г. К. Селевко); кінцеву стадію саморозвитку (Т. І. Степанова); суттєва ознака духовно практичної діяльності (Г. Н. Серіков); якість зрілої особистості, що становить ядро Я-концепції (С. Л. Ємельянцев); розкриття та реалізація потенціалу особистості (М. В. Шугуров). Проблема самореалізації особистості дослідники пов'язують із проблемою самовизначення (О. В. Янукович), розглядаючи її як фактор особистісного самовизначення, поряд із самопізнанням, самооцінкою, самовдосконаленням, самовираженням, саморегуляцією.

Мета роботи полягає у виявленні особливостей самореалізації молодих співробітників суду та визначенні форм та методів роботи психолога з її розвитку.

Для виконання завдань дослідження було використано наступні *методи дослідження*:

- теоретичні – порівняння, аналіз, синтез, узагальнення даних з теми дослідження на основі вивчення психологічної та педагогічної літератури і наукових джерел;

- емпіричні – методика САН (самопочуття-активність-настрій); методика дослідження самоставлення (МІС; С. Р. Пантелєєв); самоактуалізаційний тест (Е. Шостром); шкала самоефективності (Р. Шварцер, М. Єрусалем);

математико-статистичні методи: SPSS-17.

Результати та обговорення./Results and discussion

Узагальнення психологічних джерел дала можливість дійти висновку, що самореалізація є більш об'ємним феноменом, порівнюючи з поняттям «саморозвиток», самоактуалізація, самовираження та самоствердження.

Отже, саморозвиток характеризує креативний або фізіологічний розвиток особистості, котрий вона набула за допомогою власних умінь та навичок.

Самовираження полягає у активності суб'єкта, що направлена на самореалізацію. Самоствердження – це аспект або результат самореалізації. Співвідношення понять «самореалізація» та «самоактуалізація» полягає в тому, що обидва терміни відображають один і той же процес, але самоактуалізація відбувається в більшій мірі у внутрішньому, суб'єктивному плані здійснення особистості, а самореалізація – у зовнішньому, об'єктивному плані особистості. На нашу думку, що саморозвиток, самовираження, самоствердження та самореалізація – це є активність особистості, яка прагне до самоактуалізації (самоактуалізація: саморозвиток, самовираження, самоствердження, самореалізація).

Отже, що самореалізація – це процес самоздійснення внутрішніх характеристик особистості, що реалізуються завдяки певним типам ініціативи (саморозвиток, самовираження, самоствердження, самореалізація) та має своєю ціллю покращення та удосконалення власного потенціалу, який демонструє різні етапи змінень у людини.

Теоретичний аналіз проблеми становлення індивіду у науці допоміг виділити у різних вчених спільні підходи до дослідження його смислу. Термін «самореалізація особистості» пов'язана з поняттям незалежності й самодетермінації, як ключовими. В психології особистості зазвичай не вживається термін «самореалізація», однак у межах екзистенційно-орієнтованих концепцій та деяких інших психологічних напрямків, психологи здійснюють аналіз іншого явища із застосуванням терміну «самовизначення» (Ш. Бюлер), «надбання життєвої ефективності»

(У. Джеймс), цілеспрямоване поведіння», «самість свого «Я», Я-розуміння у реальній ситуації ставлення до себе та до реальності» (Е. Фром, Ф. Перлз), «самоактуалізація» (К. Роджерс, А. Маслоу), «керування собою», «самоуспішність», «контроль над собою» (А. Бандура) та ін., котрі використовуються вченими у дослідженні зв'язків з поняттям «самореалізація»

За результатами емпіричного дослідження було встановлено, що в експериментальній групі найвищі значення, що вказують на високий рівень самоставлення отримані за шкалами «самовпевненість» і «самокерівництво».

Аналіз структурних компонентів самоставлення показав, що самоставлення в досліджуваних групах мало відрізняється своїми характеристиками.

Дослідження особливостей сенсожиттєвих орієнтацій в експериментальній групі показало, що за субшкалою «Цілі в житті» для досліджуваної групи характерним є адекватність у формулюванні життєвих цілей майбутнього.

За шкалою «Процес життя» середнє значення, як і попередній шкалі перебуває в діапазоні норми для досліджуваної вікової групи.

За шкалою «Результативність життя» серед молодих працівників суду отримані результати вказують на те, що рівень задоволеності власною самореалізацією має адекватний віковій ступінь результативності життя.

За шкалою «Локус контролю - Я» в експериментальній групі встановлено достатній рівень сформованості розуміння про власну особистість, як про самодостатню людину, котра вмє приймати рішення, щоб побудувати професійну стратегію у взаємоз'язку із своїми завданнями і прагненнями.

Показники «Локус контролю – життя» або управління своєю діяльністю в експериментальній групі отримано значення, що вказує на адекватність сприйняття свого місця та ролі в житті, здатність організовувати власну діяльність, об'єктивно ставитись до труднощів і йти до своєї мети.

При цьому, загальний показник осмислення життя показує що високий рівень сформованості розуміння про життя притаманний 59,3% респондентам в

експериментальній групі.

При дослідженні особливостей прояву самоактуалізації нами було встановлено, що в експериментальній групі за виключенням «Шкали пізнавальних потреб», у решти шкал «діапазон самоактуалізації» знаходиться в межах вище середнього рівня.

Показники «Шкали пізнавальних потреб» демонструють надмірно високий рівень вираженості прагнення до отримання інформації про життя, що може говорити про вплив фактору соціальної бажаності або про прагнення досліджуваних скласти найбільш сприятливе враження про себе.

Вивчення самоефективності показало, що в цілому лише половина досліджуваних мають максимальний та середній ступені самоефективності, котрі говорять, що певна кількість клієнтів об'єктивно ставиться до власних можливостей.

В нашій роботі доведено частковий вплив активності та настрою досліджуваних молодих працівників суду на їх спонтанність та креативність, а особливості самопочуття - на креативність досліджуваних молодих працівників суду. Цікавим виявився доведений більш суттєвий вплив самореалізації на емоційну сферу досліджуваних.

За основу в формувальній частині нашої роботи ми вирішили взяти акцент на розвиток лідерського потенціалу особистості. Тренінгові заняття було заплановано провести 1 раз на тиждень.

Під час проведення тренінгу ми працювали із установками структури Я-концепції особистості. Сама тренінгова програма була реалізована в експериментальній групі, яку складали саме молоді працівники суду.

Метою цієї роботи може стати моніторинг розвитку тренінгового ефекту і його закріплення як ефективного типу поведінки і діяльності. Можна виділити ключові аспекти такого супроводу:

1. Організація повинна підтримувати умови, в яких протікає діяльність її співробітників, тобто умови не повинні часто змінюватися. Учасники тренінгу повинні мати можливість постійно відпрацьовувати ефективні форми

діяльності в природних, робочих, умовах середовища.

2. Необхідно підтримувати учасників тренінгу в активності, спрямованій на використання нових прийомів і способів діяльності при вирішенні ситуативних конкретних завдань в контексті професійної діяльності і повсякденному житті.

3. Необхідно вбудовувати тренінг в загальну систему життєдіяльності, і учасники тренінгу повинні відчувати підтримку і з боку замовника, і з боку колег, друзів.

4. Не слід починати тренінг, якщо немає конкретних завдань (особливо це стосується корпоративного навчання). Проведення тренінгу без конкретного завдання прирікає його на неуспіх, низьку результативність і формалізацію навчання.

5. Необхідні постійна присутність ведучого тренінгової групи, його включення в процес супроводу, планування тренінгової роботи групи в перспективі, ведення моніторингу, взаємодію з керівництвом організації в плані ефективного використання результатів тренінгу в діяльності.

Закономірно виникає питання про ефективність тренінгу. На результативність тренінгу впливають кілька факторів:

- майстерність тренера;
- наявність якісної програми і її реалізація;
- зацікавленість замовника в застосуванні результатів роботи групи в процесі діяльності організації;
- створення умов, при яких учасники тренінгу зможуть використовувати свої «придбання» на практиці;
- особиста зацікавленість учасників в застосуванні отриманих навичок у професійній діяльності та ін.

Висновки./Conclusions.

Ефективність нашої тренінгової програми ми перевіряли за допомогою повторного діагностування самоефективності молодих працівників суду. Після участі у тренінгу зросла кількість респондентів із середнім рівнем, та суттєво

збільшився відсоток молодих співробітників суду з максимальним ступенем самоефективності, в той час, як значно зменшилася кількість респондентів з низьким рівнем. Тобто, після участі у тренінгу переважна більшість молодих співробітників суду мають високий та середній рівні самоефективності.

Надалі, висока самоефективність молодих співробітників суду полегшить їм процес прийняття рішень і проявиться в різноманітних загальних здібностях.

Отримані результати із високою статистичною значимістю підтверджують, що після участі у тренінгу у досліджуваних молодих співробітників суду змінився рівень їх самоефективності: підвищився їх рівень самоефективності, як характеристики самореалізації, тобто, запропонована тренінгова програма виявилася ефективною в роботі з вибіркою.

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА У ВИЩІЙ ШКОЛІ З АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НОВИХ УМОВ НАВЧАННЯ

Туриніна Олена Леонтіївна,
канд. психол. наук, професор
Ломпас Олена Василівна,
студент

Міжрегіональна Академія управління персоналом,
м. Київ, Україна

Вступ. Актуальність проблеми адаптації студентів до начально-професійної діяльності визначається тим, що в період навчання у ВНЗ закладаються основи професіоналізму, формується потреба і підготовка до професійної самоосвіти в мінливих умовах.

Адаптація студентів як складова вищої освіти розглядається рядом вітчизняних та зарубіжних науковців. Так, теоретичні проблеми адаптації розробляли Г. Андрєєва, В. Петровський та А. Мудрик. Загальні проблеми соціальної адаптації особистості як специфічної форми соціальної активності представлені в роботах Б. Ананьєва, Г. Балла, Ю. Ган, Л. Виготського та ін.

Особливості соціальної адаптації студентської молоді за часом і динамікою, змістом і критеріями, видами і результатами адаптації досить широко представлені в сучасних психологічних дослідженнях (М. Д. Дворяшина, А. М. Колесова, Д. А. Андрєєва, Т. В. Серєда, Т. В. Землякова, Г. Ш. Габдрєєва, А. Л. Мацкевич, А. І. Соловйова). Специфічною є адаптація до умов групи студентів, до навчання у ВНЗ. Деякі студенти швидко засвоюють нові соціальні норми і ефективно взаємодіють зі своїми однокурсниками, інші займають пасивну позицію і можуть довго не ідентифікувати себе з групою. Дослідження, спрямовані на вивчення загальних закономірностей процесу адаптації, його структури та механізмів, принципів реагування викладені в працях А. А. Адашевої, М. І. Дяченко,

Ю. А. Рейковський, О. І. Зотова та Ф. Б. Березіна.

Мета роботи. Теоретично вивчити та емпірично дослідити особливості навчальної діяльності студентів I курсу до навчання.

Методи дослідження. Теоретичного рівня: аналіз, синтез та узагальнення представлених у науковій літературі матеріалів щодо сучасного стану досліджуваної проблеми. Емпіричного рівня: констатувальний експеримент, математична обробка статистичних даних.

Результати та обговорення. За свідченнями І. С. Третьякова, Н. О. Буряк, термін «адаптація» використовується в різних галузях наукового знання, але єдиної думки щодо його значення дослідники ще не склали. Так, одні автори розглядають адаптацію як процес, результат «приспосування», а інші як «взаємодію» людини з людиною (певним колективом, групою), або як «взаємодію» людини та довкілля [3, с. 336].

На думку К. Л. Потопи, активна адаптація студентів в університетському середовищі не зводиться просто до прийняття соціальних норм: це означає гнучкість і ефективність перед новими умовами, а також здатність надавати подіям бажаного напрямку, подолати труднощі та перешкоди, самостійно приймати та реалізовувати власні рішення [2, с. 114]. І важливу роль в активізації процесу адаптації першокурсників відіграє психолог та психологічна служба університету.

Потреба в психологічному супроводі першокурсників на початку навчання у ВНЗ як одній із форм психологічної допомоги постійно зростає.

Так, за словами Т. Б. Буяльської, М. Д. Прищак та Л. А. Мацько, робота психологічного відділу навчального закладу спланована таким чином, щоб надати найбільш інтенсивну та ефективну допомогу першокурсникам та працюючим з ними педагогами [1, с. 154].

На нашу думку, робота психолога з першокурсниками за формою тренінгової роботи не тільки впливає на розвиток особистості та її комунікативної сфери, а й сприяє формуванню нового навчального колективу товаришів, створення доброзичливої психологічної атмосфери в групі, дозволяє

студентам пізнати один одного, об'єднати їх навколо спільної мети, організувати підтримку першокурсників за допомогою інших першокурсників, які мають кращі показники здатність до навчання у ВНЗ і краще справлятися з проблемами, що виникли на початковому етапі адаптації до нових умов середовища навчання та життя.

Тому тренінгова форма роботи з першокурсниками є найбільш ефективною і включає всі необхідні засоби та напрямки роботи психолога зі студентами для вирішення основних проблем їх адаптаційної здатності.

Відповідно до проаналізованих особливостей надання психологічної допомоги студентам-першокурсникам щодо оптимізації процесу їх адаптації до навчальної діяльності у ВНЗ та дослідження практичних напрацювань було розроблено програму тренінгу оптимізації адаптації першокурсників до навчальної діяльності у ВНЗ.

Головна мета програми тренінгу – сприяння оптимізації показників адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ; підвищення рівня орієнтації в майбутній професійній діяльності; формування доброзичливої психологічної атмосфери в навчальному колективі студентів.

Тренінг оптимізації адаптації першокурсників до навчальної діяльності у ВНЗ розділено на два блоки.

Перший блок спрямований більше на стабілізацію емоційного стану та розуміння важливості вибраної професії, це є основою для нормальної здорової адаптації першокурсників.

Другий в свою чергу сприяє покращенню розвитку навичок ефективного спілкування та взаємодії в новому колективі, навичок самопізнання, рефлексії, самопрезентації та вміння взаємодіяти у спільній діяльності. Тренінг проводився з групою студентів, яка показала трохи нижчі результати з діагностичних методик.

Тренінг оптимізації адаптації першокурсників до навчальної діяльності у ВНЗ складається із 12 занять (по 6 занять у кожному блоці), і проводиться із студентами першого курсу, які мають знижені показники адаптованості до

навчання у вищому закладі освіти.

Впровадження занять програми у навчально-виховний процес студентів МАУПу було здійснено із залученням однієї з опитуваних груп (І-ша група експериментальна група), яка мала порівняно трохи нижчі результати адаптованості до навчальної діяльності у вищому навчальному закладі.

Робота експериментальної групи першокурсників на тренінгових заняттях тривала протягом 1 год. 20 хв. по 3 рази на тиждень і охопила загалом 4 тижні. Після закінчення всіх занять та отримання зворотного зв'язку від учасників тренінгової програми було організовано та проведено контрольне опитування всіх досліджуваних – І-ї – експериментальної групи та ІІ-ї – контрольної групи, та порівняно їх результати до та після формульовального експерименту.

Відповідно до результатів багаторівневого особистісного опитувальника “Адаптивність” А. Г. Маклакова та С. В. Чермяніна отримано такі показники адаптивного потенціалу першокурсників (Рис. 1)

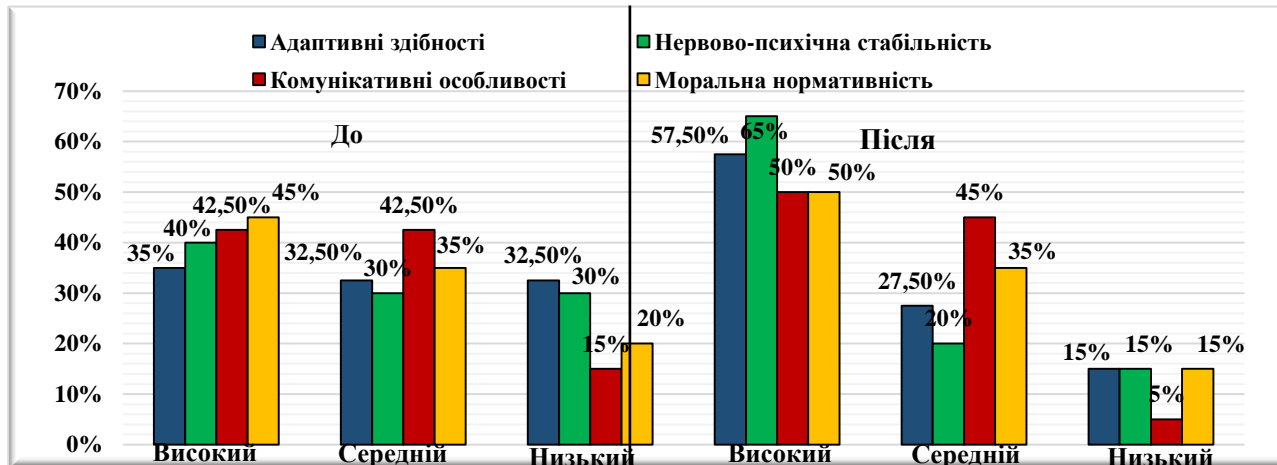

Рис. 1. Порівняльний аналіз показників адаптивності опитуваних експериментальної групи за методикою А. Г. Маклакова-С. В. Чермяніна до та після формульовального експерименту

За даними “Методики діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда” з’ясовано такі показники адаптації першокурсників після проведення програми тренінгових занять (Рис. 2) .

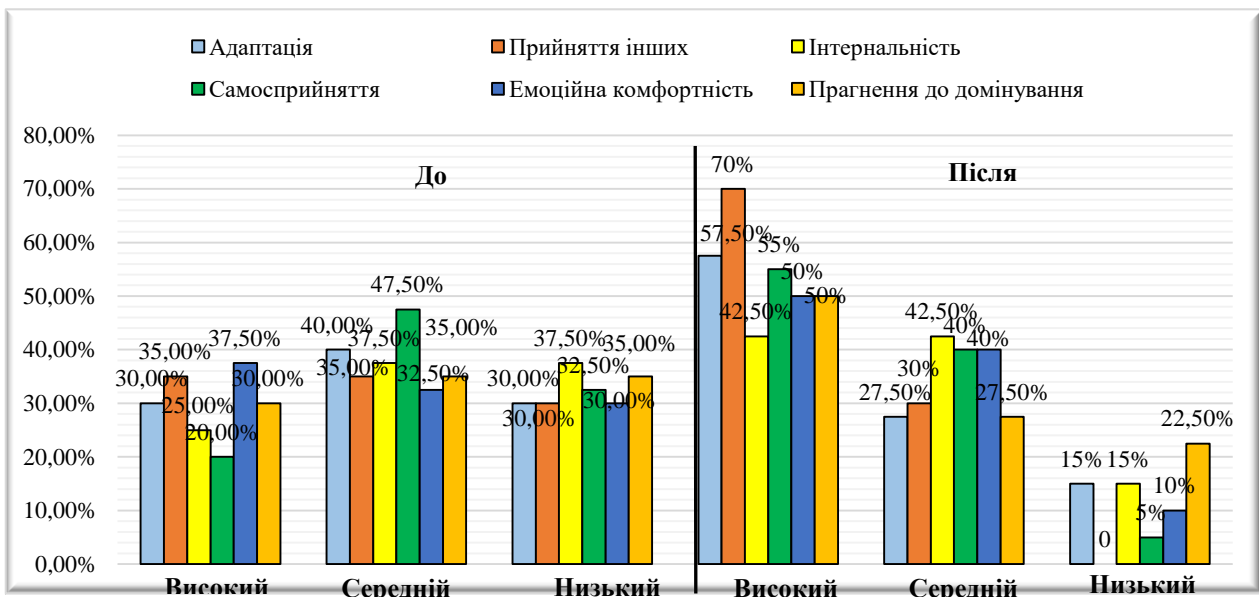

Рис. 2. Порівняльний аналіз показників соціально-психологічної адаптації опитуваних експериментальної групи за методикою К.Роджерса-Р.Даймонда до та після формувального експерименту

Наступною було проведено методику “Адаптованість студентів у ВНЗ” (Т. Д. Дубовицької, А. В. Крилової), відповідно до якої отримано такі показники адаптованості опитуваних до навчальної групи та навчальної діяльності (Рис.3)

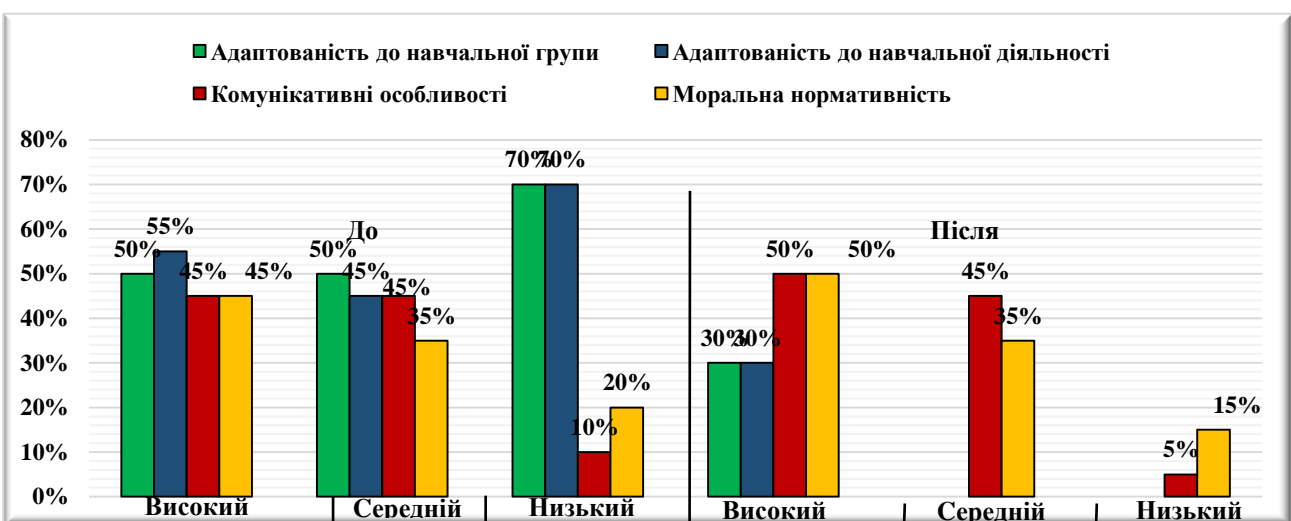

Рис. 3. Порівняльний аналіз показників адаптованості опитуваних експериментальної групи до ВНЗ за методикою Т. Д. Дубовицької-А. В. Крилової до та після формувального експерименту

Відобразимо дані обох опитувань (до та після формувального експерименту) студентів експериментальної групи за допомогою Рис. 4:

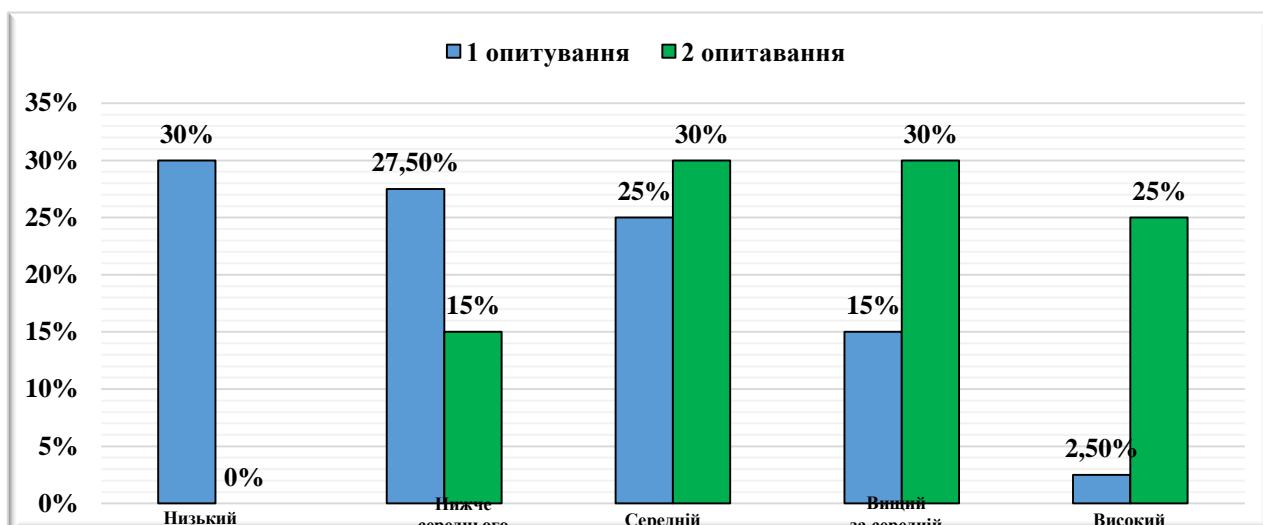

Рис. 4 Порівняльний аналіз рівнів здатності самоуправління серед опитуваних експериментальної групи за методикою Н. М. Пейсахова

За методикою “Самооцінка психічних станів” (за Г. Айзенком) було отримано наступні результати повторного опитування (Рис. 5)

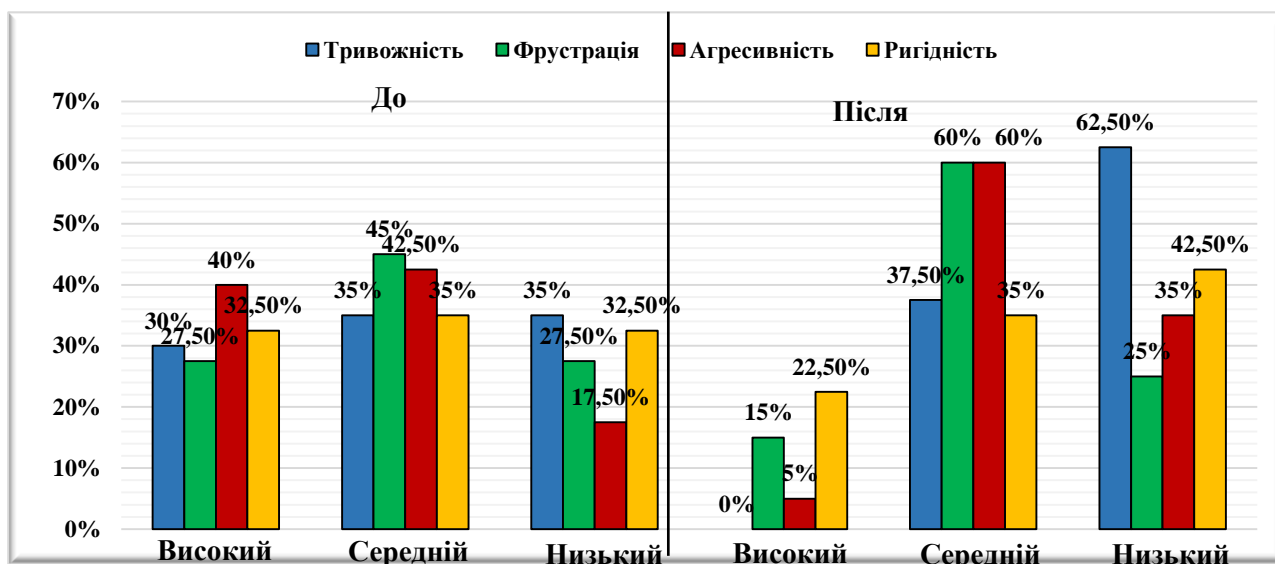

Рис. 5. Порівняльний аналіз показників негативних станів опитуваних експериментальної групи за методикою Г. Айзенка до та після формувального експерименту

Отже, після проведення тренінгової роботи із першокурсниками в них стали проявлятися кращі показники психічних станів – переважно середні та низькі рівні тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності, що вказує на ефективність проведеної психологічної роботи із студентами.

Отримані дані вказують на високу ефективність проведеної тренінгової форми роботи психолога із студентами.

Висновки. Таким чином, навчання у сучасному вищому навчальному закладі є одним із найважливіших періодів життя, особистісного зростання та спеціалізації. Адаптація до нових соціальних умов і нової навчальної діяльності є гострою потребою кожного першокурсника. Адаптація першокурсників до нових умов навчання є дуже складним, багатогранним і динамічним процесом, часто детермінованим новим соціальним середовищем і пов'язаним з необхідністю подолання низки труднощів як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

На основі покращених результатів опитування учасників експериментальної групи зрозуміло, що проведена тренінгова робота має сприятливі результати для підвищення показників адаптації студентів до навчальної діяльності в новому освітньому просторі. Таким чином, впровадження тренінгу оптимізації процесу адаптації першокурсників до навчальної діяльності підвищило показники адаптованості першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі.

Вважаємо, що за комплексного охоплення проблеми адаптації студентів до навчання у ВНЗ з боку психолога, викладачів навчального закладу, органів студентського самоврядування та самих першокурсників можна досягти успіхів у вирішенні даної проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буяльська Т. Б. Робота кураторів академічних груп вищому навчальному закладі: методичний посібник// Т. Б. Буяльська, М. Д. Прищак, Л. А. Мацко. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 154с.

2. Потопа К. Л. Соціально-педагогічні умови активізації адаптації студентів молодших курсів до навчання у вищих закладах освіти / К. Л. Потопа // Педагогічні науки: Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – №3(16). – С.112-117.

3. Третьякова І. С. Оптимізація навчально-виховного процесу як умова успішної адаптації студентів-першокурсників / І. С. Третьякова, Н. О. Буряк //

4. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького: Збірник наукових праць.–2011. №6.– С.338-344.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Кулітка Едуард Федорович

к.м.н., доцент,

Хайрулліна Валерія Рамілівна

лікар-інтерн,

Телятник Олена

студентка

Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського
м. Львів, Україна

У теперішній час у сфері фізичного виховання та спорту виникла необхідність удосконалення систем навчання, освіти та виховання. Ця ситуація обумовлена виникненням між темпами накопичення нових знань у всіх сферах науки та обмеженими можливостями їх засвоєння людьми, це ускладнює вирішення основної мети освіти та навчання - підготовки учнів до життя в суспільстві, що зумовило необхідність розробки нових інноваційних технологій.

При визначенні особливостей інноваційних процесів у сфері фізичної культури і спорту слід акцентувати увагу на те, що фізична культура і спорт є частиною загальної культури і є наслідком нових норм і правил поведінки, спрямованих на формування нового типу мислення або сприйняття світу.

Формування у студентів здорового способу життя, а також свідомого ставлення до власного здоров'я та рівня фізичної підготовленості шляхом застосування нових інноваційних підходів до організації освітнього процесу є найголовнішим соціальним завданням усіх освітян.

Головною метою у сфері фізичної культури та спорту є підвищення обсягу фізкультурно-спортивної активності студентів. Для вирішення цього

повинні бути використані новітні інноваційні підходи та технології.

Принципове оновлення системи науково-методичного забезпечення процесу пов'язане з перебудовою організації занять фізичною культурою та спортивно-масовою та оздоровчою роботи.

У зв'язку з цим ми пропонуємо створити Державну програму «Здоров'я» та додаткові підпрограми з фізичної культури, спрямовані на формування розуміння цінності фізичної культури як засобу зміцнення та підтримання здоров'я. Такі елементи нововведення, покращують характеристики окремих компонентів і самої освітньої системи в цілому [1].

На наш погляд, з метою повноцінної розробки інноваційних технологій у сфері фізичної культури та спорту необхідно передбачити впровадження наступних програм:

1. Аналіз інноваційних складових компонентів даної сфери творчої активності.

2. Здійснення паспортизації найбільш суттєвих за значимістю інноваційних проектів державного рівня. Внаслідок цього до сфери фізичної культури і спорту зможуть приєднатися додаткові групи населення.

3. Створення галузевого банку інноваційних ідей та нереалізованих проектів з метою формування бази для розробки інноваційної стратегії розвитку фізичної культури та спорту на теренах держави.

4. Проведення досліджень з метою діагностики інноваційного потенціалу різних професійно-діяльнісних груп, представлених у галузі фізичної культури та спорту.

5. Розробка спецкурсів, лекційних, практичних занять для студентів спеціалізованих навчальних закладів та системи підвищення кваліфікації з інноваційної проблематики.

На жаль, сучасна ситуація демонструє тривожну динаміку у зміні інноваційної технології у галузі фізичної культури та спорту. А це вказує на загострення інноваційно-управлінських проблем у недалекому майбутньому

[2].

Вирішальний прорив у розробці науково-дослідних та соціально-технологічних програм інноваційної орієнтації можливий лише тоді, коли виникає замовник, що має досить солідний інноваційний потенціал, який вже стратегічно орієнтований і готовий до запуску процесів оновлення.

Впровадження та використання інноваційних технологій сприяє підвищенню ефективності розвитку фізичної культури та спорту, забезпечує найбільш якісні умови для занять, розвитку основних фізичних якостей і здібностей у навчальних закладах.

Завдяки застосуванню інноваційних технологій формується стійкий інтерес до занять фізичною культурою та спортивною діяльністю, що у наш час є дуже важливим [3].

Ці технології дозволяють студентам розширювати функціональні можливості організму, набувати вмінь і навичок у фізкультурно-оздоровчій та спортивній діяльності, формувати культуру рухів, набувати знань про фізичну культуру та спорт, їх історію та сучасний розвиток, розуміти цінність ролі здорового способу життя та стійких здорових звичок, поряд з цим формувати свідоме ставлення до власного здоров'я.

Важливою особливістю інновацій для сфери фізичної культури є те, що інноваційна діяльність досить часто носить локальний характер, а це сприяє реалізації інноваційного спектру комплексних заходів щодо розвитку організацій галузі на регіональному рівні. Особливе значення у цьому відіграє характер та специфіка потреб населення території у фізкультурно-спортивних послугах.

Таким чином, сфера фізкультурно-оздоровчих та спортивно-видовищних послуг має значний інноваційний потенціал. Активне впровадження інновацій у діяльність фізкультурно-спортивних організацій дасть додатковий імпульс розвитку сфери послуг територіальних утворень, зростання рівня якості життя населення України .

ПЕРЕЛІК ЛІТЕРАТУРИ

1. Спортивная культура как учебный предмет общеобразовательной школы // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка - 2020. № 4. С. 13-18
2. Гершман, М. А. Инновационный менеджмент: учеб. пособие М. А. Гершман. - М.: Маркет ДС, 2019.
3. Манжелей, И. В. средоориентированный подход к физическому воспитанию: монография /И. В. Манжелей. - Тюмень: Изд-во Тюменского гос. ун-та. - 2015. - 208 с.

СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ ТА ЙОГО ІМІДЖ У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Саєнко Альона Олексіївна

магістрант

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Соціально-педагогічна діяльність є специфічний вид професійної діяльності, спрямованої на соціальний захист особистості як вищої цінності, на підтримку та зміцнення її морального, психічного та фізичного здоров'я, різнобічного розвитку. Позитивно створений імідж одна із важливих чинників успішної діяльності соціального педагога. Пріоритетними характеристиками для іміджу соціального педагога є: людська привабливість, особиста чарівність, інтелігентність, враження здорової та щасливої людини, позитивний настрій, інтерес до людей, бажання допомогти у вирішенні їхніх проблем, впевненість у собі, оптимізм, розвинене почуття гумору, активність, індивідуальний стиль діяльності та спілкування, відповідальність та сміливість.

Мета роботи. Визначення основних понять, що є складовими іміджу соціального педагога в підлітковому середовищі.

Матеріали та методи. Систематизація та аналіз літературних джерел.

Результати та обговорення. Статус сучасного соціального педагога формується під впливом сучасних реалій. Пріоритетне місце у ньому належить діяльному початку, активному, творчому впливу у тих чи інших соціальних варіантах. Домінуючими ознаками в соціальному статусі є його професійна компетентність та висока кваліфікація у стимулюванні та організації індивідуальної чи сімейної, групової дозвільної діяльності.

У цільовій установці іміджу соціального педагога у підлітковому середовищі можна виділити кілька пріоритетних позицій, серед них:

1. збільшити ступінь самостійності підлітка у виборі та реалізації дозвільних потреб, його здатності контролювати свій вільний час і більш

ефективно вирішувати проблеми дозвілля;

2. створити умови, у яких підлітки можуть максимально проявити дозвільну ініціативу, творчі можливості.

У сфері дозвілля, як і в інших сферах життя, люди часто стикаються з проблемами, які не можуть вирішити ні вони самі, ні сім'я, ні друзі. Тому виникає потреба у грамотному, кваліфікованому помічнику – соціальному педагогу, який сам виходить на контакт із підлітковим середовищем. Він ставить соціальний діагноз, вивчає психологічні та вікові особливості, здібності людини, вникає у світ його інтересів, у коло спілкування, в умови його життя і виявляє проблеми особистості. Соціальний педагог може працювати як штатна одиниця загальноосвітніх, культурно-дозвільних, спортивно-оздоровчих установ, служби соціального захисту та соціального забезпечення правоохоронних органів, а також здійснювати в установленому порядку індивідуальну трудову діяльність. Він має вміти: організувати діяльність та співпрацю дітей; володіти деякими прийомами артистизму, мовленням, диханням, ритмом та постановкою голосу, мімікою та жестами; знаходити в розмові той тон і мову, яка дасть можливість говорити з жебраками і алкоголіками, наркоманами і повіями або з дитиною, що потрапила в біду. Не просто говорити, а переконати та вплинути. Необхідними та достатніми умовами формування іміджу особистості соціального педагога є такі якості:

1. Професійна спрямованість особистості виявляється у адекватному розумінні мети і завдань професійної діяльності, наявності сформульованих професійних мотивів, стійких інтересів, схильностей, поглядів, переконань, ідеалів, які стосуються обраної професії;

2. Професійне мислення. Воно проявляється у діяльності, у процесі вирішення завдань і тому визначають її успішність;

3. Професійна самосвідомість, тобто свідомість особистістю самого себе у професійній діяльності, у всьому різноманітті своїх професійних якостей, можливостей, здібностей.

Імідж соціального педагога має досить складну структуру та складається

з наступних елементів:

1. Габітарний імідж (зовнішній вигляд).
2. Уречевлений імідж (речі, предмети, послуги).
3. Середовищний імідж (кабінет, робочий стіл, приймальня з секретарем, автомобіль).
4. Вербальний імідж (міміка, жести, інтонація).
5. Кінетичний імідж (типові рухи або положення в просторі частин його тіла).

Процес формування іміджу соціального педагога в підлітковому середовищі можна подати у вигляді послідовної зміни наступних етапів:

- Етап 1. Діагностика сформованості іміджу соціального педагога.
- Етап 2. Цілепокладання.
- Етап 3. Планування.
- Етап 4. Реалізація запланованих заходів.
- Етап 5. Оцінка.

Існує безліч методів формування професійного іміджу в підлітковому середовищі:

1. Метод формування професійного бренду.
2. Метод позиціонування.
3. Метод рефреймінгу.
4. Метод екранування.
5. Метод віддзеркалення.

Висновок. Професійним іміджем соціального педагога в підлітковому середовищі є образ особистості, зумовлений вимогами професії і що складається з відносно постійного ядра, що включає Я-концепцію, соціальну роль, цінності професійної діяльності, професійно значущі особисті якості; та зовнішньої складової, що включає культуру вербального та невербального спілкування, вибір певної моделі поведінки.

СОЦІАЛЬНО–ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СЕКСУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Соколенко Дар'я Володимирівна

магістрант

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Проблема формування особистості підлітка до теперішнього часу залишається однією з самих складних проблем у сучасній педагогіці. Її вирішення потребує комплексного науково – педагогічного підходу, адже процес формування особистості складається з різних факторів: впливу спадковості, виховання в сім'ї та школі та впливу оточуючого середовища. Наявна ситуація вказує на необхідність проведення просвітницької роботи з молоддю щодо формування у них сексуальної культури.

На сьогодні в Україні спостерігається різке погіршення стану фізичного, психічного, духовного і соціального здоров'я дітей та юнацтва. Гостро стоїть проблема репродуктивного здоров'я, ранньої вагітності, захворювань, що передаються статевим шляхом. Окреслилась тенденція до погіршення психічного і духовного здоров'я молоді, зростає бездуховність та жорстокість, статева розпуста в дитячому та молодіжному середовищах. Втрата цінності здоров'я молоддю створює проблему національної безпеки, самого існування держави.

Мета роботи. Дослідити форми і методи формування сексуальної культури здобувачів освіти в освітньому середовищі. Розробка та проведення тренінгу для здобувачів освіти - «Повага Любов Секс», як ефективного інструментарію просвітницької роботи у формуванні сексуальної культури дітей.

Матеріали та методи. Робота з літературними джерелами. Розробка та проведення тренінгу для здобувачів освіти «Повага Любов Секс».

Дослідження та його результати. Сексуальна культура є частиною

загальної культури особистості, формування якої є завданням впливів дорослого середовища. Формуючи культуру окремої особистості, батьки і педагоги вкладають у майбутнє нашої держави. Процес лібералізації і сексуальна революція послабили моральні підвалини суспільного життя: сексуальні стосунки стали вільно демонструватися засобами масової інформації, розвивається тенденція орієнтації особистості на секс як засіб отримання задоволення, а не як прояв кохання. Тривалий час тема сексуальності людини у нашій країні була під забороною. Ця табуованість виростила покоління, яке не здатне говорити на тему статі зі своїми дітьми. З одного боку, є когорта батьків, яким важко говорити з дітьми на тему сексуальності, з іншого, відбувається активне просування ліберальних ідей щодо статевої моралі – ці фактори ставлять сучасного підлітка у достатньо складне становище. У свою чергу, акселерація прискорила темп статевого дозрівання, що призвело до більш ранньої цікавості підлітків матеріалами сексуального змісту. Отож, основним завданням є дослідити основні соціально педагогічні засади формування сексуальної культури дітей в освітньому середовищі, розробити та впровадити тренінг для здобувачів освіти «Повага Любов Секс», а також провести його соціологічне дослідження.

Висновки. Потреба у всебічному розвитку особистості, актуалізує необхідність статевого виховання учнівської молоді, а прикрі статистичні дані підтверджують її нагальність. У магістерському дослідженні проаналізовано стан організації процесу статевого виховання дітей у освітньому середовищі, а також окреслено основні шляхи вирішення цієї проблеми.

Запропонований тренінг, перш за все, розрахований на підлітків, які тільки починають цікавитися питаннями власної сексуальності та пошуку себе у світі сексуальних задоволень. Завдання тренінгу буде також корисним батькам та вчителям, які хочуть встановити довірливі стосунки з дітьми.

JOURNALISM

УДК 654.197

ADVERTISING AS A MEANS OF INFLUENCE ON PUBLIC OPINION

Sibruk A.,

PhD, Associate professor,
National Aviation University,
University of Leicester,

Sibruk V.,

PhD, Associate professor,
National Aviation University,

Dobrovolska L.

Lecturer,
National Aviation University,
Kyiv, Ukraine,

Abstract: Political advertising is an integral part of the election process in Ukraine. The relevance of studying this phenomenon lies in the fact that the fight against psychological manipulation and propaganda contributes to the improvement of the political situation in the country.

Key words: advertising, public opinion, semantic manipulation

The purpose of the article is to identify the types of manipulation and analyze their use in political advertising, as well as the impact of advertising on ordinary citizens.

Article 66 of the Law of Ukraine "On Elections of People's Deputies of Ukraine" states that political advertising is any printed, oral, audio, and audiovisual types and forms of ideological influence on people that are not prohibited by the laws of Ukraine and are aimed directly or indirectly at attracting attention to the subjects of the election process, to form a positive or negative attitude towards them in society

and in the minds of citizens, or to direct the political behavior of citizens and social groups in their attitude to the subjects of the election process during the elections, including informational messages about measures that conducted or supported for the stated purpose. Broadcast time allocated to political advertising on radio and television may not exceed 20 percent of the actual volume of broadcast during an astronomical day by a broadcasting organization of any form of ownership [7].

Let's single out the following basic socio-psychological requirements for the construction of political advertising: definition of goals and objectives based on the studied socio-psychological needs of the electorate; availability of party programs for the electorate; uniqueness of the politician's image; selection of means for demonstration of advertising product; the need for financing; implementation of feedback from the electorate.

The main psychological requirements for political advertising are: majority (introduction of means that create a feeling of confidence in the candidate); optimism (positive motives); appeal to external paraphernalia (color scheme, symbols, musical accompaniment, etc.).

One of the oldest examples of political advertising discovered by archaeologists at the excavations of the ancient Egyptian city of Memphis is considered to be the words carved on a stone: "I, Rhino, from the island of Crete, by the will of the gods interpret dreams", which was created in the III century BC. In Ancient Rome, the role of political advertising was performed by statues of rulers, commanders, on which various inscriptions were carved. An example can be graffitos in Pompeii: "Fishermen, choose Popidius Rufus", "If anyone rejects Quintius, he will sit next to the donkey" [2].

Today's political advertising is very different from the ancient one. Advertisers are faced with the task of creating a unique exemplary advertisement that will show the candidate's strengths, interest the widest audience of voters, and change something in people's minds. It should be something simple, clear, but not primitive. There are many manipulation methods that are used during campaign advertising or anti-advertising [5].

The simplest types of manipulation: fragmentation of information and clip-making, "leakage" of confidential official information, semantic manipulation (creating the image of a messiah or enemy), use of false information for the purpose of slander, historical analogies (incorrect comparisons and associations, rumors, legends), deflection (submission in a sensational form of a certain message to divert the attention of the audience from other information – more important in content, but inconvenient for the authorities), pseudo-event (staging of an event to divert attention from real events), "random sampling" (testimonies of ordinary citizens and experts are given on the basis of a "random sample" of statements, a system of questions containing the necessary answers to confirm the positions of the journalist), disinformation (citation of false information by journalists) [3].

The "hold the thief" method is also common and effective. It is used when the subject (government, party, etc.) is characterized clearly negatively from a certain point of view. In such a situation, the subject, in order to divert attention from himself, points to the same characteristic of another object (his opponent) and shifts all the blame to him, although that other object may have nothing to do with this negative characteristic.

The "poison sandwich" method involves first spreading negative information about the object you want to discredit, then a small amount of positive information, and finally negative information again.

The purpose of using the "Information Blockade" method is to completely block the adversary's information influence on the recipient of information, and, therefore, to provide him with incomplete, one-sided, distorted information, in other words, to establish his own dominance in the information space of the recipient.

There are also so-called "methodical" techniques for increasing the effectiveness of mass media in manipulating consciousness, among them: fabrication of facts or outright lies, selection of real-life events for messages, "gray" and "black" propaganda, major psychoses.

A dirty, but often used, method of political advertising is the transformation of a single fact into a trend. For example, the governor exposes an official for taking a

bribe, and the inner circle of PR people turn this fact into "a system of anti-corruption measures that will cleanse the region of unscrupulous bureaucrats." Recently, the Ukrainian mass media often publish reports about the authorities detaining officials who demanded money for the performance of their duties. After some time, the information disappears from the columns of publications, and the "bribe taker" continues to hold office.

Thus, the terms "propaganda" and "agitation" were used to denote synonymous phenomena, but over time, the lexeme "propaganda" acquired a negative connotation. Since the 20th century, the term "agitation" has been used with a neutral meaning the dissemination of information without its alteration or concealment.

Also, an integral component of propaganda has become the blind following of imposed directions, the reluctance to hear any other opinions that contradict their views, the inability to think analytically about this or that issue. Political advertising is one of the most common types of campaigning. A significant number of political manipulations have the color of propaganda, not agitation – disinformation, substitution, dramatization of events, etc. As a rule, candidates use any means to achieve their goal.

REFERENCES

1. Alexey Antipovich. Sociological group "Rating" [electronic resource] - rating of trust in candidates from 02.2013 to 08.2018. access mode: <http://ratinggroup.ua/>.
2. Variy M. Politico-psychological pre-election and electoral Technologies: an educational and methodological guide. Kiev: "Nika-Center" Publ., 2003, Pp. 619,625.
3. Korolko V. reklama politicheskaya [political advertising]. Kiev: parliamentary publishing house, 2011, p.631.
4. Partiko Z. V. industry editing in mass media. Lviv: Afisha Publ., 2007, P.89.
5. Pogorilko V. F. agitation // Yuridicheskaya entsiklopediya: [in 6 volumes] / ed. by Kol. Yu. s. Shemshuchenko(Ed.). Kiev: Ukrainian encyclopedia, 1998, p.191.

6. Skulenko M. I. psychology of propaganda: monograph. Zaporozhye: KPU publishing house, 2009, pp. 229-236.

7. Article 66 of the law of Ukraine" on elections of people's Deputies of Ukraine " // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2766-14#Text>.

8. Shveda Yu. Teoriya politicheskikh Partii I partinykh sistemy [theory of political parties and party systems]. Lviv: Triada plus publ., 2004, p. 223.

ПРОПАГАНДА ЯК КОМУНІКАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Давидюк Надія Вікторівна

студентка

Київський національний університет

імені Т. Г. Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Однією з основних складових сучасних інформаційних війн є використання пропаганди як комунікаційної технології. Актуальність даної теми полягає у тому, що дедалі частіше відбувається застосування пропаганди «на практиці»: в державних переворотах, військових конфліктах, де головне місце відведено інформаційній війні. У контексті змін методів введення інформаційної війни важливе місце займає саме пропаганда, яка набуває все нових форм та все частіше стає прихованою. Безперечно, що пропаганда, як і всі комунікативні технології в цілому, зазнають змін, тому дане явище варте розгляду та дослідження.

Ціль роботи./Aim. Метою даної статті є аналіз системи та методів ведення інформаційної війни, зокрема пропаганди, яка виступає чи не найголовнішою зброєю під час такого роду війн. Ґрунтовний аналіз даного явища допоможе краще зрозуміти сутність та поняття пропаганди та прослідкувати зміни в терміні пропаганди.

Матеріали та методи./Materials and methods. Робота виконана за результатами дослідження наукових праць сучасних вчених, у яких висвітлено основні аспекти інформаційних війн, їх складові, методи та засоби, а також окремі праці присвячені виключно явищу пропаганди та його впливу на масову свідомість.

Одним із перших у відкритому друці, хто написав про феномен інформаційних воєн був М. Маклюєн у 1960 роках. Уже тоді було відомо, що «холодна війна» ведеться за допомогою інформаційних технологій. Дослідник

відмітив, що якщо «гарячі» війни минулого використовували зброю, знищуючи ворогів одного за іншим, то інформаційна зброя за допомогою телебачення та кіно, навпаки, занурює все населення у певний світ уяви: «земна куля тепер – не більше, ніж село» [1, с. 7]. Взагалі існує декілька підходів до визначення поняття «інформаційна війна», але незважаючи на їх розбіжності, їх об'єднує спільна думка про те, що основним засобом здійснення агресивних дій і нанесення ушкоджень противнику є інформація, а розгортання інформаційних баталій відбувається у сфері інформаційного простору.

Наукових праць за темою інформаційної війни безліч, але всі вони на сьогоднішній день не завжди враховують особливості реалій сьогодення. Серед зарубіжних учених першими, хто почав розглядати інформаційну війну, були Дж. Стейна і Р. Шафранський, які заговорили про інформаційну війну як про досягнення національних цілей за допомогою інформації. Теоретичні аспекти пострадянської інформаційної війни розглядали такі вчені, як Г. Г. Почепцов, І. І. Завадський, Н. І. Панарін, Д. А. Швецов та С. П. Расторгуєв [2].

У контексті дослідження інформаційної війни, не можливо не відмітити явище пропаганди, яке здатне здійснювати особливий комунікативний вплив. Характеризуючи специфіку подібного комунікаційного впливу український фахівець Г. Г. Почепцов, який практично перший з українських вчених приступив до дослідження відповідної проблематики та і на сьогодні присвячує їй багато публікацій, зауважує: «слово «комунікативний» підкреслює особливий статус аудиторії як об'єкта впливу, оскільки успішний вплив може опиратися тільки на інтереси, цінності, ідеали аудиторії, тобто йдеться про необхідність розмовляти з нею на одній мові у прямому та переносному сенсі цього слова. Цілями такого впливу на масову свідомість є внесення змін у когнітивну структуру із тим, щоб здобути відповідні зміни у поведінковій структурі» [3, с. 20].

В якості основного наукового визначення можна виділити, що пропаганда це система діяльності, спрямована на поширення знань, цінностей та іншої інформації з метою формування певних поглядів, уявлень, емоційних станів,

надання впливу на соціальну поведінку людей. Основне завдання пропаганди полягає у здійсненні бажаного впливу на свідомість людини [4]. Цікаво, що у науковій літературі все частіше ставиться питання про відмінність пропаганди від такого близького поняття як комунікація. Так, згідно з поглядами дослідників Г. Джоветта і В. О'Доннелла відбувається розмежування пропаганди і просто комунікації на підставі того, що в пропаганду вони також вписують цілі, які не входять до числа інтересів одержувача інформації.

Сучасна пропаганда працює одночасно з натовпом і індивідом, результатом якої є дія, а не думка, як вважалося раніше: «якщо класичний, але застарілий погляд на пропаганду наполягає на визначенні її як прихильності людини до ортодоксії, то сучасна пропаганда, навпаки, прагне до ортопраксії до дій, які вчинені вже самі по собі, а не зумовлені ціннісними судженнями людини, які безпосередньо приводить до мети, яка не є для індивіда свідомою, але розглядається як така пропагандистом» [5].

Результати та обговорення./Results and discussion. Проаналізовані дослідження та метаріали дали змогу визначити ряд значущих комунікативних характеристик пропаганди, зокрема:

- розподіл пропаганди на *горизонтальну і вертикальну*. Вертикальна пропаганда - політична, йде зверху в низ. Аудиторія здатна розпізнати її на відміну від горизонтальної, соціологічної пропаганди. Вона поширює спосіб життя через побут (кіно, рекламу), тим самим вона непомітна і максимально глибинна, немов би випадково соціологічні контексти ведуть до неусвідомленого підпорядкування індивідів.

- розмежування *пропаганди агітації і пропаганди інтеграції*. Пропаганда агітації найбільш явна, і, чим менш освічене населення, тим успішнішим буде результат. Пропаганда інтеграції - це пропаганда згоди, вона не просто закликає до дій, а призводить до повного прийняття всіх істин даного суспільства. З людиною відбувається повне переформатування, як підсумок людина розділяє всі стереотипи суспільства, навіть будучи не згідною з ними. Тобто така пропаганда спрямована на зміцнення соціосистеми.

• наявність *раціональної та ірраціональної пропаганди*. Сучасна людина потребує фактів. Тому зміст пропаганди завжди нагадує таку інформацію, яка намагається бути раціональною і фактичною. Але факти залишаються просто фактами, якщо не отримують відповідної реакції від об'єкта впливу. Дану думку підтверджує ідея Жака Єюля, який вважає, що проблемою пропаганди є створення ірраціональної реакції на раціональні та фактичні елементи. Пропаганда будується як логічна і раціональна, але її результат залишається ірраціональним.

Висновок./Conclusions. Таким чином, головним критерієм ефективності пропаганди є сила інформаційного впливу, а створення конкретного повідомлення, яке має на меті вплив на підсвідомість людини, чимось нагадує проектування засобу масового ураження. Кількість уламків від кожного слова, від кожного сюжету намагаються зробити якомога більшим, а радіус враження – якомога ширшим. Це означає, що дія цих повідомлень має зачепити якомога більшу кількість елементів і зв'язків між ними у інформаційній системі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Maklyuyen M. Understanding media: external expansion of human. / Maklyuyen. – Moskow, 2003. – 464 с.
2. Стадник А. Г. Інформаційна війна як комунікативна технологія впливу на масову свідомість та громадську думку / А. Г. Стадник. // Грані. 2016. С. 5.
3. Почепцов Г. Г. Информационные войны / Г. Г. Почепцов. – М.: «Рерл-бук», К.: «Ваклер», 2000. – 576 с.
4. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов., 2001.–365 с.
5. Белоусов А. Б. Пропаганда Жака Эллюля/ Свободная мысль. 2010. С. 167-182.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖАНРУ ІНТЕРВ'Ю В ОНЛАЙН-МЕДІА

Сагайдак Микита Сергійович

студент

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Явище соціальних мереж неабияк підняло актуальність старого та потрібного жанру інтерв'ю через свою корисність і якісну роботу з переробкою інформації. Журналісти теоретики постали перед фактом трансформації та взаємопереходу у межах жанрових груп. Один жанр може містити в собі ознаки інших жанрових форм. Журналісти це люди, діяльність яких на пряму пов'язана зі збиранням і обробкою інформації, мають надзвичайно близький зв'язок із жанром інтерв'ю. Дивлячись на сучасні тенденції, тренди та актуальні феномени зі світу поп-культури, можна з впевненістю стверджувати про їх вплив на жанротворення є на достатньому серйозному рівні.

Вивчення та аналіз особливостей журналістської діяльності в рамках інтерв'ю здійснювали такі дослідники, як Питання формату жанру інтерв'ю висвітлювали в українській журналістиці сучасні науковці М. Василенко, М. Кім, О. Кузнецова, А. Туманова, О. Чекмишев, А. Іващук та ін.

Мета дослідження виявити трансформацію жанру інтерв'ю як жанру онлайн-комунікації і показати його роль у формуванні сучасного медіа-простору

Матеріали та методи У роботі використано теоретичні методи дослідження, а саме: збір інформації, узагальнення, детальний аналіз літератури, емпіричний метод порівняння (при зіставленні та аналізі текстів дослідницького інтерв'ю та аудіо-відео інтерв'ю), а також методи, що досліджуються теоретично: аналіз, синтез та дедукція (аналіз теоретичних та практичних робіт у галузі методики викладання інтерв'ю, сучасних вимог до інтерв'юера).

Результати та обговорення. Здебільшого з чим асоціюються засоби масової інформації – це текст. Онлайніві медіа функціонують завдяки тому, що подають свій контент у текстовому форматі, але із часом цього стало замало, довелося шукати нові способи для еволюції подання матеріалу.

Велику роль у формуванні громадської думки відіграють газети та Інтернет-видання всіх типів, телевізійна та радіоінформація. Публіцистичні жанри пов'язані з відображенням і інтерпретацією дійсності, різноманітними комунікативними можливостями. Різні школи використовують методи кодування думки, логіки та мислення. У репортажі особливо важливий «ефект присутності», який забезпечується відтворенням реальної події у сприйнятті аудиторією та активною участю журналіста, візуальною та слуховою інтерпретацією події. Інтерв'ю (у багатьох формах: прес-конференція, брифінг, монологічне інтерв'ю, діалогове інтерв'ю, багатодіалогічне інтерв'ю, портретне інтерв'ю) – це засіб, який надає цікавому співрозмовнику медіа-платформу для підкреслення його поглядів на економіку, політику, суспільство, науки, думки. Уявні інтерв'ю містять елементи аналізу та аргументації, портрети – бесіди, покликані розкрити особистість інтерв'юйованого, сформуванати його образ у розмові. Рідке явище, особливо в середовищі інтернету, жанр журналістики існує у своєму «чистому вигляді». Чітко, як правило, визначаються рамки простих інформаційних жанрів, де тільки називається подія в 10-20 рядках.

Ми можемо розглянути іншого онлайн-інтерв'ю з Ютуб-каналу Бомбардир із нашими військовими хлопцями під назвою. Аналізуючи структуру інтерв'ю ми помічаємо, що немає рамок жанру, є тільки концепція самого формату, але саме жанр інтерв'ю тут має декілька симбіотичних форм. З самого початку інтерв'ю починається саме як бліц та трохи згодом трансформується у полілог. Із течією самого випуску ми також можемо зафіксувати перетік із полілогу до монологу коли розмова пішла про покійного побратима Малі. Коментар у даному випадку не потрібен, але розмовний характер інтерв'ю може передбачати включення в структуру текстового матеріалу різноманітних інформаційних компонентів у вигляді цитат, посилань,

історичних екскурсій.

Висновки. Трансформація жанру інтерв'ю крізь дзеркало онлайн-видань не має чітких областей бо це саме і є та сучасна симбіотична форма нових яскравих жанрових форм інтерв'ю. Процес трансформації жанрів можна вважати більш творчим та шаленим з точки зору його аналізування. Трансформація відбувається саме по бажанню автора та власне вільним діалоговим рухам. Діджиталізація є невід'ємною частиною сучасності. Журналістські жанри трансформуються під впливом сучасного цифрового світу. Один жанр плавно перетікає в інший, та не може бути виготовлено без трансформації. Сучасний цифровий вимір зробив примарними кордони жанрів. Кожна робота із жанром інтерв'ю в онлайн виданнях є витвором мистецтва та має вільну жанрову інтерпретацію яка загалом є простою вигадкою саме автора інтерв'ю.

Отже у роботі ми зазначили саму цінність жанру інтерв'ю та його відмінність від друкованих медіа. Насамперед ми зазначили саме сучасну трансформацію жанру на прикладі декількох українських онлайн-інтерв'ю. Інформаційно-комунікативні технології які впливають на всі соціально-психологічні сфери діяльності і на людину особисто, що мають прояв у зміні ставлення людини до журналістських жанрів менш професійно та більш спростовано. Цифровий вимір дає змогу кожному насолодитись жанром інтерв'ю та його трансформаціями без меж закладених у конкретно жанрову основу.

ART

ІНШИЙ ПОГЛЯД НА КРЕАТИВНЕ МИСЛЕННЯ У РЕЖИСЕРСЬКІЙ АРТ-ПРАКТИЦІ

Бугайова Вікторія Олександрівна

доцент

Харківська державна академія культури

м. Харків, Україна

Вступ. Тисячі років креативного мислення повністю відокремили нас від первісних предків. Кожна ідея, яку приймає суспільство, все більше віддаляє нас від минулого і підштовхує до майбутнього. Інноваційні розробки полегшують життя.

Креативні рішення підвищують наші фізичні можливості. Вони дозволяють витратити менше зусиль на виконання різних дій і збільшують наші здібності, завдяки чому ми можемо тепер робити те, що раніше здавалося неможливим.

Вчені використовують два критерії, щоб оцінити креативність ідеї: вона має бути новою та цінною. Ідея може бути новою для вас, новою для ваших колег, новою для галузі або новою для всього світу.

Цілі роботи. Інше тлумачення словосполучення «Креативне мислення» та розкриття головної ідеї креативності – доступність! У мозку немає певної частини, яка відповідає за креативне мислення. Бере участь відразу кілька структур та обидві півкулі.

Мозок не може створювати щось нове без опори на попередні знання та досвід. Навіть найреволюційніші ідеї базуються на вже наявних знаннях. Переважна більшість по-справжньому креативних людей, творчих особистостей та вчених на початку опанували майстерність у своїй галузі

значною мірою, а вже потім створювали щось нове.

Матеріали та методи. Креативне або творче мислення є навичкою створення нестандартних ідей для вирішення певних завдань абсолютно новим способом. Важливо розуміти різницю між креативністю і нестандартним мисленням. Друге передбачає можливість знаходити неочевидні ідеї, варіації у звичному методі роботи. Креативність - здатність людини створювати якісно нові рішення з урахуванням попереднього досвіду. При цьому бажано, щоб такі рішення тою чи іншою мірою були своєчасними, корисними для суспільства та мали потенціал для покращення поточної реальності.

Результати обговорення. Більшість людей не знають, що таке креативність насправді. Її поділяють на два напрямки: «Креативні дії» та «Креативне мислення». Креативні дії потребують цілеспрямованої практики. Потрібні місяці або навіть роки, перш ніж ви досягнете професіоналізму. Саме цьому, ця частина креативності вважається людством – ексклюзивною. Що ж стосується креативного мислення, ця сторона креативності підвладна кожному.

Креативний підхід допомагає побачити неочевидні закономірності, пов'язати між собою зовсім різні, на перший погляд речі та в результаті вигадувати нові ідеї. Креативність потрібна як музикантам чи художникам. Нестандартний творчий підхід допомагає всім.

Висновки. Таким чином, творчі здібності виділяються як би з різних підстав, але водночас усі вони проявляються в успішності діяльності. Будь-яка людина, яка використовує оригінальні способи вирішення будь-яких життєвих завдань, – це тип творчої особистості. Основною особливістю творчої особистості є креативне мислення. Креативність забезпечує продуктивні перетворення на діяльності особистості, дозволяючи задовольняти потреба у дослідницької активності. Творчі здібності відрізняють одну людину від іншої, в той момент, креативне мислення може розглядатися як форма поведінки, яка не узгоджується з прийнятими нормами, але при цьому не порушує правові та моральні розпорядження соціуму.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ТЕАТР ХАРКОВА: ОСОБЛИВОСТІ ПОСТАНОВОК УЧНІВ РЕЖИСЕРСЬКОЇ ЛАБОРАТОРІЇ ЛЕСЯ КУРБАСА

Кочергін Артем Олександрович
студент 2-го курсу магістратури
Харківська державна академія культури
м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Вже багато століть музика займала та продовжує займати одне з провідних місць у театральному мистецтві, бо завжди була та залишається важливою складовою всіх сміливих режисерських експериментів при організації та постановці музично-драматичного видовища.

Початок ХХ ст. знаменував собою нову епоху у розвитку нового українського театального мистецтва, у якому набув чималої популярності музичний жанр. Таким чином, 15 липня 1929 р. за рішенням президії Харківського окружного виконавчого комітету рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів XII скликання, в Харкові створено першу Державну Українську Музичну Комедію (ДУМК). Головним завданням для митців стало відродження традицій української оперети. В пресі тих часів зазначалося, що ДУМК стане новою театальною організацією, в основі якої будуть лежати всі революційно-культурні здобутки театального мистецтва і нова національна музична комедія втратить розважальний характер опереткового жанру. Для цього в першу чергу необхідно було віднайти новий актуальний революційний репертуар, створити нові методики роботи над виставами, не забуваючи про здобутки традиційної театальної культури.

Ціль роботи. / Aim. Проаналізувати етап становлення ДУМК, як експериментальний період у діяльності учнів режисерської лабораторії Л.Курбаса на прикладі постановок театру.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Базовими підходами у дослідженні історії ХАТМК, які сприяли даному дослідженню, є

мистецтвознавчий та культурологічний. У рамках культурологічного методу досліджуються історичний шлях становлення ХАТМК. На базі мистецтвознавчого методу аналізуються вистави «курбасівського» періоду ХАТМК, їх режисерське бачення та змістовно-сміслові наповнення.

Результати та обговорення. /Results and discussion. На рівні із державними драматичними і музично-драматичними театрами, театрами опери та балету і ляльок України, від кінця 1920-х рр. ХХ ст. веде відлік своєї історії Державна Українська Музична комедія (ДУМК). Після перенесення столиці до Києва у 1934 р. ДУМК перейменована в Харківський театр музичної комедії (ХМТК). Від 2006 р. театр отримав статус академічного.

Серед вітчизняних режисерів, які активно включали елементи музичного театру в драматичний був експериментатор і новатор Л. Курбас. До створення нового ДУМК було залучено основні креативні сили вихованців курбасівського театру «Березіль». Для театрального колективу Л. Курбаса ця пропозиція була цікавіша, аніж гастролі з сатирично-побутовим репертуаром в непристосованих до театральних вистав клубах.

Чимало акторів і режисерів-студійців «Березоля» поповнило творчий склад новоствореної трупи. Л. Курбас особисто також не залишився осторонь і брав активну участь у постановці перших вистав ДУМК. Акторами вистав митця стали його ж учні. Головним режисером і художнім керівником ДУМК був призначений Б. Балабан. Крім того, до режисерського складу було залучено Я. Бортника, композитора та диригента О. Рябова, у якості лібретиста письменника О. Вишню, головного диригента Б. Крижанівського. Творче ядро акторського цеху поповнили актори І. Булашенко, М. Іванов, Л. Івашутич, М. Малігрант, Г. Лойко, П. Пасько, Л. Романенко, Д. Пономаренко. Серед сценографів — Д. Власюк, С. Йоффе, М. Панадіаді, Б. Чернишов, Є. Товбін, О. Щеглов.

Проаналізувавши наукові джерела, можна зробити висновок, що перше п'ятиріччя існування нового театру акторська гра не була обмежена в використанні зовнішніх виражальних засобів. Режисери використовували

вміння акторів, які були здобуті тими в «Березолі»: зокрема акробатику, жонглювання та циркову ексцентрику, досвід створювати характерні образи, а також сатиричні типажі-маски. Згодом після розгрому авангардного мистецтва та будь-яких експериментальних течій, що не підлягали особливостям напряму «соціалістичний реалізм», ця акторська плеяда ще кілька десятиліть поспіль вважалася елітою професійної культури, яка відкрила нові виражальні засоби акторської техніки та універсальності рольового діапазону.

Також варто згадати, що для виховання синтетичного актора ще на базі Мистецького Об'єднання «Березиль» Л. Курбас запровадив ряд студійних дисциплін, які включали вокал, сценічне слово, пластику, хореографію і вищезгадану акробатику. Саме для цього режисер запросив викладачів з усієї країни.

Першою постановкою ДУМК стала оперета у двох актах французького композитора Ж.Оффенбаха – «Орфей у пеклі». Лібретто було підготовлено О. Вишнею. Композитори А. Рябов і Ю. Мейтус доповнили музику Ж. Оффенбаха хореографічними номерами та жартівливими куплетами. Режисером вистави виступив Б. Балабан, який подав своє бачення, акторські роботи і оформлення через пом'якшений гротеск. Для цього було застосовано засоби буфонади та циркової клоунади.

Варто зауважити, що стосовно мізансцен багато дослідників використовували фрази, які більш властиві «лівому» драматичному театру, аніж для музичній сцені. Сатиричне лібрето О. Вишні дозволило Б. Балабану по-новому підійти до вибору актора на роль головного героя оперети. Режисер зосередив свою увагу не на акторах з амплуа героя І. Білашенко або Л. Уманці (провідних акторах-тенорах), а на «чаплінському маленькому» О. Івашутичі. Його творчій натурі був властивий трагікомізм Ч. Чапліна та М. Крушельницького. О. Івашутич досконало володів усіма елементами акторської техніки та мав великий успішний сценічний досвід, який він отримав у Мистецькому Об'єднанні «Березиль» та режлабі Л. Курбаса.

Крім вистави «Орфей у пеклі» глядач побачив також вже відомі

постановки у новій сценічній редакції О. Рябова і М. Крушельницького, зокрема «Запорожця за Дунаєм» та «Циганського барону», а через деякий час і нових українських оперет. За лібрето М. Львова і П. Максимова «Дружня гірка» було написано музичний матеріал О. Рябовим, В. Дешевовим і М. Двориковим. На зразок західноєвропейського ревію композитори Д. Клебанова і В. Ашкіназі підготували музику до комедії «Самозваний принц».

Творців ніяк не покидала мрія створити в ДУМК масштабну національну оперету, яка б закінчувалася великим музичним фіналом кожної дії з застосування розгорнутих арій, хорів, ансамблів та дуетів. Головне завдання нової оперети полягало в тому, щоб об'єднати вже відомі традиції світового та українського класичного опереткового мистецтва. Але орієнтація на традиції української національної оперети та водевілю, залишається лише гучною промовистою декларацією, тому пошук нових шляхів не дав необхідних результатів. Втілення поданих ідей мало місце лише у вечері українського танцю, який був організований В. Верховинцем та показаний лише раз .

Хоча замість блиску аристократичних салонів з фонтанами та килимами прийшли конструкції, кубічні побудови, карколомні сходи, все одно в виставах можна було розгледіти засоби розважального ревію. Вистави були схожі на спектаклі-ревію, хоча й, варто зауважити, що вони були спрямовані проти американського стилю життя.

Сатиричний запал не зміг перекрити повсякчасне застосування засобів мюзик-холу. Саме про зайве використання прийомів мюзик-холу можемо говорити у сценічному втіленні О. Рябова та С. Тартаковського в опереті гротеску «Сухий закон». Режисер постановки Я. Бортник в перших актах (дія вистави відбувалася в Америці), розкрив все сьайво капіталістичного строю.

Останній акт вистави був відверто провальним. Події в ньому відбувалися в Радянській країні, в яку за сюжетом випадково потрапляв відомий гангстер Аль-Капоне (головний герой). І хоча з цією роллю майстерно впорався С. Хмельницький, однак дія на сцені програвала як у сценічному, так і музичному плані і була найслабшою.

Висновки. /Conclusions. Таким чином, часи становлення ДУМК можна сміливо назвати періодом експериментів та творчих пошуків, часом занадто суперечливих. Проте не слід відкидати, що саме вони дали змогу створити в українському радянському музичному театрі оригінальний національний репертуар та виявити новітні традиції у акторській творчості, режисерській майстерності та театральній декорацийній мистецтві. Характерною ознакою даного періоду стала відчайдушна боротьба різноманітних театральних течій з суперечками, помилками, творчими зльотами та провалами. Цей період був позначений першими самостійними кроками усіх без винятку жанрів українського радянського музичного театру.

МЕТАФІЗИКА НАТЮРМОРТУ В ПРОСТОРИ ІСТОРІЇ МИСТЕЦТВА

Паньок Тетяна

кандидат мистецтвознавства,
доктор педагогічних наук, професор

Олефір Юлія

здобувачка другого (магістерського) рівня
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, Україна

Анотація. У статті висвітлюються проблеми художньо-образного прочитання натюрморту. Окреслені деякі питання наукових досліджень щодо пошуків різних підходів художників до вирішення натюрморту. Зазначено, що натюрморт як вид образотворчого мистецтва має свої особливості, передусім символізм та філософсько-художнє прочитання.

Ключові слова: історія мистецтва, живопис, колорит, натюрморт, олійна фарба, символізм.

Мистецтво натюрморту, як художній жанр, має історію й традиції. Воно зазнавало як періоди розквіту, так і періоди спаду. Формування натюрморту тісно пов'язано із загальним розвитком образотворчого мистецтва і повторює у своїй основі ті ж стильові напрямки. Методи й прийоми зображення, що розроблювались в жанрах сюжетно-тематичної картини чи портрету можна перенести й в жанр натюрморту. З плином часу виробляється основний тип натюрморту із чітким трьохплановим членуванням простору, з ясно вираженим композиційним центром.

Виокремлюється натюрморт у XVII столітті завдяки творчому надбанню Караваджіо, саме тоді й складаються головні риси натюрмортного жанру показати гармонію світу речей, що оточують людини, красу їхніх форм і матеріалу, кольору та фактури.

З часом завдання натюрморту, що були встановлені в творчості різноманітних художників, продовжували ускладнюватися, але їхнє рішення

здійснювалося за рахунок нових художніх засобів. Багатство й глибина сюжетів народжували прагнення по-новому підійти до створення художнього образу. Живописців не задовольняла лише зовнішня сторона зображення, вони прагнули досягти й показати глядачеві більш ємну суть теми. Цим обумовлені пошуки різних підходів до подачі теми, до вироблення виразної художньої мови. Ці живописні засоби були різними для картин майстрів європейських художніх шкіл: реалістичні натюрморти Ж.-Б. Шардена; новий підхід до зображення в роботах імпресіоністів К. Моне, К. Піссаро, А. Сеслея, П. Сезанна тощо. Значно відрізнялося декоративно-площинне бачення натюрморту А. Матіса. Серед суб'єктивних пошуків в області формальних засобів живопису натюрморту були такі напрями, як кубізм, супрематизм, фовізм та багато інших.

Український натюрморт на початку ХХ століття теж не відставав від загально-європейських тенденцій і розвивався надзвичайно стрімко. Збагачений новими темами, образами та художніми прийомами за півтора десятиліття він проходить складний шлях від імпресіонізму до абстрактної формотворчості. Одними з найвідоміших колористів в українському натюрморті можна вважати О. Новаківського, О. Богомазова та інших. Їхнім натюрмортам притаманне радісне ствердження життя, звеличення вічної краси природи або ж її драматична сила. Не поривали творчих зв'язків з натюрмортом П. Волокидін, Л. Крамаренко, А. Ерделі, А. Петрицький, О. Шатківський Ф. Манайло та ін. З початку ХХ століття натюрморт стає свого роду творчою лабораторією живопису. Такі художники як О. Богомазов, О. Ердели, С. Шишко, О. Шовкуненко, М. Глущенко, О. Коцка, В. Цветкова, Б. Пастухов, В. Хмелюк та багато інших зверталися до творчих експериментів у жанрі натюрморту.

В українському мистецтвознавстві спеціальної літератури з даної проблеми мало. Серед вітчизняних дослідників слід відзначити монографію Е. Димшица «Натюрморт в українському живописі ХХ ст.: проблеми розвитку жанру» [2]. Однак сучасний етап розвитку натюрморту висвітлюється, переважно, у періодичних виданнях у контексті загальних досліджень творчості

українських художників. Однією з таких можна назвати статтю В. Морозової «Радість творчості» де автор розглядає практичні навички в написанні натюрморту [3]. Дослідниця зазначає, що натюрморт відрізняється особливими принципами побудови композиції при всьому розходженні історичних й індивідуальних форм цього жанру на різних етапах його розвитку. Успіх можливий там, де перед початком роботи поставлені коректні цілі і завдання. Це передусім колірна характеристика натурної постановки, зображення кольором просторових властивостей предметів, встановлення кольорових відносин природи і характеристика цього зв'язку [3, с. 29].

А ось О. Денисенко у статті «Творці українського пейзажу» зауважує, що в залежності від живописних підходів до натюрморту художники діляться на «колористів» (в їх живопису мало тіней, вони використовують пряме або розсіяне освітлення, що висвічує предмет як поєднання світлових плям). Інші приділяють більше уваги світлотіні і завжди починають роботу з малюнка. Але, як і в усьому, ці категорії можуть бути і «розмиті» і деякі художники можуть починати і з малюнка, і відразу з живопису [1].

Одним з головних чинників виразності натюрморту є колорит. Є натюрморти мов би пронизані сонцем і світлом. Художники вирішують поєднання предметів у натюрморті за допомогою колористичного мотиву, кольорова гама якого може бути як активною, насиченою, так і подібною до спливаючих тіней. Почуття кольору допомагає художникам виявити поезію зображення, зберегти у натюрмортах свіжість першого враження. Мовби з глибини кольорових стихій, випливають букети квітів або фруктів, що займають більший простір живописного полотна.

Як зазначають дослідники Ю. Олефір і Т. Паньок, фарби в картині не самі по собі, а через зображення характерних рис, надають відповідний емоційний вплив об'єкту [5, с. 365]. Колорит у живопису – результат правдивого відображення реальності форми і кольору та у будь-якому живописному творі повинні взаємодіяти синхронно» [8, с. 19]

Звернення погляду до історії натюрморту, показує, що в різні історичні

періоди художники підходили до майже протилежних завдань щодо живописного та стилістичного трактування предметів у натюрмортах.

Якщо в добу бароко натюрморт передавав сакральну ідею «Пристрастей Христових» та складав складну зашифровану систему символів та знаків, то в період модерну була орієнтація на окремі природні форми в натюрморті. У художників модерну ми не зустрінемо традиційного композиційного принципу натюрморту, де зображені квіти, дерева, тварини. Представників модерну цікавить не природа в цілому, а окремі її частини: квітка, листя чи пташка, що їх взято як ізольований предмет. Причому, орієнтація на природне проходить крізь усі рівні модерну, від ідей «філософії життя» (наприклад у Ван Гога, П. Гогена) до улюблених мотивів декору: лебеді, павичі, метелики і бабки, іриси й лілеї, латаття тощо [7, с. 37]. Зазначимо, що в період бароко біла квітка лілеї означала невинність, а в період модерну – це ознака трагедії, смерті, загибелі [7, с. 38]. Тому для того щоб зрозуміти істинне значення «квіткової абетки» у натюрморті, нам потрібні особливі знання. На жаль, сьогодні глядачі не завжди розуміють складну систему символів та знаків, що зашифрована в більшості натюрмортів.

Художники у всі часи зверталися до натюрморту як до засобу створення образу, як скажемо при роботі над портретом. Залежно від завдань, які вирішує художник, міняється роль натюрморту. Дія натюрморту на глядача відбувається по лінії асоціативних уявлень і думок, що виникають при розгляді образотворчих предметів. Тож, об'єднані засобами композиції речі складаються в зображенні в емоційно насичений образ.

Як зазначає український мистецтвознавець Ольга Тарасенко: «Світ конкретних предметів, речей дає переконливість його абстрагування. Предмет необхідний для того, щоб через нього передати душевний і духовний стан. У певному сенсі композиції натюрмортів виконують функцію властиву іконі: звести дух людини від чуттєвого до надчуттєвого» [6, с.6]. Метою живописців є вираження особистого відчуття божественної присутності в повсякденному просторі людини. Хоча в композиціях натюрмортів немає зображення людини,

як такової, в них головний герой – сам предмет, що є провідником глядача з фізичного простору до одухотвореного [6, с. 10].

Як самостійний жанр мистецтва натюрморт володіє великим образотворчим впливом. У нім показується не тільки зовнішня матеріальна суть предметів. Разом з конкретним зображенням речей в натюрморті в образній формі можуть бути передані істотні сторони життя, відбивається епоха, важливі історичні події. У кращих своїх проявах натюрморт стає дієвим засобом ідейного і естетичного виховання людей, формуючи їх смаки, поняття, уявлення. Творчі експерименти художників довели, що своєрідність роботи над натюрмортом полягає в складності писати його в різних умовах: у приміщенні при денному або штучному освітленні, на відкритому повітрі тощо. Зазначимо, що одними з перших хто почав зображувати натюрморти поза межами майстерності були імпресіоністи. Імпресіоністи, що були захоплені ідеєю кольору і світла, прагнули передати не самі властивості предмету, а швидкоплинну гру світлових і колірних плям на його поверхні. За рахунок збагачення колірної палітри художники значно розширили свої живописні можливості, активно використовуючи при створенні натюрморту колір та його образотворчі і психологічні властивості.

Проте розвиток жанру натюрморту слід бачити не в руслі загального руху імпресіонізму, а швидше на шляху подолання його вузьких місць, зв'язаних, зокрема, з руйнуванням об'ємної форми. Відомою реакцією на руйнування форми імпресіоністами з'явилося мистецтво П. Сезанна, який багато працював як в галузі пейзажу, так і в галузі натюрморту.

Випробувавши на початку творчого шляху сильний вплив імпресіоністів, П. Сезанн прийшов до логічного заперечення їх методу. У створюваних їм численних натюрмортах зрілого періоду, він прагнув знайти шляхи і засоби передачі об'єктивних властивостей предмету – об'єму, матеріалу, колірної стійкості в його характеристиці. Для вирішення поставлених завдань художник використовує в основному виразні можливості кольору, головним чином закон колірних контрастів, а також систему стереобачення. Наприклад, якщо ми

заплющуємо праве око – ми бачимо одну картинку, якщо ліве – іншу. Саме цей ефект стереобачення ми спостерігаємо в натюрмортах П. Сезанна.

Ідеї Сезана до певною мірою були підхоплені українськими художниками на початку ХХ століття. Як зазначає Т. Паньок у Київському художньому інституті були започатковані формально-технічні дисципліни, в межах яких впроваджувалося системне розуміння простору, виразне обґрунтування побудови форми, зв'язок форми та кольору тощо [4, с. 269]. Під час вирішення живописних завдань натюрмортних постановок вивчалася «природа» кольору, відбувалося поступове пізнання палітри, починаючи з вивчення властивостей одного кольору. Так наприклад, П. Голуб'ятників, для того щоб студенти опанували тонове і колористичне багатство синього кольору ставив «Синій натюрморт». У процесі його написання студенти опановували не тільки тонову розтяжку, але й назви кольорів: ультрамарин, кобальт світлий і темний, пруська синя, берлінська лазур тощо [4, с. 274].

Отже, вивчаючи натюрморт як жанр мистецтва, визначаємо, що впродовж історії мистецтва художники шукали синтез форми і кольору, вдалу будову композицій, співвідношення форм, простору та кольорових сполучень, передавали через символи головну ідею твору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Денисенко О. Творці українського пейзажу. *Образотворче мистецтво*. 2000. № 3-4. С. 86-97.
2. Димшиць Е. Натюрморт в українському живописі на зламі ХІХ-ХХ століть, [в:] *Українське мистецтво та архітектура кінця ХІХ-початку ХХ ст.* Київ, 2000, С. 122–137.
3. Морозова В. Радість творчості. *Образотворче мистецтво*. 1974 № 3. С. 29-30.
4. Паньок Т. В. *Розвиток вищої художньо-педагогічної освіти в Україні у ХХ столітті*. Х. : Оперативна поліграфія ФОБ Здоровий Я. А., 2016. 626 с.

5. Паньок Т. В., Олефір Ю. В. Особливості сприйняття кольору в живописі. *Матеріали I Міжн. наук.-пр. конф. «Scientific progress: innovations, achievements and prospects»*, 2022. С. 362-368.
6. Тарасенко О. *Білик. Метафізика натюрморту*. Одеса: Музей західного і східного мистецтва, 2010. 40с.
7. Теоретичні і методичні основи образотворчого мистецтва (для здобувачів другого освітнього рівня (магістр) спеціальності 014 – «Середня освіта. Образотворче мистецтво») : [Навчально-педагогічний посібник] / [кол. авт. : А. Алтухова, М. Азаркіна, Л. Лісунова, Н. Чен, Д. Чаус]; за заг. ред. Т. Паньок. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. 80 с.
8. Теорія і практика образотворчого мистецтва (для студентів III курсу спеціальності 014 – середня освіта «Образотворче мистецтво»); за заг. ред. Т. Паньок. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. 98 с.
9. Chaus D. The didactics of color in art and artistic education of the 20th century. *European Humanities studies: State and Society*. Krakow, 2019. С. 40–50.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО БЕЗПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ

Резнік Олена Сергіївна,
доктор філософії, доцент кафедри мистецької освіти
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Вступ. В умовах євроінтеграційних процесів й відповідно до положень Болонської декларації розбудова системи вищої педагогічної освіти України є одним із пріоритетних завдань державної політики в галузі освіти. Соціальним замовленням сучасного українського суспільства є особистість конкурентоспроможного педагога, орієнтованого на безперервний саморозвиток і самовдосконалення. У зв'язку з цим виникає необхідність в організації такої системи фахової підготовки педагогічних працівників, яка б забезпечувала цілеспрямований процес формування їхньої готовності до безперервного професійного саморозвитку, що передбачає здатність постійно вдосконалювати свої особистісні та професійні якості й виявляється в бажанні та спроможності постійно підвищувати рівень професійної майстерності.

Мета роботи полягає у визначенні системи стимулів (організаційно-педагогічних умов), які активно впливають на формування спроможності постійно підвищувати рівень професійної майстерності, які будуть покладені у структурно-функціональну модель науково-методичної системи підготовки педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку.

Матеріали та методи. Теоретичним підґрунтям для написання тез стали наукові дослідження О. Колодницької [1], С. Кубрак [2], В. Фрицюк та Л. Фрицюк [4; 5], Т. Паштова [3] та використання методів наукового пізнання:

порівняння, аналізу, синтезу, узагальнення.

Результати та обговорення. Стратегічною метою системи професійної підготовки педагогічних працівників є забезпечення організаційно-педагогічних умов для їхнього безперервного особистісного й професійного розвитку, формування потреби в саморозвитку. Цього можна досягнути через розроблення й впровадження системи соціальних стимулів, що сприятимуть актуалізації потреби у фаховому зростанні, особистісному та професійному розвитку й саморозвитку, безперервному підвищенні професіоналізму педагогів; розроблення технології навчання дорослих у системі післядипломної освіти; підвищення уваги до проблеми особистісного розвитку педагогічних працівників, створення умов для оптимізації й гармонізації тенденцій особистісного й професійного вдосконалення.

О. Колодницька зазначає, що на дієвість процесу стимулювання професійного саморозвитку впливають такі педагогічні умови: забезпечення постійного позитивного мотивування; набуття досвіду інноваційної педагогічної діяльності; формування вмінь і навичок проектної діяльності як одного з ефективних методів і засобів його професійного саморозвитку; забезпечення наступності й послідовності в професійному саморозвитку; усвідомлення необхідності застосування нових знань на практиці [1].

На думку С. Кубрак, професійний саморозвиток здійснюється поетапно: від проведення самопізнання до практичної реалізації професійного саморозвитку. І у своєму русі проходить чотири етапи: здійснення самопізнання (самоспостереження, самодіагностика, самоаналіз); формування самооцінки та прийняття рішень про потребу професійного самовдосконалення; постановка цілі професійного саморозвитку та розробка індивідуальної програми самоорганізації; практична реалізація професійного саморозвитку: самовиховання відповідних рис, саморегуляція, самоаналіз, самовплив, самоконтроль та самокорекція [2].

Ефективність професійного саморозвитку залежить від стимулів самопізнання (усвідомлення особистої значущості безперервного професійного

саморозвитку), самовизначення (інтерес до професійного саморозвитку), самоуправління (здатність до використання можливостей), самореалізації (високий рівень фахових, психолого-педагогічних та спеціальних знань), самовдосконалення (оволодіння ефективними методами професійного саморозвитку).

Цікавий підхід до саморозвитку педагогічних працівників, визначений Т. Паштовим, він виділяє такі умови успішної організації саморозвитку: усвідомлення цілей, завдань і можливостей свого розвитку та саморозвитку; спрямованість на творчий саморозвиток особистості у процесі навчальної діяльності; створення особливої ситуації розвитку – специфічної системи відносин педагогічних працівників, які характеризуються відкритістю та довірою; організація поетапної системи умов, спрямованих на формування ціннісного ставлення до педагогічної діяльності, до процесу самовдосконалення в контексті особистісно-орієнтовного навчання; розробка дидактичних засобів, матеріалів з підготовки до саморозвитку педагогічних працівників; створення індивідуальних планів творчого саморозвитку педагогічних працівників у контексті суб'єкт-суб'єктних відносин у вищому навчальному закладі; урахування загально-дидактичних та методичних принципів в організації саморозвитку педагогічних працівників [3].

Вищезазначені педагогічні умови діють на стимулювання професійного саморозвитку в комплексі й взаємодії, впливаючи на всі компоненти досліджуваного феномену. Отже, організаційно-педагогічні умови – це сукупність взаємопов'язаних і керованих чинників, які використовують для забезпечення підготовки педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку.

Організаційно-педагогічні умови мають бути покладені у структурно-функціональну модель науково-методичної системи підготовки педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку.

Структурно-функціональна модель науково-методичної системи складається з чотирьох компонентів: цільового, теоретико-методологічного,

організаційно-змістовного та оцінювально-результативного [5, с. 308-309].

Цільовий компонент містить мету і завдання формування готовності до безперервного професійного саморозвитку. Головною метою цільового компоненту є позитивна динаміка готовності до безперервного професійного саморозвитку. Завданнями визначеної мети є формування відповідного характеру установок на безперервний професійний саморозвиток; оволодіння знаннями щодо професійного саморозвитку та набуття досвіду в професійних чи квазіпрофесійних умовах тощо. Комплексне розв'язання завдань сприятиме ефективній реалізації визначеної мети.

Теоретико-методологічний компонент містить методологічні підходи та принципи, які є підґрунтям формування готовності педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку. Процес підготовки педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку ґрунтується на кількох взаємопов'язаних наукових підходах, з-поміж яких визначено: акмеологічний, аксіологічний, антропоцентричний, діяльнісний, компетентнісний, культурологічний, особистісний, синергетичний, системний, суб'єктний.

Акмеологічний підхід забезпечує підготовку педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку як особистостей, орієнтованих на найвищі професійні досягнення. *Аксіологічний підхід* спонукає під час відбору змісту, методів, форм підготовки педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку враховувати ціннісні орієнтації. *Антропоцентричний підхід* дозволяє організувати процес формування готовності до професійного саморозвитку з опорою на самоосвіту й посилення внутрішньої активності педагогічних працівників. *Діяльнісний підхід* передбачає організацію навчання і виховання з позиції активного суб'єкта пізнання, у якого цілеспрямовано формуються навчальні вміння стосовно професійного саморозвитку, планування етапів діяльності з професійного саморозвитку, її виконання та регулювання, аналізу й оцінки результатів своєї діяльності. *Компетентнісний підхід* розглядає певні компетенції, які сприяють

успішному розв'язанню фахових завдань і безперервному професійному саморозвитку. *Культурологічний підхід* передбачає використання феномена культури в якості стрижневого в розумінні й поясненні педагогічних явищ і процесів, зокрема тих, що стосуються підготовки педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку. *Особистісний підхід* забезпечує орієнтування на особистість кожного педагогічного працівника у підготовці до безперервного професійного саморозвитку. *Синергетичний підхід* дозволяє розглядати формування досліджуваної якості педагогічних працівників у постійному розвитку відповідно до універсальних закономірностей еволюції природи, суспільства й людини. *Системний підхід* забезпечує дослідження безперервного професійного саморозвитку педагогічних працівників як багатоаспектного поняття, до складу якого входять взаємопов'язані й взаємозалежні елементи. *Суб'єктний підхід* забезпечує розуміння саморозвитку як фундаментальної здібності педагогічних працівників бути суб'єктом свого життя, спрямовувати власну діяльність на самопідготовку до безперервного професійного саморозвитку.

Організаційно-змістовий компонент містить: організаційно-педагогічні умови, дисципліни, форми, методи, засоби й етапи технології формування готовності педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку.

Оцінювально-результативний компонент поєднує у структурі готовності педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку наступні компоненти: інтегративно-теоретична підготовка, рівень одержаних професійно спрямованих знань; практично-операційна підготовка, сформованість практичних умінь і навичок щодо професійного саморозвитку; сукупність індивідуально-психологічних якостей, важливих для безперервного професійного саморозвитку й професійної діяльності загалом; спрямованість на самоаналіз, самооцінку власного професійного саморозвитку; кінцевий результат.

Науково-методична система формування готовності педагогічних

працівників до безперервного професійного саморозвитку має комплексний характер і становить єдність таких структурних компонентів: теоретико-методологічний (методологічні підходи, психологічні та дидактичні теорії); діагностичний (моніторинг становлення готовності педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку); змістово-дидактичний (принципи структурування змісту загально-педагогічної підготовки); методичний (моделювання комплексу професійно-педагогічних завдань, спрямованих на формування готовності педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку); технологічний (авторська технологія формування готовності педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку).

Таким чином, можна стверджувати, що науково-методична система підготовки педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку – це складне цілісне і багатоаспектне структурне утворення, функціонування якого спрямоване на формування готовності педагогічних працівників до професійного саморозвитку.

Висновки. Аналіз науково-педагогічної літератури з тематики тез дозволив обґрунтувати організаційно-педагогічні умови, забезпечення яких сприяє формуванню готовності педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку. Дотримання вищеназваних організаційно-педагогічних умов сприятиме формуванню ціннісного ядра особистості педагогічних працівників, їхньому активному й діяльному самовдосконаленню та безперервному професійному саморозвитку. Теоретико-методологічну основу формування готовності педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку становлять підходи: акмеологічний, аксіологічний, антропоцентричний, діяльнісний, компетентнісний, культурологічний, особистісний, синергетичний, системний. До компонентів структурно-функціональної моделі науково-методичної системи педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку віднесено цільовий, теоретико методологічний, організаційно-змістовий та

оцінювально-результативний. Науково-методичною системою підготовки педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку є комплекс діалектично пов'язаних між собою частин (складників), нерозривність та взаємодоповнюваність яких упродовж реалізації забезпечує цілісність процесу формування готовності педагогічних працівників до безперервного професійного саморозвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колодницька О. Д. Стимулювання професійного саморозвитку майбутнього вчителя гуманітарного профілю засобами проектних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»; Хмельницький нац. ун-т. Хмельницький, 2012. 20 с.

2. Кубрак С. В. Педагогічні умови професійного саморозвитку майбутнього вчителя філологічного профілю засобами інформаційних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»; Житомирський держ. ун-т імені Івана Франка. Житомир, 2012. 20 с.

3. Паштов Т. З. Психолого-педагогические условия саморазвития студентов – будущих учителей в системе университетского образования: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования»; Кабардино-Балкарский гос. ун-т им. Х. М. Бербекова. Владикавказ, 2007. 21 с.

4. Фрицюк В. А. Готовність учителя до професійного саморозвитку: навчально-методичний посібник. Вінниця», 2016. 175 с.

5. Фрицюк Л. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2017. 532 с.

HISTORICAL SCIENCES

ПОЧАТКОВА СТРУКТУРА НАЦІОНАЛЬНОЇ НАРОДНОЇ АРМІЇ НДР ТА КАДРОВА ПОЛІТИКА

Галевич Святослав Романович

студент

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. 1 березня 1956 р. усі необхідні заходи для створення Національної народної армії Німецької Демократичної Республіки були здійснені, тому з цього моменту розпочало свою роботу Міністерство оборони НДР і керування військових округів [14].

Що цікаво, вона формувалася на добровільних засадах, проте до 1961 р., адже саме у цей рік було зведено горезвісну Берлінську стіну, тому було прийнято рішення про перехід на призовну армію [4, 137]. Варто усвідомлювати, що під час створення ННА, паралельно створювалося військо у ФРН, і, що цікаво, в обох цих арміях була схожа кадрова політика.

Мета роботи. / Aim. Вивчення початкової структури Національної народної армії та кадрової політики у період 1956-1967 рр.

Матеріали та методи./Materials and methods. Основу даного дослідження складають документи ННА НДР, монографії та наукова література. У ході дослідження ми послуговувались такими методами: спостереження проявляється у виявленні закономірних та відмінних особливостей кадрової політики ННА та Бундесверу; аналітичний у роботі із історіографією та джерельною базою; статистичний полягає у наведенні змінах чисельності німецького війська та відношенню колишніх військовослужбовців Вермахту до загального числа ННА.

Результати та обговорення./Results and discussion. Коли був заснований Бундесвер, його офіцери та сержанти прибули майже без винятку з Вермахту [5, 122] і навіть також з Ваффен-СС [12, 50]. У 1959 році 12 360 з 14 900 офіцерів Бундесверу вже були в минулому офіцерами Райхсверу або Вермахту [6, 145], 300 офіцерів були з Ваффен-СС. Необхідно пам'ятати, що офіцери були перевірені Комісією з оцінки персоналу. Варто розуміти, що такий же процес відбувався і у ННА, адже для формування нового війська необхідні фахові спеціалісти. Таких освічених й досвідчених бійців та офіцерів можна було знайти виключно із кіл солдатів, які, так чи інакше, були в лавах Вермахту. Згідно з указом про традицію ННА, Вермахт та Національна народна армія не встановлюють жодних традиційних ліній [16, 4].

Тобто ми одразу бачимо, як ці два війська протиставляються один одному, що не дивно. Але варто додати, що допускаються винятки для окремих членів обох збройних сил, які мають особливі заслуги у боротьбі за справедливість та свободу у роки нацистської диктатури [2].

Починаючи із 1 січня 1958 р. чисельність ННА становила 20 399 осіб. Із цього числа 2 600 осіб були колишніми командирами військових частин, 1 600 унтер-офіцерів, а також близько 400 офіцерів середнього рівня. Якщо говорити про загальний відсоток тих, хто мав досвід служби у Вермахті, то від 20 400 осіб він становив аж 27 %, що є доволі суттєвим показником [13, 274]. Якщо порівнювати із Бундесвером, то цей відсоток не здається таким вражаючим. Доцільно зазначити, що колишні офіцери відігравали більше командну роль в основному в Міністерстві оборони, військових школах та округах. Проте чого точно не було у Збройних силах ФРН, а натомість спостерігалось у ННА, так це те, що із 82 найвищих командирів в армії, 61 були у Вермахті.

Хоча, варто наголосити, що відсоток «старих» офіцерів, поступово зменшувався. 15 лютого 1957 р., за рішенням Політбюро СЄПН, більшість колишніх офіцерів Збройних сил Третього Райху поступово полишали ННА до кінця 1950-х рр.

Цілком зрозуміло, що таке рішення було винесено із ідеологічних

міркувань. Тож вже станом на 1 січня 1960 р. із 653 офіцерів ННА 438 осіб були представниками минулого збройного формування, проте їх роль дедалі меншала. Це пов'язано із тим, що військові знання та бойовий досвід цих ветеранів були незамінними в перших роках формування Збройних сил НДР, проте вже у 1960-х рр. більшість ветеранів Другої світової війни вийшли на пенсію. Натомість у Бундесвері вони ще залишалися, на них покладалася роль більшості посадових справ та завдань, що сприяли розширенню війська [3, 15].

Окрім цього, як і правлячі комуністичні партії інших радянських сателітів, партія СЄПН НДР утверджувала тотальний контроль за призначенням лояльних партійних членів до найвищих посад та організації інтенсивної політичної освіти для всіх рядів. Частка членів СЄПН у офіцерському корпусі постійно зростала після початку 1960-х років, в кінцевому підсумку досягає майже 95 відсотків [9, 82].

Також варто сказати, що колишні вищі офіцери Вермахту також долучилися до активної розбудови війська, серед них був Вінцец Мюллер, який мав звання генерал-лейтенанта, та у свій час потрапив у полон до Радянського Союзу, де його і перевиховали [11, 19-22].

Ми коротко розглянули кадрову політику у ННА, тепер нам варто перейти до розгляду організації війська.

НДР була поділена на два військових округи – Південний військовий округ, зі штаб-квартирою в Лейпцигу, та Північний військовий округ із штаб-квартирою у Нойбранденбурзі. ННА складалася із трьох родів військ: Сухопутні війська НДР (нім. Landstreitkräfte der Nationalen Volksarmee), Військово-повітряні сили НДР (Luftstreitkräfte der Nationalen Volksarmee) та Військово-морські сили НДР (нім. Volksmarine) [15, 56-74]. Ми розпочнемо розгляд структури з першого роду військ.

До складу кожного військового округу входили дві моторизовані дивізії, одна бронетанкова дивізія та одна ракетна бригада. Доцільно зазначити, які структурні одиниці входили до складу звичайної моторизованої дивізії ННА НДР. Це були: 3 моторизовані полки, 1 бронетанковий полк, 1 артилерійський

полк, 1 зенітно-ракетний полк, 1 ракетний відділ, 1 інженерний батальйон, 1 батальйон хімічного захисту, 1 батальйон матеріального забезпечення, 1 санітарний батальйон [7, 67-79].

Бронетанкова дивізія включала до себе 3 бронетанкові полки, 1 моторизований полк, 1 артилерійський полк, 1 зенітно-ракетний полк, 1 інженерний батальйон, 1 матеріального забезпечення, 1 батальйон хімічного захисту, 1 санітарний батальйон, 1 розвідувальний та 1 ракетний відділ. Ракетна бригада включала у себе від 2 до 3 ракетних відділів, 1 інженерну роту, 1 роту матеріального забезпечення, 1 метеорологічну батарею, 1 ремонтну роту. Так існувало з'єднання артилерійської бригади, яка складалася із 4 артилерійських відділів, 1 ремонтної роти та роти матеріального забезпечення [1, 148].

Ми коротко розглянули структуру Сухопутних військ НДР, щодо їх чисельності, то про неї говорити досить важко, адже із року в рік вона росла. Варто враховувати, що окрім вище згаданого роду військ активно формувався флот та авіація. Тим не менш, ми можемо говорити про загальну тенденцію збільшення чисельності ННА, так станом на 1962 р., вона склала вже 85 тисяч чоловік особового складу, а вже у 1967 р. – 127 тисяч осіб [8, 25]. Основним завданням Сухопутних військ, за підтримки інших родів, було у разі війни із ФРН, розбити її війська.

З кінця листопада 1953 р. в результаті реорганізації авіаційних частин, вони були передані від МВС (Міністерства внутрішніх справ) НДР до Народної поліції. 1 березня 1956 р., після вступу НДР до Варшавського пакту, Військово-повітряні сили були офіційно включені та створені у складі ННА. Штаб квартири ВПС знаходилася у м. Котбусі, необхідно зазначити, що ППО розташовувалися в іншому місті – Штраусберзі. Військово-повітряні сили ННА включали в себе 2 повітряні дивізії, які склалися із 2-4 ударних ескадр, 1 зенітно-ракетної бригади, 2 зенітно-ракетних полків, 3-4 радіотехнічних батальйонів [10, 17]. Що цікаво, за всі свої роки існування Люфтштрайккрафте жодного разу не приймали участі у бойових діях.

Історія ВМФ НДР розпочалася у 1952 р., так у складі МВС НДР були

створені відділи Морської народної поліції. З 1956 р. кораблі вийшли із складу поліції та увійшли до ННА. До 1960 р. ця структура мала назву Військово морський флот НДР, а після – Народний військово-морський флот. Доцільно зазначити, що серед усіх інших сателітів Радянського Союзу, саме у НДР був найпотужніший флот. Пам'ятаємо, що єдиний вихід цієї держави до моря – це Балтійське море.

У нього є досить складна гідрографія, тому це зумовило велику частку у флоті катерів, які відзначалися високою швидкістю. Також, варто зазначити, що катери були ракетними та протилодочними. Якщо ми говоритимемо про повноцінні кораблі, то вони були трьох видів: протимінні, десантні та протилодочні. НДР мала значну морську авіацію, яка складалася із літаків та гвинтокрилів. Народний військово-морський флот повинен був вирішувати кілька завдань: оборона усього побережжя країни, боротьба із підводними човнами та мінами, висадка тактичного десанту та підтримка військ на узбережжі.

Висновки./Conclusions. Отже, ми розглянули структуру та кадрову політику у ННА НДР. Із самого початку створення цього війська, її творцями більше, ніж на чверть, були вихідцями із Вермахту, це стосувалося не стільки рядового складу, як в більшості офіцерського, адже вони мали бойовий досвід та уявлення про таку складну організацію як армія. Варто зазначити, що з роками кількість осіб, що були на службі Третього Райху зменшувалася, а членів СЄПН тільки збільшувалося.

Щодо структури війська, то ННА складалася із трьох родів військ: Сухопутні війська НДР, Військово-повітряні сили НДР та Військово-морські сили НДР. Вони формувалися поступово, і по суті, їх головним завданням було протриматися у перші години-дні можливої війни із НАТО та очікувати прихід Радянських військ. Попри незначну чисельність, військо ННА було досить професійною та боєздатною армією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Dale R. Requiem for an army: the demise of the East German militar / Dale Roy : Rowman & Littlefield Publishers, 1998. – P.249.
2. Die Tradition der Bundeswehr. URL: <https://www.bundeswehr.de/de/ueber-die-bundeswehr/selbstverstaendnis-bundeswehr/tradition-bundeswehr>: (дата звернення 01.03.2021).
3. Ehlert H. Armin Wagner: Genosse General! Die Militärelite der DDR in biografischen Skizzen / Hans Ehlert: Ch Links Verlag, Berlin, 2003. – S. 620.
4. Fingerle S. Waffen in Arbeiterhand – Die Rekrutierung des Offizierskorps der NVA und ihrer Vorläufer / Stephan Fingerle. – Berlin 2001, S.472.
5. Frank N. Die Bundeswehr 1955 bis 2005. Rückblenden – Einsichten Perspektiven. – München : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2007. – S. 536.
6. Frank P. Wehrmachtsoffiziere in der Bundeswehr – Das kriegsgediente Offizierskorps der Bundeswehr und die Innere Führung 1955 bis 1970. – Ferdinand. : Paderborn, 2010.– S. 386.
7. Göpel H. «NVA-Landstreitkräfte» In: Klaus Naumann: NVA: Anspruch und Wirklichkeit; nach ausgewählten Dokumenten“ / Helmut Göpel. – Berlin, 1993. – S. 352.
8. Hancock M. Donald. The Bundeswehr and the National People's Army: A Comparative Study of German Civil-Military Polity. : University of Denver, 1973. P. 44.
9. Keefe E. East Germany / Keefe, Eugene : A Country Study. American University, Foreign Area Studies, 1982. – P. 348.
10. Kopenhagen W. Die Luftstreitkräfte der NVA. Motorbuch-Verlag / Wilfried Kopenhagen. – Stuttgart, 2002. – S. 176.
11. Lapp P. General bei Hitler und Ulbricht: Vincenz Müller – eine deutsche Karriere / Peter Joachim Lapp – Berlin 2003. – S. 286.
12. Leide H. NS-Verbrecher und Staatssicherheit. – Göttingen. : Vandenhoeck & Ruprecht, 2011. – S. 5.
13. Niemetz D. Das feldgraue Erbe. Wehrmachtseinflüsse im Militär der

SBZ/DDR / Daniel Niemetz. – Berlin, 1998. – S. 345.

14. Westdeutscher Rundfunk Köln // <https://www1.wdr.de/stichtag/stichtag-nva-ddr-100.html> (дата звернення 1.11.2021 р.)

15. Zeittafel für das Jahr 1956. In: Autorenkollektiv: Zeittafel zur Militärgeschichte der Deutschen Demokratischen Republik 1949–1988. – Berlin, 1989. – S. 569.

16. Фінін Г. І. Громадянське та патріотичне виховання в системі військової освіти Німеччини // Г. І. Фінін // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2011. - № 9. – С. 4.

ЗБРОЙНІ СИЛИ ПРУССІЇ НАПЕРЕДОДНІ СЕМИРІЧНОЇ ВІЙНИ

Дойчик Максим Владиславович

студент

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. Військо завжди було важливою складовою держави, саме від забезпечення, дисципліни та професіоналізму його кадрів залежить боєздатність країни перед зовнішньою загрозою. Фрідріхом II Гогенцоллерн, який у 1740 р. посів трон Пруссії, прагнув перетворити своє королівство на одне із провідних в Європі, але тяжка геополітична ситуація, що була спричинена захопленням Сілезії, ставило під питання саме існування північнонімецької держави. Король розумів, що тільки вдале укладання союзів, стратегічна ініціатива та потужна армія здатні врятувати його країну від знищення.

Мета роботи. Проведення комплексного вивчення стану збройних сил Королівства Пруссія напередодні Семирічної війни 1756 – 1763 рр.

Матеріали та методи. У ході дослідження ми використовували наступні методи - проблемно-генетичний аналіз полягає у розгляді пруського війська, аналітичний – у виявленні особливостей пруської армії у зазначений період, описовий – при розгляді родів військ Пруссії. Основу дослідження становлять опубліковані монографії, спогади та документи Пруського генерального штабу.

Результати та обговорення. Після закінчення Другої Сілезької війни пруський король прагнув збільшення чисельності збройних сил. Для кращого порівняння нам варто наголосити на динаміці росту війська, так станом на 1744 р. його чисельність склала близько 100 тис. осіб [2, с. 162].

У 1750 р. – 137 тис., 1756 р. – 143 тис., а у момент найбільшої небезпеки для свого королівства Фрідріх II акумулював усі свої ресурси та провів

мобілізації і збільшив чисельність свого війська у 1760 р. до 260 (!) тис. осіб [15].

Основним родом військ у Пруссії була піхота, яка складалася з 49 полків, із яких 33 – мушкетери та 16 – фузилери [9, с. 1 - 176]. Варто пояснити, чим вони відрізнялися, один від одного, так мушкетери протягом XVI — XVIII ст., були озброєні мушкетами, натомість фузилери у XVIII ст. були озброєні кременевою рушницею, яку називали фузеєю. Вони належали до легкої піхоти, натомість мушкетери ні, адже вони іноді входили до кавалерії. Доцільно відзначити і гренадерів, що належали до виду піхоти, які з початком бою використовувалися для закидання ворога гранатами, звідки й походить їх назва. Треба сказати, що у 1756 р. Фрідріх II створив елітні гренадерські батальйони, що склалися із чотирьох рот, які були виокремлені із кожного піхотного полку, таким чином їх кількість дорівнювала 23. Вони могли тимчасово поєднуватися із гарнізонними гренадерськими батальйонами, яких було 6. Щоб краще уявляти скільки це в кількостях осіб варто пригадати військову реформу батька Фрідріха II – Фрідріха-Вільгельма I. Саме за його правління чисельність батальйону зросла 500 до 600 ос., а чисельність ескадрону з 150 до 200 [8, с. 79]. Тобто один полк налічував 1200 ос., батальйон – 600, а рота – 150 ос.

Варто додати, що хоч і в списках піших та кінних полків вказані їх унікальні номери, фактично вони з'явилися лише з 1784 року, а на офіційному рівні з 1806 року. До цього моменту усі полки називалися іменем свого командира, а у випадку, якщо прізвища повторювалися то додавали приставку «старший» або «молодший» в залежності від віку. Необхідно наголосити, що рекрути для пруської армії були наполовину із мешканців королівства [11, с. 76]. Головною стрілецькою зброєю був мушкет, у мушкетерів він мав такі характеристики: 18,3мм – довжина ствола, 1,4м – загальна довжина зброї, вага – 4,4кг, та швидкість кулі – 305-320м/с, натомість рушниця фузилерних полків мала наступні характеристики: 18,5мм 1,3м 4,4кг 305-320м/с [14].

Щодо командування військ, то нам відомо, що вирішальну роль у цьому мав саме Фрідріх II, адже він очолював армію разом із своїми командирами,

поміж яких були й унтер офіцери, які використовували алебарду, для командування тієї чи іншої бойової одиниці, завдяки ній вони віддавали команди батальйонам та полкам. Бійці орієнтувалися на певні рухи цієї зброї, щоб змінити свій стрій, піти у наступ, тощо. Таким чином ми розглянули з вами піхоту, тепер варто перейти до наступного роду військ.

Прусська кіннота складалася із 9 гусарських, 13 драгунських та 13 кірасирських полків [5, с. 153 - 228]. Тож варто пояснити, чим вони відрізняються один від одного. Драгуни – це вид кінноти, який іноді називають «кінна піхота», бо вони здатні спішитися і вести вогонь по ворогу [12, с. 642]. Щодо гусарів, то це, перш за все, легка кіннота, що розрахована на чисельні маневри, а не на пряму лобову атаку. Саме їх застосовували у партизанських методах боротьби з ворогом: у засідках, розорення обозів, руйнуванні комунікацій, розвідка боєм і часто саме вони прикривали свою артилерію від ворога [6, с. 32]. І останній вид кінноти – це кірасири, вони є представниками важкої кінноти, адже кожний вершник на 2/3 закутий в легких латах. Саме ці полки могли наносити важкі втрати піхоті ворога, що і було їх головним завданням.

Щодо кінноти, то у кірасирів та драгунів кожний ескадрон складався із двох рот. Натомість гусарські полки під час Семирічної війни постійно змінювали свій особовий склад та силу. Так після закінчення Першої Сілезької війни 10-ти ескадронні полки переформовувалися і ділилися по два батальйони по 5 ескадронів в кожному. Штат полків при Фрідріху II змінювався дуже часто. Згідно уставу у 1743 р. в кірасирському 5-ескадронному 10 ротному полку було: 32 офіцера, 60 унтер-офіцера, 1 литаврщик, 11 сурмачів, 660 вершників, 10 не стройових та 742 стройових, 60 запасних та 12 для представників унтер-офіцерства коней. В драгунському 5-ти ескадронному полку: 32 офіцера, 60 унтер-офіцера, 1 литаврщик, 4 гобоїста, 15 барабанщиків, 660 драгун, 5 нестройових та 745 стройових, 60 запасних та 12 для представників унтер-офіцерства коней. У гусарському 10-ти ескадронному полку: 36 офіцерів, 80 унтер-офіцерів, 10 сурмачів, 1020 рядових, 20 не

стройових та 1130 стройових та 6 для представників унтер-офіцерів коней [13, с. 166-167].

Далі нам варто розглянути їх озброєння. Кірасири були озброєнні карабіном 1731 року, який мав наступні характеристики 17мм 1,3м 3,2кг. Також у них був пістолет 1731 року 17 мм, 0,37 м, 1,4 кг [3, с. 139-140]. Драгуни мали на озброєнні карабіни 1726 року – 17 мм, 1,4 м, 4 кг та пістолет 1731 року 16,8 мм, 0,48 м, 1,5 кг. Щодо гусарів, то вони мали дещо більше видів озброєнь, адже були легкою кіннотою і мусили маневрувати та виконувати швидко бойові завдання на полі бою, вони користувалися карабінами 1742 року середнього та короткого розмірів, відповідно 17 мм, 1,2 м, 4 кг та 16,5 мм, 0,9 м, 2,5 кг. Як у прикладі із австрійськими пандурами та гриничарами серед пруської кінноти є полки які заслуговують на окрему увагу – чорні гусари. У свій час, один із капітанів Фрідріха II Йоган-Вільгельм Архенгольц так описував цих бійців: «...полонений належав до Чорного полку, кожен вершник якого одягнений був у чорне і на ківері красувалася у нього мертва голова, символ смерті; це був живий *memento mori*. Один вид такого передвісника смерті, озброєного гострою шаблею, вселяв жах. Ці гусари були пугалом для найхоробріших французьких полків. З чуток, вони при найменшому опорі не давали пощади, а гусари самі підтверджували цю чутку, щоб тим легше було перемагати» [1, с. 154-155]. Тож як ми бачимо з піхотою та кіннотою у пруської армії проблем не було, тепер нам варто перейти до розгляду артилерії. Головним досягненням Фрідріха II у посиленні війська, був поділ артилерії на декілька родів: облогову, фортечну, польову (піхотну та кінну) та полкову. Щодо кінної артилерії, то вона була створена у 1759 р., яка була швидка у пересуванні [4, с. 5]. Саме ці риси дозволили докорінно змінити тактику на полі бою, і дало королю-полководцю безліч слави, адже із швидким переміщенням гармат на інші позиції можна було досягнути максимально високих бойових втрат ворога [10, с. 93-94].

Так у пруському війську існувало декілька видів артилерії: гармати, гаубиці та мортири. Гармати поділялися на малі, середні та великі і відповідали

наступним характеристиками: мала – 4,7 калібр стволу, довжина 14 кал., вага 25 пуд., середня – 4,7 калібр стволу, довжина 16 кал., вага 48,6 пуд, велика-4,7 калібр стволу, довжина 22 кал., вага 75 пуд. Тепер варто перейти до гаубиць: 7 фунтова мала наступні характеристики – 5,9 калібр стволу, 4,3 довжина та вага - 17 пуд., 10 фунтова мала 6,7 калібр стволу, 9 довжина, вага 40 пуд. Щодо мортир то вони ділилися на три категорії: 10, 25, 50 фунтів. Тож характеристики 10 фунтової – 5,9 калібр стволу, довжина 3, вага-11 пудів; 25 фунтової – 9,2 калібр стволу, довжина 3, вага - 17 пудів; 50 фунтової-11,3 калібр стволу, довжина 3, вага – 32 пудів.

Стосовно переваг прусського війська над іншими, вони дійсно були і ми пропонуємо розглянути їх по-порядку. Перш за все особливу увагу привертають технічні характеристики вогнепальної зброї, яка мала одну суттєву перевагу – це залізний шомпол замість дерев'яного. У 1718 р. в Пруссії вперше використовували металевий шомпол, який був значно зручнішим і довговічнішим, ніж дерев'яний. Ця інновація була, дійсно, революційною, оскільки це прискорювало перезарядку зброї та нівелювала ризики застрягання шомполу у стволі рушниці, що, звісно, впливала на інтенсивність пострілів під час бою [16, с. 31]. Також велику роль у домінуванні прусського війська над іншими була залізна дисципліна її піхоти.

Окрім цього, слід відмітити прусську артилерію, яка, подекуди, була небезпечніша за прусську піхоту. На наш погляд, точність артилерійського вогню мала не менш важливе значення, ніж «тулий послух» її піхотних частин. Сам Фрідріх II не одразу оцінив усі переваги цього роду військ, проте згодом зазначив: «Зараз ми воюємо не просто із людьми. Слід з'ясувати, що війни, які ми віднині вестимемо, вирішуватимуть артилерійські дуелі..». Окрім цього, Фрідріх створив мобільну артилерію, застосовуючи коней, що надало цьому роду військ більшої мобільності. Це також було революційним рішенням для військового мистецтва, тому інші європейські держави перейняли цей інноваційний досвід [7, с. 157]. Саме швидке й концентроване розгортання батарей у великому обсязі на певному напрямку стало ключем військових

успіхів Наполеона Бонапарта [17, с. 128].

Висновки. Отже, ми розглянули стан пруського війська та зрозуміли, що вона переважала потенційних противників у якості. Дисципліна, яка поєднується із технологічної перевагою створюють суцільний механізм для знищення супротивника. У поєднанні із стратегічним розумом Фрідріха II та досвід ведення бойових дій зі сторони його офіцерів створює серйозну бойову міць. Органічне поєднання піхоти, кавалерії та артилерії дозволило здобувати перемогу пруському війську на полях бою Семирічної війни. В подальшому після цього конфлікту, усі європейські армії орієнтувалися на Пруссії, щоб розбудовувати власні збройні сили.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Archenholz J. W. Geschichte des siebenjährigen krieges in Deutschland von 1756 bis 1763 / Johann Wilhelm von *Archenholz*. - Mannheim, 1788. – S. 154-155.
2. Duffy C. The Army of Frederick the Great / Christopher Duffy. – New York, 1974. – P. 162, 264.
3. Grosser Generalstab Kriegsgeschichtliche Abteilung II: Die Kriege Friedrichs des Grossen, Part 3 Der siebenjährige Krieg 1756-1763, Vol. 1 Pirna und Lobositz. – Berlin, 1901. – S. 139-140.
4. Haythornthwaite P., Fosten B. Frederick the Great's Army. Specialist Troops. – Osprey Publishing, 1991. — P. 5.
5. Himburg C. F. Kriegsministerium Preußen, Stammliste aller Regimenter und Corps der Königlich-Preußischen Armee. / C.F. Himburg. - Berlin, 1796. S. 153 228.
6. Hollins D. «Hungarian Hussar 1756—1815» / Davin Hollins. – Osprey. : Osprey Publishing, 2003. – P. 32.
7. Kinard, J. Weapons and Warfare Ser.: Artillery : An Illustrated History of Its Impact / Jeff Kinard. – Hardcover, 2007. – P. 157.
8. Koch, H. W. A History of Prussia / Hannsjoachim Wolfgang Koch. - New York: Barnes & Noble Books, 1978. - P. 79
9. Kurzgefasste Stamm- und Rangliste aller Regimenter der Königlich-

Preussischen Armee: von deren Stiftung an bis Ende, Berlin. – 1785. – S. 11-176.

10. Scharnhorst G. Handbuch der Artillerie / Gerhard von Scharnhorst. – Hannover, 1804. S. 93-94.

11. Willerd R. F. Foreigners in the Prussian Army, 1713-56: Some Statistical and Interpretive Problems/ Willerd R. F.// Central European History. – 1990. – V. 23. – №. 1. – P. 76.

12. Бескровный Л. Г. Словарь военно-исторических терминов /Любомир Григорьевич Бескровный. — М. : Воениздат, 1947. – С. 642

13. Брикс Г. История конницы: В 2 кн. Кн. 2. Примечания Брикса к «Истории конницы» Денисона / Генрих Брикс. – М.:ООО «Издательство АСТ», 2001. – С. 166 - 167.

14. Вооруженные силы Пруссии в 1740-1749. Вторая Силезская война 1744-1745. // samlib.ru – Режим доступа: http://samlib.ru/t/temezhnikow_e_a/mb1740-49prus.shtml (дата звернення 5.09.20).

15. Вооруженные силы Пруссии в 1750-1759. Семилетняя война 1756 – 1763. // samlib.ru – Режим доступа: http://samlib.ru/t/temezhnikow_e_a/mb1750-59prus.shtml (дата звернення 5.09.20).

16. Ненахов Ю. Войны и кампании Фридриха Великого / Ненахов Юрий Юрьевич. – Мн.: Харвест, 2002. – С. 31.

17. Фергюсон Н. Цивілізація. Як Захід став успішним. – К. : Наш Формат, 2021. – С. 128.

ПОЛІТИКА США ЩОДО ІРАКУ НА ПОЧАТКУ ПРЕЗИДЕНТСТВА

ДЖ. У. БУША (20.01.2001 - 11.09.2001)

Маглакелідзе Давід Зазайович

студент

Київський національний університет

ім. Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ

Наразі Близький Схід є проблемним напрямком зовнішньої політики США. Одним із аспектів сучасної політики США на Близькому Сході є необхідність стабілізувати воєнно-політичне положення в Іраку. США досі зберігає там військову присутність, проте внутрішньополітична ситуація в Іраку не є стабільною. На сьогоднішній день тема інтервенції США до Іраку в березні 2003 р. є болючою темою для американського суспільства, адміністрацію Дж. У. Буша часто звинувачують у змові з метою напасти на Ірак ще до здійснення терактів 11.09.2001 р. Тема дослідження є актуальною для розуміння того, наскільки відрізнялася політика США щодо Іраку до і після терористичних атак 11 вересня у Нью-Йорку.

Мета роботи.

Мета роботи — висвітлення політики США щодо Іраку на початку президентства Дж. У. Буша, до здійснення терористичних атак 11.09.2001, визначення характеру підходу адміністрації Дж. У. Буша щодо стримування Іраку.

Матеріали і методи

Історіографія, використана в дослідженні представлена працями зарубіжних істориків і аналітиків. В дослідженні були використані аналітичні доповіді американських експертів, наприклад, стаття політолога М. Леффлера «Теракти 11 вересня в ретроспективі». Джерельна база дослідження представлена переважно повідомленнями американських і британських ЗМІ,

публічними виступами і заявами Дж. У. Буша, а також членів його адміністрації.

У дослідженні використаний загальнонауковий метод аналізу. Він полягає в всебічному розгляді політики адміністрації Дж. У. Буша щодо Іраку. Використані наступні спеціальні методи історичного дослідження: проблемно-хронологічний і історико-генетичний. Проблемно-хронологічний метод полягає у простеженні політики США на початку президентства Дж. У. Буша в хронологічному порядку. Історико-генетичний метод полягає у виявленні динаміки зміни іракської політики США.

Результати та обговорення

Передвиборча програма Дж. У. Буша не передбачала будь-яких агресивних дій проти “держав-ізоїв”, так само як і нанесення превентивних ударів по державам, що загрожували безпеці США. До того як стати президентом, Дж. Буш не мав досвіду у зовнішньополітичній діяльності, адже займав лише посаду губернатора Техасу. Під час передвиборчої кампанії Буш обіцяв проводити “скромну і стриману” зовнішню політику і більше робити ставку на співробітництво з регіональними союзниками [11]. Враховуючи такі заяви і попередню діяльність Президента, було б доцільно припустити, що з самого початку він збирався більше зосередитися на внутрішніх справах США.

Що стосується зовнішньої політики, основним положенням програми Буша було забезпечення обороноздатності США. Це стосувалося насамперед розбудови системи національної ракетної оборони. Вона мала б коштувати 60 млрд. доларів і спричинила невдоволення Росії, Китаю та багатьох держав Європи. Проте сам Дж. У. Буш виправдовував розбудову системи ракетної оборони необхідністю мати інструмент стримування проти держав-ізоїв, а саме Північної Кореї, Ірану та Іраку. Це сприяло б більшій захищеності США та їхніх союзників в Європі та Азії, особливо Ізраїлю [5].

Призначення кадрів Дж. У. Бушем у сфері зовнішньої політики вказували на те, що він не збирався радикально відходити від попередньої стратегії США щодо стримування іракського режиму, яка полягала у запровадженні санкцій та дипломатичного тиску з боку світової спільноти. Віце-президентом став Дік

Чейні, який під час війни в Перській затоці займав посаду Міністра оборони. Держсекретарем був призначений Колін Пауелл, який завжди займав помірковану позицію стосовно Іраку. Саме він наполягав на тому, щоб в 1991 р. США зупинили наступ на Ірак і обмежилися звільненням Кувейту. Радницею Президента США з національної безпеки стала Кондоліза Райс, яка також схилилася до політики невтручання і вважала, що головною метою США на зовнішньополітичній арені було забезпечення безпеки для держави та громадян. К. Райс також підтримувала вивід військ США із Боснії та Косово [9].

12 жовтня 2000 р. К. Райс в аналітичному центрі “Рада з міжнародних відносин” визначила проблеми Іракської політики: послаблення антиіракської коаліції, зменшення підтримки політики США щодо Іраку з боку таких сусідів, як Саудівська Аравія і Туреччина, неефективність санкцій і ігнорування їх багатьма країнами, необхідність підтримки іракської опозиції [3].

Основними положеннями стратегії Буша щодо Іраку були необхідність захистити США та їхніх союзників від режиму Хусейна, необхідність переглянути політику санкцій проти Іраку та підвищити їхню ефективність, а також надати більшу підтримку іракській опозиції. Окремим питанням була необхідність зберегти безпілотну зону над Іраком, що допомогло б США краще слідкувати за ситуацією в Іраку і на Близькому Сході загалом. При цьому питання тероризму та ісламізму не були пріоритетними [1].

Виконання вищеназваних цілей проявлялися у таких діях США, як ліквідація іракських радарів і зенітних ракетних комплексів в разі якщо вони становлять небезпеку для авіації США, яка тоді забезпечувала безпілотну зону над Іраком, ліквідація об'єктів, що виробляють або забезпечують зброю масового ураження, спроба повернути інспекторів ООН до Іраку, розширення програми “нафта в обмін на продовольство” [7].

На початку свого президентства Дж. Буш притримувався цієї стратегії. 16 лютого 2001 р. авіація США знищила радарні об'єкти Іраку, тим самим забезпечили посилення безпілотної зони. Прес-секретар Білого дому заявив про те, що це було рутинною дією під час патрулювання з метою захистити авіацію

США від можливих атак і забезпечити збереження контролю над іракським повітряним простором [6].

В деяких питаннях політика США щодо Іраку на початку президентства Дж. У. Буша стала менш жорсткою. Наприклад, адміністрація президента не затвердила фінансування іракської опозиції, яке зазвичай здійснював Конгрес США. Натомість, Державний Департамент провів аудит коштів, які повинні були бути надані іракській опозиції [4].

Іншим питанням іракської політики був перегляд санкцій, що запровадили проти режиму С. Хусейна ще в 1991 р. На зустрічі з Т. Блером Буш заявив: “Санкції не дуже ефективні. Ми збираємося придумати спосіб зробити їх більш ефективними” [10]. При цьому необхідно було запровадити такі санкції, що послаблювали б іракську правлячу еліту, але не зашкодили б місцевому населенню. Політику стримування шляхом запровадження санкцій підтримував К. Пауелл. Проте міністр оборони Д. Рамсфельд і його заступник П. Вулфовіц пропонували набагато більш радикальний варіант зміни режиму в Іраці, який передбачав знищення іракської армії і встановлення нового уряду. Дж. Буш не був прихильником силового вирішення конфлікту, але зайняв більш жорстку позицію щодо санкцій, адже вони не працювали в повній мірі. Сусіди Іраку на Близькому Сході, Росія і Франція часто ігнорували санкції, а влада С. Хусейна в Іраку залишалася міцною. При цьому він, як і раніше, був категорично проти того, щоб впускати до країни інспекторів ООН [2].

К. Пауелл залучив ООН до питання перегляду санкцій. У травні 2001 р. Рада Безпеки ООН одностайно проголосувала за подовження санкцій. При цьому вони були дещо змінені. Була збільшена кількість споживчих товарів, якими можна було торгувати з Іраком, щоб не зашкодити місцевому населенню. Проте тиск на режим С. Хусейна залишався в усіх сферах економіки, що були пов'язані з оборонним сектором. Санкції набрали чинності в липні 2001 р. Із санкцій були виключені такі елементи, як тиск на сусідів Іраку з метою змусити їх припинити імпорт іракської нафти та залучити їх до спільного патрулювання іракських кордонів. Так само як і раніше, санкції могли бути зняті за двох умов:

якщо б в Іраці змінився правлячий режим, або якщо б Хусейн пішов на поступки, впустив інспекторів ООН до Іраку і закінчив процес роззброєння [8].

Щодо оцінки можливостей С. Хусейна отримати зброю масового знищення, адміністрація Дж. У. Буша притримувалася позиції, що така можливість цілком реальна. Вірогідність такого сценарію залежала від того, наскільки ефективно працювала б політика стримування. Підозри щодо активних спроб С. Хусейна відновити зброю масового знищення посилювалися після того, як декілька перебіжчиків з Іраку повідомляли про його наміри створити ядерну зброю, або навіть про те, що він майже зробив це.²⁴ Незважаючи на такі чутки, держсекретар Пауелл зберігав помірковану позицію: “Ми не сумніваємося, що іракський режим має на меті створити зброю масового ураження хімічну, біологічну та ядерну я думаю, що найкращі дані нашої розвідки кажуть про те, що вони були в цьому не дуже успішні”.

В інтерв'ю CNN 29 липня 2001 р. К. Райс прокоментувала положення Іраку і політику президента щодо нього: “Президент висловився доволі зрозуміло, він вважає Саддама Хусейна загрозою для його сусідів, загрозою для регіону та загрозою міжнародній безпеці” [3]. Тож питання Іраку залишалося одним з найбільш проблемних для Дж. У. Буша. Але далі Райс висловила впевненість щодо того, чи працює політика стримування і чи впливає вона на змогу Хусейна відновити сили: “Він не контролює північну частину своєї країни. Ми маємо змогу тримати подалі від нього зброю. Його військові сили не були відновлені”.²⁶ Така риторика говорить про те, що незважаючи на певні проблеми з Іраком, адміністрація Дж. У. Буша в цілому вважала стратегію стримування ефективною, а режим С. Хусейна послабленим.

Висновок

Таким чином, на початку президентства Дж. У. Буша політика США щодо Іраку в цілому залишалася такою ж, як і за президентства Б. Клінтона. Винятком була більш жорстка позиція адміністрації Дж. Буша щодо санкцій і необхідності їх перегляду. Метою було стримування режиму С. Хусейна і схилення його до співпраці в довготривалій перспективі. Основними

положеннями стратегії стримування були: запровадження санкцій проти Іраку, остаточне його роззброєння шляхом залучення туди інспекторів ООН, запровадження безпілотної зони над Іраком. На початку президентства Дж. У. Буша була переглянута політика санкцій. Адміністрація президента намагалася зменшити шкоду для цивільного населення і одночасно з цим збільшити тиск на режим Хусейна. Президент, держсекретар і Рада з національної безпеки проводили більш стриману риторику, підтримуючи політику стримування. На противагу цьому міністр оборони Д. Рамсфельд і заступник міністра оборони П. Вулфовіц відстоювали позицію щодо необхідності зміни режиму в Іраку. Їхня позиція була взята до уваги після терактів 11. 09. 2001 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Леффлер М. Теракты 11 сентября в ретроспективе. / Россия в глобальной политике, № 5. 22. 10. 2011. URL: <https://globalaffairs.ru/articles/terakty-11-sentyabrya-v-retrospektive/>
2. Can Saddam be tackled without sanctions? / The Guardian. 16. 02. 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20010910040240/http://www.guardian.co.uk/Iraq/Story/0,2763,423114,00.html>
3. Iraq Statements by Former National Security Advisor Condoleezza Rice. / Britannica ProCon. 12. 10. 2000. URL: <https://usiraq.procon.org/view.additional-resource.php?resourceID=000686>
4. Kaplan L. F., Kristol W. The war over Iraq. Saddam`s tyranny and America`s mission. New York, 2003. P. 141. URL: <http://library.lol/main/FF8E40C6FAF3AB195D737ED0FA83769B>
5. Oliver M. George W. Bush: key policies. / The Guardian. 13. 12. 2000. URL: <https://www.theguardian.com/world/2000/dec/13/uselections2000.usa8>
6. Remarks by Ari Fleischer in Q&A with the Travel Pool. / The White House. 16.02.2001. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/>

02/20010216-2.html

7. Ritchie N., Rogers P. The Political Road to war with Iraq, Bush, 9/11 and the drive to overthrow Saddam. Abindgon, 2007. P. 55. URL: <http://library.lol/main/2BB0FA012AB619FD42B28BB806879A1C>

8. Ritchie N., Rogers P. The Political Road to war with Iraq, Bush, 9/11 and the drive to overthrow Saddam. Abindgon, 2007. P. 59. URL: <http://library.lol/main/2BB0FA012AB619FD42B28BB806879A1C>

9. Tisdall S. Stay-at-home Bush no friend of foreign affairs. / The Guardian. 13. 12. 2000. URL: <https://www.theguardian.com/world/2000/dec/13/uselections2000.usa9>

10. Whitaker B. Allies struggle to find 'smart' sanctions on Iraq. / The Guardian. 26. 02. 2001. URL: <https://web.archive.org/web/20010418013033/http://www.guardian.co.uk/Iraq/Story/0,2763,442984,00.html>

11. Hess G. R. Presidential Decisions for War Korea, Vietnam, the Persian Gulf, and Iraq : 2nd Edition. Baltimore, 2009. P. 237. URL: <http://library.lol/main/9655D48B0AA93B936C35B69A27BFA725>

ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ МАРТИНА ЛЮТЕРА

Перцева Олена Едуардівна

студент

Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Стаття присвячена дослідженню формування історичного портрета Мартіна Лютера. В цьому контексті беззаперечним і обґрунтованим є інтерес до наукового осмислення поглядів одного з ідеологів реформаційних процесів – Мартіна Лютера. Доведено, що Лютер відіграв винятково важливу роль у розвитку європейської цивілізації, пришвидшивши своєю діяльністю кризу середньовічного світогляду та перехід до формату нового мислення епохи нового часу. Зокрема, його діяльність сприяла появі світської літератури, «національному пробудженню» народів Європи на засадах християнського патріотизму, формуванню фундаменту сучасної масової державної школи в протестанських країнах.

Мета роботи./Aim полягає в тому, щоб дослідити формування історичного портрету М. Лютера, обґрунтувати його роль у розвитку європейської цивілізації.

Матеріали та методи./Materials and methods. Щодо аналізу досліджень, то вивченням цього питання займалися такі вчені історики: Д'ячков С. В., Лиман С. І., Сорочан С. Б. І, Арнаутова Ю. Е, Бачинин В. А., Гура В. А., Пазухина О. Р., Давлетов О. Р., Саламаха І. В, Карівець І. В., та ін

Методи дослідження у даній роботі визначалися такими видами, як: періодизації, історико-порівняльний (дає можливість співставити погляди Лютера), історико-генетичний (допомагає прослідкувати якісну зміну думок, уявлень та краще відтворити діяльність реформатора), історико-типологічний (дає змогу віднести релігійну сутичку між Мартіном до революційної) та історико-системний (дозволяє краще пізнати середовище, в якому перебував

М. Лютер).

Результати та обговорення./Results and discussion. Постать Мартіна Лютера належить до тих особистостей, які визначили перспективи суспільного розвитку європейської цивілізації на різних етапах історичного процесу [1,с.15]. Саме тому роль М. Лютера у процесі перебігу реформаційних перетворень та історичне значення його діяльності завжди були у фокусі уваги як науковців гуманітаріїв, так і суспільства.

Попри все, Реформація й нині залишається явищем, масштаби вивчення якого далеко не пропорційні ступеню її цілісного і адекватного розуміння, і як будь-яка значима подія релігійного життя модельної спільноти знову змушує про неї згадувати та вивчати роль найбільш видатних її ідеологів і діячів.

Суворе виховання батьків Мартіна – Ганса й Маргарити Лютерів з самого народження дитини залишили значний відбиток на психологічному стані. Мати постійно залякувала сина грізним Отцем на Небі, який накаже за будь-яку провину [2, с. 85]. У дитинстві Мартін настільки перейнявся цими словами і проникся ними, що страх перед Господом не покидав його аж до самої смерті. Деякою мірою ним рухало саме це бажання – дізнатися, чому ж і за які провини він має страждати. Його впертості та наполегливості можна було позаздрити: вступивши у 1501 р. до Ерфрутського університету, Лютер легко засвоював складні матеріали й вивчав богословські трактати, цікавився схоластичною філософією [2, с. 90].

Батько покладав на нього великі надії, і, будучи людиною благочестивою, він почав займатися юриспруденцією, хоча його самого набагато більш вабила теологія, наука, що, за його словами «досліджує ядро горіха, мозок пшеничного зерна й кісток». Але особливо сильне враження справило на нього читання Біблії, на яку він випадково натрапив в університетській бібліотеці.

Здобувши ступінь магістра, на превеликий подив друзів і обурення батька, він йде до монастиря. Таке рішення не варто вважати неочікуваним, адже вся сукупність релігійних уявлень, що впливали на Мартіна Лютера з раннього віку, непомітно вабила його до монастиря.

Він був з числа тих, хто завжди шукав в науці лише відповіді на ті питання, які турбували його з дитинства – про ставлення людини до Бога, про те, як умилювати грізного Суддю, як заслужити свій порятунок. Кожна думка про смерть, про вічність і Страшний суд вражала його душу [3].

Крім того, на це рішення вплинули й певні «знаки згори», що остаточно сформуливали бажання дізнатися про своє призначення в світі. Варто віддати належне Мартіну за його характер та невгамовану душевну спрагу. Виконуючи важкі фізичні обов'язки, він постійно шукав те смирення, якому вчив у своїх приказках Отець.

У монастирі кожен чудово розумів високий рівень знань молодого ченця, який міг задати пристойну планку місцевим монахам. Тому, даючи йому все нові й нові завдання, вони вважали, що це дасть можливість Лютеру не ставити каверзних питань. І все ж його душа, як і раніше, була сповнена сум'яття. Річ у тім, що до постригу Лютер був переконаний, що в чернечому званні немає спокусу, що за стінами монастиря диявол безсилий. Але поступово виявлялося, що спокуси були присутні і в святій обителі, що диявол і тут ставив людині пастки [1, с. 47].

Думка про те, що чернецтво не рятувало людину від гріховних жадань, дуже тривожила М. Лютера. Він вважав себе загиблим, коли відчував в собі плотське бажання, гнів, ненависть, заздрість. Ще більше його лякала думка про вічне пекло, адже йому не вдасться умилювати Отця.

Подорож до омріяної Святої Землі (1511 р.) та розчарування після неї справили неповоротний вплив на світобачення. Страшенно занепокоєний Лютер намагався поставити для себе на перше місце авторитет Святого Письма й спробувати донести до Папи, що така ситуація не повинна мати місце серед релігійного Риму. Більше того, з отриманням звання професора теології, він почав розповідати за кафедрою студентам та слухачам уривки з Писання, трактуючи з точки зору Біблії [4].

Вся діяльність М. Лютера була спрямована на формування нової моделі Церкви, основою для якої виступала нова церковна обрядовість і текст Святого

Письма народною мовою. Спочатку Лютер виношував ідею реформування лише богословської освіти, вважаючи за необхідне приділити основну увагу Біблії, але протест проти зловживань і безладу, які відбувалися в тогочасній Церкві, а також поширенню продажу індульгенцій змусили його по-іншому подивитися на проблему.

Результатом стала поява 31 жовтня 1517 р. «95 тез» – знаменитий твір, у якому критикується дільність католицької церкви, спростовується значення купівлі індульгенцій та наведення віруючих до можливості справжнього прощення гріхів без посередника (Папи) [5, с. 56-57].

Такий виступ досить швидко відгукнувся в Римі, що змусило викликати реформатора на суд. Лютер посмів не приїхати до Риму, і тоді понтифік вирішив піддати протестанта анафемі. М. Лютер розумів, що відступати він не може.

До того ж, після публічного спалення булли про відречення від Церкви, Лютер заручився підтримкою однодумців. Вони ж допомогли йому переховуватися від переслідувань Церкви у Вартбурзі, де він зайнявся перекладом Біблії на німецьку мову. Його дружина, Катаріна фон Бора у всьому допомагала, навіть перебрала частину обов'язків чоловіка на себе, що дало можливість присвятити весь час написанню праць («Про рабство волі», «Великий» і «малий» Катехізиси) [3].

Навіть їхній шлюб мав новаторські мотиви, адже всім, хто прислугував Богу в монстирях, давали обітницю цілібату. Мартін же, навпаки, вважав, що союз жінки і чоловіка є довершеним в очах Господа, в кому потрібно закладати норми християнської сім'ї.

Постійне напруження і незгоди між протестантами, які невірною трактували його слово, свідчили про те, що справа всього життя Лютера виходить з-під контролю [6, с. 142]. До нього доносилися невтішні результати стихійних збройних повстань, кількість загиблих та нових послідовників Реформації. Все це пагубно вплинуло на здоров'я, яке й без того піддавалося випробуванням Мартіна.

Він згадував, що якби йому довелося знову пояснювати народу книгу Буття, то вчинив би він зовсім по-іншому, адже хто хоче вчити інших і сам розуміти цю книгу, повинен збагатитися життєвим досвідом. Більшість послідовників його вчення трактували не вірно думки й стихійно діяли, зловживаючи свободою. Такі думки, негаразди і чвари в Церкві, перспективи близької міжусобної війни, негативно позначилися на здоров'ї і 18 лютого 1546р. Лютер помирає у 62 роки, залишивши за собою величезний спадок праць та послідовників. Почавши свій шлях теологом і богословом, Лютер до кінця життя став найбільшим культурним діячем своєї епохи [3].

Необхідність поширення своїх ідей змушувала його шукати форми вираження, доступні кожній людині. Повернення до витоків біблійного слова та його суспільної доступності кардинально підривало існуючу церковну організацію, яка ґрунтувалася на середньовічних традиціях монопольного права духовенства на трактування релігійних догм і постулатів. В результаті реформаційна діяльність Лютера здійснила вагомий вплив на процес трансформації європейського суспільства раннього нового часу. Основним її наслідком стала поява протестантизму.

Лютеранство як офіційна релігія поширилось у північно-східній Німеччині, Скандинавських країнах, Балтії. Його теологічна доктрина постійно доповнювалася, в різних країнах частково модифікувалася, що робило її гнучкою в процесі регіонально-національної адаптації [6, с. 144].

Великий вплив лютерівська концепція релігійної реформації здійснила і на економічне життя, зокрема на формування культури підприємництва. Відповідно до неї проголошувалося, що кожна людина мала своє унікальне покликання, неповторну життєву ціль. Протестантизм націлював людину на те, що своє призначення вона може віднайти, насамперед, у невтомній праці в межах своєї професії й служінні ближньому. Відповідальне ставлення до праці, як до «Божого покликання» значною мірою сприяло економічному процвітанню країн, у яких перемогла Реформація.

Реформаторська діяльність М. Лютера спричинила виникнення нових

християнських віровчень, конфесійних спільнот, що мали не надетнічний, а переважно національний характер. Це створювало умови для становлення в Європі національних держав.

Окрім того, М. Лютер, переклавши Біблію німецькою мовою, заклав основи сучасної німецької літературної мови. У XVI – XVII ст. протестанти переклали Біблію багатьма мовами. А це вело до появи й світської літератури цими мовами, сприяло «національному пробудженню» народів Європи на засадах християнського патріотизму [2].

Утверджуючи необхідність постійного читання Біблії, яку Лютер вважав джерелом віровчення, тим самим він здійснив помітний вплив на систему освіти в протестантських країнах. Саме Реформацією було закладено фундамент сучасної масової державної школи, без якої неможливий був суспільний і технічний прогрес. Відбувся перехід від схоластичної системи набуття знань до наукової. В умовах релігійного поліцентризму світська наука й культура отримала ширші можливості для вільного розвитку. Одним із наслідків цього стала «наукова революція» XVII ст.

Висновки. Отже, М. Лютер відіграв винятково важливу роль у розвитку європейської цивілізації, пришвидшивши своєю діяльністю кризу середньовічного світогляду та перехід до формату нового мислення епохи нового часу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Д'ячков С. В., Лиман С. І., Сорочан С. Б. Історія середніх віків: Навчально-методичний посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2006. 128 с.
2. Арнаутова Ю. Е. Инвеститура в церкви: идея, практика, значение // Средние века. 2011. Вып. 72 (1-2). С. 22-59. URL: <https://www.elibrary.ru/contents.asp?issueid=967464&selid=16910155>
3. Бойков О. Сутність демократії у протестантських суспільно-політичних теоріях XVI – XVIII с. // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реформація: історичний та

сучасний контекст»: Наукове видання / за ред. І. Є. Поліщук. Херсон, 2017. С. 85-90. URL: <https://cutt.ly/8hAiZkJ>

4. Газін В. Мартін Лютер: у пошуку консенсусу справ земних і небесних // Дзеркало тижня: інформаційно-аналітичний тижневик. Київ, 2016. 24 червня – 1 липня (№ 23). URL: https://risu.ua/martin-lyuter-u-poshuku-konsensusu-spravzemnih-i-nebesnih_n80295

5. Давлетов О. Р., Саламаха І. В. Трансформація поглядів Мартіна Лютера на шлюб та цілібат (до 500-річчя Реформації) // «Європейська Реформація XVI ст.: історико-антропологічний вимір (до 500-ї річниці початку Реформації в Європі)»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 8 лютого 2017 р.). Запоріжжя : АА Тандем, 2017. С. 56-62. URL: http://web.znu.edu.ua/history-society//publ/maket-reformatsiya-_Last_.pdf

6. Любащенко В. І. Реформація і реформа: історія і сучасність // Реформація і трансформація суспільства: досвід минулого і виклики сучасності: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (8-9 грудня 2017 р., Львів). Львів, 2017. С. 142-144. URL: http://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/1254/Martynyuk_Crisis%20of%20autonomy.pdf?sequence=1&isAllowed=y

ПАМ'ЯТКА АРХІТЕКТУРИ ЦЕРКВА «СВЯТОГО ДМИТРА СОЛУНСЬКОГО»

Полюхович Анастасія

Волинський національний університет
імені Лесі Українки
студентка 71 іст. Групи

Вступ. Знання нашого минулого наповнює та збагачує сьогодення, прокладає шлях у майбуття. Ця істина має затверджуватися в не байдужому ставленні окремої людини та суспільства загалом до матеріальних пам'яток старовини, до їх пізнання, охорони й реставрації, адже охорона та пропаганда культурно-мистецької спадщини задекларована як складова частина державної політики нашої держави.

Мета роботи. Мета роботи полягає у тому, щоб на основу аналізу джерельної бази висвітлити питання про пам'ятки архітектури, та їх збереження.

Матеріали і методи. Основними методологічними засадами у процесі дослідження та висвітлення проблеми та об'єктивності. Керуючись ними, автор намагався розглянути процес формування та організації збереження пам'яток до нашого часу.

Результати та обговорення. Неповторна єдність ландшафту й архітектури, майстерність багатьох поколінь будівничих, що без честолюбства завершували геніальне творіння природи кількома тактовними штрихами, вражали в усі часи.

У храмовому будівництві Зарічненщини впродовж століття сформувалися справді унікальні типи храмів. [3. С. 9.]

Поліські дерев'яні храми північно-поліського типу з дзвіницею на вхідному фасаді як особливий різновид традиційних культових будівель на території регіону існували порівняно недовго (XVIII – пер. пол. XIX ст.), утворивши в нашому районі невелику компакту групу культових споруд.

І завдяки цьому архітектурна спадщина нашого краю має надзвичайно велике значення для історії архітектури України.

Найдавнішими архітектурними пам'ятниками в Зарічненському районі, без сумніву, є церкви. Церковні будівлі Свято-Миколаївська церква «Архистратига Михаїла» в с. Вичівка (1834 рік), «Різдва Божої Матері» в с. Муравин (1870 рік), «Параскеви-мучениці» в с. Морочно (1815 рік), «Святої Покрови» в с. Новорічиця є віковими носіями тисячолітнього життя поліщуків та цікавими історичними та архітектурними спорудами. Справжньою мистецькою пам'яткою дерев'яної монументальної архітектури є церква «Святого Дмитра Солунського», що в с. Серники. Вчені припускають, що церква побудована у 1770 році.

Складною була історична доля Зарічненщини. Війни, які не раз, мов лавина, проносилися через її терени, зокрема Перша та Друга світові, безжальний чинник часу, людська недбалість і невігластво стали причинами загибелі або незручної перебудови значної кількості храмів. Тому відродження духовного життя, відбудова давніх храмів і створення нових не повинна спотворювати вигляду будівель. У зв'язку з цим великої актуальності для наших сучасників і нащадків набуває вивчення та збереження існуючих пам'яток – цих безцінних скарбів людського духу.

В десяти кілометрах від Зарічного на берегах річки Стубли розкинулося давнє поліське село Серники. В історичних джерелах перша згадка про село датовано 1549 роком. Воно належало до Пінського староства. В першій половині 19 століття село Серники було володінням поміщиків Скірмунтів. В Серницькому маєтку вважалися працездатними всі жителі, яким виповнилося 12 років.

Дмитрівська церква – справжня пам'ятка дерев'яної монументальної архітектури. Храм має три куполи і відповідно три частини архітектурного комплексу. Він збудований із стрижневого дерева, всі деталі споруди скріплені тільки дерев'яними цвяхами, а крупніші – шляхом врізування. Цим і пояснюється стійкість споруди. Місце під забудову вибрано так, що її видно з

усіх куточків села. [1. С. 1]

Дуже гарна церква і всередині. Привертає увагу не лише церковна утвар, а й ікони, настінний живопис. Особливе захоплення викликає іконостас храму. Це довершений зразок художнього різьблення і оздоблення, який немає аналогів у районі.

Будівництво церкви фінансували князі Пінські, які в середні віки володіли селом Серники. Нині храм утримується і ремонтується за кошти церковної громади. [5]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. 190 років [Свято-Дмитрівській церкві, що в с. Серники Зарічненського р-ну] // Полісся. 2011. № 44 (10 листоп.). С. 1.
2. Алексіюк Т. Колись тут було містечко... Полісся. 2007. № 48 (7 груд.). С. 4.
3. Гаврилович Г. Почерк майстра. Полісся. 2012. № 33 (23 серп.). С. 9.
4. Дмитрівська церква [Про пам'ятку дерев'яної архітектури в с. Серники Зарічненського району], Трилісівка Прип'ятським краєм: Путівник. К., 2 с.31
5. Дубінець П. Свято-Дмитрівська церква : [Історія церкви с. Серники, яка побудована в 1821 р.] Полісся №48 від 1 груд.
6. За кліровими відомостями 1930 року, підготував Павло Дубінець. Полісся. – 2006. - №48 від 1 грудня.

CULTUROLOGY

ПРОБЛЕМАТИКА ВІДОБРАЖЕННЯ ЕТАПІВ ДУХОВНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ ЛЮДСТВА В КОСМІЧНИХ ЦИКЛАХ ПРЕЦЕСІЇ У ПРАЦЯХ ВЧЕНИХ XX – XXI СТ.

Бондарчук Ярослава Віталіївна,
кандидат мистецтвознавства, доцент
кафедри інформаційно-документних комунікацій,
Національний університет
«Острозька академія», м. Острог

Вступ./Introduction. Розглянути розвиток людства як закономірний процес і визначити його етапи намагались мислителі багатьох поколінь. Серед численних праць щодо розвою суспільства в особливу категорію виділяються ті, автори яких у тому чи іншому аспекті висловлюють думки щодо зв'язку періодизації духовного розвою суспільства з астрономічними епохами, що визначаються перебуванням точки перетину екліптики та екватора (точки весняного рівнодення) під певним знаком зодіакального кола протягом 2150 років. Оскільки вісь обертання Землі не перпендикулярна до екліптики, а відхилена від перпендикуляру на $23^{\circ} 26'$ і піддається гравітаційній дії притягання Сонця і Місяця, вона звершує кругові обертання по конусу. Разом нею змінює своє положення щодо екліптики і небесний екватор і точка його перетину з екліптикою. Вона рухається в напрямку протилежному річному руху Сонця зі швидкістю 1° за 72 роки і приблизно за 2150 років проходить 30° –один знак прийнятого в сучасній астрономії 12-тичленного зодіакального кола. Хоча площа сузір'їв вздовж екліптики різна, для зручності відліку часу зодіакальне коло ділиться на 12 рівних частин. У характеристиці домінуючого зодіакального знака, в якому перебуває точка перетину екліптики та екватора, відображаються релігійно-світоглядні ідеї цього історичного періоду. Таких

поглядів дотримуються М. Холл, Д. де Сантільяна, Г. фон Дегенд, К. Раггл, Г. Хенкок, М. Чмихов, В. Юрковець, О. Гурштейн. На відміну від вчених, які будують свої теорії, спираючись на життя людського суспільства на землі, ці дослідники пов'язують розвій людства і з космосом, базуючи свої ідеї на поєднанні історичних, релігієзнавчих, культурологічних та астрономічних наук. Праці авторів цієї оригінальної гіпотези ще не розглядались у науковій літературі.

Мета статті./Aim: зіставити думки вчених та систематизувати їх відповідно різних аспектів вивчення проблеми щодо зв'язку етапів духовного розвою людства з космічними циклами, що виявляється у відображенні головних релігійно-світоглядних ідей певного історичного періоду в характеристиці домінуючого в цей період зодіакального знака, у якому протягом 2150 р. внаслідок явища прецесії перебуває точка перетину екліптики та екватора (точка весняного рівнодення). Це дасть можливість визначити рівень вивчення проблеми і намітити подальші напрямки досліджень.

Матеріали і методи./ Materials and methods. Час відкриття як річного руху Сонця, так і переміщення точки сходу сонця в день весняного рівнодення протягом 2150 років по зодіакальному колу залишається дискусійним питанням. Згідно з дослідженнями Г. Куртика, у 700 р. до н.е. в компендіумі «Mul Arin» («Зоряний плуг») був складений список 17 сузір'їв, через які проходить або яких торкається Місяць. Ці сузір'я стали основою для 12-членного зодіаку. В 450 р. до н.е. в «Щоденниках спостережень» з'являється перший опис 12-членного зодіаку – «великого кола на небесній сфері, розділеного на 12 рівних частин по 30 градусів кожна» (Куртик, 2012).

На думку О. Гурштейна, хоча перші згадки про зодіакальне коло зафіксовано в письмових джерелах Месопотамії лише в I тисячолітті до н.е., давні астрономи почали виділяти зодіакальні сузір'я та давати їм назви в епоху Близнят (6450 – 4300 рр. до н.е.). «Хоча через сліпуче сонячне світло, пише вчений, неможливо визначити, в якому сузір'ї знаходиться Сонце безпосередньо в якийсь день (наприклад, в день весняного рівнодення), це все

ж можна було зробити, якщо помітити, яке сузір'я йде за Сонцем увечері після його заходу, і яке сузір'я передує Сонцю вранці, до сходу. Сузір'я між ними і буде тим, у якому в цей час сходить Сонце» (Гурштейн, 2011).

Крім річного руху Сонця під сузір'ями зодіакального кола, давні астрономи спостерігали, як переміщається з одного зодіакального сузір'я в інше точка сходу Сонця в день весняного рівнодення. На думку М. Чмихова, незважаючи на те, що перші письмові свідчення про зодіакальне коло з'являються в I тисячолітті до н.е., вже у VII тисячолітті до н.е. в результаті астрономічних спостережень людина могла розділити небесну сферу, по якій пересувається Сонце, на 360^0 і помітити навіть таке складне явище, як переміщення точок рівнодень і сонцестоянь. «Адже безумовно саме градусні виміри дозволили помітити явище прецесії, бо переміщення точок пір року (весняного та осіннього рівнодення, літнього та зимового сонцестояння) на $0,5^0$ (видимий діаметр Сонця) ставало помітним протягом 36 років, тобто протягом життя одного покоління» (Чмихов, 2004, с. 27). Спостерігаючи за переміщенням точки сходу Сонця, – пише вчений, – людство зрозуміло, що «весь всесвіт підлягає дії закону, однією з геоцентричних моделей якого є Зодіак» (Чмихов, 2004, с. 20). Сузір'я, у якому сонце сходило в день весняного рівнодення, вважалось головним, тим, що очолює зодіакальне коло. У міфі про створення всесвіту богом весняного сонця Мардуком сказано, що «Мардук поставив на чолі зодіаку сузір'я Тельця, перед ним зодіак очолювали Близнята, а після нього зодіак буде очолювати Овен. Отже, у вавилонському міфі, є згадка про зодіак, очолюваний Близнятами, який існував 6680 – 4400 р. до н. е...

Інші джерела описують численні зодіаки, очолювані вже Тельцем (4400-1710 р. до н.е.), Овном (1710 р. до н.е. – 20 р. н.е.) та Рибами (з 20 р. н.е.)». (Чмихов, 1992, с.145).

Джорджо де Сантільяна і Герта фон Дегенд у книзі «Млин Гамлета» (1969) також зазначають, що вже за кілька тисячоліть до н.е. люди могли знати про переміщення точки сходу Сонця в день весняного рівнодення під сузір'ями зодіакального кола. Як пише Клайв Раггл у вступній частині монографії «Давня

астрономія: енциклопедія космології і міфів», ці автори висловлюють думку, що конкретні астрономічні знання про зміщення зірок протягом століть через явище прецесії були систематично закодовані в міфологічних розповідях у всьому світі протягом багатьох тисячоліть (Ruggles, 2005, с.5).

Якщо в шумерів, зодіакальні сузір'я тільки пов'язувалися з певними релігійними ритуалами, але ніяких інтелектуальних спекуляцій щодо них не було, то наступні покоління астрономів давали їм розгорнуті характеристики, розвиваючи смислові трактування назв і пов'язуючи з ними провідні культу та релігійно-світоглядні уявлення свого часу. Одним з перших про відображення провідних культів певного історичного періоду в характеристиці домінуючого на той час зодіакального сузір'я написав британський письменник, філософмістик Менлі Холл у монографії «Енциклопедичний виклад масонської герметичної каббалістичної і розенкрейцерівської філософії» (1928 р.). «Коли сонце було в сузір'ї Бика (Тельця) сонячне божество приймало форму Апіса...Під час віку Овна, ягня стає священним, а жерці при цьому називаються пастухами...Протягом віку Риб риба стає божественним символом...» (Холл, 1928, с. 114–115). Подібної точки зору щодо відповідності між домінантним культовим образом певної астрономічної доби і зодіакальним символом, у якому в той час перебуває Сонячна система (точка весняного рівнодення), дотримується Сергій Брюшинкін. Аналізуючи артефакти, на яких зображено, як бог Мітра вбиває бика, дослідник пише: «...ритуальне вбивство Тельця означало кінець його епохи, яка тривала з V – IV тисячоліття до н.е. до 2100 – 2000 рр. до н.е.; її кінець настав завдяки прецесії – переміщенню осі обертання Землі, що має період 26 000 років (повне коло). Цікаво, що для християнства, яке розвивалось у добу Риб, риба мала вагоме сакральне значення. Наприклад, грецький акровірш риби IXTYΣ розшифровується як Ісус Христос Божий Син Спаситель» (Брюшинкін).

Досліджуючи зміни кліматичних епох, В. Юрковець довів, що перехід точки перетину екліптики та екватора з одного зодіакального сузір'я в інше супроводжується змінами клімату Землі, а також відповідає змінам

археологічних культур, тобто певним чином фіксує певний етап історії людства. Свої висновки вчений базує на вивченні педолітогенного (грунтово лесового) запису зледеніння і потепління, зафіксованого на літографічному зрізі багат шарової стоянки Костенки. Хронологічні таблиці змін ґрунтів, що відображають чергування періодів зледеніння (стадіалів) та міжльодовикових періодів (інтерстадіалів), показують, що зміни в кліматі Землі регулярно повторюються кожні 26 тисяч років, що збігається з повним колом прецесії Землі 25 800 років. Першим це відкриття зробив сербський геофізик, кліматолог і астроном Митулин Міланкович. Зіставляючи рух точки весняного рівнодення під сузір'ями Зодіаку з хронологією археологічних культур, починаючи з верхнього палеоліту, В. Юрковець доходить висновку, що вони пов'язані з великим (25 800 р.) і малим (2 150 р.) циклами прецесії. «Чергування археологічних культур, злет і падіння давніх цивілізацій ідеально укладаються в схему руху Землі під зодіакальними сузір'ями небесної сфери» (Юрковець).

Відповідність між домінуючими світоглядно-релігійними ідеями певної доби і характеристиками зодіакальних знаків, у яких на той час перебуває Сонячна система, приховує небезпеку твердження про вплив енергій сузір'їв на духовний розвиток людства. Такої точки зору дотримується О. Братко-Кутинський. У монографії «Феномен України», доводячи, що розвиток нашої держави обумовлюється і спрямовується цілим комплексом космічних і планетарних чинників, він стверджує, що «кожне сузір'я має специфічні космічні вібрації і накладає певну характеристику на енергетику землі і на людську психіку», тобто відстоює позиції астрології. Сумнівним є твердження автора, що «на початку (астрономічної) доби Сонячна система входить в енергетичний простір, який має тонкі вібрації, що сприяють духовному розвитку людства, а за тим вібрації простору починають «огрублятися» і на кінець циклу досягають такої грубої форми, що гальмують духовний поступ і активізують найнижчі прояви людської психіки» (Братко-Кутинський, 2019, с. 14).

Проти твердження астрологів щодо впливу зодіакальних сузір'їв на

розвиток людства свідчать дослідження вище згаданих вчених, які доводять, що не сузір'я визначали релігійно-світоглядні ідеї астрономічних епох, а, навпаки, згідно з переважаючими в певний період релігійно-світоглядними ідеями давні астрономи давали назви і характеристики сузір'ям. За словами О. Гурштейна, «зодіак являє собою систему символів, які відображають думки й образи людей у періоди введення їх у побут» (Гурштейн, 2011). Сузір'я не впливають на людство, а тільки фіксують певні рівні його розвитку, який відбувається при комплексній взаємодії економічних, соціальних і духовних чинників. Послідовна зміна астрономічних епох перебування точки перетину екліптики та екватора під знаками зодіакального кола відповідає етапам духовного розвитку людства.

Результати та обговорення./ Results and discussion. Проблематика зв'язку етапів духовного розвитку людства з космічними циклами, що виявляється у відображенні головних релігійно-світоглядних ідей певного історичного періоду в характеристиці домінантного в цей період зодіакального знака, розглядається вченими ХХ – ХХІ ст. на основі дослідження артефактів неоліту, енеоліту, доби бронзи та ранньозалізного віку. Період, охоплений у їхніх працях, визначається початком астрономічних спостережень за сузір'ями зодіакального кола – від VII тисячоліття до н.е. до початку н.е., коли давні астрономи визначали, у якому сузір'ї сходить сонце в день весняного рівнодення і давали йому назву і характеристику, втілюючи в ній головні релігійно-світоглядні ідеї свого часу.

Висновки./ Conclusions. Висунута гіпотеза може бути доведена лише тоді, коли буде встановлено відображення головних релігійно-світоглядних уявлень первісного людства в характеристиках зодіакальних знаків і в ті часи, коли людство не знало зодіакального кола. Відкриття нових археологічних пам'яток первісного світу актуалізують продовження досліджень і дають необхідний матеріал для рішення проблеми, чи існує факт відображення головних релігійних уявлень у характеристиках зодіакальних знаків, домінуючих від початку верхнього палеоліту. Більш-менш точне датування

культових артефактів цих періодів дає можливість зіставити час їх створення з астрономічними епохами перебування Землі під знаками зодіакального кола.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

1. Братко-Кутинський О. А. (2019). Феномен України. К.: Центр навчальної літератури. 224 с.
2. Брюшинкин С. О дури НОВОЙ ХРени и мудрости арийского Зодиака. Взято з: <https://maxpark.com/user/2566502694/content/961200>.
3. Гурштейн А. А. (2011). Археoaстрономическое досье: когда родился Зодиак? *Земля и вселенная. Научно-популярный журнал Российской академии наук.* 5. 48 – 61. Взято з: http://az.lib.ru/g/gurshtejn_a_a/text_2010_kogda_rodilsya_zodiaq.shtml.
4. Куртик Г. Е. (2012). Введение зодиака как полосы созвездий в месопотамской астрономии. *Вопросы истории, естествознания и техники.* Взято з: <http://naukarus.com/vvedenie-zodiaka-kak-polosy-sozvezdiy-v-mesopotamskoj-astronomii>.
5. Ruggles, C. *Ancient Astronomy: An Encyclopedia of Cosmologies and Myth.* ABC-CLIO, 2005. 548 с.
6. Холл М. П. (2004). Энциклопедическое изложение масонской герметической каббалистической и розенкрейцеровской символической философии. М.: АСТ.: Астрель. 478 с.
7. Чмихов М. О., Кравченко, Н. М., Черняков, І. Т. (1992). Археологія та стародавня історія України: курс лекцій. К.: Либідь, 376 с.
8. Чмихов М. О. (2004). Астрономія в житті первісного суспільства (до питання про час утвердження астрономічних знань). *Українське небо. Студії над історією астрономії в Україні: збірник наукових праць.* (с. 20 – 30). Львів: Інститут прикладних проблем механіки і математики ім. Я.С. Підстригача НАН України.
9. Юрковец В. Постер «Климатические корреляции» Взято з: https://ladastro.ucoz.ru/poster_na_russkom.pdf.

POLITICAL SCIENCES

US FOREIGN POLICY DOCTRINE AND ITS IMPACT ON TRANSATLANTIC RELATIONS

Baramia Tamar

PhD Student of International Relations
Faculty of Law and International Relations
Georgian Technical University

Abstract US foreign policy doctrine, like any other political activity, was based on the theoretical ideas of American public figures and political scientists, who, in turn, developed the concepts of American foreign policy. XIX-XX centuries. In the theory of international relations, geopolitical theories and concepts based on the factor of geography and military power began to emerge. In the article, we tried to discuss these theories and present modern approaches.

Key Words: Halford Mackinder's Concept, US Foreign Doctrine, Alfred Mahan's Concept, Geopolitical Theories Political Influence

US foreign policy doctrine, like any other political activity, was based on the theoretical ideas of American public figures and political scientists, who, in turn, developed the concepts of American foreign policy. XIX-XX centuries. In the theory of international relations, geopolitical theories and concepts based on the factor of geography and military power began to emerge. English-speaking scientists such as Halford Mackinder, Alfred Mahan, and Nicholas Speakman can be distinguished among them.

The main idea of Halford Mackinder's concept was the so-called "Heartland" (English: Heartland - "central land"), in which the scientist divided the central part of Eurasia into arcs, around which he arranged the inner arc (Europe; Arabian

Peninsula; Indo-China) and the peri-American arc (Africa ; Africa; Oceania). It is important to note that Mackinder referred to the United States as a periphery. The scientist expressed the main idea of his concept with the phrase: "He who controls Eastern Europe controls the Heartland; Whoever controls the Heartland commands the World Island; Whoever controls the world island controls the world." At the same time, the central powers of the Heartland, that is, those who could control it, included Russia, Germany, and China, which, according to Mackinder, could threaten the geographic security of the United States.

Spykman's concept as a whole repeated the main theses of the Heartland concept with the only difference that the central arc, which separates the rest of the world and creates the periphery, ran along the eastern coast of Eurasia. The Central Arc included Western Europe, the Middle East, the Arabian Peninsula, areas of modern-day Afghanistan, Pakistan, India, parts of China and Southeast Asia, the Korean Peninsula, and the Far East. Accordingly, Spykman modified Mackinder's formulation as follows: "Whoever controls the Rimland controls Eurasia, who controls Eurasia controls the world." Spykman, like Mackinder, identifies Russia, Germany, and China as the major Rimland powers.

American Admiral Alfred Mahan built his concept around the idea of "sea power", which meant that if a state "owns the sea", i.e. Possessing sufficient military power, a strong fleet, and possessing economically developed territories, it can establish control over weak "continental" countries and become a hegemon in the future. This is what the United States should have been like in Alfred Mahan's vision. In his opinion, America should protect its interests primarily based on the army and navy. And it is natural that in the presence of such a serious power, the USA had to fight for the title of hegemon.

The above concepts did not accurately predict the developments in the 20th century. But, nevertheless, the United States of America paid a lot of attention to them and still considers them as serious supporting theories in the process of developing foreign policy imperatives.

It is known that one of these imperatives is the concept of state security of the

United States, which includes all areas (primarily political and economic directions). In the prism of this vision, the socialist countries of Eurasia and Europe were considered a threat, since it was believed that they represented a danger to the principles of American democracy and market economy. The contending countries in this area were the USSR, China, and East Germany, which together could, in theory, provide serious competition to the United States and possibly overturn America's superpower status.

When talking about America's status as a superpower, one of the imperatives of which is security and economic advantage, one cannot fail to mention Zbigniew Brzezinski's geopolitical views. A famous American political scientist and sociologist, he was one of the leading ideologues of US foreign policy for a long time. In 1997, he published a book called *The Big Chessboard*, detailing US foreign policy goals for the near future. To begin with, he explained why America can be called a superpower: "America occupies a dominant position in four crucial areas of world power:

- In the military field, it possesses incomparable capabilities of global deployment;
- In the field of economy, Japan and Germany remain the main driving force of development, even in spite of competition in individual fields (none of these countries are characterized by other distinguishing features of world power);
- From a technological point of view, the USA maintains absolute leadership in the advanced fields of science and technology;
- In the field of culture, despite some primitiveness, America enjoys an incomparably unequal appeal, especially among the youth of the world.

All of this provides the United States with political influence unmatched by any other country in the world. It is this combination of all four factors that makes the United States the only superpower in the literal sense of the word."

All this gives the United States of America a political influence that no other country in the world can compare to. Therefore, the United States can be called the only superpower that currently exists in the world. Based on this, Brzezinski defined

America's role as the main world hegemon: "The ultimate goal of American policy must be benevolent and lofty: to create a world community truly ready for cooperation in accordance with the long-term trends and fundamental interests of humanity." At the same time, however, it is vital that no rival emerges in the political arena capable of dominating Eurasia and thereby challenging America. That is why the aim of the book is to form a comprehensive and consistent Eurasian geostrategy".

In addition to Brzezinski's work, the concept of the American political scientist Francis Fukuyama has become widely popular, which also centers on the idea of economic-liberal dominance of the United States. His concept is built on the dominance of the liberal-capitalist paradigm over all known organizations of the political system and paradigms of international relations.

The concept of "the end of history" announces a new era in international relations, which is defined, first of all, by the complete absence of conflicts due to the loss of their meaning. According to the scientist, potentially warring parties will always find new ways to co-exist under the new paradigm - the principles of liberal democracy should become the basis of such conflict-free co-existence. And the role and mission of the United States of America should be to create and maintain such a world political system, therefore, to occupy a dominant position.

The ideas of US superiority in the system of international relations were supported not only by liberals, whose prominent representatives were Brzezinski and Fukuyama. The famous American politician and researcher, a representative of the school of political realism, Henry Kissinger, expressed his views on American politics of the 20th century after the end of the Cold War. He believed that the Cold War marked a stage in the emergence of a new world order defined solely by national interests: "The absence of overarching threats, both ideological and strategic, gives nations the freedom to conduct foreign policies increasingly based on national interests. In an international system consisting of five or six large states and many small states, order must arise, mainly as in past centuries, on the basis of reconciliation and balancing of conflicting national interests.

Kissinger also claims that the main goal of the United States is to establish a

new world order and maintain a leading position, but at the same time, we should not forget the importance of the concept of national interests and how America should ensure it in order to maintain the balance of power in Europe and Asia.

The diplomat writes: "America will need partners to maintain the balance of power in several regions of the world, and these partners should not always be chosen on moral grounds alone. Therefore, a clear definition of national interests will be necessary to effectively implement American policy."

As noted by Stanley Hoffmann, the political doctrine of realism occupies a dominant role in the American ruling circles, which need to establish clearly defined goals and motives for their foreign policy activities, primarily for the protection of national interests and their effective implementation.

Expert theoreticians in national security and foreign policy issues are conventionally divided into two groups: those who strongly believe in the strength of the unipolar world (with US hegemonists); And those who worry about possible new threats and challenges to US hegemony in the near future.

According to the unipolar theory, the stronger the hegemon, the more stable the international order, even if the great powers have a negative influence on the system such a system is extremely difficult to change. Proponents of the theory of unipolarity believe that in the 21st century global processes, such as democracy, transnational market processes, etc. It will weaken the importance of national borders and make it easier for America to dominate the world.

In the paradigm of hegemonic theory, there is the so-called "benevolent hegemony" concept, which states that the world community can positively accept the hegemony of the United States if America shows itself as a non-aggressive, benevolent and profitable power to other countries.

This requires: The United States to act with the interests of other members of the world community in mind, this will guarantee that neighbors and competitors will not unite against it. America's democratic, liberal values, its enormous cultural influence should weaken the resistance of other countries and peoples to American influence.

REFERENCES:

1. Mackinder H. J. The geographical pivot of history (1904). The Geographical Journal, Vol. 170, No. 4, December 2004, pp. 298–321
2. Mackinder Kh. Democratic ideals and reality, 1948, pp. 35
3. Sloan G.R. Geopolitics in United State Strategic Policy, Harvester Wheat sheaf. 1988, pp. 45-49
4. Mahan A. T. Naval Strategy. – US Marine Corps, 1911, p. 156-160
5. Paramonov V. USA: Game on foreign soil according to rules, Military-political courier, No. 8, 2011, pp. 47-56
6. Brzezinski Z. A large chess board. Tbilisi: Artanuji, 2014, p3. 55
7. Fukuvama F. The End Of History and the Last Man. N. Y.: THE FREE PRESS A Division of Macmillan, Inc., 1992, pp. 92-94
8. Kissinger G. Diplomatiya. M.: "Ladomir", 1997, pp. 38
9. Hoffmann S. Primacy or World Order: American Foreign Policy Since the Cold War. McGraw-Hill, 1978, p. 89-92

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ЄС: СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Поплавська Мирослава Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
м. Київ, Україна

Вступ. Культурна політика держав Європейського союзу є одним із основних інструментів «м'якої сили» країн разом із публічною дипломатією, державною мовою, освітою та науковою діяльністю. Незважаючи на наявність великої кількості досліджень, присвячених специфіці реалізації «м'якої сили», проблематика інструментарію реалізації культурної дипломатії європейських країн наразі лишається недостатньо дослідженою.

Мета роботи – виявити особливості культурної дипломатії Європейського союзу на сучасному етапі та окреслити специфіку її інструментів.

Матеріали та методи. Застосовано структурний, порівняльний та інституціональний аналіз для виявлення ключових проблем в розвитку культурної моделі, а також взаємозв'язку між засобами успішної реалізації культурної дипломатії ЄС.

Результати та обговорення. Процес глобалізації міжнародної політики, соціальної сфери та економіки вплинув на взаємопроникнення культур, а також на розвиток міжкультурної комунікації. Культура як сфера співробітництва країн стала інтернаціоналізуватися, впливаючи на міждержавні відносини, і навіть зовнішньополітичний курс кожної країни.

Основними механізмами «м'якої сили» є культурна сфера та застосування інструментів культурної дипломатії.

Поняття культурної дипломатії ще кілька десятиліть тому трактувалося як «обмін ідеями, інформацією, мистецтвом та іншими аспектам культури між

націями та їх народами в цілях закріплення взаєморозуміння» [4, с. 1].

На сучасному етапі семантичний вимір терміну «культурна дипломатія» значно збагатився, зокрема, завдяки асоціації з нещодавно введеним поняттям «публічна дипломатія», що розуміється як транснаціональний процес, в який можуть бути захоплені не лише уряди та їх відомства, але й громадянські організації, суспільств та/або зацікавлені сторони приватного сектору [2, с. 12]. Американський дослідник Р. Арндт наголошує, що культурна дипломатія «має місце лише тоді, коли формальні дипломати, які служать національним урядам, намагаються формувати і скеровувати цей природний потік для просування національних інтересів» [1, с. 18].

Найважливішими інструментами здійснення культурної дипломатії на сучасному етапі є мистецтво, кінематограф, музика, танці, скульптура, виставки, освітні та мовні програми за кордоном, література, історія, релігійна дипломатія, програми академічного обміну, передача культурних програм за кордон та ін.

Протягом останніх десяти-п'ятнадцяти років, у зв'язку з активним розвитком ідеї міжкультурного діалогу як однієї з основних парадигм єдиної європейської політики, спрямованої на союз спільного культурного простору в Європі, посилилася динаміка розробки нових культурних проєктів, напрацювання чіткого порядку денного в галузі культури, її популяризації не лише на території ЄС, але й в світі.

У 2007 р. Європейською комісією культуру було визначено як фундаментальний стовп зовнішніх відносин ЄС з іншими акторами і акцентовано, що культурне багатство і різноманіття Європи безпосередньо пов'язано з її роллю та впливом в світі – Європейський союз відповідно позиційовано як безпрецедентний соціальний та культурний проєкт [1, с. 2]. Відповідно до запропонованої стратегії для галузі культури, базовими стали ти принципи: культурне різноманіття та міжкультурний діалог; культура як каталізатор творчості; культура як ключовий компонент міжнародних зв'язків. Проте лише в 2016 р. було представлено Стратегію ЄС в міжнародних

культурних відносинах – як наслідок відбувся запуск Платформи культурної дипломатії ЄС з метою укріплення здатності ЄС на рівних вибудовувати стосунки з партнерами – національними урядами, міжнародними організаціями та окремими громадянами. Таким чином всіх учасників зовнішніх культурних зв'язків (урядів, регіонів, міст, культурних інституцій, організацій громадянського суспільства, митців, вчених, виконавців та багатьох інших) було об'єднано та залучено на постійній основі для підтримки та отримання зворотного зв'язку і консультацій з політичних питань.

Водночас головна особливість культурної дипломатії Європейського Союзу полягає в завданні сформувати образ про це економічне і політичне об'єднання ряду держав Європи в цілому, що ускладнюється наявністю у кожній країні-члена власних усталених і давніх традицій культурної дипломатії та побоюваннями, зокрема на рівні суспільної свідомості, втратити суверенітет на користь наднаціонального об'єднання.

На думку дослідників, незважаючи на різноманітні зусилля, зокрема в рамках об'єднання національних інститутів культури ЄС, проєціювання себе в культурному плані як представника всіх країн-членів, який екстраполює єдину європейську культурну ідентичність, і досі є своєрідним викликом для об'єднання, оскільки сама єдина європейська ідентичність і досі лишається на стадії побудови [5, с. 6].

Незважаючи на той факт, що поняття «м'яка сила» в країнах-членах ЄС раніше ніколи не існувало і воно було запозичене у Сполучених Штатів Америки, політика, яка характеризує саме цей аспект внутрішньої та зовнішньополітичної діяльності, простежувалася протягом усієї історії більшості держав.

Зовнішня та внутрішня політика країн, які увійшли до Європейського союзу перебуває в складному процесі постійних трансформацій протягом багатьох століть, що відповідним чином впливає на зміну підходів, концепцій та способів її реалізації.

Наприклад, Іспанія – країна, яка не стояла у джерел європейської

інтеграції, наразі є активним учасником процесу загальноєвропейської консолідації, а також побудови міжнародних відносин нового типу. Зокрема найбільший успіх співробітництва спостерігається саме в культурній галузі він реалізується засобами таких загальноєвропейських програм, як «Творча Європа», «Рік культурного спадку в Європі» та ін.

До недержавних механізмів реалізації «м'якої сили» належать внутрішньодержавні важелі управління та розвитку культури, діяльність філантропічних фондів та спонсорських організацій. У цій групі перебувають і мас-медіа, які частково перебувають під державним контролем.

Висновки. Культурна стратегія ЄС реалізується з урахуванням національних культурних моделей держав-учасниць, які є інструментами «м'якої сили».

Підходи та методи реалізації «м'якої сили» постійно модернізуються відповідно до вимог епохи. Концепція «м'якої сили» ЄС є важливим соціально-політичним та культурно-цивілізаційним чинником, що активно впливає на формування поглядів усередині об'єднання та за його межами.

Найважливішими напрямками культурної дипломатії Європейського союзу на сучасному етапі є розвиток довгострокових відносин з найбільш важливими партнерами за допомогою мовних та культурних програм за кордоном, надання грантів та стипендій, проведення конференцій, семінарів, тренінгів. Чинниками, що мають великий вплив на культурну дипломатію ЄС, є зовнішньополітичні цілі, прагнення створити престижний образ країни за кордоном, ідеологія, мова, культурні цінності, історія, комерційні інтереси, ресурси, що надаються культурною діяльністю країн-членів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Arndt R. The First Resort of Kings. American Cultural Diplomacy in the Twentieth Century. Washington, D. C.: Potomac Books, 2006.
2. Cull N. J. Public Diplomacy: Lessons from the Past. In CPD Perspectives on Public Diplomacy. Los Angeles: Figueroa Press, 2009.

3. Cultural Diplomacy Platform. URL: <https://www.cultureinexternalrelations.eu/about-us> (дата звернення : 9.11.2022.)
4. Cummings M. Cultural Diplomacy and the United States Government : a Survey. Washington, D. C.: Center for Arts and Culture, 2003.
5. Yudhishthir R. I. «Culture in external relations»: the EU in cultural diplomacy. 2015. 14 p. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/c/103748.pdf>.

PHILOLOGICAL SCIENCES

EXPRESSIVE SYNTAX AND ITS MANIFESTATION IN ALICE MUNRO'S SHORT STORIES

Lukyanchenko Iryna Olehivna,

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor

Melnyk Alyona Anatoliyivna,

Master Student

State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University

named after K. D. Ushynsky»,

Odesa, Ukraine

Introduction. The notion of expressiveness is interwoven with assessment, evaluation, emotivity, and idiomaticity. However, many scholars focus their research of expressive means on lexis, leaving unattended the high expressive potential of the grammatic means in general, and syntax in particular.

While differentiating expressivity from emotivity, researchers often referred to the emotionally and expressively charged linguistic units represented by such form words as interjections, and such notional parts of speech as nouns with diminutive suffixes, meliorative and pejorative words, obscenities and evaluative adjectives. All these so-called expressive units are characterized by less prominent nominative potential and more prominent connotative component. The semantic nucleus of such words is represented by expressivity, emotivity or evaluation thus ousting the nominative component into the periphery.

The aim. The article is aimed at researching the issue of expressive syntax as a powerful means of the author's expressivity and the bright manifestation of the writer's individual style. This research is conducted on the basis of the illustrative examples derived from A. Munro's short stories.

Materials and methods. The material of the research are the samples of

expressive syntax collected from such short stories by A. Munro, as *Child's Play*, *Too Much Happiness* and others. The methods employed involve the techniques of linguistic analysis, deductive analysis, the synthesis of the theoretical groundings, and some elements of the quantitative data processing.

Results and discussion. Expressive syntax in the stylistic aspect is mostly associated with certain deviations from the accepted language norms, such as the violation of the traditional word order (in case of inversion) or the absence of one of the principal or secondary sentence parts (in case of ellipsis) or the repetition of the syntactic structure in the same or inverted word order (in case of parallelism proper or chiasmus). As it always happens in stylistics, this technique is employed to reveal either the author's or the protagonist's attitude to some events or ideas presented in the narration.

While cases of parallelism and chiasmus may occur both in the author's narration and in the characters' dialogical speech, elliptical constructions and inverted clauses seem to be more typical of the dialogues.

Now, at the epoch of homocentric literary paradigm, the phenomenon of expressive syntax is complexly interwoven with the intensive text structure study and the investigation of the language personality as the subject of linguistic activity.

The short stories, written by Alice Munro, the recently discovered female belletrist of Canadian origin, are distinguished by both linguistic and emotional density. Strongly feminized due to their topicality, being focused on mothers' and daughters' relationship they touch upon universal values and arise global challenges to both genders like the conflicts caused by the generation gap, the conflict of attitudes and life frames. In her short stories Alice Munro focuses on human relationships looked at through the lens of daily life.

The researchers of A. Munro's individual style attribute to her the invention of an absolutely unique manner of narration, the so-called reverse chronology with the beginning at the end and end in the middle. This style is aimed at exhibiting both the author's and the characters' view of the world with events given not in the sequence they regularly happen but presented rather paradoxically for unknown reasons.

Every now and then there occur in the text the cases of inversion or untypical position of secondary sentence parts like adverbial modifiers. At the same time, detachments and attachments are also quite recurrent. This observation may be illustrated by the following examples from A. Munro's short stories «Too Much Happiness» and «Child's Play».

«On the first bus she was not too troubled. On the second bus she began to feel jittery. On the second bus she began to feel jittery...» Here we have the case of inversion combined with parallel constructions at work.

«When Doree was sixteen-that was seven years ago-she'd gone to visit her mother in the hospital every day after school». This phrase contains detachment. «You're a poet and don't know it,» she said, to be kind». And here detachment is also used. There is still another example of detachment. «His name suits him. Maksim. Maksim Maksimovich Kovalevsky».

Ellipsis is chiefly employed to allow the audience to develop the ideas and draw certain conclusions.

Still to follow there is an example of ellipsis combined with the violation of the word order and deviations from the norms of the English language punctuation, namely the absence of the inverted commas introducing the character's direct speech. «Only half listening, he asks her, Why is that?» Our idea is that in this particular example A. Munro deliberately ignores the requirements of the English grammar to emphasize that the protagonist is absolutely uninterested in what his vis-à-vis is trying to explain to him and doesn't even bother to somehow disguise his arrogance.

In the characters' dialogical speech to follow, the cases of detachment are converged with ellipsis and this contributes to the effect of the spontaneous friendly live everyday conversation as it is without any mannerism or literary decoration.

«Boys in the stables do not hear about death?»

«Not so much. Concentration is on other things.»

«This dialogue is introduced by the opening remark with inversion and ellipsis but in this case these examples of expressive syntax occur in the author's narrative.

The woman with him is also a Kovalevsky. She was married to a distant cousin

of his, but is now a widow.»

Still another powerful syntactic expressive device is aposiopesis also known as break-in-the-narration. It is usually marked with dash to introduce the idea of the abrupt interruption of narration aimed at foregrounding some ideas.

The power of the expressive syntax is enforced by the convergence with such lexical-syntactic stylistic devices based on contiguity as antithesis (parallel constructions containing antonyms), oxymoron (the syntactic coordination of the semantically controversial notions) and zeugma (the simultaneous use of one lexical unit in two different word combinations realizing simultaneously direct and transferred meanings).

«He is very **joyful**, and at the same time very **gloomy**» (antithesis+aposiopesis). «**Disagreeable** neighbor, **excellent** comrade» (antithesis+aposiopesis). «**Terribly sincere**, and at the same time very **sly**.» (oxymoron + detachment + antithesis). «He **takes up too much room, on the divan and in one's mind**.» (zeugma + detachment).

Every now and then elliptical sentences with detachment are employed by A. Munro to draw the reader's attention to some most relevant events or ideas in the narration. Like in this example from the story Too Much Happiness about the personal tragedy of unrequited love between the brilliant mathematician Sofia Kovalevsky and some Maksim Kovalevsky. «(A jab there, a suggestion familiar to her, of faulty motherhood?)» Thus, the author reveals the protagonist's thoughts and unveils her hidden fears.

The paragraph to follow is dense with repetitions and parallel constructions enforced with such lexical and lexical-syntactic stylistic devices as epithets, simile, metaphor and oxymoron.

«**Back** from Paris with her prize and her freaky glittery fame, **back to her friends who suddenly meant** no more than a snap of her fingers to her. **Back to her students who meant** something more to her, **but** only when she stood before them transformed into her mathematical self, which was oddly still accessible. And **back to her** supposedly neglected **but** devastatingly merry little Fufu.»

Another passage decorated with inclusions of ellipsis and detachments results in adequate rendering of the woman's turmoil, her despair and discomfort. «The Shubert grandparents. No comfort there. He in uniform, she in a ball gown, displaying absurd self-satisfaction.»

It is but natural that a short story, being a written text, cannot reproduce conversation *per se*. Therefore, the author-narrator's voice we sometimes might hear is rather illusional than virtually realistic. What is really striking in Munro's style is that her short stories contain a sufficient number of the characteristics of prototypical speech, inner monologues, which fact often results in its possible identification with conversational style.

We can definitely speak about the high degree of the readers' involvement in Munro's short stories. And in this aspect all the syntactic structures and patterns favored by the author contribute to the prominent literary and expressive effect.

The author's involvement in the narration is explicit, in the sense of disclosure of self. It is marked through the extensive use of personal and possessive pronouns and verbs such as «think», «feel», «know» in the main clause, where these denote mental operations that the speaker alone is at liberty to comment on. Personal assistance is also illustrated through a number of discourse markers such as «well», «so». The use of deictics and modals empowers the ideas of authoritativeness and at the same time of uncertainty and lack of confidence.

One of the ways in which Munro recreates the impression of a speaking voice is to recreate its rhythms and prosody through typography, punctuation and syntax. Munro often has recourse to italics to indicate emphasis or indignation: «She said, 'Are you sure everything is going all right at school?' *School!*» (78)

Conclusions. Summing up, we may resume that expressive syntax is most vividly realized in A. Munro's manner to break the semantically finished sentences into shorter units imitating how the text might be read aloud, but these breaks are not necessarily where you would expect to break the sentence grammatically. While the use of the comma is flexible, it is far more unusual to break a sentence with a period between the main clause and the dependent clause. We can often find a period before

the relative clause, so that the pronoun is separated from its antecedent which fact totally contradicts the accepted grammatical norms and regularities.

As a result, the reader is induced to break the sentence flow as s/he would if reading the text aloud, so that within each section of the sentence, the information it contains is easily processed, thus imitating a frequently observed feature of spoken discourse. As we have concluded, punctuation marks in A. Munro's narratives are used to imitate more closely prosodic boundaries than is usual, in a written text, since more often than not, punctuation is also influenced by grammatical constraints. It also points to the fact that information is continually being added to the main clause, thus inevitably changing the theme-rheme structure and this is underlined by the use of «also» or «and» to start a fresh sentence. In this way the characters' voices are made explicit and foregrounded, adding up to the whole expressivity and vividness of narration.

REFERENCES

1. Beaman, Karen. 1984. *Coordination and Subordination Revisited: Syntactic Complexity in Spoken and Written Narrative Discourse*. In Deborah Tannen, ed., *Coherence in Spoken and Written Discourse*, Norwood: NJ, Ablex. (45-80).
2. Chafe, Wallace L. 1982. *Integration and Involvement in Speaking, Writing and Oral Literature*. In Deborah TANNEN, ed., *Spoken and Written Language: Exploring Orality and Literacy*. Norwood NJ: Ablex. (35-53).
3. Duncan, Isla. 2011. *Alice Munro's Narrative Art*. New York: Palgrave Macmillan. DOI : 10.1057/9781137000682
4. Heble, Ajay. 1994. *The Tumble of Reason: Alice Munro's Discourse of Absence*. Toronto. DOI : 10.3138/9781442682474
5. Hooper, Brad. 2008. *The Fiction of Alice Munro: an Appreciation*. Praeger: Westport, Conn., London.
6. Munro, Alice. 1982. *What is Real? Making it New: Contemporary Canadian Stories*, ed., John Metcalf. Toronto: Methuen.
7. Munro, Alice. 2009. *Too Much Happiness*. Toronto. 320.

8. Tannen, Deborah. 1982a. *Oral and Written Strategies in Spoken and Written Narratives*, *Language*, 58. (1-21).
9. Thacker, Robert. 2005. *Alice Munro: Writing Her Lives*. Toronto: McClelland and Stewart.
10. Toolan, Michael. 2010. *The Intrinsic Importance of Sentence Type and Clause Type to Narrative Effect: Or, How Alice Munro's 'Circle of Prayer' Gets Started*. In Dan McIntyre, and Beatrix Busse, eds., *Language and Style: In Honour of Mick Short*. London: Palgrave, Macmillan.

МАСОВИЙ ОН-ЛАЙН КУРС ЯК НОВІТНІЙ МЕТОД САМООСВІТИ

Бесараб Олена Миколаївна,

к. ф. н., доцент

Дніпровський національний університет

імені Олеса Гончара,

м. Дніпро, Україна

Вступ./ Introduction. В сучасному світі домінуючих технологій та вимушеного або свідомо обраного дистанційного навчання, масові он-лайн курси МООС (Massive open online courses) досить швидко стають успішною альтернативою традиційним підходам в освіті. Розглянемо основні риси та базові чинники такого успіху.

Мета роботи./Aim. Мета нашого дослідження – аналіз специфіки масового он-лайн курсу як одного з новітніх методів самоосвіти.

Матеріали та методи./ Materials and methods. Застосовано методи аналізу для виявлення сутності масового он-лайн курсу та метод узагальнення для лаконічного та змістовного подання матеріалу.

Результати та обговорення./ Results and discussion. Масовий курс, зазвичай, є публічним дистанційним он-лайн курсом за участю великої кількості слухачів та відкритим доступом через Інтернет. Основними перевагами такого роду курсів є психологічно комфортні умови навчання, а саме, відсутність соціального тиску, яка забезпечується дистанційним форматом та можливістю опрацювати матеріал та отримувати знання не включаючи камер та не виокремлюючи себе з маси інших учасників навчального процесу (окрім письмового виконання певних запропонованих тестових робіт).

З іншого боку, відсутність соціалізації може негативно вплинути на мотивацію деяких слухачів, для яких здорова конкуренція або ж суспільна думка є впливовим чинником активізації власних зусиль. Але рішенням цієї проблеми, зазвичай, стає правильно сформульоване та вчасно запропоноване

самостійне завдання з відповідним, але не публічним, письмовим оцінюванням кожної роботи з чітким обґрунтуванням кожної виставленої оцінки.

Приємною перевагою масового он-лайн курсу є часовий аспект. Потенційний слухач може обрати найбільш зручний для нього час прослуховування такого курсу, який, крім того, в цілому вимагає невеликих часових затрат на його проходження, вільний вибір часу та безлімітні терміни для виконання завдань. Відтак слухач може самостійно вирішувати чи пройти йому весь курс за два дні, чи «розтягнути задоволення» на місяць.

Особливою рисою масового он-лайн курсу може бути його свобода від будь-яких вимог традиційних навчальних курсів установчої освіти та можливість самостійно обирати тематику курсу спираючись на динамічні інтереси потенційної цільової аудиторії, що не лише допоможе залучити більш вмотивовану кількість слухачів до проходження курсу, а, також отримати більш високі результати під час виконання завдань упродовж та наприкінці курсу.

Безперечно, вибір напрямку курсу, як і визначення його тематичного наповнення повинні бути зроблені після, по можливості, якомога ґрунтовного аналізу ринку освітніх послуг, рейтингів існуючих офф-лайн навчальних програм та курсів, наприклад, курсів підвищення кваліфікації та найбільш популярних напрямків післядипломної освіти. Такий аналіз допоможе зорієнтуватися в затребуваності тих чи інших напрямків навчання та потенційно цікавих та корисних для цільової аудиторії аспектів знань, а, отже, забезпечить залучення до навчання на курсі достатньої кількості слухачів для визнання його успішним навчальним проектом самостійної освіти.

Цікавим елементом якісного масового он-лайн є регулярне чергування різних компонентів наповнення курсу та наявність зорової опори сприйнятті матеріалу. Після короткотривалої відео-лекції за участю викладача-лектора, який лаконічно і з використанням наочних таблиць, схем, ілюстрацій доносить необхідний матеріал до слухачів, аудиторії пропонується виконати письмово виведене на екран тестове завдання без зазначення будь-яких лімітів часу. Наступним може йти анімаційний ролик із закадровим голосом пояснюючим

матеріал. І, знову, стисла (на 4-8 хвилин) відео-лекція з відповідним активним та інформативним фоном. Таке урізноманітнення подання матеріалу мотивує мозкову активність слухачів та допомагає їм не лише краще його засвоїти та продемонструвати вищі результати, але й отримуючи позитивний досвід і надалі долучатися і долучати інших до наступних курсів цього ж самого розробника, а, відтак, бути непоганою рекламою для його діючої та майбутніх навчальних розробок.

Висновки./Conclusions. Сприймаючи як базові всі вищевикладені характеристики масового відкритого он-лайн курсу, варто додати, що для успіху будь-якого навчального курсу, а, особливо, масового он-лайн курсу, по-перше потрібна креативна нестандартна авторська ідея, правильно розроблена і втілена у практичному підборі матеріалу, з чітким усвідомленням потреб відповідної цільової аудиторії та правильним менеджментом у просуванні готового навчального продукту.

ЛІТЕРАТУРА:

1.Kaplan Andreas M., Haenlein Michael. Higher education and the digital revolution: About MOOCs, SPOCs, social media, and the Cookie Monster. *Business Horizons*, 2016. 59.4. Pages 441-450.

ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ «РУСЬ», ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В РІЗНІ ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ

Голинська Марія Михайлівна

студентка

Національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Вступ. / Introductions. Походження назв «Русь» і «руський» є предметом бурхливих дискусій вже понад 200 років, коли різні покоління вчених висловлюють різні, а часом і полярно протилежні погляди на це питання

Були спроби пояснити назву «Русь» як запозичення і знайти її походження у скандинавських (варягів) чи іраномовних народів. Деякі вчені вважають цю етнічну назву споконвічно місцевою, шукаючи її коріння в Середній Наддніпрянщині.

Така плутанина виникла внаслідок помилок переписувачів давніх літописних списків. І зовсім неважливо, навмисні ці помилки чи випадкові. Плутанина, що виникає внаслідок цього, і пов'язана з цим можливість маніпулювати історичними фактами є значною. Це додає актуальності дослідженню походження назви «Русь».

Виклад основного матеріалу. Для порівняння візьмемо уривок із відомого античного твору – «Повісті минулих літ» (початок XII ст.):

«Се повѣсти времѣньныхъ лѣтъ. ѿкуда єсть пошла рускаѧ земля. кто въ киевѣ нача первѣє княжити ѿкуда рускаѧ земля стала єсть».

Це уривок з " Повісті" по Лаврентіївському списку (1377 р.).

За Іпатіївським списком (1425 р.) цей самий уривок у «Повісті» звучить так:

«Повѣсть временныхъ лѣтъ. черноризца Федосьѧ манастирѧ Печерскаго. ѿкуда єсть пошла Рускаѧ земля стала єсть. и хто в неи почаль пѣрвѣє княжит».

Якщо перекласти найдавнішу версію на сучасну мову, то отримаємо наступне:

«Це спомини про минулі часи. Звідки пішла руська земля. Хто в Києві почав найпершим урядувати (панувати) і як руська земля постала».

Заміна окремого слова таким чином може спотворити не лише текст, а й зміст самого твору. І замість тверджень про те, що таке Русь і Руська земля, виникла можливість для всіляких історичних спекуляцій.

Вперше етнонім «*русь*» (збірне), в однині - «*русин*», «*русинка*» фіксується в «Повісті временних літ» під 911-912 рр.. в договорах князя Олега з Візантією. Така етнічна назва зі збіркою формою множини характерна для старослов'янських (староукраїнських) мов, наприклад, «*литва*» - «*литвин*», «*чудь*» - «*чудин*», «*мордва*» - «*мордвин*» і т.п.

Деякі дослідники твердять, що в середині I тис. н.е. існувало окреме східнослов'янське плем'я «*русів*». Але це припущення малоімовірне, бо «*русини*», якби вони справді існували як окреме плем'я, повинні були б мати хоч якусь матеріальну культуру, яка не могла б зникнути безслідно. Але слідів так званих «*русів*» археологи поки що не знайшли У «Повісті временних літ», де перераховані всі основні східнослов'янські племена та їх об'єднання, про таке плем'я нічого не сказано. Цікаво, що слово «*рус*» не має жіночого роду, на відміну від етноніма «*русин*» — «*русинка*».

В іноземних джерелах слово «*рус*» (*hrus*), вперше згадується як етнонім у сирійській хроніці VI ст. ні. стосовно якогось населення (можливо, окремого племені) у Північному Причорномор'ї невідомої етнічної приналежності. Швидше за все, це транскрипція збірного етноніма Середньої Наддніпрянщини або топоніма «*русь*» Середньої Наддніпрянщини, який має паралельну форму «*рось*», яка відображена в топоніміці цього регіону й донині. Тут протікає річка Рось з притоками Роська та Росава, притока Росавки, а також річка Роставиця.

За припущенням деяких істориків, у давнину «*Руссю*» називали й річку на Чернігівщині, яка згадується в Іпатському літописному списку за 1187 рік: «У той же рік пустошив [хан] Кончак по [ріці] Росі з половцями. А після цього

стали вони часто пустошити по Росі в Чернігівській волості» («Літопис Руський», с. 343), але це може бути і помилкою переписувача. Назва «роси-руси» у своїй основі могла мати найменування річки. Густинський літопис свідчить, що назва «Роусь» «от реки глаголемая Рось». Цікаво, що латинський переклад слова країна буде – «русь».

Паралельне вживання термінів з коренями «рос» і «рус» підтверджується також у давніх історичних документах.

У східних джерелах переважає термін «рус», у візантійських «рос», у західноєвропейських «рус» (але іноді й рос, роси), а в давньоруській писемності переважають назви «Русь», «руський» («Правда Руська»). Однак, край, як місцевість, мав назву лише Русь.

Який ж термін давніший «Рось» чи «Русь» (давньорус. *Роусь*)? Одні фахівці вважають давнішим «Русь» (М. Тихомиров), інші «Рось» (Б. Рибakov). Найчастіше це залежало від вимови цього слова, але, безсумнівно, ця назва дуже давнє і сягає першого століття нашої ери.

Є підстави вважати, що «руссю» спочатку називалися антські вояки-дружинники, а від них ця назва згодом перейшла на найпівденніший протоукраїнський союз племен полян у трикутнику між Дніпром, Ірпенем та Россю (літописець відзначає: «поляне, яко нынъ зовомая русь»). У період утворення Давньоруської держави (очевидно, у VIII-IX ст.) назва «Русь» поширилася на всю Середню Наддніпрянщину, точніше на Київщину, Чернігівщину і Переяславщину, який став ядром так званої Київської Русі. Пізніше «Руссю» вважали всю Київську державу

У давньоруських джерелах слово «Русь» має подвійне значення: «Русь» це первісна, наддніпрянська «Русь», а «Русь» це вся Київщина та прикріплені до неї неслов'янські племена і народи

Подвійне розуміння назви «Русь» було поширене не тільки серед східних слов'ян, але й за кордоном, зокрема у Візантії. Наприклад, у творах візантійського імператора X ст. Костянтин Багрянородний говорить про «далеку Русь» і навпаки «ближню Русь», найдавніше первісне значення цього

слова східнослов'янські землі над Дніпром.

Тому, Руссю очатку називали сучасну територію України, а прикметник російський використовувався як ознака для асоціювання українців У вужчому розумінні «Русь» - це басейн р. Рось-Полосся. Сьогодні більшу частину цієї території України займає Черкаська область. Якщо це чітко розуміти, то про існування жодного Поросся, окрім українців, не може бути й мови. Наприклад, як звучить дико Московське Поросся, Новгородське, Уральське, Рязанське та ін.

Однак, в «Слові о полку Ігоревім» засвідчена й поетична назва жителів Давньої Русі «русичі», як варіант народної назви «русин» або «русь». Слово «русич» не засвідчено в жодному іншому давньоруському тексті. Вперше він з'явився в «Слові о полку Ігоревім». Термін «русич» зустрічається там лише чотири рази: двічі як «русичі», і двічі як «русици».

«Це, пояснюють, авторське слово, своєрідна формула високого стилю «староруського поета». Без урахування поетичних і публіцистичних творів термін ніколи не використовувався як етнічна назва. Крім того, слово «русич» теж не має жіночого роду.

Відомий французький дослідник Анрі Мазон і російський вчений Зимін виступають проти давньоруськості «Слова», вважаючи її стилізацією, написаного у XVIII ст. Іван Биковський, студент Київської духовної академії.

Вони наводять термін «русичі» як доказ неавтентичності твору, а також те, що термін «русич» не засвідчений в жодному іншому давньоруському тексті. Дивна назва «Русичі» із «Слова о полку Ігоревім», походить не від Русі, а від легендарного князя Русі, вигаданого польськими літописцями. Ці «руси» є одним із доказів неможливості «слов'янства», бо легенда про князя Руса була створена лише в XV-XVI століттях».

Ретельний аналіз терміну «русичі» навів дослідників на думку про можливу орфографічну помилку. Було припущення, що в «Слові о полку Ігоревім» правильніше читати «русьци», а не міфічні «русичі». Таким чином, улюблене поетами та публіцистами «русич» втрачає свою неоднозначну роль

замінника етноніму «русин».

І що найцікавіше, оригінал «Слова о полку Ігоревім» (спочатку, здається, було спалено в Москві в 1812 році) не знайдено. У 1800 році А. І. Мусина-Пушкіна. Багато вчених ставлять під сумнів автентичність передруків і перекладів.

Отже, «русини» (зх.-рус. русіни, роусіни, польськ. Rusini, укр. русини, белор. русіни) – історична етнічна назва жителів Русі.

Самоназви «русин», «русини» споріднені з етнічними назвами «русь», «руський», як називають себе (а подекуди й досі) українці Карпатського та Закарпатського регіонів. На відміну від вихідців з України, корінні українці у Словаччині, Польщі та Румунії зберігають своє ім'я.

Отже, етнічні назви «русь», «руський», «русинський» — є давніми органічними назвами українців. Однак через несприятливу політичну ситуацію та відсутність української держави після падіння Хіванської Русі та занепаду Галицько-Волинського князівства термін Русь не став політичним атрибутом української території.

Переїменувавши свою державу, Петро І не лише намагався знищити українсько-білоруське почуття сегрегації по відношенню до московитів, але й використати величезне політичне та культурне багатство Русі. Але виникає запитання: чому в цьому випадку він використав не традиційний термін «Русь» («Русская империя»), а запозичив грецький термін «Россия»?

Проблема в тому, що слово «Русь» не вживалося серед простого народу Московщини. Русь була відома як на Русі, так і в усій Європі як земля на північ від Чорного моря, над річками Дніпро, Дністер, Буг і Сян. Якби Московська держава також називалася Руссю, то можна було б визнати будь-де, що вона увійшла до Стародавньої Русі-України.

Щоб об'єднати Україну й Московщину в одну державу, щоб територія Москви була визнана геополітичним центром, а Україна функціонувала як його прибудова, Петро І створив штучну, але на той час спираючись на дуже поширений церковний термін. Росія, Росія.

Давній термін Русь, узятий від українців, у формі прикметника *«русский»* від XVI ст. в Московщині стали епізодично вживатися для імен російської національності.

Висновки./Conclusions Тому походження назви *«Русь»*, та її етимологія точно не з'ясовані і були предметом тривалих дискусій. У значенні назв держав та їх територій термін вперше вжито в русько-візантійському договорі 911 року.

У середині X століття візантійський імператор Костянтин VII («Про царювання імперії») розрізняв «Русь» (Ρωσα) і «Зовнішню Русь» (території під владою київського монарха).

Давньоруські джерела XI-XIII ст. трактували два значення цього терміна суттєво по-різному вживаються для позначення історичного центру країни в середньому Дніпрі (Київ, Чернігів, центр Переяслав, нині м. Переяслав-Хмельницький) і всіх земель Східної Європи.

Пізніше (14-17 ст.) термін *«русь»* використовувався для позначення кількох пізньосередньовічних і ранньомодерних державних інституцій (Великого князівства Литовського, Великого князівства Московського та Королівства Польського), а також назви історичних провінцій, пов'язаних з цим населенням.

У дещо видозмінених формах термін *«русини»* використовувався до середньовіччя для позначення православного (а пізніше греко-католицького) населення Речі Посполитої, Польщі та ряду інших держав до серед. 20 ст. У формі ж *«русские»*, *«россияне»* є самоназвою нації РФ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Півторак Г. П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов / Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». — К.: Видавничий центр «Академія», 2001. — 152 с.
2. Голубенка П. І. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. — К., 1993. — С. 129, С. 288.

3. Костомаров Н. И. Давно ли Малая Русь стала писаться Малороссией? // Записки Українського наукового товариства в Києві. — К., 1928. - Т. XXVII.
4. Наконечний Є. Украдене ім'я: Чому русини стали українцями. Львів, 1998. С. 24, С. 30-41, 87, 75-93.
5. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. Т. І. К., 1994. С. 44, 248.
6. Липа Ю. Призначення України. Нью-Йорк, 1953. С. 153.
7. Цегельський Л. Звідки взялися і що значать назви «Русь» і «Україна»? Львів, 1907. С. 57.

МОДАЛЬНІСТЬ В ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНИХ ДИПЛОМАТИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

Гольцова Маріанна Геннадіївна,

к.ф.н., доцент кафедри
романо-германських мов і перекладу,
Національний університет
біоресурсів та природокористування України
м. Київ, Україна

Кривошей Мирослав Сергійович,

студент 3 курсу,
Національний університет
біоресурсів та природокористування України
м. Київ, Україна

Головною рисою дипломатії є вміння знаходження шляхів для вирішення проблем. Вивчення мови дипломатії, особливостей дипломатичної лексики, дипломатичного протоколу постає вкрай важливою та перспективною проблемою, оскільки від майстерного володіння мовою дипломатії, точності, влучності, коректності висловленого, адекватності сприймання великою мірою залежить успіх місії дипломата.

У сучасному глобалізаційному світі, який характеризується тенденцією до постійного розширення економічних, політичних, культурних тощо зв'язків, проблема коректності й відповідності офіційно-ділових документів стилістичним нормам є актуальною. Дослідженням англійських текстів установчих документів міжнародних організацій займалася Кучик Г. Б. [1]. Судус Ю. В. уперше здійснила спробу комплексного прагматичного аналізу та класифікації дискурсивних тактик, що реалізують стратегію дискредитації у мовленні дипломата [2]. Белова С. Є. проаналізувала особливості непрямих відповідей адресата в побутовому та інституціональному типах дискурсу [3]. Кащишин Н.Є. розкрила поняття дипломатичного дискурсу [4], проаналізувала кореляцію реєстрів та жанрів англійського дипломатичного дискурсу [5], дослідила особливості перекладу англійських дипломатичних термінів

українською мовою [6]. Пономаренко О. В. розмежувала поняття політичного та дипломатичного дискурсу [7]. Скрябіна В. Б. дослідила лінгвістичні аспекти персуазивності в дипломатичному дискурсі [8].

Дипломатичний документ включає в себе: ряд протокольних формул, смислове ядро, аргументаційну частину та викладення фактів. Характерною особливістю стилю, що притаманний дипломатичним документам, варто зазначити імперативність. Головним чином вона виражається за допомогою модальних дієслів.

У дипломатичних документах спостерігаються модальні дієслова *shall*, *should*, *may*, *must*, *will* та *would*. Їхніми основними функціями є вираження наміру, рішучості та зобов'язання. Найбільш уживаними модальними дієсловами є *will*, *would* та *shall*.

Модальні дієслова мають свої певні особливості, які виникають не лише через їхнє традиційне використання в деяких видах документів, але і через семантичні відтінки, яких ці дієслова набувають. Наприклад, основне значення дієслова ***shall*** передає значення зобов'язаності, примусу, наказу, але водночас воно може вживатися у формі майбутнього часу. Таке трапляється не часто, але варто пам'ятати, що бувають випадки, наприклад: *Dear Madam Ambassador, I have the honor to inform you that I shall be leaving Ukraine on Sunday 8 June 2018, and shall return to Ukraine on Wednesday 18 June 2018* (VN, IR).

Модальне дієслово ***shall*** здебільшого використовується в таких дипломатичних документах як меморандуми, вербальні ноти, комюніке. Однією з визначальних граматичних особливостей юридичних документів є використання складних модальних присудків ***shall+Infinitive***:

- *Mr. Hemans shall express the assurance of the lively interest* (VN, IR).

- *He shall enjoy personal inviolability and shall not be liable to any form of arrest or detention* (AofA, IR).

- *This group shall comprise senior diplomats appointed by the Secretary General* (VN, IR).

Основне значення модального дієслова ***may*** – вираження дозволу на

виконання певної дії. У таких випадках в документах дипломатичного стилю дієслово **may** наближується за значенням до **shall**. За допомогою дієслова **may** виражається можливість виконання або невиконання певної дії, що залежить від обставин, які здебільшого вказані в тексті.

Дієслово **may/might** використовується для вираження припущення або навіть певної впевненості (малоймовірної) дії:

- *A diplomatic bag may be entrusted to the captain of a commercial aircraft scheduled to land at an authorized port of entry (AofA, IR).*

Модальне дієслово **must** вживається для точного вираження повинності, припущення або заборони:

- *In order to strengthen public confidence and for the EU to reinforce the role of Ukraine as a trading partner in the electricity market, Ukraine must meet internationally recognized nuclear safety and environmental standards (MofU, IR).*

Дієслово **should** в документах може виступати як синонім дієслів **shall** в значенні зобов'язання:

- *Considering, in connection to the above, that the EIB and the EBRD should be closely involved in the implementation of this Memorandum (MofC, IR).*

Модальні дієслова **will** та **would** використовуються в дипломатичних документах здебільшого як модальні дієслова, які виражають намір, рішучість або готовність до певних дій. Використання дієслова **will/would** для вираження повторюваної дії, що стала нормою, є особливо характерним для таких видів документів, як меморандуми та агременти:

- *The ongoing extension of the Odessa-Brody oil pipeline to Poland would open a new major transit route for EU oil imports from the Caspian basin and the international market (MofU, IR).*

- *Both sides further recognise the importance of developing a roadmap for increasing co-operation in energy efficiency that will also address the promotion of renewable energies (MofU, IR).*

Отже, можна зробити висновок, що в англійському дипломатичному дискурсі найбільш уживаними модальними дієсловами є **will/would**, що

виражають намір та рішучість, також модальне дієслово *shall* та *should* у значенні зобов'язання. Модальне дієслово *may* використовується при реалізації значення припущення та невпевненості. Загалом, модальні дієслова є маркерами дипломатичного підстилю, що виокремлюється з офіційно-ділового стилю. Перспективами подальших досліджень є вивчення специфіки відтворення мовностилістичних засобів, які сприяють виокремленню дипломатичного мовлення в системі офіційно-ділового стилю мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кучик Г. Б. Структурно-семантичні та дискурсні особливості англomовних текстів установчих документів міжнародних організацій. Дис. Львів, 2016. 212 с.
2. Судус Ю. В. Мовленнєві тактики реалізації стратегії дискредитації в англomовному дипломатичному дискурсі. Дис. Запоріжжя, 2018. Автореферат. 21 с.
3. Белова С. Є. Структурно-семантичні та лінгвопрагматичні особливості непрямих відповідей адресата в різних типах англomовного дискурсу: дис...канд. філол. наук: 10.02.04 / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. - Х., 2017. – 20 с.
4. Кащишин Н. Є. Генеза та функціонування терміносистеми англomовного дипломатичного дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Н. Є. Кащишин. – Львів, 2013. – 20 с.
5. Кащишин Н. Є. Диференціація таксономічних одиниць англomовного дипломатичного дискурсу / Н. Є. Кащишин // Східноєвропейський журнал психолінгвістики. – Том 1.– Ч. 2. – 2014. С. 54-62.
6. Кащишин Н. Особливості перекладу англійських дипломатичних термінів українською мовою. URL: http://www.lnu.edu.ua/faculty/inomov.new/Foreign_Philology/Foreign_Philology/Foreign_Philology_123/articles/Kashchyshyn.pdf.
7. Кравченко Н. К. Интерактивное, жанровое и концептуальное

моделирование международно-правового дискурса. Киев: Реферат, 2006. 320с.

8. Скрыбина В. Б. Лінгвістичні аспекти персуазивності в дипломатичному дискурсі / В. Б. Скрыбина // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. - 2018. - Вип. 2. - С. 265-274. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/irtpa_2018_2_26.

Список джерел ілюстративного матеріалу

(MofU) — Memorandum of understanding between the European Parliament and the Verkhovna Rada of Ukraine on a joint framework for Parliamentary support and capacity building. URL: http://www.europarl.europa.eu/the-president/resource/static/files/mou_epvru_030715.pdf

(MofU) — Memorandum of understanding on cooperation in the field of energy between the European Union and Ukraine. URL: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/mou_strategic_energy_partnership_en.pdf

(UNCM) — United Nations Correspondence Manual. New York, 2000. URL: <http://archive.unu.edu/hq/library/resource/UN-correspondence-manual.pdf>

(MofC) — Memorandum of cooperation between the Constitutional Court of Ukraine and OSCE Project Coordinator in Ukraine. URL: <http://www.osce.org/odihr/342971?download=true>

MofU — Memorandum of Understanding Between the United Nations and the Republic of Iraq on Inspections. URL: <http://archive.unu.edu/hq/library/resource/UN-correspondence-manual.pdf>

(NV) — NOTE VERBALE. URL: <http://archive.unu.edu/hq/library/resource/UN-correspondence-manual.pdf>

(AofA) — Application of Agreement. URL: <http://www.un.org/en/documents/index.html>

(LC) — Letter of Credence. URL: <http://archive.unu.edu/hq/library/resource/UN-correspondence-manual.pdf>

(VN) — Verbal note. URL: <https://www.state.gov/documents/organization/92637.pdf>

ВИВЧЕННЯ ТЕРМІНУ У ФОКУСІ СУЧАСНИХ МОВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПЕРЕКЛАДУ

Євсєєва Дарина Миколаївна

студентка

Житомирського державного університету

імені Івана Франка

Науковий керівник:

доцент, канд. філолог.наук

Тараба Ірина Олександрівна

м. Житомир Україна

Вступ. Когнітивний погляд на природу перекладу, що виник у результаті поширення принципу антропоцентризму в сучасній теорії перекладу, спрямовує дослідників на перегляд системи цінностей, що характеризує перекладацьку діяльність. Фігура самого перекладача також набуває нового висвітлення у працях вчених, і розвивають нову ідею – перекладач як мовну особистість та перекладач як суб'єкт діяльності.

Тому серед численних проблем, які є об'єктом вивчення сучасного мовознавства, важливе місце займають проблеми перекладу термінів, оскільки процес перекладу не можна трактувати як просту заміну одиниць однієї мови одиницями іншої. Це складний процес, що охоплює низку операцій, знання яких перекладачем є запорукою адекватного перекладу. Без вивчення складу термінологічної лексики і змін у ній неможливо правильно зрозуміти закономірності розвитку системи мови в цілому, оскільки термінологія є однією з підсистем мови.

Мета роботи полягає у виявленні термінологічних особливостей різних мов у фокусі сучасних мовознавчих досліджень перекладу, що дозволить структурувати і уточнити існуюче уявлення про аналізований об'єкт; встановленні засад відтворення фахових термінів перекладу українською, англійською та німецькою мовами.

Матеріалами та методами дослідження статті слугували: (1) дані словників (юридичних, етимологічних, тлумачних, синонімів, тезаурусів, тощо); (2) тексти перекладацької та термінологічної тематики; ((4) дані інтернет-ресурсів.

Результати та обговорення. Практична цінність роботи визначається тим, що її результати можна застосовувати для розв'язання практичних проблем, пов'язаних з перекладом текстів будь-якої мови на іншу. Крім того, у можливості подальшого використання одержаних результатів в дослідженні термінології.

Висновки. Встановлено, що, окрім досконалого володіння іноземною мовою, термінологія потребує вузькоспеціальних знань і широкого спектру додаткових знань про країну, її культуру, особливості історичного розвитку та соціальну організацію суспільства.

На основі вивчення наукових джерел з перекладознавства, лінгвокультурології, термінології і інших лінгвістичних дисциплін зібрано, охарактеризовано і проілюстровано основні особливості терміну у фокусі сучасних мовознавчих досліджень перекладу. Методика перекладу термінологічних одиниць є одним із найважливіших предметів дослідження в галузі термінології. Основною проблемою перекладу термінів і термінологічних словосполучень є їх багатозначність, властива не тільки різним галузям науки, але й усередині конкретної галузі знань.

ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЛЕКСИКА

Микитчин Назарій Семенович,
студент 3 курсу гуманітарно-педагогічного факультету,
Гольцова Маріанна Геннадіївна,
к.ф.н., доцент кафедри романо-германських мов і перекладу,
Національний університет
біоресурсів та природокористування України
Україна

Термінологічні дослідження є одним із важливих напрямів вітчизняного та світового мовознавства. Військова термінологія є актуальним предметом галузевих лінгвістичних досліджень. Військову термінологію вивчали такі науковці, як: О. Андріянова (етапи та семантика військово-морської термінології в українській мові), Т. Михайленко (внутрішньомовні та екстралінгвістичні аспекти формування та функціонування військової термінології в національних мовах), Л. Мурашко (військова лексика української армії в історичний розвиток рангових і статусних матеріалів), Я. Рибалка (Структура української тематичної групи «Козацька військова лексика» XVI-XVII ст.), А. Романченко (Характеристика, перські засоби класифікації, створення та поповнення авіаційної термінології), О. Рякіна (Структурно-семантичні та функціональні аспекти військової авіаційно-інженерної термінології), Л. Туровська (Військові звання та статус в Україні, історико генетичні аспекти дослідження української військової термінології), Я. Яремко (Українська авіаційна термінологія) формування) військових термінів), Н. Яценко (утворення назв військової форми українською мовою) та інші.

Військова лексика є важкою системою, яка включає в собі поняття пов'язані як з побутом військових, так і з їхніми завданнями на службі. Окрім того, військова лексика все частіше з'являється в повсякденному словнику мовця, тому систематизація, класифікація та вивчення процесу формування та розподіл є доцільними та необхідними.

Створення військових термінів – це передусім словотворення, що є характерним для англійської мови, що включає афіксацію (maneuverability, missileer, rocketeer, analyst, rotary), словоскладення (warhead, countdown, target-seeking, hard-fought, nuclearpowered), конверсію (to mortar, to officer), абрєвіацію (copter, chute, radar, FEBA, ROAD).

За вісім років війни на Донбасі українські воєнні почали використовувати військовий сленг наприклад: «Дашка» – 12,7-мм стáнковий кулемет Дегтярьова-Шпагіна (ДШК), «Мотолига» – плавучий бронетранспортер (МТ-ЛБ), «Беха» – бойова машина піхоти (БМП), «Бетр» – броньована транспортно-бойова машина (БТР), «САУшка» – самохідна артилерійська установка, «Сушка» – авіаційні винищувачі (Су-27,Су-30, Су-57), «Муха» ручний протитанковий гранатомет, «Ночнік» – прилад нічного бачення, «Нора» бліндаж, «Арта» – артилерія, «Нулі» – перша лінія розмежування та багато інших.

Військова сфера є одним із провідних постачальників інноваційної лексики та фразування (нових слів) для сучасної англійської, української та інших лексик. Військова лексика вважається складовою частиною лексичної системи, що складається з лексичних, семантичних і фразових спеціалізованих номінативних одиниць.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лісовський Володимир. Військово-технічний переклад (англійська мова): Підручник. Київ, ВІКНУ, 2009.
2. Лісовський Володимир. Сутність поняття військово-технічний текст. Київ, ВІКНУ, 2018.
3. Кияк Тарас. Теорія та практика перекладу: Підручник для студ. вищ. навч. закл. Вінниця: Нова книга, 2006.
4. Мітчел Пітер. English for Innovators: The Importance of ELT Provision in an Innovation Economy. Інноватика, 2011.
5. Карабан В'ячеслав. Переклад англійської наукової і технічної

літератури. Граматичні труднощі та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця, Нова книга, 2002.

6. Артюх В'ячеслав. «До питання особливостей перекладу військової лексики. Теоретична і дидактична філологія». Київ, 2010, с.12.

7. Балабін Володимир. Теоретико-концептуальні основи військового перекладу. Київ, 2018.

8. Білозерська Любов. Термінологія та переклад. Навчальний посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. Вінниця: Нова книга, 2010.

9. Бойко Юрий. Особливості перекладу англійської військової лексики. Київ, 2020.

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ ДИСКРИМІНАЦІЇ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Петрикова Олександра Олександрівна

здобувач освітнього ступеня магістра

заочної форми навчання

спеціальності 014 Середня освіта

(мова і література (англійська)),

факультету іноземних мов

Науковий керівник:

Зайцева Катерина Іванівна

канд. пед. наук, доцент кафедри германської

філології та методики викладання іноземних мов

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського»

м. Одеса, Україна

Вступ. Сучасний період розвитку людства характеризується активним розвитком інформаційно-комунікативних технологій, появою нових форматів та засобів медійної комунікації. Медіа постає головним культууроутворювальним чинником сучасного суспільства, медійної реальності та медійної картини світу, які він конструює та репрезентує.

Останніми роками дослідники констатують на ланах простору медіадискурсу зміщення фокусу комунікації до негативного полюсу [1] та навіть дають визначення цьому феномену - комунікація, заснована на упередженнях і дискримінації [2; 3]. Комунікація, заснована на упередженнях і дискримінації – це комунікація, що базується на стереотипних когнітивних схемах, негативних установках (упередженнях) та дискримінаційних інтенціях стосовно будь-яких груп людей або окремих індивідуумів як членів цих угруповань.

Дискримінація може здійснюватися вербально та невербально. Невербально дискримінація проявляється в уникненні, нерівних умовах та правах, у наданні переваг іншим без очевидної причини у професійному плані

та навіть у фізичній розправі.

Дискримінація на вербальному рівні проявляється на рівні спілкування стосовно якоїсь людини, яку одні члени групи вважають належною до групи, яка не варта якісного та рівноправного відношення.

Вербальна дискримінація як комунікативне явище (hate speech, мова ворожнечі, риторика ненависті, вербальна агресія, дискримінаційна мова, упереджена мова) маніфестується за допомогою мовних засобів та мовленнєвих прийомів, дискримінаційна функція яких маніфестується у конкретному комунікативному контексті певного дискурсу.

Мета. праці полягає у встановленні лінгвістичних засобів маніфестації дискримінації у сучасному англомовному медіадискурсі.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугували промови, звернення та дописи у Твіттері американського президента Дональда Трампа з середини 2015 року, коли він розпочав участь у президентських перегонах, до 2021 року, останнього року його перебування на чолі США. Загальна кількість матеріалу дослідження дорівнює 100 умовним аркушам, корпус слововживань 62876 одиницям.

У роботі використано такі методи: лінгвістичний аналіз, метод суцільної вибірки, метод кількісних підрахунків, метод лінгвістичної інтерпретації одержаних даних.

Результати та обговорення. Медійний дискурс є прикладом інституційного дискурсу, який націлений на досягнення та утримання влади, політичного контролю, нав'язування ідеології, домінування, маніпулювання, дискримінації.

Медійний дискурс постає потужним видом дискримінаційної практики внаслідок своєї всеосяжності за допомогою сучасних засобів інформації, затребуваності інформації суспільством внаслідок її релевантності.

Лінгвістичний аналіз дискримінації у сучасному англомовному медіадискурсі на прикладі дискримінаційного дискурсу Д. Трампа дозволив встановити основні фокусні групи, які зазнають вербальної дискримінації з

його боку. Це представники радикальних ісламістських організацій, іммігранти, адміністрація його попередника президента Барака Обама, його політичний опонент під час президентської виборчої гонки від Демократичної партії США Гіларі Клінтон та низка медійних видань, які піддають критиці його дії та висловлювання - необґрунтовано з точки зору самого Д. Трампа.

Вербальна дискримінація у досліджуваному матеріалі базується на принципі спотворення інформації, яка реалізується за допомогою певних мовленнєвих прийомів, які у своє чергу виражаються через мовні засоби, ізольовано або у взаємодії, що дозволяє досягти більш ефективного впливу на реципієнта медіадискурсу.

Репертуар задіяних мовних засобів варіативний, представлений на лексичному, синтаксичному та стилістичному мовних рівнях.

Добір словесних ярликів відтворює ідеологічну позицію адресанта, створюючи дискримінаційний образ ворога, як окремої людини, і групи осіб, так і країни. Експресивні слова та висловлювання перешкоджають об'єктивному сприйняттю інформації, що є основою експліцитної дискримінації.

З цієї метою мовець використовує лексеми позитивної семантики до власних дій та дій своєї партії (іменники, прикметники позитивної оцінності), а лексеми негативної семантики (іменники і прикметники негативної оцінності) - по відношенню до об'єктів дискримінації. Констатовано вживання прикметників, як у позитивному ступені порівняння, так і у вищому та найвищому. Варто зазначити підсилення прагматичного впливу прикметників кількісними прислівниками граничного значення *totally, absolutely, virtually*.

Засобами імпліцитної вербальної дискримінації на лексичному рівні є займенники *they, other, she*, які використовуються як маркери чужинства.

Лексичний рівень маніфестантів дискримінації медіадискурсу представлено лексичними одиницями з генералізованою семантикою, що імпліцитно дозволяє адресантові робити узагальнюючі висновки та дискримінувати більший шар людей.

Наявність числівників у риторичі Д. Трампа сприяє створенню надійності наведених фактів та їх незаперечності та постає маркером імліцитної вербальної дискримінації. Повтори числівників та оцінної лексики посилюють вплив дискримінаційної вербальної практики, як імпліцитно, так і експліцитно.

У риторичі Д. Трампа превалюють звинувачувальні опонентів твердження, які реалізується за допомогою стверджувальних негативних/позитивних речень, які подають інформацію експліцитно, як факт, що не підлягає сумніву.

Задіяним засобом дискримінації на синтаксичному рівні виявляються повтори, анафори та інверсія. Повторення тверджень закріплює у свідомості читача отриману інформацію, інверсія виконує експресивно-стилістичну функцію. Тим самим, крім мовленнєвого впливу на адресатів, посилюється і психологічний тиск.

Залученими прийомами у дискримінаційному дискурсі Д. Трампа виявляються риторичне питання, за допомогою якого можна ненав'язливо висловити свою думку, невдоволення та підвести адресата до потрібних висновків та питально-відповідні конструкції, які допомагають тримає під наглядом фокус свого повідомлення, не надаючи адресатові змоги самостійно міркувати, надаючи готову відповідь.

Найбільш задіяним засобом вербальної дискримінації стилістичного рівня виявляється антитеза, яка створює контрастну характеристику описуваного явища шляхом зіставлення його з іншим, логічно протилежним йому. Антитеза виступає у комбінації з іншими стилістичними прийомами, що реалізують своє значення в рамках антитезного висловлювання, виступаючи його складовими. Констатовано поєднання антитези з метонімією, гіперболою та градацією. Крім того наявні випадки вживання зазначених засобів окремо.

Встановлено випадки вживання метафори, у тому числі такі, основою яких є алюзія. Метафора використовується у дискримінаційних цілях, експліцитно приписуючи об'єктам дискримінації негативні дії та характеристики.

Ще одним мовним засобом стилістичного рівня постає порівняння, націлене на суб'єктивному посиленні позитивних якостей джерела повідомлення та негативних якостей об'єктів дискримінаційної практики.

Висновки. Основним орієнтиром у практиці медіадискурсу постає комунікативна категорія «свій-чужий», яка використовується у медіадискурсі з маніпулятивно-дискримінаційною метою. З її допомогою виражається авторське схвалення чи осуд, об'єднання чи відчуження, підкреслюється єдність і створюється негативний образ опонента шляхом збільшення акцентування позитивних речей про «нас» і негативних про «них», зменшення акцентування негативних речей про «нас» та позитивних про «них». Майстерний підбір мовних засобів дозволяє змінити уявлення адресата про реальність за рахунок дискримінації опонентів.

Різномірні засоби репрезентації вербальної дискримінації у медіадискурсі підтверджують цей факт. Найбільш задіяним засобом є антитеза. Саме протиставлення є основою дискримінаційної спрямованості медіадискурсу, основна мета якого розділити аудиторію на «своїх» та «чужих». Вельми розповсюдженими є також декларативні твердження навішування ярликів та лексеми негативної оцінки опонентів.

Всі інші мовні засоби (гіпербола, порівняння, алюзія, метафора, градація, повтор, питально-відповідні конструкції, риторичні питання, інверсія, лексеми позитивної оцінки, числівники, протиставлення займенників “we – they”, лексеми із генералізованою семантикою) постають додатковими на їхньому фоні. Усі перелічені мовні засоби вживаються як окремо, так і у комбінаціях різномірних засобів. Така взаємодія забезпечує більш ефективний вплив на реципієнта та сприяє досягненню максимального рівня дискримінаційного вербального впливу за рахунок притаманного ним імпліцитного та експліцитного змісту.

У якості перспектив подальших розвідок аналізу лінгвістичних проявів дискримінації розглядаємо розширення емпіричного матеріалу дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Гаврилів О. Актуальні тенденції дослідження мови як засобу насильства Мова і суспільство. 2013. Випуск 4. С. 52–57
- 2 Stangor, C. The Study of Stereotyping, Prejudice, and Discrimination Within Social Psychology: A Quick History of Theory and Research // Handbook of Prejudice, Stereotyping and Discrimination. N. Y., 2009. pp. 1–22
- 3 Гладилин А. В. «Язык вражды» в традиционных и новых медиа [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/yazyk-vrazhdy-v-traditsionnyh-i-novyh-media>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ТЕКСТІВ

Плетенецька Юлія Миколаївна

к.ф.н, доцент

Мачула Дарина Сергіївна

студентка

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. В реаліях сьогодення стрімкий прогрес у сфері медицини став головною причиною появи на ринку широкого асортименту фармацевтичних засобів та препаратів. З кожним днем препаратів стає все більше, тому завдання для перекладачів полягає в тому, щоб чітко та коротко передати інформацію про лікарський засіб споживачам, що є досить відповідальним завданням. Особливої уваги заслуговує переклад лексичних одиниць інструкцій (термінів, термінів-епонімів, їх компонентів, складу побічних ефектів, застережень та ін.).

Актуальність обраної теми зумовлена постійним поповненням медичних засобів у світі та відповідно потребою в адекватному перекладі термінологічної лексики англomовних інструкцій. Недостатнє вивчення граматичних особливостей перекладу українською мовою англomовної наукової літератури, що означає відтворення не тільки змісту оригіналу, а й оптимальну передачу стилістичних характеристик тексту.

Мета роботи./Aim. Дослідження способів перекладу англomовного фармацевтичного тексту та виявлення різноманітності лінгвістичних факторів, що визначають певні перекладацькі стратегії та їх особливості.

Матеріали та методи./Materials and methods. Матеріалом дослідження є текст англomовної інструкції офіційного сайту Ібупрофену, Анальгіну, Іхтіолової мазі, Бромазепаму та аналіз способів його перекладу українською. Під час дослідження використано такі методи: теоретичні (ссистематизація

наукових літературних джерел, порівняння та узагальнення даних); емпіричні (аналіз запропонованого тексту, систематизація зібраного теоретичного матеріалу).

Результати та обговорення./Results and discussion. Сучасний професійний переклад науково-технічної термінології є одним із найскладніших видів практики перекладу. Водночас він є один із найбільш затребуваних, тому як фармацевтична термінологія, регулярно поповнюється новими назвами та визначеннями. Такий процес відбувається завдяки значній науковій роботі, яка проводиться у світових масштабах, новим відкриттям і досягненням в усіх сферах медицини.

Дослідники-науковці, що займались вивченням медичної термінології, здебільшого займались визначенням способів її творення (О. Петрова, W. Labov) та освітленню проблем їх етимології (С. Вострова та ін.).

Задача теорії перекладу полягає у вивченні особливостей прояву закономірностей на основі науково-технічної літератури при перекладі. Для перекладача, котрий воліє працювати із фармацевтичними текстами необхідно мати знання із курсу термінології.

Однак через брак українських термінологічних словників, котрі б визначали стандарт вживання медичних іншомовних термінів необхідно шукати шляхи покращення перекладу. Головною проблемою є багатозначність медичних термінів та термінів-словосполучень.

При перекладі фармацевтичного тексту спеціалісту найчастіше доводиться використовувати такі лексичні прийоми як: лексичний еквівалент (*Panadol* – Панадол; *Nurofen* – Нурофен; *Panthenol* – Пантенол), транслітерація (*Glaxo Smith Kline* – Глаксо Сміт Клайн), калькулювання (*headache including migraine* – головний біль, включаючи мігрень), експлікація/ описовий переклад (*What is Panadol?* – Склад лікарського засобу, що в перекладі включає опис компонентів) [2].

Наукові тексти медичної тематики здебільшого мають метафори (конструкції чи слова, що вживаються для позначення якогось поняття в

медичній термінології за подібністю певних ознак).

Їх поділяють на:

1) мовні або «стерті»:

– номінативні – називають за схожістю певну ознаку, за відсутності іншої назви та відіграють роль джерела омонімії в мові;

– когнітивні метафори – називають за схожістю одну з характерних властивостей певного явища та є джерелом полісемії.

2) мовленнєві образні (індивідуально-авторські) [2].

Особливість побудови речень фармацевтичних текстів в тому, що іменники в інструкціях медичних препаратів іноді змінюють форму однини та множини під час перекладу. Зазвичай йде мова про захворювання, що трапляються частіше у розділах застережень або небажаних ефектів під час застосування препарату: *kidney disease*; Медичні терміни можна розділити на терміни, що складаються з одного слова та терміни, що включають у свій склад декілька слів. Однослівні терміни можуть бути простими (непохідними) словами, похідними словами, сполуками похідних і складних слів.

Англійські терміни, що використовують в медичних текстах перекладаються за допомогою прийомів транслітерації та транскрибування згідно з українським правописом, але певні з них відтворюються згідно з фонетичними та графічними правилами в мові оригіналу.

Провівши аналіз складу препаратів на прикладі медичних інструкцій можна резюмувати, що їх існує 3 групи. До першої відносять терміни хімічної галузі (*methyl, sodiummethyl – and sodiumpropyl*). До другої відносять загальноживану лексику (*stomach, plasma, acid*). До третьої відносять і загальноживані слова, і хімічну термінологію (*amildanalgesic, GEL, tablets* [1, 3, 4]. За результатами аналізу текстів, найбільш поширеним способом перекладу виявилось калькування. Воно забезпечує еквівалентність і досягнення точності з первісним словом, інтернаціональність змісту термінів при збереженні їх форми, що відіграє важливу роль при перекладі медичної лексики з англійської мови на українську. Серед лексичних трансформацій, що

були застосовані в аналізованих текстах можна виділити транслітерацію. Вона є найбільш розповсюдженою через те, що дозволяє досягнути загальної зрозумілості медичного терміну, що сприяє ефективній комунікації медичних працівників світу.

Інструкції обраних препаратів мають чіткий визначений шаблон написання, котрий регламентований вимогами стандартів. Терміни та конструкції описані чітко структурованою схемою використання лікарського засобу. Вона містить графічно виділені обов'язкові для цього типу тексту розділи, а саме: склад, властивості, сфера застосування; побічні дії; передозування, протипоказання; взаємодія з іншими препаратами; спосіб застосування і дозування; умови зберігання. Кожен розділ містить чітку, конкретну та максимально повну інформацію про предмет опису.

Висновки./Conclusions. Переклад фармацевтичних текстів припускає наявність численних труднощів, вирішити які можливо лише використовуючи перекладацькі трансформації – лексичні, лексично-семантичні та граматичні. На прикладі перекладу англійської інструкції медичних препаратів Ібупрофен, Анальгін, Іхтіолова мазь, найбільшу частину перекладацьких трансформацій під час перекладу становили транслітерація, калькування, додавання та опущення, а також перестановка слів (зміна порядку слів у реченні). Було виявлено, що частка лексико-семантичних трансформацій складає усього 13 %. З-поміж 8 лексико-семантичних трансформацій, 6 прикладів конкретизації, 2 приклади генералізації. Фармацевтичний текст англійською містить багато термінів, визначень та сполучень оригіналу, спеціальних термінів, аббревіатур, назв та словосполучень, характерних для професійної медичної сфери. Перекладач повинен бути обізнаним у різних сферах життя, у різних теоріях та принципах перекладознавства. Його компетентність забезпечує адекватний та чіткий переклад. З метою збереження адекватності семантики при перекладі слід розглядати всі можливі варіанти і відповідно до семантики лексичної одиниці обрати оптимальний варіант лексичних трансформацій.

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ ГАЛУЗИ
ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА
НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ**

Стеценко Володимир Валерійович,

к.е.н., доцент

Ковтун Яна Ігорівна,

магістр спеціальності 035«Філологія»

ВНЗ Укоопспілки

«Полтавський університет економіки і торгівлі»

Анотація. У статті розглянуто особливості перекладу англomовної лексики галузі фінансової діяльності підприємства на українську мову. Суцільна вибірка таких лексичних одиниць доводить, що для термінів із галузі фінансової діяльності підприємства провідним способом перекладу є калькування. Для здійснення адекватного перекладу таких термінів перекладач повинен володіти спеціальними знаннями не лише в царині фінансів, а й бути обізнаним з особливостями організації торгівлі, податків та бухгалтерії англomовних країн.

Ключові слова: англomовна лексика галузі фінансової діяльності підприємства, економічні терміни, фінансові терміни, торгівельні терміни, податкові терміни, переклад.

Сьогодення розвитку економічних зв'язків визначає постійну необхідність здійснення ділових перекладів у різних галузях. Вихід українського бізнесу на міжнародний рівень неможливий без перекладу текстів у галузі фінансової діяльності підприємства, наприклад, договорів, актів, різноманітних документів тощо.

Фінансова діяльність – це система форм і методів, які використовуються для забезпечення функціонування підприємства та досягнення ним поставлених цілей, тобто це практична фінансова робота, що забезпечує життєдіяльність

підприємства, поліпшення її результатів.

Фінансову діяльність підприємства спрямовано на вирішення основних завдань: 1) фінансове забезпечення поточної виробничо-господарської діяльності; 2) пошук резервів збільшення доходів, прибутку, підвищення рентабельності та платоспроможності; 3) виконання фінансових зобов'язань перед суб'єктами господарювання, бюджетом, банками; 4) мобілізація фінансових ресурсів у обсязі, необхідному для фінансування виробничого й соціального розвитку, збільшення власного капіталу; 5) контроль за ефективним, цільовим розподілом та використанням фінансових ресурсів [3].

Лексика галузі фінансової діяльності підприємства англійської мови активно входить до лексичного складу відповідної галузі сучасної української мови, хоча переважна більшість таких слів вимагає перекладу та інтерпретації. Такі потреби, в свою чергу, зумовлюють необхідність підготовки висококваліфікованих перекладачів, обізнаних із такою термінологією. Переклад текстів галузі фінансової діяльності підприємства вимагає від перекладача не лише володіння мовою, а й спеціальних знань із економічної теорії, менеджменту, маркетингу, банківської системи, розуміння специфічної термінології згаданих сфер. Як відомо фінансова діяльність підприємства також включає в себе різноманітні сфери діяльності: виробництво (товарів чи послуг), торгівля, біржова справа, логістика, банківська діяльність тощо. Кожна сфера має свою специфічну термінологію, яка вимагає точного перекладу, враховуючи економічні, юридичні, політичні та навіть культурні реалії країни. У більшості випадків перекладачі намагаються віднайти еквіваленти чи відповідники в українській мові, часто це буває неможливим, оскільки багато фінансових термінів з'явилися недавно, крім того, їх не завжди можливо «зіставити» з реаліями нашої країни.

Ми поставили собі за мету – дослідити найпоширеніші способи перекладу лексичних одиниць галузі фінансової діяльності підприємства з англійської мови на українську. На початку нашої роботи ми висунули гіпотезу, що при відтворенні фінансових термінів, спосіб їх перекладу буде залежати від

сфери, до якої належить термін. Ми проаналізували способи перекладу банківських, торгівельних, податкових, бухгалтерських та інших термінів.

Теоретичну базу нашого дослідження визначили праці відомих теоретиків та практиків перекладу сучасних українських дослідників: О. В. Ребрія [2], Ю. А. Зацного [1] та ін. Наше наукове дослідження стосувалося вибірки та опрацювання фактичного матеріалу. Ми підібрали та опрацювали публікації (тексти оригінали та переклади) таких англомовних видань: Bloomberg, The New York Times, the National Interest, Intellinews, Forbs, Council on Foreign Relations, Atlantic Council, Los Angeles Times та здійснили аналіз 250 термінів із галузі фінансової діяльності підприємства, а саме: 50 лексичних одиниць із банківської сфери; 50 – податків, 50 – бухгалтерія, 50 – торгівля, 50-виробнича діяльність.

Ми переконалися, що спосіб перекладу лексичних одиниць галузі фінансової діяльності підприємства залежить від сфери, до якої він належить. Так, для термінів банківської діяльності, торгівлі, податків та бухгалтерії провідним способом перекладу буде калькування. Для перекладу зі сфери виробничої діяльності найпоширенішим при відтворенні українською мовою буде спосіб транскрибування.

Переклад термінів із уже «засвоєних» нашим суспільством сфер фінансової діяльності здійснюється різноманітними способами. Провідними серед них є: калькування, транскрипція, описовий переклад, конкретизація. Але терміни фінансових сфер, які нещодавно з'явилися (наприклад, криптовалютна торгівля), перекладають за допомогою лише двох прийомів: калькування та транскрипція.

Фінансові терміни – лексичні одинці, пов'язані з діяльністю фінансових органів, спрямованих на утворення, розподіл та використання фінансових ресурсів для реалізації завдань із забезпечення господарського та соціально економічного розвитку країни (брокерська діяльність, ринок цінних паперів, рефінансування, дефолт, консалтингова компанія тощо). Наприклад, у статі американського журналу The American conservative «Why Trump's Commerce

Secretary Wants You to Focus on Russia» описується наявність офшорів (офшорних компаній), які допомагають «ділкам» недоотримати значну частину податків, які можливо було б спрямувати на відбудову чи розвиток інфраструктури країни: «*We'll assume that a similar percentage of the estimated \$10 trillion held offshore is controlled by U.S. corporations and American citizens. That is equal to \$2.5 trillion. Let's also assume that the \$2.5 trillion earns 10 percent interest annually, meaning it generates \$250 billion in income*». (*The American conservative, Why Trump's Commerce Secretary Wants You to Focus on Russia, November 8, 2017*). Цей термін з'явився у нашій мові порівняно недавно, *offshore* – ми й перекладаємо як *офшори* чи *офшорна компанія*.

Податкові терміни – лексичні одиниці, пов'язані з заходами держави в галузі оподаткування, податкового регулювання та контролю (податкова декларація, податкові пільги, податок на додаткову вартість, прямі податки тощо). Наприклад: «*A draft bill released this month would introduce a new top bracket for income tax. It would also lift the rate for companies with an annual income of more than 500 million shillings (\$4.9 million) to 35 percent, the highest in the region, and boost the levy on capital gains to 20 percent from 5 percent*». У даному уривку з журналу Bloomberg: «*Big Four Spending Splurge Pushes Kenya to Bet on Tax Hikes*», ужито податковий термін *income tax*, який у нашій мові перекладається описово й використовується відповідник «податок з прибутку» як для юридичних, так і для фізичних осіб.

Терміни криптовалютної діяльності – це лексичні одиниці, виникнення яких пов'язане зі створенням та функціонуванням цифрової валюти, яку створили й контролюють криптографічними методами. Наприклад: журнал Bloomberg, стаття «*\$2.3 Billion in Losses Highlights Crypto's Moral Hazard*»: «*True believers are convinced that Bitcoin and its siblings will overthrow fiat currencies and the existing structures to which they're attached. At their most basic level though, Bitcoin, Ether and the hundreds of other altcoins are simply products*». У даному прикладі помічаємо термін *fiat currencies*, який перекладають українською мовою як *фіатні гроші*. У цьому прикладі спостерігаємо прийом

напівкалькування. Фіатні гроші на мові «криптовалютників» називають засоби платежу, які дозволяє влада. При цьому слово *fiat* (вказівка зверху) – пояснює трактування для перекладу, але перекладачі його транскрибують.

Працюючи з текстами галузі фінансової діяльності підприємства, перекладач повинен дотримуватися певних правил, основне: текст-переклад за усіма своїми характеристиками й параметрами повинен відповідати оригіналу, бути максимально адаптованим для сприйняття цільовою аудиторією. Еквівалентні запозичення не завжди можуть бути застосованими при перекладі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зацний Ю. А. Основи неології та практики перекладу неологізмів. Навчальний посібник. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2013. 350 с.

2. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.

3. Фінансова діяльність підприємства. Зміст, завдання та організація фінансової роботи на підприємствах [Електронний ресурс]. https://pidru4niki.com/10561127/finansi/finansova_diyalnist_pidpriyemstva_zmist_z_avdannya_organizatsiya_finansovoyi_roboti_pidpriyemstvah – Заголовок з екрану.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

ТРАНСФОРМАЦІЯ УЯВЛЕНЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ПРО СУЧАСНУ НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕЮ (1993 – 2022 рр.)

Воропасва Тетяна Сергіївна,
к.психол.н., доцент,
Авер'янова Ніна Миколаївна,
к.філос.н.,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. Історичний досвід показує, що ідеологічна проблематика, як правило, актуалізується у рамках кризових, перехідних періодів розвитку суспільства, коли виникає необхідність нового самовизначення соціуму, а також вибору нових політико-правових, соціально-економічних та соціокультурних моделей подальшого розвитку. Для українознавства надзвичайно актуальним є аналіз уявлень громадян України про сучасну українську національну ідею.

Мета роботи. Метою даної статті є дослідження ціннісно-сміслових особливостей уявлень громадян України про сучасну українську національну ідею, зокрема, таких її фундаментальних концептів, як Гідність, Розвиток і Свобода (які маніфестовані в сучасній українській національній ідеї).

Методи. Методологічною основою нашого дослідження є інтегративний підхід (що поєднує аналітичний, діалектичний, компаративний і системно-структурний методи), метод соціально-психологічного опитування, контент- та інтент-аналіз, а також загальнонаукові методи і прийоми диференціації, узагальнення й теоретичного моделювання.

Результати та обговорення. Відомо, що «ідея» – це одне з основних

понять філософії, яке розробляли ще Аристотель і Платон, а також Р. Декарт і Дж. Локк. Цей філософський термін (тісно пов'язаний з категоріями «мислення» і «буття») означає «сутність речі, її прототип», «образ речі, створюваний духом», «смысл», «уявлення, яке ще не існує у досвіді», «прообраз», що має формоутворююче значення і є джерелом сили; «уявну рушійну силу історії» [1, с. 234–237]. Ідея є відображенням речей та явищ, які перебувають в процесі розвитку; це не тільки одна з форм і способів пізнання, смысл яких полягає у формулюванні узагальнених теоретичних принципів, що пояснюють сутність явищ, але й творча сила, яка формує і трансформує дійсність. Більшість філософів підкреслювали великий вплив ідей (що «оволоділи масами») на розвиток матеріальної дійсності з метою її перетворення. Будь-які ідеї (правові, політичні, релігійні, філософські, економічні, моральні, художні) народжуються в контексті історичного духу певної епохи, вони виникають і розвиваються на основі людських прагнень, потреб та практичної діяльності. Отже, ідея – це те «начало» і аристотелевське «те, для чого», без якого неможлива поява жодної речі у світі, тим більше, розгортання таких складних структур, якими є національна культура, національна держава і політична нація [1, с. 234–237]. Е. Дюркгейм зазначав, що будь-яке суспільство базується «...перш за все, на ідеї, яку воно саме для себе і про себе створює» [2, с. 12]. Е. Фромм підкреслював: «Ніщо так не об'єднує людей (не обмежуючи при цьому їхньої індивідуальності), як ... спільність ідей» [3, с. 33–34]. К. Леві-Стросс, порівнюючи міфологію та політичну ідеологію, довів, що ідеї свободи, рівності, справедливості, порядку в рамках різних ідеологій здобувають своєрідне історичне й політико-правове звучання [4, с. 186]. Ю. Габермас, проаналізувавши процес становлення західних демократій, запропонував новим незалежним державам принцип «конституційного» патріотизму, інтеграцію навколо економічних інтересів, культурних, спортивних та інтелектуальних досягнень країни [5].

Отже, національна ідея – це основа функціонування нації, квінтесенція її духовних інтересів і соціально-політичних устремлінь, певний проект

«спільного майбутнього», це той духовний принцип, реалізація якого може мати великі практичні наслідки. Національна ідея не є абстрактним поняттям, це абсолютно реальна сила, що збуджує енергію суспільних рухів, це підґрунтя для загальнонаціонального об'єднання, для утвердження державності, для зростання сили й могутності народів і країн [6, с. 259].

Сучасні філософи часто наголошують, що жодна країна світу не досягла передових позицій у загальнолюдській цивілізації без власної національної ідеї. Відомий американський соціолог Д. Белл зазначав, що національна ідея є найпростішою і найдоступнішою формою соціальної ідентичності людей та підґрунтям для консолідації суспільства, оскільки без неї неможливо залучити широкі верстви населення у процес глобальних перетворень [7, с. 212].

Отже, жодна людська спільнота не може обійтися без спільних ідей, які є нормативно-ціннісними і цільовими регуляторами, а також смисловими орієнтирами її життєдіяльності. Роль таких орієнтирів у європейській історії відігравали ідеали свободи й справедливості, рівності й братерства, незалежності й солідарності [8].

У 1992–1993 рр. наша науково-дослідна група, у складі якої працювали науковці, аспіранти й студенти КНУ імені Тараса Шевченка, почала вивчення уявлень громадян України про сучасну українську національну ідею в рамках науково-дослідного проекту «Українська національна ідея: теоретико-емпіричні аспекти» (1993–2021 рр.).

Представники нашої науково-дослідної групи розуміли, що треба виявити ті спільні для всіх громадян України ціннісні пріоритети і духовні принципи, які могли б використовуватися в інформаційній політиці держави замість забороненої Конституцією України державної ідеології. У 1992 р., на попередньому етапі дослідження, нами було проаналізовано праці відомих українських мислителів, учених, дослідників національної ідеї та інші джерела (літописи, свідчення арабських, візантійських і західноєвропейських мандрівників про Україну й українців тощо). За допомогою методів контент- та інтент-аналізу були виявлені провідні ідеї, які містяться у даних творах. Нами

були також проведені експертні опитування для з'ясування переліку тих ідей, гасел та цінностей, які не просто циркулюють в соціумі, але й «резонують» в сучасному українському суспільстві, знаходять підтримку й розуміння громадян України. Респондентам були запропоновані не тільки найголовніші ідеї та гасла, зафіксовані в літописах, історичних документах, українській літературі та історіософії, але й пропозиції сучасних дослідників української ідеї. Адже думки й помисли кращих представників сучасної української еліти, які «орють і боронять» українську «духовну ниву», чітко зорієнтовані на проблему українського майбуття, на пошук **проєкту** спільного майбутнього (а спрямованість у майбутнє є однією з важливих ознак нації, на відміну від етносу) для продовження цивілізаційного поступу й життєутвердження української політичної нації, яка перебуває в процесі становлення і здатна досягти демократії та процвітання.

Упродовж 1993–2021 рр. було опитано 56300 респондентів від 18 до 89 років (мешканці усіх регіонів України, які брали участь у кількох Всеукраїнських репрезентативних опитуваннях, загалом відтворюють структуру населення України за основними соціально-демографічними ознаками). У 2022 р. опитування проводилось у Києві, Дніпропетровську та Львові, де було опитано 300 місцевих мешканців, а також 150 вимушених переселенців із східних областей України та 150 вимушених переселенців із південних областей України (усього 600 респондентів).

Аналіз уявлень громадян України про сучасну українську національну ідею дозволив виявити перелік тих ідей, які могли б об'єднати українське суспільство і стати базою для сучасної української національної ідеї: 1) Ідея утвердження людської, громадянської й національної гідності та достойного життя українських громадян; 2) Ідея утвердження України як сильної й розвинутої європейської держави, яку б поважало світове співтовариство; 3) Ідея стабільного демократичного розвитку (українського суспільства і держави, економіки і технологій, права і культури, моралі й духовності, науки й освіти); 4) Ідея повернення України до європейської цивілізації (паритетна

співпраця й інтеграція з європейськими країнами та входження в загальноєвропейські структури); 5) Ідея опори на власні сили (за 2014–2021 роки ця ідея перемістилася з 10 місця на п'яте). У 2014–2021 роках у першу «двадцятку» увійшла ідея відновлення територіальної цілісності України.

Використання математико-статистичних методів дозволило з'ясувати, що більшість респондентів підтримують гасло, яке можна було б накреслити на гербі України, – «Од Відродження до процвітання: державність, законність, праця, права людини» та стисло формулу національної ідеї – «Гідність, розвиток, свобода», яка є не просто декларацією, а акумулює в собі як суто українські духовно-культурні надбання, так і загальнолюдські цінності. У 2022 році Ідея утвердження України була розширена респондентами і тепер вона звучить так: Ідея визволення й утвердження України.

Використані методи дозволили узагальнити всі домінуючі в опитуванні варіанти, врахувати палкі прагнення наших громадян до утвердження України на міжнародних спортивних аренах та мистецьких заходах і сформулювати сучасну українську національну ідею: визволення й утвердження України як самобутнього представника європейської цивілізації та українців як процвітаючої нації, яка ґрунтує свою солідарність на принципах: гідність, розвиток, свобода. І респонденти, і аналітики вважають ідею визволення й утвердження України та формулу «Гідність, Розвиток, Свобода» не просто системою духовних орієнтирів, цивілізаційних засад та екзистенційних принципів української політичної нації, що формується, але й своєрідним українським «*Liberte, egalite, fraternite*» (де концепти «Гідність», «Розвиток», «Свобода» є загальнонаціональними ціннісними пріоритетами, які передбачають різні рівні своєї реалізації індивідуальний, суспільний, державний, наприклад: гідність людини, гідність суспільства, гідність України, а також різні виміри – розвиток демократичний, економічний, духовний, інтелектуальний тощо). Отже, змістом сучасної української ідеї є головна мета поступу української нації й держави – цивілізаційне «повернення» України до Європи, її визволення та утвердження в колі цивілізованих народів, а шляхами

досягнення цієї мети є Деколонізація, Європеїзація, Демократизація та Відродження Вільної України.

Перші проміжні результати нашого дослідження були оприлюднені у квітні 2001 р. на Круглому столі Центру українознавства КНУ імені Тараса Шевченка і на Всеукраїнській конференції «Національна ідея – відповідь на виклик часу».

Ці результати вперше були опубліковані 7 липня 2001 р. на шпальтах газети «Голос України», а 12 липня 2001 р. – на шпальтах газети «Україна молода». На початку 2004 р. результати нашого дослідження були опубліковані у Календарі-щорічнику «Українознавство» [9]. А у жовтні листопаді 2004 р., а також у листопаді 2013 р. саме життя підтвердило прогностичні можливості сучасного українознавства. Адже формула «Гідність, Розвиток, Свобода» чітко виявилась і під час Помаранчевої Революції, і під час Революції Гідності, де громадяни, які вийшли на Майдан, не просто декларували ці принципи й пріоритети, а обстоювали і захищали їх, домагаючись їхнього визнання й виконання з боку влади (результати опитувань учасників цих двох революцій були опубліковані на сайтах «Обозреватель» та «Радіо Свобода», а також у статтях [9; 10; 11; 12; 13]).

Висновки. Отже, потрібно мати на увазі, що ключові цінності українства (маніфестовані на рівні національної ідеї), які були зневажені й поставлені під загрозу певними обставинами, завжди стають джерелом ще більш потужної енергії нації. Українське суспільство продемонструвало цю закономірність під час кількох революцій: 1) Революції на граніті (жовтень 1990 р.), яку можна вважати першою Революцією за Свободу й Демократію; 2) Помаранчевої Революції (листопад – грудень 2004 р.), яку можна вважати другою Революцією за Свободу й Демократію; 3) Революції Гідності (листопад 2013 р. – лютий 2014 р.), яку можна вважати Революцією за Гідність, Свободу, Демократію та європейський шлях Розвитку України.

Таким чином, у 1990 р., 2004 р. та 2013-2014 рр. були актуалізовані не тільки людська гідність, самоповага та взаємоповага, але й громадянське

пробудження всього суспільства, його вихід «зі стану непритомності» та його здатність боротися за Свободу, Гідність і Розвиток у руслі Європейської цивілізації та відповідально дивитися у майбутнє. Саме ці ключові цінності та сучасна українська національна ідея консолідували наше суспільство й у 2022 р. під час повномасштабного російського вторгнення в Україну.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Філософський енциклопедичний словник. К.: Абрис, 2002. 742 с.
2. Мистика. Релігія. Наука. Класики мирового релігієзнавства: Антологія / Ред.: А. Н. Красников. М.: Наука, 1998. С. 174–231.
3. Фромм Э. Бегство от свободы. М.: Прогресс, 1995. 256 с.
4. Леви-Стросс К. Структурная антропология. М., 2001. 512 с.
5. Хабермас Ю. Техника и наука как «идеология». М.: Праксис, 2007. 208 с.
6. Бубер М. Избранные произведения. Без М.И., 1979. 420 с. С. 257–345.
7. Bell D. The End of Ideology: On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties. N. Y.: Free Press, 1965. 501 p.
8. Воропаєва Т. С. Специфіка уявлень громадян України про сучасну українську національну ідею: ціннісний вимір (1993–2015 рр.). Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія, культурологія, соціологія. 2015. № 10. С. 31–44.
9. Воропаєва Т., Піскун В. Сучасна українська національна ідея: теоретико-емпіричне дослідження. Українознавство. Календар-щорічник–2004. К.: Українська видавнича спілка, 2004. С. 127–134.
10. Авер'янова Н. Українська національна ідея в творчості В'ячеслава Липинського та її роль у сучасному державотворенні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Українознавство». К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. Вип. 12. С. 40–43.
11. Авер'янова Н. Національна ідея в філософському культурно-історичному процесі. Українознавство: навч. посіб. для студ. вищ.

нав. закл. К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. С. 490–495.

12. Авер'янова Н., Воропаєва Т. Становлення і розвиток цілісної особистості в контексті сучасних трансформацій українського суспільства. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Українознавство». К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. Вип. 10. С. 47–51.

13. Averianova Nina, Voropaieva Tetiana. Transformation of the Collective Identity of Ukrainian Citizens After the Revolution of Dignity (2014–2019). Kyiv-Mohyla Humanities Journal. 2020. № 7. Pp. 45–71.

СВОБОДА ЯК НАЙГОЛОВНІША ДУХОВНА ЦІННІСТЬ ТА НЕОБХІДНА УМОВА ІСНУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Кунденко Яна Миколаївна

викладач

Харківський національний університет

міського господарства

ім.О. М. Бекетова

Тітар Олена Сергіївна

студент

Харківський національний університет

будівництва та архітектури

м. Харків, Україна

Вступ. Свобода є найголовнішою життєвою цінністю, перед всіма іншими цінностями. Там, де зникає свобода, зникає і все інше. Людина насамперед народжена вільною. Проте багато хто з людей з плином часу переважно обирає безпеку та матеріальний добробут в обмін на свободу. Та ніхто не замислюється одразу, що обравши такий шлях, цінність життя втрачається.

Людина вважається не вільною, коли за неї приймають рішення і будуть схвалені тільки ті її дії, які відповідають цим рішенням. Що це означає? Це означає тільки те, що будь-яка ініціатива тисяч та мільйонів людей не буде затребувана і з перебігом часу втратить свій сенс. Ідея свободи складна. І кожне покоління повинне її переосмислювати. В минулому бути вільним означало не бути рабом, в теперішній час, бути вільним означає можливість до самореалізації та саморозвитку. Свобода – це умови, при яких люди прагнуть та мають можливість говорити та діяти без зайвих зовнішніх обмежень.

Мета роботи. Свобода є фундаментальною цінністю для людини, тому дана тема дуже актуальна, особливо в теперішній час боротьби України за свою свободу та незалежність. Мета роботи полягає у аналізі значення свободи для людини в різних сферах життя та визначенні свободи.

Матеріали та методи. Відомо, що специфічною діяльністю, яка має визначальне значення для життя людини, є праця. Ми так часто повторюємо, що праця створила людину, точно переконані в тому, ніби будь-яка праця робить її краще. Але шлях до досконалості людині відкриває лише вільна праця. Зрозуміло, люди у всі часи були змушені працювати головним чином через необхідність, для забезпечення себе і своїх близьких засобами існування. Однак історія свідчить, що чим більше вільна була їхня праця, тим вона була продуктивнішою. Тому кріпак витіснив раба, найманий працівник перевершив кріпака, а вільний виробник ефективніший за найманого працівника. Що ж надає необхідній за своєю суттю трудовій діяльності людей вільний характер? Як причини цього парадоксального феномена можна вказати на можливість для людини займатися обраним на свій розсуд ділом і здатність самому визначати свою працю, а також розпоряджатися її продуктами. Тільки вільна праця є справді продуктивною справою. Крах теорії перевиховання кримінальних особистостей шляхом примусу їх до праці в місцях ув'язнення вкотре підтверджує це.

У політико-правовій сфері свобода також є необхідною умовою інтенсивного розвитку людини та суспільства. Саме з питання про свободу та права особистості в усі часи розходяться демократичні та тоталітарні режими. Чи є свобода людини цінністю? Чи можлива вона сама по собі? Чи має держава берегти та захищати її чи вона може придушувати її у своїх інтересах? Потрібно було багато століть, щоб людство від визнання необхідності свободи однієї особи прийшло до розуміння необхідності свободи вибраних осіб, а від нього – до усвідомлення потреби свободи всіх. Таким чином, позиція тих політиків, які вважають, що можна урізати громадянську свободу заради наведення порядку у суспільстві, а потім ця свобода сама по собі буде розвиватися та процвітати, є або свідомий обман, або ілюзія.

Мистецтво та наука також неможливі без волі. Чим вільніший у поведженні зі своїм матеріалом художник, чим більш незалежний від наукової догми вчений, тим значнішими можуть стати їх досягнення. Зрозуміло, за

наявності таланту, помноженого на працю. Саме у свободі укладена таємниця людської творчості, відкриття невідомого, створення небувало.

Результати та обговорення. У чому полягає сутність свободи, що визначає її специфічну цінність? В історії філософії свобода багаторазово визначалася через необхідність, її пізнання та здійснення. Це змістовна у науковому відношенні концепція, яка приховує у собі багато перспектив, можливо і тих, які ще невідомі.

Але є в ній й низка серйозних недоліків. По-перше, ця концепція не охоплює всіх проявів свободи (можна досягти свободи, не пізнавши необхідності, і можна, пізнавши необхідність, не стати вільним). По-друге, вона, по суті, усуває якісну різницю між свободою та усвідомленим і добровільним рабством. По-третє, таке розуміння, мабуть, неминуче приносить людину в жертву природної, соціальної чи історичної необхідності.

Більш плідним та гуманним видається розуміння свободи як самовизначення, здійснення свого призначення у житті, творчої еманції особистості. Кожній людині властиве прагнення виразити себе як особистість серед таких же вільних особистостей, які самостійно об'єдналися з метою досягнення свободи та духовної цінності кожної індивідуальності. У цьому прагненні полягає її свобода. Прикладом цього є українське громадянське суспільство, що бореться не тільки проти сильнішого ворога, але і проти несвободи в собі.

Незважаючи на всі об'єктивні детермінанти, людина сама робить життєвий вибір, реалізує свої здібності, створює своє майбутнє. У будь-якій історичній ситуації вона може прийняти та здійснити рішення, яке багато в чому визначить як її особисту долю, так і долю інших людей.

Саме тому свобода є універсальною умовою насамперед людської діяльності, мірою творчого розвитку особистості, провідним напрямом її життєвої та суспільної активності. Завдяки свободі людина визначає себе й у приватному житті, й у соціумі, й у історії. Прагнучи до неї, вона створює свій світ, робить його барвистим та багатовимірним, що є основою для розвитку

суспільства

Висновки. Отже, звичайно ж, сама свобода не панацея від усіх бід, вона завжди проблематична, суперечлива, не дає жодних гарантій. Проте її втрата не може зрівнятися ні з чим. Свобода подібна до чистого повітря: коли вона навколо, її не помічаєш, а коли її нема – вмираєш. Життя без свободи згубне, в ньому немає сенсу, тому так важливо відчувати свободу, бути вільною людиною без впливу жодних зовнішніх факторів задля щасливого майбутнього в країні, яка є також вільна та нескорена.

ECONOMIC SCIENCES

UDK 332.72:631.11

PRIORITIES OF MANAGING THE LAND MARKET IN UKRAINE

Lazarieva Olena

Doctor of Economic Science,
Professor,

Professor of Department of Land Management
Petro Mohyla Black Sea National University,
Mykolaiv. Ukraine

Nikolaieva Yuliia

Dashko Vladislava

students of 518 groups, specialty 193
«Geodesy and land management»,

Black Sea Petro Mohyla State University, Mykolaiv.

Introduction. In view of the fact that almost all sectors of the country's economy are closely linked to the use of land resources, the coordination of the economic model of the land market occupies a key position in the current context. A historic turning point on this path is the fact that Ukraine has finally, after a long-term moratorium, made the transition to a free market of agricultural land.

The questions of the justification of the prospects for the development of the land market in the context of European realities remain to date insufficiently elucidated.

Aim. The purpose of the article is the study of the functioning of the European experience of the land market and the study of its prospects is a very topical issue, which led to the choice of the study topic.

Materials and methods. Methodological research is the fundamental provisions of economic theory and management, which require scientific support,

scientific achievements in the field of land economics.

Today there is a lack of fundamental theoretical and methodological research on land management, the types, principles and mechanisms of land management and regulation of land relations need to be studied.

The urgency of this issue, insufficient elaboration led to the choice of the topic of the publication and its main purpose.

Results and discussion. Today, the land market is being regularized by the State, and legislation is in place to regulate uncontrolled transactions involving the purchase and sale of land. It is in this context that it is important to take into account the European experience of the land market in constructing an own model of the land market and in justifying its prospects in Ukraine.

Today, in Ukrainian reality, we believe that the obstacles to the full functioning and development of the land market are such factors as the shadow use of land and the high level of corruption in land relations.

However, as noted in the Constitution of Ukraine, lifting the moratorium on the sale of agricultural land is such a step that will give the right to «own, use and dispose of your property...» [18].

In Ukraine, the Law «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Turnover of Agricultural Land» [19] entered into force on 1 July 2021. This document lifted the moratorium on the sale of agricultural land. As a result, landowners are free to dispose of their property.

According to the Act, from 1.07.2021 to 1.01.2024 only natural persons who are citizens of Ukraine will be able to buy agricultural land and in the first two years one person will be able to purchase not more than 100 hectares of land.

As early as 2024, both legal and natural persons with a limit of up to 10,000 hectares will be able to buy agricultural land. With regard to foreigners, stateless persons and foreign legal persons, they would be able to obtain that right only if they were permitted to do so by referendum. However, if the land is located within 50 km

of the State border of Ukraine, foreign citizens will not be able to acquire it even after the referendum.

We believe that this law will help to ensure the realization of the right of private ownership of land parcels of agricultural importance and will ensure the expansion of investment opportunities for the development of the domestic agricultural sector.

We shall try to indicate its prospects for Ukraine as well (fig. 1). In our opinion, the main ones are as follows:

- the opening of the land market will facilitate foreign investment in Ukrainian business, which will make it possible to increase the competitiveness of the economy in both domestic and foreign markets and to achieve a positive socio-economic impact on economic growth;

- the legalization of the land market will facilitate the possibility for Ukrainian citizens to freely dispose of their land parcels, which will not only increase the possibilities of independently determining its use, but will allow to decide for yourself whether to rent or handle the land by yourself or to sell the land;

- the functioning of the land market will help to attract the resources of local communities, which, through the right to self-management of land resources, will create new jobs within the community and stimulate the development of entrepreneurship;

- the lifting of the moratorium on the Ukrainian land market will stimulate the agricultural sector as a whole and will allow the market to set high prices for land, which will contribute not only to the development of business on the land, but also to the unshadowing of a large part of the Ukrainian economy;

- opening up the land market will increase the efficiency of agricultural production and meet the needs of the population for market transactions on land.

Compliance with the proposed prospects will make it possible to ensure that the Ukrainian economy embarks on a leading development path, taking into account the European experience of leading countries.

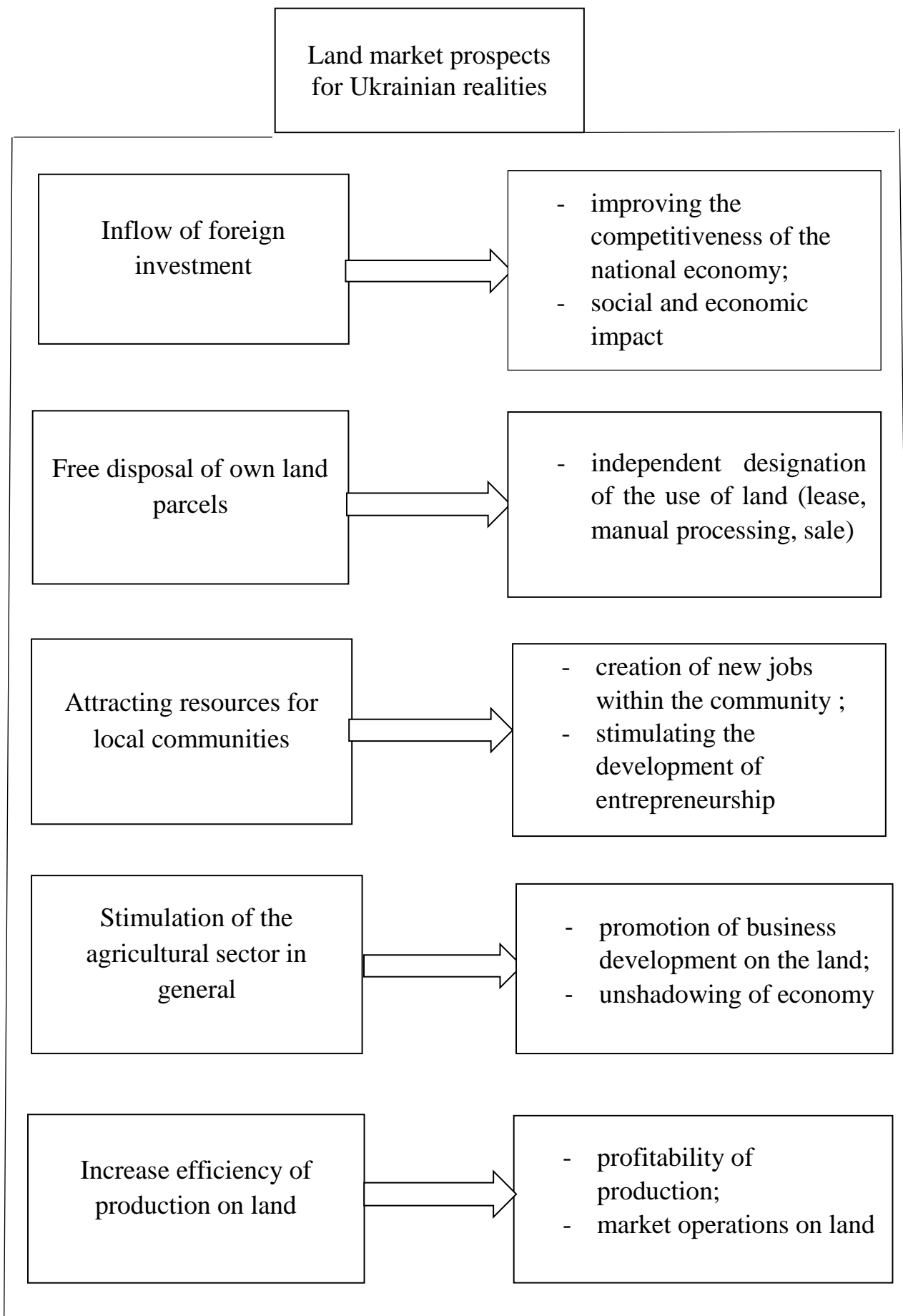

Fig 1. Land market prospects in Ukraine

Conclusions. In the article the adopted Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Turnover of Agricultural Land» according to which the moratorium on the sale of agricultural land parcels has been finally lifted has been analysed, which allowed the owners of the land to freely dispose of their property.

The opinion is presented that the main prospects for the development and functioning of the land market in Ukraine are the inflow of foreign investment into Ukrainian space, the possibility of free disposal of own land parcels, the attraction of additional resources for local communities, Stimulating the agricultural sector of the economy and generally improving the efficiency of production on land.

Prospects for further research should focus on the economics of land use in the European space.

LITERATURE:

1. Konstytutsiia Ukrainy. Vidomosty Verhovnoy Rady Ukrayny. stattia 41 (1996). available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 1 November 2022).

2. About modification of some legislative acts of Ukraine concerning conditions of circulation of the lands of agricultural purpose. Zakon Ukrainy 2020, № 552-IX. Vidomosty Verhovnoy Rady Ukrainy. P. 142. available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text> (Accessed 1 November 2022).

**SUBJECT: COMPETITIVE DEVELOPMENT POTENTIAL OF LEATHER
PRODUCTS PRODUCTION OF THE REPUBLIC
OF AZERBAIJAN AND ITS EVALUATION**

Sadiqov Shahin Telman oqli
Ministry of Science and Education
of the Republic of Azerbaijan
Institute of Economics, PHD
Baku, Azerbaijan,

Introductions. The development potential of the leather products industry in the Republic of Azerbaijan and the issues of its effective use were studied in the article. In the article, the base of raw materials important for the production of leather products was examined, the current production situation was introduced, imported products and their replacement possibilities were reviewed.

As a result of research, proposals were made in the direction of increasing the efficiency of using the development potential of leather products in the Republic of Azerbaijan

Purpose. The purpose of the article is to study the factors that determine the competitive development potential of leather production, that is, to evaluate the raw material base of leather production industry and the current state of production, to investigate the possibilities of imported products, and to make proposals for the efficient use of production potential.

Methods. Comparative analysis, logical conclusion and balance methods were used in the article.

Results and discussion. Production of leather and leather products is considered one of the profitable and prospective industry sectors. In developed countries, leather processing and the production of products from it are considered to be the most profitable sectors of the economy, and the production and demand in this field is increasing year by year. For information, I would like to note that the world leather market estimated about 394.12 billion dollars in 2020, and the annual growth

is estimated at 5.9-6.2% until 2028 (1). Let me add that in 2020, the world leaders in the field of leather and leather products production respectively are China, Brazil, Russia, India, Italy, South Korea, Argentina, USA, Mexico and Turkey.

Though of the unsatisfactory situation in the field of leather and leather products production in our republic, it is a reality that there is a huge domestic demand for the products. Most of the domestic demand is met by imported goods. Increasing the share of this field in the manufacturing industry sector and ensuring the competitive development of the relevant field are considered important tasks ahead. I would like to note that the production of leather and leather products and shoes at actual prices was 10.59 million dollars in 2017, 15.35 million dollars in 2018, 12.82 million dollars in 2019, and 15.18 million dollars in 2020. The share of this sector in the manufacturing industry was 0.19% in 2017, 0.25% in 2018, 0.18% in 2019, and 0.22% in 2020 (2). Statistical information shows that the share of this field in the manufacturing industry of the republic is at a low level.

As we know, the factors that determine the development potential of production are raw materials, experienced personnel and enterprises, as well as local demand too. It is true that we don't have enough professional personnel and enterprises in this field, but the mentioned problem can be solved in a short time. Competitive development depends on the availability of a favorable business environment too. A more favorable business environment creates opportunities for the full realization of potential and also leads to its further growth. There is a raw material base for the production of leather products in our republic. The skins of cattle, sheep and goats are used as raw materials in the production of leather products in our republic. An average of 908-939 thousand heads of cattle, 3600-4000 thousand sheep and goats are slaughtered every year in our republic, which means the same amount of skins of large and small horned animals. If we consider 25% of this as a loss, the remaining amount can be used for processing. For the sake of clarification, I would like to inform you that most of the skins of cattle slaughtered in the republic, both large and small, are thrown away or are unsuitable for processing. The reason for this is that slaughtering is not done at the right way, presence of skin disease and

there are no supply points in the regions.

Another factor that determines the production potential is the presence of production enterprises in this area. I would like to mention that 27 in 2017, 29 in 2018 and 2019, 30 in 2020 enterprises were operated in the field of leather and leather products, footwear production in our republic. The lack of professional personnel is considered one of the important problems of the field and plays an important role in determining the competitive production potential. This problem can be solved by creating specific specialties in profession training centers, education and vocational training in foreign countries, attracting qualified personnel from foreign countries to local enterprises.

Another important factor is the existence domestic demand for leather and leather products. The production of shoes in 2017 was 150 thousand pairs against a population of 9810 thousand people, in 2018 it was 186.6 thousand pairs against a population of 9898.1 thousand people, in 2019 it was 190.3 thousand pairs against a population of 9981.5 thousand people, and in 2020 it was 544.2 thousand pairs against a population of 10067.1 thousand people (2). Let me add that some local enterprises produce shoes and boots for employees of the power ministry of republic. There is also one leather processing manufacture in our republic. Local enterprises don't use from material of leather processing manufacture and they use in production from imported material from China. Local production in this field covers only 1-5% of the domestic demand. 95% of domestic demand is met by imported goods. Domestic demand for leather jackets, hats, bags and other similar products is met entirely by imports. As we know, the domestic demand for women's and men's leather bags is huge.

There is almost no local production in this area, and the reason for this is the high cost of local production of goods and the fact that the product to be produced is inferior to foreign products in terms of quality and price. Let me add that the production of women's and men's bags, wallets, leather hats require more professionalism, training, knowledge and investment than the production of shoes. The organization and development of local production in this area is considered

unfavorable for entrepreneurs due to the lack of protection of the domestic market.

Conclusions. As can be seen, there is a huge and growing demand for leather and leather products in the international and local markets. If the main goal of our republic is to ensure the development of the non-oil industry sector, one of the main tasks to achieve this goal is to develop leather processing and the production of products from it, to replace imports and to organize exports.

In my opinion, it is appropriate to implement the suggestions mentioned below to fulfill following task.

1. First of all, the development of local production should be encouraged by economic means by government. Encouragement means low-interest long-term loans, additional payments by the state for exports (export encouragement), reimbursement of a part of advertising and marketing costs by the state, exemption of local produced products from VAT and the profits of enterprises from profits tax for a certain period

2. Imported production equipment should be fully exempted from import duties, taxes and other compulsory payments.

3. Creation of leather raw material's collection centers in the regions and processing enterprises on some regions are appropriate.

4. Greater importance should be given to locally produced products during public procurement, and more precisely, the existing advantages given to local products should be further increased.

5. A cluster approach should be applied to product production in the relevant area. The organization of production in the form of a cluster ensures a systematic approach to the development of this field.

6. Taking into account that the operations are carried out in the electronic databases of the government by enterprises, interference by government agencies in business operations should be eliminated.

7. Competitive advantages for local production should be formed by implementing systematic measures by the government in the relevant field.

8. Specific specialties should be created in state training centers in order to

ensure the training of personnel in the relevant field and the acquisition of technical knowledge.

9. For the purpose of mastering the operation of imported equipment, the state should provide support for local company employees to undergo internships in foreign companies, or the provision of technical knowledge to local personnel should be entrusted to the foreign companies from which the equipment was purchased.

10. In order to attract foreign and local businessmen to the relevant field, their investments should be guaranteed by the government, and additional problems should not be created for them. A favorable, controllable business environment, a stable legal base should be formed. Foreign enterprises should be involved in the field or joint ventures should be established with them.

11. The government's attitude towards business should change, it should not be viewed as a source of budget revenue, and even state support should be provided to them in solving the problems that have arisen in business. More specifically, state business cooperation that ensures competitive development should be formed.

12. The rates of customs duties on the import of specific field products (whose production is ensured) should be increased, and quality control of imported products should be strengthened.

13. Quarterly sales fairs of local field products should be held free of charge by the government.

14. A hotline information bureau under the control of the president and a flexible solution team should be established in order to eliminate interferences in the work of the business

LITERATURE

1. Global leather industry factsheet 2020: Top 10 largest leather producing countries, largest exporters & importers. <https://blog.bizvibe.com/blog/top-10-largest-leather-producing-countries>, 26.07.2022

2. Azerbaijan Statistical Information Service, SSC <https://www.azstat.org/portal/> 15.08.2022

РОЛЬ ГОРНОДОБЫВАЮЩЕГО СЕКТОРА В ЭКОНОМИКЕ АРМЕНИИ

Акопян Евгения Арташесовна

к.э.н., научный секретарь института Экономики НАН РА

Маркосян Анаит Хачатуровна

Ответственная научно-издательским
отделом института Экономики НАН РА

Введение. Вопросы развития горнодобывающей промышленности всегда были, есть и будут чрезвычайно актуальными для экономики РА. Этот сектор является одним из наиболее развитых секторов в Армении и имеет самую высокую долю экспорта в общем объеме экспорта РА. Будучи ведущей и одной из важнейших отраслей, горнодобывающая промышленность была в центре внимания правительств Армении. За прошедшие годы правительства предпринимали меры по ужесточению контроля над сектором, обеспечению его непрерывного развития и прозрачности. Горнодобывающий сектор в глобальном масштабе можно разделить на три основных подсектора: добыча угля; добыча металлов и драгоценных минералов; и добыча промышленных полезных ископаемых, заполнителей и габаритного камня. Но в рамках данной статьи мы рассмотрим общую долю горнодобывающей промышленности, а также долю экспорта отрасли в экономике Армении.

Цель. Цель данной статьи - изучить долю горнодобывающей промышленности РА в национальной экономике, представить изменения, происходящие в направлении развития отрасли в РА на данный момент.

Материалы и методы. Информационной базой для статьи послужили информации статистического комитета РА, официальных сайтов Правительства РА и Института управления поставками и материалами. В статье использованы методы сравнения, сбора и анализа данных.

Результаты и обсуждения: Экспорт является одной из важных составляющих, определяющих уровень развития экономики, а товарная структура последней показывает, за счет каких отраслей страна обеспечивает

внешнеторговый оборот. Около 32,5% от общей доли экспорта Армении в 2020 году пришлось на товарную группу «Минеральные продукты», куда входит экспорт концентратов меди, молибдена и других металлов. Причем важно оценивать не стоимостное выражение экспорта, так как оно может колебаться в связи с изменением рыночных цен. Но в рамках данной статьи нами представлены показатели в рыночных ценах. Здесь важно отметить, что объем продукции промышленной организации определяется без стоимости внутреннего оборота. Внутренним оборотом организации считается стоимость той части выработанных ее готовых изделий и полуфабрикатов, которая используется внутри данной организации на собственные промышленнопроизводственные нужды. Итак, в таблице 1 представлены объемы экспорта минеральных продуктов РА в 2015-2021 гг.

Таблица1

Объем экспорта промышленной продукции РА в 2015-2021 гг. млрд драмм

Год	Объем экспорта
2015	527,3
2016	607,0
2017	742,7
2018	787,7
2019	870,2
2020	892,0
2021	1054,5

Как видно из представленной таблицы, объем экспорта промышленной продукции РА в 2015-2021 гг показывал тенденцию роста, Горнодобывающий сектор, помимо внимания национальных правительств и заинтересованных сторон, находится также в центре внимания различных международных институтов, которые время от времени проводят анализ на мировом уровне и представляют различные доклады о роли горнодобывающей промышленности в экономики разных стран. Одним из них является, в частности, отчет «Роль

горнодобывающей промышленности в национальной экономике» Международного совета по горнодобыванию и металлам, в котором по индексу вклада горнодобывающей промышленности Армения занимает 26-е место среди 183 стран. Указанный показатель показывает роль горнодобывающей промышленности в развитии экономики данной страны. Таким образом, очевидна уникальная значимость и роль добычи полезных ископаемых в социально-экономическом развитии Армении. Однако, несмотря на все это, существует ряд проблем, связанных с горнодобывающей промышленностью Армении с экологической точки зрения, что свидетельствует о необходимости обеспечения устойчивого развития горнодобывающей отрасли республики. В подтверждение вышеизложенного можно отметить, что в последние годы в Республике Армения развернулась острая дискуссия по вопросу эксплуатации Амулсарского рудника. В частности, широкие слои общества утверждали, что эксплуатация рудника сопряжена с большими рисками как для окружающей среды, так и для здоровья человека.

Для решения вопроса была создана комиссия, которая дала положительное государственное экспериментальное заключение на проект «Оценка воздействия на окружающую среду», подготовленный компанией «Лидиан Интернэшнл». Горнодобывающий сектор один из тех сфер, где нельзя дать полноценную оценку о ее эффективности со всех сторон. Однако можно наблюдать, что в результате грамотной эксплуатации шахт можно значительно увеличить экономическую выгоду, а также уменьшить ущерб окружающей среде, как это делается во многих странах с развитым горнодобывающим сектором, таких как Канада, Швеция. так далее. Значение горнодобывающего сектора в обеспечении занятости в Армении также велико. В частности, в 2019 году среднегодовая численность занятых в горнодобывающей отрасли составила 10,9 тыс. человек, что составляет 10,7% от общей численности занятых в промышленной отрасли. А в 2021 году среднегодовая численность занятых в горнодобывающей отрасли составила уже 113,9 тыс. чел. Поскольку шахты в основном расположены в регионах Армении, удаленных от столицы,

развитие отрасли также будет способствовать увеличению новых высокооплачиваемых рабочих мест в сельских общинах, что значительно снизит уровень безработицы.

Проанализируем, какую долю в последние годы занимал горнодобывающий сектор в экономике Армении. Итак, в течение 2015-2019 годов выпуск горнодобывающей промышленности и ее доля в ВВП в целом увеличились. В частности, в 2015 году результат, созданный горнодобывающей сферой и добычи полезных ископаемых открытым способом, составил около 221 млрд драмов, что составляет 2,1% от ВВП. а уже в 2019 году он достиг почти 357 млрд драмов, что составляет 2,8% от ВВП. По индексу 2019 года сектор добычи полезных ископаемых занял тринадцатое место среди 20 секторов, представленных в общем ВВП, и второе место в целом по отрасли с показателем 17,1%

Выводы. Обобщая вышеперечисленные показатели, можно отметить, что хотя доля добычи полезных ископаемых в ВВП невелика, но в структуре экспорта она имеет значительный вес, что и обосновывается экспортоориентированием.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. <https://www.armstat.am/file/doc/99520938.pdf>
2. file:///C:/Users/User/Desktop/research_mci-5.pdf
3. <https://www.icmm.com/>
4. <https://www.gov.am/am/>
5. https://crm.aua.am/files/2018/05/Armenia_strategic_assessment-eng.pdf
6. <https://mineconomy.am/page/1710>

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНА СХЕМА ФОРМУВАННЯ ЧИННИКІВ МЕХАНІЗМУ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КОМПАНІЙ

Андрієнко Марія Михайлівна

к.е.н., доцент

Маковецький Оскар Леонідович

магістр

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Значенню економічного поняття «інтелектуальний потенціал» присвячено чимало наукових робіт як вітчизняних так і іноземних дослідників, серед яких є відомі теоретики та практики. У традиційному підході до трактування поняття інтелектуального потенціалу менше уваги приділялося, ніж матеріальним та фінансовим активам фірми, коли йшла мова про фінансові показники роботи. У сучасному постіндустріальному економічному розвитку суспільства все більше приділяють значення та звертають увагу на інтелектуальний потенціал компаній.

Мета роботи. / Aim. Метою написання даних тез є систематизація підходів до визначення основних чинників формування механізму управління ефективністю використання інтелектуального потенціалу компаній, діяльність яких пов'язана із наданням послуг зв'язку.

Матеріали та методи./Materials and methods. Серед методів аналізу економічної інформації головними були: сучасні фундаментальні положення економічної теорії, економічні категорії та закони економічного розвитку виробничих систем.

Результати та обговорення./Results and discussion. Вперше науковці термін «потенціал» використали у своїх працях близько 60-х роках ХХ століття. Сутність поняття «потенціал» визначається з латинської «potentia», відповідно дослівно означає «приховані здібності, можливості, могутність, силу,

потужність, засоби та запаси, які при певних умовах здатні до перетворення у конкретну дію». Отже, «потенціал» - це певна кількість складових, які були виконані та зроблені минулому, причому на даний час використовуються й здатні використання у майбутніх періодах.

Сучасний тлумачний словник української мови характеризує значення поняття «потенціал» як приховані сили, здатності, запаси та резерви будь-чого для будь-якої сфери діяльності, котрі можуть проявлятися за конкретних умов.

Економічний енциклопедичний словник також дає визначення поняття «потенціал», де воно означає певну сукупність економічних ресурсів, котрим притаманна оптимальна структура, і вони здатні брати участь у раціональних процесах майбутнього з метою вирішення поставлених запланованих цілей.

З праці Перерви П. Г., де стверджується та визначається сутність економічного поняття «інтелектуальний потенціал підприємства», автором зазначається, що інтелектуальний потенціал значно часто сприймається як інтелектуальний капітал, на основі якого здійснюється інноваційний розвиток та забезпечується ефективність для деяких економічних та соціальних явищ. Таким чином, сутнісне значення «інтелектуального потенціалу» визначається тим, що саме він безпосередньо задіяний у формування та забезпеченні індивідуального та колективного розвитку, тим самим є необхідною умовою для оновлення техніко-технологічної бази суб'єктів господарювання та забезпечує випуск інноваційної продукції. Отже, поєднання цих всіх складових безпосередньо впливає на реалізацію конкурентних переваг на відповідному ринку та сприяє економічному та отриманню економічного ефекту.

Щодо діяльності підприємств, що безпосередньо здійснюють виробничу та господарську діяльність, де продукція має матеріальну чи нематеріальну форму, то сутність потенціалу суб'єкта господарювання пояснюється з точки зору різних видів капіталу, а саме: трудового, інтелектуального, матеріального, людського, інформаційного, саме головною складовою всіх них є інтелектуальний капітал, що розглядається як основний фактор без якого неможливо забезпечити конкурентоспроможність самого підприємства і разом

з ним випущену ним продукцію.

Мельник Л. Г. наголошує на тому, що інтелектуальний потенціал здатен забезпечувати формування зовсім нових матеріальних і духовних благ на основі використання вже набутих знань, умінь, досвіду та професійного рівня кваліфікації фахівців відповідної фірми.

Слід вказати, що на інтелектуальний потенціал впливають разом з досвідом і знання, ще й певна кількість наявних інтелектуальних ресурсів у складі яких є використовувані суб'єктом господарювання певні засоби, що дозволяють формувати інтелектуальний капітал. Отже, можна зробити висновок, що інтелектуальним потенціалом називають економічну категорію, у складі якої знаходяться інтелектуальні ресурси та інтелектуальні можливості, що є необхідними для здійснення планових заходів на підприємствах. Інтелектуальний потенціал забезпечує можливість реалізації зв'язків між існуючими елементами у складі інтелектуального капіталу, а саме: нововведень, інноваційних впроваджень у розвиток техніко-технологічних процесів, рівень підвищення кваліфікації, реалізації права інтелектуальної власності тощо.

Крім того, слід відмітити, що формотворні складові інтелектуального капіталу у суб'єктів господарювання формуються та споживаються у виробничих та інших експлуатаційних процесах: планування, проектування, планування, надання послуг, виготовлення, споживання, обмін, тощо та використовуються додатково ще й інструменти управлінських функцій на основі яких отримують позитивну зміну у значенні економічного ефекту..

Результати наукових розробок Вовканич С. Й. дозволяють ознайомитися із авторським підходом до визначення та пояснення сутності поняття «інтелектуальний потенціал» господарюючого суб'єкта. Вовканич С. Й. сутність досліджуваного поняття пояснює з точки зору здатності до нагромадження, формування та реалізації нових знань, проектів, ідей, моделей поведінки, науково-технічної інформації, які є необхідною складовою для розвитку інтелектуальної власності нашої країни та плануються бути

використаними з метою подальшої розбудови та удосконалення, оскільки передбачені процеси інтегрування до міжнародних стандартів у всіх сферах діяльності.

Провівши аналіз наукових доробків Ситника Й. С. можна стверджувати, що сутність поняття «інтелектуальний потенціал» доцільно вивчати з точки зору економіки, тобто вони тісно пов'язані з економічними процесами, що передбачають здійснення чималої кількості різноманітних видів діяльності: економічної, соціально-економічної, інтелектуальної, організаційної, технічної, управлінської, і відповідно при відповідних складених умовах мають шанс бути використаними у якості інтелектуального капіталу.

Отже, «інтелектуальний потенціал» - це соціально-економічна категорія, до складу якої входять: освіта, наука, ідей, інновацій, технологій, і які відповідно використовуються для формування та реалізації інноваційної продукції, одним з елементів якої є інтелектуальна складова.

Рівень ефективності діяльності господарюючого суб'єкта значною мірою потребує узгодження всіх процесів щодо управління потенціалом фірми. Беручи до уваги, що сучасні економічні умови визначаються значними змінними умовами, то всі господарюючі суб'єкти на ринку бажають мати у своєму складі значний інтелектуальний капітал, тому що саме він є маркером від якого залежать всі позитивні результати для фірми, зокрема успіх, прибутки, ціна, витрати тощо, тобто успіх фірми безпосередньо залежить від механізму управління ефективністю інтелектуального потенціалу господарюючого суб'єкта.

Тому доцільно розглянути та вивчити всі складові даного механізму, оскільки від розуміння того, яким чином ним управляти залежать всі показники прибутковості та ефективності.

Провівши відповідні дослідження теоретичного та практичного характеру щодо сутності та значення інтелектуального потенціалу ми прийшли до висновку про те, що на сьогоднішній день не існує єдиного загальноприйнятого визначення даного поняття. У результаті проведеного аналізу щодо наявних

відомих визначень поняття «інтелектуальний потенціал» слід було б вивчити його складові саме на підприємствах, діяльність яких пов'язана із послугами зв'язку.

Сутність процесів ефективності використання інтелектуального потенціалу вимагають дослідження їх у мінливих умовах зовнішнього та внутрішнього середовища сучасних ринкових умовах. Отже, інтелектуальний потенціал підприємства слід віднести до тих економічних категорій, що знаходяться у постійному розвитку, беручи до уваги те, що господарюючі суб'єкти безперервно розвиваються, крім того вони впливають один на одного, і макро-, мікро- та мезо- середовище та безпосередньо сам суб'єкт господарювання.

Проаналізувавши праці вітчизняних та іноземних теоретиків та практиків щодо сутності інтелектуального потенціалу та його складових, зокрема тих, що безпосередньо впливають на ефективність використання інтелектуального потенціалу необхідно зосередитися на такому визначення, що інтелектуальний потенціал – це система таких минулих, теперішніх та майбутніх ресурсів, що постійно змінюються під впливом мінливого середовища, призначені для використання господарюючими суб'єктами з метою виконання певних завдань.

У надбаннях теоретиків та практиків до складових елементів інтелектуального потенціалу у вигляді ресурсів відносять наступні: знання, уміння, навички, здібності, можливості, компетенції, використання яких у теперішньому часі дозволяє отримувати економічні позитивні дивіденди у вигляді заробітної плати, премії, доходів, прибутку, скорочення собівартості продукції тощо.

Ефективне використання інтелектуального потенціалу потребує необхідності вкладення відповідних капітальних вкладень чи інших відповідних ресурсів з метою їх повного використання суб'єктом господарювання, зокрема це можуть бути такі ресурси: матеріальні, фінансові, інформаційні, трудові, виробничими, іншими ресурсами, маркетинговими знаннями тощо. (рис. 1).

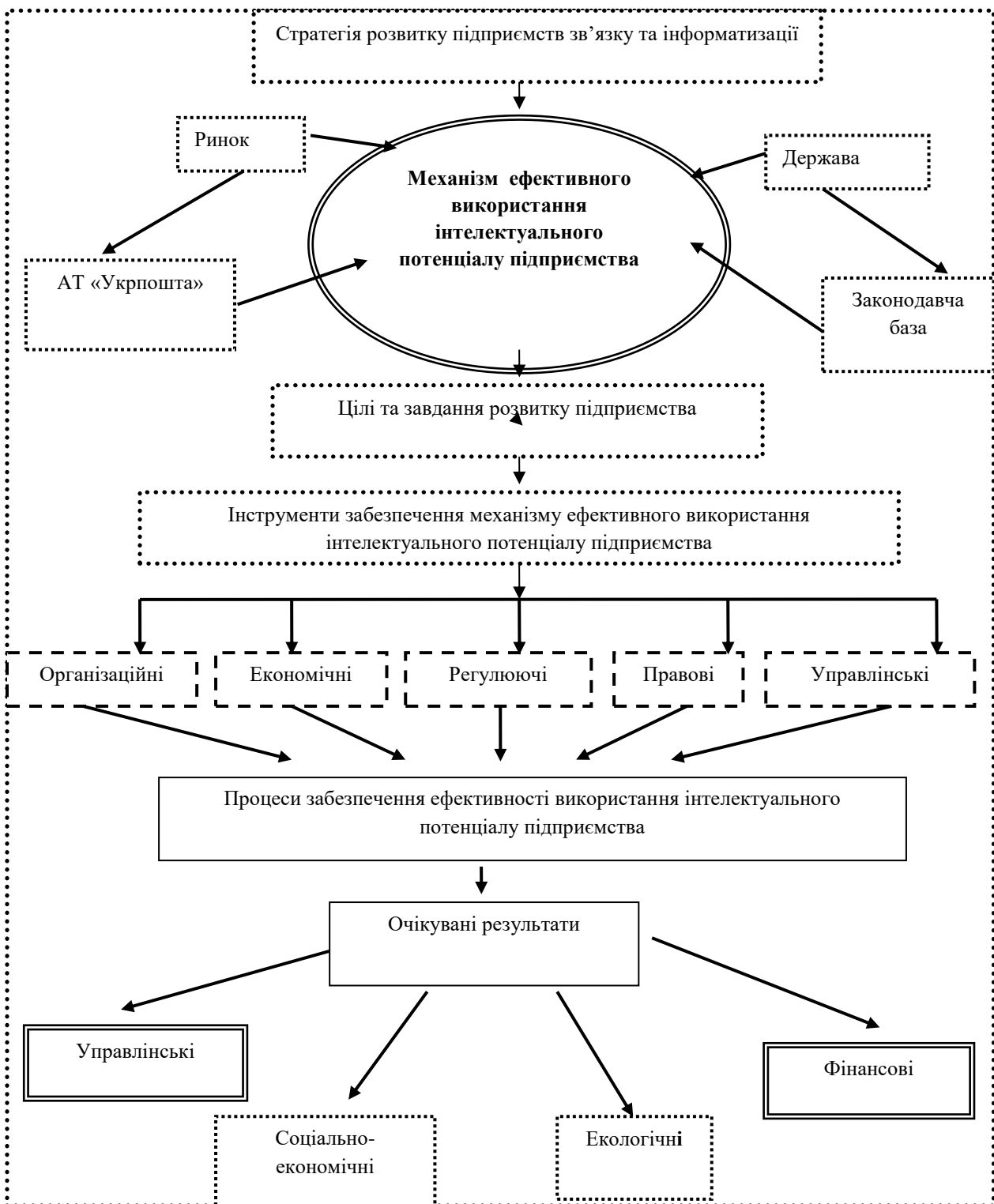

Рис. 1. Фактори формування механізму ефективного використання інтелектуального потенціалу суб'єкта господарювання

Слід врахувати, що в умовах змінного ринкового середовища процеси ефективного використання інтелектуальних ресурсів не вивчені до кінця, оскільки існують протиріччя у реалізації процесів ефективного використання

інтелектуальних ресурсів господарюючого суб'єкта. Вивченню підлягають наступні протиріччя: між бажанням власників підприємства та інтелектуальними можливостями працівників; між випуском максимально якісної продукції та рівнем кваліфікації фахівців; між спеціалізацією виробничих процесів та необхідністю постійного навчання працівників до змінюваного зовнішнього та внутрішнього середовища; між економічними інтересами галузі зв'язку та економічними інтересами працівників; між економічними інтересами працівників підприємства та споживачами послуг.

Механізм ефективного використання інтелектуального потенціалу фірми представляє собою систему організаційно-економічних, юридичних, управлінських та регулюючих дій та процесів, що передбачають його формування та забезпечують ефективне використання інтелектуальних ресурсів, у результаті чого отримують соціально-економічні, організаційно-екологічних та інших результати, необхідне застосування економічних законів, відповідно до вимог ринку. З рис. 1 можна зробити висновок про те, що елементи механізму ефективного використання інтелектуального потенціалу фірми безпосередньо впливають на заплановані показники роботи. Структурно-логічна схема визначених чинників, що здійснюють вплив на процеси ефективного використання інтелектуального потенціалу суб'єкта господарювання, визначається за такими показниками прибуток, чистий дохід, якість продукції, обсягові та інші вартісні вимірники роботи. Принципами реалізації механізму ефективного використання інтелектуального потенціалу суб'єкта господарювання є: показники роботи структурних підрозділів суб'єкта господарювання підприємства; тенденція зміни показників ефективності роботи фірми; моніторинг ефективності; показники інноваційної діяльності тощо.

Висновки./Conclusions. Таким чином, на основі приведеної логічно структурної схеми можливо узгодити суперечності при реалізації механізму ефективного використання інтелектуального потенціалу підприємства.

СЦЕНАРНИЙ ПІДХІД ДО ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Бойченко Наталія Вікторівна,

Начальник служби з розподілу електричної енергії

АТ «Хмельницькобленерго»

м. Хмельницький, Україна

Савченко Марина Василівна,

д.е.н., професор

Донецький національний університет імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Вступ. У сучасних умовах господарювання вітчизняні підприємства потребують раціонального і економічно обґрунтованого підходу до управління ефективністю своєї діяльності.

Управління фінансовою ефективністю діяльності підприємства необхідно розглядати як систему, яка складається з певної кількості елементів, а досягати успіху вона може лише за умов скоординованих дій її складових, правильно обраних методів управління, програми мотивацій та діагностичного інструментарію ефективності діяльності підприємства.

Мета роботи полягає у розробці рекомендацій щодо використання сценарного підходу до діагностики фінансової ефективності діяльності підприємства електроенергетичної галузі.

Матеріали та методи. Результати отримані за рахунок застосування системи загальнонаукових та спеціальних методів дослідження економічних явищ. Метод логічного аналізу дозволив вибудувати логіку дослідження. У роботі використано методи аналізу і синтезу – для визначення видів стратегії підвищення ефективності фінансової діяльності; методи групування й класифікації – для систематизації чинників, що впливають на формування стратегії підвищення ефективності фінансової діяльності. Використання методів структурного аналізу, групування, декомпозиції та дозволило

обґрунтувати побудову системи показників діагностики фінансової ефективності діяльності підприємства.

Результати та обговорення. Концептуальною основою діагностики фінансової ефективності діяльності підприємства є дослідження взаємозв'язку елементів фінансової рівноваги, що виступає ключовим блоком механізму оцінки результатів діяльності підприємства. Означене твердження є актуальним і ґрунтується на припущенні, що для кожного підприємства існує своя точка фінансової рівноваги. Це означає, що підприємство в конкретний момент часу характеризується набором фінансових показників, вектор яких впливає на стан фінансової рівноваги і варіанти його поведінки.

Зіставлення фактичних показників фінансової надійності з цільовими дозволяє надати досить точну оцінку ефективності діяльності підприємства, що аналізується. Для забезпечення ефективності діяльності постає завдання моделювання ситуацій фінансової рівноваги.

Вартою уваги є концептуальна модель механізму стратегії сталого розвитку підприємства, запропонована Л. А. Костирко. Застосування методу моделювання дає можливість простежити динаміку структури фінансового стану і поведінки підприємства.

Керуючись сценарним підходом, виділено шість ситуацій фінансової рівноваги та умови їхньої реалізації.

Ця модель дозволяє досліджувати стан підприємства і визначати зони фінансової рівноваги.

Поточні фінансові потреби підприємства розраховуються за формулою:

$$ПФП = \frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Грошові кошти}} - \frac{\text{Кредиторська заборгованість}}{\text{Кредиторська заборгованість}} \quad (1)$$

Зробимо розрахунок, наведених у таблиці В.5 Додатку В, для визначення стану фінансової рівноваги АТ «Хмельницькобленерго» в 2019-2021 рр. (табл. 1).

Для наочності дослідження та оцінки взаємозв'язку індикаторів фінансової рівноваги і фінансової ефективності діяльності АТ «Хмельницькобленерго» використаємо матричну модель оцінки взаємозв'язку елементів фінансової рівноваги по ліквідності та рентабельності (табл. 1).

Таблиця 1

**Результати визначення фінансової ефективності діяльності АТ
«Хмельницькобленерго» в 2019-2021 рр.**

Показники	2019	2020	2021
Чисті активи (ЧА)	1 960 719	2 077 316	2 185 686
Зареєстрований капітал (ЗК)	33638	33638	33638
Власний капітал (ВК)	1 960 719	2 077 316	2 185 686
Читий прибуток (П)	115495	148589	200094
Чистий оборотний капітал (ЧОК)	-3 566	-54 743	-173 714
Поточні фінансові потреби (ПФП)	-200265	-123212	-149407
Ситуації першої фінансової рівноваги	$ЧА > ЗК, ВК > ЗК, П > 0$		
	I. Ідеальний стан		
Ситуації другої фінансової рівноваги	$ЧОК < 0, ПФП < 0, ГК \geq 0$		
	III. Стан фінансової нестійкості та ризику збитковості		

Джерело: розраховано авторами

На підставі даних наведених у таблиці, можна зробити висновок, що для АТ «Хмельницькобленерго» щодо ситуації першої фінансової рівноваги характерний «I. Ідеальний стан» впродовж усього періоду дослідження, що відповідає таким вимогам: $ЧА > ЗК, ВК > ЗК$ та $П > 0$.

Проте за сценарієм другої фінансової рівноваги відповідає стану «III. Стан фінансової нестійкості та ризику збитковості», тобто для АТ «Хмельницькобленерго» характерний загальний сценарій «3.3. Агресивна політика формування короткострокових результатів із розривом за показниками

ліквідності».

Особливе значення для формування механізму розробки стратегії підвищення фінансової ефективності діяльності суб'єкта господарювання має фінансове планування.

Формуючи механізм розробки стратегії підвищення фінансової ефективності діяльності, слід ураховувати головну його особливість, а саме що процеси фінансового планування і формування стратегії підкоряються одним і тим же закономірностям стратегічного та соціального розвитку підприємства.

Принципова позиція полягає в перманентній гармонізації тактичних і стратегічних фінансових планів, що потребує формування набору стратегічних альтернатив, збалансованих із джерелами фінансування як за термінами, так і за обсягами. Методика оцінки вибору стратегії підвищення фінансової ефективності діяльності підприємства наведена у таблиці 2.

Таблиця 2

Методика вибору стратегії підвищення фінансової ефективності діяльності підприємства

Тип	Характеристика	Обмеження
Розвиток	Фінансова рівновага за рентабельністю. Загальна стратегія – наступальна, наступально-захисна	$ЧА > 0, П > 0,$ $ЧА > ЗК,$ $П > ЗК$
Стабілізація	Фінансова рівновага за збереженням та підтримкою потенціалу фінансово-стратегічної стійкості. Загальна стратегія – очікувальна, захисна	$ЧА > 0, П > 0,$ $ЧА = ЗК,$ $П = ЗК$
Становлення	Фінансова рівновага за ліквідністю та платоспроможністю. Загальна стратегія – захисна, очікувальна	$ЧА \leq 0, П \leq 0,$ $ЧА < ЗК,$ $П < ЗК,$ $ФА > ПЗЗ$
Диверсифікація	Фінансова рівновага за збереженням потенціалу стійкості. Загальна стратегія – наступально-захисна, очікувальна	$ЧА > 0, П > 0,$ $ЧА < ЗК,$ $П < ЗК$
Значення: $ЧА$ – чисті активи; $П$ – прибуток; $ЗК$ – статутний капітал; $ФА$ – фінансові активи; $ПЗЗ$ – поточні зобов'язання та забезпечення		

Джерело: побудовано автором

За даними таблиці 2 можна зробити висновок, що АТ «Хмельницькобленерго» доцільно додержуватись наступальної або наступально-захисної стратегії підвищення фінансової ефективності діяльності, з характерною фінансовою рівновагою за рентабельністю.

Висновки. Застосування концептуальної моделі механізму стратегії підвищення фінансової ефективності діяльності підприємства, запропонованої Л. А. Костирко дає можливість простежити динаміку структури фінансового стану і поведінки підприємства. Встановлено, що стан АТ «Хмельницькобленерго» за досліджений період повністю відповідає фінансовому стану, що класифікується як «І. Ідеальний стан», тобто відбувається розширене відтворення, ефективне використання капіталу, забезпечення зростання вартості підприємства. Сценарій другої фінансової рівноваги відповідає стану «ІІІ. Стан фінансової нестійкості та ризику збитковості», тобто для товариства у 2019-2021 рр. характерний загальний сценарій «3.3. Агресивна політика формування короткострокових результатів із розривом за показниками ліквідності».

Зроблено висновок, що АТ «Хмельницькобленерго» доцільно додержуватись наступальної або наступально-захисної стратегії підвищення фінансової ефективності діяльності підприємства, з характерною фінансовою рівновагою за рентабельністю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Костирко Л. А. Діагностика фінансової рівноваги господарюючого суб'єкта: оцінка підходів, методи, моделі, вибір рішень. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSunu/2008_10_2/kostirko.pdf.

МЕТОДИ ОЦІНКИ ПІДПРИЄМСЬКИХ РИЗИКІВ

Васюта Вікторія Борисівна,

к.т.н., доцент

Ладно Денис Станіславович,

студент

Національний університет Полтавська політехніка
імені Ю. Кондратюка
м. Полтава, України

Вступ. /Introduction. Підприємства проводять господарську діяльність під впливом чинників невизначеності і спричиненого нею ризику, внаслідок чого фактичні результати конкретного рішення або виду діяльності можуть відхилятися від запланованих. Ризик за сучасних умов господарювання став основним фактором впливу на кінцеві результати господарювання як світових корпорацій, так і вітчизняних підприємств. Особливо підвищені ризики для функціонування вітчизняних підприємств, які здійснюють свою діяльність в умовах воєнного стану та високого рівня невизначеності. Щоб знизити рівень ризику, максимально забезпечити себе від усіх негативних результатів за умови реалізації ризиків необхідна систематична їх оцінка. Тому досить актуальним постає питання вивчення методів оцінки підприємницьких ризиків.

Мета роботи. /Aim. Метою роботи є аналіз методів оцінки підприємницьких ризиків.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Для досягнення поставленої мети у роботі будуть використані такі методи, як порівняльного аналізу, систематизації.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Сучасне бізнес-середовище характеризується високим рівнем динамічності та невизначеності. Відповідно такий стан є сприятливим до появи різноманітних підприємницьких ризиків. Щоб підприємство мало змогу відповідним чином реагувати на підприємницькі ризики, ухвалювати правильні рішення у сфері управління ними, мінімізації негативного впливу необхідно проводити

першочергово їх дослідження.

Оцінка підприємницьких ризиків підприємства спрямована насамперед на своєчасне виявлення таких ризиків. Надалі на основі отриманої інформації про виявлені ризики підприємство проводить їх ранжування та розробляє превентивні та активні заходи, спрямовані на мінімізацію негативного впливу в разі настання того чи іншого ризику. Проведений аналіз наукової літератури дозволив виділити декілька методів оцінки підприємницьких ризиків підприємства. Найчастіше в сучасній практиці використовують один з трьох методів оцінки підприємницьких ризиків: статистичний, експертний та розрахунково-аналітичний [1].

Статистичний та розрахунково-аналітичний методи є кількісними методами оцінки підприємницьких ризиків, оскільки базуються на проведенні різних розрахунків, вимірювання їх рівня. Тоді, як експертний метод використовує лише судження аналітика, орієнтується на його досвід, інтуїцію та знання. Тому експертний метод є більш якісним методом оцінки підприємницьких ризиків підприємства. Згідно із статистичним методом передбачається, що існує залежність зміни певної величини від проміжку часу. Для використання цього методу необхідна наявність даних за певний проміжок часу, як правило більше 5 років. Закономірності попередніх років переносяться на майбутні роки. Таким чином можна спрогнозувати розвиток події, рівень певного ризику на майбутні роки. Водночас слід враховувати, що статистика не є точною, науковою, тому точних результатів не надає. На основі статистичного методу підприємство має змогу визначити ймовірність настання окремих підприємницьких ризиків та готуватися до них.

Розрахунково-аналітичний метод є досить близьким до статистичного, оскільки також базуються на проведенні численних розрахунків. Даний метод дає змогу оцінити рівень ризиків на основі власної інформаційної бази підприємства. Основою для цього виступає фінансова та статистична звітність підприємства. На основі цієї інформації підприємство може встановити ймовірність ризику втрати майна, неплатоспроможності, ліквідності тощо.

Тобто розрахунково-аналітичний метод використовується переважно при оцінці внутрішніх підприємницьких ризиків. Тоді, як статистичний може бути використаний як для оцінки внутрішніх, так і зовнішніх ризиків [2].

За методом експертних оцінок вимірюються та оцінюються процеси і судження, що через неповноту наявної інформації не піддаються безпосередньому виміру, на основі яких прогнозує можливість розвитку подій і явищ у майбутньому. Стосовно аналізу й оцінки ризику це виявлення джерел і причин ризику, прогнозування дій конкурентів, встановлення всіх можливих ризиків, оцінка ймовірності ризикових подій, призначення коефіцієнтів відносної важливості. Кожен з методів оцінки підприємницьких ризиків підприємств має свої як переваги, так і недоліки. «Ідеального» методу, який дозволяв би точно визначити усі підприємницькі ризики з 100 % точністю нажаль не існує. На те вони й ризики, бо завжди існує невизначеність та непередбачуваність виникнення ризику. Але підприємства повинні постійно моніторити ситуацію та прогнозувати появу різних ризиків. Найкращого ефекту буде досягнуто за умови комплексного використання одночасно декількох методів. За результатами досліджень керівництво підприємства буде більш проінформованим про поточну ситуацію та можливі ризики.

Г. М. Чирва та О. А. Бовкун у своїй науковій праці зазначають, що оцінювати підприємницькі ризики можна за допомогою [1]:

- експертних методів, у відповідності до яких можна визначити рівень ризику, якщо про нього відсутня деяка інформація;
- економіко-статистичних методів, застосування яких вимагає необхідного обсягу інформації;
- розрахунково-аналітичних методів, застосування яких націлене на визначення точного значення рівня впливу ризику.

Інший тандем вчених Р. Скриньовський та Ю. Тиркало запропонували алгоритм, за допомогою якого слід проводити оцінку підприємницьких ризиків. Цей алгоритм складається з таких етапів, як:

- якісного аналізу підприємницьких ризиків, в результаті якого

виявляються, описуються і класифікуються ризики, а також проводиться аналіз того, що може бути спричинено ними;

- кількісного аналізу підприємницьких ризиків, в результаті якого формалізуються, моделюються, розраховуються і оцінюються можливі економічні ризики;

- вибору методів впливу на підприємницькі ризики, в результаті чого передбачається знизити економічні ризики чи повністю їх нейтралізувати;

- ухвалення управлінського рішення стосовно захисту результатів діяльності від наслідків виникнення ситуацій, спричинених ризиками;

- контролю результатів від настання економічних ризиків, їх переоцінки та коректування за рахунок ухвалення оперативних управлінських рішень [2].

Висновки./Conclusions. Таким чином, в умовах ведення бізнесу важливе значення відводиться своєчасній оцінці підприємницьких ризиків. Проведений аналіз дозволив виділити три найбільш поширені методи оцінки підприємницьких ризиків, а саме: статистичний, розрахунково-аналітичний та експертний. Кожен з цих методів має свої як переваги, так і недоліки й водночас не дає стовідсоткової інформації відносно ризиків. Найбільшого ефекту можна досягнути за умови комплексного використання різних методів оцінки підприємницьких ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чирва Г. М., Бовкун О. А. Оцінювання ризиків підприємницької діяльності та аналітичне забезпечення економічної стійкості підприємств у процесі захисту їх економічних інтересів. *Маркетинг, підприємництво, торгівля та біржова діяльність*. 2018. №1. С. 52-59. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(4\).2018.132085](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(4).2018.132085)

2. Скриньовський Р., Тиркало Ю. Підприємницькі ризики: сутність, види, методи оцінки та шляхи їх зниження. *Traektoriâ Nauki = Path of Science*. 2021. Vol. 7. No 12. С. 2015-2023. URL: <file:///C:/Users/%D0%92%D0%B8%D1%82%D0%B0/Downloads/1PB.pdf>

УДОСКОНАЛЕННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ ПРОМИСЛОВО-ВИРОБНИЧОГО ПЕРСОНАЛУ

Газуда Михайло Михайлович,
д.е.н., професор
Попович Крістіан Сергійович,
студент магістр
Ужгородський Національний Університет
м. Ужгород, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасних умовах розвитку економіки України людина як працівник стає визначальним фактором, рушійною силою в будь-якій сфері економіки, як виробничій, так і невиробничій. Жодна компанія не може функціонувати без трудових ресурсів, а трудові ресурси є одним з головних факторів успішного функціонування компанії.

Раціональне проектування заробітної плати має значний вплив на економічні показники компаній та якість життя працівників. Матеріальне заохочення значною мірою впливає на ставлення працівників до своєї праці та їхню зацікавленість у покращенні результатів праці. Тому необхідно удосконалити оплату праці та знайти нові форми, системи оплати праці та способи стимулювання праці, здатні задовольнити потреби працівників і підприємців.

Комплексним питанням організації оплати праці на підприємствах були присвячені роботи багатьох видатних учених, зокрема: О. В. Боднарук, С. В. Васильчик, В. М. Вегера, С. В. Глухова, О. А. Грішнова, О. О. Дробишева, Н. В. Іванчук, М. Б. Камінська, А. В. Калина, А. М. Колот, Т. А. Костишина, О. М. Кульганик, Т. О. Кобилиник, Н. Г. Мехеда, В. О. Мельник, Г. В. Монастирська, В. І. Лаптев, Т. В. Писарева, К. І. Складанна, А. Х. Семенов, О. О. Сукач, О. С. Літвінов, В. В. Сьомченко, Т. Б. Фартух, П. А. Фісуненко та багато інших.

Проте, незважаючи на значні успіхи в дослідженнях, проблема

підвищення оплати праці та стимулювання праці потребує додаткового всебічного осмислення та розробки. Тому дане питання потребує практичного дослідження та наукового обґрунтування.

Важливим засобом забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в умовах ринкової економіки є механізм оплати праці працівників як процес реалізації положень соціальної політики, що стосуються питань соціально-трудова відносин. Бухгалтерська методика відображення виплат працівникам із відокремленням від соціальної складової є недостатньо науково обґрунтованою, недостатньо уваги приділяється створенню виплат працівникам як основи оптимізації суперечливих інтересів суб'єктів праці, що негативно впливає на відтворення трудових ресурсів як елемента національного багатства.

Заробітна плата як економічна категорія відображає відносини між найманими працівниками та роботодавцями з точки зору розподілу новостворених цінностей. Ця тема є дуже актуальною, оскільки оплата праці є основним стимулом для працівників, які здійснюють виробничий процес і виробляють матеріальні блага.

В умовах ринкової економіки відбулися помітні зміни в оплаті праці, яка залежить не тільки від результатів праці працівників, а й від ефективності діяльності виробничих підрозділів. Від нарахування заробітної плати, тобто оплати праці, багато в чому залежить ефективність роботи трудового колективу, забезпечення належної продуктивності праці.

Економічний аналіз праці та її оплати на підприємстві дає змогу визначити потенційні можливості суб'єкта господарювання, його внутрішні резерви, використання яких дасть змогу досягти позитивних змін у фінансових результатах діяльності. У зв'язку з цим зростає роль процесу виплати заробітної плати на підприємстві. Тільки продумана та налагоджена система обліку та контролю розрахунку заробітної плати дозволяє отримувати достовірну та своєчасну інформацію, на основі якої приймаються управлінські рішення.

На всіх етапах економічного і соціального розвитку матеріальна

винагорода була і є найважливішим стимулом до праці. Тому напрями вдосконалення організації обліку та контролю оплати праці повинні бути ретельно обрані з метою створення ефективної системи розрахунку. Під час аналізу виявлено поточну ситуацію дослідження оплати праці промислово-виробничого персоналу (на матеріалах ПрАТ «Ужгородська швейна фабрика»). Робота висвітлює та детально аналізує ситуацію дослідження удосконалення оплати праці промислово-виробничого персоналу (на матеріалах ПрАТ «Ужгородська швейна фабрика»). Робота актуальна, оскільки дає можливість поглибити свої знання та для професійної підготовки студентів.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є удосконалення оплати праці промислово-виробничого персоналу (на матеріалах ПрАТ «Ужгородська швейна фабрика»).

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

- здійснити теоретичні дослідження оплати праці промислово-виробничого персоналу;
- визначити сутнісні поняття оплати праці, форми та системи оплати праці на підприємстві та правове регулювання оплати праці на підприємстві;
- аналіз оплати праці промислово-виробничого персоналу ПрАТ «Ужгородська швейна фабрика»;
- оцінювання фінансового стану підприємства;
- навести шляхи удосконалення оплати праці на ПрАТ «Ужгородська швейна фабрика»;

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення мети використано сукупність загальнотеоретичних методів дослідження, зокрема: історико-логічний - для дослідження еволюційного шляху розвитку системи удосконалення оплати праці промислово-виробничого персоналу (на матеріалах ПрАТ «Ужгородська швейна фабрика»); системний - для висвітлення основних питань досліджуваної проблематики; порівняльного та факторного аналізу - для систематизації, класифікації факторів, які впливають на систему удосконалення

оплати праці промислово-виробничого персоналу (на матеріалах ПрАТ «Ужгородська швейна фабрика»); статистичного аналізу - для оцінювання стану удосконалення оплати праці промислово-виробничого персоналу (на матеріалах ПрАТ «Ужгородська швейна фабрика»). Інформаційною базою дослідження послужили наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених з питань дотичних до предмету досліджень, а також матеріали одержані за результатами власного дослідження.

Результати та обговорення./Results and discussion. Отже, оплата праці це будь-який заробіток, зазвичай виражений у грошах, який власник або доручене ним агентство виплачує працівникові за трудовим договором за виконану роботу або надані послуги.

Заробітна плата є основним джерелом доходів більшості населення, тому облік з працівниками підприємства є одним із найважливіших напрямків бухгалтерського обліку підприємства. Це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу за трудовим договором. Заробітна плата поділяється на основну та додаткову. Основна заробітна плата визначається як винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (часу, виробітку, обслуговування, трудових обов'язків). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників і посадових окладів для робітників. Додаткова заробітна плата - це винагорода за працю понад установлені норми, за успіхи в роботі та кмітливість, а також за особливі умови праці. До неї входять доплати, надбавки, гарантійні та компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; Бонуси, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій.

Висновки./Conclusions. За результатами опитування встановлено, що на підприємстві найбільш ефективно використовується матеріальна мотивація праці, найменше моральна.

Для удосконалення системи оплати праці працівників при виплаті заробітної плати їх необхідно розділити на дві категорії: ефективна праця,

ефективна праця яких безпосередньо збільшує прибуток від реалізації продукції та надання послуг (наприклад, після-менеджер служби збуту); робота яких безпосередньо не впливає на отримання доходу (наприклад, прибиральники).

Працівникам першої категорії може бути запропонована виробничо-послугова оплата праці. Заробітна плата другого розряду складатиметься з простої погодинної оплати праці та погодинної надбавки.

Серед системи винагород, яку необхідно впроваджувати для ефективної роботи співробітників, важливе місце має посісти премія. Компанія повинна розробити політику оплати праці співробітників, яка встановлює відсоток премії для кожного показника премії та встановлює умови для порушень, за які премія буде скасована.

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Гринько Т. В.

д-р екон. наук, проф.,
декан факультету економіки,

Гвініашвілі Т. З.

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри економіки,
підприємництва та управління підприємствами

Бостинчук Д. М.

студентка,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

Вступ. Розробка стратегії підвищення прибутковості компанії є актуальним питанням у діяльності будь-якої компанії. Оскільки прибуток є важливим інструментом для розвитку компанії, її головним завданням є формування ефективних стратегій підвищення прибутковості.

Питанням прибутковості підприємств займалися чимало вчених, такі як Антонюк Р. Р., Хмелевський О. В., Огійчук М. Ф., Єпіфанова І. Ю. та ін. Утім питання розробки стратегій підвищення прибутковості, як і раніше, актуальне і вимагає подальших досліджень.

Мета роботи. Поглиблення теоретичних положень щодо розробки стратегії підвищення прибутковості підприємства.

Матеріали та методи. Для досягнення позначеної мети, за результатами аналізу теоретичних положень щодо сутності та змісту підвищення прибутковості підприємства, доцільним є визначення впливу факторів на показники прибутковості та дослідження резервів підвищення прибутковості підприємства.

Результати та обговорення. Прибуток є основною метою підприємницької діяльності. Облік прибутку дозволяє визначити, наскільки ефективно ведеться діяльність підприємства. Прибуток як економічна категорія

вказує на чистий прибуток, отриманий за результатами підприємницької діяльності.

З погляду ринкових відносин, ефективна стратегія дозволяє підприємству одержувати не лише максимальний прибуток, а й дозволяє зберігати міцні позиції на ринку, гарантуючи динамічний розвиток виробництва у конкурентних умовах. Отже, умови щодо максимізації прибутку та прибутковості підприємства визначенні у табл.1

Таблиця 1

Визначення умов максимізації прибутку та прибутковості підприємства

Спрямованість	Сутність	Вимоги до реалізації
Кількісні умови		
Збільшення обсягів випуску та реалізації продукції	Підвищення рівня прибутку залежить від збільшення обсягу продукції, що реалізується за рахунок зниження відсотка постійних витрат на одиницю продукції.	Збільшення обсягів виробництва та продажів за рахунок ефективного використання основних фондів та робочої сили.
Зниження витрат на виробництво та реалізацію продукції	Завдяки зниженню витрат на виробництво та реалізацію продукції зростає прибутковість підприємства. Важливою умовою ефективного функціонування підприємства є максимальна мобілізація резервів собівартості товарів.	Зниження витрат призводить до більш ефективного використання ресурсів, підвищення технічного рівня виробництва, покращення організації виробництва та праці.
Цінова політика на підприємстві	У деяких випадках вищі ціни можуть призвести до зниження продажів. Однак постійна реалізація політики низьких цін може негативно вплинути на політику ціноутворення та прибутковості компанії.	Розробка стратегії ціноутворення, встановлення цін відповідно до ринкових цін, застосування оптових знижок. Акцій тощо.
Якісні умови		
Підвищення якості продукції	Підвищення якості продукції послугує скороченню витрат на виправлення браку та втрати від бракованої продукції.	Контроль за якістю продукції
Впровадження досягнень науково-технічного прогресу	Впровадження у виробництво вдосконаленого обладнання та нових технологій. Це знижує ціну за одиницю через збільшення обсягів виробництва.	Використання методів вдосконалення та модернізації техніки, створення автоматизованих систем управління
Підвищення продуктивності праці	Завдяки підвищенню продуктивності праці витрати на одиницю продукції знизяться, що зменшить питому вагу заробітної плати у структурі витрат.	Постійна та активна мотивація персоналу та надання різних стимулів для більш ефективної праці.

Для забезпечення ефективності діяльності компанії та її успішного розвитку необхідно постійно працювати над пошуком нових шляхів збільшення

прибутковості та розробки ефективних стратегій. Суть такої стратегії полягає у виявленні та кількісному вимірі впливу факторів на показники прибутковості; у виявленні та дослідженні резервів для підвищення прибутковості підприємства, обґрунтуванні інструментів використання виявлених резервів. З огляду на безперервність процесу стратегічного управління, сформована стратегія повинна коригуватися, принаймні раз на три роки, у відповідності до отриманих результатів моніторингу її ефективності.

Висновки. Отже, з метою розробки ефективної стратегії підвищення прибутковості підприємства, необхідно проводити ґрунтовний аналіз внутрішніх можливостей підприємства, опрацювати всі резерви зниження собівартості продукції, зосередитись на взаємодії з ринком, проаналізувавши ситуацію на ньому та, при цьому, реалізуючи правильну цінову політику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Афанасьєв М. В. Економіка підприємства: підручник / М. В. Афанасьєв, О. Б. Плоха. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2013. 585 с.
2. Мелень О. В., Гаріб'ян Т. А. Актуальність питань розробки напрямів підвищення прибутковості підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. №8. С. 91-94.
3. Гвініашвілі Т. З., Гринько Т. В. Механізм функціонування суб'єктів підприємництва в контексті економічної безпеки країни. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2018. Вип. 3(15). С. 58-64.
4. Hviniashvili, T., Grynko, T. Innovative strategies of business entities staff management // *Управління розвитком суб'єктів підприємництва в умовах викликів ХХІ століття: Колективна монографія: за заг. ред. Т. В. Гринько*. Дніпро: Біла К.О., 2019. С. 174-203.
5. Гринько Т. В., Вишневецька М. В. Обґрунтування стратегії підвищення прибутковості діяльності підприємства у VUCA-світі. *Бізнес-навігатор*, 2021. Вип. 3 (64). С. 21-28.

ВІЙНА: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Дорошенко Надія Олександрівна

к.е.н., доцент

Василенко Владислав Віталійович

студент 6 курсу

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Вступ. З моменту початку повномасштабної війни з боку росії на території України, значних змін зазнала економіка країни та, особливо, ринок банківських та небанківських послуг. Враховуючи нові реалії, перед Національним Банком України (далі - НБУ) постали нові виклики у регулюванні. Дану тему вважаємо актуальною, оскільки політика НБУ з одного боку вже має схожу практику (криза від 2014 року, спричинена початком революції та військовими діями на сході країни), з іншого – перед НБУ стоять абсолютно нові виклики та можливості.

Ціль роботи. Враховуючи актуальність теми, доречним вважаємо розглянути вже зроблені кроки, проаналізувати їх доречність, дослідити виклики, які стоять перед НБУ на етапі набуття Україною членства у ЄС, та встановити напрямки розвитку управління НБУ ринку банківських послуг.

Матеріали та методи. У роботі основою матеріалів становлять законодавчі акти та статті на офіційних сторінках НБУ. При написанні були використанні такі методи як метод системного аналізу; метод синтезу та аналізу, що дав змогу вивчити окремі сторони функціонування Національного банку України; метод системно-структурного аналізу, що дав змогу встановити особливість впливу Національного банку України на вітчизняну економіку.

Результати та обговорення. Війна спричинила безпрецедентні умови, в яких опинився фінансовий сектор України. Важливим кроком для підтримки його стабільності стало прийняття нового закону України «Про внесення змін

до деяких законодавчих актів України щодо особливостей діяльності фінансового сектору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні» [1].

Розглянемо ключові зміни, що реалізовані даним законом та мають вплив на діяльність НБУ:

1. НБУ надано більше повноважень, в тому числі, протягом особливого періоду, що включає період дії воєнного стану в країні та період відбудови економіки після закінчення воєнних дій. НБУ як регулятору надано повноваження вести рахунки державних органів, які призначені для забезпечення потреб держави у наданні відсічі збройної агресії проти України та подальшій ліквідації її наслідків, а також для гуманітарної допомоги.

2. Затверджено надання можливості кредитним спілкам тимчасового зупинення своєї діяльності у зв'язку з воєнним станом в країні та надалі подальшого відновлення. Такі рішення можуть бути ухвалені спостережною радою кредитної спілки. Передбачається, що крок дозволить попередити кризу неплатоспроможності на ринку, а їх вкладникам зберегти свої заощадження.

3. Спрощено процедури прийняття рішень щодо можливості залучення вільних до розміщення коштів централізованих страхових резервних фондів, створених при Моторному (транспортному) страховому бюро України, для придбання облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації». Дані дії направлені на підтримання стабільності на страховому ринку України.

4. Продовжено термін дії Закону України «Про фінансову реструктуризацію» [2] до 1 січня 2028 р., оскільки реструктуризація кредитів зараз є найдієвішим механізмом вирішення проблем із погашенням кредитів як для банків, так і для їхніх клієнтів.

5. Відтерміновано введення в дію Закону України «Про платіжні послуги» [3] з 1 серпня на 1 грудня 2022 року.

6. Скасовано вимогу гарантування грошових вимог та прав на вимоги виконання договірних зобов'язань першокласними банками для цілей іноземного інвестування. Враховуючи сьогоденні реалії важливо прирівняти встановлені вимоги до вимог, які передбачені загальним законодавством для

національних інвесторів. Фактично, ця норма сьогодні не працює, проте вона може виступати на заваді реструктуризації боргів підприємців шляхом їхнього трансформування у внески до статутних капіталів за згодою кредитора. Передбачається, що скасування зазначеної вимоги буде сприяти зниженню боргового навантаження на суб'єкти господарювання.

Вважається, що ці та інші зміни, запроваджені ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей діяльності фінансового сектору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні» [1], нададуть фінансовому сектору України стійкості та допоможуть впоратися із викликами війни. Проте доречно зазначити, що даний закон полегшує роботу НБУ, надаючи можливість відтермінувати ненагальні питання, надаючи тим самим можливість акцентувати увагу на регулюванні банківського сектору; а також даний закон надає інструменти впливу на ринок банківських та небанківських послуг [5]. Саме тому Національний банк підтримує ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей діяльності фінансового сектору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні» [1].

Так, Угненко К. зазначає, що НБУ максимально спростив вимоги до поточної роботи банків та відмовився від упровадження нових регуляторних вимог. Скасовано регулярну оцінку стійкості, відтерміновано вимоги до капіталу під ринковий ризик. Як наслідок - не активуватимуться буфери капіталу [6]. Ми погоджуємось з цією думкою, та вважаємо, що така політика регулювання має на меті збереження діючої кількості банків без подальшої їх націоналізації, що матиме свій негативний вплив на економіку країни.

Урікова О. М. вважає, що незважаючи на військові дії, рівень ліквідності банків залишається незмінно високим. Збільшення депозитів клієнтів забезпечило збереження високого рівня банківської ліквідності, і саме рефінансування банківських розривів, запроваджене Національним банком, допомогло зберегти ліквідність банківської системи та компенсувати відтік депозитів у перші тижні війни [8]. З даною думкою ми частково згодні,

оскільки в перші тижні війни ліквідність була на достатньому рівні, проте в подальші періоди війни зазначених заходів недостатньо.

Окрім нових можливостей, перед НБУ стоїть ряд викликів, частина яких спричинена отриманням України статусу кандидата на членство в Європейському Союзі (Далі - ЄС). Вважаємо доречним розглянути дане питання саме у контексті війни, оскільки наближення вступу України до ЄС та подання документів по пришвидшеній програмі було спричинено в тому числі через повномасштабний напад росії.

Так, за результатами саміту ЄС, перед НБУ як регулятором ринку фінансових послуг України, постали додаткові виклики та завдання, серед яких наступні [4]:

- наближення законодавства України у сфері фінансових послуг до права ЄС;
- розширення взаємодії з європейськими інститутами, в тому числі Європейським органом банківського нагляду (ЕВА), Єврокомісією, Європейським центральним банком, Європейським органом зі страхування та пенсійного забезпечення (ЕІОРА), центробанками й наглядовими органами держав – членів ЄС;
- сприяння надходженню нового виняткового пакета макрофінансової допомоги ЄС у розмірі 9 млрд. євро, спрямованої на підтримку макроекономічної стабільності та іншої допомоги ЄС;
- відкриття доступу для учасників фінансового ринку до додаткових інструментів здійснення міжнародних платежів, шляхом вжиття заходів разом із зацікавленими державними органами заходів з метою приєднання України до Єдиної зони платежів у євро;
- налаштування ефективної комунікації щодо ролі НБУ в євроінтеграційному процесі з метою посилення рівня підтримки членства України як загалом в ЄС, так і всередині країни;
- прийняття участі у перегляді переліку пріоритетних законопроектів, пов'язаних з євроінтеграцією;

- посилення крос-секторальної взаємодії з Урядом України з метою визначення заходів, що будуть спрямовані на відновлення економіки держави після завершення війни, та надалі - участь у їх реалізації;
- та загалом сприяння виконанню умов ЄС, що будуть вказані у висновку за результатами розгляду заявки на членство України в ЄС.

Враховуючи ряд викликів, які стоять наразі, та будуть розширенні у процесі набуття членства Україною, важливо зазначити, що питання європейської інтеграції повинно постійно бути у фокусі уваги НБУ. Оскільки, відповідно до візії НБУ, Національний банк повинен стати повноправним членом європейської спільноти центральних банків передових країн світу. А саме отримання Україною статусу держави-кандидата на членство в ЄС вагомо наближає до реалізації даної мети.

Розглянемо найближчі кроки НБУ на шляху до набуття Україною членства ЄС:

1. Першочергово діяльність НБУ у напрямку європейської повинна бути спрямованою на імплементацію Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Задля цього НБУ повинен працювати над імплементацією законодавчих актів ЄС у законодавство України.

2. З метою забезпечення максимального наближення регулювання фінансового сектору України до стандартів і правил ЄС Національний банк має приділяти увагу підготовці комплексних законодавчих змін і удосконаленню нормативно-правової бази у сфері банківського регулювання та нагляду, платіжних систем, страхування, кредитної кооперації, фінансової звітності, боротьби з відмиванням грошей, цифрового ринку відповідно до зобов'язань за Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. В тому числі оновити та/або розробити нормативно-правові акти у сфері регулювання платіжних послуг, в тому числі з питань безготівкових розрахунків, відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг, здійснення операцій з електронними грошима, залучення комерційних агентів для надання фінансових платіжних послуг, авторизації діяльності надавачів платіжних

послуг, реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг, оверсайту платіжної інфраструктури тощо;

3. Розроблення законопроекту спільно з експертами Світового банку та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб щодо врегулювання неплатоспроможності банків відповідно до Директиви 2014/59/ЄС, яка встановлює рамкові положення щодо оздоровлення і санації кредитних установ та інвестиційних компаній;

4. З урахуванням Директиви 2009/103/ЄС про страхування цивільної відповідальності у зв'язку з використанням моторних транспортних засобів та забезпечення виконання обов'язку щодо страхування такої відповідальності ввести нову редакцію Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів»

5. Реалізація кроків до валютної лібералізації, які будуть передбачені дорожньою картою скасування валютних обмежень, розробленою спільно з експертами МВФ.

Висновки. Отже, війна спричинила безпрецедентні умови, в яких опинився фінансовий сектор України, та безпосередньо вплинула на діяльність Національного Банку України як регулятора ринку банківських та небанківських послуг. Дана ситуація поставила перед НБУ як нові виклики, так і можливості. Так, нами було розглянуто вплив на НБУ прийняття нового закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей діяльності фінансового сектору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні» і він виявився позитивним, оскільки закон надає можливість НБУ відтермінувати ненагальні питання, а також даний закон надає інструменти впливу на ринок банківських та небанківських послуг.

Також війна вплинула на прискорення процесу подачі Україною документів на членство ЄС. Отримання Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі відкриває перед Національним банком України ширші можливості для реалізації євроінтеграційних процесів у

фінансовій сфері та максимального наближення до однієї з ключових цілей центробанку. Враховуючи ряд викликів, які стоять наразі, та будуть розширенні у процесі набуття членства Україною, важливо зазначити, що питання європейської інтеграції повинно постійно бути у фокусі уваги НБУ. Оскільки, відповідно до візії НБУ, Національний банк повинен стати повноправним членом європейської спільноти центральних банків передових країн світу. А саме отримання Україною статусу держави-кандидата на членство в ЄС вагомо наближає до реалізації даної мети.

Нами було наведено ряд заходів, які має НБУ першочергово вжити на шляху до членства з ЄС, проте важливо зазначити, що під час воєнного стану важко прогнозувати можливість їх реалізації найближчим часом. В цілому Національний банк і надалі здійснюватиме комплекс необхідних заходів, щоб забезпечити виконання Україною зобов'язань у сфері європейської інтеграції для подальшого отримання статусу держави – члена ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей діяльності фінансового сектору у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні - Закон України 2463-IX, — прийняття від 27.07.2022. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2463-20#Text>

2. Про фінансову реструктуризацію - Закон України 1414-VIII, редакція від 17.08.2022, підстава - 2463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text>

3. Про платіжні послуги - Закону України 1591-IX, поточна редакція Редакція від 17.08.2022, підстава - 2463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>

4. Статус України як кандидата на членство в ЄС наближає інтеграцію НБУ в європейську спільноту центробанків, від 23 черв. 2022. – URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/status-ukrayini-yak-kandidata-na-chlenstvo-v-yes-nablijae-integratsiyu-nbu-v-yevropeysku-spilnotu-tsentrobankiv>

5. Офіційний сайт Національного Банку України. – URL:
<https://bank.gov.ua>

6. Угненко К. А. - діяльність національного банку України під час воєнного стану, - Eurasian scientific discussions, 10-12 April 2022, Barcelona, Spain

7. Правдиковська І. І., Дорошенко Н. О. - Вплив війни на банківську систему України// вид-тво «Young Scientist» No 9 (109), September, 2022

8. Урікова О. М., Карпова І. Л. - Оцінка діяльності банківського сектору у період війни// Modern research in world science, Lviv, Ukraine 10-12 July 2022

ШЛЯХ УКРАЇНИ ДО ЕНЕРГЕТИЧНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Колобердянко Іван Іванович

к.е.н., доцент,

Ткачук Олександр Олександрович

студент,

Запорізький національний університет

Вступ./Introduction. Сьогодення характеризується глобалізацією, що сприяє посиленню взаємозалежності країн у певних сферах, зокрема й в енергетиці. Україна є залежною від імпорту енергоносіїв з Європи, наприклад, природного газу. До того ж, постає й проблема післявоєнного відновлення, що значно обмежує ресурси, необхідні для розвідки та розробки родовищ.

Ціль./Aim. Мета роботи полягає у визначенні шляхів зниження імпортої залежності України від постачання енергоносіїв з Європи.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для досягнення визначеної мети було використано наступні загальнонаукові методи пізнання та спеціальні методи дослідження: абстрактно-логічний, методи індукції та узагальнення. Інформаційною базою дослідження слугують законодавчі та нормативні документи, що окреслюють ініціативи й стратегії розвитку інтеграційних об'єднань.

Результати та обговорення./Results and discussion. Україна потребує допомоги у реалізації цілей розвитку суспільства, що наразі зумовлює потребу у співпраці з міжнародними організаціями з метою залучення необхідних ресурсів. Інтеграційний вектор розвитку, обраний Україною, слугує шляхом залучення інвестицій, подолання технологічної відсталості, що значно обмежує потенціал країни. Проте, від декларативного зовнішньополітичного курсу ми маємо перейти до комплексу дій, націлених у даному випадку на забезпечення енергетичної самодостатності. У даному контексті можна визначити наступні пріоритети: пропагування відповідального споживання енергоресурсів, диверсифікація постачання енергоносіїв, залучення інвестицій, впровадження

політики реформ і заміщення викопних видів палива відновлювальними.

Енергозбереження є способом часткового подолання енергетичної кризи. Скорочення споживання можна досягти за допомогою змін у поведінці споживачів. Яскравим прикладом спроби вплинути на поведінку споживачів слугують короткострокові заходи з енергозбереження, наведені у плані «Playing my part», представленому Єврокомісією у співпраці з Міжнародним енергетичним агентством [1]. Споживачам, наприклад, пропонують знизити температурний режим у приміщеннях, що дозволить заощадити ресурси.

Наступним можливим способом здобуття енергетичної стабільності може стати диверсифікація постачання ресурсів. Єврокомісією було утворено 7 квітня 2022 р. Енергетичну платформу ЄС (EU Energy Platform) з метою добровільної спільної закупівлі газу, зрідженого природного газу та водню [2]. Діяльність Енергетичної платформи ЄС сприятиме оптимізації транспортування та зберігання газу, розробленню добровільного оперативного «механізму спільних закупівель», але незважаючи на доступ до Енергетичної платформи ЄС, Україна потребуватиме значних інвестицій у розвиток газової інфраструктури.

Можна стверджувати, що залучення інвестицій є не способом здобуття енергетичної незалежності, а умовою. У даному контексті поліпшення інвестиційного клімату має стати одним із основних напрямів державної політики у післявоєнний період. Україна займає стратегічне географічне положення, має багаті природні ресурси, що робить її привабливим інвестиційним середовищем, проте її інвестиційний потенціал залишається обмеженим через такі фактори негативного впливу, як обтяжливе та нестабільне законодавство, неефективна судова система, складне податкове адміністрування тощо. Виникає необхідність у реформуванні законодавства, його приведення у відповідність до європейської системи права. До того ж, мають бути запропоновані й механізми підтримки реалізації заходів, спрямованих на зменшення залежності країни від викопного палива.

Викопні палива є фактором негативного екологічного впливу. Яскравим

прикладом формування та реалізації стратегії трансформації енергетичного сектора для досягнення кліматичної нейтральності континенту та здійснення технологічної революції у виробництві та використанні енергії є представлений 18 травня 2022 р. Європейською Комісією пакет заходів REPowerEU, що спрямований на просування переходу до чистої енергії [3]. Зазначимо, що розвинуті країни й такі інтеграційні об'єднання, як ЄС покладають великі сподівання на відновлювану енергетику. Наприклад, у Директиві про відновлювані джерела енергії ЄС задекларовано ціль доведення загальних потужностей виробництва відновлюваної енергії у 1067 ГВт до 2030 р. Передбачено, що розширене використання сонячної та вітрової енергетики дозволить знизити споживання газу на 21 млрд куб. м. [4]. Наголошено на використанні сонячної та вітрової енергетики. Комісія встановлює ціль – понад 320 ГВт сонячних панелей до 2025 р., що вдвічі перевищує сьогоднішній рівень, і майже 600 ГВт до 2030 р. Для досягнення таких цілей Комісія в межах плану REPowerEU представила Стратегію розвитку сонячної енергетики та Європейську ініціативу щодо сонячних дахів [5, 6]. На мою думку, Україна має дотримуватися трендів, започаткованих у ЄС, зосередити зусилля на розвитку сонячної та вітрової енергетики для здобуття енергетичної самостійності. Зазначимо, що незважаючи на позитивну динаміку розвитку зеленої енергетики, дана галузь наразі зазнає руйнівних збитків. До того ж, ситуацію ускладнює й розташування потужностей, адже більшість з них розташовані у південних областях України, які є тимчасово окупованими або прифронтовими. За даними Української вітроенергетичної асоціації, в Україні наразі зупинено понад 2/3 вітряних генераторів країни [7]. У даному контексті можна визначити наступні пріоритети: розосередження потужностей територією України, відшкодування збитків, завданих бойовими діями, відновлення й модернізація необхідної інфраструктури, залучення інвестицій у сектор відновлюваної енергетики. Відновлювана енергетика, на мою думку, стане основоположним важелем в енергетичній системі, несправність якого унеможливить здобуття Україною енергетичної незалежності, адже дана галузь дозволить виробляти

водень, який у перспективі може стати ключовим для заміни природного газу, вугілля та нафти в галузях і транспорті, які важко декарбонізувати. Наприклад, REPowerEU ставить за мету досягнути 10 млн. т внутрішнього виробництва водню та 10 млн. т імпорту до 2030 р. (це дозволить замістити до 27 млрд куб. м природного газу). Необхідно також прискорити розгортання водневої інфраструктури для виробництва, імпорту й транспортування 20 млн. т водню до 2030 р. Європейська Комісія підтримуватиме розвиток трьох основних коридорів імпорту водню – через Середземне, Північне моря та Україну. Варто зазначити, що в Україні місцями виробництва водню можуть слугувати шельфи Азовського та Чорного морів. До того ж, південні області України мають доступ до української газотранспортної системи, яка у перспективі може використовуватися для транспортування водню, але варто зазначити, що з цією метою газотранспортна система має бути модернізована.

Висновки./Conclusions. Можна стверджувати, що спроби здобуття енергетичної самодостатності – це багатовекторний та мультизадачний процес, який пронизує всі сфери суспільного життя: від економічної до соціальної. Наразі, Україна не має ресурсів для реалізації вищевказаної цілі розвитку суспільства й потребуватиме допомоги. У даному контексті для України головним є: активна участь у євроінтеграційному, активне продовження політики розпочатих системних реформ й утвердження демократичних цінностей. Вирішення цих завдань вимагає не лише політичної волі керівників держави, а й значних і наполегливих зусиль усього суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Playing my part. IEA: Official site. 21 April 2022. <https://www.iea.org/reports/playing-my-part>
2. EU Energy Platform. European Commission: Official site. 7 April 2022. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/eu-energy-platform_en
3. Key documents: REPowerEU. European Commission: Official site. 18 May 2022. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/key-documents-repowereu_en

4. Renewable energy directive / European Commission: Official site. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive-targets-and-rules/renewable-energy-directive_en

5. Have your say. European Commission: Official site. URL: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13338-EU-solar-energy-strategy_en

6. European Solar Initiative. URL: <https://europeansolarinitiative.eu/>

7. Української вітроенергетичної асоціація. Офіційний сайт. URL: <https://uwea.com.ua/ua/>

ЕКОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ У ГОТЕЛЬНОМУ БІЗНЕСІ

Летута Тетяна Миколаївна,
к.т.н, професор
Карбівнича Тетяна Василівна,
к.т.н., доцент
Пенкіна Наталія Михайлівна,
к.т.н., доцент
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Нинішня економічна ситуація, що сформувалася на тлі кризи останніх років, змушує підприємства готельного сектора шукати нові підходи до внутрішньофірмового розвитку. Конкуренція у цій сфері бізнесу значно загострилася, і успіх сучасних готелів дедалі більше залежить від того, чи стали вони на інноваційні рейки, адже інновативність – один із найважливіших факторів підвищення конкурентоспроможності будь-якого підприємства.

Незважаючи на економічну кризу, екологічні проблеми все ж таки залишилися в центрі уваги багатьох представників готельного бізнесу. Звичайно, в умовах рецесії від реалізації більшості екологічних ідей довелося відмовитись, але, як показали дослідження співробітників Корнельського університету, близько 90 % опитаних гостей готелів готові переплатити за екологічні продукти та послуги. Багато клієнтів готелів, особливо ті, дохід і освіта яких вище середнього, як і раніше, стурбовані проблемами захисту навколишнього середовища. Ці люди усвідомлюють, що їхні власні дії та робота готелів, послугами яких вони користуються, негативно впливають на природу. Саме «свідомість» подібного роду дає «зеленим» готелям добрі шанси для розвитку.

Завдяки інноваціям бізнес стає більш ефективним та соціально активним. Так, інноваціям у готелі можуть сприяти: залучення додаткових доходів; виявлення конкурентних переваг над ринком; збільшення частки ринку; зниження витрат; удосконалення процесу обслуговування, а також підвищення

ефективності роботи готелю.

Ціль роботи. Проаналізувати напрями готельного бізнесу, в яких можливе впровадження екоінновацій.

Результати та обговорення. Проаналізуємо напрями готельного бізнесу, в яких можливе впровадження екоінновацій:

– reduce (зниження використання). У мережі Grecotel в рамках цього принципу в готелі відмовляються від індивідуального пакування продуктів (джем, вершки тощо). Так, за останні 10 років кількість продуктів у такій упаковці скоротилася на 86%. Крім екологічних ефектів це приносить ще й пряму фінансову вигоду – чим менше пакувальних матеріалів, які в результаті виявляються на звалищі, тим менша вартість продукції;

– refill (перезаправлення). Цей принцип стосується насамперед офісного обладнання – факсів, копіїв, принтерів. Перезаправлені картриджі для лазерних принтерів коштують у два і більше разів дешевше за нові. Наприклад, новий картридж для принтера HP LJ 1100 коштує в середньому 55 дол., а перезапавлений – 20-25 дол;

– replace (заміна). В рамках цього принципу постає питання про зниження та послідовну відмову від використання миючих засобів, що містять хлор, а також заміну систем кондиціонування, заснованих на фреонах;

– reuse (повторне використання). Використання зворотної тари для миючих засобів у готелях Grecotel дозволило за 2016-2018 роки запобігти утворенню понад 10 тонн відходів пластику;

– recycle (переробка). Переробка відходів є одним з основних методів запобігання їх накопиченню у навколишньому середовищі. Переробці піддається переважна більшість видів відходів, але основна проблема, що виникає на шляху їхньої переробки, сортування відходів, яке суттєво ускладнює весь процес. Тому багато готелів відразу сортують відходи;

– repair (ремонт, підтримка у робочому стані). Своєчасний ремонт обладнання та підтримання його у належному стані продовжує термін його служби та економить фінансові ресурси готелю.

Готельний бізнес, як і будь-який інший вид підприємницької діяльності, спрямований на отримання прибутку. Будь-яке інноваційне рішення, яке застосовується в готелі, має нести в собі певні переваги, що сприяють досягненню цілей організації. Проте впровадження екологічних інновацій (як і будь-яких інших інноваційних рішень) пов'язане із певними ризиками для топ-менеджменту підприємства. Для визначення необхідності впровадження екоінновацій у матеріальну базу готелю необхідно оцінити можливі переваги та недоліки, пов'язані з цим типом нововведень. На підставі аналізу можливих переваг та недоліків, які спостерігаються при впровадженні екологічних інновацій, топ-менеджмент готелю приймає рішення про обґрунтованість проведення заходів щодо впровадження екоінновацій.

В даний час екологічні інновації найбільш затребувані у готелях сегменту «люкс», які закликають зберігати довкілля за допомогою впровадження екотехнологій у сферу готельного бізнесу. На підставі останніх досліджень, проведених Міжнародною екологічною аудиторською спільнотою, можна стверджувати, що, наприклад, понад 60 % американських туристів можуть собі дозволити сплатити високу вартість розміщення в готелях, якщо ті беруть участь у програмах, що сприяють охороні навколишнього середовища.

Таке ставлення споживачів стимулює готелі до розвитку технологій, які не завдають шкоди навколишньому середовищу або значною мірою його знижують. Все частіше у засобах масової інформації з'являються дані про те, що представники верхнього цінового готельного сегменту виявляють ініціативу в даному напрямку та зосереджують свої зусилля на екології. Однак, на думку фахівців, не завжди представники «екологічних» готелів мають намір зберегти природу. У ряді випадків топ-менеджментом екоготелів такі заходи проводяться з метою додаткової реклами.

Найуспішнішими в отриманні сертифікатів екологічної відповідності є міжнародні готельні оператори Marriott, Starwood, Rezidor та ін. Це пояснюється тим, що мережа приносить значні доходи, тому її власники можуть дозволити собі великі витрати на переробку будь-яких видів відходів,

зниження електроспоживання, зменшення забруднення природи, закупівлю екологічного обладнання без шкоди для бізнесу.

Нині «зелені» технології активно впроваджуються у багатьох секторах зарубіжної економіки, зокрема й у готельному бізнесі. У зв'язку з цим експерти вважають, що бути власником екоготелю не лише сучасно, а й вигідно, оскільки завдяки новим технологіям можна суттєво знизити витрати на роботу. Крім цього, у екоготелів є можливість залучити додаткових клієнтів.

Висновки. Слово «екологічний» у всьому світі міцно увійшло до повсякденного лексикону. Екологічний товар або продукція цінуються набагато вище, не виняток і готельні послуги. У всьому світі екоготелі стали більш престижними та привабливими для туристів у порівнянні з традиційними. Наприклад, у Європі екологічне маркування мають вже понад 200 готелів, і їхня кількість постійно збільшується.

Позиціонування готелю як еко-готель дає його власнику цілу низку конкурентних переваг, серед яких насамперед можна відзначити можливість використання нового статусу в рекламних цілях, формування сприятливого для персоналу та гостей мікроклімату, підвищення показників завантаження номерного фонду.

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ В ПОДАТКОВІЙ ЗВІТНОСТІ

Найденко Олексій Євгенович,

к.е.н., доцент

Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна

Анотація: В роботі розглянуто проблеми відображення податкових пільг в податковій звітності. Узагальнено основні вимоги до відображення податкових пільг. Розглянуто порядок відображення податкових пільг в декларації з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та акцизного податку. Запропоновано зміни до форм декларації з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та акцизного податку щодо відображення в них податкових пільг.

Ключові слова: податки, податкові пільги, податкова звітність, акцизний податок, податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки.

Вступ.

Податкові пільги є важливим елементом податків, який впливає на соціально-економічні процеси в державі. З одного боку податкові пільги стимулюють платників податків, а з іншого – обмежують їх права.

Згідно пп. 30.1 Податкового кодексу України податкова пільга передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплата ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав, визначених Податковим кодексом України [1].

Правила обліку податкових пільг в Україні регламентується Постановою Кабінету Міністрів України від 27.10.2010 року № 1233 [2].

До 1 січня 2020 року постанова передбачала, що платники податків мали

подавати Звіт про суми податкових пільг, в якому мали наводити таку інформацію: код податки чи збору; найменування податку чи збору; код пільги згідно з Довідником пільг; найменування податкової пільги; сума податкових пільг в загальному вимірі та з Державного бюджету; дата початку та дата закінчення користування податковими пільгами; сума податкових пільг, використана за цільовим призначенням в загальному вимірі та з Державного бюджету.

Починаючи з 2017 року такий Звіт було прирівняно до податкової звітності у пп. 46.1 Податкового кодексу України [1]. Звертаємо увагу, незважаючи на скасування обов'язку платників податку подавати такий Звіт (починаючи зі звітних періодів 2020 року), він залишається в переліку видів податкової звітності, яку мають складати та подавати до контролюючих органів платники податків.

Наразі нормами постанови № 1233 регламентовано, що інформація про суми податкових пільг у податковій звітності має містити такі дані:

- код пільги за кожним видом податкових пільг, найменування пільг згідно з довідником пільг Державної податкової служби України;
- сума податку (збору), не сплаченого до бюджету у зв'язку з отриманням податкової пільги (вивільнені від оподаткування кошти);
- строк користування податковою пільгою у звітному періоді число, місяць, рік початку та закінчення користування пільгами. У разі коли строк користування податковою пільгою встановлений до початку звітного періоду і продовжується після його закінчення, такий строк збігається з датою початку та закінчення зазначеного періоду;
- сума податкової пільги, що використана за цільовим призначенням, обсяг пільг за платежами відповідно до довідника пільг у разі цільового використання податкових пільг.

Сьогодні облік податкових пільг здійснюється органами ДПС на підставі даних податкової звітності.

Вважаємо, що форма Звіту про податкові пільги як окремий звітний

документ, була більш вірною, з точки зору зручності податкового контролю за податковими пільгами, оскільки в ньому синтезувалася вся інформація щодо податкових пільг, які застосовували платники податків.

Разом із тим, форма Звіту про податкові пільги не була розподілена всередині за податками та зборами, що могло ускладнювати процедуру перевірки сум податкових пільг.

Важливими податками, які впливають на доходи Державного та місцевих бюджетів є акцизний податок та податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Мета роботи.

Мета роботи полягає в аналізі відображення пільг з акцизного податку та податку на нерухоме майно, відмінного від земельної ділянки у податковій звітності.

Матеріали та методи.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативно-правові акти.

Основними методами дослідження виступили аналіз та синтез.

Результати й обговорення.

Згідно Податкового кодексу України [1] пільги з акцизного податку поділяються на:

- операції, які не є об'єктом оподаткування акцизним податком (пп. 213.2 ПКУ);
- операції, які звільняються від оподаткування (пп. 213.3 ПКУ);
- знижені ставки акцизного податку на пальне на період на воєнного стану (пункт 41 підрозділу 5 розділу XX «Перехідні положення» ПКУ) – діяли до жовтня 2022 року;
- застосування нульової ставки акцизного податку, звільнення від сплати податку, не застосування підвищувального коефіцієнту в залежності від напряму використання підакцизних товарів (стаття 229 ПКУ).

Форму декларації акцизного податку, Порядок її заповнення та подання

затверджено наказом Міністерства фінансів України від 23 січня 2015 року № 14.

Інформація щодо податкових пільг відображається в додатку 4: «Обороти, що звільняються від оподаткування, оподатковуються за нульовою або за зниженою ставкою».

В даному додатку відображають: код та опис товару згідно УКТ ЗЕД; кількість товару та одиницю його виміру; вміст спирту та об'єм продукції у перерахунку у літри (якщо пільговою є алкогольна продукція); код пільги згідно із довідником пільг; сума податку, що не сплачена залежно від виду пільги; реквізити отримувача товару, який було звільнено від оподаткування або на який було встановлено нульову або знижену ставку податку; реквізити документів, які підтверджують право на пільгу; строк користування податковою пільгою; сума податкової пільги, що використана за цільовим призначенням.

Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, віднесено до переліку місцевих, що надає певні повноваження щодо його справляння органам місцевого самоврядування.

Згідно Податкового кодексу України пільги з податку на нерухомість поділяються на: нерухомість, що не є об'єктом оподаткування (пп. 266.2.2); зменшення бази оподаткування для квартир та житлових будинків (пп. 266.4).

Разом із тим Рішенням 11 сесії Харківської міської ради 7 скликання від 22.02.2017 №542/17 "Про місцеві податки і збори у місті Харкові", встановлено пільгові ставки для платників податку в м. Харкові та області:

1 % від мінімальної заробітної плати – для об'єктів житлової нерухомості для фізичних та юридичних осіб (в Податковому кодексі України ставка становить 1,5 %);

Від 0 % до 1 % для об'єктів нежитлової нерухомості, що перебувають у власності фізичних та юридичних осіб.

Також в Харківському регіоні встановлено вищу аніж в Податковому кодексі неоподатковувану базу для квартир (незалежно від їх кількості), що

перебувають у власності фізичної особи – 85 м²

Форма податкової декларації з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, регламентована наказом Міністерства фінансів України від 10 квітня 2015 року № 408.

В першій редакції наказу пільги з податку на нерухоме майно вказувалися в графах:

код пільги – заповнювалася за даними Довідника податкових пільг;

сума пільги – заповнювалася на підставі рішення органів місцевого самоврядування щодо встановлених податкових пільг в конкретному регіоні України.

Після змін, внесених наказом Міністерства фінансів України від 15 листопада 2018 року № 897 пільги з податку відображаються наступним чином:

- у додатку 1 до декларації в розрахунку зобов'язань у частині об'єктів житлової нерухомості. В колонках 17 – 19 додатку до декларації наводяться код, розмір (у %) та сума пільги (у грн.);

- у додатку 2 до декларації в розрахунку зобов'язань у частині об'єктів нежитлової нерухомості. В колонках 16 – 18 додатку до декларації наводяться код, розмір (у %) та сума пільги (у грн.).

Також хотілося в відмітити, що наказ Міністерства фінансів України не передбачає методики складання податкової декларації, а тільки затвердив її форму, що може викликати певні питання у платників податків. Певні роз'яснення зроблені в примітках до декларації.

Висновки. Існуючі форми податкової звітності мають певні недоліки щодо відображення податкових пільг.

До існуючої форми декларації з акцизного податку (а саме додатку 4) пропонуємо внести зміни, для спрощення процедури обліку та контролю податкових пільг:

1. Додаток має складатися в розрізі пільг передбачених Довідником пільг. Тобто має бути структурно відокремлено розділ пільг на ті, які є втратами доходів бюджету та ті, що відносяться до переліку інших пільг.

2. Слід розділити інформацію, що наводиться за пільгами, з окремим поділом за їх видами: звільнено від оподаткування, нульова ставка, знижена ставка.

3. Статистична інформація щодо сум пільг з акцизного податку розподіляється органами Державної податкової служби з поділом на: за товарами, виробленими в Україні; за товарами, ввезеними на територію України. Окрім того, має бути виділено окремим рядком пільга, пов'язана із експортом підакцизних товарів, а також пільга для учасників Міжнародних Угод.

4. В додатку мають бути додано одиниці виміру, за якими слід відображати постачання електричної енергії за пільговими умовами (пп. 213.2.8 та 213.2.9 ПКУ). Оскільки базою оподаткування електричної енергії є вартість її реалізації, то непевно показник має наводитися в гривнях. Тому саме скорочення «грн» має бути додано до граф 4 та 5 додатку 4.

5. Також доцільним є розподіл пільг у додатку за видами підакцизних товарів.

До форми декларації з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки пропонуємо внести такі зміни:

1. Додати інформацію щодо кількості місяців застосування податкової пільги, оскільки такий показник може відрізнятися від кількості місяців перебування нерухомості у власності (наприклад, в зв'язку із збільшенням площі житла пільга може бути скасована).

2. В загальній частині декларації має бути додано рядки, в яких буде наведено загальна сума податкової пільги з податку на нерухомість окремо за житловою та нежитловою нерухомістю.

3. Слід розглянути можливість впровадження окремої категорії платників податку, як фізичні-особи підприємці. Наразі така група відсутня, і фізичні особи-підприємці користуються нормами законодавства, які розповсюджуються на фізичних осіб-громадян. Це означає, що такі платники податків не зобов'язані звітувати перед контролюючими органами та

сплачують податок на нерухомість на підставі податкового повідомлення-рішення, отриманого від контролюючих органів. Тому, фізичні особи-підприємці користуються пільговими умовами оподаткування щодо об'єктів житлової нерухомості, якими не можуть користуватися юридичні особи.

4. Також до форми декларації мають бути внесено зміни щодо коду КОАТУУ, на зміну якому було запроваджено код КАТОТГГ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI // Голос України. – 2010. – № 229–230. – С. 1–56.

2. Про затвердження Порядку обліку сум податків та зборів, не сплачених суб'єктом господарювання до бюджету у зв'язку з отриманням податкових пільг: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2010 року № 1233 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 1. – С. 63.

3. Про затвердження форми декларації акцизного податку, Порядку заповнення та подання декларації акцизного податку : наказ Міністерства фінансів України від 23.01.2015 року № 14 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 6. – С. 160.

4. Про місцеві податки і збори у місті Харкові : Рішенням 11 сесії Харківської міської ради 7 скликання від 22.02.2017 №542/17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.city.kharkov.ua/uk/document/rishennya-11-sesii-kharkivskoi-miskoi-radi-7-sklikannya-vid-22022017-54217-pro-mistsevi-podatki-i-zbori-u-misti-kharkovi-50799.html>

5. Про затвердження форми Податкової декларації з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки: наказ Міністерства фінансів України від 10.04.2015 року № 408 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 38. – С. 1154.

**ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ
БАНКУ ТА ВИКЛИКИ ВОЄННОГО СТАНУ**

Олійник Андрій Володимирович,

старший викладач

Хмельницький національний університет

м. Хмельницький, Україна

Анотація. Інтеграційні процеси вітчизняних банків у світовий фінансовий простір зумовили існування додаткових можливостей для залучення дешевших ресурсів, запозичення світового досвіду ведення банківської справи та впровадження сучасних інформаційних технологій. У той же час дані процеси призвели до зростання залежності від кон'юнктури світових фінансових ринків та зумовили підвищення рівня банківських ризиків, що потребує удосконалення теоретичних та розробки практичних засад управління фінансовою безпекою банку в системі забезпечення їх стабільного функціонування в умовах посилення нестабільності на фінансових ринках і воєнного стану в Україні.

Ключові слова: банк, банківська безпека, фінансова безпека банку, управління фінансовою безпекою банку, система управління фінансовою безпекою банку, фінансова стабільність, фінансова стійкість.

Дослідження основ системи управління фінансовою безпекою банків у зарубіжних країнах дозволяє виявити такі характерні особливості:

- норми, що регламентують обов'язкові фінансові нормативи і резервні вимоги, які забезпечують ліквідність банківського сектору, є найважливішим елементом саме фінансово-правових основ фінансової безпеки;

- у кожній державі є план забезпечення безпеки в кризових ситуаціях, за нормального і стійкого функціонування держави, в якому безпека банків розглядається як базисна складова національної безпеки [1].

Аналіз же вітчизняної нормативно-правової бази свідчить, що, якщо перша з зазначених особливостей повною мірою проявляється і в Україні, то друга носить лише виключно вибірковий характер, наприклад для державних та системно важливих банків і належним чином досі не унормована. Недоліком чинного нормативно-правового забезпечення фінансової безпеки банку є також відсутність регламентації компетенції її суб'єктів, конкретних сфер їх дій, прав, обов'язків, відповідальності, принципів взаємодії.

Аналіз наукової літератури та нормативно-правових документів свідчить, що основною причиною, яка зумовлює серйозні складнощі в проведенні досліджень, присвячених аналізу фінансової безпеки банків і банківської системи, є відсутність її чіткого визначення, виокремлення різновидів та розробки основних критеріїв і показників, дослідження сприяння фінансової безпеки власне розвитку банків і банківської системи в цілому.

Ми вважаємо, що однією з істотних проблем забезпечення фінансової безпеки банків і банківської системи в цілому є невизначеність у цій галузі. Так, наприклад в чинному законодавстві відсутні визначення терміну «комерційний банк», але в наукових дослідженнях він вживається.

У законодавстві України існують прості згадування понять «фінансова стійкість», «фінансова стабільність», «безпека», «фінансова безпека» і «безпечне функціонування». Не відображений у ньому і необхідний баланс фінансових інтересів держави, банків і суспільства, що зумовлює рівень фінансової безпеки банків, а відтак і банківської системи в цілому.

У банківській системі України поряд з ризик-менеджментом окремого банку застосовуються й прямі колективні методи забезпечення фінансової безпеки, наприклад системи страхування вкладів тощо.

Слід зазначити, що введення воєнного стану в Україні внесло свої важливі корективи в забезпечення фінансової безпеки банків. Так у банківській системі правове регулювання грошового обігу здійснюється на підставі «Основних засад грошово-кредитної політики на період воєнного стану», що визначає потребу збереження власної інституційної, фінансової та операційної

незалежності для належного виконання своїх функцій, шляхом надання прав НБУ:

- тимчасово не використовувати ринкові монетарні інструменти, зокрема облікову ставку НБУ, як основний інструмент грошово-кредитної політики, а використовувати валютні інтервенції та інші інструменти, що забезпечують стабільний грошовий обіг та надійність фінансової системи. Ціллю монетарної політики є підтримка інфляції на рівні 5%;

- на підтримку державного бюджету шляхом купівлі цінних паперів Уряду України на первинному ринку. Сумарна вартість облігацій, які дозволено придбати НБУ – 400 млрд грн. НБУ вже купив ОВДП на 20 млрд грн;

- на тісну взаємодію з урядом для сприяння залученню необхідного зовнішнього фінансування від міжнародних організацій та країн-партнерів [2].

Здійснений нами аналіз наукового забезпечення фінансової безпеки банків, а особливо в сфері управління, засвідчив відсутність комплексних досліджень, присвячених:

- проблемам збалансованості структури банківської системи України та виникнення її деформацій;

- аналізу динаміки і ступеня реалізації потенціалу вітчизняних банків як єдиного цілого;

- закономірностям і особливостям траєкторій і тенденцій розвитку банківського і реального секторів вітчизняної економіки;

- передумовам виникнення банківської паніки, а також ефективності інструментів запобігання панічним настроям клієнтів банків в Україні;

- розробці методологічних підходів до управління фінансовою стійкістю банків;

- визначенню ролі зовнішніх запозичень банків у забезпеченні фінансової стійкості та ліквідності;

- з'ясуванню меж саморегулювання в банківській системі;

- моделюванню і прогнозуванню рівня фінансової безпеки, можливості банкрутства банків, моделюванню і аналізу ефективності інструментів політики

НБУ, забезпечення конкурентної рівноваги в банківській системі.

Організації забезпечення фінансової безпеки банківської системи також притаманні численні вади. Так, суб'єкти забезпечення фінансової безпеки вітчизняних банків показані на рисунку 1. Однак, діяльність зазначених інститутів з забезпечення фінансової безпеки банків є вибірковою і нескоординованою.

Рис.1. Суб'єкти забезпечення фінансової безпеки банків (складено за джерелами [3; 4])

Як показує аналіз наукових праць та нормативно-правової бази, існуюча система забезпечення фінансової безпеки банків загалом та її окремих різновидів (ресурсоутворюючої, інфляційної, валютної, кредитної, інвестиційної) зокрема, на наш погляд, супроводжується такими проблемами і має такі недоліки [5; 6]:

- відсутність механізму забезпечення фінансових інтересів банків, їх

клієнтів та контрагентів, держави та суспільства загалом на національному, регіональному, міжнародному рівнях;

- нереалізованість НБУ повною мірою принципів функціональної повноти і забезпечення рівних можливостей всім банкам, недостатня реалізованість ним принципу наукової обґрунтованості в управлінні банківською системою загалом і її суб'єктами зокрема;

- невдалі спроби організувати в Україні функціонування банків розвитку;

- високий «моральний ризик» найбільших банків (державних, системоутворюючих), які усвідомлюють, що вони надто великі для того, щоб збанкрутувати;

- фактично виконання державними банками функцій банків розвитку, нетипових для універсальних банків, у зв'язку з чим їх інвестиційна діяльність супроводжується високими ризиками та підвищенням навантаження на капітал;

- несвоєчасне чи не повною мірою вжиття власниками банків необхідних заходів з запобігання їх банкрутству, підвищення їх капіталізації за рахунок власних коштів і пошуку потенційних інвесторів, своєчасного і в повному обсязі повернення залучених і запозичених коштів, обмеження кредитування афілійованих осіб, злиття банківських установ;

- низький рівень корпоративного менеджменту в більшості банків;

- відсутність в багатьох банках ефективної системи управління ризиками.

Система фінансової безпеки банку – це форма упорядкування завдань та функцій, які відповідно до принципів фінансової безпеки пов'язані у процесі взаємодії, спрямована на своєчасне виявлення, відображення або ліквідацію зовнішніх і внутрішніх загроз, в цілому забезпечення досягнення фінансової безпеки банку.

Формування системи фінансової безпеки банків забезпечують наступні принципи: необхідність акумулювати дані фінансово-економічного аналізу діяльності банківської установи, банківського менеджменту та маркетингу;

використання неформальних методів аналізу, що дає можливість підвищити об'єктивність і вірогідність результатів оцінки і прийняття більш конкретних управлінських рішень, а також принцип розгляду інформації як ресурсу банку з особливостями управління.

Реалізація системи фінансової безпеки банку здійснюється за рахунок виконання завдань забезпечення надійного захисту та функцій (рисунк 2).

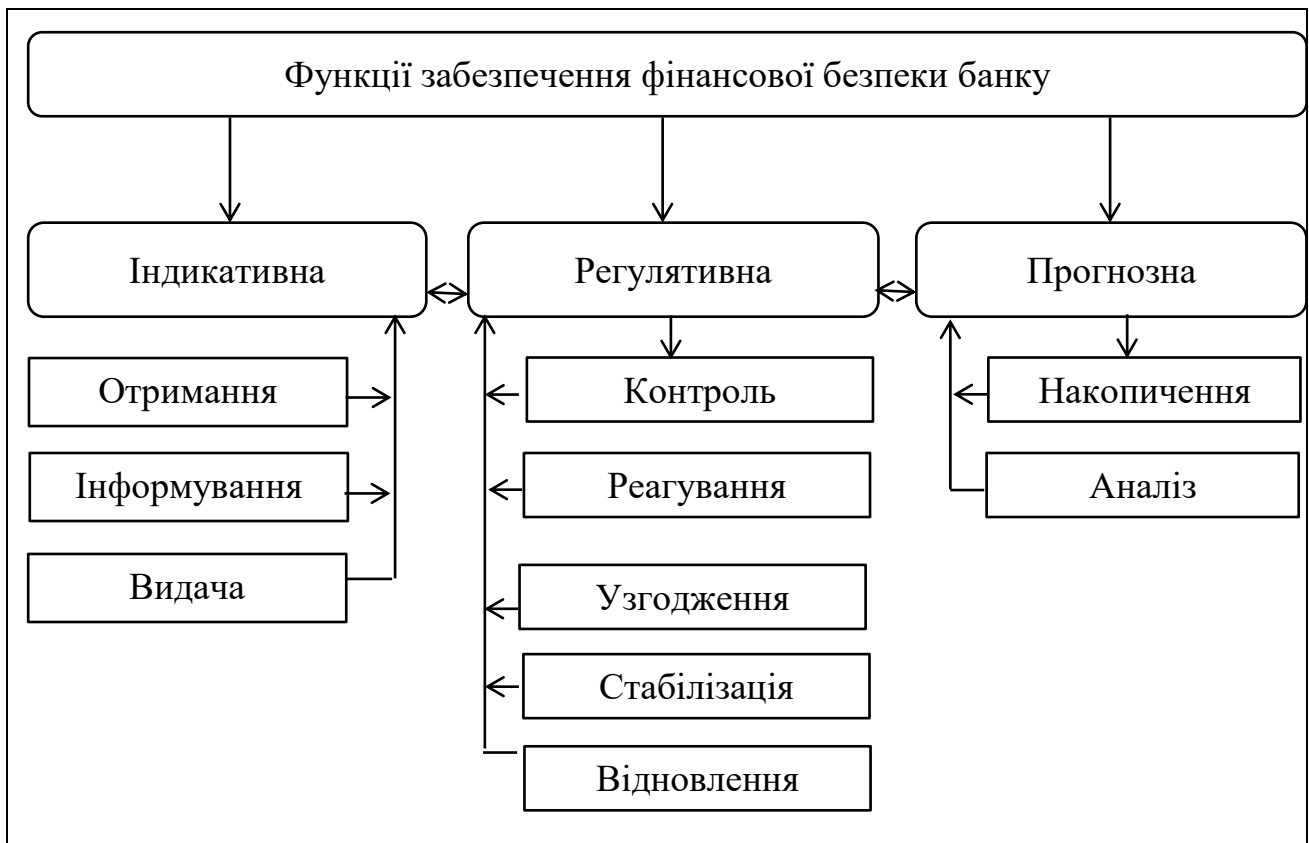

Рис.2. Функції забезпечення фінансової безпеки банків (складено за джерелами [6; 7])

У результаті дослідження існуючої практики оцінювання результатів банківської діяльності з урахуванням їх впливу на фінансову безпеку можна зробити висновок про необхідність механізму формування системи фінансової безпеки банку.

Такий механізм – це сукупність процесів та станів системи фінансової безпеки банку щодо реалізації етапів її формування на основі використання ряду методів, засобів та інструментів.

Сьогодні не існує єдиного механізму формування системи фінансової безпеки банку. З урахуванням рекомендацій науковців [1; 6], можна стверджувати, що для підвищення ступеня коректності постановки задач необхідно збільшувати обсяг знань про банк в умовах його функціонування, що безупинно змінюються.

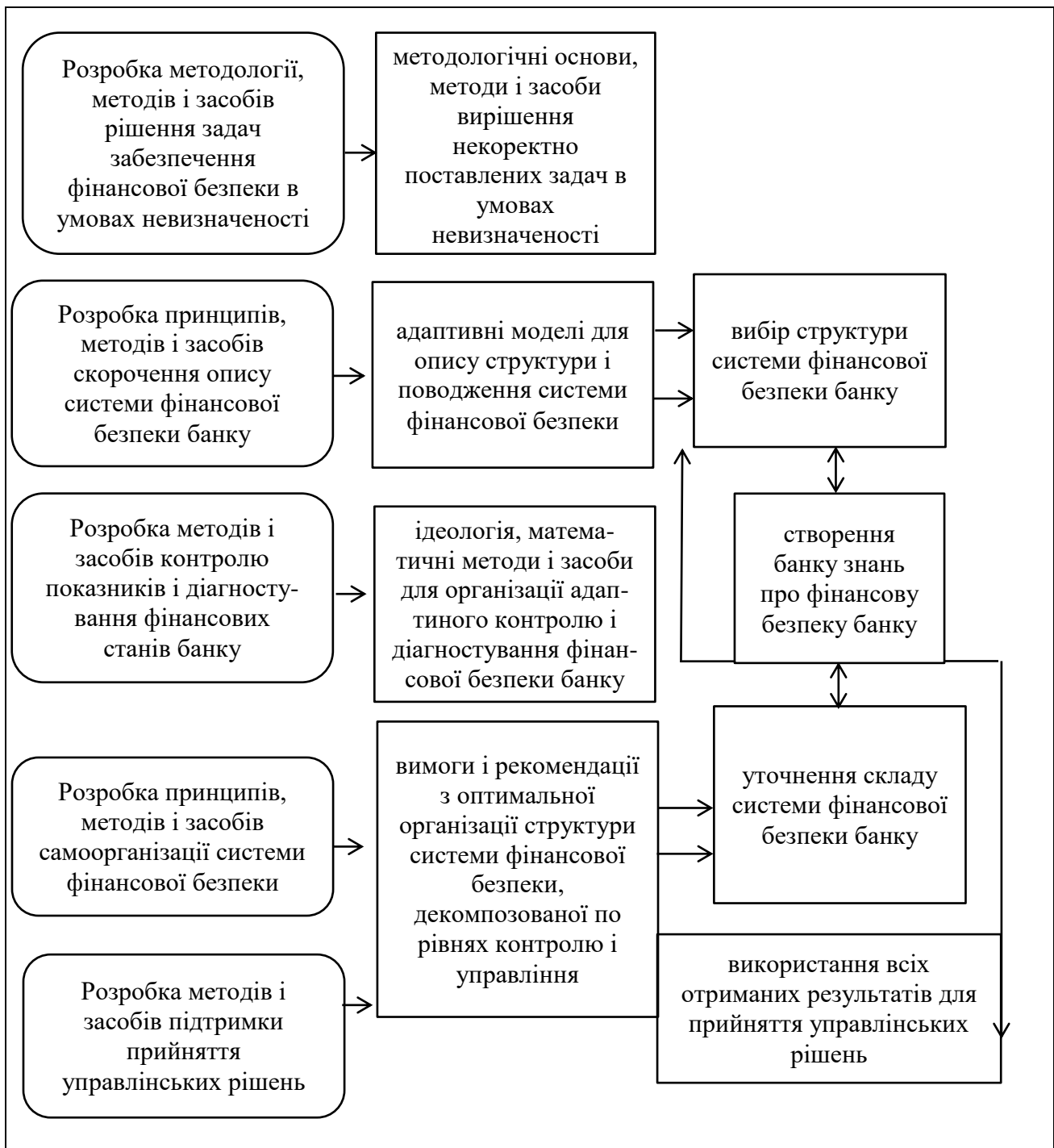
Одержання й використання знань повинно здійснюватися постійно: і на початку створення, і в процесі функціонування системи – шляхом поступового нагромадження необхідної інформації, аналізу та використання її для ефективного виконання системою заданої цілі в умовах змінних внутрішнього і зовнішнього середовищ.

Забезпечення фінансової безпеки банку є безперервним і складним процесом. Мета системи управління фінансовою безпекою банку – на основі постійного ретельного аналізу фінансової діяльності банку та прогнозування його фінансових станів своєчасно виявляти передумови виникнення критичних ситуацій для прийняття управлінських рішень щодо їх ліквідації або мінімізації.

На основі аналізу та узагальнення результатів проведених досліджень підходів до механізму формування системи управління фінансовою безпекою банку запропоновано її декомпозицію за рівнями формування, контролю й управління (рисунок 3), що на відміну від існуючих підходів, дозволяє досягти такої організації структури системи фінансової безпеки, що дасть змогу підвищити ефективність використання ресурсного потенціалу та адаптувати систему фінансової безпеки до поточної цілі.

Ми вважаємо, що формування системи фінансової безпеки банку доцільно здійснювати у два етапи: вибір структури системи фінансової безпеки банку; уточнення складу системи фінансової безпеки банку.

Структуризація системи фінансової безпеки банку зумовлює її розподіл на окремі компоненти (декомпозиційний підхід) і визначення умов та критеріїв оцінювання до кожного компонента. «Подрібнення» системи повинне продовжуватися до досягнення мінімальної кількості параметрів, що впливають на окремий її компонент.

**Рис.3. Формування системи управління фінансовою безпекою банку
(складено за джерелами [1; 6; 8; 9])**

Після визначення відповідних значень параметрів компонента системи проводиться їх узгодження з параметрами інших компонентів певного рівня, виявляється ступінь їх впливу на рівень у цілому, визначаються вимоги і параметри цього рівня. Виокремлення параметрів на кожному рівні системи фінансової безпеки банку дозволяє визначити вимоги до системи в цілому, що зрештою приводить до визначення її складу. Отже, систему управління

фінансовою безпекою банку запропоновано формувати за принципом «згорив-вниз». Формування системи фінансової безпеки банку відповідно до принципу «знизу-вгору», на нашу думку, може привести до ситуації, коли систему сформувати неможливо внаслідок обмеженості фінансових ресурсів банку, виділених на формування системи безпеки.

Після формування системи фінансової безпеки банку необхідно провести аналіз її функціонування, перевірку виконання вимог фінансової безпеки, контроль ефективності роботи і надати вихідні дані для управління нею.

Однією з проблем забезпечення фінансової безпеки банків є відсутність спеціальних законодавчих актів з банківської безпеки, визначення понять, регламентації компетенції суб'єктів фінансової безпеки банку, конкретних сфер їх дій, прав, обов'язків, відповідальності, принципів взаємодії. Нормативно-правова база містить значну кількість колізійних норм. Це унеможливорює створення стійких «правил гри», захист прав учасників ринку банківських послуг, підвищення рівня фінансової безпеки банківських установ.

Вадами організації забезпечення фінансової безпеки банків є: відсутність механізму забезпечення фінансових інтересів банків, їх клієнтів (контрагентів), регіонів, держави, суспільства й повноцінної оцінки ризиків, легітимності і повноважень з регулювання ризиків, що зароджуються в інших секторах економіки, які можуть спричинити нарощування кризових явищ і шоків у банківському секторі; високий «моральний ризик» найбільших банків, який уможливорює ризики «усуспільнення збитків», що в свою чергу підриває довіру вкладників банків; недостатній доступ банківського сектору до всіх існуючих фінансових потоків. Особливо це ускладнюється в умовах воєнного стану.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановський О. І. Філософія безпеки: монографія в 2-х томах. Том 1. Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. – К.: УБС НБУ, 2014. – 831 с.
2. Про основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного

стану. Рішення Ради Національного банку України від 15.04.2022. № 4рд. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/PB22087>.

3. Вовченко Р. С. Чинники і загрози фінансовій безпеці банківського сектору національної економіки / Р. С. Вовченко // Збірник наукових праць «Фінансово-економічна діяльність: проблеми теорії та практики». 2013. – № 1. С.75-83.

4. Диба М. І. Безпека банківської діяльності і умови її організації в Україні / М. І. Диба, С. М. Яременко // Бізнесінформ. 2011. № 8. С. 129-134.

5. Барановський О. І. Філософія безпеки: монографія в 2-х томах. Том 2. Безпека фінансових інститутів. – К.: УБС НБУ, 2014. – 716 с.

6. Дмитров С. О. Управління фінансовою безпекою комерційного банку / О.С. Дмитров // Фінансовий простір. – № 2 (6). – 2012. – С.11–15.

7. Зачосова Н. В. Особливості забезпечення фінансової безпеки комерційних банків в Україні / Н. В. Зачосова // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 4. – С.74–78.

8. Томчишена О. М. Напрями підвищення рівня фінансової безпеки банківської системи України / О. М. Томчишена, А. В. Олійник // «Наука та практика сучасності і майбутнього» : Збірник матеріалів X міжнародної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу та практичних працівників галузей економіки 17 травня 2017 р., ВКІ, м. Вінниця, 2017. – С.118-120.

9. Спеціальна А. О. Вплив системи управління кредитним ризиком на стабільність банків / А. О. Спеціальна, А. В. Олійник // Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика : Збірник наукових праць молодих вчених та студентів. Том 2 / ред. кол. : Н. А. Хрущ, Р. С. Квасницька, І. В. Форкун та інші (відп. ред. Н. А. Хрущ). – Хмельницький : ХНУ, 2018. – 180 с. – С. 117-119.

МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Остропольський Олег Русланович

студент магістратури другого року навчання

ДВНЗ "Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника"

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Російське вторгнення в Україну змінило звичне життя кожної людини та держави в цілому. Велика кількість внутрішніх та зовнішніх мігрантів відразу вплинула на стан місцевих бюджетів. Саме на місцевому рівні виникла необхідність миттєво вирішувати міграційні, гуманітарні, комунальні, соціальні проблеми. Але виявились ускладнення через зупинку бізнесу: бюджети почали отримувати набагато менше доходів у порівнянні з довоєнними планами. Усе це викликало необхідність перегляду місцевими громадами наявних фінансових ресурсів, пошуку шляхів їх поповнення та скороченню видатків.

Ціль роботи. Дослідити вплив російської повномасштабної війни на формування фінансових ресурсів місцевих органів управління та оцінити здатність розширення їх фінансової автономії; проаналізувати основні положення формування фінансових ресурсів; визначити проблеми та перспективи подолання труднощів у формуванні місцевих бюджетів.

Матеріали та методи. При підготовці тез наукової доповіді досліджувався стан виконання місцевих бюджетів різних регіонів України у поточному році. Використано методи аналізу та синтезу, порівняння, логічного узагальнення, експертного прогнозування.

Результати та обговорення. Перш ніж давати оцінку фінансового стану місцевих бюджетів, зауважимо, що вони істотно залежать від регіону розташування. Так, кожна четверта громада, яка зазнала вторгнення росії, отримала наполовину менше доходів від довоєнних прогнозів. Серед територіальних громад, яких не торкнулись бойові дії, 2/3 відчули падіння

доходів. Проте, є й такі громади, які навіть в сьогоденних воєнних умовах показують виконання бюджету більш, ніж на 100% та показують навіть кращі результати по наповненню бюджету, ніж у попередніх роках.

Серед причин збільшення доходів слід відмітити збільшення нормативу зарахування ПДФО до місцевих бюджетів із 60% до 64% з початку 2022 року та зростання виплат військовослужбовцям, чисельність яких суттєво зросла.

На доходи місцевого бюджету мали вплив прийняті до законодавства зміни у відповідь на нові виклики: запровадження нульової ставки акцизу з пального, яку вимушено прийняли для стабілізації ситуації на ринку палива. Нульова ставка почала діяти з середини березня (раніше частка цього податку надходила до бюджету громади). Тому місцеві бюджети недоотримали доходи з даного виду податку у перші місяці війни. Проте, вже у вересні 2022 року було внесено зміни до законодавства [1] та відновлено оподаткування нафтопродуктів і встановлено нові ставки на акциз із нафтопродуктів. В результаті чого очікується значне нарощення надходжень в наступні місяці.

Показники по сплаті за землю також дещо відстають від прогнозованих. Поясненням цього є законодавчі зміни [2], згідно яких з березня по 31 грудня 2022 року, наступного за роком в якому припинено або скасовано воєнний стан, не нараховується та не сплачується плата за землю (земельний податок та орендна плата) на територіях, де ведуться (велися) бойові дії. Важливим моментом є те, що Кабінет Міністрів України й досі не надав перелік таких територій, а це, відповідно, не дає змоги чітко визначити підстави стягнення плати за землю. Можливо, саме така невизначеність сприяє несплаті даного виду податку, яка мала б бути.

Збільшено доходи від сплати єдиного податку з юридичних та фізичних осіб через зміни у податковому законодавстві [3]. Суб'єкти господарювання, які отримують значні доходи, змогли перейти на спрощену систему оподаткування. Тобто, вони сплачуватимуть 2% єдиного податку (раніше було 5%) замість податку на прибуток (18%). В результаті таких змін, чимало суб'єктів господарювання перейшли на спрощену систему оподаткування та сплачують

Єдиний податок замість Податку на прибуток, що, в свою чергу, призвело до приросту даного виду надходжень. Відбулись зміни й у термінах сплати зазначеного податку: якщо раніше сплата була поквартальною (протягом 50 днів після закінчення звітного кварталу), то тепер сплата Єдиного податку помісячна (протягом 30 днів після закінчення звітного місяця). Отже, регулярно відбувається помісячний приріст даного виду надходжень.

Для фізичних осіб-підприємців, які є платниками єдиного податку I та II групи, з 1 квітня 2022 року та на період дії воєнного стану [4] сплата єдиного податку стала добровільною. Проте, це не вплинуло на дохід у бюджети, а в деяких випадках навіть навпаки, перевищило очікуване.

Неподаткові надходження в загальному, по місцевих бюджетах в Україні скоротилися майже вдвічі. Однією з причин є ненадання адміністративних послуг у місцевостях, які постраждали від бойових дій, а у відносно безпечних ненадання послуг у зв'язку із тим, що з безпекових причин багато реєстрів були закриті.

Військові дії також вплинули й на трансферти, зокрема на їх структуру: помітно скоротились старі субвенції та з'явилися нові. Завдяки внесеним змінам до законодавства, стало можливим використання «освітніх» коштів на інші цілі: територіальну оборону, придбання лікарських засобів, пального, продовольчі потреби, облаштування бомбосховищ, евакуацію населення в разі потреби тощо.

Висновки. Для економного та раціонального використання коштів слід уважно проаналізувати доходи та видатки місцевого бюджету. Необхідно запланувати заходи щодо економії коштів, оскільки сьогодні оборонні видатки вимагають все більшу їх кількість, а це означає, що збільшити фінансування місцевих потреб ближчим часом не вдасться. Варто розробити конкретний план дій. Наприклад, встановити обмеження грошових видатків, мінімізувати використання енергії, тимчасово зупинити проведення та фінансування урочистих заходів тощо. Обов'язково ввести щомісячні контроль, аналіз та коригування проведених заходів. Слід опрацювати питання по залученню

коштів з позабюджетних джерел: благодійну допомогу, гранти тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про внесення змін до розділу ХХ "Перехідні положення" Податкового кодексу України щодо ставок акцизного податку на період дії правового режиму воєнного, надзвичайного стану» прийнятий Верховною Радою України 21.09.22р., № 2618-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2618-20>

2. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану», прийнятий Верховною Радою України 15.03.2022 р., № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

3. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану" прийнятий Верховною Радою України від 24.03.2022, № 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>

4. Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану" прийнятий Верховною Радою України від 24.03.2022, № 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20#Text>

МАРКЕТИНГОВА СТРАТЕГІЯ ЯК ПОХІДНА КАНАЛІВ ДИСТРИБУЦІЇ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХНЬОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

Пономаренко Тетяна Василівна
аспірант
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Інститут міжнародних відносин
м. Київ, Україна

Вступ Коли компанія виводить бренд на новий необхідно визначитися, перш за все, з каналам дистрибуції та прийняти рішення виходити на ринок залучаючи дистриб'юторів, чи входити у торговельні мережі самостійно, заключаючи окремі контракти з кожною із них. Від цього рішення залежать і всі інші складові маркетингу: price, product, place, promotion. Для того, щоб прийняте таке рішення, необхідно чітко визначити всі плюси та мінуси того, чи іншого шляху та зробити порівняльну характеристику.

Мета роботи Метою роботи є розкриття особливостей функціонування ринку товарів повсякденного попиту. З першого погляду більшості здається, що для успішного виходу на ринок необхідно обрати надійного та досвідченого дистриб'ютора і це буде найпростіший та найбільш швидкий шлях. І в цьому є правда, але також є суттєві моменти, на які обов'язково потрібно зважати при обиранні шляху виходу на ринок через посередників. А якщо компанія обирає інший шлях, тобто вихід на ринок через прямі контракти постачання з торговельними мережами, то вона чітко має розуміти та проаналізувати всі умови співпраці з торговельними мережами, які і описуються в роботі.

Матеріали та методи У ході дослідження були вивчені та описані практичні засади співпраці виробників (власників брендів) з дистриб'юторами та торговельними мережами. В обох методах є як недоліки, так і переваги. Дана інформація є здебільшого результатом 10-ти річного досвіду автора у співпраці

з рітейлом та дослідження умов співпраці у контрактах постачання так
контрактах маркетингу між постачальниками та торговельними мережами.
Також був досліджений практичний досвід українських постачальників
продукції та висновки аналітичних агентств.

Результати і обговорення Дистриб'ютори, зазвичай працюють на
націнці у 50% (для нових та невідомих брендів). На сьогодні націнка у 25–30 %
їм не цікава, якщо бренд не є відомим. При цьому, деякі дистриб'ютори
вимагають додатково підтримку національною рекламою з боку виробника чи
власника бренду [4, с. 515]. Другим суттєвим моментом є те, що доля вашого
бренду буде залежати від одного, чи двох посередників і як результат продажі
та успішність бренду – від компетенції та зацікавленості працівників цих
компаній. Варто звернути увагу на те, що, зазвичай, на ринку FMCG працюють
до п'яти дистриб'юторів тієї, чи іншої категорії, а це, у свою чергу означає, що
якщо ви виводите пральний порошок, то у вашого дистриб'ютора вже буде у
портфелі один чи декілька інших брендів прального порошку, які на полицях
будуть конкурувати із вашим брендом.

Є інший шлях, це співпраця з торговельною мережею без посередників.
Перше з чого потрібно почати, це з чіткого розуміння того, що будь-яка
торговельна мережа приймає рішення про те, чи брати ваш товар на полиці,
виходячи з того, який прибуток вона отримує з одного квадратного сантиметру
полиці. Тобто, коли мова йде про конкуренцію на полицях між брендами, то
мається на увазі не споживчі характеристики товару як такі, а перш за все
прибуток з одного квадратного сантиметру вашого товару для торговельної
мережі. Для прикладу, якщо ви виробник, скажімо зубної пасти і за своїми
споживчими характеристиками ваш товар є кращим, кращий склад,
привабливіший смак та колір, краща упаковка та ін., то це не значить, що
торговельна мережа вирішить вас взяти до себе на полиці. Якщо на полицях
вже стоїть зубна паста таких корпорацій як Proctor&Gamble, Unilever, Colgate
Palmolive, які витрачають багатомільйонні бюджети кожного року на світовий
маркетинг, то навряд чи вдасться с першого ж місяця продажів надати

прибутковість одного квадратного сантиметру вищу, ніж у них.

Окрім цього, необхідно зважати на всі інші умови співпраці з торговельними мережами, навіть на тривіально – технічні, які на перший погляд можуть здаватися незначними, бо всі вони впливають на таку складову маркетингу, як PRICE (ціна) товару.

Другим важливим моментом є логістика до торговельної мережі. По-перше, перед початком співпраці необхідно узгодити графік постачання товару з торговельною мережею, який би був зручним саме для постачальника. Як правило, графік постачання не можна змінювати. Тобто, якщо ви узгодили, що замовлення надходить у понеділок, а постачання на торговельну точку має відбутися у середу у 17.00 того ж тижня, то необхідно чітко усвідомлювати, що того часу вистачить на обробку, збір, відправлення та доставку товару. Бо якщо, товар не буде доставлений з якихось причин у визначений час, то на постачальника буде накладений штраф у розмірі 15 - 25% від суми замовлення. Варто зазначити, що деякі недобросовісні торговельні мережі, навіть світового масштабу, мають у своєму бюджеті таку статтю доходів як штрафи постачальника і є зацікавленими у тому, щоб штрафів було якомога більше. Саме тому, вони заздалегідь заохочують постачальників підписувати жорсткі графіки постачання з тим, щоб вони не були виконані вчасно. Також варто визначити яким саме чином постачання буде відбуватися на торговельні точки, особливо якщо одночасно співпрацювати з більше ніж 20 торговельними мережами. Для прикладу, якщо у вас постачання товару визначено на понеділок, для 5 торговельних мереж, а у вас тільки два транспортні засоби, то виконати замовлення не є можливим. Або якщо, постачання товару має відбутися на всі магазини торговельної мережі окремо та одночасно, а не на РЦ, то скільки необхідно автомобілів для виконання такого замовлення. У таких країнах, як Україна, проблему логістики на торговельні мережі вирішують логістичні компанії, у який великий парк автомобілів, доставка по всіх регіонах та велика клієнтська база і вони з легкістю везуть товар декількох постачальників одразу на той чи інший магазин. Вартість такої співпраці в

Україні становить до 7-8% від річного товарообігу, станом на 2022 р. А от, у таких країнах, як Казахстан наприклад, практично не існує таких логістичних компаній. Там взагалі немає такої практики. Виробники, або використовують свій власний транспорт для постачання, або співпрацюють тільки через дистриб'юторів, у яких є свій автопарк. Тож, коли обирається ринок на який компанія має намір вивести свій бренд, необхідно ретельно проаналізувати логістичні можливості країни. Вартість логістики закладається у кінцеву вартість товару для споживача.

Тепер варто прорахувати всі маркетингові умови співпраці з торговельною мережею, бо коли підписується ціна товару у специфікації, це не є фактичною вартістю, яку постачальник отримує за поставлений товар. Кожна торговельна мережа у всьому світі має певні умови співпраці, а саме: ретро - бонус, маркетинговий бонус, логістичний бонус, плати за відкриття торговельних точок, плати за вхід на полиці, маркетинговий бюджет, плати за мерчандайзинг та ін [2].

Під ретро – бонусом розуміється просто звичайна знижка. Тобто, якщо підписана у специфікації, вартість товару становить 10.00 євро, а ретро – бонус складає 10%, то 1.00 євро доведеться перерахувати на мережу. Зазвичай ретро бонус становить від 5% (мережі аптек та невеликі локальні торговельні мережі) до 15% (великі національні мережі).

Маркетинговий бонус – або звичайна знижка на товар так само, як і ретро бонус, або накопичувальний бюджет, який постачальник має право витратити на промо - активності або інші маркетингові заходи безпосередньо у торговельній мережі. Тобто, якщо маркетинговий бонус становить 15%, то 1.50 євро (при вартості товару 10.00 євро) має бути сплачений на магазин, але у майбутньому ці кошти можуть бути використані на компенсування акцій. Зазвичай маркетинговий бонус становить від 5 до 20%.

Логістичний бонус – бонус, який сплачується на торговельну мережу у разі, якщо постачання товару відбувається на розподільчий центр торговельної мережі. А надалі мережа сама відповідає за постачання товару на магазини.

Такий бонус, як правило становить від 3 – до 7%. Чим більша торговельна мережа, тим менший відсоток, через те, що в них великий автопарк та великі логістичні склади. Чим менша торговельна мережа, тим, відповідно, більший відсоток.

Плати за відкриття торговельних точок – це фіксована сума, яка прописується кожного року окрему, яку постачальник має сплатити, якщо торговельна мережа відкриває новий магазин. Зазвичай, такі умови можна зустріти під час співпраці с мережами формату дрогері (торговельні мережі, які спеціалізуються на засобах для дому та косметичних засобів). Як правило така плата становить від 50.00 євро до 200.00 євро за магазин. Скажімо, мережа за рік відкриває 100 нових магазинів, тобто $100 * 50.00$ євро становитиме 5000.00 євро, які підлягають до сплати постачальником за рік. Тут варто зважати на те, що наприклад на момент початку співпраці, мережа складала 1000 магазинів, потім за наступний рік було відкрито 100 магазинів і сплачено 5000.00 євро відповідно, а у наступному році було ще відкрито 100 магазинів, за які знов має бути сплачено 5000.00 євро, а попередні 100 магазинів, за які було сплачено у минулому році, були закриті, ліквідовані. І у такому випадку, торговельна мережа не компенсує ці суми за відкриття, навіть якщо через місяць після відкриття магазину, вона приймає рішення його закрити, бо він збитковий, скажімо, через те, що для нього було обране недоречне місцеположення.

Плата за вхід на полиці – фіксована плата, яка встановлюється за 1 СКЮ та за 1 торгову точку. Наприклад, вартість складає 100.00 євро за 1 СКЮ/1 торгова точка. Мережа налічує 50 магазинів. Постачальник має бажання продавати 4 різні смаки печива (тобто 4 СКЮ). Загальна сума до сплати за вхід до мережі становитиме $20\ 000.00$ ($100\text{євро} * 4\ \text{СКЮ} * 50\ \text{магазинів}$) євро. Звичайно, не всі торговельні мережі вимагають плату за вхід до торговельної мережі. Це залежить від того, наскільки відомий бренд та наскільки мережа зацікавлена у даній групі товарів. Якщо бренд буде імпортований до країни торговельною мережею напряду, то скоріш за все плата за вхід нараховуватися

не буде [1].

Слід зазначити, що акції у будь-якій торговій мережі проходять лише за рахунок постачальника. Жодна мережа ніколи не проводить акції за свій власний рахунок. Після закінчення акції, мережа надає постачальнику кількість проданих одиниць товару в акційний період, % знижку та загальну вартість компенсування, яка має бути сплачена постачальником, або знята з суми накопичених маркетингових бонусів за попередні періоди постачання.

Одним з найважливіших питань для постачальника є умови оплати за товар. Для різних постачальників та різних груп товарів вони відрізняються. Якщо постачаються продукти харчування, то, зазвичай - це "відтермінування платежу" на 30 – 90 календарних днів за поставлений товар. Якщо група товарів – побутова хімія, то, як правило - це реалізація 30 календарних днів. Мається на увазі, що береться звіт з продажу мережею за минулий звітний період (місяць) і через 30 днів після нього постачальнику надходять кошти. Наприклад, постачальник поставив товар на 50 000.00 євро, з них у червні товар був проданий на 10 000.00 євро і тільки 30 липня, не раніше, ці 10 000.00 євро будуть перераховані постачальнику. Загалом, треба мати на увазі, що мережі постійно затримують оплати і необхідно розраховувати у середньому, що за поставлений товар сьогодні, постачальник отримує кошти лише через 3-6 місяців. Більшість компаній користуються банківськими кредитами, саме тому, важливо прорахувати суму банківських відсотків за 6 місяців такого користування кредитом. Ця сума теж має бути врахована та закладена заздалегідь при ціноутворенні на товар.

Кожна торговельна марка має розвиватися, номенклатурний ряд має оновлюватися, позиції час від часу змінюватися, адже споживач не може споживати один і той самий товар, без оновлень, протягом десятиліть. На додаток, на виробництвах часто відбуваються певні зміни, або технічне оновлення, або зміна постачальників та ін., які теж спонукають до оновлення продукту.

Кожен постачальник має усвідомлювати той факт, що якщо він захоче

змінити одну свою позицію на іншу у торговельній мережі, то скоріш за все, це буде коштувати значних сум. Вартість розраховується так само, як і плата за вхід до магазину, тобто з розрахунку 1 СКЮ за 1 ТТ (торгівельна точка). Зазвичай, така сума складає удвічі меншу суму, ніж сума за вхід до цієї торговельної мережі і має назву «сплата за ротацію».

Якщо ж постачальник вирішує зовсім прибрати певний товар з полиць з якихось причин - чи то погані продажі, чи то не рентабельно, чи щось інше, то зазвичай, мережа вимагатиме провести розпродаж усіх залишків такого товару, що утворилися на момент надходження листа-повідомлення до центрального офісу про вивід позиції, зі знижкою у 50% [3].

Якщо мережа становить багато торговельних точок, то це дуже значні суми, адже всі проведення акцій та розпродажів компенсує постачальник. Саме тому, слід ретельно продумувати заздалегідь такі кроки, як вивід чи ротація позицій. Окрім того, такі дії не можливо зробити у будь-який момент на протязі року, коли постачальнику буде зручно. Здебільшого, у великих мережах, чітко прописані періоди та терміни, коли постачальник має право вивести або змінити позиції, адже у такому випадку, торговельна мережа має перепланувати планограму на полиці.

Висновки То ж формуючи свою маркетингову стратегію, перш за все треба виходити з того, щоб товар був більш прибутковим для торговельної мережі, ніж хоча б один інший бренд, який у них вже представлений на полицях. Вивід нового бренду через дистриб'юторів дає перевагу у часі та уникненню багатьох помилок, так як у дистриб'ютора вже налагоджена система співпраці з торговельними мережами.

Але такий шлях мінімум на 50% дорожчий для кінцевого споживача, а ніж співпраця з торговельними мережами напряму, без посередників. І співпраця з дистриб'юторами ускладнює шлях контролю маркетингової політики бренду на місцях продажу. Тобто, виробник продукції, по суті, передає функції управління бренду до рук посередника, адже у більшості випадків він не має впливу на регулювання політики продажу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Плата за вхід у торговельну мережу [електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2021/september/issue-70/article-116669.html>.
2. Як підприємству увійти до торговельної мережі [електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://trademaster.ua/articles/312827>
3. Як Вашому товару потрапити на полиці супермаркету [електронний ресурс] / Режим доступу до ресурсу: <https://buduysvoe.com/publications/yak-vashomu-tovaru-potrapyty-na-polyci-supermarketu>.
4. FMCG, The Power of fast-moving consumer goods / First Edition Design Publishing, Inc. Greg Thain and John Bradley.

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КІБЕРСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Федорович Ірина Михайлівна,

к.е.н., доцент

Вегера Святослав Ігорович,

студент

Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Впродовж останніх років кіберзагрози стають все більш помітними та вважаються найбільшою глобальною небезпекою для фінансового сектора та економіки в цілому. Зростаюча частота та складність кібератак, швидка цифрова трансформація та збільшення використання великих даних і хмарних обчислень роблять страхові компанії все більш уразливими до кіберзагроз. Страхові компанії також часто піддаються кібератакам, оскільки володіють значною кількістю конфіденційної інформації про страхувальників. Добре розвинений ринок кіберстрахування може відігравати ключову роль в забезпеченні трансформації до цифрової економіки, підвищуючи обізнаність про кіберризики. В Україні розвитку такого виду страхування, як кіберстрахування, заважає недостатність розуміння величини потенційних фінансових збитків від протиправних дій кіберзлочинців, малий рівень довіри страхувальників до страхових компаній, відсутність належного нормативно-правового регулювання.

Мета роботи - розробка рекомендацій щодо ефективного функціонування ринку кіберстрахування в Україні.

Матеріали та методи. При написанні було використано діалектичний метод пізнання, системного підходу, методи аналізу та синтезу, узагальнення. Для аналізу проблем та перспектив розвитку кіберстрахування застосовувалися емпіричні та статистичні методи.

Результати та обговорення. Кіберстрахування як вид страхування характеризується наявністю суб'єктів (страховики та страхувальники) об'єктів

(інтереси власників інформаційних систем, інформація, на яку спрямовані кіберризик), та предмету страхування - майнові інтереси, пов'язані з ризиком фінансових втрат і втрат у зв'язку зі зломом даних, інтернет-шахрайством, хакерськими атаками, що свідчить про необхідність визнання на законодавчому рівні даного виду страхування.

Страхування відіграє ключову роль, допомагаючи компаніям і споживачам управляти кіберризиками, надаючи страхувальникам фінансовий захист від загроз, які неможливо повністю пом'якшити. Послуги кіберстрахування захищають організації від інтернет-загроз, включають захист від втрат через шахрайство, злом, крадіжку, знищення даних через інформаційні системи. На додаток до аудиту безпеки та витрат на розслідування після інциденту, програми кіберстрахування пропонують покриття відповідальності, дозволяючи організаціям покривати збитки, понесені через упушення та незахищеність даних [1, с. 29].

На даному етапі розвитку вітчизняний страховий ринок значно відстає від інших країн щодо розробки та впровадження продуктів кіберстрахування. Повноцінні програми страхування від кіберзагроз на вітчизняному ринку пропонують лише декілька страхових компаній. Проте, більшість страхових компаній України пропонують страхувальникам лише традиційні види страхового захисту: майно, відповідальність перед третіми особами та інші. Деякі страхові компанії пропонують розширення класичного полісу страхування майна, включаючи ризик кібератак.

Важливими проблемами, що стримують розвиток кіберстрахування в Україні є: складність щодо виявлення та ідентифікації кіберриликів; неможливість повного покриття збитків від кіберзагроз; неповна та невчасна інформація про кібератаку в зв'язку з можливістю погіршення іміджу організації; низька капітальна база страхових компаній; складність при розрахунку ціни страхового поліса; відсутність нормативно-правової бази, що регулює кіберстрахування; недостатній рівень контрольних заходів з боку страхувальника; відсутність спеціалізованих програм страхування [2, с. 177].

З метою розвитку рівня кіберстрахування в Україні страховим компаніям, на наш погляд, доцільно забезпечити співпрацю з професійними асоціаціями та регулюючими органами, що дозволить створити обсяг даних, необхідних для належного ціноутворення та продажу послуг у сфері кіберстрахування; забезпечити орієнтованість на дрібних клієнтів, оскільки страхові продукти в галузі страхування кіберризиків для невеликих учасників ринку залишаються практично не освоєними; проводити навчання для громадян через спеціалізовані освітні кампанії, присвячені питанням кіберстрахування, що дасть змогу страхувальникам оцінити необхідність у послугах з кіберстрахування.

Разом з тим подальший розвиток кіберстрахування має супроводжуватись використанням програмного забезпечення високого рівня безпеки, включаючи комп'ютери і мобільні пристрої; регулярним оновленням комп'ютерних систем; здійсненням комплексу превентивних заходів в даній сфері (сканування інформації для запобігання і знищення загроз) [3, с. 24]. Враховуючи особливості даного виду страхування, є актуальним внесення певних змін до законодавства України в частині визначення нормативних вимог до страховиків та застрахованих осіб, суб'єктів та предметів кіберстрахування, умов відшкодування збитків, порядку проведення експертизи кіберризиків від імені страхових компаній. Отже, в першу чергу державне втручання дасть можливість надати поштовх для росту кіберстрахування як сектору світового страхового ринку.

Висновки. Кіберризик – це проблема, яку можна вирішити за допомогою страхових інструментів і необхідних сприятливих умов. Для вирішення даної загрози потрібна відповідна законодавча база, технічні можливості і готовність клієнтів співпрацювати з страховими компаніями для утворення системи корпоративної кібербезпеки. Серед ключових шляхів розвитку кіберстрахування в Україні слід виділити такі: використання передових аналітичних досягнень для оцінки кіберризиків, оскільки загальноприйнятої методології у вітчизняній практиці оцінювання ризиків немає; підвищення

кваліфікації працівників страхових компаній для виходу на ринок страхування від кіберзагроз; запровадження податкових пільг із страхування кіберризиків; підвищення рівня інформаційної грамотності користувачів Інтернету, з метою уникнення кіберзлочинності як наслідку людського фактору; розробка нових продуктів кіберстрахування та розширення існуючих страхових покриттів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Приказюк Н. В., Гуменюк Л. С. Передумови розвитку кіберстрахування. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 15-16. С. 28-34.
2. Ротова Т., Шевченко Ю. Страхування як фінансовий інструмент захисту від кібер-ризиків. Безпека соціально-економічних процесів в кіберпросторі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Київ : КНТЕУ, 2019. С. 177-178.
3. Селіверстова Л. С., Трухан Д. А. Підходи до розвитку кіберстрахування як сегменту глобального страхового ринку. Економіка та держава. 2020. № 1. С. 23–26.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМ ОПОДАТКУВАННЯ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Фоміна Тетяна Володимирівна

к.е.н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

Вступ. На міжнародній бізнес-арені Польща вважається однією з країн з найбільш привабливими умовами ведення підприємницької діяльності через стабільність економічного середовища та лояльність оподаткування. Це приваблює іноземних підприємців до налагодження та розвитку бізнесу у цій країні. Для українських громадян, значна частина яких з початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України стала вимушеними переселенцями (біженцями) у Польщі, питання створення «власної справи» постає доволі гостро. Багато хто, крім налагодження власного побуту, намагається забезпечити й фінансове благополуччя. Проте, незалежно від форми зайнятості (чи то робота за наймом, чи то ведення індивідуальної комерційної діяльності) – сплата податків у Польщі, як і в будь-якій іншій країні, є обов'язковою.

Ціль роботи. Метою статті є дослідження та узагальнення системи польського оподаткування, виявлення спільних та відмінних рис з українськими принципами та підходами, порівняння вітчизняної практики з іноземною, що сприятиме швидшій адаптації суб'єктів господарювання до умов життя та ведення бізнесу у Польщі.

Матеріали та методи. Дослідження базується на використанні порівняльного методу у частині визначення спільних та відмінних рис податкових систем України та Польщі. Під час встановлення загальних властивостей податкових систем двох країн було використано метод узагальнення. При визначенні складу та структури податків України та Польщі

було застосовано метод групування.

Результати та обговорення. Загальні принципи податкової системи Польщі визначені у податковому праві, що набуло чинності 1 січня 1998 року. Податок на доходи фізичних осіб встановлено Законом «Про податки з фізичних осіб» від 26 липня 1991 року [1], який охоплює більше ніж 100 видів діяльності, які звільнені від податку на доходи або передбачають певні пільги Законом «Про фіксовану ставку податку на прибуток з окремих доходів, отриманих фізичними особами» від 20 листопада 1998 року [2]. Оподаткуванню належать доходи фізичних осіб незалежно від джерел їх формування.

У Польща існує два види податків: безпосередні (прямі) та посередні (непрямі).

Безпосередніми (прямі) є податки, які сплачуються до податкових органів за результатами звітного (податкового) періоду (прибутковий податок з фізичних осіб; прибутковий податок з юридичних осіб; податок зі спадщини і дарування; податок з цивільної правової діяльності; сільськогосподарський податок; лісовий податок; податок на нерухоме майно; податок на транспортні засоби).

Посередні (непрямим) – це податки, що нараховуються і стягуються автоматично при купівлі товарів, робіт, послуг. Саме тому, іноземні туристи-нерезиденти Польщі, придбаваючи певні товари на її території, мають право на повернення непрямих податків на підставі заяви (TaxFree).

Усі податки у Республіці Польща можна поділити на три групи:

- податки для фізичних осіб (PIT);
- податки для суб'єктів на бізнесу (CIT);
- податки на товари та послуги (VAT).

У Республіці Польща існує 13 прямих і непрямих податків, за допомогою яких наповнюється бюджет країни.

У таблиці 1 наведено структуру податків Польщі та України. Таблиця будувалась на основі джерел інформації [3, 4].

Таблиця 1

Порівняльна характеристика структури податків в Україні та Польщі

Назва податку		Базова ставка податку	
Польща	Україна	Польща	Україна
СІТ (Прибутковий податок від юридичних осіб)	Податок на прибуток	19%	18%
Тоннажний податок	-	До 19%	-
РІТ (Прибутковий податок для фізичних осіб)	Податок на доходи фізичних осіб	18% і 32%	18%
Податок від цивільно-правових дій	Державне мито	До 20% від суми контракту	
Податок на транспортні засоби	Транспортний податок	Встановлюється комунами	Легкові автомобілі (до 5 років), середньоринкова вартість яких становить понад 375 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року – 25000 гривень
Податок від і дарування	Податок на доходи фізичних осіб	Залежить від типу майна	0% або оціночна (ринкова) вартість
Сільськогосподарський податок	Четверта група спрощеної системи оподаткування	Площа сільськогосподарських угідь	Площа сільськогосподарських угідь
Лісовий податок	Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	Грошовий еквівалент 0,202 куб.м. за 1 га	Ставка за 1 щільний куб. м деревини у гривнях у залежності від заготівлі основних чи неосновних лісових порід та їх розміру (від 6 грн. до 1400 грн.)
Акцизний податок		За тарифами на одиницю продукції у залежності від виду підакцизного товару	
Податок на ігрову діяльність	Податок на прибуток	За тарифними ставками або 12% від виручки	18% (плюс 10% від доходу)
Податок на додану вартість (VAT)		23%, 8%, 5%, 0%	20%, 7%, 0%
Податок на благодійність	-	1%	-
Податок на нерухомість	Податок на майно, відмінне від земельної ділянки	Встановлюється комунами	Встановлюється органами місцевого самоврядування

Аналізуючи дані таблиці 1, можна дійти висновку, що податкова система Польщі та України має як спільні, такі і відмінні риси. Так, податок на прибуток, податок на додану вартість, акцизний податок та податок на доходи фізичних осіб, податок на нерухоме майно справляється як в Україні, так і в Польщі. Різняться вони складом бази оподаткування та ставками.

Немає українського аналогу тоннажний податок. У Польщі він стосується доходів, отриманих судноплавними підприємствами (підприємцями), які використовують морські торговельні судна у міжнародному судноплаванні з перевезення вантажів, пасажирів, а також доходів морської рятувальної служби. Оподаткування відбувається за заявою платника податків. При виборі цієї форми оподаткування, отримані доходи не підлягають прибутковому оподаткуванню.

На відміну від України, особливістю податкової системи у Польщі є те, що кожен платник податків має право пожертвувати 1% від свого податку на благодійність. Це право оприлюднене в єдиному тексті Закону «Про суспільну користь і волонтерську роботу» від 9 червня 2022 року. Платник податків не віддає увесь свій податок до державного бюджету, а може допомогти одній з соціальних організацій, фондів, асоціацій, що офіційно займаються освітою, соціальною, юридичною та психологічною допомогою, охороною прав людини загалом тощо. Платник податків має прямий вплив на те, як буде використана частина його податку. Не всі фонди та об'єднання мають статус благодійних, і тому не в кожен фонд чи об'єднання можна передати свій 1%. Їх актуальний список знаходиться на офіційному сайті Міністерства праці та соціальної політики (KRS). Організація, на рахунок якої можна перерахувати до 1% від свого податку, повинна мати статус суспільно-корисної організації (OPP). Офіційний список OPP готує Міністерство праці та соціальної політики (кожна організація має код - KRS). Для того, щоб увійти в офіційний список Міністерства праці та соціальної політики, організації повинні відповідати ряду умов – від ознак некомерційної організації до цілковитої фінансової прозорості [3].

Крім того, у Польщі існують податки, які за процедурою та механізмом справляння є подібними до існуючих в українській системі оподаткування. Так, податок на ігрову діяльність у Польщі виділено в самостійний податок, тоді як в Україні такий вид діяльності підлягає оподаткуванню податком на прибуток у особливому порядку. Так, Податковим кодексом України передбачено, що під час провадження букмекерської діяльності, азартних ігор (у тому числі казино) одночасно із базовою ставкою податку на прибуток (18%) ставка податку на дохід встановлюється у розмірі: 10 відсотків від доходу, отриманого від азартних ігор з використанням гральних автоматів; 18 відсотків від доходу, отриманого від букмекерської діяльності, азартних ігор (у тому числі казино), крім доходу, отриманого від азартних ігор з використанням гральних автоматів, зменшеного на суму виплачених виплат гравцю [4].

За своєю суттю податок від здійснення цивільно-правових дій нагадує українське державне мито, платниками якого на території України є фізичні та юридичні особи за вчинення в їхніх інтересах дій та видачу документів, що мають юридичне значення, уповноваженими на те органами [5].

Транспортний податок існує в податковій системі обох країн, але застосовуються різні об'єкти оподаткування. При цьому, в Україні транспортний податок не виділяється в окремий самостійний податок, а включається до податку на майно поряд з податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та земельним податком.

Також відсутній в Україні і лісовий податок, проте за структурою платників податку, об'єктом оподаткування і, навіть, ставками це не що інше, як передбачена Податковим кодексом України рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів.

Спадщина і дарування підлягають оподаткуванню в Україні в рамках прибуткового оподаткування. Окремо виділеного податку, як то є у Польщі, не існує. Порядок оподаткування спадщини і дарування передбачений статтею 174 Розділу IV Податкового кодексу України «Оподаткування доходу, отриманого платником податку в результаті прийняття ним у спадщину чи дарунок коштів,

майна, майнових чи немайнових прав» [4].

Оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств в Польщі здійснюється шляхом впровадження сільськогосподарського податку. Ним обкладаються ділянки землі, які класифікуються як сільськогосподарські угіддя, а також сільськогосподарські угіддя з лісом і чагарником, за винятком ділянок, призначених для здійснення іншої діяльності, ніж сільське господарство. Розмір податку залежить від якості землі. Податок сплачується в чотирьох частинах: до 15 березня, 15 травня, 15 вересня і 15 листопада кожного податкового року.

Державне підтримка сільгоспвиробників в Україні проявляється у запровадження четвертої групи спрощеної системи оподаткування. Так, до четвертої групи спрощеної системи оподаткування відносяться юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків; фізичні особи - підприємці, які провадять діяльність виключно в межах фермерського господарства, зареєстрованого відповідно до Закону України «Про фермерське господарство», за умови виконання сукупності таких вимог: здійснюють виключно вирощування, відгодовування сільськогосподарської продукції, збирання, вилов, переробку такої власно вирощеної або відгодованої продукції та її продаж; провадять господарську діяльність (крім постачання) за місцем податкової адреси; не використовують працю найманих осіб; членами фермерського господарства такої фізичної особи є лише члени її сім'ї; площа сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду у власності та/або користуванні членів фермерського господарства становить не менше 0,5 гектара, але не більше 20 гектарів сукупно. Об'єктом оподаткування для платників єдиного податку четвертої групи є площа сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень) та/або земель водного фонду (внутрішніх водойм, озер, ставків, водосховищ), що перебуває у власності сільськогосподарського товаровиробника або надана йому у

користування, у тому числі на умовах оренди. Отже, системи оподаткування сільськогосподарських виробників в Україні та Польщі є подібними.

Висновки. Результати проведеного дослідження вказують на те, що, по-перше, ряд податків, справляння яких відбувається у Польщі, є ідентичними до діючих в українській системі оподаткування; по-друге, функціонують податки, які за своєю суттю є аналогами існуючих в Україні податків або зборів; по-третє, в Республіці Польща є податки, які не справляються в Україні взагалі. Перспективи дослідження полягатимуть в вивченні систем оподаткування у інших країнах Європейського Союзу та їх порівняння з українською.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19910800350>
2. Ustawa z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19981440930>
3. Інформаційна довідка: податкова система країн-членів ЄС. Липень. 2022. №11. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00ZKX1.pdf
4. Податковий кодекс України : Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 03.11.2022)
5. Про державне мито : Декрет Кабінету Міністрів України від 21 січ. 1993 р. № 7-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93#Text>

АНАЛІЗ РИНКУ АПК «НОВИХ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ КРАЇН»

Шкурат Марія Євгенівна

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

Парреньо Галлардо Хуліо Енріке

Донецький національний університет

імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Анотація. Ми всі живемо в ХХІ столітті в часи нових технологічних інновацій, генної інженерії, біо-та нанотехнологій, дронів та штучного інтелекту. Однак, як і декілька десятиліть тому назад, в наш час невирішеною залишається глобальна продовольча проблема неефективного виробництва та розподілу продуктів харчування в світі. Нині сільське господарство стикається з двома величезними і суперечливими труднощами: необхідністю забезпечити якісною та екологічно безпечною їжею зростаюче населення планети, яке за оцінками аналітиків ООН до 2030 року сягне 8,5 мільярдів та збереженням навколишнього середовища. Ця стаття зосереджена на аналізі ринку агропромислової продукції «нових агропродовольчих країн», які зможуть в майбутньому допомогти уникнути голоду у світі.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, нові агропродовольчі країни, валовий внутрішній продукт, сільськогосподарські підприємства.

Глобальна продовольча безпека на сьогоднішній день є однією з найгостріших проблем, яка охоплює майже всі країни світу. За даними на 2021 рік проблема повноцінного харчування охопила більше 850 млн. населення.

Однією із причин загострення даної проблеми є дисбаланс у соціально-економічному розвитку різних країн світу, а також воєнна агресія РФ проти України. Україна є одним із найбільших експортерів сільськогосподарської продукції на світовий ринок, через те, що тривалий час

українські порти були заблоковані, Україна не могла експортувати агропродовольчу продукцію, що також загостило проблему глобальної продовольчої безпеки.

Однак, на сьогоднішній день є низка країн, що розвиваються, і при активній політичній підтримці своїх урядів вони можуть вже в найближчому майбутньому скласти конкуренцію розвинутих країнам щодо виробництва та експорту на світовий ринок продукції сільського господарства, що може значно покращити ситуацію із забезпеченням якісного харчування соціально незахищених шарів населення.

Група країн, яка була обрана для дослідження, була визначена на основі розрахунку частки виробництва продукції АПК у ВВП (AG) та річних темпів зростання виробництва продукції харчових продуктів (RF), які виражені у процентах. Показники були розраховані для більшості країн на основі даних ФАО та Світового банку.

Після цього була розрахована швидкість зміни частки виробництва продукції АПК у ВВП у період 2014-2021 рр. В результаті були визначені країни, що демонструють щорічне збільшення частки виробництва продукції АПК у ВВП.

Таблиця 1.

Країни, які продемонстрували щорічне зростання частки продукції АПК у ВВП, дані за 2021 р., %

Країни	RF	AG	Приріст частки виробництва продукції АПК у ВВП
Марокко	3,39	11,5	0,120
Бразилія	3,37	12,3	0,024
Україна	2,92	26,0	0,873
Еквадор	2,23	15,1	0,080
Аргентина	2,20	20,5	0,075
Малайзія	2,12	7,7	-0,045
Південно – Африканська Республіка	1,77	4,5	0,002
Чилі	1,37	5,9	-0,091
Таїланд	1,32	14,1	0,045
Мексика	0,59	3,9	-0,005

Джерело: складено автором на основі [1].

Дані країни запропоновано назвати «новими агропродовольчими» країнами. Оцінка швидкості приросту продукції АПК проводилась за незначною кількістю точок (7), тому отримані значення виявилися досить приблизними, але це не має значного впливу на результати дослідження. Метою було визначити якісний характер тенденції, а не кількісні співвідношення. Будемо вважати, що частка виробництва продукції АПК у ВВП не має певного тренду до зменшення, якщо розрахована швидкість більше $-0,1$ [1].

Далі представлено деякі країни, які віднесено до нових агропродовольчих відповідно до розрахунків (рис.1).

Як бачимо, частка валової доданої вартості продукції АПК в загальному ВВП протягом 2000-2021 демонструє динаміку зростання.

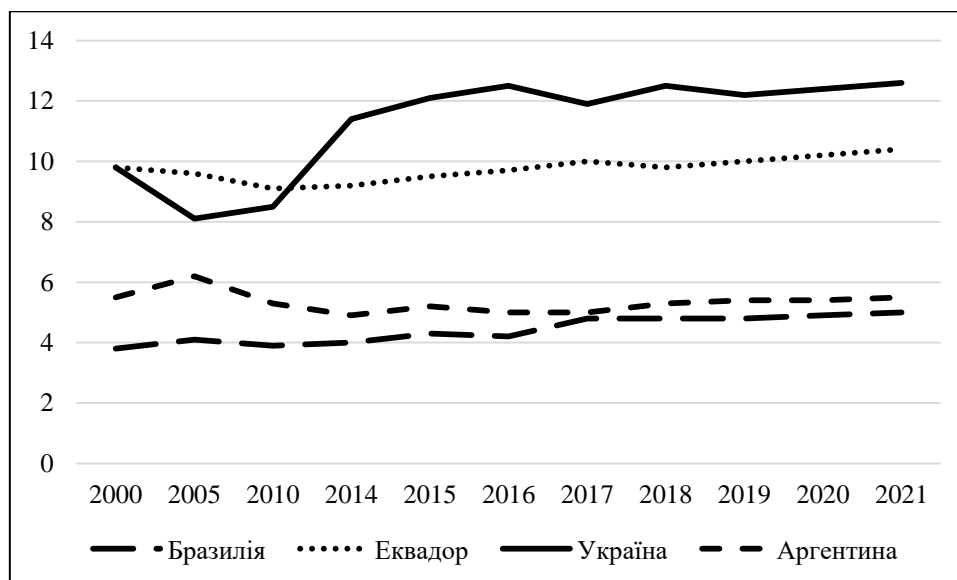

Рисунок 1. Частка валової доданої вартості АПК в загальному ВВП деяких країн світу у 2000 – 2021 рр., %

Джерело: створено авторами на основі [2]

Виділені країни характеризуються різним рівнем розвитку АПК та політики підтримки урядами розвитку даних комплексів. Однак, всі ці країни демонструють стійке зростання частки продукції АПК у ВВП і тому у найближчому майбутньому вони можуть стати найбільшими експортерами продукції АПК на світовий ринок.

Пропонуємо проаналізувати агропродовольчу політику країн Латинської Америки, які, відповідно до розрахунків, потрапили у список. Політика Бразилії базується на програмі «Нульовий голод» (2003 р.), метою якої є підтримка сімейних фермерських господарств шляхом надання реальних стимулів для збільшення виробництва продукції АПК та забезпечення захищеності фермерів з низьким рівнем доходності.

Дана програма передбачає реалізацію таких заходів: страхування доходів від діяльності у сфері АПК; національний виробник у пріоритеті (здійснення імпорту лише в разі неврожаю); стимулювання досліджень з метою забезпечення фермерів відповідними технологіями, які забезпечать зростання ефективності виробництва і зменшать витрати на працю; кредитування малих фермерських господарств з метою підтримки розвитку ринкових каналів збуту; підтримка створення кооперативів, цілями яких є охорона природи та ландшафтів.

Завдяки даній політиці протягом 2018-2021 рр. більше 20 млн. населення Бразилії були виведені із зони бідності, однак проблема голоду в Бразилії на сьогоднішній день охоплює приблизно 7% населення [3].

Наступною країною для аналізу було обрано Чилі, сільськогосподарська політика цієї країни базується на досягненні таких цілей: підвищення конкурентоспроможності всієї галузі АПК, досягнення збалансованого розвитку сільського господарства через інклюзію бідних фермерських господарств у ланцюги поставок, пов'язання цілей і завдань, які пов'язані із охороною довкілля і раціональним використанням природних ресурсів.

Протягом останніх десяти років державні витрати на АПК Чилі зросли втричі. Витрати Міністерства сільського господарства також доповнюються витратами інших міністерств та пов'язаних з ними організацій. Більше 50% державних витрат на сільське господарство надається дрібним фермерським господарствам. Середні та великі сільськогосподарські підприємства не отримують суттєвої підтримки з боку уряду.

АПК Еквадору у порівнянні із Чилі та Бразилією є менш розвинутим,

лише в 2008 році політика підтримки даної галузі набула пріоритетності [4]. В рамках даної політики розроблено заходи щодо кредитування та субсидування виробників продукції АПК, регулювання цін, технічної допомоги для розвитку виробництва та збуту продукції, проведення навчання фермерів. Однак на даному етапі не всі заходи і програми реалізовані, і на сьогоднішній день 18% населення країни страждають від голоду. Даний показник є найвищим серед нових агропродовольчих країн [3].

Мексика є членом інтеграційного об'єднання НАФТА і СОТ, проте внутрішній ринок Мексики при приєднанні до даних організацій не був готовий до міжнародної конкуренції за деякими видами продукції АПК. Головною причиною проблем для місцевих агро-виробників стала відсутність комплексної політики підтримки сільського господарства. На даному етапі відсутня координація дій між владою і фермерськими господарствами, відсутні прогнози щодо ситуації на ринках сільськогосподарської продукції.

В 2023 році уряд Мексики планує почати стимулювати роботу підприємств АПК. Планується проведення реформи, в результаті якої будуть змінені нормативні та інвестиційні фактори для збільшення кількості робочих місць та продуктивності в секторі АПК. Серед стратегій стосовно підвищення продуктивності варто назвати такі: надання доступу до мексиканських добрив, сприяння в закупівлі насіння та забезпечення санітарної підтримки.

Але уряд Мексики значну увагу приділяє різноманітним програмам продовольчої допомоги, що спрямовані на поліпшення стану харчування в країні. Поточні програми «Oportunidades» та «Liconsa» спрямовані на розподіл продовольства, підвищення споживання поживних мікроелементів. Серед заходів цих програм можна відзначити: грошові перекази, харчові купони, харчові добавки для дітей дошкільного віку та вагітних жінок, а також медичні послуги.

Значну увагу Мексика приділяє продовольчим програмам, що спрямовані на покращення харчування в країні. Дані програми спрямовані на справедливий розподіл продовольства серед населення, яке знаходиться за межею бідності.

Серед «нових агропродовольчих» країн значно виділяється Аргентина, тим що не має конкретної державної продовольчої політики, що сприяє самодостатності або зростанню доходів фермерів, окрім загальної макроекономічної політики, що реалізуються для всіх секторів економіки. Навпаки, комерційна політика в Аргентині, не спрямована на підтримку аграрних виробників.

Наступною країною для аналізу була обрана Аргентина, яка не має розробленої продовольчої політики, яка б сприяла самодостатності або збільшенню доходів фермерів, окрім загальнонаціональної макроекономічної політики, яка реалізується для всієї економіки.

Однак Аргентина активно розвивається на ринках розвинутих країн, де реалізує свою продукцію. Це обумовлено тим, що більшість фермерських господарств знаходяться у приватній власності, а уряд створює сприятливі умови для розвитку аграрного бізнесу. Уряд Аргентини знижує внутрішні ціни на продукцію АПК шляхом оподаткування та комерційної політики для забезпечення населення доступною їжею та контролю над інфляцією [5].

Нові агропродовольчі країни, які проаналізовано, мають певні проблемні питання, тому агропродовольча політика цих країн потребує удосконалення і уточнення певних її напрямків для подальшої інтеграції цих країн у світовий ринок АПК. Далі запропоновано перспективні напрямки продовольчої політики для всіх нових агропродовольчих країн: підвищення продовольчої безпеки населення, боротьба із прихованим голодом; збільшення експорту товарів із високою доданою вартістю; запровадження нових технологій на всіх етапах створення вартості; підтримка сталого розвитку всіх галузей АПК; підтримка проведення наукових розробок в галузі АПК і практична їх реалізація; підвищення врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності виробництва; збільшення національних продовольчих запасів.

Дані пропозиції можуть бути використані аналізованими країнами і матимуть позитивний вплив на покращення продовольчої безпеки незахищених верств населення, збільшення частки експорту на світовому ринку АПК,

підвищення прибутковості галузей сільського господарства, покращення життя сільського населення, а також збереження ресурсів всього АПК.

Нові агропродовольчі країни демонструють позитивні тренди у збільшенні частки експорту продукції АПК на світовий ринок. Однак спостерігаються певні проблеми у розробці та реалізації продовольчих політик даних країн. Так, найбільш успішними в даному напрямку є Аргентина, Бразилія та Малайзія, однак вони також потребують певного корегування дій на перспективу.

Перспективними напрямками розвитку продовольчої політики даних країн мають стати заходи щодо укріплення продовольчої безпеки, подолання проблем хронічного голоду, створення і розвиток інфраструктури і підприємств АПК, збільшення державного управління та регулювання, підвищення якості харчових продуктів, впровадження сучасних технологій і засобів ведення господарств, раціонального використання ресурсів сільського господарства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Huppe G. A. Food Price Inflation and Food Security: A Morocco case study / Sabrina Shaw Jason, Dion Vivek Voora // The International Institute for Sustainable Development, 2013. – 75 p.
2. Statistical yearbook. FAO statistics. World food and agriculture. 2021. 368 p. P. 77-80
3. Офіційний сайт Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (ФАО) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/>.
4. Pena K. Institutionalizing Food Sovereignty in Ecuador // International conference Yale university September 14-15, 2013. – 25 p.
5. Koch J. The food security policy context in South Africa // International Policy Centre for Inclusive Growth United Nations Development Programme, 2011.-44 p

LEGAL SCIENCES

СЛУЖБА ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ВІДПОВІДНІСТЬ КОНСТИТУЦІЇ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Гаврилів Таїсія Степанівна

студентка

Київський національний університет

ім. Т. Г. Шевченка

Вступ. В умовах сучасної геополітичної ситуації в Україні та світі правознавці повертаються до питань, що стосуються правового режиму воєнного стану, військової справи та мілітаризації. Одним з таких питань є поняття «військового капеланства», нормативно закріплене в законах та підзаконних нормативно-правових актах. Військова капеланська діяльність-діяльність, яку здійснюють військові капелани з метою сприяння реалізації конституційного права військовослужбовців, працівників та членів їх сімей на свободу світогляду та віросповідання шляхом задоволення їх духовно-релігійних потреб [1]; Проте дане питання доволі проблемне для науковців і правознавців. З однієї сторони військове капеланство є безпосередньою реалізацією конституційного права військовослужбовців на свободу віросповідання, чітко закріплене в основному законі України. Держава, як головний інструмент реалізації таких прав, має прямий обов'язок забезпечити це право. До того ж численні наукові дослідження з психології й військової справи зазначають, що релігійне, моральне, духовне здоров'я армії є одним з ключових факторів успішного ведення бойових дій та здобутків армії [3]. Проте, військові капелани це особи, які уклали контракт на проходження військової служби, тобто фактично зараховані до лав Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України

військових формувань та Державної прикордонної служби України на особливих умовах. Відповідно до Конституції Україна є світська держава. Стаття 35 основного закону нашої держави наголошує, що церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави [2]. Саме тому офіційне закріплення військового капеланства деякими правознавцями сприймається як порушення цього принципу. У вимогах щодо військового капелана вказано, що це має бути священнослужитель зареєстрованої в Україні релігійної організації, з вищою богословською освітою. Тоді постає питання щодо інших конфесій, які можуть бути не зареєстровані в Україні чи не мати свого представництва. Важливо, щоб відсоток капеланів різних релігій прямо зображав релігійні уподобання солдатів і не порушував прав релігійної меншості. Розглянемо іноземний досвід регулювання цього питання.

Зарубіжні країни обрали різний шлях регулювання питань військового капеланства. В США та Ізраїлі, до прикладу, спостерігаються тенденції десекуляризації, особливо з часів Другої світової війни. Американці мотивують це тим, що за дослідженнями понад 75 відсотків військовослужбовців мають релігійні переваги [5]. Схожа ситуація і в Ізраїлі. Проте є і країни, де ситуація абсолютно протилежна. Хоч військове капеланство існує в армії НАТО, Франція, хоч і член Північноатлантичного альянсу, дотримується секуляристського принципу *«laïcité»*, що означає максимальне розмежування релігії від держави та всіх сферах військово-політичного життя.

Вкрай цікаво питання капеланства регулюється в Нідерландах та Бельгії, де існує інститут капеланів-гуманістів. Такі капелани дотримуються ідеї світського гуманізму, стверджуючи, що військове капеланство можливе і через нерелігійний підхід. Проте більшість країн об'єднали інститут капеланів-гуманістів з військовими психологами.

Висновки. Питання військового капеланства достатньо добре закріплене в українському законодавстві. Воно регулюється в одразу кількох нормативно-правових актах. Проте його існування як реалізація конституційного права військовослужбовців на свободу світогляду і

віросповідання є одночасно певним порушенням конституційного принципу де зазначено, що Україна світська держава. Звертаючись до іноземного досвіду, є кілька способів розв'язання цього питання. Одним з найкращих в перспективі реалізації було б надання військовим капеланам особливого статусу, який би відокремлював їх від Збройних Сил України, Національної гвардії України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань. Іншим способом може бути створення окремих посад, які регулювали б чітке співвідношення військових капеланів різних конфесій та релігійні уподобання військовослужбовців, тим самим забезпечуючи реалізацію конституційного права кожного.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України "Про Службу військового капеланства" [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>.

2. Конституція України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. An official website of the United States government. Army publishing directorate [Електронний ресурс] / An official website of the United States government. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: https://armypubs.army.mil/ProductMaps/PubForm/Details.aspx?PUB_ID=65957

4. Grace Davie. The military chaplain: a study in ambiguity [Електронний ресурс] / Grace Davie. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1474225X.2014.998581?scroll=top&needAccess=true>.

5. Lindsay Gabow. It's Time for Secular Chaplains in the Army [Електронний ресурс] / Lindsay Gabow – Режим доступу до ресурсу: https://www.realcleardefense.com/articles/2017/07/11/its_time_for_secular_chaplain_s_in_the_army_111768.html.

РОЛЬ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА-ПРАВНИКА У ВІДНОВЛЕННІ ТА ПОДАЛЬШІЙ РОЗБУДОВІ УКРАЇНИ

**Гулак Яна Дмитрівна,
Яра Олена Володимирівна,**

студенти

Київський національний університет

ім. Тараса Шевченка

Київ, Україна

Вступ. Зараз Україна переживає страшні часи. Але будь-яка війна має свій початок і завершення. Тож, будучи наразі студентом, найкращий вклад в успішне майбутнє, який ми можемо зробити, це, насамперед, той що стосується оптимізації управління державою. Зокрема, українці своєю кров'ю й життям відстоюють свої прагнення до незалежності, демократії, можливості мати право на самостійне вирішення питань свого майбутнього, майбутнього своєї родини та країни. Відтак, демократичний вектор розвитку України коштує кожному українцю величезну ціну. Тому, зневільювати такий вклад є неприпустимим і аморальним.

Мета роботи полягає у з'ясуванні ролі сучасного студента-правника у відновленні та подальшій розбудові України. Ефективній методиці аналізу проблематики дослідження послугувало використання системи методів наукового пізнання, серед яких – логіко-семантичний, системно-структурний, історичний та порівняльно-правовий методи.

Результати й обговорення. Україна потребуватиме у найближчому майбутньому суттєвої відбудови та значної оптимізації публічного управління усіх сфер життєдіяльності. Насамперед, має бути оптимізована система публічного управління у цілому у питаннях її наближення до людей. Зокрема, організація надання послуг (сервісна функція держави) має бути максимально спрощена, передбачений дистанційний/он-лайн її формат та розширена мережа установ, які мають бути посередниками між громадянином і державою.

У цьому ми вбачаємо так само свою місію: відстоювання прав та інтересів людини, максимального наближення держави до громадянина у можливості його реалізації прав та інтересів. У майбутньому ми матимемо змогу бути корисними державі, безпосередньо будучи представниками влади або громадської організації, яка буде вносити нормативні пропозиції щодо оптимізації контактів: «держави – громади – громадянин»; контролювати стан такої діяльності, бути корисними з власними волонтерськими ініціативами тощо.

Важливим аспектом є і просвітницька місія представників нашої держави на міжнародному просторі. Зокрема, донесення позиції нашої держави, її максимальна популяризація. Об'єктивне донесення фактів та наслідків воєнної агресії з боку сусідньої держави варто було б покласти саме на студентську спільноту, яка би мала можливість через відвідування іноземних вузів максимально поширювати українські меседжі та інформацію щодо необхідної допомоги серед спільноти іноземних студентів. Власне, донесення наративів щодо порушення будь-яких міжнародних правових норм росією шляхом її агресії у бік незалежної мирної держави найбільш ефективним було б саме від студентів-правників, які володіють відповідними знаннями та компетенціями у більшій мірі, аніж студенти інших освітянських напрямків.

Власне, різноманітні грантові програми, міжнародне стажування та інші варіанти мобільності так само надають можливість доносити необхідні для українців меседжі серед населення та студентської спільноти на міжнародному рівні, що, на правду, подеколи є більш ваговим у демократичних державах, оскільки в них саме виборці визначають пріоритети національних державних політик.

На жаль, війна накладає суттєвий відбиток на моральне та фізичне здоров'я багатьох українців. Важливим є формування нової стратегії соціальної роботи з постраждалими внаслідок війни категоріями громадян. Особливої опіки і піклування потребують діти, які зазнали серйозних, насамперед, психологічних травм, адже багато з них частково чи повністю лишились рідних

й близьких.

Цілком зрозумілим є те, що на сьогоднішній день, держава матеріально не в змозі забезпечити належний захист таким особам. Тому, на нашу думку, більш ефективним є реалізація міжнародної координаційної роботи щодо захисту таких категорій, яка може відбуватись:

1) чи за регіональною ознакою (коли окремих регіон/держава/організація беруть шефство (виступають своєрідними спонсорами) для соціально незахищеної категорії українців певної територіальної одиниці;

2) чи за окремим напрямком захисту (медичним, психологічним, реабілітаційним, житловим тощо).

Так, свій особистий внесок у розбудову і відновлення держави вбачаємо у координаційній і стратегічній роботі такої діяльності; налагодженні співпраці відповідних державних установ з волонтерськими організаціями, установами і людьми, які хочуть і можуть бути корисними постраждалим українцям. Проте, така робота потребує формування системи для чіткої і справедливої її діяльності, до якої варто бути долученим студентській спільноті загалом.

Висновки. Роль сучасного студента-правника у відновленні та подальшій розбудові України є вкрай важливою, як і будь-якого свідомого українця. Зважаючи на статус та напрямок отримуваних знань і компетенцій, власне, саме студенти-правники мають взяти на себе лідерську роль та вже наразі долучатись до формування бачення і механізму власного долучення до важливої місії розбудови України у поствоєнний час, маючи власну візію і відповідні знання й вміння.

ПРИМУСОВИЙ ПОДІЛ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ, ЯК ОСТАННІЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ КОНКУРЕНЦІЇ

Коваленко Інна Анатоліївна

д.ю.н., доцент

Медведєв Денис Вадимович

студент 4 курсу

Навчально-наукового інституту права та сучасних технологій
Київського національного університету технологій та дизайну

м. Київ України

Анотація: Відновлення економічного добробуту країни неможливо без залучення ефективних засобів захисту добросовісної конкуренції на ринку. Саме конкуренція – є рушійною економічного розвитку країни та ефективному залученню інвестиційних коштів. Основним державним органом метою діяльності якого є захист конкуренції у підприємницькій діяльності – є Антимонопольний комітет України. Цей державний орган наділений спеціальним механізмом залученням до юридичної відповідальності суб'єкта підприємницької діяльності за порушення законодавства у сфері захисту економічної конкуренції.

Ключові слова: Антимонопольний комітет України, антимонопольне законодавство, конкуренція, суб'єкт господарювання, примусовий поділ.

Історія формування конкурентного права на законодавчому рівні зайняла відносно незначний проміжок часу. Першим законодавчим актом метою якого був захист вільної торгівлі від монополізації науковці називають Закон Шермана, який було названо на честь автора законопроекту.

Мета цього Закону захист торгівлі і комерції від обмежень з боку монополій. Було заборонено угоди, об'єднання, таємні змови, які могли обмежувати торгівлю. Офіційна назва закону – Закон «Про захист торгівлі та комерційної діяльності проти незаконних обмежень та монополій» («An Act to Protect Trade Commerce against unlawful Restrain and monopolies» [1].

Згодом починають виникати державні органи із регулювання питань пов'язаних з конкуренцією, а також вдосконалюється законодавство з захисту економічної конкуренції. Перехід від командної, або планової економіки до більш перспективної ринкової економіки зумовило розвиток підприємницької справи та утворенню нових суб'єктів підприємницької діяльності. Була запроваджена самостійна економічна політика, метою якої було створення ефективного механізму регулювання економічних відносин [2].

Також недосконале антимонопольне законодавство на зорі формування держави та нової галузі законодавства призвели до формування певних гравців ринку, що негативно вплинуло на економічний та політичний потенціал держави.

Сьогодні національне законодавства у сфері захисту економічної конкуренції відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції» ґрунтується на нормах Конституції України, та складається із Закону України «Про захист економічної конкуренції», законів України "Про Антимонопольний комітет України", "Про захист від недобросовісної конкуренції", інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до цих законів [3]. А також із міжнародних договорів згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. У жовтні 1992 року був утворений державний орган метою якого було забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності. А з 1993 року Комітет розпочав свою роботу, як колегіальний орган [4].

Відповідно до підсумкового Звіту Антимонопольного комітету України за 2021 рік від 12 травня 2022 року за досліджуваний період 2021 року державним органом було виявлено 1675 порушень, а як орган оскарження публічних закупівель Комітет за рік розглянув понад 14 тис. скарг [5].

Закон України «Про захист економічної конкуренції» декларує відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції та передбачає відповідальність у вигляді штрафів, примусового поділу, застосування відповідно до законодавства адміністративної

відповідальності посадових осіб.

Примусовий поділ монопольних утворень в літературі називають специфічною санкцією за порушення антимонопольного законодавства, видом господарсько-організаційних санкцій за порушення законодавства про захист економічної конкуренції або адміністративною санкцією. Уявляється, що примусовий поділ суб'єктів господарювання, які займають монопольне (домінуюче) становище, можна вважати мірою господарсько-правової відповідальності та адміністративно-управлінською санкцією [6].

Відповідно до статті 53 Закону України «Про захист економічної конкуренції» органи Антимонопольного комітету мають право прийняти рішення про примусовий поділ суб'єкта господарювання, якщо суб'єкт господарювання зловживає монопольним (домінуючим) становищем на ринку. Проте, дана санкція не застосовується у випадках: неможливість організаційного або територіального відокремлення або наявність тісного технологічного зв'язку (виробнича ефективність).

Досліджуючи практику застосуванням Комітетом даного виду відповідальності можна прийти до висновку, що орган державної влади активно не застосовує примусовий поділ суб'єктів господарювання, які зловживають монопольним (домінуючим) становищем на ринку.

Проте, існування самої можливості поділу суб'єкта господарювання становить невід'ємну частину контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції.

Приймаючи рішення Комітет посилається на власний розсуд, проте державний орган повинен приймаючи рішення керуватись принципом пропорційності. Відповідно до Рекомендаційних роз'яснень Антимонопольного комітету України №39-рр від 09 серпня 2016 року пропорційність передбачає співмірність розміру санкцій, які мають на меті не лише покарання за вчинене правопорушення, але й стримування від вчинення чи продовження таких порушень, з масштабом та характером порушення [7].

За своє існування Антимонопольний комітет України застосовував такий

вид відповідальності, як примусовий поділ лише двічі. Одним з прикладів примусового поділу монопольного утворення є поділ ЗАТ «Донмолпром», яке мало частку на ринку молочної продукції 84,6 відсотка, і був здійснений АМКУ за ініціативою Донецького територіального відділення в 1996 році. Із складу ЗАТ «Донмолпром» було виділене 18 структурних підрозділів, на базі яких були створені акціонерні товариства [8].

5 вересня 2019 р. АМКУ прийняв рішення про примусовий поділ групи компаній Ostchem. Але виконати це рішення було непросто. Представники Ostchem заявили, що оскаржуватимуть його в суді [9]. Через три роки у 2022 році у справі № 910/15541/19 Касаційний господарський суд у складі Верховного суду прийняв рішення про скасування примусового поділу суб'єкта підприємницької діяльності.

Отже, формування відкритих ринків, боротьба з монополізацією та підвищення конкуренції серед суб'єктів підприємницької діяльності – є рушійною силою розвитку економіки та держави в цілому.

Основним державним органом метою діяльності якого є захист конкуренції у підприємницькій діяльності – є Антимонопольний комітет України. Проте, суб'єкти підприємницької діяльності іноді порушують національне законодавство про захист економічної конкуренції. Тому Комітет наділений спеціальним механізмом залученням до юридичної відповідальності суб'єкта підприємницької діяльності за порушення законодавства у сфері захисту економічної конкуренції.

Одним із видів відповідальності за порушення законодавства про захист економічної конкуренції – є поділ суб'єкта підприємницької діяльності, який вчиняє порушення. Звертаючись до практики застосування такого виду відповідальності можна прийти до висновку, що державний орган застосовує примусовий поділ у виключних випадках.

Адже, процедура примусового поділу чітко не прописана у Законі та інших підзаконних актах, а також неправильне тлумачення норм законодавства та правильного формування рішення про примусовий поділ суб'єкта

підприємницької діяльності призводять до неможливості формування прецедентних випадків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тетяна Швидка, канд. юрид. наук, асистент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, «Історія становлення і формування конкурентного законодавства (іноземний досвід)», Підприємництво, господарство і право 1/2019. URL:<http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/1/10.pdf>

2. Відкритий інтернет ресурс «Велика Українська енциклопедія», Антимонопольне законодавство. URL:https://vue.gov.ua/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5_%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE .

3. Закон України « Про захист економічної конкуренції ». Відомості Верховної Ради України. 2001 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14/conv#Text>

4. Офіційний сайт Антимонопольного комітету України, розділ «Історія». URL:<https://amcu.gov.ua/pro-nas/istoriya> .

5. Підсумковий звіт Антимонопольного комітету України за 2021 рік від 12 травня 2022 року. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti/zvit-2021> .

6. Валітов С. С. Конкурентне право України [навч. посібник] : / С. С. Валітов. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 432 с. URL: http://megalib.com.ua/book/100_Konkyurentne_pravo_Ykraini.html .

7. Рекомендаційних роз'яснень Антимонопольного комітету України №39-pp від 09 серпня 2016 року, щодо застосування положень частин другої, п'ятої, шостої статті 52 Закону України «Про захист економічної конкуренції». URL:https://amcu.gov.ua/storage/app/sites/1/imported_content/5d69103546d46.pdf .

8. Валітов С. С. Конкурентне право України [навч. посібник] : / С. С. Валітов. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 432 с. URL: http://megalib.com.ua/book/100_Konkyrentne_pravo_Ukraini.html .

9. Щербак А. В., канд. екон. наук старший викладач кафедри загальної економічної теорії та економічної політики Одеський національний економічний університет, «Національна конкурентна політика – шлях до ефективної економіки України», Економіка в умовах сучасних трансформацій. 2020, 1: 32-46. URL:http://eip.org.ua/docs/EP_20_1_32_uk.pdf .

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ПРОТИДІЇ ЛУДОМАНІЇ

Пузанова Галина Йосипівна

к.ю.н., доцент

Ільченко Маргарита Андріївна

студент

Одеський Національний Морський Університет
м. Одеса, Україна

Вступ. Сучасний стан життєдіяльності нашої країни змінив не тільки умови життя людей, а й привів до появи нових психологічних захворювань та залежностей однією з яких є лудоманія (ігроманія, гемблінг, гральна залежність, паталогічна схильність до азартних ігор).

Відповідно до Міжнародної статистичної класифікації хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям 10-го перегляду під паталогічною схильністю до азартних ігор слід розуміти розлад, який складається з частих, повторюваних епізодів азартних ігор, які домінують у житті пацієнта на шкоду соціальним, професійним, матеріальним і сімейним цінностям і зобов'язанням.

Тобто, можливо констатувати, що люди стали масово "підсідати" на гру, оскільки науково доведено, що пристрасть до гри - це психологічна залежність, так звана – ігроманія або лудоманія. Дане захворювання визнане як хвороба не лише в нашій країні, а й на міжнародному рівні.

В Україні кількість людей, які страждають на лудоманію, коливається в межах 2-5% від загальної кількості населення. Станом на 2022 рік чисельність населення України становить приблизно 41,167 мільйона осіб. За словами противників ігрових автоматів, ці машини викликають залежність, яку можна порівняти за силою з кокаїном. Протидія розповсюдженню цієї хвороби є одним із напрямків державної політики не тільки в нашій країні, но і в зарубіжних країнах. Аналіз досвіду боротьби зарубіжних країн із даною проблемою і можливість його використання в нашій країні підкреслюють актуальність обраної теми.

Ціль роботи. Дослідження практики зарубіжних країн стосовно боротьби із проблемою патологічної схильності до азартних ігор, та на основі проведеного аналізу запропонувати внести зміни в чинне законодавство для перейняття міжнародного досвіду боротьби з лудоманією.

Матеріали та методи. Для дослідження було використано наступні праці наступних вітчизняних дослідників, як Марсер Ф., Сорока А., Панасицька О., Іванцова А. тощо.

Емпіричну базу дослідження склали законодавство Німеччини, Австрії, Латвійської Республіки, правозастосовча практика. Теоретичну базу складає спеціальна вітчизняна література, у якій досліджується питання правового врегулювання забезпечення протидії патологічної схильності до азартних ігор.

Результати та обговорення. Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» (далі - Закон) визначає правові засади здійснення державного регулювання господарської діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор в Україні. Закон визначає правові, економічні, соціальні та організаційні умови функціонування азартних ігор. В п. 17 статті 1 Закону вказане, що гравець - фізична особа, яка на момент участі в азартній грі досягла 21-річного віку, є дієздатною, не перебуває у Реєстрі осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх, та за власним бажанням бере участь в азартній грі. Таким чином, одним із елементів обмеження дієздатності гравця є внесення його у Реєстр, який обмежує право брати участь в таких авантюрних іграх.

Під Реєстром осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх, слід розуміти базу даних, що містить інформацію про фізичних осіб, яким відповідно до поданих заяв або за рішенням суду обмежено відвідування гральних закладів та участь в азартних іграх. Станом на листопад 2021 року перебувають 108 осіб у Реєстрі, відповідальним за ведення якого є Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей в Україні. Отож, дана інформація підкреслює проблеми в протидії даному захворюванню, через те що людей з таким захворюванням набагато більше.

Україні можливо перейняти досвід Австрії, в якій також працює подібний Реєстр осіб, яким заборонено доступ до гральних закладів, а також паби та клуби. Але Австралійські компанії Vix Vizion та Cradlepoint впровадили бездротову систему розпізнавання обличчя, яка працює через хмару і може підключатися як до точки доступу Wi-Fi, так і до мобільного покриття 4G та яка призначена для пабів, клубів та казино. Система перевірятиме людей, яким заборонено вхід до гральних закладів. Таким чином в Австрії використовують комп'ютерні технології контролю, які охоплюють всю систему ігорних закладів. Даний досвід може бути корисним для нашої країни.

Стаття 16 Закону закріплює вимоги щодо боротьби з ігровою залежністю та визначає, що з метою мінімізації негативного впливу азартних ігор організатори азартних ігор зобов'язані дотримуватися принципів відповідальної гри, зокрема: забезпечувати ідентифікацію гравця (гравців) та відвідувача (відвідувачів) у порядку, визначеному цим Законом, у гральному закладі та ідентифікацію гравця (гравців) під час провадження діяльності в мережі Інтернет; у випадках та порядку, встановлених Уповноваженим органом, не допускати до участі в азартних іграх осіб, яким обмежено доступ до участі в азартних іграх, та осіб, у яких виражена ігрова залежність (лудоманія). Однак, нажаль, Закон не визначає яким чином це має бути робиться.

Існують проблеми здійснення контролю із азартними іграми в Інтернеті не тільки в Україні, а й в інших країнах. Так Державний договір про азартні ігри, в Німеччині забороняє усі види онлайн-гемблінгу, крім ставок на спорт. Німці можуть робити ставки та грати в онлайн-ігри хіба що в іноземних онлайн-казино. Водночас у випадку шахрайства чи іншого порушення прав жодної допомоги гравець не отримає. Тому в німецькому уряді ухвалили 29 жовтня 2020 року Державний договір про реорганізацію системи азартних ігор у Німеччині, для створення умов ефективної боротьби із залежністю, захисту гравців від шахрайських махінацій, вторинних та супутніх злочинів, пов'язаних з азартними іграми.

Відповідно до статті 4 Закону Латвійській Республіці "Про азартні ігри"

фізична особа має право письмово вимагати, щоб їй було встановлено заборону на азартні ігри в Латвійській Республіці, в тому числі інтерактивні азартні ігри, та участь в інтерактивних лотереях і щоб вона була включена до реєстру самовідданих осіб. Якщо людина занесла себе до реєстру (самообмеження), то заклад під загрозою штрафу не може впустити його, доступ до онлайн-беттингу та гемлінгу також перекрито. Аналогічна норма є в Законі України, коли людина самостійно на підставі власної заяви може бути внесена в реєстр.

Висновки. Проведене дослідження досвіду зарубіжних країн протидії лудоманії дозволяє прийти до наступних висновків. Вважаємо, що на законодавчому рівні мають бути закріплені дієвий механізм боротьби з ігроманією, наприклад шляхом впровадження бездротової системи розпізнавання обличчя, яка перевірятиме людей, яким заборонено вхід до всіх гральних закладів, що буде одним із засобів контролю за ігроками та напрямком протидії лудоманії.